Cezar Petrescu

ORAȘ PATRIARHAL

Editura Eminescu

BIBLIOTECA
«EMINESCU»

Coperta colecției : *Damian Petrescu*

Pe copertă : *Th. Aman, Piață cu turn de afișe* (fragment)

1982

BUCUREȘTI, PIAȚA SCÎNTEII 1

CEZAR PETRESCU

ORAȘ PATRIARHAL

ROMAN

EDITURA EMINESCU

„Mă apropii de un mic orăşel şi am şi ajuns pe o colină de unde-l descopăr : e aşezat la poale, un rîu îi scaldă zidurile şi curge mai departe pe-o pajişte verde ; are o pădure deasă, care îl apără de vînturile reci şi de vifore ; îl zăresc într-o lumină atît de minunată, încît îi număr clopotniţele şi turlele, îmi pare zugrăvit pe clinul măgurii. Nu-mi pot stăpîni încîntarea, şi-mi spun : «Ce fericire să trăieşti sub un cer aşa de frumos şi într-o asemenea aşezare cu atît farmec !» Cobor în oraş, unde n-am dormit două nopţi, că mă şi asemăn celor care-l locuiesc : vreau să scap afară.“

LA BRUYÈRE

Scrisoarea sfîrşea cu o chemare :

„Vino ! E un oraş încîntător. Sînt sigur că o să te prindă farmecul străzilor noastre, cu nume de voievozi şi de ctitori. Un oraş pitoresc, cu oameni pitoreşti.

În sfîrşit, voi avea prilejul să-ţi prezint faimoasa poamă rea a familiei, despre care ţi-am povestit cu atîta admiraţie, chiar în cea dintîi zi de şcoală, cînd ne-am cunoscut. Îţi mai aminteşti ? Lipeai, în albumul proaspăt cumpărat, timbrele cu efigii stranii şi cu gravuri exotice : verzi, albastre, violete, trandafirii şi de un galben pal ca guşa canarului ; piramidele Egiptului şi Sfinxul ; privelişti din insulele Pacificului şi cascadele Zambezului ; şarpele înaripat al Mexicului şi minaretele moscheelor algeriene ; chipul lui Lincoln şi un cap mirat de antilopă. Te încîntau evocările ţărilor de departe, de sub alte constelaţii, şi am înţeles că în albumul tău de novice colecţionar nu lipeai numai mărci cumpărate din economiile de la rahat „Locum“ şi de la cornurile cu nucă, ci făceai o călătorie fabuloasă împrejurul planetei... Atunci ţi-am povestit eu despre unchiul acesta, scandaloasa celebritate a familiei ; fostul locotenent care şi-a pălmuit colonelul, după ce luase, cu o vehemenţă neîngăduită, apărarea unui biet soldat de rînd, prigonit de vagmiştri, şi după nu mai ştiam ce misterioasă peripeţie de dragoste ; a fost reformat şi trimis în temniţa militară ; pe urmă, a străbătut în pas gimnastic cinci continente în aventuri năstrușnice, cînd hamal şi cînd nabab, cînd favorit al unui şef de trib din Dahomey, cînd captiv al piraţilor chinezi ; pentru ca, după douăzeci de ani, să se întoarcă în urbea natală şi, ca un nou Candid cuminţit, să-şi altoiască merii, să-şi cureţe perii de omidă, să plivească straturile de ridichi şi să stropească rondurile

de rozete. Ai să-l cunoşti acum la el acasă. În bizarul lui muzeu cu panoplii de arme iavaneze şi bumeranguri austrialiene, cu piei de panteră şi coarne de ren.

Dar ce-ţi povestesc ? Te ghicesc surîzînd. Am rămas o anacronică excepţie. Un fenomen. Un provincial care-şi iubeşte oraşul şi-şi adoră concetăţenii ; un provincial care nu tînjeşte după Capitală, după teatrele şi cabaretele voastre, după ceasul cînd năvălesc ţigănuşii de pe Sărindar, zbierînd cît îi ţine gura o ediţie specială cu remanierea guvernului, dezminţită a doua zi.

Aici, viaţa noastră e alta ; altele ne sînt grijile şi bucuriile. Aici toţi sîntem o mare dar strînsă familie. Tu, care n-ai părăsit Capitala decît poate pentru vilegiaturile de trei săptămîni, n-ai să înţelegi simţămîntul acesta pînă ce nu vei fi aici. Spui că vrei să părăseşti Bucureştii pentru totdeauna. Cu atît mai bine ! Te adoptăm. Am şi găsit ceva pentru început. Cu două licenţe, se poate trăi admirabil într-un tîrg modest şi fără mofturi ca al nostru. A sosit vremea să foloseşti şi licenţa ta în litere. O asociaţie de profesori a alcătuit o serie de cursuri pentru examenele de toamnă, corigenţe şi bacalaureat. Ai să debutezi acolo. Am şi pipăit terenul. Am şi cîştigat, dinainte, cîteva simpatii pe nevăzute. Eşti aşteptat... Pe urmă, obţii o catedră. Nu uita că, fără să militez prea activ în politică, mă simt puţin la putere. Îţi facem rost de-o suplinire. Mai apoi, o catedră definitivă. Avem şi noi atotputernicii noştri, care n-au să se dea în lături de la un serviciu ce ne-ar putea cîştiga în partid un tînăr cu viitor. Avem şi o gazetă. Se simte nevoia unui condei sprinten şi ascuţit în ucenicia Capitalei. Spui că nu te prea împaci cu diploma cealaltă : te-ai descoperit inapt pentru avocatură. Copilării ! Poate în Bucureşti, unde lupta e mai grea şi concurenţa mai acerbă. Dar aici are să meargă totul uşor. Te asigur. Ţi-aş putea jura că în doi-trei ani vei deveni : «*distinsul nostru fruntaş intelectual, fiul adoptiv al oraşului, speranţa partidului nostru...*» Nu surîde ! Aici luăm totul în serios, fără scepticismul şi zeflemeaua voastră. Vino ! Depeşează-mi din vreme, să te aştept la gară. Sper că o să ne recunoaştem, deşi nu ne-am mai văzut de şapte ani. Figurile poate ni s-au mai schimbat. Dar inimile noastre au rămas aceleaşi.

Nu e așa, Tudore ? Te-aștept. Pînă atunci, îți caut o locuință modestă, la vreun pensionar de aici : o cameră și antreu, sau două camere și antreu. Lasă-mă să pregătesc totul. Nu uita depeșa."

Bun prieten ! De unde a presimțit ? Cu ce fine antene a culeș, din nevăzut, semnalul deznădăjduit de naufragiu ?

Tudor Stoenescu-Stoian, avocat cu vagă clientelă și vag colaborator al unor și mai vagi publicații literaro-artistico-politico-sociale, devoră scrisoarea mai lacom ca anunțul unei moșteniri căzută din cer, cifrată la milioane și dinainte scutită de taxele succesorale.

Chemarea sosea în una din acele după-amiezi pustii, cînd toată Capitala se golește de cunoscuți ca în preziua unei misterioase conspirații. Tudor Stoenescu-Stoian se trezise, deodată, printre miile și miile de trecători, într-o solitudine care-l apăsa ca absurdele panici din visurile rele.

De pe scaunul restaurantului se descleștase, în silă, ultimul consumator, numai după ce chelnerii sfîrșiseră de recoltat șervetele, de clădit solnițele în piramidă și după ce-i dăduseră tîrcoale cu semnificative tusete de nerăbdare.

Nu știa încotro să apuce.

O pornise întîi pe strada Sărindar. Pe urmă se răzgîndise și mersese grăbit, deși fără țintă, pe strada Brezoianu. Urmărise cu luare-aminte a unui edil grav, preocupat de problema circulației, spectacolul vehiculelor imobilizate la încrucișarea liniilor de tramvai, în fața berăriei „Carpați" Părea că îl pasionează grozav dezlănțuirea înjurăturilor de birjari și stridenta guițare a claxoanelor, asupra cărora nici o putere nu dovedeau semnalizările disperate ale unui agent cu fireturi la șapcă.

Pe urmă, cînd strada și bulevardul se eliberară și cînd nu mai avu ce privi, își tîrî pașii pe Calea Victoriei, ca un licean care-a tras la fit și așteaptă să se scurgă ceasurile de trigonometrie, de latină și fizică, verificînd amănunțit vitrinele cu „prețuri senzaționale de desfacere sfidînd orice concurență". Astfel, trecuse de la o fereastră cu arme și unelte de sport, la alta cu bastoane și cravate ; de la parfumeria cu ultimele creații ale lui Guerlin și Caron, la alta cu superbe pijamale și costume de plajă. Se pomeni exa-

minînd fotografiile decupate dintr-un film, unde Rudolf Valentino, în costum de șeic, gonea cu burnuzul fluturînd, într-un deșert cu nisipul incandescent, spre o oază cu trei pămătufuri de palmieri.

Fictivele aventuri ale actorului fotogenic îl indispuseră foarte. Simți împotrivă-i o ură personală, răscolită din tot adîncul ființei lui anonime.

Călărețul cu burnuz, spintecînd în galop dunele nisipoase ale deșertului, înfățișa temeritatea, vigoarea, tinerețea ; numele lui evoca îndată avuție, voluptate, glorie, eroism, pasiune, adorația a mii și mii de femei necunoscute, superbe, brune și blonde, bogate și sărace, tinere și în deplinătatea frumuseții femeiești. Adică tot ce-i lipsea lui și tot ce nu va fi partea lui în viață niciodată, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor. Tudor Stoenescu-Stoian le vedea pe toate copleșindu-l pe fotogenicul actor ; iar toate-l dezgustau pentru pasivitatea de turmă cu care mulțimile se lasă contaminate de aceeași adorație neînfrînată și fără pudoare. Fiica bancherului din Chicago și chelnerița din conditoraiul vienez ; soția lordului din cel mai aristocratic cartier al Londrei și eleva de școală profesională ; marchizul din Rue de la Paix și copila marchizului francez din castelul feudal al Solognei ; nevasta colonelului *von* și nu mai știu cum de pe Kurfürstendamm și fata fermierului canadian ; amanta *cow-boy*-ului din Argentina și casieriția de la berăria de pe Calea Griviței ; dansatoarea din Șangai și profesoara cu coșuri pe nas din Roșiorii-de-Vede. Nu era oare aceasta o injustă părtinire a destinului, care-și risipise prodig toate favorurile asupra unui singur individ, iar lui să-i lase numai rămășițele cele mai meschine ?

Își aruncă privirea la cafenele și la berării.

Nimeni.

De altfel, ce prieteni avea el, ce oameni cărora să le împărtășească păsurile, singurătatea, amarul ?

Totuși, opri un birjar și colindă cîteva străzi, la adresele vagilor cunoscuți. Toate ușile, zăvorîte. Unde-au plecat toți ? Unde și-au dat întîlnire ? Prin ce conjurație, părăsindu-l deodată, l-au lăsat și mai singur, naufragiat anonim și fără speranță în această mulțime cu figurile ostil ferecate ?

Făcu semn cu bastonul în spatele birjarului și opri la capul Podului. Într-adevăr, în orașul acesta nimeni nu interesează pe nimeni. Ești mai singur ca în deșertul calcinat al peisajului lunar.

Iar mai deznădăjduit ca totdeauna, o simțea aceasta acum. Acum, în mijlocul verii, cînd toți aleargă cu pachetele, pregătindu-se pentru plecare. Cînd toți sînt absorbiți de socoteli și preocupați de ultimele întîlniri. Cînd toți își pipăie în buzunar tichetul de tren, port-biletul cu prețul unei luni de umbră, de răcoare ozonată, de plimbări pe aleile cu boltă de viță și cu țînțari, cu bănci dosite și prielnice pentru episoadele flirtului de datină, pentru preludiul viitoarelor logodne și căsnicii — iar în boschetele grațios amenajate, cu izvoare rău mirositoare și sulfuroase, din care toți vor sorbi cu religiozitate cîte două pahare clocite pe zi. Toți aleargă spre această evadare de-o lună. Toți nu mai văd decît aceasta ; nu mai trăiesc decît pentru aceasta. Îl izbesc dușmănos de pe trotuar, cînd le impiedică mersul. Nu întorc capul. N-au timp. Își șterg doar broboanele de nădușeală cu batista, cercetează ceasornicul cu o schimă mută de alarmare, dispar pe ușa deschisă la croitor și la magazinele cu furnituri de voiaj, apar de la agențiile de *wagons-lits* cu un prospect multicolor în mînă, transformat în evantai.

Pe coperta prospectelor, ochii lui întrevedeau fugace o creastă înzăpezită, printre brazi zimțați ; un țărm de lac oval și ireal de albastru ; o zveltă siluetă feminină arămită de soare, pe-o plajă cu zbor alb și fluturat de pescăruși.

Tudor Stoenescu-Stoian prindea fără voie, din treacăt, o dată cu aceste imagini toride sau răcoritoare, frînturi de conversație precipitată : o chemare, o glumă, o întîlnire făgăduită peste o lună, o exclamație de bucurie. Toate în afară de el.

Un coleg de barou, corpolent și important, șef de culoare într-o organizație politică de opoziție, îi răspunse afabil la salut, ba chiar se opri din mers să-i strîngă mîna cu o dublă solicitudine profesională : de elector și confrate.

— Tot în cuptorul ăsta ? Încă n-ai plecat ? îl întrebă cu o mirare ocrotitoare.

Tudor Stoenescu-Stoian își simți vanitatea gîdilată de grija părintească pe care i-o poartă un asemenea atotputinte

personaj. Începu să-şi spovedească aleanul. Cum are el de gînd să se strămute în provincie, undeva într-un tîrg din Moldova, şi cum îl aşteaptă acolo un prieten vechi şi fidel, de şcoală.

Celălalt asculta distrat, fără să-l privească, urmărind cu ochii procesiunea trăsurilor şi taxiurilor. Cînd văzu un automobil deşert, îi făcu semn să oprească şi se despărţi de dînsul cu o strîngere de mînă asudată :

— Aşadar, la revedere, amice Teodorescu ! Nu mă ocoli la toamnă. Am în vedere o serie de procese, la care mi se pare că o să lucrăm împreună...

„Teodorescu ? La toamnă ?" Importantul confrate nici nu-şi amintea cum îl cheamă. Nici nu-i ascultase povestea lui cu strămutarea în provincie. Se oprise din cale fiindcă aştepta un taxi liber. Îi pomenise despre procesele unde „vor lucra împreună", fiindcă aşa proceda, desigur, cu toţi camarazii mai tineri, ca să le dea iluzia unei făţarnice generozităţi de viitor candidat la alegerile de decan.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi continuă drumul cu un surîs amar. Aici, el nu însemna nimic pentru nimeni : un trecător, o cifră ; după dînsul venea altul, înaintea lui trecea altul, lîngă el alţii, mereu alţii... Mulţime pompată dintr-un izvor nesecătuit, pentru care e cu totul indiferent dacă Tudor Stoenescu-Stoian există sau a existat, trăieşte sau a murit, dacă se bucură de ceva sau e întristat fără să aibă cui se tîngui. La această mulţime, naşterea lui n-a adăugat nimic ; moartea lui nu va scade nimic. Număr obscur din marele număr, pierdut în marele număr. Căci dacă un camion condus de un şofer beat l-ar strivi într-o clipă între botul maşinii şi zid, cadavrul lui transportat la morgă, anonim, nu va merita mai mult de trei rînduri zgîrcit strecurate la rubrica faptelor diverse şi o coroană cumpărată la hala de flori, cu panglica ordinară de pînză ceruită, agăţată la carul mortuar din partea baroului. Poate şi atunci chiar, individul de adineaori, înainte de a începe să citească o locuţiune funebră, scrisă de acum zece ani şi rezervată în sertar pentru zeci de asemenea alte ocazii, s-ar întoarce către un vecin să întrebe : „Cum zici că-l chema, frate ? Teodorescu, Stoenescu, Stoicănescu ?..." Ar debita cu glas de megafon trei sute de cuvinte care se potrivesc oricui, cum se potrivesc hainele gata la magazi-

nele ieftine, pentru clienți de măsură mijlocie. Toți s-ar întoarce apoi la treburile lor, iar în trei luni, nimeni nu-și va mai aminti vreodată că a existat pe lume un Tudor Stoenescu-Stoian, care era și el un om, avea și el bucurii și mîhniri, respira și el din aerul tuturor.

Bun prieten ! „Aci toți sîntem o mare familie... Te adoptăm !" De-ar fi putut bănui ce lacom s-a repezit Tudor Stoenescu-Stoian să răspundă chemării !

Degetele tremurau nervos, răsfoind orariul trenurilor. Cel dintîi tren — cît mai repede, fără întîrziere, la noapte, cel mai tîrziu mîine !

La ghișeul poștei, indiferența impiegatei, cu părul superoxigenat și cu unghiile sangvinolent lăcuite, mări sentimentul acestei totale singurătăți.

Impiegata a numărat cuvintele fără să citească textul. Chiotul de evadare, pateticele efuziuni de recunoștință au fost evaluate cu răceală, după un tarif fix. Atîtea cuvinte — atîția lei ! Nici n-a ridicat ochii la chipul insului statistic și anonim de după gratii, transfigurat de cea mai fericită nerăbdare. A aruncat disprețuitor restul și recipisa cu cerneală violetă, ca o prințesă zvîrlind pomană unui gușat de la poarta palatului. Pe urmă, a dat drumul retezat ferestruii-ghilotină, ca să se aprofundeze în lectura romanului mișcător pînă la lacrimi : *Viața și amorurile lui Rudolf Valentino.*

— Domnișoară !... bătu timid cu degetul în fereastră. Domnișoară, dacă sînteți atît de amabilă...

Ghilotina s-a ridicat de-un lat de palmă.

Domnișoara așteaptă, fără să ridice ochii de pe pagină E tocmai la episodul zguduitor, cînd una din iubitele lui Rudolf Valentino, aflînd despre cea de-a doua căsnicie a frumosului și crudului erou fotogenic, se aruncă cu deznădejde în cataracta Niagarei.

Distanța e de la cer la pămînt ; iar confruntarea ar fi, pentru Tudor Stoenescu-Stoian, din toate punctele de vedere, defavorabilă.

Deoparte, omul care lasă în urmă o hecatombă de victime, doborîte ca spicele de grîu sub semiluna zimțată a secerii ; aci, individul incolor, inexpresiv și anost, stîrcit la un ghișeu telegrafo-poștal. Căci, din nefericire, figura,

statura, ţinuta, portul lui Tudor Stoenescu-Stoian erau croite după chipul şi asemănarea destinului său mediocru. Frunte mijlocie, nas mijlociu, bărbie mijlocie, culoarea părului şi a ochilor indecisă, nici un semn particular — cel mai banal paşaport pentru o viaţă de om. Uneori, natura capricioasă croieşte o frunte genială măturătorilor de stradă, profilul lui Eminescu calfelor de bărbier, ţinută napoleoniană şefilor de gară care salută expresul din goană. Cu el, natura însă fusese onestă şi fără fantezie. Era un om oarecare, ca o sută de milioane de oameni oarecare. De aceea, domnişoara îi ascultă glasul absentă, cu o strîmbătură de buze de-o plasticitate care ar fi stîrnit entuziasmul regizorilor din Hollywood.

— V-aş ruga o lămurire, domnişoară. Nu s-ar putea să-mi taxaţi telegrama urgentă ? Mă tem să n-ajung înaintea ei...

— La aşa ceva trebuia să te gîndeşti de acasă, domnule ! Acum s-a dat ! A plecat ! Am taxat-o ! Nu sîntem aici la prăvălie, să te tocmeşti !...

Ghilotina a căzut scurt şi pagina s-a întors să-l urmărească pe divinul Rudolf Valentino, călcînd peste inimi zdrobite, printre minaretele arabe de scîndură şi de carton, din Hollywood, metropola cinematografului şi paradisul himeric al domnişoarelor de la poştă, telegraf şi telefon.

Tudor Stoenescu-Stoian a dovedit de mic copil o natură blîndă şi îngăduitoare, întotdeauna recompensată cu lauda părinţilor şi cu stima profesorilor. Dar atîta aroganţă, feroce şi nemotivată, îi dezlănţui acum gînduri de cruntă răzbunare.

Ca să-i dea o lecţie de bună-cuviinţă, nimic nu l-ar putea opri să se prezinte la ghişeu cu o a doua telegramă, către un prieten imaginar, formulată în cele mai demonice intenţii ofensatoare :

„Află că domnişoara de la ghişeu e cea mai infectă capră oxigenată din personalul Poştei române.“ Sau în stilul biletelor de plăcintă : *„Cînd ai aşa mutră posacă, Rudi ţi-ar fi preferat o vacă“*. O găseşte chiar răzbunare de duh. Întotdeauna a avut el aşa, un talent de epigramist, ignorat de toată lumea, hazos în pustiu !

Te pomenești însă că individa — în monologul lui interior, pus la modă de Proust, de Joyce și de Virginia Woolf, o numea *„individa"* — te pomenești că, după cum n-are obicei să citească textul, ci numai să numere cuvinte, ar taxa telegrama cu cel mai desăvîrșit calm. O ! Olimpica seninătate a veșnicei și imperturbabilei ignoranțe ! Ar număra : atîtea cuvinte, atîția lei. Și i-ar tăia recipisa cu aceeași glacială indiferență, ca să se întoarcă mai repede la pasionatele amoruri ale adoratului Rudi. Toate sînt nebune după el.

Tudor Stoenescu-Stoian simți cel puțin satisfacția cinică și consolatoare că Rudolf Valentino e mort, îngropat și că, din cavou, nu-l mai pot chema toate lacrimile celor un milion de admiratoare. Hotărît ! O asemenea telegramă-revanșă, ticluită oricît de grobian, n-ar fi încă destul.

Nu l-ar mulțumi, acum, decît o răzbunare mult mai savant distilată.

Bunăoară, dacă ar fi el directorul general al Poștelor, s-ar prezenta înarmat cu toată răbdarea la ghișeu, ar aștepta pînă ce domnișoara ar ajunge la pasajul cel mai jalnic, al înmormîntării, cînd cele zece mii de adoratoare neconsolate, sosite cu trenuri, cu automobile, cu tramvaie, cu bărci, cu metrouri și pe jos, se înghesuie și cad leșinate. Iar tocmai atunci, cînd domnișoara îl vede îndeaievea pe Rudolf Valentino întins pe catafalc, sub maldărul de coroane și jerbe, i-ar întrerupe lectura să ceară, cu perfidă blîndețe, o deslușire oarecare, de cea mai infimă însemnătate. Ar suporta toate necuviințele și lecțiile pe ton de superioară țîfnă, zîmbind cu o satanică inocență.

Apoi, abia la sfîrșit, și-ar smulge brusc masca.

— Vă plîngeți că semnătura e indescifrabilă, prea amabilă domnișoară ? Vă rog atunci, scrieți : *„Tudor Stoenescu-Stoian, directorul general al Poștelor !..."* Atît e suficient ?... Vă rog, nu vă deranjați, amabilă domnișoară ! De ce ați roșit ? De ce vă tremură degetele atît de fin manichiurate ? Rămîneți la locul dumneavoastră. Sînteți în orele de serviciu și eu sînt aci un simplu contribuabil ; publicul, sărmanul public, marele anonim pentru care sînteți plătită să-l serviți, amabilă domnișoară, nu să vă delectați cu fantasmagoriile născocite pe socoteala unui erou fotogenic cu mutră și mofturi de chitarist. Nu mă

întrerupeți ! Nu vă cereți scuze ! Rămîneți la ghișeu, și numai pe urmă, cînd trec orele de serviciu, vă rog să poftiți la mine, la direcția generală. Avem de discutat ! La revedere, amabilă domnișoară ! Și bună dispoziție la prea instructivele dumitale lecturi !

Cum ar apăsa, cu un rînjet plin de înveninare, pe amenințarea : „Avem de discutat" !

Și cum ar pălmui usturător, acel „Amabilă domnișoară" ! Ce satisfacție drăcească i-ar da toată agitarea de furnicar speriat din dosul ghișeelor : șoaptele alarmate, sertarele trîntite, foșnetul hîrtiilor, figurile îngălbenite și glasurile bîlbîindu-se : „Ssst ! Directorul ! *Canalia* aia de director !"

Căci, evident, l-ar urî, temîndu-l. Iar ura aceea l-ar crește și l-ar întări ca o băutură vrăjită, pe el, Tudor Stoenescu-Stoian, atît de neînsemnat și de inofensiv, încît nici măcar nu e dușmănit de cineva.

— Haide, dom'le ! Ce te-ai *emobilizat* acilea, la ghișeu ! îl împinse de la spate un curier de bancă, trîntindu-i sub nas un vraf de telegrame.

Tudor Stoenescu-Stoian se uitase, într-adevăr, cu totul la fereastra cu gratii, cufundat în diabolicele sale proiecte de răzbunare. Se dădu docil în lături. Ba își mai ceru și scuze. Păși anonim și ghiontit, în forfotul sălii sonore de poștă, unde toată lumea se îmbulzea nerăbdătoare, ca la o bursă a știrilor, a necazurilor și a bucuriilor, a veștilor de moarte și a felicitărilor de nuntă, cîte aleargă pe sîrme de aramă, centrifug, spre toate unghiurile țării, centripet dinspre toate ungherele țării.

Afară, asfințitul cu pete largi de carmin pe cerul violet, oboseala de pe figuri și din pasul lenevos al trecătorilor, care dă o moleșală extenuantă atmosferei crepusculare din marile orașe, toate și tot îi potoliră cruntele instincte omucide.

Se aprindeau cele dintîi becuri. Clipeau roșii, albastre și verzi, cele dintîi reclame luminoase, alternativ irupînd și stingîndu-se în tuburi subțiri de neon. Capitala lua înfățișare festivă. Tudor Stoenescu-Stoian își mărturisi că oricum, nu e atît de hîdă și dezgustătoare în asemenea ceasuri, cînd se închid băncile și se deschid cabaretele,

deşi nici unele, nici altele nu-l prea numărau printre clienţii activi.

Ba se confundă chiar cu oarecare voluptate, anonim în mulţimea anonimă, să sfîrşească pregătirile de plecare.

O problemă. Ştia, aproximativ, că prietenul e însurat.

Pe vremuri, primise un anunţ imprimat pe o foaie cartonată, cu cîteva cuvinte adaos, pomenind despre un vechi vis realizat. Dar dacă a fost ori nu căsnicia binecuvîntată cu prunci numeroşi, cum se cuvine într-o respectabilă familie provincială, aceasta nu o ştia. Toate scrisorile de mai tîrziu ale prietenului păstrau o tăcere suspectă. Poate numai o discreţie. Poate semnul unei deziluzii tăinuite. Încît nu se poate hotărî asupra cadourilor, cum cere bunul obicei al pămîntului, să nu intri în casa ospitalieră a unui prieten cu mîna goală. Chibzuind şi reducînd, de la cutia cu icre negre şi ediţiile numerotate pe hîrtie de Japonia, de la albumele cu poze pentru copii şi instrumentele de pescuit, ajunse la două cutii cu bomboane.

Se potrivesc şi pentru copii şi pentru doamna casei. Dovedesc atenţiune şi în acelaşi timp modestie.

Ca întotdeauna, Tudor Stoenescu-Stoian se împăca astfel, şi de astă dată, cu resturile mediocre şi împuţinate, de ultimă oră, ale intenţiilor lui generoase şi pline de grandoare, din primul moment. Căci viaţa şi-o trăia mereu în dublu exemplar. Una himerică, unde totul se petrecea eroic şi superb, în închipuire ; cealaltă, cea reală, alcătuită din mucurile răcite ale celei imaginare. Fiindcă ştiuse să le împace multă vreme pe amîndouă, se socotise, pînă mai deunăzi, un matur spirit filozofic. Pînă ce o banală aniversare îl pusese, acum vreo zece zile, în faţa oglinzii, să se măsoare ce este şi ce-a vrut să fie, ce înseamnă el, anonimul, cimitirul superbelor intenţii, în mişuneala altor anonimi, care poate sînt şi dînşii tot atîtea sărmane cimitire.

Atunci, nimicnicia făpturii lui îl cutremurase. Fusese o aniversare singură şi tristă. Un prematur bilanţ falimentar. Ce-l aştepta, oare, în această Capitală a celor puternici, grăbiţi şi voluntari ? Ce avea să însemne peste zece ani, peste douăzeci ?

Și fără să știe de unde, se deșteptase amintirea prietenului depărtat din orașul acela patriarhal, fostul coleg de școală și de universitate, întîlnit ultima oară cu șapte ani în urmă. I-a căutat scrisorile rare prin sertarele cu acte de vagi procese, procuri și copii de sentințe. Le-au recitit cu aviditate. Din toate, se desfăcea o siguranță, o împăcare cu viața, un optimism temperat : oglinda unei existențe molcome și îndestulate, într-un tîrg unde ești pentru fiecare cineva, unde te cunoaște birjarul și te salută sergentul de stradă, te anunță băcanul că ți-a rezervat o trufanda specială, iar vînzătorul de gazete știe care ți-e ziarul favorit.

Acolo e necunoscută senzația atroce de singurătate în mijlocul mulțimilor. E necunoscut supliciul anonimatului. Măsurile sînt ca pentru tine. Modeste și fără ambiții deșarte : ușor de satisfăcut și statornice. Există un conu Iancu, un conu Costică, un conu Tăchiță. Poți deveni ușor un conu Tudor, sau Tudorel, sau Tudoriță. Toată lumea observă că ți-ai cumpărat blană nouă sau că ai schimbat guler de lutru la cea veche ; toată lumea se întreabă, alarmată, de ce n-ai apărut la cinematograful „Modern" sau la Cofetăria centrală de trei zile. Acolo e un mic univers, unde îți ai locul bine definit, neasaltat de nimeni — ai masa ta la cafenea, scaunul tău la cinematograf, briciul tău la bărbier, diminiutivul tău răsfățat.

Poate acolo e fericirea.

Desigur, acolo e înțelepciunea și împăcarea cu viața.

În seara următoare, sosi în restaurantul Gării de Nord cu o oră înainte de plecarea trenului. Ca un emigrant pornit la drum lung, pentru totdeauna, care vrea să înmagazineze priveliști și amintiri, să savureze despărțirea, ca să aibă din ce-și hrăni acra voluptate a nostalgiilor viitoare.

Mîncă pe îndelete, copios, printre călătorii purceși în vilegiatură cu piramidele lor de bagaje, printre copiii lor neastîmpărați, guvernantele și doicile așezate sfios pe marginea scaunelor, mai în lături, la masa stăpînilor. Comandă o cafea și aprinse țigara, privind cu ochi proaspeți agitarea aceasta a plecărilor, care-i dădea întotdeauna o amețeală plăcută, ca un lichior dulce și aromat, dar prea tare.

Privea la toți, și, ca întotdeauna, nimeni nu-l privea. De la masa vecină, asculta, fără voie, frînturi dintr-o discuție care nu suna ca pentru un restaurant de gară.

Vorbeau doi călători. Anonimi ca și dînsul.

Dar cît de altfel, cît de altcineva, chiar în acest anonimat ! Un domn înalt și spătos, cu părul cărunt, ondulat, cu profilul precis, cu ochii de-un albastru cenușiu și rece. Un tînăr cu fața dogorită de soare, cu mișcări feline, cu privirea catifelată și cu dinții albi, intacți și puternici, de carnivor. Amîndoi purtau haine simple și scumpe, cu tăietura de o savantă distincție. Amîndoi erau două exemplare de rasă, iar femeile, în treacăt, întorceau capul stăruitor să-i privească, numai de dragul acestei perechi înfățișînd două vîrste ale frumuseții bărbătești. Amîndoi înfruntau privirile cu indiferență, absorbiți de firul discuției lor.

— Autorul tău are dreptate ! vorbi omul cu părul cărunt, ridicînd mănușile de pe o carte cu scoarțele galbene să-i citească titlul. E un nume nou. Nu-l cunosc. Eu am rămas la lecturile mele favorite de acum douăzeci de ani... Dar are dreptate ! Într-o viață, zigzagul e mai frumos, mai uman, mult mai uman. Întoarcerile, abaterile, șovăielile, înfrîngerile și înălțările după înfrîngere, acestea dau valoare unei vieți omenești ! Linia dreaptă e abstractă și nefirească într-o asemenea lume zidită anapoda, pe temelii prea vechi, care nu mai corespund noilor condiții de viață mereu contradictorii, mereu cerînd revizuiri și adaptări, rectificări. În astfel de lume, linia dreaptă e aproape împotriva naturii, a realității noastre prezente. Eu nu înțeleg severitatea așa-numiților mari virtuoși. E suspectă și inumană. Aceștia sînt infirmi din născare. E ușor pentru o femeie să se proclame virtuoasă, cînd s-a născut cu o cocoașă în spinare. Sau să fii cast, după ce-ai suportat, în prealabil, amputarea obligatorie pe care-o pretinde secta scopiților. E ușor — și nu găsesc nici un merit ! Valoare are numai o virtute pe care ai cîștigat-o în luptă cu tine însuți, biruindu-te pe tine însuți. Să fi căzut și să te înalți. Cînd ai să fii de anii mei, ai să judeci ca mine...

— Cunosc aceasta, unchiule Sergiu ! întrerupse tînărul cu un surîs care-i dezveli dantura atît de intactă și regulată, încît părea un defect, o podoabă artificială. Unchiule Ser-

giu, aceasta o spune fiecare la rîndul său : *„cînd ai să fii de anii mei !"*... Aşa ţi-a vorbit, desigur, tata-mare acum douăzeci-treizeci de ani. Aşa am să spun şi eu, unui fiu sau nepot, peste douăzeci-treizeci de ani.

— Probabil. N-o neg... Fiecare generaţie vrea să impună generaţiei următoare experienţele ei, principiile ei, formulele ei de viaţă. Iar fiecare generaţie proaspătă le respinge, fiindcă vrea să le descopere ea pe cont propriu. Aci sîntem de acord.

Tînărul înalţă privirea catifelată, cu un aer de triumf :

— Dar atunci, toată discuţia cade de la sine, unchiule Sergiu. Faimoasa goană a torţelor, sărbătoarea lampadoforilor, e un simbol mincinos. Nu trecem o torţă dintr-o mînă ostenită într-o alta mai viguroasă, ca să-i păstrăm flacăra aprinsă. O primim aprinsă sau o stingem noi cînd mai fumegă, ca s-o aprindem din nou, noi, fiecare, să-i fie a lui, într-o lume care mereu nu mai este cea de ieri. Mereu se transformă. Se modifică, deşi, din păcate, tot pe vechile temelii. Şi ne interesează soarta acestei vechi flăcări din goana torţelor eline, doar numai atît cît durează în mîinile noastre. După noi, aprind-o alţii, păstreze-o alţii sau piard-o alţii... Nu fiindcă ne-ar fi perfect egal. Ci fiindcă, de fapt, nici nu ne-o putem închipui cum va fi peste un sfert de veac, peste o jumătate de veac ori un veac. Atunci, ce să-i mai port eu de grijă ? Îi va purta de grijă viaţa, omenirea de mîine, pe care, din păcate, nici n-o pot concepe, măcar întrezări... Celor de mîine, ideile, sentimentele, durerile, căutările mele de azi, li se vor părea jalnic de rudimentare şi mă vor compătimi pentru stadiul lor de înapoiere, cu toate că mă socot foarte în pas cu veacul meu, foarte modern, ultramodern. Pentru dînşii, toate-s vechituri, anacronisme, prejudecăţi răsuflate, tragi-comice. O ştiu !... Dar ce pot face ? Vreau, nu vreau, trăiesc experienţele vremii mele şi vîrstei mele. Cine s-a putut sustrage, vreodată, de la ele ?...

Omul cu părul cărunt puse o mînă voinică dar fină pe umărul tînărului, cu o mişcare afectuoasă, care contrasta cu profilul sever şi cu albastrul rece-metalic al ochilor. Rosti cu mlădiere melancolică în glas :

— Mînzule, mînzule ! Cum te recunosc ! Cum mă recunosc ! Aceeaşi nerăbdare de atunci. Aceeaşi sete să învăţ

singur, nu de la alţii. Dar nu la goana torţelor voiam s-ajung. Nu la principii generale. Ştii bine că n-am nimic din unchiul Sfătoşilă, anost şi pedant. Era vorba despre concluzia unei experienţe directe, personale... Tu treci printr-o criză, a cărei proporţie o exagerezi. Cu ochii aceştia şi cu surîsul tău, o asemenea criză e o joacă. Ai crezut că iubeşti o femeie şi ai descoperit vidul. Ei şi ? O picătură amară în paharul vieţii, chiar de la început, nu strică. Dă o savoare mai profundă. Altfel, totul servit de-a gata, pe tavă, ar fi fad şi ostenitor. Ai să lipseşti trei luni. Ai să te întorci mai întreg şi — te asigur eu — iarăşi îndrăgostit. Că te-a înşelat ? Că te-a umilit ? E o simplă iluzie, mînzule ! Ne înşelăm numai noi pe noi înşine şi ne umilim numai noi, prin noi. Acestea mîine au să dispară, iar de ele ai să surîzi. De aceea am aprobat îndată ideea plecării. Vindecarea e o chestiune de climat moral. Schimbi aerul, cum îţi recomandă medicul ca să te vindeci de tuse măgărească... La mine a fost ceva mai greu, mai grav. Rămăsesem aici. Mistuiam răul în mine. Mă cramponam, nădăjduind nici eu nu ştiam ce... Şi devenisem odios. Invidiam surîsul şi veselia celor din jurul meu. Îmi uram rudele, prietenii, pe toţi care încercau să-mi dea o asistenţă morală. Mă apăsau zilele frumoase, florile grădinilor, parfumul liliacului. Şi era o primăvară cu lilieci, cum parcă n-a mai fost de-atunci ! Nu însă pentru primăvară aveam ochi, nu însă pentru parfum de liliac aveam nări. Simţeam o voluptate rea cînd descopeream ceva urît şi respingător în natură, ceva josnic şi laş la fiinţele care-mi erau scumpe. M-am examinat într-o dimineaţă şi m-am descoperit un adevărat monstru. Să fug oriunde ! Să-mi primenesc ochii, sufletul !... Am plecat şi, după un an, eram cel de acum, aşa cum am rămas neschimbat. Tortura de-atunci mi-a folosit. M-a adîncit. M-a ajutat să descopăr un alt eu, care dormita în mine şi care, fără aceasta, poate ar fi murit. Răsfăţat de viaţă, prea răsfăţat, ameninţam să rămîn o creatură superficială, comodă, egoistă, opacă...

Tînărul mai voi să întrerupă.

Dar hamalul se înfăţişă să ridice valizele de piele.

Cei doi plecară. Tudor Stoenescu-Stoian îi urmări cu privirea, depărtîndu-se spre ieşire ; amîndoi înalţi, unul

robust şi masiv, celălalt zvelt şi încă fragil ; vlăstarul tînăr lîngă stejarul în deplinătatea puterii ; superbă pereche, după care se lungeau chemările din ochii femeilor.

În faţa ceştii golită de cafea, Tudor Stoenescu-Stoian se simţi mai singur şi mai neînsemnat. La el nu privea nimeni. Plecarea lui nu interesa pe nimeni.

Ura şi el, invidia şi el ; dar fără să aibă scuza unei iubiri înşelate. Cu un strepezit simţămînt de degradare, îşi recapitulă ziua întreagă : scena din ajun cu domnişoara de la ghişeul poştal, monologul interior grotesc şi umilitor, ura postumă pentru destinul lui Rudolf Valentino, socoteala meschină cu care a redus cadourile pentru prieten la două cutii de bomboane. Aceasta era. Victima unui climat insalubru. Cum rostise călătorul cu părul cărunt : numai o schimbare de atmosferă, alt mediu, alt decor, alt ritm de viaţă te ajută să-ţi descoperi alt *eu*, celălalt *eu*, care dormitează în adîncuri necunoscute şi riscă să rămînă, altfel, pentru totdeauna pierdut.

Se înălţă înviorat de pe scaun. Făcu semn hamalului să-i ridice valizele. Hamalul nu-l recunoscu la început.

Lăsase la masă o larvă omenească, inconsistentă şi nevertebrată ; regăsea un om întreg, galvanizat. Tudor Stoenescu-Stoian plăti chelnerului şi zvîrli un bacşiş de bogătan, cu dezinvoltura unui alt om, cum se simţea acum. Îşi cumpără provizie de ţigări, cerînd o marcă străină şi scumpă, cum nu intra în orînduielile bugetului său de toată ziua, avar şi prudent. Alese ziare şi reviste franceze. Îşi încărcă buzunarul cu bomboane răcoritoare. Drumul era lung. Abia tîrziu, după miezul nopţii, ajungea la staţia de încrucişare, unde un tren de dimineaţă îl va duce în văgăuna orăşelului dintre dealuri.

Acum călca însă pe peron un Tudor Stoenescu-Stoian care-ar fi deşteptat uimirea vagilor săi amici şi zeflemiştilor săi confraţi de barou. Păşea elastic, cu braţul de reviste ilustrate subsuoară şi cu ţigara scumpă la colţul buzelor, un pasager întîmpinat cu salut respectuos de însoţitorul vagonului, ca un adevărat *globe-trotter* deprins să-şi petreacă viaţa numai în vagoane Pullman şi pe punţile transatlanticelor.

„Aci e tot secretul ! se felicită victorios. Să crezi tu mai întîi, în tine ! Să impui altora ideea ta despre tine !"

Pe culoarul vagonului, măsură, de jos în sus, o călătoare tînără şi singură, cu aerul blazat al unui Casanova care a lăsat, în fiecare capitală a lumii, o sucursală a inimii lui. Dar femeia îi ignoră existenţa. Îi întoarse spatele şi îşi continuă drumul spre compartiment, oferindu-i, spre blazata evaluare, umerii în bluza subţire şi cenuşie de voiaj, ceafa cu cîrlionţii frizaţi, sub basca simplă.

Aceasta îi clătină o clipă siguranţa. Dar numai o clipă. După ce însoţitorul îi clădi bagajul, zvîrli ziarele în plasă, se trînti pe banchetă picior peste picior şi filtră printre gene o privire insolentă tovarăşilor de călătorie.

Erau trei, doi de-o parte, unul de cealaltă, faţă în faţă, la fereastră.

Cînd îi identifică, toată aroganţa se desumflă ca un balon de gumă împuns cu acul.

Îşi rectifică îndată poziţia, cuviincios şi timid, revenit la anonimatul fără speranţă din totdeauna. Încercă şi un început de salut. Ratat, firește ! Călătorii de la fereastră nu l-au observat, sau poate nu l-au înţeles.

Au crezut că se apără de muşte.

Trei la număr erau şi tustrei cunoscuţi de-o jumătate de ţară. Cu fotografiile şi caricaturile popularizate de ziare ; cu vitrinele librăriilor înţesate de cărţile unuia, cu numele celuilalt tipărit cu literele cele mai groase în afişele conferinţelor, cu pînzele celui de-al treilea aşezate în locul cel mai de cinste al expoziţiilor.

Niciodată Tudor Stoenescu-Stoian n-ar fi cutezat să călătorească în asemenea companie. Dacă i-ar fi recunoscut la început, renunţa la tichet şi-ar fi căutat alt loc, aiurea, într-un ungher, printre muritorii de rînd, obscuri şi fără de nume.

Despături un ziar şi numai pe furiș, oblic, peste foaie, se încumetă să-i examineze.

Romancierul, gros, buhăvit, cu ochii mici, îngropaţi în grăsime, şi cu luciul cheliei brobonit de sudoare, îşi înfăşurase gîtul într-o batistă colorată şi vastă, de popă. După înfăţişare, după haina de lustrin asudată subsuoară, după lanţul grosolan divizînd vesta rotunjită pe burtă în

două emisfere, l-ar fi socotit un patron de măcelărie în vacanță, un băcan de periferie, cel mult un arendaș procopsit prea repede, înainte de a fi apucat să se șlefuiască. Și cu toate acestea, nu mai încăpea nici o îndoială. Cu picioarele groase, dizgrațios răschirate, cu ceafa învelită în basmaua grotescă, moțăia (ori numai părea că moțăiește) Teofil Steriu, președintele Academiei, romancierul subtilelor cazuri de conștiință, plăsmuitorul aerianelor eroine cu trupul de fum și cu sufletul adînc ca înșelătoarele ape.

În fața lui, pictorul vestit între toți, nu arăta un chip mai puțin paradoxal. Ochii aceia cercuiți de pleoape înroșite și fără gene, cum puteau discerne oare în lumea formelor, a volumelor și a culorilor, armonii ascunse celorlalți oameni de toată ziua ? Mîinile acelea păroase cu degete scurte, cu spatulele late, cum puteau oare așterne de pînză magicele îngemănări de culori, înviind lumină și umbră din tuburi cu vîscoase vopsele ? Înfățișarea lor era vulgară. Trăsăturile lor, lipsite de orice noblețe. Portul, fără nici o îngrijire. Păreau că de mult au renunțat la făptura lor fizică, că s-au lepădat de ea și că o poartă numai ca pe un strai netrebnic, adunați cu toată ființa în celălalt destin, în cărțile lor, în pînzele lor.

Singur conferențiarul, bărbierit proaspăt, cu nodul cravatei de-o studiată neglijență pe pieptul cămășii de mătase, cu mîinile apărate în mănuși de contacte impure, oferea, spre satisfacția ochilor, un chip și o asemănare care să corespundă imaginii convenționale din cărțile poștale cu oameni celebri.

Tudor Stoenescu-Stoian întoarse foaia gazetei, fără să fi reținut din textul coloanelor un singur rînd.

Asculta, silindu-se să pară absent de la conversația acestui brelan glorios.

— Omul statistic nu mă interesează, Steriule ! pufnise celebrul conferențiar, cu buza de jos răsfrîntă într-un imens dispreț. Cum și de ce să mă intereseze vermina, larvele, neantul ? Aceasta a fost eroarea naturalismului. E eroarea de acum a populismului. Din mediocritate, din nimic, ce poți stoarce ?

— Lui Cézanne i-au fost destul două mere și-un pește, pe-un șervet, într-un colț de masă, ca să scoată *ceva* din nimic !... întrerupse pictorul, clipind maliţios din pleoapele roșcate, fără gene.

Conferenţiarul nu ţinu seamă de întrerupere. Avea ideea lui. Se adresa lui Teofil Steriu. Dar romancierul părea că nu găsește nici un interes într-o asemenea discuţie, pentru dînsul absurdă.

Privea afară pe geam, în întunericul spintecat de rapid. Sau poate nu privea nici acolo.

Ochii mici, înecaţi în osînză, n-aveau nici o expresie ; în înceţoșarea lor placidă, nu sclipea nici o lumină.

— Ce poţi stoarce, te-ntreb ? continuă conferenţiarul, făcînd un gest dezgustat cu degetele înmănușate, ca și cînd ar fi stors o lămîie din care n-a mai rămas nimic și i-ar fi dat drumul să cadă. Aduni un individ cu altul, cu altul, cu altul... Totalul îl împarţi prin numărul unităţilor adiţionate. Rezultatul e omul mijlociu ! Omul de pretutindeni. Omul statistic. Ce interes poate să aibă pentru un creator, pentru un artist, un asemenea nimic ?... un asemenea...

Căutînd cuvîntul, conferenţiarul își aruncă involuntar ochii spre călătorul străin și pitulat în celălalt colț al compartimentului, care reprezenta și el omul statistic, anonimul obscur, vermina. Tudor Stoenescu-Stoian se îndreptă în articulaţii ca o armă încărcată sub privirea ofensatoare. Dar ochii conferenţiarului trecuseră peste el, fără să ţie seamă de realitatea lui în spaţiu. Își găsise cuvîntul.

Urmă :

— ...un asemenea om standardizat ? Un om confecţionat în serie, ca fordurile și ca mașinile de gătit ?... Înainte, pe vremuri, da... Individul se forma singuratic. Avea o personalitate. Îmi amintesc observaţiile unui medic bătrîn, de pe vremea cînd mai existau medici de familie. Urmărea un caz, o predispoziţie, de-a lungul a două-trei generaţii. Un bolnav era produsul unei atmosfere, al unui mediu, al unei case ; o boală personalizată... Acum, un bolnav de oriunde intră la un medic de oriunde, care-i găsește o boală de oriunde, standardizată. Exista un refugiu pentru individ. Provincia ! Acolo se

forma individualitatea în profunzime. Nu se cheltuia în afară, nu rîvnea la tiparul comun. Acolo erau marile conflicte şi marile pasiuni între indivizi interiorizaţi. Cum a ştiut s-o vadă Balzac. Cum a încercat s-o mai facă Maupassant, Cehov, Mauriac sau Julien Green... Dar acum, visul insului născut în provincie e să dezerteze din oraşul natal. Îl atrage Capitala. Şi dacă nu izbuteşte să dezerteze, măcar se consolează adoptînd tiparul Capitalei. Supremul ideal e să evadeze din el şi să-şi fabrice o a doua personalitate după tiparul comun, cum îşi comandă costumul şi îşi cumpără cravata după modă din Bucureşti.

„Totuşi, mai sînt şi cazuri... se răsuci pe locul lui Tudor Stoenescu-Stoian, monologînd interior. Daţi-mi voie ! E o generalizare pripită. Mai sînt şi cazuri cînd exodul îşi schimbă direcţia. Un curent contrar, cu direcţia de la Capitală spre acele oraşe patriarhale, unde se formează şi se adînceşte o personalitate. Îmi daţi voie să vă expun cazul meu ? Domnule Teofil Steriu, e poate un document omenesc care vă interesează..."

Tudor Stoenescu-Stoian întrerupea în închipuire, se adresa romancierului obez şi placid, îl scutura din inerta indiferenţă, îi expunea cazul lui, încingea o controversă aprinsă cu insuportabilul conferenţiar, îi răsturna argumentele, cîştiga adeziunea pictorului şi a lui Teofil Steriu, pentru a încheia triumfător, într-o cascadă de replici, care reduceau la muţenie toată locvacitatea prea încîntată de sine a omului cu lămîia invizibilă, stoarsă între degetele înmănuşate.

„Şi eu sînt un anonim, vermina, tipul standardizat !... îşi gemea suferinţa lăuntrică Tudor Stoenescu-Stoian. Dar tocmai de aceea am dreptul la cuvînt. Îmi daţi voie ? E o confesiune pe care puteţi s-o folosiţi în unul din patetice le dumneavoastră romane, domnule Teofil Steriu."

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu cerea învoire să ia cuvîntul şi nimeni nu se gîndea să i-l dea.

Romancierul continua să privească sleit, prin geam, noaptea opacă. Pictorul îşi curăţa pipa, răspîndind un miros infect de tutun răcit. Conferenţiarul se adresa mereu lui Teofil Steriu, punîndu-i întrebări la care răspundea singur. Nici unul nu mai întorsese ochii spre ungherul

unde se ghemuise Tudor Stoenescu-Stoian, bucureşteanul anonim, mediocru, spălăcit, incolor, inodor şi insipid, purces din Capitală să-şi cîştige o personalitate, să evadeze din anonimat, să renască a doua oară — un om. Fecior de grefier la tribunal, rămas orfan de mamă la şapte ani, crescuse într-un apartament sărăcăcios, învăţase carte clasificat nici în frunte nici în coadă, colegii nu-i făcuseră nici măcar onoarea unei porecle, obţinuse două diplome de licenţă nici în frunte nici în coadă, la barou figura mai mult în coadă decît în frunte, printre avocaţii fără clientelă. Ce-ar fi avut drept să spere ? Anonimul tipic. Mediocritatea cea mai netrebnică şi mai resemnată din cîte au fost şi sînt. Nu exista pentru nimeni, el, care era rezultatul unei adunări de milioane şi milioane de inşi statistici cu totalul divizat prin numărul unităţilor. În colţul lui surise amar, cum îi revenea surîsul acesta de cîteva zile.

— Te întreb, dragă Steriule, ce valoare poate să aibă materialul acesta de observaţie ? Te plîng, fiindcă eşti nevoit să-ţi pierzi timpul ca să aduni o asemenea mediocră recoltă... Te întreb dacă nu e o eroare a literaturii...

Teofil Steriu întoarse indolent capul sferic pe suportul guşei revărsate, părăsind priveliştea neagră de afară.

În ochii lîncezi, sclipi o scurtă săgetare de inteligenţă ironică şi dispreţuitoare, neaşteptat de vie şi de ascuţită la un colos cu atît de torpide mişcări. Pe urmă, îndată, privirea se stinse trîndav. Teofil Steriu vorbi tărăgănat :

— Nu mă întreba nimic, fiindcă n-am să-ţi răspund nimic ! Nu-ţi înţeleg limba, nici întrebările... Eu nu ştiu ce este aceea material de observaţie. Nu sînt nici sociolog, nici entomolog, nici psihiatru, nici clinician. N-am nevoie să observ nimic şi să colecţionez nici un document, după cum nu mai citesc nici o carte. Dacă ai privit o dată atent, un an din viaţă, ce se petrece într-un sat de trei sute de suflete, ştii tot, nu mai ai nimic de învăţat... Ai aflat tot, fiindcă gama conflictelor şi pasiunilor omeneşti e limitată. Ai văzut şi iubire, şi ură, şi recunoştinţă, şi suferinţă. Tot, tot, tot ! Aşa încît nu mă plictisi cu întrebările tale. Păstrează-le pentru auditoriul conferinţelor... Întrebările şi mirările tale îmi amintesc acel călător nor-

vegian, despre care povestea Guez de Balzac, pe la 1630, că a coborît întîia oară spre zonele temperate. Nu îndrăznea să se apropie de trandafiri şi se mira că există arbori care poartă flăcări în loc de flori. Aceasta e tot. Lasă-mă acuma să dorm !...

Ostenit de o atît de penibilă sforţare, Teofil Steriu îşi potrivi basmaua în jurul gîtului, căscă prelung, bătîndu-se cu palma peste gură, îşi rezemă ceafa de spătarul banchetei şi începu să sforăie la comandă.

Conferenţiarul nu se dădu însă bătut. Se întoarse către pictor, prinzîndu-l de nasturul hainei :

— Spune şi tu acuma, dacă într-adevăr nu...

— Ascultă, nenişorule ! îl reteză scurt pictorul, cu un glas deodată detunat şi ameninţător, în glumă. Dacă ai de gînd să mă asasinezi şi pe mine, te-nşeli grozav. Uite ! Fac moarte de conferenţiar şi salvez de la pătimire o lume întreagă, mii şi mii de auditori, nevinovatele victime ale tiradelor tale măsluite acasă, în faţa oglinzii, infam scamator de bîlci. Cu mine nu-ţi merge ! Te suprim în doi timpi şi trei mişcări...

Ridică pipa în pumn, transformînd coada în ţeavă de revolver şi îndreptînd-o spre tîmpla bine pieptănată a asasinului.

— Sînteţi imposibili ! capitulă conferenţiarul. M-am predat ! Nu mai fac. Dar ce fel de oameni, Dumnezeule ! Nici o pasiune pentru idee. Nici un interes pentru problemele care frămîntă lumea. Cum scrie ăsta cărţi ? Cum pictezi tu tablouri ?

— Foarte simplu. El se aşază la masă şi scrie. Eu mă aşez la şevalet şi pictez. Nimic mai simplu, scumpul meu.

Apoi, după o pauză, în chip de concluzie :

— Eu aş bea teribil o bere. Hai să vedem dacă mai este deschis vagonul-restaurant !

Conferenţiarul se codi. Dar venişe rîndul pictorului să-l remorcheze de nasturul hainei.

Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian rămase să ţină singur companie maldărului monumental al literaturii, care sforăia ca un *Bébé Cadum* bosumflat din placardele reclamelor de săpun, cu basmaua-barbeţică în jurul gîtului. Surîsul amar îi crestă mai adînc paranteza din jurul gurii.

Acestea erau, aşadar, celebrităţile divinizate de mulţime ? *Atît* îşi aveau de spus ? Şi mai ales *aşa* le spuneau ? Tutuindu-i la rîndul său, în dialogul imaginar, îi execută pe rînd cu reproş, cu indignare, cu un superior simţ al răspunderii pe care o implică povara celebrităţii. Prin somn, corpolentul romancier imita, din buzele unsuroase, ţocăitul pruncilor sugaci.

— Complexul lui Oedip ! rosti diagnosticul, cu glas tare, Tudor Stoenescu-Stoian, care citise, de curînd, o broşură de vulgarizare freudistă.

— Pardon ?

Teofil Steriu desfăcuse cu un milimetru pleoapele pe lumina ochilor. Tudor Stoenescu-Stoian, stacojiu la faţă, imploră cerul să deschidă podeaua vagonului în două şi să-l lepede între linii. Dar romancierul se cuibări, găsindu-şi un loc mai bun, lipi pleoapele şi continuă să doarmă şi să sugă prin somn.

De la staţia de schimb, în zori, cu oasele dureroase, cu gulerul mototolit şi cu obrajii năclăiţi de funingine grasă, Tudor Stoenescu-Stoian nu s-a mişcat de la fereastra vagonului.

Ceilalţi tovarăşi de compartiment şi-au continuat drumul cu rapidul, spre frontieră. El şi-a petrecut restul nopţii într-o sală de aşteptare cu bănci tari şi cu o lampă fumegoasă, care i-a spuzit marginea pleoapelor.

Bun prieten ! Caldă invitare ! Şi grabnic răspuns.

Dar cu ce precauţie de melc înaintează trenul minuscul cu mecanism de jucărie !

Îi pare că merge nu înainte — ci îndărăt, în timp.

Locomotiva e strivită de capuşonul enorm al coşului. E aidoma cu gravurile din cărţile de fizică, înfăţişînd maşina cu aburi a lui Stephenson. Vagoanele păstrează pitorescul incomod al diligenţelor. Scîrţîie. Se clatină pe arcuri. Oftează din frîne. Gem şi se vaită de durerile fierului bătrîn şi ruginit. Mecanicul schimbă saluturi amicale cu lucrătorii de pe linie şi cu cantoniştii, îi întreabă dacă le-a fătat purceaua şi dacă se duc joi la tîrg. Iar şeful de tren transportă bileţele, damigene cu vin, pui legaţi de

picioare ca niște stranii buchete de pene și creste, coșuri cu ouă și fructe, de la o haltă la alta.

Toți se cunosc. Toți fac parte, într-adevăr, dintr-o strînsă familie.

Trăsuri și docare preistorice așteaptă în stații. Spre ele se îndreaptă preoți de sat cu anteriele decolorate și vechili cu coada cravașei înfiptă în tureatca strînsă pe pulpă a cizmei. Toți poartă legături și pachete, flacoane de farmacie învelite în hîrtie de mătase și cutii cu firmele fabricilor de ghete. Copii cu mînecile prea scurte ies în întîmpinarea fraților mai mari și părinților. Se ghicește de la distanță, după mimică și gest, cum întreabă ce le-au adus fiecare, fiecăruia, din București.

Pe urmă, cocoțați pe capră, ronțăind bomboane sticloase și ieftine, sugînd din ciubucul de zahăr colorat sau pocnind dintr-o biciușcă cu șfichiu de canap, pornesc spre ireala lume a copilăriei, peste dealurile verzi ale vacanței, peste dealuri și livezi cu scrînciob în creangă de nuc, la bucurii și fericiri pe care bucureșteanul Tudor Stoenescu-Stoian, născut și crescut într-o casă cu etaj, lipită de alte case cu etaj, nu le-a cunoscut niciodată.

Le face semn prietenos cu mîna de la fereastră. Nu pentru dînșii — căci n-au cum vedea fluturarea degetelor. Dar pentru el, pentru bucuria lui, cel eliberat, în sfîrșit, într-o vacanță deplină și nouă, cum nu i-a dat toată copilăria.

Apoi, trenul iar se urnește. Iar gîfîie. Iar scîrțîie.

Călătorii din vagon, urcați la ultima stație unde-au fost însoțiți cu alai, sînt veseli, cu chef și fac aluzii la peripețiile unui botez sortit, pare-se, să rămînă de pomină. A asistat chiar prefectul în persoană, doi deputați și comandantul garnizoanei. E vorba, cu deosebire, despre acest prefect, Emil Sava, „om cu mînă de fier în mînușă de catifea", viclean și perseverent, ahtiat de afaceri și de parvenire politică, hotărît să strunească județul și să extermine opoziția.

Aluziile enigmatice nu le poate pricepe Tudor Stoenescu-Stoian, dar înțelege că a intrat pe teritoriul unei satrapii asiatice, unde un singur om taie și spînzură fără nici o teamă de stăpînire.

În răstimpuri egale, intervine același refren :

— Mă-nțelegi ? Cine, ce poate să-i spună ceva, de la obraz ? Îi are pe toți la mînă jupîn Emilache, hoțomanul ! Crîcnește unul ? Pac, răspunsul : „Dumneata ? Tocmai dumneata te-ai găsit să capeți glas ? Biiineee ! Ia să căutăm aici la condică și să vedem ce scrie la partida matale ?“ Ce scrie ? Scrie bine, de vreme ce nu mai crîcnește a doua oară cel care a prins glas o dată...

Apoi conversația se strămută la telegramele din ultima oră a gazetelor, pe care Tudor Stoenescu-Stoian le-a citit la cafenea, la București, acum două zile.

Comentariile sînt pline de energie și întrerupte de sughiț :

— Mă-nțelegi, ce i-aș spune eu, Cristache puiule, lui jupîn Chamberlain și lui musiu Briand, dacă eu aș fi în locul lui Titulescu la Geneva ? Le-aș turna una să mă țină minte și să mă pomenească. Asta e, puișorule ! A trecut vremea cînd eram o țară mică și ne țineam copăcel de pulpana celor mai mari. Azi umblăm pe picioarele noastre. Aud ? Este ori nu este, puiule ?

— Este ! confirmă domnul din față, care se numea Cristache, dar nu era pui, nici puișor, ci om în toată firea, cu bărbița căruntă și cu părul rărit în creștet.

— Păi dacă este, pune-te în locul meu și răspunde-mi cam ce i-aș putea spune eu oare lui Briand ?...

Tovarășul rămase bleg, cu tabachera în mînă și cu ochii tot atît de căscați, cum căscat e capacul tabacherei.

Nu știe ce i-ar spune, lui Briand, prietenul care s-a lăsat pe spate să sughită mai în voie, cu privirea înfiptă în tavanul vagonului. Nu știe textual, dar, după mutra admirativă, se poate deduce ușor că pe sărmanul Briand îl așteaptă o interpelare fulgurantă.

Își cunoaște omul. Nu e un nevolnic să se intimideze, fiindcă dă ochi cu Briand și cu Chamberlain. În decursul nopții, la botez, a dovedit-o cu prisosință, rostind mai în glumă, mai în serios, cîteva adevăruri de la obraz domnului prefect Emil Sava.

— He-he ! prinse a rîde celălalt, fericit că a scăpat de sughiț. Te-ai fîstîci ! Parcă te văd... *Bonjour, mussieu* Briand ! *Comansava, mussieu* Briand ? [1] Toate mof-

turile diplomatice. Nu, domnule ! Nu mai merge așa, Cristache, fătul-meu !... Eu aș curma, o dată pentru totdeauna, cu marghiolelile astea. I-aș spune verde, că nu mai merge. Ho ! Destul ! Cunoaștem noi francmasonerile dumitale ! Politica dumitale, șăfule, e de pe vremea turcilor ! Pe cine, adică, îmi tot vrei dumneata să mi-l prostești ? Românul are o vorbă : „Nu se poate și cu slănina-n pod, și cu curechiul uns !“ Nu merge ! Asta s-o înveți dumneata de la noi, *lă peizan di Daniub.* [2] Trebuie s-o-nțelegi. Scurt și cuprinzător !... Iară dacă dumitale poate nu-ți place, dacă poate nu-ți convine să te strici cu lumea, lasă să vină altul. Fă loc, nu-ncurca drumul ! Lasă să vină un om de fapte, șăfule, nu de discursurile dumitale. Am zis. Asta s-o știi de la mine !

Pe urmă, trecînd inopinat la altă ordine de idei, după ce a privit cu jale afară :

— Ne stinge seceta asta ! Dacă mai ține o săptămînă, ne-a dat gata ! Ian te uită la frunza păpușoiului... Opărită cu leșie, nu alta.

Se întoarse neașteptat către Tudor Stoenescu-Stoian, supunîndu-l la interogator, fără nici un preambul :

— Sînteți agricultor ?

— Nu ! mărturisi intimidat Tudor Stoenescu-Stoian acestui tovarăș de călătorie, care l-ar pune atît de energic la rezon pe Briand, dacă ar fi în locul lui Titulescu. Sînt avocat și publicist.

— Din București, poate ?

— Exact. Din București...

— Ei, bravo, domnule ! De ce nu spuneai ? Bine că le-a fost dat ochilor mei să mai vadă rătăcindu-se și pe la noi și cîte-un bucureștean de sămînță, pentru a ne cunoaște la fața locului. Să mai aflați și dumneavoastră cum o ducem prin aceste pustietăți uitate de Dumnezeu și de stăpînire și lăsate pe mîna lui jupîn Emil Sava. Dă-mi voie să mă prezint mai întîi, ca s-o luăm după toate regulele : Stănică Ionescu, *poprietar !* Adică, vorba vine. Un fel de *poprietar*, dacă se mai poate spune că mai este astăzi cineva stăpîn pe pămîntul lui, stors de ipoteci și de ratele la „Creditul Rural“... Iară prietenul acesta al meu e domnul Cristache Cimpoiești, tot agricultor și tot *po-*

prietar... Cu alte cuvinte, robind ca și mine pentru cei creditori și pentru cei perceptori.

Tudor Stoenescu-Stoian strînse cu încîntare prefăcută și exagerată mîinile celor doi prieteni, agriculturi și proprietari, care robeau pentru creditori și pentru perceptor.

Cu amar gîndi că de două ori, de aseară, s-a aflat lîngă oameni avîndu-și altceva de spus decît domnul Stănică Ionescu și prietenul său. Alți oameni, din altă lume, cu alte îngrijorări — de altă calitate. Dar toți trecuseră pe lîngă dînsul ca pe lîngă un obiect neînsuflețit. Își rulaseră discul de patefon numai pentru dînșii. Se depărtaseră, pe urmă, în lumea vastă, cu fără-de-grija și nepăsătoarea siguranță că, oriunde s-ar afla, n-are să-i înghită numărul cel mare.

La dînsul își opriseră ochii numai asemenea frați gemeni de-o măsură cu el și-i dăduse cuvînt un personaj caragialesc ca domnul Stănică Ionescu. Totuși, ca să se arate amabil cu întîiele cunoștințe recrutate în drum spre noua sa patrie adoptivă, oferi portțigaretul deschis.

Cei doi examinară țigările străine și scumpe cu o evidentă admirație. Le răsuciră între degete precaut, descifrînd inscripția aurită și ridicînd minunați din sprîncene. Traseră primele fumuri cu o atenție cucernică.

Se vedea lămurit că avocatul și publicistul din București crescuse astfel în considerația lor. Și ciudat, Tudor Stoenescu-Stoian nu rămase indiferent la această constatare.

Acum, se schimbaseră rolurile. El era în locul unchiului și nepotului din restaurantul Gării de Nord ; el în locul lui Teofil Steriu și al tovarășilor de astă-noapte, din rapid.

Iar în locul lui, priveau ca la o vietate superioară, descinsă din altă planetă, cei doi agricultori și proprietari.

— Îmi pare foarte bine că am onoarea să cunosc un *publicist* din București ! mărturisi cu sincer entuziasm domnul Stănică Ionescu. De mult căutam să văd și eu cum arată unul la ochi. Dacă unul care nu s-a vîndut cu trup și suflet la alde domnii Emil Sava și Iordan Hagi-Iordan. Sau poate ești cumva și dumneata de-al guvernului ?

Întrebarea cuprindea o bănuială și o anticipată condamnare.

Tudor Stoenescu-Stoian se grăbi să le înlăture, retezat :

— N-am onoarea să-l cunosc pe domnul Emil Sava şi nici pe domnul Hagi-Iordan. Nu-i cunosc. Nu i-am văzut. *Întîia oară aud numele* acestea.

— Şi despre numele şi isprăvile lui Iordan Hagi-Iordan n-ai auzit ? stărui, neîncrezător, victima creditorilor şi a fiscului.

— Şi despre numele şi isprăvile acestui domn Iordan Hagi-Iordan ! întări Tudor Stoenescu.

Apoi, îndată, îşi luă seama.

— Adică nu... Mi se pare că mint...

— Ei, vezi ? Ce-ţi spuneam ! îl mustră triumfător domnul Stănică Ionescu.

— Dă-mi voie să termin. Mi se pare că mint, fiindcă acum îmi amintesc. Iordan Hagi-Iordan e, dacă nu mă înşel, petrolistul şi bancherul despre care s-a vorbit acum trei-patru ani. O chestiune destul de complicată. Denunţuri la parchet, anchete, proces, un scandal cu dedesubturi politice...

— Termin. Proces, denunţuri, anchete, un scandal cu învîrteli politice... Şi pe urmă, o scoatere din cauză, închiderea dosarului. O podoabă de-a dumneavoastră acest domn Iordan Hagi-Iordan ! Un rechin de-al dumneavoastră, pe care ni l-aţi trimis să mai înghită pradă şi prin apele noastre. Întreabă pe Boldur Iloveanu, întreabă moşnenii din Piscul Voievodesei, dacă vrei să afli ce fel de om e jupîn Iordan Hagi-Iordan şi ce fel de plocon ne-aţi trimis.

— În orice caz, nu l-am trimis eu ! se apără, ofensat, Tudor Stoenescu-Stoian. N-aveam nici o cădere s-o fac. Nu fac politică, nu sînt petrolist, n-am legături cu nici o bancă — nici măcar n-am poliţe scontate la vreo bancă. Eu sînt un avocat care-mi văd de meseria mea şi un publicist cu alte preocupări. Îi spuneam tocmai aseară, în tren, prietenului meu Teofil Steriu...

Tudor Stoenescu-Stoian făcu o pauză să aştepte efectul.

Dar efectul întîrzia.

Nici domnul Stănică Ionescu, nici amicul său Cristache Cimpoieşu nu prea păreau să fi auzit despre existenţa lui Teofil Steriu.

De aceea stărui, apăsînd :

— ...îi spuneam prietenului Teofil Steriu, știți, romancierul, președintele Academiei !... zic : Dragă babacule și scumpe Teofile, în materie de politică și de afaceri nu mă pricep de loc. Sînt ca acel călător sosit din Norvegia, despre care povestește Guez de Balzac pe la 1630, că a văzut întîia oară trandafiri înfloriți ; nu îndrăznea să se apropie și se mira că există țări unde arborii poartă flăcări în loc de flori...

Domnul Stănică Ionescu și prietenul său, Cristache Cimpoiești, își încrețiră frunțile, silindu-se să priceapă cum a fost povestea cu norvegianul lui Guez de Balzac. Cristache Cimpoiești, care se resemnase pînă acum la rolul exclusiv de auditor, nu putu rezista și întrebă cu nevinovăție :

— Cum adică ? Sînt trandafiri care fac flăcări în loc de flori ? Asta acum o aud întîia oară.

— Nu, frate ! interveni domnul Stănică Ionescu, autoritar și cu oarecare milă pentru jalnica lipsă de subtilitate a prietenului său, agricultor și proprietar. Cum poți vorbi asemenea bazaconii ? N-ai priceput cum devine chestia ? Nu-i vorba de un trandafir adevărat. O păcăleală. O venit străinul în țara lor și, ca să-l păcălească, l-au lăsat să se frigă la un falstiț de trandafir cu becuri în loc de flori...

— Acuma pricep ! se dumiri domnul Cristache Cimpoiești. Al dracului, dom'le, cîte le mai dau prin cap !

Tudor Stoenescu-Stoian, scîrbit de nivelul intelectual al tovarășilor de drum, deschise un ziar și începu să citească. Dar domnul Stănică Ionescu nu-i dădu răgaz.

Își continuă interogatorul cu aceeași vădită neîncredere.

— Care va să zică, nu faci politică ?

— Nu.

— Și nici n-ai legătură cu hoțomanii de la guvern ?

— Nu.

— Atunci e altceva. Înțeleg și admit ! înțelese și admise domnul Stănică Ionescu, fără să se descurajeze de răspunsurile monosilabice. S-avem scuze. Și fiindcă ești, care va să zică, independent, cioară albă, am să-ți dau eu o chestie, una grozavă, s-o pui la gazetă. Să rămînă țara cu gura cascată și să văd pe unde scoate cămașa

guvernul. Aș fi tare curios !... În altă țară, domnule, un guvern, pus în fața unui asemenea scandal, și-ar lua frumusel pălăria : „Aveți dreptate. Mi-am luat geamantanul și plec. La revedere !“ „Adio și n-am cuvinte !“ i-ar răspunde țara. Și așa, ar rămîne loc pentru alții mai cu scaun la cap și cu obrazul mai subțire decît domnul Emil Sava, prefectul și vizirul nostru, care taie și spînzură... Îmi pare rău că nu pot să-ți spun toată istoria de-a fir-a-păr. Nu-i o chestie de două cuvinte. Am ajuns și trebuie să ne dăm jos. Lasă-mi dumneata adresa să-ți comunic cazul la București ! E o chestie mare. Sare guvernul în aer, dacă știi cum să pui fitilul !... Haide, Cristache dragă, că pierdem potroacele !

Cei doi tovarăși îi strînseră mîinile.

Au coborît amîndoi în gara pustie, unde domnul Stănică Ionescu se înfundă modest, ca un geniu ignorat de contemporani, ca și cum n-ar fi fost tot el omul care i-ar arăta lui Briand cum să întocmească pacea Europei și n-ar răsturna tot el guvernul într-o clipită, cu chestia lui grozavă. De acolo, de după salcîmii sfîrlogiți de secetă si albiți de praf, după ce-au urcat într-un docar din altă eră a mijloacelor de locomoțiune, îi mai făcură semn fluturat cu batista.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse cordial. Își spuse că, oricum, e un început bun. N-a ajuns încă la destinație și a izbutit să cîștige două amiciții poate folositoare : oameni simpli, ignoranți, dar cu datorii la bănci și la creditori hrăpăreți, deci cu procese, deci eventuali clienți. Pe urmă, această socoteală meschină și profesională îl scîrbi cu desăvîrșire, ca și josnica vanitate cu care, minținд, făcuse din Teofil Steriu un prieten la cataramă și îi expropriase întîmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac.

Încercă să-și alunge gîndul.

Locomotiva, desigur la ultimul său voiaj, înainte de a intra într-un muzeu retrospectiv, unde va fi conservată pentru posteritate, gîfîia astmatic spre vîrful colinelor. Cuprinsă de o capricioasă sprinteneală, cobora cu viteză pantele ; luîndu-și seama, se potolea: chiuia, strănuta, fluiera și, împroșcînd un nor des de funingine, se opintea din toate țevile și supapele să mai urce un vîrf de deal.

Singur, la fereastră, Tudor Stoenescu-Stoian, contaminat de exemplul domnului Stănică Ionescu, uitînd gîndurile aspre şi mustrările care-l încercaseră numai cu cîteva minute înainte, transportat în cealaltă existenţă a lui, imaginară, reconstituia, în monolog interior, rechizitoriul lui Briand, menit să cutremure Europa. Gesticula chiar :

„Acesta eşti dumneata, domnule Briand ! Un sclav al propriei dumitale retorici. Un sclav şi o victimă. Te lăşi furat de cuvinte. Foarte frumoase fraze. Dar unde sînt soluţiile ? Soluţiile nu pot veni de la un om sfîrşit. Şi dumneata eşti un om sfîrşit !"

Iar în clătinările vagonului, în scrîşnetul fiarelor vechi şi în geamătul ferestrelor şubrede în încheieturi, aude ridicîndu-se ca un singur glas rumoarea mulţimii vociferînd şi tunetul de aplauze. Surîde cu modestie şi face un pas îndărăt de la fereastră, ca să mulţumească auditoriului invizibil. Apoi, cu deprimare, redus la realitate, respinge asemenea năstruşnice năluciri.

Nu va avea prilej niciodată, nu să-l admonesteze pe Briand, dar nici măcar să-i vadă vreodată, într-aievea, faimosul chioştec de ţigară lipit în colţul gurii şi umerii hainei ninşi de mătreaţă. Nici pe Briand şi nici pe nimeni, din cei cu fotografia reprodusă într-o mie de gazete tipărite în toate idiomurile lumii. Şi cînd, printr-un răutăcios capriciu, întîmplarea îl va pune alături măcar cu alţii, de-o mai limitată celebritate indigenă, cum a fost brelanul de aseară, va rămîne ghemuit într-un colţ, intimidat şi obscur, abia îndrăznind să înşire un monolog în gînd.

Puterile lui sînt mai puţine. Ambiţiile lui, pe-o măsură mai măruntă. Fericirea lui, mai aproape.

Poate chiar în oraşul acesta patriarhal, cu acoperişurile mijind în frunzarul livezilor.

Se rezemă într-un cot, pe marginea ferestrei.

„Oraşul patriarhal" venea către el.

Mai adineaori, se înălţa în faţă-i un deal lutos, cu surpături de pămînt galben, cu pălămidă şi spinări dogorîte de arşiţă.

Şi deodată, la chiotul pueril al locomotivei, culmea s-a desfăcut brusc în lături, valea s-a desfăşurat încîntătoare.

A fost, într-adevăr, ca o vrajă.

A sclipit metalic un rîu în prunduri. O fîneaţă proaspăt cosită şi-a înşirat brazdele retezate. Pe fereastra vagonului s-a prefirat răsuflarea ierbii coapte.

„Oraşul patriarhal" venea către el.

Se vedeau acolo uliţi umbrite de nuci şi de tei, case pitulate sub streşini de jucărie, oameni pitici ca furnicile negre. Se vedea, într-un mijloc de piaţă, printre plopi şi castani, o biserică din acele străvechi, ctitorită de voievozii de foarte demult, poate de Ştefan cel Mare, poate de Alexandru cel Bun. Se mai vedea încă şi un cimitir mic, rustic şi rînduit în straturi cu iarba grasă, ca o grădină împrejmuită numai pentru flori şi arbuşti, nu pentru sfîrşitul cel groaznic şi fără explicare, cum moartea apare aiurea.

Aici totul era simplu, bătrîn şi cuminte, ca într-o filă de cronică întoarsă îndărăt, spre vremea începuturilor dintîi, cînd s-au adunat, pe ţărmul unui rîu cu apa argintie, pîrcălabi şi armaşi, robi şi arcaşi, negustori şi mazili, să-şi dureze încăperi de piatră şi să întemeieze cetatea. Totul părea că s-a schimbat prea puţin, aici, în afară de calea veacului. Poate aici şi-au găsit adăpost virtuţile dîrze de atunci. Poate că aici s-a pitulat, la umbră de paltini şi stejari bătrîni, fericirea cea mare, statornică şi fără ameninţări, cruţată de neastîmpărul vremilor, de nesaţiul oamenilor, de deşertăciunea ispitelor.

„Oraşul patriarhal" venea către el.

O copilă fîlfîia la o barieră batista-i minusculă, în semn de voios şi alb bun-venit.

CARTEA ÎNTÎIA

„Ciudat este că adesea omul se teme tocmai de ceea ce spera."

FLAUBERT

Capitolul I

TRECEA O ÎNMORMÎNTARE CU DRICUL ALB

— Tudore !

— Sandule !

S-au îmbrăţişat înţepîndu-şi obrajii cu ghimpii mustăţilor. Îmbrăţişare stîngace şi scurtă, de bărbaţi, stînjenită că se dă în spectacol pe un peron de gară.

Pe urmă, s-au depărtat un pas, să se privească şi să se măsoare cît s-au schimbat în şapte ani.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că nu şi-ar fi recunoscut prietenul, dacă l-ar fi întîlnit, pe neaşteptate, în mijlocul străzii. Se îngrăşase. Prinsese o guşă gelatinoasă, care-i căptuşea bărbia şi-i ascundea linia gîtului. Ochii rotunzi, măslinii, fără gene ; mustăţile rare şi lungi, pleoştite pe buze ; capul sferic, unsuros şi tuns — toate îi dădeau o înfăţişare, pentru el, nouă şi comică, de focă. Mai răsufla şi astmatic, ca impresia să fie desăvîrşită. Îmbrăcămintea nu era după ultimul jurnal. Nu era după nici un jurnal. Croitorul s-ar fi zis că fusese preocupat de-o singură grijă : să preîntîmpine adaosul progresiv la cîntar. Izbutise pe deplin. Prietenul lui Tudor Stoenescu-Stoian purta un costum la fel cu acel pe care-l comandă părinţii economi copiilor în vîrsta creşterii, cu mînecile spînzurînd peste degete şi cu pantalonii răsuciţi în tirbuşon.

Sandu Buhuş suportă examenul cu voioşie. Îşi aşeză pălăria pe bila tunsă cu maşina şi rîse într-un gîlgîit transmis pînă-n valurile guşii :

— Am luat proporţii, nu e aşa ? Am scăpat căciula pe baltă !... Dar ce vrei ? Aici, în lipsă de altceva mai intcligent, mîncăm zdravăn şi facem osînză...

Era o explicaţie, o scuză şi întrucîtva o senină împăcare cu un destin irevocabil.

Tudor Stoenescu-Stoian îngăimă cîteva cuvinte neînțelese. Nu-și putea lua ochii de la pălăria prietenului, prea mică și prea pe vîrful tidvei, cu panglica pătată de praf și sudoare. Îi părea un stigmat al indolenței provinciale. Poate o nepăsare voită și orgolioasă față de deșertăciunile modei.

Dar celălalt continuă jovial :

— Tu ai rămas tot uscat ca un țîr... Nu-mi place. Trebuie să pui ceva carne ! Să facem ceva rezerve !

Spunînd, apăsă palma grasă pe umărul lui Tudor Stoenescu-Stoian, pipăindu-i în cunoscător osul claviculei sub stofă.

— Poftim ! pufni pe nări, în chip de concluzie. Toacă, nu altceva !...

Călătorii cu geamantane și legături se îmbulzeau spre ieșire, în forfota barbară a tuturor gărilor, cînd toți se reped în asalt să cucerească un vehicul. Toți, însă, își uitau o clipă graba, să salute :

— Să trăiți, coane Săndel !... Ura, Sănducule !... Vă găsesc la *birău*, coane Sandule ?... Salve, Sandi !... O mie de ani paci, Didi !...

Sandu Buhuș răspundea fiecăruia pe nume, familiar, politicos sau de mîntuială, după cum arăta cunoscutul la chip și la port : marchidanul cu boccea, domnul cu servietă și cu trusă de piele, baciul cu desagi și cu minteanul pe umeri, ofițerul verificîndu-și mașinal nasturii tunicii.

— Aveți trăsură, coane Săndel ? întrebă hamalul cînd sfîrși de coborît valizele.

— Le pui în caleașca de gală a lui Avram !... Ia-o înainte, Gheorghe... Și spune-i să le așeze cu băgare de seamă, nu ca lăzile în haraba. Hai ! Trap, Gheorghiță, că ne-apucă noaptea...

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu și admiră, pizmuind, siguranța cu care prietenul păstra un adevărat inventar al populației din urbea natală : birjari și negustori, hamali și căpitani, preoți și băiețandri. Toți erau : Avram, Gheorghe, Nicule, Țilică, Tavi, părintele Toma, Vichi sau Ionel. Scrisoarea nu exagerase. Aici, toți al-

căutiesc o mare şi strînsă familie. Aici e necunoscută deznădăjduita solitudine din mijlocul mulţimilor.

— O săptămînă...

Sandu Buhuş se întrerupse să facă loc unei doamne în vîrstă, înaltă, scheletică şi solemnă, înfăşurată în mantilă neagră de dantelă şi de mărgele.

— Toate omagiile, coană Cristino !

Doamna clătină sacadat capela cu voaletă. În faţa ei, toţi se dădeau la o parte, cu un amestec vizibil de respect şi de complice derîdere. Bătrîna părea că nu observă intenţiile ofensatoare. Răspundea numai la plecăciunile îndoite de şale, trecînd ţapănă şi gravă, cu paşi automaţi.

Un moşneag cu livrea decolorată, cîrpită şi cu fireturile coclite, călca pe urmă-i, abia tăbîrcind un geamantan jerpelit, strîns armonică în curele. Tudor Stoenescu-Stoian vru să întrebe ce este cu această pereche de strigoi, dar prietenul îi luă vorba, înnodînd firul întrerupt:

— ...o săptămînă ai să accepţi tot ce-am aranjat eu. Să nu crîcneşti nici mîlc. Să te supui ! Pe urmă, ai să vezi, ai să cîntăreşti, ai să-ţi faci socotelile tale şi ai să alegi. Deocamdată, eşti prizonierul meu. Te-ai predat ?

— Kaputt ![3] capitulă Tudor Stoenescu-Stoian, ridicînd mîinile cu precipitare într-o parodie de panică exagerată, cum îl impresionase un comic răsfăţat al Bucureştilor, în ultima revistă de la „Cărăbuş".

— Aşa te vreau, Tudore dragă. Iar pentru început, trebuie să ştii că această primă săptămînă eşti musafirul meu, al nostru...

— Dară deranjul ? N-aş vrea... încercă Tudor Stoenescu-Stoian o rezistenţă moale şi protocolară.

— La noi nu există deranj ! afirmă cu energie prietenul. E cuvînt scos din dicţionarul nostru. Sîntem doar în ţara Moldovei, nu uita, unde a fost tradiţia să deshami de trei ori caii oaspeţilor înainte de a te îndura să-i slobozi pe poartă, afară... Acuma, dă-mi recipisele de la bagajele mari.

Tudor Stoenescu-Stoian se execută, renunţînd la orice împotrivire. Prietenul le trecu hamalului, împreună cu o hîrtie de o sută de lei.

— Gheorghe, le scoţi imediat de la magazie. Tocmeşti un cotiugar şi te prezinţi cu ele... La mine acasă, şi cît mai repede.

— 'nţeles, coane Săndel.

— Acuma, mînă Avrame !

Birjarul dădu bici şi „caleaşca de gală" — birjă ceva mai puţin hodorogită decît celelalte — se puse în mişcare cu oarecare avînt. Lăsară în urmă un cupeu înalt şi îngust, cocoţat pe arcuri, tîrît cu icnituri de o gloabă albă, de saca. Înăuntrul cutiei, prin geam, se vedea, rigidă şi îmbălsămată, doamna de pe peronul gării. Sandu Buhuş mai salută o dată, apoi se răsuci pe jumătate în trăsură să-şi cerceteze mai amănunţit prietenul. Îl bătu pe genunchi, cu nestăpînită satisfacţie :

— Iată-te, aşadar, şi la noi ! Îţi spun drept, nu-mi venea să-mi cred ochilor cînd am primit telegrama. Te asigur că n-ai să regreţi de fel ! Cel mult ai să regreţi că nu ţi-a dat ideea de acum cinci-şase ani. Cinci-şase ani pierduţi...

Îşi curmă vorba, să salute două doamne vaporoase sub umbrelele străvezii, într-un echipaj de casă cu hamuri lăcuite. Pe urmă, un domn cu ochelari de scafandru şi cu pardesiu de doc, îngropat între coşuri, damigene, legături şi pleduri, în automobilul otova de praf, sosit, fără îndoială, de la drum lung pe şosele şi ponoare de ţară. În sfîrşit, strigă unui trecător de pe trotuar, întorcîndu-se peste coşul trăsurii şi rotunjind palma pîlnie la gură :

— Astăzi nu pot, coane Iordăchel ! Imposibil... Impo-si-bil ! Contramandăm... Con-tra-man-dăm ! Am musafir... Mu-sa-fir !

Cu degetul arătă spre Tudor Stoenescu-Stoian. Argument viu şi prezinte, care nu mai admitea nici o discuţie.

Trecătorul făcu semn din cap că a înţeles şi că nu are nimic de spus.

— E cam fudul de urechi conu Iordăchel al nostru. De asta am zbierat aşa ! dădu lămurire suplimentară Sandu Buhuş. Altfel, cercetător şi cunoscător de docu-

mente istorice, de urice și zapise. De la el ai să afli viața oamenilor care-au fost odată pe-aice...

Întoarse ochii spre fața prietenului, să citească un semn de înveselire zeflemistă.

— Mă gîndeam că am să te văd zîmbind... mărturisi cu ușurare. Mă gîndeam și mă temeam. M-am pomenit vorbind ca eroii lui Sadoveanu : *„De la el ai să afli viața oamenilor care-au fost odată pe-aice"*. Dar văd că nu găsești nimic de rîs.

— De ce-aș găsi ? E foarte natural. Te înțeleg. Nu ești născut ca mine, într-un apartament cu chirie, la etaj, cu necunoscuți deasupra capului și cu alți necunoscuți sub picioare. Ești legat de pămînt. Ești o verigă într-un lanț.

Tudor Stoenescu-Stoian se asculta vorbind. Se aproba. Se plăcea. Se admira. Cuvintele rostite exprimau un simțămînt sincer, absolut, total.

Stînjenirea penibilă de la început se risipise. Se risipise și luciditatea corosivă, cu care înregistrase atît de amănunțit înfățișarea și portul vulgar al prietenului : pălăria prea mică, petele panglicii, capul sferic de focă. Îl învăluia acum într-o înduioșată și recunoscătoare simpatie. Se simțea iarăși lîngă prietenul lui generos, simplu, fără ascunzișuri, sentimental și brav, de altădată. Prietenul de atunci și, poate, salvatorul providențial de astăzi. Așa cum i-a presimțit semnalul de naufragiu cu antenele lui fine, în ciuda aspectului grotesc ; așa cum i-a întins mîna să-l smulgă din mediocritatea și neantul Capitalei. Se știa iarăși la adăpost, în siguranță, cules ca un cățel al nimănui, de pe drumuri.

Acestea nu-l împiedicau, însă, să se asculte cu plăcere, repetînd și admirîndu-se :

— Da, Sandule dragă. Tu ești o verigă dintr-un lanț.

— Bine spus ! încuviință Sandu Buhuș. Orice om trebuie să fie, să se socotească o verigă dintr-un lanț. Numai Adina e de altă părere. Adina, nevastă-mea...

O umbră trecu pe obrazul rotund, lucios și prosper, de focă. Neprevăzut, posomorîndu-i voioșia de pînă atunci

Tăcu, privind fără să vadă șiragul prăvăliilor scunde de pe *Strada Mare*. Tudor Stoenescu-Stoian pricepu că

a apăsat, fără voie, pe-o rană veche, dar vie. Tăcu și el, vinovat, cu ochii la strada necunoscută, cu trecători necunoscuți.

Se rînduiau firmele prăfuite, cu vopseaua mîncată de rugină, cu litere de-o fantezie demodată : *La ghemul de aur ; La Țicu ; La Moise Șepcaru ; La Potemkin ; La Segal, șicul parizian ; La mielul alb ; La David Ieșanu ; Librăria „Miron Costin"*... Negustorii necunoscuți salutau din prag, printre pălăriile țărănești cu găitan, pieile de opinci, fiarele de plug, sacii cu bulgări de sare și roțile de caș scoase la vedere.

Tudor Stoenescu-Stoian răspundea el pentru prietenul cu privirea absentă.

— E o ființă bizară Adina... vorbi, într-un tîrziu, Sandu Buhuș. Poate prea complicată pentru mine... Îmi face vină că mă îngraș. Îmi face vină că nu port straie ca primii amorezi de film. Ar vrea să mă vadă un muțunache... Închipuiește-ți mutra mea într-un asemenea rol !... Nu-i place casa noastră bătrînească. Spune că miroase a mucegai, a zămnic, a cavou. N-a vrut să audă de copil... Se simte exilată aici... Acum a trebuit să instalez și un radio.

— Toată lumea își instalează un aparat de radio ! observă Tudor Stoenescu-Stoian, luînd, din oficiu, apărarea necunoscutei Adina.

— Știu. Nu mă socoti atît de absurd și de retrograd. Poate te-a înșelat intonația mea. Am anunțat instalarea unui aparat de radio, parcă aș fi spus că am introdus în casă o mașină infernală, o ispită de pierzanie a diavolului. Așa cum bunica, acum treizeci de ani, privea cu neliniște pîlnia telefonului... Dar ai să vezi, ai să înțelegi și ai să-mi dai dreptate. Am ținut să te previn... Altfel, nu m-aș spovedi pe drum. Contez foarte, foarte mult pe tine... Sper că ai să-i devii prieten, confident... Și așa, ai să mă ajuți să-i scot unele idei din cap... Îți spun pe nepregătite, ceea ce n-am spus niciodată, nimănui. Vezi tu ? Pentru oricine, pentru tine, pentru mine, instalarea unui aparat de radio e tot ce poate fi mai simplu și mai natural. Pentru Adina însă, înseamnă cu totul altceva... Ascultă glasurile lumii — cum spune ea. Chemările

lumii — cum spun eu. Își întreține o nostalgie. O suferință. Înainte, era neprecisă. Acum e concretizată. Există asemenea ființe bizare, care se simt în exil oriunde se află...

Birjarul opri.

Venea, dimpotrivă, un convoi mortuar.

O înmormîntare de fată, cu dricul alb, cu îngeri vopsiți alb, cu cai albi în straiț alb.

— Asta-i fata lui domnu' Trifan ! crezu de cuviință să lămurească Avram, întorcîndu-se jumătate, pe capră. A doua, în trei ani.

Tudor Stoenescu-Stoian se descoperi, lăsînd să treacă moarta asta necunoscută, care l-a întîmpinat în orașul necunoscut.

În lumina lină a după-amiezii, cu soarele filtrat prin perdeluirea subțire de nori ca pînza de in, trecea lin dricul alb, cu sicriul alb, sub coroanele albe.

Un om gîrbov, între două fete cernite. Îl susțineau ele ? Le susținea el ? Tustrei înaintau strînși unul în celălalt, cu mersul împleticit. După dînșii, alți necunoscuți și alte necunoscute. O școală înșiruită în pas neregulat și mărunt, așa cum se silește, cu stinghereală, să-și înăbușe neastîmpărul, tinerețea colcăind de viață. O școală de fete cu uniformele negre-lucioase, de satin. Nu se ghiontesc și n-au glas. Și-au pus ciorapi și pantofi negri. Au renunțat la o după-amiază de vacanță, ca să-și conducă o colegă la cimitir. Una de-a lor, cu care au rîs, s-au alungat, s-au certat, au citit cărți și au luat pedepse împreună — iar acuma e întinsă în sicriul alb, în rochia albă, cu mîinile albe neclintite pe piept, cu fruntea albă legănată pe perna de atlas alb.

Nu e nici o mirare că nu se ghiontesc și că nu rîd, deși sîngele tînăr și animal le svîcnește în obraz, pulsează fierbinte-n artere, le-a îngarofit gura.

Privesc în pămînt.

E o înmormîntare modestă și tristă.

O fată a murit într-un oraș și e dusă la groapă într-o zi de vară, cu cerul alb. Dricul se balansează și scîrțîie în roți. În fruntea convoiului sînt prapuri și cruci cu batiste legate, colaci și colive cu flori de bomboane și de cafea,

un preot în birjă cu-n cal, calici care aşteaptă o pîine şi-un leu la împărţeala pomenilor.

Un clopot de biserică sună dogit şi ciudat, fără tristeţe, ca o chemare voioasă de recreaţie şcolară. E însă mai sfîşietoare lipsa absurdă a acestui mister la un clopot sunînd pentru înmormîntare. Pe urmă, glasul dogit şi limbut îl acoperea alt clopot, de-aiurea, grav şi prelung.

Tudor Stoenescu-Stoian abia atunci şi aşa înţelese că nimic nu-i mai injust ca o moarte de fată, într-o asemenea vară, cu flori ce n-au crescut în grădini pentru morminte. Abia atunci înţelese că nimic nu-i de-o mai pătrunzătoare jale pentru un străin ca o înmormîntare cu dric alb, într-un oraş unde-a călcat întîia oară. Trece pe lîngă tine moartea. Moartea cea mare şi anonimă a tuturor. Nu moartea cuiva pe care îl plîngi, fiindcă l-ai cunoscut, fiindcă ţi-a rîs în viaţă, fiindcă duce cu el ceva din viaţa ta şi mîine îţi va lipsi.

Îşi aminti cimitirul rustic întrevăzut din tren.

Aşadar, se află morţi şi pentru asemenea ţintirime cu tufe de liliac şi de trandafir ?

Oriunde, grădina morţilor n-aşteaptă, n-alege ; lacomă, îşi cere în fiecare zi la poarta tîrgurilor zălogul, ca fiara cea neîndurată din basm.

Noul sosit în tîrgul necunoscut îşi simţi ochii împăienjeniţi de-o înduioşare blîndă şi largă, venită să bată la inima lui, de departe, în numele tuturor durerilor din vasta lume. Îşi ascunse privirea de privirea prietenului. Se gîndi la un gest teatral şi romantic. Are să întrebe de-o florărie. Are să cumpere un braţ de crini albi. Are să meargă pînă la cimitir, el, necunoscutul, ca să presare flori pe mormîntul unei necunoscute, după ce groparii vor arunca ultima lopată de ţărînă. Ascuns de toţi. Să nu ştie nimeni. Ca să-şi dovedească, aşa, că a intrat în oraşul străin un Tudor Stoenescu altul, fără sufletul împuţinat şi invidios, fără egoismul lui avar, fără şovăielile laşe ; un om în care răsună grav şi vibrînd, ca în bronzul de clopot, durerile mari ale lumii şi presimţirea marilor taine de la hotarele vieţii de-aici şi de dincolo. Dar gîndul nu stărui. Se topi acolo unde se destră-

mau fumegoase toate intenţiile celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian, himeric.

— Era şi domnul Magîlea ! se întoarse a doua oară, pe capră, Avram. L-ai văzut şi mata, coane Săndel ?

— Hai, mînă !

Birja porni.

Numai după aceea, întrebarea păru că a atins urechea lui Sandu Buhuş şi că a căpătat un înţeles.

Răspunse, dar pentru prieten, nu pentru birjarul bărbos :

— Fără îndoială că l-am văzut ! Fără îndoială că era şi Magîlea. Numele nu-ţi spune nimic astăzi. Însă istoria acestui Magîlea ai s-o cunoşti, cum ai să afli, în trei luni, tot ce este de aflat într-un asemenea tîrg.

— Depinde... N-am stofă de detectiv, nici curiozitate de fată bătrînă.

— Nu e nevoie nici de una, nici de alta, ca să le ştii toate. Nu e nevoie să le iscodeşti tu poveştile... Vin ele la tine, îţi bat în uşă, îţi deschid geamul, pătrund în casă, în urechi, în memorie.

— Am să închid uşile şi ferestrele, am să-mi astup urechile.

— De ce ? Dimpotrivă, te-aş sfătui să asculţi şi să alegi. Să alegi ceea ce prezintă un interes, dincolo de indiscreţia meschină şi ticăloasă. Ai să descoperi, astfel, drame nebănuite. I-am spus-o de o sută de ori Adinei. Ea strînge din umeri şi rîde. Ai să afli, astfel, povestea acestui Magîlea şi a fetelor lui Trifan.

— Nu mă grăbesc s-o aflu. Îmi ajunge închipuirea mea... rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu oarecare emfază.

— Ba nu ! Dă-mi voie !... protestă prietenul cu cap şi mustăţi de focă. Te asigur că realitatea nu-i mai prejos de închipuire. Dă-mi voie să ţi-o servesc eu. Cum vezi, nu rezist ispitei s-o iau înaintea altora. Să-ţi prezint versiunea mea. Tudose Trifan a avut patru fete. Pe cea mai mare a îngropat-o acum trei ani. Pe a doua o îngroapă astăzi. Au mai rămas două. Au să urmeze pe rînd cîte una, peste doi ani, peste trei... Oftica nu iartă oamenilor săraci ! S-a cuibărit într-o casă. Nu pleacă pînă ce n-a terminat... Tudose Trifan îşi creşte fetele cu priceperea lui

de văduv și cu puterile lui de mărunt slujbaș pe la primărie. Le poartă la școală. Nu mănîncă el, ca să aibă ce mînca ele. Nu se îmbracă el, ca să aibă ce îmbrăca ele... Cînd ajung la șaptesprezece-optsprezece ani, le duce la cimitir cu dricul acesta alb, la care ar putea să capete un abonament cu reducere. E scris ! Sentință fără drept de grațiere. Iar acest Magîlea, străin, venit numai el știe de unde, se îndrăgostește fără nădejde de fiecare, pe măsură ce le-ajunge ceasul morții. E a doua pe care o petrece la groapă. La anul, sau peste doi ani, are să fie a treia. După cîte-am auzit, aceasta de-a treia a și început să tușească și să scuipe sînge. Iată povestea lor și versiunea mea ! Realitatea, care se dispensează de imaginație și o întrece. Sînt fel de fel de oameni și de destine. Aici poți urmări și oamenii și destinele mai de aproape. Te asigur că nu e întotdeauna un privilegiu reconfortant...

Sandu Buhuș își scoase pălăria și își șterse nădușeala de pe frunte.

Căută în ochii prietenului un indiciu de înveselire ironică, fiindcă atît de nerăbdător a început să-l inițieze în cronica urbei lui patriarhale.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu surîdea zeflemist. Își regăsise vechiul camarad de școală și de facultate, cu darul lui de a înnobila tot ce este mărunt și trivial în viață, cu pasiunea lui aplicată de a descifra înțelesul, mobilul și scuza actelor omenești, încîlcite și în aparență inexplicabile. Se simțea bine lîngă el. Se simțea mai tare și mai crescut lîngă el. Se întreba numai, de ce natura l-a condamnat pe Sandu Buhuș să traverseze viața cu povara unei înfățișări atît de ingrate ? Cel puțin, figura lui era anonimă, insignifiantă. A prietenului devenise de-a dreptul grotescă.

Iar această superioritate, oricît îi păru de mizeră, se oploși ca o scîrbavnică satisfacție într-un ascunziș obscur al sufletului, acolo unde se cuibăresc, ca larvele, toate simțămintele rele, bucuriile nemărturisite și răzvrătirile lașe. Își cunoștea bine cuibarul acesta Tudor Stoenescu-Stoian.

Adineaori credea că l-a golit. Acuma se popula din nou.

— E, firește, interpretarea mea, versiunea mea ! stărui Sandu Buhuș. Alții văd toată povestea altfel, au să ți-o istorisească altfel. Fiecare transfigurează sau desfigurează realitatea, după optica lui. Viața nu-ți dă decît ceea ce-i dai. Îți restituie cu dobîndă numai ce i-ai împrumutat.

— Să ne consolăm cu această iluzie ! rosti sceptic Tudor Stoenescu-Stoian, care în aforismele prietenului descoperea o irevocabilă condamnare a naturii lui șovăielnice, egoiste, meschine și fără eroism.

— Uneori e o consolare, alteori, o sancțiune. Dar bine că am ajuns ! Altfel, filozofînd în birja lui Avram, ne-am fi pomenit în grădina lui Akademos. Avrame, Avrame ! Mai schimbă gloabele ! Mai dă-le ovăz, jeratic, ceva ; abia ne-au tîrît pînă aicea.

— Ovăz nu le dau eu, coane Săndel ? se căină birjarul. Apoi haramurile aiestea, dacă m-aș potrivi lor, îs în stare să-mi mănînce și sufletul și tot nu se mai satură, mînca-le-ar dalacul !...

Tudor Stoenescu-Stoian sări din trăsură, cuprinzînd dintr-o singură privire fațada casei, scundă dar largă, peronul, grădina cu petunii, cu pansele și trandafiri ; globurile poleite în care birja și caii lui Avram se oglindeau, miniaturale și fantastice jucării deformate.

La o fereastră, se clătina perdeaua de broderie.

Numai o părere, desigur. Sau numai o adiere a vîntului.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian își aminti deodată că e murdar de funingine, că e nebărbierit, cu pleoapele roșii de nesomn și cu gulerul neschimbat. Își aminti că soția prietenului e o făptură bizară, tînjind în exil.

Sandu Buhuș porunci slujnicei, răsărită în poartă :

— Duci toate în odaia pregătită pentru domnul, Lisaveto !... Întîi șterge praful. Ion de ce nu s-arată să-ți ajute ?

— La ce să m-ajute Ion ? se indignă Lisaveta, jignită în amorul propriu. Că doar mîncat-am azi destul și n-am de cărat saci la moară.

Scurtă, lată și cu mînecile suflecate, slujnica dădea zor, apucînd valizele cu mîini musculoase de luptătoare,

— Ia dă-l şi pe cel măruţ, moş Avrame !... Ce, nu merge ? Se lasă greu ? Se vede că dumneata eşti acela care n-ai mîncat azi, moşulică !...

Pe peronul intrării, Tudor Stoenescu-Stoian îşi pipăi nodul cravatei, rectificîndu-l în reflexul geamului din uşă. Păşi. Dar înaintă numai trei trepte, clipind orb înăutru, după lumina de-afară.

— Fiţi binevenit în oraşul nostru !... îl întîmpină stăpîna casei, din umbră. În oraşul nostru patriarhal, ca să-i fac plăcere lui Sandi.

Glasul era moale, lasciv, cu o imperceptibilă nuanţă de ironie, insinuant şi complice.

Mîna înălţată sub buzele binevenitului era albă, elastică, de velur.

Cînd ochii s-au deprins cu semiobscuritatea încăperii şi Adina Buhuş i-a apărut materializată din estomparea viorie, Tudor Stoenescu-Stoian înţelese, cum ar fi citit într-o carte deschisă, neliniştea prietenului şi nostalgia de exilată a femeii.

Înaltă şi fragilă, Adina Buhuş amintea plantele decolorate din pivniţe, lungind în întuneric şi în umezeală lujerul spre soare mereu absent.

Toată viaţa se afla adunată în ochi.

Ochi fosforici şi verzi, genaţi, cu sclipet jucăuş ca flacăra bolnavă, aprinsă şi stinsă deasupra apelor putrede, cu imense cearcăne devorînd jumătate din obraz.

Capitolul II

DEALUL CĂLIMANULUI FĂCEA HOTAR ÎNTRE DOUĂ LUMI

Degetele prelungi apăsară tîmplele. Au coborît pe urmă linia ovală a obrazului pîn' la unghiul bărbiei, într-un gest de extenuare dureroasă.

Chipul Adinei Buhuș păru mai îngust, maladiv și fin.

Privi resignată nucii din livada bătrînească, peretele tapisat cu viță agățătoare, peste acoperișul casei o turlă de biserică, un plop singuratic la capătul străzii. Și dincolo de toate acestea, făcînd fundal decorului, dealul rotund și gol, lutos, mîncat de ploi și de șuvoaie, ca înălțimile aride de pe țărmul lacului Asfaltit.

— Iată, dragă domnule, ce înseamnă o viață de oraș patriarhal ! Dealul acesta galben... În primele zile, nici nu-l observi. În zilele următoare, îl suporți. După trei luni, te sufocă. Îți înăbușă orizontul... E ca un zid care te desparte de altă lume. Te simți prizonieră aici. Fără scăpare. Fără speranță...

— Dar e dealul Călimanului, Adino ! Vestitul deal al Călimanului, dragă Tudore ! interveni Sandu Buhuș. Loc istoric. De aici...

— Știu, știu ! nu-l lăsă să sfîrșească Adina Buhuș. De aici, oștile hatmanului nu știu care s-au năpustit să sfarme oștile pașii nu știu cum, la anul nu știu cît... Aceasta nu schimbă nimic. Nu trăim pentru strigoii de atunci ! Ne trăim o viață a noastră, de astăzi, care nu are nici măcar mîngîierea neprevăzutului de acum două-trei sute de ani. O năvălire, o bătălie, o bejenie — necunoscutul, aventura... Te-am lăsat înadins să-mi recapitulezi întîlnirile de azi...

Se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian :

— Mă asculți, dragă domnule ? L-am lăsat înadins pe Sandi să-mi recapituleze întîlnirile de azi. Adică evenimentele care crede el că mă interesează. Ai constatat și

dumneata, ce bilanţ ! În gara l-a văzut pe-un oarecare Tavi, şi pe-un alt oarecare Petrăchescu. Pe stradă l-a întîlnit pe-un oarecare Iordăchel Păun, un bătrîn maniac şi surd. Două doamne, din, ah ! societatea noastră înaltă. Un fost vechil, devenit mare proprietar, care se întoarce de la moşie cu gîştele în automobil. O înmormîntare cu povestea ei respectivă...

— Uitam... întrerupse Sandu Buhuş cu un surîs de blajină indulgenţă sub mustăţile de focă ! Uitam !... Se mai afla în gară şi cucoana Cristina. Mai superbă şi mai fantomatică decît oricînd. (Întorcîndu-se spre Tudor Stoenescu-Stoian). Ai crezut, poate, că e mama lui Sesostris ? În acest caz, te rog să-ţi ceri scuze Adinei. E una din cele trei slăbiciuni ale ei. Doamna Cristina Madolschi, ultimul vreasc din arborele genealogic al Movileştilor.

— Vă rog să nu rîdeţi ! se încruntă Adina Buhuş, adîncindu-şi cuta dintre sprîncene. Cel puţin, Cristina Madolschi merită interes şi compătimire. E victima vremurilor şi a oamenilor de aici. Dar ceilalţi ? Dar celelalte ? Ce-ţi spun toţi ? Ce li se mai întîmplă ? Pînă deseară am să mai aflu, în continuare, că fetiţa prefectului s-a îmbolnăvit de gîlci, că avocatul X îşi vinde casa sau că a pus-o la credit, că madam Y a pierdut trei sute de lei la maus, că lui Zet i-a fugit servitoarea şi că se pune la cale o logodnă. E tot ce se petrece, oare, mai interesant pe lume ? Te rog, dragă domnule, să-mi răspunzi sincer... Te fac pe dumneata arbitru.

— Orişicît !... îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian, stînjenit cu totul în rolul acesta nou de arbitru. Orişicît ! Viaţa e alcătuită din asemenea nimicuri aparente. Un ochi atent poate observa...

Se opri, poticnit. În vidul din creier, în care mai răsuna monoton duruitul roţilor de tren şi scrîşnetul fiarelor, nu găsea ce-ar mai putea să observe un ochi atent într-o viaţă alcătuită din mici nimicuri aparente. Îşi trecu mîna pe frunte, strămutînd şuviţa de păr.

A fost ca un semn magic, care-a slobozit inspiraţia. Căci îndată îşi drese glasul şi zîmbi încîntat mai dinainte de cele ce avea să spună :

— Vedeţi, doamnă, e numai chestiune de bunăvoinţă. Într-un oraş de cincisprezece mii de locuitori... Dar ce spun eu „într-un oraş" ? Nici nu este nevoie de atît. Într-un sat de trei sute de suflete, dacă priveşti atent, un singur an, la tot ce se petrece în jur, ai aflat toată gama conflictelor şi pasiunilor omeneşti. Ai văzut şi iubire, şi ură, şi gelozie, şi ingratitudine, şi eroism, şi vanitate, şi suferinţă... tot, tot... Tot ce-au pus în tragediile, şi în dramele, şi în comediile lor un Sofocle şi un Aristofan, un Shakespeare şi un Molière, un Racine, un Tolstoi, un Cehov sau un Bernard Shaw. Fiindcă totul e interesant şi palpitant pe lume, de vreme ce este viaţă.

— Aceasta numeşti dumneata viaţă ? E moartea din viaţă ! E înmormîntarea de viu.

— Depinde de unghiul optic, doamnă.

— Constat că te dai de partea lui Sandi, domnule. De altfel, era de aşteptat. Aş paria că n-a pierdut timpul de la gară pînă aici... Te-a iniţiat. Ţi s-a plîns.

Genele Adinei Buhuş au îngustat privirea verzuie şi ironică, plimbînd-o de la un bărbat la celălalt. Sandu Buhuş încercă să protesteze.

Dar prietenul i-o luă înainte. Se simţea tratat prea de sus. Prea înglobat în gloata cea mare.

Un demon ascuns îl împingea să-şi cîştige o revanşă cît mai urgentă. Descoperise, adineaori, un filon. Filonul lui Teofil Steriu.

Îl urmări deci, pînă la epuizare :

— Pardon, doamnă. E o calomnie. Sandi nu mi-a spus nimic. Nu m-a iniţiat, cum pretindeţi, în nimic. Nici n-avea de ce s-o facă. Uitaţi că ochiul capătă, cu vremea, o specializare profesională. Ca ochiul unui medic, deprins să stabilească un diagnostic de la prima vedere, chiar asupra trecătorului de pe stradă. Nu sînt numai avocat mediocru şi numai un biet licenţiat în litere, rămas din tembelism fără catedră...

— O ! da ! Scuzele mele ! Cum de-am neglijat aceasta ? Acum vorbeşte scriitorul, publicistul... surîse agresiv Adina Buhuş. Dar vai ! Nu toţi sîntem scriitori. Nu toţi pot găsi satisfacţie sau consolare, contemplînd viaţa. Observînd-o. Recoltînd material pentru romane... Alţii s-ar mulţumi cu

mai puțin. S-o trăiască, această viață, fiindcă e un dar care nu mai revine a doua oară. E dreptul muritorilor de rînd.

În jilțul de trestie împletită și ripolinată, femeia se lăsă pe spate cu mîinile împreunate sub ceafă, purtînd privirea de la soț la prieten și clătinînd nervos piciorul ridicat peste picior.

Umbra frunzelor de nuc tremura străvezie pe obraz, pe umerii bluzei.

Tudor Stoenescu-Stoian admiră pantoful fin, linia curbă a pulpei în ciorapul ca elitra de cărăbuș, sînul elastic întins sub mătasea pală, în poziție provocătoare ; toată făptura, în același timp morbidă și plină de ispită, a acestei languroase exilate. Dar ironia mușcătoare din glas deșteptase în el zăcăminte nebănuite. Nu mințise toată viața lui. pînă acum cîteva ceasuri, în tren, cînd a făcut cunoștință cu domnul Stănică Ionescu și cu prietenul său Cristache, agricultori și proprietari.

Se mulțumea întotdeauna cu imaginea celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian, himeric, proiectată numai în închipuirea lui, păstrată numai pentru sine, consumată numai în monologul lui interior. Acum îl tiraniza nevoia absurdă și vinovată s-o resfețe și sub ochii altora, măsluind jalnica realitate și înfățișînd-o într-un nimb irizat.

Se bărbierise. Își schimbase celălalt costum, de-o tăietură aproximativ bucureșteană, cămașă nouă, cravată adusă de-un pricăjit de client, de la Viena. Mîinile miroseau plăcut și proaspăt a săpun englezesc : săpunul găsit pe farfurioara lavoarului, dovedind atenția și gustul rafinat al stăpînei. În agresivitatea Adinei Buhuș, presimțea o intenție impacientă să-l atragă de partea ei, aliat împotriva soțului cu mustăți de focă și cu înapoiate idei provinciale. Toată parada cu încrucișarea de floretă a cuvintelor avea, poate, numai acest sens tăinuit. O cochetărie. Un artificiu feminin. În orice caz. se afla. în sfîrșit, cineva să ia aminte la părerile lui, să le discute și să le combată. Îl proclamaseră arbitru.

Ca atare, surîse cu superioritatea omului blazat de prea multe și pretimpurii experiențe :

— Doamnă, viaţa poate fi trăită oriunde. Decorul nu are nici o importanţă ! Numai la operă şi la teatru, regizorii fac apel la decor pentru a salva mediocritatea textului... În viaţa cea adevărată, aş spune chiar că, de multe ori, decorul striveşte omul, cînd depăşeşte dimensiunile noastre modeste. Adevăratele caractere şi marile drame sînt apanajul provinciei. *Madame Bovary,* nuvelele şi piesele lui Cehov, romanele lui Mauriac şi ale lui Edouard Estaunié. E viaţa concentrată în interior. Omul vertical.

— Bravo ! îl bătu cu palma grasă pe umăr Sandu Buhuş, răsucindu-se pe scaun să-l ajungă mai bine. Bravo, Tudore ! Ai rostit astea aproape cu vorbele mele. Parcă ţi le-aş fi dictat.

— Văd că vă înţelegeţi perfect ! strînse buzele într-o schimă dezolată Adina Buhuş. Nici nu mai ştiu ce rost am eu aici.

— Ba de fel, doamnă ! protestă cu intenţie curtenitoare Tudor Stoenescu-Stoian, rotunjind cu emfază braţul spre livada cu nuci şi caişi, cu potecile de nisip blond şi cu iarba tunsă mărunt. E nevoie de-o femeie frumoasă în această grădină, tocmai ca să pună în valoare simplitatea ei patriarhală.

— Scîrţ ! îi reteză efectul Sandu Buhuş, cu un rîs înveselit şi gros, sub mustăţile pleoştite de focă. De data aceasta, nu-ţi mai pot spune că te-ai exprimat cu vorbele mele. Apare în tine puşlamaua bucureşteană !

Dar Tudor Stoenescu-Stoian nu păru demontat de întrerupere.

Pe de o parte, îl încînta ipostaza aceasta de puşlama bucureşteană. Însemna succese uşoare, dezinvoltură, insolenţă ; adică tot ce lipsise obscurului trecător de pe Calea Victoriei, expeditorului de telegramă de la ghişeul Poştei centrale, călătorului din restaurantul Gării de Nord şi din compartimentul rapidului. Pe de altă parte, se apropia de ceea ce socotea el decisiv întru a cîştiga pentru totdeauna interesul şi simpatia Adinei Buhuş :

— Îi spuneam. aseară, lui Teofil Steriu...

— A ! Îl cunoşti pe Teofil Steriu ? Romancierul ? întrebă Adina Buhuş, schimbîndu-şi poziţia crucificată pe spătarul jilţului şi plecîndu-se să asculte cu o nerăbdătoare

curiozitate. Ce fel de om e ? După fotografie, pare o figură comună. Păcat !

— E drept. După fotografie şi chiar în realitate, pare o figură foarte comună... Dar ce înseamnă oare, în realitate, ceea ce numim o figură comună ? se întrebă Tudor Stoenescu-Stoian, apărînd călduros o cauză proprie. Figuri distinse au actorii de cinematograf uneori, şi de cele mai multe ori frizerii, familiarizaţi cu oglinda, unde-şi confecţionează zilnic o figură interesantă după chipul şi asemănarea altora.

— Da, bărbierii şi comisvoiajorii, completă, din spirit de solidaritate foarte explicabil, Sandu Buhuş.

— Exact, bărbierii şi comisvoiajorii... Teofil Steriu are o mutră foarte banală. Să admitem. Aceasta nu-l împiedică să poarte un ochi foarte deschis, subtil şi compătimitor la tot ce se află ascuns în sufletul omenesc... Cum spuneam, l-am întîlnit aseară în tren. O companie din toate punctele de vedere amuzantă. Iurăşcu, pictorul...

— Îl recunoşti şi pe Iurăşcu ?

— Relativ ! continuă să mintă Tudor Stoenescu-Stoian, ameţit de un succes care-l costa atît de puţin. Relativ... Aşa cum poate pretinde cineva că-l cunoaşte pe Iurăşcu ! Un tip capricios şi cam zănatic. Plin de contradicţii. De altfel, ca inteligenţă, domnul să mă ierte !... Tot ce-a avut de pus natura în el i-a plasat în ochi şi în mînă. Cu fosforul a fost mai zgîrcită. Eram cu Iurăşcu, pictorul, şi cu Stamatian, conferenţiarul...

— Îl cunoşti şi pe Stamatian ! exclamă, animată, Adina Buhuş. Dar dumneata cunoşti tot ce are ţara românească mai interesant ! Şi după aceasta, vii să te îngropi într-o mizerie ca oraşul nostru ! E inimaginabil ! E o crimă ! Sandi, o să-l ai pe conştiinţă. Sînt sigură că numai tu... Inimaginabil !

— Dimpotrivă, doamnă ! E foarte simplu. Sandi n-are nici o vină... Îi sînt recunoscător că a dat realitate unui gînd al meu mai vechi şi foarte vag. E foarte simplu, doamnă, fiindcă vin să lucrez. Viaţa Capitalei mă fură. Amici, telefoane, cunoştinţe, spectacole. Astă-seară, invitat la o masă. Mîine, o întîlnire. Poimîine, un ceai... Trece o săptămînă, o lună, un an, trec zece. Te trezeşti, într-o

bună dimineaţă, că a lunecat timpul peste tine şi că n-ai dat nimic vieţii din tot ceea ce aveai mai bun...

Tudor Stoenescu-Stoian îşi asculta înduioşat glasul.

În clipa aceea, nu mai vorbea pentru auditor. Transfigurat în propria sa închipuire, se vedea, într-adevăr, victimă a conspiraţiilor de împrejurări, care l-au împiedicat pînă acum „să dea vieţii ceea ce avea în el mai bun".

Cu milă pentru acest destin vitreg şi viclean, se zugrăvi mai departe :

— Avocat mediocru sînt. O licenţă în litere, neutilizată pînă astăzi, am pe undeva, în fundul geamantanului. Acesta e tot bagajul meu. Destul de sărăcăcios... M-am gîndit că e mai eroic să vin cu bagajul acesta aci, să-mi asigur o existenţă modestă, fără pretenţii şi fără multe sforţări, ca să-mi rezerv timp liber pentru lucru. Pentru ceea ce simţeam eu că se pierde pentru totdeauna.

— Atunci e altceva... Înţeleg ! Acum înţeleg totul ! rosti gînditoare Adina Buhuş, infăşurîndu-l în privirea-i fosforică.

— Vedeţi că aveam dreptate, doamnă ?

— Retractez. Fac *mea culpa*[4]... Dar spune-mi, ce făcea Teofil Steriu ? Ce spunea Iuraşcu ? E simpatic în intimitate Stamatian ? L-am auzit la o conferinţă. Mi-a făcut impresie de om cam afectat. Se cam ascultă cînd vorbeşte... Dar poate e o simplă impresie. Povesteşte-mi, te rog. Sînt atît de curioasă ! Atît de dorită să mai aud şi altceva, nu numai despre domnul prefect Emil Sava şi despre dealul Călimanului !

Adina Buhuş aştepta, pregătindu-se să asculte şi privind cu bărbia în pumn, ca la teatru.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi execută presupuşii amici fără nici o cruţare, cu o inventivitate volubilă, de care se mira singur.

— Stamatian e, într-adevăr, afectat. Pînă la dezgust ! Dar dacă îi accepţi această slăbiciune, rămîne un tip plin de carte şi de idei ingenioase. În schimb, Iuraşcu e opac cu totul la orice idee generală. Talent cu duiumul. Însă ce camarad incomod ! Curios, apucat, fanfaron... Abia am scăpat de dînsul aseară. Eram obosit. Plictisit. Toată

ziua am alergat să-mi iau rămas bun de la prieteni, de la cunoscuți, de la...

— Completează, te rog... Înțeleg. „De la prietene"... insinuă, cu o indulgență complice, Adina Buhuș.

Tudor Stoenescu-Stoian respinse bănuiala cu o rezistență ipocrită, de falsă discreție, care lăsa cîmp liber imaginației să reconstituie o existență agitată, plină de aventuri și persecutată de spectrul femeilor crampon :

— O ! cît despre prietene !... Să nu vorbim despre capitolul acesta !... În sfîrșit, eram obosit, enervat, voiam să citesc. Pentru mine, lectura e un calmant. Iurașcu, nu, și nu, și nu ! Să mergem numaidecît în vagonul-restaurant să ne îndopăm cu bere. N-am avut încotro ! Fie ! I-am făcut pe plac. Cînd ai asemenea prieteni, te resemnezi la tirania lor și te supui la toate moftur ile...

— Eu nu le-aș numi mofturi ! luă de astă dată Adina Buhuș, din oficiu, apărarea gloriosului brelan. Un creator are dreptul la capricii. Mai ales cînd sînt atît de inofensive.

— Să admitem ! făcu încă o concesie generoasă Tudor Stoenescu-Stoian. Să admitem, deși, de la o vreme, încep să te ostenească... Dar să mă întorc la subiect. Acolo, la restaurant, se iscă o dispută între tustrei... Una, cum li se întîmplă întotdeauna cînd sînt împreună. Fiecare trage într-o parte. Fabula cu racul, broasca și o știucă. Fiecare crede că are mai multă dreptate, după cum strigă mai tare. Se uitau chelnerii în masa noastră. Mă simțeam jenat.

— Jenat în asemenea companie ? îl mustră Adina Buhuș.

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest cu mîna ; adică : „sînt păreri și păreri".

— Și-au dat și ei seamă că singuri n-o scot la capăt. Au apelat la arbitrajul meu. Și, fiindcă pe asemenea chestiuni nu sînt dus de multe ori la biserică, i-o mărturisesc neted lui Teofil Steriu : „Dragă babacule Steriu, n-am ce-ți face ! Regret că trebuie să le dau dreptate lor. Unui zevzec ca Iurașcu. Și unui individ pedant, ca onorabilul nostru amic Stamatian. Dar au dreptate ! În opera pe care o admir și n-are rival printre contemporani și compatrioți, există totuși o lacună. Femeia. Lipsește, îți lipsește înțelegerea sufletului feminin..."

— Dar nu văd de fel aceasta ! se scandaliza Adina Buhuș. Cum ai putut să afirmi dumneata aceasta ? Dimpotrivă, femeile lui Teofil Steriu rămîn pentru totdeauna săpate în amintire... Vorbesc ca simplă cititoare. Și tocmai de aceea, cred că mărturia mea e mai prețioasă. Rămîn săpate în amintire, cu cel mai fin modelaj. Uite, cu le văd. Și ca făptură fizică, și ca realitate psihologică. Trăiesc, le urmăresc mișcîndu-se, am suferit și m-am bucurat cu ele. Teofil Steriu e neîntrecut în arta de a le da viață. Le-a copiat după natură. Atîtea ascunzișuri ! Atîtea contradicții ! Tot ce se află imprecis, fluid, tăinuit în sufletul unei femei...

Tudor Stoenescu-Stoian aprinse țigara și privea la Adina Buhuș cu un aer foarte amuzat.

Identificat cu rolul plăsmuit de închipuirea lui scăpată din frîu, se vedea, într-adevăr, în jilțul de trestie ripolinată, un încercat expert al psihologiei femeiești, ascultînd indulgent naivitățile unei profane. Scutura scrumul cu o mișcare lenevoasă și distinsă. Înălțase sprîncenele, surîzînd cu superioritate. Uitase prezența soțului.

Cînd Adina Buhuș isprăvi, își rosti sceptic concluzia

— Perfect... Recunosc aici opinia generală a cititoarelor, glasul majorității... Toate ar fi bune, dacă aceste femei, în care credeți că v-ați regăsit, n-ar corespunde unor clasificații convenționale. Teofil Steriu, observator admirabil, aș spune genial, în tot restul operei lui, a dat însă greș cu sexul slab și insesizabil. Capacitatea lui de observație și de intuiție s-a oprit aici. Mai departe, n-a înțeles nimic. Nici n-a simțit. Aceasta i-o spuneam : „Dragă babacule Teofile, de cîte ori te văd apropiindu-te, în romanele tale, de un suflet femeiesc, îmi amintesc întîmplarea norvegianului povestită de Guez de Balzac, pe la 1630... Desigur, n-o cunoști. Să ți-o spun. Ia notă ! Poate să-ți servească... Acest norvegian cobora, întîia oară, spre regiunile temperate. La fiecare pas, întîlnea ceva uimitor... Cînd a dat întîia oară peste un trandafir, n-a îndrăznit să se apropie și s-a mirat că există pe lume arbori care poartă flăcări în loc de flori..."

— Foarte frumos spus ! încuviinţă Adina Buhuş. Nedreaptă comparaţie, nu tocmai la locul ei, dar foarte frumos spus.... Şi Teofil Steriu ce-a răspuns ?

Tudor Stoenescu-Stoian se lăsă aşteptat.

Părea că urmăreşte atent numai plasa destrămată de fum, blazat de răspunsurile amicului său Teofil Steriu, care nu merită atîta discuţie.

— Ce să răspundă ? La sfîrşit, a recunoscut dreptatea mea. Are o calitate. Nu e încăpăţînat ! El e un utilizator, dacă se poate spune. Trage cu urechea şi ascultă ce vorbesc unii într-un loc. Observă dincolo. Citeşte în altă parte. Ia notă. Un eclectic. Înregistrează. Transfigurează. Prelucrează... Dacă prinde din aer o reflecţie justă, o expropriază. Încît nu m-aş mira de fel să descopăr, în cea mai apropiată carte a lui, utilizată de-a dreptul toată întîmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac...

— Ce pasionant ! exclamă Adina Buhuş cu bărbia în pumn, înălţînd o privire învăluitoare sub genele lungi, asupra omului cu atît de glorioase prietenii.

— Pasionant ? Pînă la un punct... consimţi ipocrit Tudor Stoenescu-Stoian. Oamenii aşa-zişi mari nu mai apar atît de interesanţi, cînd îi vezi în halat şi-n papuci.

— Dumitale îţi este uşor s-o spui ! continuă animată Adina Buhuş. Ţi-e uşor, fiindcă ţi-a fost aceasta existenţa privilegiată de toate zilele. Să ai asemenea cunoştinţe ! Să participi la ideile lor ! Să apeleze la arbitrajul tău ! Şi să-ţi regăseşti ideile într-o carte a lor, într-o conferinţă! Ce poate fi mai pasionant ? Dragă domnule, eu te compătimesc ! Sincer, fără nici o rezervă. Orice ar spune Sandi despre oraşul lui patriarhal. Şi orice vei fi crezînd dumneata despre un mic univers unde se află, comprimate în pilule, toate pasiunile şi conflictele omeneşti. Mă tem că peste o lună, peste două, ai să suspini amar după prietenii de care te lipseşti atît de uşor astăzi. Nu mă tem. Sînt sigură. E inevitabil. Scris... Uite, putem face pariu. Mai repede decît crezi, are să te sufoce şi pe dumneata dealul acesta. Zidul acesta, între dumneata şi restul lumii.

Adina Buhuş privi duşmănos spre dealul Călimanului, cu rîpele lui adîncite de puhoaie şi cu profilul arid, despărţind pînă la cer universul de-aici de vastitatea lumii.

— Am făcut un comitet ! se crezu dator să anunțe Sandu Buhuș. Un comitet de inițiativă, să reîmpădurim toată coasta. Era, pe vremuri, un codru care se întindea cîteva poște, dincolo de deal. Acolo au așteptat arcașii și călăreții hatmanului Mitru Căliman. La acest comitet trebuia să ne întrunim astăzi cu Iordăchel Păun, bătrînul cel surd, de pe stradă. Atunci aveți să vedeți, Adina și tu, Tudore, că alta era înfățișarea tîrgului nostru la poalele unui codru de fagi și de paltini.

— Și aceasta cu ce are să mă consoleze ? întrebă Adina, strigînd din umerii fragili. Ce are să schimbe ? Cînd închid ochii...

Coborî pleoapele viorii o clipă, astupînd lumina și priveliștea. Pe urmă le ridică, surîzînd cu o mare tristețe și osteneală :

— Uite, acum, cît am închis ochii o clipă, m-am revăzut nu aici și nu aceasta de acum... Cu tanti Cora. Așa cum eram atunci. Fetița cu șosete și cu pantofi albi de căprioară, cu părul pe spate... La Paris. Cînd pleca la galeriile *Lafayette* sau la *Printemps* să facă interminabilele ei cumpărături, tanti Cora mă lua întotdeauna cu dînsa. Avea pasiunea cumpăratului. Pasiunea orașelor mari, a bulevardelor forfotind de mulțime, a magazinelor mari, cît orașele. Mă văd urcînd și coborînd scările, intrînd și ieșind din ascensoare, trecînd dintr-un raion în altul. Simt în nări mirosul de mătase, de lînă, de stofă, de catifea, de olandă apretată. Aud foșnetul hîrtiei împachetate. Glasul vînzătoarei : *„Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez ? C'est plus sûr à cause des fêtes."* [5] Pe urmă, strada. Mirosul special al bulevardelor, amețitor ca un narcotic. Reclamele luminoase. Zgomotul acela... Ascultați tăcerea de aici ? Ascultați-o, vă rog !... Nu vi se pare că am murit cu toții de mult, că sîntem îngropați și că ne-am adunat aci numai fantomele noastre ? Despărțiți de lumea cea vie cu zidul acesta oribil.

Degetele prelungi ale Adinei Buhuș apăsară din nou tîmplele. Au coborît pe urmă linia ovală a obrazului, pînă la unghiul bărbiei, în același gest de extenuare dureroasă.

Privi, ca deșteptată din somn, masa rotundă cu serviciul de cafea, coșul de fructe, jocul umbrelor dantelate de

frunze pe faţa de olandă. Privi soţul cu mustăţile de focă, lăbărţat între braţele jilţului. Privi grădina, nucii, peretele căptuşit de viţă. Peste acoperiş, turla bisericii cu bulbul de tinichea ruginită, şi, dincolo, dealul rotund sugrumînd orizontul.

Realitatea ei din fiecare ceas, monotonă, imobilă şi fără speranţă.

Tot ea fusese oare, vreodată, copila cu bucle pe spate, cu şosetele şi cu pantofii albi de căprioară, ţinînd fricoasă de mînă o doamnă impunătoare, abia stăpînindu-şi nerăbdarea să desfacă pachetele de cumpărături la hotel ? *„Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez ? C'est plus sûr a cause des fêtes"*... — Adino, ţine tu pachetul. — Da, tanti. — Adina, n-ai pierdut cumva pachetul ? — Vai tanti, cum îţi poţi închipui ? — Adina, vezi să nu se desfacă şnurul ! — Da, tanti. — Adina, nu era oare mai bine să fi cumpărat mătasea cea verde ? — Era frumoasă şi aceea, tanti. — Trecem mîine şi o cumpărăm, Adina. Dă mîna acum, să traversăm. Fii atentă...

Fiecare traversare de pe un trotuar, la celălalt lua proporţiile unei aventuri. După ce ajungeau, priveau îndărăt. rîzînd nervos, ca după un mare pericol prin care au trecut. Îmbulzeala de automobile, autobuzele apocaliptice cu radiatoarele ca botul de hipopotam, mirosul fad, de lămîie dulceagă şi fiartă, al gurilor de metrou... Şi noaptea, pînă tîrziu, lumina farurilor intrînd fantastic în cameră pe fereastra cu perdelele ridicate, plimbîndu-se circular pe pereţi, topindu-se să facă loc altor şi altor lumini. Adormea cu ele în ochi. Le simţea prin somn, desfăcîndu-se, crescînd, strîngîndu-se ca fabuloase evantaie imateriale de raze. — Dormi, Adinuţo dragă ?... auzea prin somn. Răspundea surîzînd prin somn, prin vis. Tanti Cora nu închidea ochii pînă tîrziu, tîrziu de tot, după miezul nopţii. Se ridica într-un cot, aprindea becul cu capuşonul roz, să mai însemne ceva uitat din lista cumpărăturilor pe a doua zi. Cobora din pat, în capotul de dantelă, să contemple încă o dată obiectele din raftul şifonierei, din geamantanele ticsite. Răsfoia un catalog. Calcula preţuri. Pregătea o telegramă în ţară, cerînd de la bancă mereu alţi şi alţi bani.

Pe urmă, toate s-au sfîrşit, s-au stins, cum s-ar fi tras o perdea neagră peste luminile invadînd roată deasupra patului unde dormea o copilă cu bucle răvăşite pe pernă. Doamna impunătoare la statură şi puerilă sub această înfăţişare maiestuoasă, cu gusturile cunoscute de toţi şefii de raion din marile magazine, şi-a găsit astîmpăr într-un cimitir de acolo, străin. A doua zi, după ce-au dus-o, mai soseau încă la hotel pachetele cu ultimele achiziţii. În ţară, creditorii au scos la licitaţie o mie şi una de nimicuri stranii, spre minunarea şi decepţia cumpărătorilor. Iar ea e aici, îngropată de vie aici, cu dealul acesta în faţă, apăsînd-o mai greu ca o lespede de mormînt pe piept.

Privirea Adinei Buhuş se întoarse spre omul sosit din altfel de lume, atrasă ca floarea-soarelui cînd se răsuceşte după lumină.

Capitolul III

OGLINDA CU TREI CANATURI

Din frișca spumoasă a săpunului, lama Gillette scotea la iveală, cu fiecare nouă înaintare, o nouă porțiune de obraz. Netedă și odihnită.

Niciodată Tudor Stoenescu-Stoian nu-și examinase chipul atît de atent în oglindă.

O făcea acum, mai întîi cu ochii Adinei Buhuș. Mai apoi. cu luciditatea unei conștiințe zguduite din torpoare.

Cînd isprăvi, depuse mașina de bărbierit și se retrase un pas. Se apropie pieziș, repezit brusc, ca și cum ar fi voit să surprindă un amănunt încă neobservat și ascunzîndu-i-se viclean. Luciul sticlei se împîcli de răsuflarea caldă. Șterse ceața cu prosopul. Porii se căscară enormi, monstruoși și ciudați, ca răcitele cratere de vulcani din peisajul lunar, la capătul lunetei astronomice.

Era o oglindă cum nu mai întîlnise.

Maliţioasă, halucinantă, geamănă cu acele globuri de cristal misterioase, în care ghicitoarele pretind că descifrează destinele.

Deschisă în trei canaturi. arăta trei Tudor Stoenescu-Stoian, în trei dimensiuni, sub trei aspecte, deopotrivă de șăgalnic răutăcioase.

În una se vedea minuscul din creștet pînă-n tălpi, tot așa cum se afla zugrăvit piticul Guliver în țara uriașilor, călare pe-un deget, răsturnat într-un fund de pălărie sau agitîndu-se ca o gînganie, pe-o masă vastă cît o piață publică, în gravurile din cărțile copilăriei. Tot așa se simțise el de o mie de ori (acum își dădea seama mai crunt), creatură infimă și precară, fie stîrcit la ghișeul Poștei centrale din București, fie strecurîndu-se ghiontit pe Calea Victoriei, fie ghemuindu-se obscur și fără nume, în colțul compartimentului de rapid.

În cealaltă latură a oglinzii, se lăţise, invadînd spaţiul pînă la ramă, un Guliver uriaş în ţara picitilor. Îl recunoştea din aceleaşi gravuri. Cu fiecare parcelă a figurii de proporţii gigante, cu fruntea enorm boltită ca o cupolă, cu ochii dilataţi de dihanie apocaliptică şi cu firele de păr groase ca sîrma. Îl recunoştea pe acela şi se regăsea pe el. Celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, de-o hipertrofiată importanţă şi de dimensiunile unui fenomen, aşa cum crescuse poate în consideraţia domnilor Stănică Ionescu şi Cristache Cimpoieşu, agricultori şi proprietari ; aşa cum se proiecta, fără îndoială, în imaginaţia Adinei Buhuş, tovarăşul de drum şi amicul mincinos al brelanului de celebrităţi din tren ; aşa cum el singur se închipuise şi se înfăţişase, furat de propriile-i născociri, într-o deznădejde a propriei sale mediocrităţi anonime, anonime, anonime...

Şi, în sfîrşit, în oglinda din mijloc, normală, privea, atent şi dezgustat de el însuşi, un Tudor Stoenescu-Stoian din totdeauna, cu părul lui fără culoare, cu ochii lui fără expresie, cu trăsăturile lui oarecare, neîngăduind nici o menţiune specială într-un paşaport pentru o întreagă viaţă de om.

Dar astăzi, obrazul acesta amorf era mai proaspăt ca altădată, după un somn de nouă ceasuri neîntors, în patul moale, cu aşternut de olandă şi cu plapumă de puf, într-o tăcere ireală, mată şi neîntreruptă de nici o suflare.

Somn neîntors. Populat însă de peripeţii învălmăşite şi absurde, înverigîndu-se în afară de spaţiu şi de timp, cu logica incoerentă a visului, cînd totul pare firesc şi acceptabil.

Îl vizitase, mai întîi, Teofil Steriu. Cu basmaua popească înfăşurată în jurul gîtului peste guler, cu luciul cheliei brobonit de năduşeală, îl tutuia şi-l ruga să-i povestească înc-o dată întîmplarea cu norvegianul lui Guez de Balzac. „Te rog, Tudore dragă, nu mă lăsa ! Am neapărată nevoie pentru ultimul meu roman. Tu ştii că nu-s decît un biet utilizator ! Ascult de ici, observ de colo, culeg de dincolo.“ N-apucase să-i sfîrşească de povestit întîmplarea cu norvegianul, şi Teofil Steriu dispăru, ca să lase loc Adinei Buhuş. Se făcea în grădina cu poteci de nisip galben, sub nucii şi merii stufoşi. Adina Buhuş îi prinse braţul şi îl

imploră s-o scoată din temniţa aceasta cu priveliştea spre chemările lumii zăvorîtă de dealul Călimanului. „Ascultă, Tudore ! Nici nu mai desface bagajele. Plecăm amîndoi. De cînd te-aştept ! Cum de n-ai înţeles că pe tine te-aştept ? M-am săturat de existenţa aceasta alături de un individ cu mustăţile de focă. Ne aşteaptă tanti Cora ! E în gara de Lyon, cu o mie de pachete. Tu, care cunoşti sufletul femeiesc, nu se poate să nu pricepi ce se petrece aici. Dă-mi mîna, s-o apăs pe piept. Simţi cum bate inima de-desubt ? De cînd te-am văzut, bate. De atîta aşteptare, bate.“ Adina Buhuş i-a apăsat mîna pe sînul elastic, pînă ce s-au topit bătăile inimii, s-a topit şi grădina, s-au topit merii şi nucii stufoşi, ca totul să se prefacă într-o sală ticsită de public. Acolo, la tribună, Iuraşcu pictorul, care era în acelaşi timp şi Stamatian conferenţiarul, se bîlbîia jalnic, încercînd să explice misterul creaţiei şi paradoxele psihologiei feminine. Lumea aplauda în batjocură. Îl cerea pe el, Tudor Stoenescu-Stoian, să ia cuvîntul şi să lămurească, o dată pentru totdeauna, într-un definitiv arbitraj, aceste probleme peste puterea de judecată a unui sărman pictor, cu care natura a fost generoasă numai cînd i-a pus lumină în ochi şi dexteritate în vîrful degetelor ; peste puterea de discernămînt a unui conferenţiar pedant şi afectat. El s-a ridicat şi, în cuvinte inspirate, a satisfăcut plebea. Mulţimea l-a aclamat şi l-a înălţat în triumf pe umeri. A deshămat caii de la birja lui Avram, care mîncau jeratic, l-au dus la cimitir să învie din morţi pe fata lui Tudose Trifan. Funcţionarul de la primărie căzuse în genunchi, rugîndu-l. „Bine. Fie ! Să admitem !“ cedase el, şi făcu un semn. Moarta îndată s-a înălţat din cosciugul alb, cu florile albe de crin în braţe, şi a început să se plimbe pe alei, iar cînd a întors capul să-i surîdă şi să-l îmbie, a descoperit că fata lui Tudose Trifan era Adina Buhuşi, cu ochii ei mari, fosforici şi verzi, cu imense cearcăne devorînd jumătate din obraz.

Toate s-au petrecut în vis, firesc, simplu, rapid şi agreabil ca o joacă.

Abia după ce a deschis ochii, deşteptat de mirosul cafelei aburind pe măsuţa de noapte, arătările au început să-l

chinuiască. Amintirea lor și amintirea purtării din toată după-amiaza și seara trecută.

Fusese mai întîi o mustrare discretă și indulgentă. Crescuse pe urmă, copleșindu-l de umilință și scîrbă.

Trecîndu-și piatra astringentă și puful de pudră pe obraz, se mai examină încă o dată de aproape și de departe, pe rînd, în tustrele oglinzile.

Toate trei îi restituiau privirii un singur și același individ.

Un impostor și o canalie.

Minţise cu sfruntare, înfăţişînd într-aievea o existenţă himerică, așa cum o plăsmuia pînă acum numai pentru el, nebănuită de nimeni și inofensivă. Minţise urmărind o ţintă precisă și infamă : să deștepte curiozitatea, interesul, simpatia, poate iubirea Adinei Buhuș, femeia prietenului care-i deschisese casa și, cu o atît de spontană dragoste, se oferise să-l scoată din scufundarea fără scăpare.

— Astfel arată, așadar, chipul unui mistificator fanfaron, chipul unei canalii ? se întreba Tudor Stoenescu-Stoian, confruntîndu-se în oglinda din mijloc.

Curios ! E chipul lui din totdeauna.

Minciuna și infamia nu lasă nici un stigmat pe frunte, nu te înseamnă cu fier rosu sfîriit în carne. Rămîi tot acel de ieri și de oricînd. Ba încă, pentru a dejuca desăvîrșit concluziile istorioarelor cu morală din cărţile de lectură școlară, chipul lui Tudor Stoenescu-Stoian, departe de a trăda josnicie și mustrare de cuget, era mai destins, mai luminat și mai proaspăt. după atîtea ore de somn, după împroșcarea rece a dușului și după cafeaua turcească, tare și parfumată, care-i biciuise de cu dimineaţă nervii. Nu coborîse în orașul acesta nici de douăzeci și patru de ore. Și, straniu, în locul hotărîrilor energice și curajoase cîte îl însoţiseră pînă în Gara de Nord, la plecare, o dedublată ființă a lui îi luase locul. Făcuse paradă pentru el cu sabie de tinichea, se împăunase cu flori de hîrtie, crescuse cu uluitoarea evoluţie a ciupercilor veninoase, pe-un gunoi dospit după ploaie.

În jocul multiplicat al oglinzilor, cu toată faţa odihnită și de-o înșelătoare seninătate, Tudor Stoenescu-Stoian citea o judecată și o sentinţă. Iar fiindcă era deocamdată

numai un om slab, cu voința gelatinoasă, nu încă un impostor într-adevăr și o canalie, imaginâ o dezlegare expiatorie.

Chiar acum, pînă la dejun, va găsi un prilej să mărturisească Adinei Buhuș realitatea mizeră, cu o voluptate acră a umilinței. Se va spovădui în prezența prietenului. Fără nimic patetic și tenebros, ca să înlăture echivocul plin de orgoliu al confesiunilor din romanele lui Dostoievski, din *Învierea* lui Tolstoi. Va spune că a fost o glumă. O glumă de prost gust și, în același timp, o lecție premeditată, regizată înadins, ca s-o vindece de superstiția celebrităților cu fotografia în ziare și cu viața de toate zilele tot așa de banală ca a tuturor muritorilor de rînd. Va întreba, încheind, întrucît ar înfățișa el altă valoare omenească dacă, într-adevăr, ar tutui și l-ar tutui un Teofil Steriu, un Iurașcu sau un Stamatian ? Întrucit s-a schimbat oare ceva, întrucît a pierdut oare ceva din această valoare autonomă, după ce s-a zăvorît în ungherul lui modest de compartiment. ascultînd, anonim, discuțiile brelanului glorios ? Se va întoarce spre Sandu Buhuș să-i ceară opinia, să-l judece și să-l condamne el. Iar prietenul îi va da imediată aprobare, fiindcă va găsi lecția ingenioasă și binemeritată.

Poate, pe urmă, îl va trage chiar la o parte, să-și arate recunoștința.

Nu-și va ascunde surpriza că atît de bine i-a înțeles drama din căsnicia lui, numai după cele cîteva cuvinte din trăsură, și că atît de prompt i-a venit într-ajutor, cu o operație de chirurgie menită să vindece definitiv nostalgia în vid a unei ființe tînjind și plîngîndu-se de viață, în loc s-o trăiască.

Astfel. va netezi din nou drumul. Va proceda la o curățenie totală, va plivi buruiana cea rea din el, ca să înceapă existența de aici cu sufletul primenit, cum se deschide drumeților o fîntînă cu izvorul nou. după sfeștanie.

Mai tîrziu, cînd înțelegerea desăvîrșită se va instala în casa lui Sandu Buhuș, cînd Adina se va fi tămăduit, împăcată cu soarta și cu viața, cînd el își va fi găsit un rost statornic și fruntaș în tîrgul acesta ospitalier, cu

toţii îşi vor aduce aminte cu înduioşare de episodul decisiv pentru tustrei.

Se şi vede la masa de sub nuc.

Tot într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit în nori subţiri ca pînza de in. Tot cu dealul Călimanului astupînd orizontul spre vasta lume. Doar ceva mai bătrîni, mai potoliţi, mai senini în cumînţenia cea mare, care e recompensa anilor şi concluzia experienţelor.

Va depune atunci ţigara pe marginea scrumierei şi va ridica ochii la profilul Călimanului. Pe urmă, va plimba privirea de la Adina Buhuş la culmea împădurită cu fagi şi cu paltini tineri, şi, îndărăt, la soţ Amîndoi i-ar înţelege gîndul. Amîndoi i-ar surîde mulţumindu-i din ochi, fără cuvinte, ca nişte prieteni deprinşi de mult să-şi citească intenţiile înainte de a le rosti.

Rolurile ar fi inversate. În locul unui Tudor Stoenescu-Stoian fără căpătîi şi fără aşezare, alergînd la cea dintîi îmbiere a unui vechi camarad, cum răspund căţeii de pripas, gudurîndu-se, la chemarea trecătorilor de pe stradă, în jilţul ripolinat, ar privi ocrotitor la cei doi, un geniu bun al casei, un trimis providenţial, venit să risipească neînţelegerea şi să înscăuneze, ca în istoria popoarelor prea îndelung frămîntate de o blestemată dihonie lăuntrică, o eră de pace şi de armonie. „Cînd mă gîndesc cît de absurdă eram atunci !“ ar exclama, gînditoare, Adina Buhuş.

Ridicînd ţigara de pe scrumieră, el ar îndepărta discuţia aceasta cu mîna, o dată cu fumul, cum alungi cu modestie orice amintire a întîmplărilor în care ai jucat un rol important. Sau, poate, va socoti potrivit prilejul să spovedească abia atunci adevărul întreg. Cum n-a fost vorba de-o glumă de gust îndoielnic şi de-o lecţie premeditată. Ci cum şi el, pradă unei nostalgii pentru astfel de viaţă, în afară de cea aievea trăită, printr-o perversiune pe care nici atunci nu-şi va putea-o explica deplin, a minţit cu toată convingerea, fără nici o rezervă mintală ; şi-a măsluit o altă personalitate, ca excrocii impostori ; a crezut el singur o clipă în ea. Şi cum abia a doua zi, mustrat de conştiinţă, a mărturisit adevărul, dar numai pe jumătate. L-a prezentat într-o lumină priel-

nică. I-a inventat o justificare generoasă. A sprijinit adevărul în cîrja altei minciuni, ca să-l facă verosimil.

Atunci își va permite luxul acesta al adevărului întreg, absolut. Bunii lui prieteni îl vor înțelege și-i vor ierta inocenta înșelăciune. Va rămîne, pentru dînșii, ca un tămăduitor al ipohondriei, care după ce i-a vindecat de boala închipuită, le mărturisește că elixirul miraculos din sticlă fusese apă chioară de fîntînă, și praful misterios din pilule, inofensivă cretă pisată. Poate, privindu-l cu neîncredere, vor refuza să-l creadă. Poate vor socoti că minte, că mistifică *atunci*, din vanitate și din maliție, nu că a mințit și că a mistificat *acum*.

Tudor Stoenescu-Stoian se pomeni fluierînd aria obsedantă a sezonului. „Șlagărul" ultimei reviste de la „Cărăbuș", care făcea ravagii în București ; i-l fredonau sub ferestre, dimineața, vînzătorii de cornuri, țigănușii cu ziare, șoferii de la stația de taxiuri :

Suflet candriu
De papugiu...

Își pipăi nodul cravatei, adusă cadou de la Viena de clientul ce se considerase achitat cu această dovadă de atenție și neglijase să-i mai achite și onorariul. Își netezi șuvița de păr, înălțînd-o să-i descopere fruntea îngustă. Totul îi părea din nou simplu și ușor de dezlegat, cum se înlănțuiseră, prin vis, învălmășitele peripeții în logica lor absurdă și totuși atît de firesc acceptată prin somn. Mărinimos, acordă circumstanțe atenuante clientului pehlivan, care substituise unui onorariu de două mii de lei, o cravată de șapte șilingi. (Imprudent, mizerabilul nu avusese măcar grija să scoată eticheta cu prețul !) Acordă tot atît de mărinimos circumstanțe atenuante și celor trei Tudor Stoenescu-Stoian, din cele trei canaturi ale oglinzii : uriașul, piticul și muritorul de dimensiunile de toată ziua. Încheiase armistițiu cu mustrările de conștiință. Suspendase ostilitățile. Mergea să pună temeliile unei împăciuiri definitive și de îndelungă durată cu el însuși, cu orînduielile lumii care-l respinseseră mereu, pînă acum, la zonele periferice ; cu viața.

Salută cu o reverență exagerată tripla lui făptură de dincolo de cristalul luciu. Uriașul, piticul și omul pe măsura de toate zilele îi răspunseră cu aceeași exagerată derîdere.

„Pe voi vă las aci ! Rămîneți pentru totdeauna aci !" le recomandă în gînd porunca de despărțire, răsucindu-se cu o dezinvoltă piruetă și îndreptîndu-se spre ușă.

Dar din apa verticală a oglinzilor, din lumea lor ireală, se șterseră dispărînd și cei trei Tudor Stoenescu-Stoian, îndată ce le întorsese spatele, ca să-l însoțească invizibil, cu pași nesimțiți.

Ei nu renunțau atît de ușor. Nu se îndurau să-l părăsească singur, în orașul străin. Îl întovărășeau cu fidelitate, își împărțeau rolurile.

Unul o lua înainte să-i deschidă drumul și să-l aștepte, în scaunul gol dinaintea Adinei Buhuș. Altul pleca să ducă zvon de sosire în tîrgul patriarhal. Al treilea îl privea peste umăr, să nu se abată de la firea și de la măsura lui din totdeauna.

Credea, naiv, că s-a lepădat de dînșii, că i-a pecetluit în neant c-o poruncă. Era numai prizonierul lor.

Capitolul IV

ANIMULA VAGULA, BLANDULA...[6]

Adina Buhuș înălță privirea galeșă sub genele lungi. Se întrerupse din lustruitul unghiilor, cu frivola unealtă de ivoriu și piele de căprioară, suspendată în aer :

— Toată noaptea m-am gîndit mult, foarte mult, la discuția noastră de ieri.

Tudor Stoenescu-Stoian înghiți un nod de iască.

Surîse vag și stupid, cu ochii împrăștiați.

Se ivea, de la început, prilejul să-și dezvăluie adevărata lui față. Pocăit, așa cum se hotărîse înaintea oglinzii cu trei canaturi și cum i se păruse atunci atît de firesc. Adevărata lui față și tripla-i ființă care-și disputa, pe rînd, întîietatea în el.

Dar lipsea prietenul. Fără dînsul, toate proiectele de vîrtos eroism se împotmoleau. Se simțea flasc, cu vertebrele moi. Avea nevoie de o prezență care să-i dea curaj și să-i ușureze spovedania ; de-un aliat să-l susțină și să recunoască un tîlc altruist imposturei de-o zi. Cine l-a pus pe Sandu să plece de acasă cu noaptea-n cap ? Iritat, Tudor Stoenescu-Stoian trecu toată vina vîscoasei lui indecizii și răspunderea evenimentelor pe socoteala celui absent.

După cafeaua cu lapte, din sufrageria cu mobile greoaie și sculptate în nuc masiv, cu naturi moarte și episoade vînătorești pictate după moda din veacul trecut, Adina Buhuș îl invitase în camera ei. O luase înainte, pășind șerpuit în rochia neagră, să-i deschidă ușa. Rezemată de ușor, așteptase efectul și aprobarea, cu un surîs complice. Iar îndată, din aspectul de agresivă noutate a încăperii, Tudor Stoenescu-Stoian a înțeles de ce, într-adevăr, numai aici pretindea ea că se simte bine și-n larg.

Nu și-ar fi închipuit că poate exista în asemenea casă, străveche și impregnată de suvenirul altor vieți, un contrast atît de strident.

Exilata își alcătuise, cu o savantă și consecventă premeditare, un interior după chipul și nostalgiile-i depărtate. Tot așa cum roabele de odinioară, răpite de hoardele barbare și tîrîte cu părul despletit de coada cailor, își amăgeau captivitatea reconstituindu-și la celălalt capăt al lumii, înăuntrul colibelor de paie și de lut, un ungher al lor, o mică și consolatoare patrie a lor, cu obiecte și podoabe de-acasă, cu atmosfera de-acasă.

Camera avea o fereastră lată, tăiată-n zid. Prin geamul fără perdele, lumina se revărsa albă și crudă asupra mobilelor de desen cubist. Scaune, măsuțe, birou și lămpi geometrice. Cristal și nichel. Interior ultramodern de clinică, din care lipsea numai mirosul dezinfectantelor.

În scaunul scund și incomod, Tudor Stoenescu-Stoian se simțea abandonat, impresurat de efluvii glaciale și ostile, ca un bolnav care și-a pierdut curajul în ajunul operației decisive.

Singura lui dorință, acum, era să obțină o amînare.

— Îmi venea astă-noapte să mă duc în cealaltă cameră, la Sandi ! reluă Adina Buhuș, trecîndu-și instrumentul de ivoriu în cealaltă mînă și continuînd toaleta unghiilor. Să-l trezesc din somn și să recapitulăm. Te rog să nu surîzi și să nu-mi atribui o indiscreție deplasată. Nu e așa că te întrebi, în definitiv, cu ce drept adică, eu, o necunoscută pînă mai ieri, mă amestec în viața dumitale ?

Tudor Stoenescu-Stoian se apără cu un gest mut, dar elocvent, de asemenea bănuială : „Cum și-ar putea oare permite să gîndească așa ceva ?"

— Am dreptul, răspunse Adina Buhuș, tălmăcindu-i în felul ei gestul de protestare, am dreptul acesta, fiindcă dumneata ai venit aici ademenit de scrisorile lui Sandi. El, cu incurabila lui manie de a cînta pe toate strunele tîrgul acesta, unde se simte foarte bine, te-a indus în eroare. Cu cea mai perfectă bună-credință, desigur. Pînă aici, sîntem de acord. Dar ceea ce i se potrivește lui, nu ți se potrivește dumitale. Ceea ce-l mulțumește pe el, nu te poate mulțumi pe dumneata. Altceva aștepți de la viață.

Altceva ceri. La altceva ai dreptul !... Eu sînt mai în măsură ca oricine să înţeleg aceasta şi să o simt. Nu găseşti ?

— Exageraţi, doamnă ! rosti cu jumătate de glas Tudor Stoenescu-Stoian. Exageraţi cînd mă covîrşiţi sub povara unor virtuţi pe care nu le-am avut niciodată.

— Aş dori să laşi la o parte modestia aceasta, care nu-şi află rostul ! îl povăţui Adina Buhuş, ameninţîndu-l cu polizorul de fildeş. Altfel, să ştii că mă supăr ! Te rog să nu mă socoteşti numai soţia prietenului dumitale, Sandi. Să mă consideri prietenă. Camaradă. O prietenă şi o camaradă pur şi simplu, independent de amiciţia dumitale cu el. Iar între camarazi şi prieteni, modestia n-are ce căuta. După ce-am închis paranteza aceasta, lasă-mă să arăt cum văd eu lucrurile, cum le-am meditat serios toată noaptea. Dacă ai fi un ins oarecare, aş înţelege şi aş accepta judecata lui Sandi. Ai să trăieşti cot la cot cu toţi Tavii şi Ionelii lui de aici, cu domnul prefect Emil Sava, cu domnul colonel Jack Valivlahidis, comandantul regimentului, şi cu toţi Petrăcheştii de care e plin tîrgul. Concurenţa e mai puţin aprigă decît într-un oraş mare ca Bucureştii. Se găseşte loc şi pentru unul mai mult. Ţi-ai face ceea ce se numeşte o situaţie. Amiciţia lui Sandi ţi-ar fi utilă, fiindcă aşa cum e el, recunosc, rămîne un om de ispravă şi se bucură de o binemeritată consideraţie. Te-ai înscrie într-un partid. După cîţiva ani, te-aş vedea primar, deputat, în sfîrşit, după puteri şi după noroc. Dar din lumea de unde vii, pe dumneata nu te poate satisface asemenea orizont mărginit, ca pentru oamenii de aici.

— Dar, doamnă... încercă Tudor Stoenescu-Stoian o ultimă şi eroică împotrivire, înainte de a capitula iarăşi ispitei nevrednice. Dar, doamnă...

— Dă-mi voie să termin ! îl invită nerăbdătoare Adina Buhuş, lustruind de zor unghiile cu pielea de căprioară, fără să-l slăbească din ochi. Ştiu ce vrei să-mi spui ! Liniştea de aici. Atmosfera de aici. Posibilităţile de izolare. Mi le-ai înşirat ieri ; şi ieri, sub prima impresie, le-am acceptat. Dar astă-noapte le-am trecut în revistă pe toate şi nu mi s-au părut atît de puternice argumente. De aceea am vrut să-l deştept pe Sandi şi să examinăm situaţia din nou. M-am dus chiar pînă în prag, la camera lui...

Sforăia ! Sforăia ca un fericit ce este, cu cea mai împăcată conştiinţă. Şi mi-am dat seama încă o dată, că ar fi o naivitate să încerc a discuta aceasta cu *el.* De cîte ori ajunge discuţia la oraşul lui, la oamenii lui de *aici,* la acest cimitir şi la aceşti strigoi, orice tentativă mă descurajează. Vorbim două limbi neînţelese. Iată de ce m-am hotărît să am o explicaţie direct cu dumneata. Dacă vrei să mă tratezi ca prietenă, bineînţeles. Dacă vrei să-mi acorzi toată încrederea, bineînţeles...

Adina Buhuş aşteptă, cu polizorul suspendat în aer, cu privirea fosforică şi neliniştitoare, dezvelită sub genele încovoiate.

— Mai încape îndoială ? consimţi măgulit Tudor Stoenescu-Stoian. Mi-am spus de la început că sîntem făcuţi să ne înţelegem ! completă după o clipă, abandonîndu-şi, în aceeaşi vreme, prietenul şi hotărîrea eroică din faţa oglinzii cu trei canaturi.

— Aceasta mă flatează ! mărturisi Adina Buhuş. Mă flatează şi-mi agravează răspunderea faţă de dumneata.

Zvîrli instrumentul de fildeş şi de piele pe cristalul măsuţei de noapte. Se ridică în picioare, tipărindu-şi cutele rochiei. Înaintă, plecîndu-şi faţa aproape de figura lui şi rostindu-i rar, apăsat şi imperios :

— În acest caz, ascultă-mi sfatul ! Împlineşte-mi dorinţa ! Încă n-ai desfăcut bagajele, nu e aşa ?

— Nu ! îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian. Adică numai trusa de toaletă şi un geamantan mic, să-mi schimb hainele... rectifică scrupulos un raport fidel al situaţiei. Dar bagajele mari nu le-am desfăcut. Stau neatinse.

Spunînd, îşi freca involuntar ochii, minunîndu-se că i se repetă, în viaţa de-aievea, visul de astă-noapte. Acum mai aştepta numai ca Adina Buhuş să adauge : „Plecăm amîndoi ! De cînd te-aştept ! Pe tine te-aşteptam. M-am săturat de existenţa aceasta alături de un individ cu mustăţile de focă. Dă-mi mîna s-o apăs pe piept !..." Îşi ascunse mîinile la spate, ca şi cum s-ar fi temut să nu-i apuce Adina Buhuş palma dreaptă şi să i-o apese pe sînul elastic, cum făcuse în vis.

Dar soţia prietenului sfîrşi :

— Tocmai ! Cu atîta mai bine. Nici nu le mai desface. Ascultă-mi sfatul. Urcă-te în primul tren şi fugi de aici !

Nici nu mai privi în urmă. Nu eşti făcut pentru viaţa de aici !

Tudor Stoenescu-Stoian, pe scaunul lui scund, geometric şi incomod, surîse prosteşte, stînjenit de această scenă care îi amintea episoadele văzute la teatru şi în filmele palpitante, unde o castelană ieşită din minţi sfătuieşte călătorul înnoptat să fugă departe de blestemul ruinelor cutreierate de stafii şi vampiri.

În privirea fosforică, lărgită şi fixă a Adinei Buhuş, lucea ceva din această rătăcire a minţii. În glasul sacadat şi grav, strălucea ceva din glasul obsedatelor din ospicii.

— M-ai priceput ce vreau să spun ? Mă asculţi ?

Aşteptă aplecată. Atît de aproape, încît Tudor Stoenescu-Stoian simţi în obraz respiraţia arzătoare.

Sub privirea intolerabilă, coborî ochii. Şi nu răspunse.

Continuă să surîdă, stînjenit şi neghiob.

Luptau în el cei trei Tudor Stoenescu-Stoian, din oglinda cu trei canaturi. Crezuse că i-a închis în cameră, că s-a lepădat de dînşii pentru totdeauna, înecaţi în cele trei lacuri verticale. Scăpaseră însă tustrei. Se furişaseră nevăzuţi. Erau prezenţi. I se substituiseră. Îşi disputau rîndul şi dreptul. Cel din oglinda lui Guliver pitic în ţara uriaşilor, exprima zdrobit sub povara nimicniciei şi măsura cu mihnire cît de puţin merita el sfatul mărinimos al femeii. Se ghemuise mic şi netrebnic, mai împuţinat şi mai umil. Ar fi cerut glas să spovedească adevărul trist şi fără nădejde. „Acesta sînt, cum mă vezi, nu cel care m-ai crezut. Acesta am fost totdeauna. Pentru că sînt aşa, mi-am căutat scăpare aici. Mă mulţumesc cu atît de puţin ! Nu cer decît un loc să respir, un ungher unde să nu mă turtească uriaşii sub tălpile lor grele. Acceptă-mă aşa ! Întinde-mi o mînă de ajutor, să aflu tărie şi să-mi croiesc o viaţă după aceste puteri, aşa cum mi-a întins mîna frăţeşte prietenul meu vechi, Sandu." Dar nu căpăta glas, obiditul acesta umil şi fără de curaj. Îl expropriase cu totul celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, din oglinda lui Guliver uriaş în ţara piticilor. Crescuse proiectat din închipuirea Adinei Buhuş. Căpătase din nou viaţă, contur şi proporţii. Sorbise cu nesaţ fiecare cuvînt care însemna pentru el o băutură vrăjită şi întăritoare. Şi cu nici un

preț n-ar fi rostit mărturisirea imprudentă, menită să năruiască amăgirea Adinei Buhuș. Pentru el, totul intra în orînduielile cuvenite, așa cum le aștepta, cum le chema, cum le merita : grija femeii și sfatul ; dorința să nu-l vadă captivul pigmeilor, teama să nu-l împotmolească în tichiloasele lor mlaștini stătute, îndemnul să nu-și trădeze destinul croit pe măsura vastelor spații. Lupta lui să-și facă loc, îmbrîncind la o parte tizul cel umil și obidit, se vădise o prea ieftină joacă. Întîmpinase o prea șovăielnică împotrivire. Pusese stăpînire și, ca orice uzurpator victorios, asculta cu plăcere măgulirile care-i dezmierdau auzul și vanitatea. În prezența lui, chiar celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, din al treilea canat din mijloc, cel de toate zilele, fără semnalmente speciale într-un pașaport pentru o viață de om, abia își mai prizărea ființa. Renunțase la orice rezistență, uitase orice remușcare ; iar printr-o bolnăvicioasă întortochere a sufletului, se simțea acum decepționat cu tot dinadinsul, numai fiindcă nu i se împlinea întreg visul de peste noapte și că femeia îl trimitea să plece singur, în loc să-l roage : „Ia-mă cu tine !" Această ingratitudine îi ulceră inima ca o trădare.

— Nu-mi răspunzi nimic ? stărui Adina Buhuș.

Tăcerea și surîsul împrăștiat al lui Tudor Stoenescu-Stoian însemnau pentru ea un răspuns. Răspunsul de care nu se mai îndoia.

Femeia se îndreptă de mijloc și izbucni în hohot crispat :

— Ah ! Mă așteptam ! Era de așteptat. A fost mai tare Sandi ca mine !

— Nu... dar...

— Nu mai încape nici un *dar* ! În orice caz, mi-am făcut datoria. Am conștiința împăcată. *Dixi et salvavi animam meam.*[7] Să considerăm capitolul acesta încheiat. Mă gîndesc numai că n-are să treacă multă vreme și am să te văd iarăși pe scaunul acesta. Nu chemat de mine. Și nu surîzînd ca acum... Ai să vii ca să recunoști că am avut dreptate, să regreți că nu mi-ai ascultat sfatul și să descoperi că e prea tîrziu ca să-l mai poți urma. Căci acesta are să fie epilogul ! Miine-poimîine, ai să descoperi că e prea tîrziu...

Adina Buhuș căută pe mescicara de cristal, printre flacoane și pulverizatoare, portțigaretul de lac negru. Aprinse o țigară și se instală pe scaunul scund.

Cu cotul pe genunchi, privi îndelung prin inelele de fum, la omul neclintit din față.

Era simpatie, milă, curiozitate în acest examen mut și atroce. Și era o tristețe.

Poate o clipă numai, presimți, din surîsul nehotărît și stinjenit de pe buzele omului, tripla lui ființă din oglinda cu trei canaturi, așa cum se deosebește amestecul incomplet și rudimentar de metale într-un aliaj neizbutit, de calitate inferioară. Tudor Stoenescu-Stoian nu mai putu suporta tăcerea imobilă, privirea atît de stăruitor sondîndu-l în adîncuri, unde el singur n-ar fi voit să răscolească.

— E o dimineață superbă ! rosti el, ca să spună ceva.

Întoarse ochii spre fereastra dreptunghiulară, afară, la pomii însoriți din livadă, și peste vîrful lor stufos, dincolo, la dealul Călimanului și la cerul albastru de vară. Scăpa, așa, de confruntarea neîndurată. Adina Buhuș păru că n-a auzit. Îl cercetă acum din profil, printre pleoapele micșorate

— Nu pricep, de ce-o fi întîrziind Sandu ? făcu a doua tentativă Tudor Stoenescu-Stoian.

Aceeași tăcere.

— Mă duc să-i ies în cale.

— Te rog să rămîi !

Adina Buhuș îl fixă pe scaun cu un semn autoritar și scurt al țigării dintre degete. Tudor Stoenescu-Stoian se supuse cu pasivitatea docilă a hipnotizaților. În mișcarea bruscă, țigara își lepădase scrumul pe covorul cu desen cubist. Bărbatul renunțase la gînd, la voință și inițiativă, cu privirea absorbită de cilindrul intact al cenușei. S-ar fi spus că singura problemă care îl preocupa era să explice prin ce capriciu al legilor fizice, scrumul fragil se păstrase întreg.

Femeia își plimbă privirea de la el la scrum și îndărăt.

— Mă întreb...

Se opri. O pauză penibilă și încărcată de amenințări. Tudor Stoenescu-Stoian ridicase ochii. Inima îi ticăia mărunt, acuzatul așteptînd lectura sentinței.

Dar Adina Buhuș își contempla acum volutele de fum, scuturîndu-și fruntea bombată sub cîrlionții părului. Își sfîrși întrebarea. atenuîndu-i înțelesul plin de amenințare, într-un surîs inofensiv și melancolic.

— Ciudat ! Poate n-ar trebui să-ți mărturisesc aceasta. Sînt idei absurde și jignitoare, care nu se cuvin destăinuite niciodată. Uite ! Nu știu de unde mi-a venit. Nu știu de ce. M-am pomenit întrebîndu-mă, adineaori, dacă nu mă înșel cumva asupra dumitale ? Dacă nu exagerez cu naivitate, dramatizînd un caz foarte banal ?

Tudor Stoenescu-Stoian înclină capul în pămînt. El de această întrebare se tumuse. Mai ales de aceasta. O simțise venind. Și în loc să-l umilească, să-i dogorească obrazul cu un val de sînge, i-a fost o ușurare. În numele celor trei ireconciliabili uzurpatori din paravanele oglinzii, prinse glas și elan unul singur. Nevolnicul plin de obidă, călcat și strivit în trecerea grăbită a vieții, împins la o parte și mereu osîndit la tăcere ; nevolnicul acesta căpătă el cuvînt. Omul de pe scaun se ascultă astfel rostind, cu un amestec de uimire, de reprobare și totuși cu o triumfătoare satisfacție în pocăita lui umilință :

— E ceea ce voiam să vă spun încă o dată, doamnă. Exagerați ! Vă înșelați ! Adevărul e mult mai simplu și mai netrebnic...

Presimțirea trecuse însă pe lîngă femeie. Era departe. Adina Buhuș o alungase cu oroare. În această bănuială urîtă, crezuse că a recunoscut simptomele alarmante ale unei degradări. Se molipsise, așadar, și ea de josnicia tuturor ? Judecase ca toți. Ca și dînșii, coborîse înțelegerea lucrurilor la nivelul lor meschin : așa cum nu admit ei nimic mare, luminos, dezinteresat, de-o discretă și simplă noblețe. Tot așa pusese și ea la îndoială un act peste dimensiunile comune. Iar el, în loc să se revolte, capitula umil ! Nu-i și aceasta încă o dovadă a rarelor, a marilor abnegații și lepădări de sine ? Adina Buhuș surîdea acum bucuroasă că și-a biruit josnicele și nedreptele îndoieli. Obrazul se înseninase după concentrarea crispată de adineaori, ca luciul apelor sclipind radios, cînd s-au risipit negurile.

— Ah ! Oprește, te rog ! Nu observi ce fals sună cuvintele astea în gura dumitale ? „Exagerați ! Vă înșelați !

Adevărul e mult mai simplu și mai netrebnic !" Mereu această modestie insistentă, care după mine e o altă formă mai subtilă a orgoliului. Da-da! Nu mă privi așa. Căci, dragă domnule, totul poate să fie simplu sau mai puțin simplu, netrebnic sau eroic, după optica observatorului care înregistrează și interpretează. Să nu-mi spui dumneata mie, că a fost atît de simplu să ajungi la hotărîrea despre care vorbeam ieri. Nici că e lipsit de eroism surghiunul acesta de bună-voie ! Să nu mi le spui, fiindcă n-am să te cred.

Tudor Stoenescu-Stoian nici nu mai încerca să pretindă așa ceva. În timpul cît vorbise Adina Buhuș, dispăruse omul împuținat de pe scaun, cu umerii lui încovoiați, cu privirea lui împrăștiată și cu zîmbetul umil. Își pierduse glasul, se volatilizase. Plăpînd și efemer, din nou nu putuse rezista conspirației perfide care-l alungase să plece fiptil, să se refugieze în canatul lui Guliver pitic în țara uriașilor, să aștepte acolo cu obrazul ascuns în palme. Îi luase iarăși locul brutal omul destinelor grandioase, restaurat în drepturi de imaginația Adinei Buhuș. Acesta nu mai privea în pămînt. Nu mai avea în glas tremur de înduioșătoare sinceritate ; nu adresa nici un apel deznădăjduit.

Ridicase ochii insolenți. Surîdea sarcastic din colțul buzelor. Consimți la toate prepusurile generoase, mărturisind ca un răsfățat al soartei. care-și poate îngădui luxul tuturor sincerităților :

— Trebuie să recunosc, într-adevăr, că n-a fost o hotărîre luată ușuratic. N-a fost atît de simplu. N-a fost simplu de fel !

— În sfîrșit ! exclamă Adina Buhuș, ridicîndu-se cu neastîmpăr să arunce țigara în scrumieră și revenind la loc. În fine, te-ai decis să renunți la jocul acesta de-a v-ați ascunselea? Aceasta așteptam. Acum da, sîntem camarazi, prieteni, tovarăși de exil ! Putem continua fără reticențe protocolare, fără mofturi. S-o luăm metodic... Eu ți-am dat un sfat. Cel mai bun după mine. Să pleci înainte de a te împotmoli aici. Înainte de a te prinde ca o muscă pe hîrtia unsă cu ulei. Nu l-ai acceptat. De prisos să mai cercetăm împreună de ce. Probabil îți spui că un asemenea sfat, venit de la o femeie, are prea puțină valoare. Ce știu

eu ? Ce pot eu ? Dumneata ai alte arme, altă rezistență. Nu se compară cu ale unei biete femei. Poate ai dreptate. M-am precipitat. Am exagerat pericolul. Am judecat după mine. Te-am coborît la nivelul meu. Te rog să mă scuzi...

— Vai, doamnă ! Nici să nu ne oprim la așa ceva ! îi acordă grație Tudor Stoenescu-Stoian.

— Și fiindcă ai rămas ferm în decizia dumitale, consider o datorie a mea de camaradă, de prietenă, de exilată mai veche, să te previn... să te apăr măcar de cîteva mizerii mărunte care te așteaptă, sînt inevitabile, par inofensive și pe nesimțite iau proporții. Cu alte cuvinte, să-ți ofer experiența mea. S-o folosești. Să mă accepți ghid. De acord ?

Prietenul gloriosului brelan din rapid consimți și la aceasta cu un surîs amuzat :

— Firește că sîntem de acord ! chiar dacă admitem cazul că am venit cuirasat pentru asemenea bagateluri. Că mi-am revizuit armura înainte de a pleca cruciat în necunoscut.

Adina Buhuș se opri o clipă, contrariată. Reluă firul cu o oarecare ezitare :

— M-am gîndit și la aceasta. Bineînțeles că ai venit cu armura revizuită, cum spui, de vreme ce sfatul meu nu ți-a clătinat nimic din încrederea dumitale. Dar vezi, tocmai aici stă primejdia ! Vii pregătit pentru un fel de luptă. Cu o armură pentru asemenea luptă, curajoasă, fățișă, loială. Aici te așteaptă un război perfid, subteran. Mori înțepat de țînțari. Mîncat de muște. Ah ! E o luptă mult mai teribilă.

— Parol ? întrebă, cu sceptică ironie, omul deprins să joace rol de arbitru în chestii mult mai grave și între personalități mult mai importante decît o romanțioasă provincială.

— Nu glumi! Te rog, nu glumi ! stărui, grav, Adina Buhuș. E destul să-ți dau un singur exemplu ca să te conving. Ai văzut adineaori ? Un moment m-am îndoit de dumneata. Mi s-a părut că nu poate să fie sincer, în orice caz sincer complet, tot ce mi-ai spus ieri. M-am îndoit că vii la noi, că ai renunțat la Capitală, la prieteniile de acolo, numai fiindcă ți-ai imaginat că vei găsi aci o at-

mosferă prielnică de lucru. Mi s-a părut că ai exagerat. Că ai forțat nota, fiindcă ai găsit o provincială credulă să te asculte și să ia de bun tot ce-i prezinți. Mi-am spus că, poate, ai părăsit Bucureștii din alte motive, mult mai banale, mai puțin eroice.

— De-o pildă ? provocă temerar destinul Tudor Stoenescu-Stoian, cu o amețitoare și delicioasă voluptate a primejdiei, din ce în ce mai străină de firea lui din totdeauna.

— Știu eu ! Datorii, creditori care plictisesc, vreo legătură de care ai vrut să te debarasezi.

— Numai atît ? Pentru atît nu-și schimbă un om linia vieții, nu pleacă în lume !

— Tocmai. Așa am judecat și eu... Dar mai tîrziu ! După ce-mi pusesem abject întrebările celelalte. Și aici voiam să ajung. Iată o primejdie a atmosferei de aici, a vieții de aici, a mentalității de aici. Începi să devii bănuitor. Să respingi mobilul nobil din actele cuiva. Să cauți întotdeauna o pricină mai măruntă, mai josnică. Și aceasta mi se întîmpla mie, care mă credeam imunizată ! Mulțumesc domnului, a fost numai o tentație și a trecut. Dar e un avertisment. Voi ține socoteală de el. Ți l-am dat exemplu fiindcă era proaspăt, imediat, ca să tragi concluzia cît de contagioasă e o anumită molimă, foarte curentă în partea locului. Irezistibila tentație de a scormoni în existența vecinului, de a-i căuta în rufele lui murdare, de a le murdări cu o imaginație pervertită, chiar dacă sînt imaculate. Pînă acum, mă socoteam o victimă. Iată-mă și culpabilă !

Adina Buhuș se opri, așteptînd.

Tudor Stoenescu-Stoian rosti vag și sentențios :

— Și excesele de conștiință sînt tot un fel de boală, doamnă... O boală imaginară. Ipohondrie morală.

— Posibil ! Dar dumneata îți permiți încă a le judeca toate din Sirius. Generalități. Maxime. Aforisme. Paradoxe. După cîteva luni, să te văd dacă mai spui același lucru ! Nu uita că eu trăiesc aici de cinci ani. Cinci ani ! Îmi par cinci veacuri. Am avut timp destul să învăț că n-ai dreptul să trăiești ignorînd ce se petrece în dreapta și în stînga ta. Nu-ți este permis. Așa ceva, aici, pare o ofensă. O impertinență pe care nu ți-o iartă nimeni. Am avut timp să capăt destulă experiență, vai ! destulă și amară. Și eu am

venit ca dumneata... Ba cu pretenţii încă mai modeste. Nu ca să-mi refac viaţa ; nu ca să mă consacru cine ştie cărui ideal. N-aveam ce reface. Venisem numai ca să mă resemnez la viaţă, pur şi simplu. Mi se părea uşor. Sandi îmi înfăţişase oraşul lui patriarhal în culori atît de trandafirii ! Desigur, cum ţi l-a zugrăvit dumitale în scrisorile cu care te-a ademenit să porneşti la drum.

— Nu m-a ademenit nimeni, doamnă ! Am venit singur, mi-am ales singur soluţia aceasta ! protestă Tudor Stoenescu-Stoian, în numele liberului său arbitru, ofensat.

— Bine-bine ! Am înţeles ! Dumneata ai venit de buna dumitale voie. Eu am venit pentru Sandi, adusă de Sandi. Nu pot spune că a fost o căsnicie din dragoste. Nu e un om să dezlănţuie pasiuni. Dar e bun, înţelegător, răbdător, şi cu tot aspectul lui cam otova, e de o gingăşie de sentiment rară. Un caz. Îl vezi cu ce haine caraghioase umblă îmbrăcat ? Aceasta numai fiindcă nu-i vine să renunţe la croitorul care-l îmbrăca atunci cînd era copil. Croitor moştenit de la părinţi. Nu-i vine să se lepede de el. I se pare că l-ar întrista prea mult. Atît, ajunge — nu e aşa ? — ca să zugrăvească un om ! Eram săracă, singură. Am fost crescută în condiţii mult peste posibiltăţile mele reale. O orfană săracă, răsfăţată de rude bogate. Mai întîi o mătuşă, tanti Cora, despre care vorbeam aseară ; mai apoi, după moartea ei, nişte unchi m-au ţinut la un pension din Elveţia. M-au deprins cu o viaţă comodă, confortabilă — piano, literatură, sporturi de iarnă, sporturi de vară. Am crescut fără să cunosc lipsurile, dar şi fără să fiu pregătită cu nimic pentru existenţa mea viitoare de fată nevoiaşă. Pe urmă, cei care-mi purtau de grijă au murit pe rînd. M-am pomenit singură. Dezarmată. Dumneata nu-ţi poţi imagina ce înseamnă această singurătate.

— Dimpotrivă ! O cunosc foarte bine ! rosti Tudor Stoenescu-Stoian, motivînd să mai adauge din ce îndelungă şi amară experienţă personală.

— Chiar dacă o cunoşti, pentru dumneata e ceva văzut din afară. Pentru mine e ceva trăit. Toate colegele de pension risipite pe toată suprafaţa globului. Nu erau trei din aceeaşi ţară. Una din San-Salvador, alta la Londra, alta la Roma, alta la Viena, alta în Indii. Primeam scrisorile lor, cum le primesc şi acum. Toate se întorseseră

acasă la părinți, la un cămin. Își creaseră un cămin al lor. Sau se pregăteau să-l creeze, după chipul și asemănarea lumii lor. Îmi scriau despre fericiri care mie îmi erau interzise. Atunci a apărut Sandi. Nu era un ideal pentru mine. Era numai o salvare... Am devenit doamna Alexandru Buhuș, din lașitate în fața vieții. Am avut onestitatea să i-o spun. Dar tot așa de onest credeam că prietenia poate ține loc de iubire, într-o căsnicie ; legătura de toată ziua, solidaritatea a doi oameni care conviețuiesc sub același acoperiș. Iar acum, mă judec cu severitate și mă condamn. Nu sînt ceea ce voia Sandi. Nu-s ceea ce poate merita. Și, mă crezi ? Nu sînt, tocmai din pricina acestui oraș al lui, patriarhal. Din pricina inchiziției, atmosferei de aici. Lume mărunță, stătută, ca mlaștinile care fermentează. Miasmele îmă sufocă. Mi-au destrămat nervii. Aiurea, în altă atmosferă, nu m-ar găsi Sandi, de cîte ori se întoarce acasă, atît de crispată și agresivă, ca o pisică gata să zgîrie. Aici ?...

Adina Buhuș zîmbi cu dezolare, ridicînd mîna lînced spre fereastra dreptunghiulară și lăsînd-o să cadă neînsuflețită pe genunchi :

— Aici ? Uite dealul Călimanului care astupă lumea. Am avut naivitatea să cred că-mi croiesc un mic colț, un interior care să-mi aducă viața cea vie a veacului la mine în casă, dacă nu puteam eu să mai ajung la ea. Am comandat cataloage de la expoziția de arte decorative de acum doi ani, la Paris. Privește, te rog !

Răsuci brațul rotund la pereții cu tapetul în desene geometric degradate, la scaunele rigide, la mobilierul de clinică :

— Privește, te rog, rezultatul grotesc ! Căci e un rezultat grotesc. Abia acum, îmi dau întîia oară socoteală cît e de deplasat aici, în casă, și cît e de deplasat aici, în oraș. O caricatură a intențiilor. Și pe urmă, obsesia aceasta ! Cînd am deschis fereastra largă (bietul Sandi s-a supus, deși îi maltratam fațada casei lui bătrînești), uitasem că nu pot suprima și priveliștea. Mi-a rămas dealul Călimanului în față. El mă respinge la oamenii de aici ; și eu, cu oamenii de aici, cu viața lor de aici, nu mă pot împăca. Am încercat. În primii doi ani, am încercat cu toată bunăvoința. Vizite, mese, ceaiuri, comitete filantropice... Cancanuri, politică electorală. intrigi, rivalități, partide de

cărți, mîzgă de viață, nu viață. În fiecare zi, mă întorceam cu un gust de cenușă în gură. Nu mă interesa ce-i interesează, nu mă bucura ce-i bucură, nu mă alarma ce-i alarmează. Iar mizeria e că sînt perfect conștientă cît îi strică aceasta lui Sandi. Pentru viața lui de afară și pentru viața lui de aici, din casă, de unde fuge cît poate ca să evite discuțiile conjugale. Și-a făcut birou în oraș. Povestea ariciului și sobolului. L-am scos din casa lui, a părinților, a bunicilor. O știu aceasta și nu pot altfel... După doi ani, am renunțat să mă „aclimatizez", cum nădăjduia Sandi. Am rărit-o cu toți. M-am izolat. Rezultatul ? Știi cum îmi spune lumea-n oraș ?

— Încă nu ! Dar o să aflu cu siguranță într-un ceas, dacă voi ieși în stradă și dacă lumea e așa cum o zugrăviți, doamnă.

Tudor Stoenescu-Stoian pusese o intenție glumeață în întorsătura răspunsului. Însă Adina Buhuș nu ținu socoteală, animată de povestea ei, pentru care credea că a găsit, în sfîrșit, un confident.

— Ca să nu te mai ostenești și s-o afli de la alții, te informez eu. Unii îmi spun „Meduza" fiindcă aș avea, cică, ochii și părul faimoasei gorgone. Alții îmi spun „Pantera neagră", fiindcă nu ies în oraș decît într-o toaletă simplă și neagră ca aceasta. Cum vezi, cu toată izolarea în care trăiesc, n-am scăpat de două porecle și de reputația unei femei fatale. Fatală ? Poate da. Pentru singurul om de aici care n-ar merita-o. Pentru Sandi. Și nu în sensul în care o înțelege lumea. Fatală, fiindcă i-am stricat viața fără vina mea, fiindcă îi contrariez dorințele de fiecare ceas, fiindcă nu pot să mă pasionez de ceea ce se pasionează toți Tavii și Petrăcheștii lui, doamna și domnul colonel Jack Valivlahidis cu ifosele lor fanariote, domnul Iordăchel Păun și o sumă de indivizi pe care ai să-i cunoști în curînd și au să te supună la aceeași încercare. Prin aceasta i-am fost fatală. Aspira la o existență liniștită, molcomă, vegetativă. Eu i-am adus neliniștea în casă. Un semn veșnic de întrebare. Pantera închisă în cușcă. Dar încolo ? Cui ? Ce rău i-am făcut vreodată ? Am venit cu intențiile cele mai sincere să mă acomodez ; cînd am văzut că e imposibil, n-am cerut decît să mă lase toți în pace. Rezulta-

tul e acest vid din casă şi această animozitate a oraşului. Le poate înţelege cineva ?... Din afară văzută, poate par cu drept cuvînt odioasă, absurdă, comică, aşa cum îmi par acum groteşti mobilele acestea, care nu sînt în atmosfera lor. Am aici o carte, în care îmi pare că am găsit o cheie a destinului meu.

Adina Buhuş se ridică şi aduse de pe etajera de cristal şi nichel un volum legat în pînză, cu pete mari şi stridente de culori : aceleaşi motive cubiste, de care pînă acum cîteva momente era încîntată, iar acum îi păreau deodată odioase şi groteşti.

Deschise la pasajul însemnat şi citi, cu faţa plecată, cu ochii lungi de meduză perdeluiţi de inelele şerpuite ale părului, căzute peste frunte şi făcîndu-i umbră :

„Dar orice om e rizibil cînd îl priveşti din afară, fără să ţii socoteală de ce se petrece în cugetul lui şi în inima lui. S-ar putea transforma Hamlet într-o farsă epigvamatică, cu o scenă burlescă, unde eroul îşi surprinde mama în flagrant delict de adulter. S-ar putea face din viaţa lui Crist povestirea cea mai spirituală a lui Guy de Maupassant, comparînd nebuneştile pretenţii ale lui Rabbi cu abjectul său destin. Tot omul e, în acelaşi timp, o farsă ambulantă şi o tragedie ambulantă. Omul care lunecă pe o coajă de banană şi-şi fracturează craniul descrie pe cer, căzînd, un arabesc de-un comic nepreţuit."

Adina Buhuş închise cartea.

Cu o clătinare a frunţii, trimise şerpii încolăciţi ai părului spre ceafă. Privi la omul de pe scaun, cu ochii avizi, aşteptînd un accent de adevărată omenie.

Tudor Stoenescu-Stoian din nou surîdea stînjenit şi împrăştiat.

Femeia dezmierdă maşinal scoarţa de pînză a cărţii, cu degetele lungi şi subţiri. O întinse sub ochii lui Tudor Stoenescu-Stoian, cu un zîmbet care nu avea nimic fatal :

— De altfel, citeşte, te rog. *Ex-libris*-ul meu rezumă tot ce cred despre mine. Nu e o deviză de femeie fatală.

Tudor Stoenescu-Stoian descifră inscripţia gravată cu litere de aur verde şi stins : *„Animula vagula, blandula..."*

Versul împăratului Adrian nu-i sună ca un melancolic suspin al pîlpîietoarelor suflete, rătăcitoare şi line, aşa cum şi-l însuşise exilata. O clipă, îi jucă înaintea

ochilor ca un nume latinesc de animal nevertebrat, din regnul inferior, un protozoar gelatinos — amibă sau infuzorie — așa cum îi veneau în minte denumirile din manualele de zoologie ; așa cum făptura șovăielnică și puțintică apărută iarăși din canatul oglinzii lui Guliver pigmeu în țara uriașilor, socoti că i s-ar fi potrivit o etichetă și lui.

Rosti chiar, cu glasul timid al celuilalt :

— *„Animula vagula, blandula !“* E o carte de vizită ca pentru mine !...

— O, nu ! Pentru dumneata nu ! protestă energic Adina Buhuș, retrăgîndu-și cartea și, o dată cu ea, deviza amenințată de expropriere. Cu dumneata e altceva. Știi e vrei ! Știi să vrei ! Dai îndestulă dovadă. E cu totul, cu totul altceva... Pentru dumneata aș vedea un *ex-libris* în genul : *„Omnia mea mecum porto“* [8], sau *„Non omnis moriar“* [9], sau *„Aere perrenius“* [10]. Cum se cuvine pentru un creator. Pentru un om rezervat altor fapte.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se împotrivi. Dispăruse – pentru a cîta oară ? — vietatea gelatinoasă de la periferia regnului animal, protozoarul gata să accepte, cu umilitate, eticheta : *„Animula vagula, blandula“*. Pe scaunul scund și incomod, surîdea, superior și competinte, adîncul cunoscător al sufletului feminin, care contesta această pretenție lui Teofil Steriu, romancierul, și care găsea foarte natural rolul prezent de confesor.

— Aceasta e povestea mea ! încheie Adina Buhuș, ridicîndu-se. Ți-am istorisit-o fiindcă, pentru mine, înseamnă descărcarea unei poveri care-mi apăsa sufletul de mult. Dar și fiindcă poate să-ți folosească într-o măsură și dumitale. Știi ce te-așteaptă. Știi ce te amenință. Vei ști de ce trebuie să te ferești !... O izolare, cum visezi dumneata, nu este cu putință. N-are să ți-o permită nimeni. Rămîne să găsești un compromis. O cale de mijloc. Aici poate să-ți fie de folos armura dumitale... revizuită și pusă la punct. Să-ți plăsmuiești două figuri, două personalități. Una pentru mulțime. Ipocrită, afabilă, familiară. Așa ca să nu jignească pe nimeni. Așa ca să nu însemne o provocare. Cealaltă, cea adevărată, s-o păstrezi pentru dumneata. Să rămînă secretă... Pentru mine, experiența

nu-mi mai poate folosi. E prea tîrziu ! Sînt clasată. Şi nici n-aş putea, de altfel. Pentru dumneata e altceva. Nu ştiu dacă mă exprim destul de înţeles ?

— Înţeleg ! Am înţeles perfect ! se grăbi să afirme Tudor Stoenescu-Stoian.

Înţelegea. El, care descoperise în oglinda cu trei canaturi nu două, ci trei versiuni ale propriei sale fiinţe ; le descoperise acolo şi le purta cu dînsul, dar nu mai ştia care e cea adevărată, secretă, unică, a lui.

— Cu atîta mai bine. N-am pierdut dimineaţa degeaba ! se bucură Adina Buhuş. Acum am să te acompaniez şi să-ţi arăt oraşul. Splendorile oraşului patriarhal ! Spre dezolarea lui Sandi, care, desigur, ar fi ţinut să-ţi prezinte mai întîi „versiunea lui".

Îşi potrivi pălăria mică în faţa oglinzii, cu un gest degajat şi scurt, fără îndelungul examen de aproape şi de la distanţă al femeilor cochete. Dar nici n-avea nevoie de o astfel de minuţioasă preparaţie. Pălăria minusculă, strînsă pe tîmple, întregea minunat linia felină a siluetei, costumul simplu şi negru, de-o sobrietate pe care concetăţenii lui Sandu Buhuş o găseau agresivă.

În stradă, Tudor Stoenescu-Stoian se simţi încîntat că însoţeşte o asemenea femeie.

Îşi apăsă borul moale al pălăriei mai pe-o sprînceană, tînăr şi cuceritor.

În urma lor, perdelele ferestrelor se clătinau, lăsînd pe rînd să le cadă colţul ridicat.

Una, şi alta, şi încă una.

Pînă la capătul străzii, şi pe urmă pe cealaltă stradă, ca la un semnal transmis din casă în casă, prin fir invizibil.

Capitolul V

POPAS, LA RINALTI

Cofetăria „Rinalti" era, în acelaşi timp, marele cartier general al oraşului şi postul cel mai strategic de observaţie.

Aşezată pe Strada Mare, exact la jumătatea drumului între gară şi episcopie, aţinea calea trecătorilor de toate categoriile şi cu toate apetiturile.

Unii treceau ; alţii se opreau.

Cei care-au trecut, aflau cine s-a oprit. Cei care s-au oprit, ştiau cine-a trecut. Cine-a trecut. Cînd. Încotro. Împreună cu cine. Cum era îmbrăcat. Mai ştiau, bineînţeles, dacă arăta voios sau i se înecaseră corăbiile. Dacă era pedestru sau în vehicul.

Astfel, cumulînd succesiv, după marşul soarelui pe meridianul ceresc, oficiul de cafenea, local de aperetive ori numai inofensivă *„confiserie modernă cu specialităţile bonbons, caramels, café glacé, cassata napolitana şi alte felurite înghe̦tate asortate"*, la acest sediu al marelui cartier general se puneau la cale toate ofensivele şi defensivele diferitelor unităţi politice, didactice, judecătoreşti, militare, administrative şi ecleziastice ; de la acest mereu vigilent punct de observaţie, se păstra răbojul tuturor manevrelor din penumbră sau de-a dreptul făţişe şi senzaţionale : marile evenimente ale tîrgului — divorţuri, certuri, rupturi politice, dizidenţe, alianţe.

Casă fondată în 1870 (cum menţiona un subadaos al firmei şi etichetele cutiilor de bomboane), nu-şi schimbase prea mult înfăţisarea de pe vremea venerabilului întemeietor, de mult odihnit întru domnul.

Acest legendar fondator, *signor* Giuseppe Rinalti, sosise în oraş tînăr, în epoca diligenţelor şi a chervanelor cu un pui de bărbiţă garibaldiană cu ceva capital şi cu mult mai grandioase planuri.

Ca și alți compatrioți, risipiți prin țara Moldovei în acea vreme își făcuse de-acasă socotelile cu îndestulă chibzuială. Într-o țară nouă, plină de viitor și în nerăbdătoare primenire, este întotdeauna nevoie de constructori. Era meșter constructor, prin învățătură și tradiție familială. Țara era nouă și era în primenire. El venea, deci, să construiască. În zece-cincisprezece ani, avea să-și rotunjească o agoniseală respectabilă, cu care să se întoarcă acasă, pe malul Adriaticii și să îmbătrînească printre feciori, printre nepoți și poate strănepoți, la umbra ciprilor și la adăpostul grijilor, căscînd de urît, deșertînd pîntecoasele garafe de Chianti, istorisind înflorite amintiri din fosta colonie a lui Traian de la Dunăre și Carpați, unde țăranii mai purtau cușmele și opincile dacilor de pe columna de la Roma.

Dar socoteala de-acasă nu se potrivise cu cea din orașul patriarhal.

Nimeni nu construia nimic.

Începuse o antrepriză de binale, și așteptă. Făcu oferte pentru construcție de poduri, și așteptă. Pierdu timpul, capitalul și iluziile. Încercă să le recupereze toate, prefăcîndu-se în cioplitor de monumente funerare. Pe urmă, căzînd tot mai jos, deveni, ca și alții de pe cuprinsul Moldovei, negustor de cuțite, brice, arme de vînătoare și foarfece.

Pe toate le încercă și cu toate dădu greș. Înainte de a migra calicit și descurajat spre alte limanuri mai ospitaliere, cu părul cărunt, cu barba turmentată de profet neînțeles și cu o droaie de copii, se agățase, fără prea multe speranțe, de această ultimă experiență.

Nici nu-i mijise prin minte cu o zi mai înainte. Se hotărîse numai fiindcă, în dimineața cînd începuse să-și împacheteze boclucurile, aflase că Iani, cofetarul boieresc al orașului, murise subit.

Și împotriva tuturor așteptărilor, cofetăria „Rinalti", fondată în 1870, prosperă atît de rapid, încît în 1872 se instală în casă proprie. Această inexplicabilă derîdere a sorții a rămas uimirea cea mai mare din viața bătrînului Giuseppe Rinalti, pe care n-a contenit s-o împărtășească, pînă la moarte, cui voia să-l asculte, istorisind cum își vizase el pașaportul, cum turna cu găleata în ziua aceea,

cum *signora* Silvestra, însărcinată în a şasea lună cu al şaselea prunc, plîngea pe legăturile cu boarfe şi cum orăcăiau, smîrcîindu-se, micii pelerini — Mario, Sandro, Cecilio, Domenico şi Marco, în ordinea cronologică, zgribuliţi în frigul umed al toamnei, într-o asemenea ţară a blestemului, unde şi elementele naturii se îndîrjeau ostile pînă la sfîrşit.

Au desfăcut boccelele. Au rămas. Au rămas pentru totdeauna.

Copiii au crescut, s-au risipit în cele patru vînturi, adică în patru tîrguri vecine, şi-au găsit rosturi, au izbîndit ei în întreprinderi de binale, în construcţii de poduri, în cioplitul monumentelor funerare. S-a păstrat, fidel meseriei adoptive, numai fiul cel mai mare. Casa fondată în 1870 a trecut, după douăzeci de ani, la moartea întemeietorului, în mîna lui Mario ; pe urmă, după alţi douăzeci, în a treia mînă, din a treia generaţie.

Actualul patron, *signor* Alberto Rinalti, e italian numai cu numele şi pronumele, cu acel *signor* rostit de concetăţeni fără nici o intenţie maliţioasă, cu certificatul de botez în ritul bisericii romane şi cu două-trei înjurături toscane transmise prin tradiţie orală italienească. Nu tînjeşte după ţărmul Adriaticii şi după cerul slăvit de poeţi, fiindcă nici nu şi le poate imagina ; iar geografia şi istoria Italiei le-a învăţat vag şi trăgînd la fit, în Şcoala primară nr. 2, cot la cot cu odraslele indigenilor din mahalaua Trăscău. S-a însurat cu o băştinaşă, ca şi Mario. *Signora* Elena Rinalti e născută Lenţa Bîrliba. Dar nu i-a dat decît un fiu, curmînd vîna prolifică a familiei.

Iar junele vlăstar, Giuseppe, e obiectul unor grave îngrijorări. Nu vrea să audă despre onorabila şi fructuoasa carieră părintească. Învaţă italieneşte singur, cu dicţionarul ; poartă un medalion cu stema Italiei, agăţat în lănţug sub uniforma de liceu şi a bătut în perete, deasupra patului, o gravură a lui Dante Alighieri, florentinul cu faţa osoasă, cu nas coroiat şi cu bărbia răsucită înainte, ca un vîrf de opincă daco-moldavă.

Prin tradiţie şi printr-o superstiţie negustorească, localul a păstrat aproape neştirbită orînduiala din anul fundaţiei. Dulapurile, sub uşile lor de sticlă, sînt tapisate şi acum, în interior, cu aceleaşi simetrice rînduri de cutii

goale, de carton, în același format și din aceleași tandre culori : bleu, roz, oranj, gri. Aceleași sticle de sirop și aceeași monumentală amforă de cristal, plină pînă la gură cu dragele în aceleași culori desuete ale cutiilor. Mesele de marmură vînătă nu și-au schimbat locul, o dată pentru totdeauna fixat de *signor* Giuseppe. Nici cele două oglinzi, acum cu apele împîclite, în care clienții întrevedeau mișcîndu-se propria lor fantomă din lumea de dincolo. Nici cele patru tablouri, cu rame masive și poleite, reprezentînd patru episoade culminante din dramatica existență a gelosului Othello.

Doar scaunele desperecheate marcau succesivele renovări ale mobilierului. Doar candelabrul din tavan își înlocuise lampa burduhoasă de petrol cu un complicat sistem de becuri, cînd s-a introdus lumina electrică în oraș.

Renovări prudente, conservînd cu pietate tot ce mai rezista timpului și mai putea fi utilizabil, din vestigiile trecutului.

În acest decor permanent, permanent rezervate rămîneau și locurile de predilecție ale clienților.

Se întîmplă, bunăoară, uneori, dimineața, după sosirea personalului, să se instaleze la o masă și cîte un necunoscut. Își depunea servieta pe scaunul de alături, sau geamantanul de dimensiuni portative, la picioare. Comanda ceai, cafea cu lapte, turcească ori marghiloman. Era servit cu toată solicitudinea cuvenită. Marfă de calitate bună. Patron afabil. Necunoscutul își nota în memorie numele cofetăriei, s-o recomande și altora în treacăt prin oraș.

Dar dacă desfăcea ziarul și se așeza pe lectură lungă, cu mare uimire constata un ciudat neastîmpăr la chelner și la patron. O tuse semnificativă, un scaun mutat fără nici o pricină de la locul lui, un schimb fugar de priviri.

Pînă ce chelnerul, sau chiar *signor* Alberto în persoană, îl invita politicos :

— Fără supărare... Vă rog să vă mutați alături. Asta e masa lui conu Iordăchel Păun.

Necunoscutul n-avea timp să-și exprime mirarea sau autoritatea. O privire a patronului la pendulul din perete ținea loc de argument decisiv :

— E nouă și-un sfert ! Trebuie să sosească din moment în moment.

La masa de alături, soseau, la zece, alți obișnuiți tot așa de statornici. Se primeneau după ceas și după fazele de metamorfoză ale localului : unii veneau pentru cafea și partida de table ; alții, la ceasul aperitivului, pentru pateuri, țuică, mastică, șprițuri și vermut cu sifon ; după-amiază și seara, se succedau alte serii — de ambele sexe acestea și de-o vîrstă încă neamenințată de diabet și de obezitate — permițîndu-le să se înfrupte fără risc din specialitățile de confiserie ale casei : *„prăjituri, bonbons, caramels, café glacé și alte feluri de înghețate asortate"*.

Plecau, se înlocuiau, își cedau terenul. Schimbau reflecțiile de la o masă la alta și de la grup la grup.

Cei dintîi sosiți erau pensionarii. Se prezentau cu aceeași regularitate cu care, în existența lor de funcționari, semnaseră la oră fixă în condica de prezență, la tribunal, la primărie, la prefectură, la administrația financiară, la cazarmă sau la serviciul sanitar. Își luau locul lor, la masa lor, pe scaunul lor. Începeau partida de table cu partenerul lor, la fiecare gherlă aveau exclamația lor, după cum aruncau răspunderea ghinionului pe chibiții lor.

Vreme de două ore, localul dormita în torpoare, cu liniștea subliniată de sunetul monoton al zarurilor și de tusetele hîrcîite ale bronșitelor tabagice și incurabile.

Nimeni nu se ostenea să comande. Tabietul fiecăruia era cunoscut. Ca și numărul bucăților de zahăr în cafea.

Într-acest timp, în fumul compact de tutun în care se conservau supraviețuitorii carierelor birocratice, își făceau apariția neregulată clienții accidentali. O slugă trimisă cu un bilețel pentru o comandă de tort. Uneori, chiar o doamnă în persoană abătîndu-se în treacăt, pentru a reînnoi o provizie epuizată de pesmeți, pentru cutia de bomboane a unei aniversări. Un proprietar sau arendaș de la țară, cu lista de cumpărături în mîna pîrlită de soare, cerînd creion să șteargă un capitol din pomelnic. Un copil care-și desfundase acasă pușculița cu economii și, refuzînd să dea crezare înțelepciunilor din cărți, venea să experimenteze pe cont propriu povestea fiului risipitor.

La amiază, fizionomia cofetăriei „Rinalti" se transforma brusc.

Făceau erupție ofițerii, dascălii de liceu, avocații, slujbașii în drum de la birou spre domiciliul conjugal.

Atunci scaunele nu mai ajungeau. Consimțământul tacit asupra locurilor rezervate era suspendat. Se amestecau vîrstele și breslele. Madam Rinalti, somnolentă, albă și puhavă, cu ochii spălăciți fără gene și cu un aer resignat de martiră fără pricină, înlocuia soțul la casă, lăsînd toată libertatea de acțiune lui *signor* Alberto, care abia prididea, cu un singur chelner, la atîtea comenzi nerăbdătoare.

O oră și jumătate se încrucișau glasuri pe toate diapazoanele ; răsunau rîsete, glume și întreruperi, chemări și închinări ; treceau din gură în gură ultimele știri ale dimineții ; se alterna ciocnetul paharelor cu vehementele comentarii ale evenimentelor locale și universale.

Unii se călcau pe picioare și alții înghițeau strîmb. Unii plecau acasă cu un pachețel, alții cu o veste nemaipomenită care le ardea gura. Căci cu tot haosul aparent al acestor dezbateri și vociferări, o forță invizibilă și ocultă canaliza grija dominantă către aceeași matcă. Ochii căutau mereu pe ușă și, prin cele două ferestre, afară. Pasivul, prezentul și viitorul trecătorilor de pe stradă era examinat prompt și sumar, destinul lor pecetluit.

Pe urmă, larma se potolea, încăperea se golea treptat. Chelnerul culegea paharele, scutura mesele, răsturna scrumierele și căra tava de pateuri deșartă.

Totul reintra în calmul melancolic al unei pustii cofetării provinciale cu specialitatea *„bonbons, caramels, café glacé"*.

După siestă, se iveau iarăși pensionarii. La ceasul plimbării, elita feminină și infanții respectivi, cu și fără guvernante, cu și fără părinți sau bunice.

Pășea marțial și închingat în tunică domnul colonel Jack Valivlahidis, zbirul regimentului, privind de la înălțimea sa deșirată mulțimea de rînd, prin gemușorul monoclului. Se oprea să deguste din picioare, la galantar, paharul său de vermut Cinzano. Răspundea la saluturi distant, cu un deget la cozorocul chipiului. Uneori îl însoțea doamna colonel, Caliope Valivlahidis, tot așa de înaltă și de marțială în rochiile fosnitoare, urmată de Coco,

cățelușul pechinez, care-și însușise aroganța stăpînilor și era un adevărat personaj al tîrgului, cunoscut, răsfățat, alintat de toată suflarea civilă și cazonă din Căliman.

Înaintea cine: se întrunea, cu oarecare absențe și cu o mai extenuantă înfrigurare. conclavul de la aperitive.

O animație cu alt caracter, monden și cam stînjenit, căpăta cofetăria „Rinaldi" în serile de după spectacol, cînd se abătea vreo trupă de teatru în turneu. Atunci, soții gălăgioși de la douăsprezece rămîneau țepeni și muți pe scaune, între nevastă și mama-mare. Salutau ceremonios de la o masă la alta. Priveau în tavan sau citeau gazetele sosite cu trenul de seară. Căscau, uitînd să mai ducă mîna la gură.

Și mai ales tăceau.

Doamna în toaletă, care a fost amănunțit studiată de vecinele de lojă sau de fotoliu rezervat, sorbea cu vîrful buzelor lichior cleios din păhărelul subțire și înalt, imitînd inconștient gestul eroinei din actul III. *(Decor : la 12 noaptea, pe terasa unui somptuos restaurant, pe țărmul mării, la Saint-Raphaël.)* Copiii dădeau iama prin prăjituri, servindu-se singuri cu porții supranumerare și abuzînd de certitudinea că nu vor căpăta pe loc, în public, urecheala făgăduită printre dinți. Mama-mare povestea pentru a nouăzeci și noua oară o reprezentație memorabilă cu Adelina Pati, la care a asistat cînd era logodită cu răposatul bietul Iorgu.

Apoi venea ceasul obloanelor trase.

Întîrziații făceau un semn birjelor rătăcitoare cu un cal hleampăt și strigau birjarului : „Acasă !" — fără să mai explice unde, fiindcă oriunde se afla casa fiecăruia, pe străzile goale, oarbe și mute, își mai avea locul ei bine întipărit și în mintea atotștiutorului pilot de pe capră. Burlacii și gospodarii rău nărăviți se abăteau uneori la „Santiago", cabaret cu *jazz-band,* numere senzaționale și program primenit la cincisprzece zile (cînd dansatoarea spaniolă devenea cîntăreață pariziană și cîntăreața berlineză devenea celebra primă-balerină de la Opera din Riga). Alții, mai fideli tradițiilor patriarhale, se înfundau la „Mielul alb" ori la „Bercuș", unde vinul era vechi și

garantat, grătarul pînă la ziuă şi lăutarii prezenţi la datorie.

A doua zi dimineaţă, obloanele cofetăriei „Rinalti" se ridicau o dată cu sosirea personalului în gară. Încă înainte de a intra pe uşă primul pensionar, printr-un misterios fenomen, bilanţul nocturn al oraşului îl prevedase. Nu s-ar putea spune cum şi de unde. Poate radia din pereţii îmbibaţi de efluvii magnetice, din marmura sexagenară a meselor, din scaunele desperecheate, din oglinzile cu luciul fantomatic şi plumburiu, în care trupurile omeneşti apăreau ca plutitoarele cadavre de înecaţi, balansate vertical în fundul oceanului. Poate se materializa filmul acesta al nopţii, cu toate amănuntele, coagulîndu-se instantaneu din nevăzut. În orice caz, întîiul sosit, în lipsă de alt auditor, se adresa lui *signor* Alberto :

— Care va să zică, iar au făcut-o lată az-noapte alde domnu' Tavi şi alde jupîn Picu ?

Chiar fără acel „domn" şi „jupîn", stabilind o bine-precizată distanţă, numai din modulaţia glasului, patronul cofetăriei „Rinalti" putea să deducă uşor oprobriul care apăsa asupra lui Picu şi Tavi cu pricina, după noua lor ispravă.

Dar comercial şi prudent, *signor* Alberto se mulţumea să surîdă discret, abţinîndu-se să manifeste vreo opinie.

Poate nu afla o noutate. Poate, din aceleaşi misterioase efluvii, cunoştea şi el, fără să fi auzit de la nimeni, cine a fost la „Santiago", cine la „Mielul alb", cine la „Bercuş" ; cine, cu cine, cît au stat, ce-au discutat, ce-au consumat, cît au cheltuit şi în ce dispoziţiune au plecat acasă, în birjă sau pe jos. Poate ştia cum toţi ştiau tot despre toţi.

Era însă singurul individ din cofetăria „Rinalti" pe care asemenea chestiuni îl lăsau cu desăvîrşire indiferent. El privea fără să vadă. Asculta fără să audă. Afla fără să-l intereseze. Pentru dînsul clienţii care intrau şi ieşeau, trecătorii de pe stradă, concetăţenii, în casele lor cu uşile închise şi cu perdelele trase, însemnau cafea turcească sau şvarţ, tort sau coniac, vermut cu sifon sau un sfert de kilogram caramele, *cassata napolitana* sau dulceaţă de vişine, baclava sau strudel de mere — după consumaţiile de predilecţie, după cumpărături sau comenzi. „Domnu'"

Tavi era vermut cu sifon. „Jupîn" Picu era, pînă la douăsprezece, mastică și, tot restul zilei, turcească amară, dublă. Iar asprul inchizitor, care îi judecase atît de sever și îi osîndise cu noaptea-n cap, era cafea mică, dulce, subțire, fără caimac.

O dureroasă anxietate îi provocau clienții necunoscuți și meteorici, între timpul de cînd intrau pe ușă și se instalau la masă, pînă ce-și exprimau aspirațiile.

Signor Alberto îi categorisea anticipat, cu emoția unui jucător care-și mizează restul averii pe un cal de curse sau pe-o carte. Miza pentru cafea cu lapte. Străinul comanda, la o oră imposibilă, coniac sau înghețată de fistic. Mizerie, care-l posomora, nemulțumit de sine și de client, pe tot restul zilei ! Încă mai dureroasă suferință îl încerca atunci cînd, din senin, clienți cu vechime de decenii și cu obiceiuri imuabile, printr-un capriciu absurd și pervers, se lepădau de ceai cu rom ca să jinduiască la cataif cu frișcă, sau treceau de la cafea subțire-dulce la marghiloman. În prezența unor asemenea aberațiuni, deznădăjduit, renunța să mai priceapă spre ce ireparabile catastrofe aleargă omenirea ieșită din făgaș, și, scîrbit, printr-o firească asociațiune de idei, se întorcea cu gîndul la Giuseppe al lui, buchirisind pînă la miezul nopții, cu dicționarul italiano-român alături, în cărțile scoase din pod și moștenite de la întemeietorul dinastiei, Giuseppe I. Încruntîndu-și fruntea măslinie și frecîndu-și părul creț și lucios ca astrahanul, se hotăra să-i smulgă gravura lui Dante din perete, să-i interzică portul medalionului cu stema Italiei sub tunica de uniformă, să-l retragă de la liceu și, începînd de a doua zi. să-l pună la gura cuptorului, la copt baclavale.

Dar apărea atunci pe ușă un „șvarț cu rom" sau un „vermut-sifon", cerîndu-și într-adevăr respectivul șvarț sau vermut. Și totul intra în ordine. *Signor* Alberto executa comanda, pe urmă rămînea privind cu beatitudine, peste capetele clienților, peste acoperișul clădirilor din față, dincolo, profilat pe cer, dealul lutos al Călimanului, care nu astupa pentru dînsul nici un orizont, fiindcă nu se întrebase niciodată ce poate să fie pînă la capătul lumii.

Vara, o dată cu vacanța, orînduielile celorlalte trei sezoane sufereau grave modificări.

Unii clienți lipseau, plecați în vilegiatură. Alții își schimbau orariul, chinuindu-se să-și umple în vreun fel, fie cum o fi, ziua de libertate a concediilor, prea goală și prea lungă. Mesele suplimentare de tablă roșie, scoase pe trotuar, tulburau vechile așezări strategice. Apăreau studenți zgomotoși și studente cu apucături emancipate. Apăreau străini veniți să-și viziteze rubedeniile. Poposeau turiști, coborînd din automobile prăfuite și pretinzînd băuturi cu nume ininteligibile ; examinînd cu impertinență pașnicii consumatori autohtoni ca bestiile curioase dintr-o menajerie ; schimbînd reflecții ireverențioase pe socoteala lor și lăsînd în urmă resturi de țigări englezești sau americane în scrumiere, o nostalgie imprecisă, pizmăreață și totuși admirativă, în sufletul celor care rămîneau aglutinați, la mesele vinete de marmură datînd din 1870, anul fondației.

Grupurile se adunau în dezordine. Se grupau fără nici o normă, în jurul unui nucleu adeseori lipsit de prestigiu — primul venit, instalat înăuntru sau afară, sub cortul de doc vărgat sau sub cerul liber, după variațiile meteorologice : ploaie, vînt, furtună, soare sau umbră.

Printre tîrgoveții cu obrazul afînat și de-o jalnică moleșire a sîngelui, se amestecau proprietari, arendași și progeniturile lor, cu fețele dogorîte de arșiță și numai cu frunțile albe și lucii, delimitînd precis zona pînă unde au fost apărate de pălăriile cu boruri moi, în nămiezile de la arie, treier, coasă și secere. Aceștia zguduiau mîinile cunoscuților să le smulgă din umeri, purtau jambiere, costume de sport sau straie lipsite de orice eleganță, descheiate din nasturi și îmbîcsite de praf.

Erau pe ducă ; dar îi apuca noaptea. Se împărțeau în două categorii. Cei care se interesau de prețul vînzărilor, fiindcă în fiecare an mai înstrăinau o porțiune de moșie, și cei care se interesau de prețurile cumpărărilor, fiindcă în fiecare an își mai rotunjeau domeniul.

Pe unii și pe ceilalți, îi așteptau docarele și automobilele la marginea trotuarului, ticsite cu pachete de la băcănie, cu piese de schimb pentru tractoare, mori și mașini de secerat, ghemuri de sfoară de manila, trufandale și

saci. Şoferul sau vizitiul se apropia de masă să se achite de anumite însărcinări date special în grijă de coniţa sau coana mare : vanilie, zahăr şi lămîi pentru dulceaţă ; borcane, rom şi făină trei nule.

Stăpînul scotea din buzunar, cu un suspin, ultima hîrtie de-o mie, împăturită : — „Uf ! Nu s-a mai isprăvit, frate ? Hai, pleacă şi adu restul !“ Pe urmă se întorcea să continue vorba începută. Discuţiile obşteşti deviau, de la problemele politicii mondiale şi de la indiscreţiile cronicii strict locale, la chestii de bănci şi de poliţe, de giruri şi ipoteci, proteste şi sechestre, preţul vagonului de grîu Brăila-port, greutate hectolitrică şi procent de corpuri străine.

Generaţia proaspăt înmatriculată, în registrele universităţilor din Iaşi şi din Bucureşti, se regăsea cotidian în vacanţă, solidar dezgustată de monotonia oraşului natal şi anacronic.

Ca să uite această deplorabilă realitate şi să se transporte în ritmul veacului, relua cu energie controversa inepuizabilă a mărcilor de automobil şi a vedetelor de cinematograf. Printr-o deformaţie geamănă cu a lui *signor* Alberto, deşi de altă natură, categorisea eliptic concetăţenii după mărcile automobilelor respective : Buick, Nash, Chrysler, Ford sau Chevrolet, seria şi numărul cilindrilor ; iar trecătoarele, după aproximativele sau numai iluzoriile înrudiri de trăsături şi de siluetă, cu Greta Garbo, Lya Mara şi Mary Pickford. Tinerii purtau părul după modelul lui Rudolf Valentino sau Ramon Novaro.

Deschideau gazetele numai la foaia sportivă. Umblau cu capul gol şi, spre scandalizarea veteranilor străjeri ai tradiţiei, se aventurau adeseori în stradă fără veston, numai în cămaşa colorată de Oxford, cu gulerul descheiat, fără cravată şi cu mînecile suflecate.

Cum însă aceşti viitori candidaţi la burtă, chelie, artritism, diabet, la condica de prezenţă, astm şi ajutoriat de primărie se aflau deocamdată deportaţi la mesele periferice şi cum nu aveau încă acces în cercul persoanelor cu evidentele atribute ale maturităţii şi cuminţirei : burtă, chelie, artritism, diabet ori astm — toţi alcătuiau, în cafeneaua „Rinalti“, numai nişte nomade triburi, gata să se risipească spre alte destinaţii, departe de suprave-

gherea incomodă a părinților, a bunicilor, unchilor și fraților mai mari.

De altfel, nici nu s-ar fi înțeles unii cu alții.

Vorbeau într-o limbă străină ; timpul și spațiul căscase între părinți și copii distanțe interplanetare ; copiii deplîngeau, cu o ironică și adeseori jenată compătimire, ramolismentul părinților ; părinții oftau cu îngrijorare, profețind o soartă cumplită unei generații frivole, risipelnice și lipsită de instinctul de conservare. Părinții fumau tutun de cutie, în tabachere de metal, cu foiță job și cu țigaretă de chihlimbar sau chiar de cireș, ca să facă economie ; generația nouă, inclusiv studentele emancipate, țigări București a 2 lei 50 bucata. Bunicii, unchii și părinții întorceau hainele pe dos, precum o dovedeau buzunarul de la piept, strămutat de la stînga la dreapta ; generația nouă sosea de la București și de la Iași cu garderoba masculină și feminină copiată după idolii filmului de-un sezon.

Astfel, copiii se simțeau stînjeniți de portul vetust al părinților ; iar părinții de portul extravagant al copiilor.

Un cuvînt mai mult să evolueze în oraș evitîndu-se, în constelații aparte, ca să se întîlnească față în față numai acasă, la masă, unde se examinau reciproc deasupra farfuriilor, pe furiș, într-o tăcere încărcată de rezerve și de drojdia neînțelegerii.

Capitolul VI

CÎŢIVA PRIETENI ŞI MAI MULTE CARACUDE

În acea dimineaţă însorită de iulie, întîiul sosit la cofetăria „Rinalti" a fost domnul Iordăchel Păun, pensionar, cercetător de documente istorice, urice şi zapise ; arheolog, numismat şi autorizat expert în heraldică.

Pentru *signor* Alberto : cafea mică, tare, cu un sirop de jamaică şi cutia de table nr. 3.

Păşind pragul, domnul Iordăchel Păun privi, peste ochelarii cu rama subţire de aur, la pendulul din perete. Ca şi cum atît aşteptase, pendulul bătu muzical 9 şi un sfert. Domnul Iordăchel Păun simţi, ca întotdeauna, satisfacţia datoriei punctual împlinite.

Nu întîrziase un minut. Dar rămase în cumpănă la alegerea locului.

Masa lui dinăuntru îl aştepta, proaspăt făţuită cu cîrpa jilavă, cu scrumiera curăţată şi cu gazeta din Capitală întinsă pe speteaza de trestie. Îl ispiteau însă, în aceeaşi vreme, mesele goale de afară, trotuarul stropit, umbra încă răcoroasă de sub cortul vărgat.

Signor Alberto curmă indecizia din sufletul clientului, transportînd, din proprie iniţiativă, tablele nr. 3 la o masă de afară, mutînd tot acolo ziarul şi scrumiera de porţelan, anunţînd iminenta apariţie a cafelei.

Gazeta nu era pentru domnul Iordăchel Păun. Nu-şi arunca ochii niciodată asupra evenimentelor din cele cinci continente, fiindcă socotea că nu se mai petrece nimic interesant pe lume de la moartea lui Cuza-vodă. Jurnalul era rezervat pentru partenerul său, domnul Pantelimon Tacu. Acesta trebuia să sosească din clipă în clipă. Domnul Iordăchel Păun se pregăti de adăstat, fără nici un semn de impacienţă. Îndeplini cu strictă meticulozitate ritualul din totdeauna, răsucindu-şi ţigara,

înfigînd-o în ţigaret şi depunînd-o tacticos alături, ca s-o aprindă numai după prima sorbitură de cafea.

Popasul său la „Rinalti" dura puţin. O oră. Trei partide de table. Pe urmă, o pornea după alte ocupaţii, fiindcă îl aşteptau, într-adevăr, sumedenie. Unele în legătură cu îndeletnicirea sa de arheolog, numismat, genealog şi cititor de pergamente. Altele în legătură cu numeroasele comitete şi comiţii, unde era prezident, viceprezident, membru de onoare şi mai ales împăciuitorul cu mult tact şi multă ascultare, cînd se iveau neînţelegeri.

Blajin, tăcut şi îndeobşte preocupat mai mult de slova uricelor decît de dihoniile politice ale prezentului, se bucura în tot oraşul de o mare şi excepţională stimă, cu toate că se strecura printre contemporani străin de pasiunile lor. Nu-l izola surzenia. Afla şi dînsul, ca toată lumea, ce-a săvîrşit unul, ce i s-a întîmplat altuia, ce-l paşte pe al treilea şi ce pune la cale al patrulea.

Dar toate acestea existau pentru el numai ca să le poată asemui cu alte fapte şi întîmplări pline de învăţătură, de acum un veac, două ori trei, consemnate în hronici, urice şi zapise. Era un bătrînel curat, îngrijit, politicos şi cu o graţie în mişcări de pe vremea mazurcii poloneze. Părul şi barba, în albul lor imaculat, păstrau încă fineţea mătăsoasă a firului bălan din juneţe. Straiele negre, uzate, însă fără urmă de praf ; gulerul şi manşetele tari cu destrămăturile tunse minuţios ; batista proaspăt despăturită din saltarul scrinului şi mirosind a sulfină ; toate acestea îi dădeau o înfăţişare de sărăcie demnă şi aristocrată, datorită în mare parte coanei Veturia, care-l îngrijea ca pe-un copil bătrîn, cercetîndu-i în fiecare zi nasturii, aşezîndu-i în pungă polul zilnic de cheltuială şi răsucindu-l de două ori să-l privească înainte de a pleca de acasă.

De un an încoace, descoperisc că ultima lui datorie în această viaţă e să ducă la capăt opera pusă la cale împreună cu Sandu Buhuş : reîmpădurirea Călimanului, ca să dea dealului vechea-i splendoare, de pe timpul cînd hatmanul Mitru s-a năpustit din tihăraiele de-acolo, cu arcaşii şi călăreţii lui, asupra oştilor turceşti comandate de Mehmet-paşa.

Golindu-şi cafeaua şi fumîndu-şi ţigara — un fum, o înghiţitură — privea cu duioşie, peste acoperişul caselor, culmea aridă.

Sub ochii lui albaştri şi uzaţi de migăloasa descifrare a literelor slavone încolţeau, din lutul sterp, vlăstarele verzi ca în minunile fachirilor, creşteau stufoase, îşi amestecau frunzarul şi crengile, se prefăceau în codru nepătruns, cu poteci mînînd în poieni tăinuite, de dincolo de creastă, unde umbrele oştilor aşteptau umbra unui semnal de bucium ca să năvălească, fără sunet de copite, într-o bătălie a umbrelor înviată din file de cronici.

Aşa l-a găsit domnul Pantelimon Tacu — pentru *signor* Alberto : sirop de smeură cu sifon.

Din lumea aceasta reală, l-a deşteptat glasul uscat :

— 'nă'mneaţa, Iordăchel ! Ţi-ai pus pahare ?

Iordăchel Păun făcu semn că nu şi-a pus ventuze, ceea ce-i atrase dezaprobarea vechiului său amic şi permanentului adversar la table.

Cu o zi înainte tuşise, zvîrlise ţigara după două fumuri. Acum nu mai simţea nimic. Fumase ţigara cu poftă. Cafeaua era delicioasă. Fusese numai o părere, o încercare.

Dar Pantelimon Tacu nu vedea lucrurile aşa de uşuratic. Continua să clatine din cap, descărcîndu-se de orice răspundere. Tot ce se petrece în jurul lui însemna o ameninţare vicleană de boală, de primejdie, de nenorociri şi de catastrofe, cu deznodămîntul final — moartea.

— Bine, Iordăchel ! N-ai nevoie de pahare ? Nu-ţi pune !

Exclamaţiile sunau încărcate de prevestiri teribile. Iordăchel Păun se simţea gata să-şi ceară iertare. El nu voia să supere pe nimeni. Făgăduise să-şi pună ventuze. Nu şi-a pus. N-a făcut-o, mai ales ca să n-o alarmeze pe coana Veturia. Însă cruţîndu-şi bătrîna tovarăşă de viaţă, îşi împovărase conştiinţa cu altă vină, nesocotind povaţa unui prieten.

— Îmi pun ! îşi luă angajament cu solemnitate. Deseară o rog pe Veturia să-mi pună numaidecît !

Pantelimon Tacu nu se arătă prea convins de eficacitatea unui remediu aplicat cu o întîrziere de douăzeci şi patru de ore :

— Nu-i totuna !

— Ce zici ? întrebă Iordăchel Păun. făcînd mîna pîlnie la ureche.

— Nu-i tot aceea ! Încearcă ! strigă Pantelimon Tacu. Încearcă, dacă n-o fi prea tîrziu !

Cercetătorul de urice şi zapise simţi un junghi ascuţit sub coastă.

Lumina dimineţii se împîcli posomorîtă. Îşi încheie nasturii hainei. Renunţă la a doua ţigară.

Deschise cutia de table şi începu să aşeze tacticos pulurile pentru amîndoi, în poziţiile inamice de atac. În vremea aceasta, Pantelimon Tacu desfăcu ziarul şi, ca în fiecare dimineaţă, se aprofundă în lectura necrologurilor. Nu-i scăpa un mort. Îl interesa cu deosebire vîrsta. Cînd rubrica era goală, lepăda gazeta decepţionat. Cînd se întindea pe două coloane, o savura cu voluptate. Toţi mureau. El trăia ! Mureau oameni de şaptezeci şi de optzeci de ani ; mureau şi atîţia de douăzeci, şi de optsprezece, şi de şaisprezece ani !

Tovarăşul isprăvise de înşirat rotiţele albe şi negre. Aşteptă, privindu-l.

Cunoştea chipul acesta din tinereţe. Dar acum îşi spunea întîia oară că, de douăzeci de ani, Pantelimon Tacu nu s-a mai schimbat ; nu i s-a mai adîncit o cută în obraz, nu şi-a mai pierdut un fir de păr din cap şi un dinte din gură. Cei mai mulţi din oraş nici nu-şi mai aminteau să-l fi pomenit altfel. Nici nu-şi închipuiau că a fost vreodată tînăr, aşa cum l-a cunoscut Iordăchel Păun ; că a avut altă privire, cu sclipet de viaţă în ea, alt rîs în locul rînjetului acestuia împietrit, cu care sorbea pomelnicul morţilor.

Pentru toţi, era numai aşa şi numai atît.

Un cap respingător şi spin, ieşit dintr-un guler prea larg, cu porii pielii căscaţi şi presăraţi cu puncte negre, fără picătură de sînge în obraz, cu ochii goi de privire, cum sînt capetele de piatră ale statuilor dezgropate din pămînt, cu profilul ros de umezeală şi de veacuri, mai păstrînd încă fire de ţărînă şi fibre de rădăcini în materia poroasă.

— Gata ? întrebă Iordăchel Păun, cu o compătimire subită şi întîia oară lucidă, pentru omul care se teme de moarte şi era mort de mult.

— Încă unul și gata !

Pantelimon Tacu mai avea de parcurs ultimul anunț mortuar. Cînd sfîrși, lepădă gazeta și își frecă degetele scheletice, ca după o afacere care a izbutit mulțumitor.

— Știu c-au fost astăzi, nu e glumă ! Șase ! Șase, dragă Iordăchel !

Șase muriseră ! De douăzeci și de treizeci de ani. O fată de șaptesprezece... Toți tineri și toți muriseră. Iar el trăia ! Ca întotdeauna după asemenea lectură, nu-și putea stăpîni un simțămînt straniu și monstruos de satisfacție. Încă o dată, moartea îl ocolea, alegîndu-și victimele de aiurea și împlinindu-și numărul din alte contingente.

Trase cutia de table înainte și începu partida, spionînd pe figura lui Iordăchel Păun semnele boalei care avea să-l cruțe pe el, de vreme ce se oprea la altul.

Toate mișcările lui erau puținte le și avare. Își economisea forțele. Lepăda zarurile din cornetul de piele, în loc să le arunce. Cînd scotea din joc o piesă a adversarului, nu se ostenea s-o ridice. Îi făcea semn s-o pună singur sus, pe muchea cutiei, la vedere. În schimb, strîngea aproape de tot paharul înalt cu sirop și sifon, apărîndu-l cu mîna de pericolul unei expropnieri imaginare, hotărnicind în spațiu un domeniu al său.

Cu aceeași hapsînie a instinctului de proprietate, nu îngăduia chibiților să-i mute pălăria și umbrela care ocupau scaunul de alături, nu permitea chelnerului să-i ridice paharul, chiar după ce-l golea și încurca masa.

Nu fuma, nu se atingea de băuturi vătămătoare, nu dădea mîna cu nimeni cînd se ivea vreo epidemie în oraș, mirosea a acid fenic și nu deschisese nimănui casa de moșneag burlac și chiabur, egoist și avar, una din cele mai arătoase clădiri de pe Strada Mare, cu împrejmuire de zid, poartă cu suliți de fier, patru cîini răi în lanț și gratii duble la ferestre, alături de palatul lui Neagu Izbășeanu-Recurs, alt bătrîn faimos al ținutului, bogătanul cel cu trei moșii, trei conace, trei păduri și 33 procese cu întreaga omenire : vecini, țărani, fisc, ministere, furnizori și cumpărători de grîne, samsari, firme străine. La palatul lui Neagu Izbășeanu-Recurs, pe poarta deschisă, se vînturau veșnic automobile și birje, oaspeți, rude, prieteni

și avocați. În căsoiul lui, hardughie sumbră și parcă pustie, nici o țipenie.

Acolo trăia singur ca un huhurez. Geamurile din față nu erau niciodată luminate noaptea. Poate nici nu-i călca piciorul în ele cu lunile, ca să nu roadă covoarele și să nu zgîrîie parchetul

Trăia într-o cameră dosnică, lîngă bucătărie, cu pat de fier, cu pătură cazonă și lighean de tablă.

De acolo apărea, ca să poarte în oraș duhoarea lugubră de morgă și să întunece toate bucuriile. Prezența lui strecura în cea mai deplină înveselire a tuturor, o neliniște ascuțită, trecînd din om în om, ca și cum toți și-ar aduce aminte deodată că a uitat acasă lumînarea aprinsă lîngă perdea sau deasupra vrafului de ziare. Prietenia cu Iordăchel Păun, redusă, de altfel, la cele trei partide cotidiene de table, ca să nu se mai vadă apoi tot restul zilei, făcea parte din acele inexplicabile legături dictate de legea contrastelor.

Un singur răzbunător al opiniei generale îl urmărea cu îndărătnicie, îl căuta și se desfăta cu rafinata cruzime a pisicilor cînd le cade șoarecele în labe. Îl zări și acum de pe celălalt trotuar. Traversă și, înainte de a da bună dimineața, strigă răgușit la chelner să rînească locul, adică, în limbaj convențional, să ridice din calea lui pălăria, umbrela și paharul lui Pantelimon Tacu.

Chelnerul se execută. Proprietarul umbrelei și pălăniei nu cuteză să opună nici o împotrivire. Înghiți în sec.

Numai după ce asistă la această operație, noul venit le întinse mîna păroasă și se lăți pe scaun.

Grigore Panțîru — pentru *signor* Alberto : cinci coniacuri Martel — era o făptură bărboasă, cu straiele cafenii lăbărțate, cu guler murdar, cravată înnodată strîmb și cu nasul socratic străbătut de vinișoare albastre. Își scoase pălăria pleoștită, zvîrlind-o în mîna chelnerului din zbor și dezveli astfel o frunte enormă, prelungită de chelie pînă la ceafă, cu bulbi asimetrici și cu floacă rară la tîmple. În același timp, fala, teroarea și discreditul unei generații didactice de mult stinse, ieșise la pensie de două decenii, se apropia de optzeci de ani și, cu toată viața destrăbălată, care-a fost de nenumărate ori obiectul unor

anchete fără rezultat, nu-şi pierduse nimic din vîrtoşenia noduroasă a trupului şi din agerimea minţii. În tinereţe, isprăvise studii strălucite la Sorbona, numele lui mai era şi acum citat în publicaţii de specialitate străine, legat de anume probleme întîia oară rezolvate de matematicianul valah ; tutuise miniştri care i-au fost colegi de universitate şi nu-i ajungeau atunci nici pînă la gleznă. Pe urmă, miniştrii luaseră calea cimitirelor, toţi contemporanii de carieră didactică la fel ; numai el supravieţuia, veşnic arţăgos şi mahmur, cînd dădea ochii cu oameni morţi ca Pantelimon Tacu.

Dar mahmureala se risipea repede. I-o limpezea priveliştea lumii, întotdeauna încîntătoare şi proaspătă pentru el. Şi-o limpezea acasă şi altfel, cînd dimineaţa, în zori, mai rezolva şi acum înalte probleme de trigonometrie, de algebră şi de mecanică, accesibile doar cîtorva duzini de savanţi în Europa.

Întinzîndu-şi picioarele crăcănate sub masă şi scărpinîndu-şi pieptul păros prin deschizătura cămăşii fără nasturi, mormăi în chip de bun găsit :

— Tot n-ai murit, Tacule ?

Pantelimon Tacu nu răspunse şi dădu gherlă.

— Dacă te-ai apucat tu să dai gherlă la ceasul ăsta, să ştii c-ai intrat în anul morţii !

Pantelimon Tacu subţie buzele spîne şi veştede, mai trase a doua gherlă, pe urmă a treia. Acum era cu ieşirea din casa adversarului, baricadată de şase porţi. Partidă irevocabil pierdută.

— După calculul probabilităţilor, scumpe Tacule, eşti mart ! îl asigură binevoitor Grigore Panţîru. Te povăţuiesc că nu te mai osteneşti degeaba. Nu scapi de-aici, cum n-ai să scapi de cavou !

— Ci lasă-l frate, că l-ai omorît ! interveni Iordăchel Păun, care nu auzea, dar reconstituia spusele lui Grigore Panţîru după mimică şi cuvinte răzleţe.

— Eu îl omor ? se miră, scandalizat, conu Grigore. Eu îl omor ?... El se omoară ! Şi, de altfel, ce-ar mai fi de omorît în el ? Priveşte-l, rogu-te ! Eu de douăzeci de ani îl privesc şi aştept. Pot spune că atît mă mai ţine în viaţa aceasta, dezonorată de asemenea indivizi pe care-i mai rabdă soarele. Să-i rostesc cuvîntarea funebră,

pe urmă să-mi cer și eu slobozenia. Am să fiu scurt : „Întristată adunare ! Priviți-l, dar nu-l mai bociți. Fiindcă nu i s-a întîmplat nimic nou și nimic rău ! Se temea de moarte și a scăpat, în sfîrșit, de frica aceasta. Vă întreb acum, întristată adunare, nu este oare vreo deosebire între acest Pantelimon Tacu întins în sicriu și între cadavrul care umbla acum trei zile pe ulița mare cu umbrelă și cu galoși ? De ce se temea ? Ce i s-a întîmplat nou ? Ce i s-a întîmplat rău ? Numai dacă veți găsi un răspuns, apucați-vă iar de bocit.“ Mai mult, ce-ai putea spune despre dînsul ? Uite-l cum dă gherlă ! În afară de gherlă, ce-a făcut ? Ce-a dat el vieții ? Pentru cine a trăit ? Pentru ce ?... Acestea sînt singurele probleme pe care nu le-am putut eu dezlega pînă acum și pentru care lucru am să mai cer lui *signor* Alberto un coniac de urgență.

Grigore Panțîru își consideră misiunea încheiată.

Acum își putea consuma restul coniacurilor pînă la limita de cinci, dezinteresîndu-se de partida de table și de existența jucătorilor. Se rezemă cu ceafa de geam, trase un scaun sub picioare și așa, lungit, privi trecătorii și strada cu o mare mulțumire de a trăi, radiind din toată figura hirsută.

Se întorceau de la piață țărani cu coșurile goale. țărance desculțe. Îl salutau salahorii cu care s-a întîlnit în cîrciumi de mahala. Ochii mărunți și lucioși sorbeau ca ventuzele, avid, tot spectacolul vieții : soarele torid de iulie, tremurul umbrelor, negustorii din ușile dughenilor, întunericul dinăuntru, de peste capetele lor, unde se întrezăreau nelămurit rafturile goale, un vrăbioi zburînd de pe-o muche de firmă pe o margine de acoperiș, trapul alignit al cailor de birjă. Totul îi producea o egală și desăvîrșită plăcere. Totul îi părea deopotrivă de vrednic de luare aminte.

Nu era legat de orașul acesta, ca toți ceilalți, prin rădăcini mai vechi si adînc răsfirate : rubedenii, așezări bătrînești, naștere, ani de copilărie... Venise în tinerețe, din celălalt capăt al țării, din Gorj, pentru un singur an, după doctoratul de la Sorbona, ca să aștepte înființarea unei catedre universitare la București, înadins pregătită pentru un asemenea element valoros.

A rămas, n-ar putea spune de ce.

Cînd l-au invitat pentru simpla formalitate a concursului, a mototolit adresa oficială, a azvîrlit-o și nici n-a răspuns. Nu regretă nimic. Pentru el, dealul Călimanului nu e un obstacol care a astupat priveliștea universului. Universul îl are în cap cu toate legile lui, care adesea îi sînt indiferente, iar alteori îl interesează numai pentru jocul pe lama de cuțit a inteligenței, cînd le descompune și le recompune geometric, în limpeziciunea cristalină, glacială și amețitoare a logicii. Dar acestea sînt chestiuni care-l privesc numai pe el, pe celălalt Grigore Panțîru, încuiat dimineața în camera plină cu hîrțoage, cu patul strîmb, cu masa șchioapă și cu cîrmojuri de pîine, piepteni și coji de săpun amestecate sub ziare.

Atunci, cu bretelele spînzurate și cu pieptul flocos desfăcut din cămașă ca un torace de cimpanzeu, se așază în fața tablei bătută în perete de cincizeci de ani și înșiră cifre, formule și semne cabalistice, cu o iuțeală vertiginoasă, pînă ce nu mai rămîne între degete cu nimic din bucata de cretă scoasă din buzunar, dintre capete tocite de creioane, cutii de chibrituri, pachete cu resturi de tutun prăfuit și pipe trimise cadou de foștii elevi. Le suprimă pe toate cu buretele. Își caută pălăria slinoasă s-o tuflească pe chelia învălurată, sub care se află adunate și vii toate învățăturile lumii ; pornește, uitînd uneori să-și încheie nasturii. Cînd a călcat afară, îl înghite îndată viața cea lacomă a tuturor și mai ales a celor mărunți și simpli. Îl cheamă și-l îndestulează.

— Cu plecăciune, coane Grigore !

— Să trăiești ! Sănătate, Tache !

Trecătorul care i-a dat bună ziua se clatină. E beat de cu dimineață, sau poate nu s-a trezit de az-noapte. Îl cheamă Tache Fanaragiu, și e într-adevăr fanaragiu în mahalalele mărginașe, unde nu s-a tras firul electric. E un ticălos și un bețiv. Dar Grigore Panțîru i-a răspuns cu o mare simpatie și îl privește din urmă cum se leagănă în mijlocul străzii, cu o înduioșare paternă. Înțelege tot, iartă tot : slăbiciuni, pasiuni, păcate... Urăște numai ceea ce e mort, uscat, îmbălsămat, împotriva naturii, cum îi pare acest Pantelimon Tacu, de alături.

— Bună dimineața, coane Grigore ! Am dat cep aseară poloboculuí de la Huși. S-arată fain, coane Grigore.

— Bravo, Grimberg ! Am să trec să văd cu ce marfă te lauzi.

— Poftim, coane Grigore ! V-aştept numaidecît.

Moise Grimberg n-are s-aştepte mult. Cum n-are mult de aşteptat nici Bercuş, nici atîţia cîrciumari din centru şi mai ales de la periferie. La toţi le vine rîndul, azi sau mîine. O ştie şi el. O ştie şi Grigore Panţîru.

El nu şi-a pus niciodată animalul la penitenţă. L-a lăsat să se tăvălească în îndestulările lui de animal ; iar recunoscător, trupul i-a păstrat ascuţimea minţii intactă şi rece, în ciuda anilor şi a decrepitudinii, care pe toţi cei din jurul lui nu i-a cruţat. Toţi, cîţi îi osîndeau apucăturile dezmăţate şi îi deplîngeau însuşirile irosite, au putrezit acum. Îşi dădeau cumînţenia lor pilduire, iar în urmă n-au lăsat nici măcar amintirea numelui. Şi-au cumpătat fiecare pas, au agonisit, s-au lipsit de plăceri şi de bucurii, au încercat să se înalţe pe cioturile lor de aripi neputincioase şi au căzut după o scurtă pîlpîire — ori s-au tîrît toată viaţa, ca viermii. Sfîrşitul a fost acelaşi. În patul agoniilor zvîrcolite, în jilţul de paralizaţi, într-o moarte cunoscută mai dinainte, ca etapele unui fenomen chimic pus sub observaţie, într-un laborator. S-au privit murind cu ochii la termometru şi la buletinele de analiză.

— Sănătate şi voie bună, coane Grigore !

— La mai mare, Tănăsescule ! La mai mare ! Cînd pleci ?

— Marţi, coane Grigore !

— Bravo ! La mai mare !

Grigore Panţîru face semn în sus, cu mîna părooasă în care ţine pipa, spre o scară invizibilă pentru măsurătoarea măririlor. Doctorul Vîlcu Tănăsescu se mai întoarce, peste coşul trăsurii, să fluture degete înmănuşate, mulţumind urărilor. De-o săptămînă, apăruse decretul de numire în gradul de şef al unui mare spital din Iaşi. A fost elevul lui conu Grigore ; iar Grigore Panţîru şi-l aminteşte în banca a treia, din stînga, lîngă fereastră — un băieţoi molîu, cu mîinile ieşind prea lungi din mîneci, cu fruntea plină de coşuri şi cu o scăfîrlie tunsă de maşina numărul zero. Acum e chirurg cu mare viitor, vestit dincolo de hotarele Călimanului. Încă o surpriză

din altele o sută. El a văzut primenindu-se așa un rînd de oameni și altul, și altul. Pe unii aici, sub ochii lui. Pe alții îi urmărește de la distanță, unde-au ajuns.

Iar trecerea lor prin viață, de cînd au intrat întîia oară pe poarta școlii, cu pantalonii scurți, ținîndu-se sfioși de mîna mamelor, pînă ce-au sfîrșit la chelie și sprijiniți în baston ; trecerea aceasta prin viață, cu neprevăzuta metamorfoză din două, trei sau patru decenii, îi este un spectacol tot atît de palpitant ca perindarea trecătorilor pe stradă.

Scutură pipa pe marginea mesei, scormonind scrumul cu un ciot de briceag.

Duhoarea infectă de tutun ordinar copleși mirosul de acid fenic din hainele lui Pantelimon Tacu. Pe urmă, Grigore Panțîru își îndopă luleaua din nou. Scotoci după chibrituri în buzunarele pline cu sfori, capete de creioane, carnete unsuroase și fărămituri de cretă ; mormăi mulțumit cînd descoperi cutia, aprinse și începu să pufăie cu nemărginită fericire.

— Ce, ne părăsești, Iordăchel fiule ?

Iordăchel Păun își îmbumbiase mănușile de ață cenușie. În picioare, se pregătea de plecare, potrivindu-și pălăria de pai, demodată dar spălată de coana Veturia cu acid oxalic.

— Un comitet, coane Grigore. Am un comitet...

— Știu, știu ! Ți s-a împlinit ceasul. Te-ai achitat de tabiet... Pleacă la datorie și împacă-l pe Emil Sava cu preafrumoasa și crepusculara coană Caliope, că se întîmplă conflict între armată și autoritatea civilă.

— Ce spui ? Că n-am auzit.

— Mergi înainte fără grijă ! N-ai nevoie s-auzi. Ceea ce faci tu e întotdeauna bine.

Iordăchel Păun înțelese pe jumătate și surîse cu indecizia stingherită a surzilor. Își netezi, sub borul pălăriei, părul fin și moale ca blana de pisică albă, salută ceremonios și porni cu pași mărunți să aplaneze conflictul dintre domnul prefect Emil Sava și doamna colonel Valivlahidis, crepusculara fostă frumusețe a ținutului.

Un timp, rămaseră a'ături la masă numai cei doi inamici implacabili.

Nu-și vorbeau.

Din cînd în cînd, Grigore Panţîru scotea pipa din gură, se uita peste umăr la vecin ca la un vierme şi scuipa scîrbit printre dinţi.

Printr-o tainică fascinaţie, însă, Pantelimon Tacu nu se putea desprinde de pe scaun. Aceasta i se întîmpla întotdeauna. I se părea că Grigore Panţîru deţine secretul sănătăţii şi al vieţii veşnice. El era scutit de tributul celorlalţi muritori. Şi stînd lîngă dînsul, respirînd din aerul lui, se simţea imunizat, avea iluzia că-i sustrage puţin din acest elixir.

O plătea scump. Peste seamă de scump. Dar n-avea încotro.

Cuvintele lui Grigore Panţîru, privirea dezgustată, rîsul lui răguşit, îi răsuceau vîrfuri de cuţit în inima de iască. Ştia că, la noapte, toate au să-i revină prin somn, cînd se zvîrcoleşte chinuit de visuri urîte în patul cu mindir şi pătură cazonă.

— Nu mai vrei să iei un coniac, Grigore ? încercă să-l îmblînzească, biruindu-şi zgîrcenia.

Grigore Panţîru ridică sprîncenele stufoase, cu o mirare exagerată şi batjocoritoare.

— Mă-ăăi ! De cînd te-a lovit damblaua risipei ? Îţi spuneam eu c-ai intrat în anul morţii !

Şi îndată :

— De altfel, ştiu de ce-o faci. Fiindcă eşti sigur că n-am să primesc un coniac de la tine, cum nu primesc nimic de la nimeni. Am să admit o singură excepţie. La pomana ta ! Trebuie să se afle prin pivniţă pe la tine, ascunsă, vreo sticlă de coniac de pe vremea cînd n-aveai tidva asta de cioclu. Au să mi-o ofere recunoscători, moştenitorii, ca unuia care ţi-am scurtat eu multe zile. Şi am s-o deşert, Pantelimonică fiule, pînă la fund, călare pe cavoul tău. Parcă mă văd, întrebîndu-te la fiecare înghiţitură : „Cum te simţi, dragă Tacule ? Gîl-gîl ! Nu ţi-e cam răcoare, Pantelimoane fiule ? Gîl-gîl !“ Aceasta sper că se va întîmpla cît de curînd. Să nu mă ţii mult !... Acum curăţă locul, că-mi strici bunătate de dimineaţă cu soare.

Pantelimon Tacu se mută resemnat la altă masă.

Năvăliră, cu explozie veselă de glasuri, doi tineri şi o fată, în costume de tenis, cu rachete subsuoară. Din

picioare, au ciugulit cîteva caramele, o prăjitură, au golit paharele brumate cu apă și au plecat mai departe, spre terenul de joc, care e în grădina mare, în fața gării.

Mersul lor era elastic, ușor, avîntat în același pas ritmic, pe tălpile moi de azbest. Glasul lor umplea strada. Costumele, ușoare și albe, adunaseră toată lumina dimineții de iulie.

Pantelimon Tacu îi privea din urmă cu ochi mocniți. Grigore Panțîru cu o mare plăcere.

Ca plăcerea să-i fie deplină, în aceeași clipă, se opri în față, din viteză, cu toate roțile frînate brusc, automobilul lui Octav Diamandescu — pentru întreg orașul, Tavi, pentru *signor* Alberto : vermut-sifon.

Tavi închise motorul, rîzîndu-și singur unui gînd. Trecu picioarele peste portieră și, sprijinit cu o mînă în volan, sări direct pe trotuar. Își rise, de astă dată, încîntat de reușita saltului.

Pe urmă rîse soarelui, rîse automobilului cu aripile ciocnite, rîse unei pete de unsoare de pe mîneca hainei de *fresco* cenușiu, rîse mănușilor noi și plesnite la cusătură. Trimise un salut cu vîrful degetului, ca o pomană generoasă, spre masa lui Pantelimon Tacu și întinse amîndouă mîinile larg deschise lui Grigore Panțîru.

— Ah ! Bine că te-am găsit, coane Grigore. Ești rechiziționat. La șase, cum se răcorește, te ridicăm pe sus și plecăm la țară. Merge și Picu, Ionel, Mîntulescu, Guță, toată banda. Aprobat ?

— Aprobat !

— Poate aducem și un papagal de la „Santiago". Nu te supără ? Un papagal de sex feminin, care cîntă, vorbește, dansează — de-ai zice că-i om și că poate mai și gîndește. În orice caz, își exprimă opinii...

— Aduceți și un papagal de sex feminin. Nu mă supără. Nici măcar nu mă interesează, la vîrsta mea...

Tavi rîse dinainte, închipuindu-și scena de deseară dintre papagal și conu Grigore. Dar tot așa ar fi găsit pentru ce rîde chiar dacă, prin absurd, Grigore Panțîru s-ar fi opus la aducerea papagalului de sex feminin de la „Santiago". El era fericit din principiu de tot ce i se întîmpla, bun sau mai puțin bun. Plimba prin oraș și prin viață un rîs tonic, care-i dezvelea dantura puternică,

intactă și albă, luminîndu-i de la distanță fața bronzată de vînturi și soare. Încă unul care-și rîdea de boală, de moarte, de griji ! Trecuse cam de multișor de treizeci de ani. Dormea numai trei nopți din șapte ale săptămînii, dădea gata un automobil la trei ani, nu renunța la luna lui de iarnă în străinătate și, în loc să-și părăduiască moșia părintească, îi mai adăuga un petic cumpărat în fiecare toamnă, tocmai de la vecinii care se pregăteau să i-o înghită după moartea bătrînului Tică Diamandescu.

Sosirea lui a fost ca un apel la adunare pentru clienții cofetăriei „Rinalti".

Unul cîte unul au prins a răsări din toate cotloanele unde întîrziaseră. Mai întîi Picu Hartular, cu cocoașa îmbrăcată în veston verde, cu pantaloni albi, pantofi albi, cămașă de mătase și cravată asortată. Pe urmă, făpturile cu personalitatea mai ștearsă și cu portul mai discret. Caracudele ! Aceștia se mulțumeau să încapă pe un scaun, să tacă, să asculte și arar să aventureze o reflecție, o palavră ori o snoavă de mult rumegată, în jurul mesei unde cuvînt aveau de drept numai conu Grigore, Tavi și Picu Hartular. O scurtă recapitulare a situației a fost consacrată conflictului dintre doamna colonel Valivlahidis și domnul prefect Emil Sava, cu prilejul serbărilor organizate de societatea filantropică „Mitru Căliman".

Pentru Tavi, povestea era plină de toată nostimada ; pentru Picu Hartular fericita ocazie să plaseze o anecdotă răutăcioasă, mai mult sau mai puțin autentică, privind direct tinerețea furtunoasă și mult filantropică a doamnei colonel Caliope Valivlahidis. Toată arta acestor anecdote și toată ambiția lui Picu Hartular se afla în gradarea savantă a efectului cu un glas cavernos de ventriloc, fără nici o tresărire de rîs și de înveselire. Picu Hartular termina, iar pe figura lungăreață, agresivă și chinuită, de infirm. nu se mișca un singur mușchi. Își scutura cu un bobîrnac un fir invizibil de praf de pe mîneca hainei, se strîngea în cocoașă ca un curcan înainte de a da glas. dar nu dădea glas.

Lăsa auditorul să rîdă și își examina. foarte absent în acest timp. mîinile albe și îngrijite, unghiile date cu ojă, de care era tot atît de mîndru, ca și de costumele,

de cravatele, cămăşile, pălăriile, pantofii şi batistele cu monogramă, unice în tot oraşul. Avea faimă de gură rea şi îşi cultiva faima. În acest scop, în craniul cu păr rar, blond şi cu cărarea impecabil trasă din mijlocul frunţii pînă la ceafă, păstra fişa tuturor concetăţenilor, dosarul tuturor scandalurilor, arhiva tuturor evenimentelor.

Avocat temut la bară, ţinea să fie tot atît de temut în viaţa de toate zilele, poate fiindcă numai aşa cocoaşa din spate îi părea o povară mai uşor de purtat în lume.

— Domnul Blîndu, cu blînda sa !...

Anunţase, rostind cuvintele inocent şi plecîndu-şi îndată ochii roşcaţi de iepure de casă, să-şi cerceteze lacul unghiilor. Dar toţi de la masă au surîs, ba unii au rîs de-a binelea cu hohote, căci domnul primar Atanasie Blîndu şi „blînda sa" îşi aveau o poveste cu cîntec. Trecuseră în automobil, salutînd şi răspunzînd la saluturi, afectuoşi şi tandri. Picu Hartular ştia însă şi avusese grijă să istorisească tuturor, cum domnul Atanasie Blîndu duce o viaţă de infern cu a doua sa soţie, doamna Clemence Blîndu, femeie tînără, nevricoasă, cu gheare ascuţite, care lăsau uneori urme de tatuaj pe obrazul placid al domnului primar.

Pe trotuarul din faţă, călcau privind în pămînt o pereche în straie de doliu. O fată tînără şi palidă, strîngînd la piept un braţ de flori albe. Un bărbat încă tînăr, nebărbierit, cu mersul ciudat, stîngaci, împleticit.

— Hm-hmm !

Exclamaţia lui Picu Hartular, în cavernosul ei laconism, condensa epilogul unui roman de toţi cunoscut.

Treceau spre cimitir Nadia Trifan şi Magîlea. Se duceau să pună flori pe mormîntul Corneliei Trifan, îngropată în ajun. Ceea ce pentru toţi însemna că Magîlea a şi început să se consoleze şi să consoleze pe a treia fată a lui Tudose Trifan.

— Lasă-i în pace ! Pe ăştia lasă-i în pace ! ceru graţie, în numele lor, Grigore Panţîru.

— Parcă Magîlea are nevoie de autorizaţia mea sau a dumitale, coane Grigore !

Picu Hartular era gata să mai adauge ceva. Dar rămase cu ochii fixaţi spre capătul străzii, cu o cută de atenţie între sprîncene.

— Pantera neagră ! vesti o caracudă de la masă.

Picu Hartular nu dădu semn că a auzit. Caracuda stărui :

— Ea e, Picule ! Meduza, c-un tip !

Într-adevăr, dinspre capătul străzii, se apropiau Adina Buhuș și Tudor Stoenescu-Stoian. Își simțeau cotul, într-o intimitate inconștientă, pornită mai mult de la Adina Buhuș, după confesiunile ei de-acasă. Vorbea însuflețit, cum nu-i era în fire și cum n-o văzuseră prea adesea observatorii de la postul strategic „Rinalti". Îi arătase jumătate de oraș lui Tudor Stoenescu-Stoian și acum treceau să exploreze cealaltă jumătate.

De la toate mesele de pe trotuar, salutul a fost deopotrivă de adînc, cum se cuvenea pentru nevasta unui om atît de iubit și de prieten cu toată lumea, ca Sandu Buhuș.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse glorios. Niciodată nu-l salutase un grup atît de divers și de numeros — o adevărată manifestație.

— Aista-i amicul lui Sandu ! L-am văzut ieri în gară ! glăsui bucuros Tavi, ca și cum anunța sosirea unui scump prieten personal. Pare băiat bun după mutră ! adăugă optimist.

— Cafea cu lapte ! îi aplică diagnosticul Picu Hartular, cu intuiția lui ascuțită de infirm. Inodor, incolor, insipid.

— În orice caz, Pantera neagră se pare că s-a resemnat și la cafea cu lapte ! insinuă a doua caracudă.

Iar cea dintîi, ca să nu se lase mai prejos, ceru ascultare, prinzînd curaj :

— Să vă spun una bună. Ascultați, Picule ? Asta-i pentru colecția ta. O trimite alaltăieri nevastă-mea pe servitoare, pe Domnica, la madam Buhuș, cu un bilețel. Să-i ceară o carte, ori așa ceva. După ce vine cu răspunsul, o întreabă nevastă-mea : „Ce făcea conița ?" Domnica, de colo : „Ce să facă ! Stătea în sticlăria dumisale, că are o odaie de parcă-i sticlăria lui Carol Blehes — geamuri, lămpi, vaze, pahare !" Nu-i bună, Picule ?

Picu Hartular nu se pronunță.

Cu genele îngustate privise în urma celor doi, pînă ce-au cotit pe strada Sfinții Voievozi. Găsise pe masă

un capăt de creion, din cele pe care le deșerta întotdeauna din buzunări Grigore Panțîru, cînd își căuta cutia de chibrituri. Mînuind cu dexteritate vîrful tocit, desena o figură încă nelămurită, o încîlceală de spirale ca vrejii de viță. Tavi Diamandescu încercă să deslușească desenul, cercetîndu-l din sus și din jos, dintr-o parte și din alta, cum se trudesc copiii să dezlege chestiunile de rezolvat. Îi păru sforțarea prea mare și renunță. Caracuda, decepționată de efectul prea searbăd al istorisirii sale, apela în dreapta și-n stînga, milogind o aprobare :

— Spuneți voi dacă nu-i bună asta ? Sticlăria lui Carol Blehes, geamuri, lămpi, vaze, pahare ? Pantera neagră, în sticlăria lui Blehes !

— Dacă mă mai plictisești o dată, te trimit la masa lui Tacu ! mormăi Grigore Panțîru.

Caracuda vru să protesteze. Privirea severă a lui conu Grigore îi opri glasul în gîtlej.

Abia pe urmă pricepu.

Din spatele lui, venea Sandu Buhuș. Strînse mîinile tuturor, începînd cu Grigore Panțîru. Merse chiar să strîngă și mîna lui Pantelimon Tacu, înțepenit pe scaun de-un ceas, în cotlonul său periferic, singur și ocolit ca un ciumat de cei care intrau, se apropiau, ieșeau.

Signor Alberto nu mai aștepta comanda. Pentru el, Sandu Buhuș însemna „un rînd la toți". La toți — minus conu Grigore, fiindcă, mai întîi, conu Grigore își împlinise limita de cinci coniacuri matinale ; fiindcă, mai apoi, nu admitea să-i plătească nimeni vreo consumație. În schimb, Pantelimon Tacu profită de ocazie și ceru al doilea sirop cu sifon, deși nu era satelit la sfatul cel mare.

— Am o bucurie ! anunță Sandu Buhuș, netezindu-și mustățile de focă. Am să vă vestesc o bucurie mare...

— Am văzut-o. A trecut pe stradă... vorbi Picu Hartular, fără să ridice ochii, continuînd să deseneze.

Pe urmă își dădu seama și acoperi desenul cu scrumiera de porțelan.

— Ce vrei să spui ? Cum, adică, ai văzut o bucurie trecînd pe stradă ? se miră Sandu Buhuș.

— Foarte simplu. Nu e vorba de prietenul tău, bucureșteanul, cu care ne-ai îmbuibat capul de-o săptămînă ?

— Da. Ei și ?

— Da. Ei și ? îi repetă întrebarea Picu Hartular, cu vocea amplificată în cutia coșcoavă a toracelui, ca într-o cameră de rezonanță. Ascultați-l, fraților, cum se face a nu pricepe ! Să te lămuresc, Sandule dragă, Sandi, Didișor !... Ei și ? Și acest prieten de fason bucureștean a trecut adineaori, spre Sfinții Voievozi, cu madam Buhuș. El este bucuria pe care voiai să ne-o anunți. Pe el l-am văzut cu toții trecînd pe stradă. Deci, ți-am văzut bucuria trecînd pe stradă. *Quod erat demonstrandum !* [11]

Sandu Buhuș dădu semnalul rîsului, deși nu prea înțelegea unde stă hazul acestui silogism ca m tras de păr.

Făcea, însă, ca toți auditorii lui Picu Hartular. Se înveselea de orice încheiere rostită flegmatic de mult-temuta gură-rea a tîrgului, fiindcă, sub spusele cele mai anodine, bănuia intenția unui umor ascuns. Picu Hartular îi reteză însă rîsul :

— Stai, că n-am isprăvit, dragă Sandule. Vrei, desigur, să ne afli și opinia ? Să-ți trăiască ! Mi-ai făcut Bucureștii de rîs... Probabil că l-ai cules de prin gropile lui Ouatu, după cum arată.

Sandu Buhus își pleoștі mustățile, cu o mutră foarte nefericită :

— De ce vorbești așa, Picule ? E un băiat admirabil ! O perlă de băiat... Cînd ai să-l cunoști...

Se adresă tuturor, apelînd la un plebiscit general :

— Și încă nu v-am spus. Judecați și voi. Nu știam încă ceva nou ! Cum ne-am pierdut din vedere de atîta vreme, nu m-a mai ținut în curent. Aseară abia am aflat. Imaginați-vă ! E prieten inseparabil cu Teofil Steriu, cu Iurașcu, cu Stamatian. A trăit numai în cercul lor...

— Asta-i ceva admirabil ! recunoscu Tavi Diamandescu, bucuros că are de ce se bucura.

Chiar caracuda se mișcă pe scaune cu oarecare semne de curiozitate și interes.

Dar Picu Hartular nu se lăsă bătut. Însinuă bănuitor :

— O fi ! Se vede că s-au isprăvit oamenii interesanți în București și atunci, neavînd încotro, s-au mulțumit și băieții Steriu, Iurașcu, Stamatian, cu asemenea amici, cum ne mulțumim fiecare din noi cu toată caracuda asta, în lipsă de altceva... În acest caz, însă, ce caută aci ? Cum de

l-a lăsat pe Steriu, pe Iurașcu, pe Stamatian, să-i schimbe pe-un tîrg păcătos de provincie ?

— Acum, dă-mi voie să-ți replic și eu : Foarte simplu, dragă Picule ! rosti, misterios și triumfător, Sandu Buhuș.

— Simplu ? Foarte simplu ? se minună insinuant Picu Hartular.

— Dar nu ?

— Eu aș zice foarte enigmatic și de necrezut.

— Ba foarte, foarte simplu, fiindcă a venit să lucreze... Renunță la viața de București, la amici, la telefoane, ceaiuri, mese, ca să poată lucra aici. E publicist. Scriitor. Are de gînd să ne dea o operă mare și eu socot o mîndrie că prin mine a venit aici. Că prin mine opera aceasta va rămîne legată de numele tîrgului nostru. Deocamdată, bagajul lui se rezumă la două romane pe sfîrșite. O ultimă revizuire, și-s gata pentru tipar... Material mai are pregătit pentru alte vreo trei... Iată de ce-a venit, dragă Picule. *Quod erat demonstrandum !*

În dorința sa generoasă să pregătească o atmosferă cît mai prielnică prietenului, Sandu Buhuș mințea cu nevinovăție și cu entuziasm, inventînd romane pe terminate și în preparație, despre care Tudor Stoenescu-Stoian nu-i pomenise nimic.

— Cum zici că-l cheamă ? întrebă perfid Picu Hartular, pipăindu-și cravata verde și micșorîndu-și ochii roșcați.

— Tudor Soenescu-Stoian ! îi repetă numele, cu reproș, Sandu Buhuș. Vi l-am spus de-o sută de ori...

— Stoenescu-Stoian ? Despre un romancier cu numele acesta încă n-am auzit. Ați auzit voi cumva ? Poate ai auzit dumneata, coane Grigore, care știi tot, cunoști tot ?

— Dar îți spun că n-a publicat încă nimic, sau prea puțin, se înverșună Sandu Buhuș să-și apere prietenul. N-a fost grăbit. E din altă școală. Un giuvaergiu al frazei, dragă Picule. Școala lui Flaubert.

— Haide ! Isprăviți odată. Lăsați-l pe Flaubert în pace și să vorbim despre altceva ! intervenі autoritar Grigore Panțîru, citind, pe figura amărîtă a lui Sandu Buhuș, cît suferă pe urma acestei discuțiuni. Voi, posta tîrgului, caracudele, nu mai știți nimic ? Ce căutați aici la masă, dacă n-ați adus nimic nou ? Deșertați-vă tolba cu minciuni.

Picu Hartular nu lăsă caracuda să-şi împlinească misiunea. Cu voce încă mai cavernoasă, anunţă :

— De altfel, iată-l pe domnul Tudor Stoenescu-Flaubert ! Se întoarce singur, recitîndu-şi ultima frază din capitolul penultim al antepenultimului roman. Ceva, bineînţeles, à la Flaubert : *„C'était à Megara, faubourg de Carthage, dans les jardins d'Hamilcar"*... [12]

Tudor Stoenescu-Stoian venea într-adevăr, singur, dinspre strada Sfinţii Voievozi. Nu arăta de fel să-şi recite ultima frază din capitolul penultim al antepenultimului roman.

Se apropia cu ţigara în colţul gurii, cu borul pălăriei tras strengăreşte pe-o sprînceană, cu o înfăţişare de om voios şi deschis, vagabondînd prin oraş fără ţintă.

Aşa îl dăscălise Adina Buhuş.

Pe îndelete, metodic, îi arătase că prima vedere la faţă cu viitorii lui concetăţeni e decisivă pentru viaţa de mai tîrziu. Adina Buhuş, ea îl zărise întîi pe Sandi la masă. Ea socoti momentul prezentărilor propice. La aperitive, toţi sînt dispuşi să vadă lucrurile în culori trandafirii, cu o mai generoasă simpatie. Şi ca atare, îl expediase ; iar ea pornise acasă cu o birjă, pe altă stradă, evitînd să mai treacă pe dinaintea postului de observaţie.

Manevră pe care Picu Hartular o înregistrase în toate amănuntele, peste umărul lui Sandu Buhuş, în vreme ce vorbea gesticulînd cu mîinile subţiri, albe şi lungi, răschirînd puţin degetul mic al stîngei, ca să pună în evidenţă inelul gros, cu piatra ca ochii iepurilor de casă şi ca ochii lui.

Tudor Stoenescu-Stoian se opri în faţa mesei cu o surpriză foarte izbutit jucată. Era, în acea bucurie înfrînată de stînjenire, ceva încă din timiditatea firească a celuilalt Tudor Stoenescu-Stoian de pe Calea Victoriei şi din restaurantul Gării de Nord. Mai era încă şi un artificiu de tactică — aşa cum îl sfătuise Adina Buhuş, să pară că l-a întîlnit pe Sandi din întîmplare, înconjurat de amici şi de caracude.

După asemenea dovadă de savantă duplicitate, Picu Hartular îl categorisi imediat printre indivizii primejdioşi şi ascunşi. Văzuse cum Adina Buhuş şi-a arătat bărbatul de la distanţă, cum au întors amîndoi capetele, cum pro-

babil i-a identificat doi-trei comeseni mai însemnați, punîndu-l în gardă. Iar individul se prefăcea că l-a zărit cu totul neașteptat pe Sandu Buhuș !

Prezentările au fost lungi. Tudor Stoenescu-Stoian suportă examinarea din creștet pînă în tălpi, cu senzația unui recrut în pielea goală, în fața comisiei medicale. În special caracudele luară notă atentă de toate amănuntele fizice și vestimentare, rezervîndu-și din ochi, unul altuia, făgăduiala de a le discuta mai pe larg cînd vor rămîne singuri.

Sandu Buhuș strigă la chelner :

— Un scaun pentru conu Tudor !

— Poftiți ! Luați loc, coane Todiriță ! se agită Neculai, trecînd scaunul peste cocoașa lui Picu Hartular și instalîndu-l alături.

Signor Alberto, rob vechii sale pasiuni, se chinuia să prevadă cam ce-ar putea să comande acest client nou-nouț. Miză fără preș multe iluzii, la întîmplare, pentru vermut-sifon, și își spune în același moment că s-a grăbit. Era un client de cafea cu lapte, dar nu era ora cafelei cu lapte.

— Un vermut-sifon pentru conu Todiriță ! transmise, cu vehemență, comanda, Nicolae.

Acest început de bun augur asigură noului venit, pentru totdeauna, simpatia lui *signor* Alberto. Într-adevăr, Alberto Rinalti simți acea rară emoție a jucătorului care era să mizeze pe un număr bun la ruletă, a ezitat, a așezat jetonul pe alt număr, s-a răzgîndit în ultimul moment și a pus tot pe cîștigător. Unui asemenea număr mărinimos, cu toată ingratitudinea jucătorului, i se cuvine recunoștință eternă.

Tudor Stoenescu-Stoian, ignorînd cu desăvîrșire că își cucerise o simpatie, după cum ignora că are de pe acum un inamic, se așeză pe scaun cu un surîs nevinovat și moliu. Nu-i era îndemînă sub atîtea priviri iscoditoare.

Ca să facă și el ceva, împinse în lături scrumiera de porțelan.

— Pardon ! i-o trase îndărăt Picu Hartular.

Mișcare repede, dar nu îndestul de scurtă. Tudor Stoenescu-Stoian avu timp să întrevadă ceea ce nu putuse desluși Tavi sau încă, poate, nu era atunci terminat : un

cap de meduză, cu șerpii încolăciți în jurul frunții, cu ochii imens de cercănați.

Nu dădu, însă, nici o însemnătate desenului.

Avea să-și amintească mai tîrziu. Mult mai tîrziu. Acum surîdea fericit, fiindcă privirea lui se întîlnise cu a lui Tavi Diamandescu și fiindcă, după stînjenirea din primul moment, descoperea voluptatea de a se afla centrul unei atențiuni generale, de care nu s-a bucurat încă niciodată.

Deschise cutia cu țigări străine. O deschise, binecuvîntînd ezitarea din Gara de Nord, cînd vînzătorul i-a întins cutia cu cincizeci de bucăți, în loc de douăzeci cît ceruse ; iar el n-a avut tăria să refuze.

Restul proviziei îl folosi ca o rezervă decisivă de muniții, în plină ofensivă. Oferi din om în om. purtînd cutia sub nasul tuturor și nimeni nu-l refuză. Caracudele mai cerură cutia să descifreze inscripțiile. Chiar Picu Hartular nu rezistă ispitei, după ce aspiră primul fum aromat.

— Ne-a vorbit mult despre dumneata, prietenul nostru cel cu inima de aur, Sandu... rosti cu provizorie bunăvoință, suspendînd o ostilitate de care Tudor Stoenescu-Stoian n-avea habar. Multe, multe și elogios.

— O ! Sandu exagerează... Întotdeauna exagerează calitățile prietenilor. El își închipuie...

Tudor Stoenescu-Stoian se opri, incapabil să-și imagineze cam ce-și poate închipui prietenul său, Sandu Buhuș.

Întîlni privirea binevoitoare a lui Tavi Diamandescu, ochii caracudelor, așteptînd cu gîtul lungit. Și deodată, pe scaun, crescu iarăși și iarăși, dilatat, uriașul Guliver din țara piticilor, care-l urmărise nevăzut tot timpul pe stradă, evadat din rama oglinzii cu trei canaturi. Îi luase din nou locul, cum îl înlătura mereu de aseară, cum se instalase dis-de-dimineață, definitiv, pe taburetul incomod și geometric din camera Adinei Buhuș. Tudor Stoenescu-Stoian își ridică șuvița de pe frunte cu un gest distins și blazat, se lăbărță pe spătarul scaunului și, surîzînd cu răsfăț tuturor de jur împrejur, începu :

— E nostim de tot prietenul acesta al nostru, Sandu. Cazul lui îmi amintește o istorie pe care i-o spuneam alal-

tăieri seara, în tren, lui Teofil Steriu. Cunoașteți, desigur. Romancierul...

— Președintele Academiei ! se grăbi să completeze o caracudă, cu amabilă servilitate, tot așa cum se grăbea să ofere chibrit, să-și cedeze scaunul și să strige chelnerul pentru oricare din cele trei personalități proeminente ale conclavului : conu Grigore, Picu Hartular și Tavi Diamandescu.

— Președintele Academiei ? căută, mirat, să-și amintească, Tudor Stoenescu-Stoian, acest amănunt lipsit de importanță. A ! da-da ! Parcă așa ceva... Uitam, după cît de puțin caz face el de Academie. În fine, să ne întoarcem la Sandu al nostru. El e ca norvegianul despre care povestea Guez de Balzac și i-l aminteam eu babacului Teofil. Zice-se că acest norvegian, pe la 1630, cobora întîia oară spre regiunile temperate...

CARTEA A DOUA

„Ci atunci împuținarea au fost bîntuit tîrgurile, mai amarnic decît ciuma și pîrjolul, de s-au sleit norodul de viață, și de nădejdi în ziua de mîne, precum se sleiesc de apa vie fîntînile părăsite."

CRONICA

Capitolul I

CONU TODIRIȚĂ E UN PERSONAJ

Trei luni au trecut. Numai trei.

Și Tudor Stoenescu-Stoian nu străbate acum zece pași pe Strada Mare, fără să salute un cunoscut ori fără să aibă de răspuns la salutul unui cunoscut.

Pentru prea puțini a mai rămas încă „domnul" Stoenescu-Stoian. Pentru cei mai mulți a devenit Todiriță pur și simplu. Iar pentru cîteva caracude mai umile, e chiar „conu" Todiriță, așa cum îl întîmpină cu bună dimineața negustorii din pragul prăvăliilor de unde n-a cumpărat nimic niciodată și cum îl poftesc birjarii să-l ducă acasă. *Acasă !* — fără alte lămuriri.

E o figură a tîrgului ; un personaj tot atît de cunoscut ca numitul Coco, pechinezul doamnei Caliope colonel Valivlahidis.

Își are scaunul lui la cofetăria „Rinalti", la masa lui conu Iordăchel Păun, unde, o dată cu frigul și cu ploile toamnei, și-au instalat lîngă fereastră cartierul general și postul de observație conu Grigore, conu Picu si conu Tavi. Cînd intră, nu-și mai dă osteneala să comande. Pentru *signor* Alberto a rămas un vermut-sifon, după capriciul celei dintîi consumații întîmplătoare, din cea dintîi dimineață.

A devenit astfel un statornic și pasionat băutor de vermut-sifon.

Caracudele îi respectă scaunul. Cu grabă se ridică să-i facă loc. Întorc o privire apăsată spre *signor* Alberto sau spre Neculai, cînd vermut-sifonul întîrzie. Îi trimit pălăria din mînă în mînă spre cuier. Uneori se interesează cum îi mai merg romanele.

— Bine ! îi asigură Todiriță, cu fermitatea unui surugiu deprins să strunească într-o singură mînă vîrtoasă, patru cai înaintași.

Alteori, o caracudă cu vagi informații artistico-literaro-culturale se încumetă să-l întrebe ce vești a mai primit de la prietenii lui de departe : Teofil Steriu, Iurașcu și Stamatian.

— Mai ales Iurașcu, aș vrea să știu ce mai spune, coane Todiriță ? Năucul ceala de Iurașcu îmi place mie grozav !

Atunci, conu Todiriță pipăie în buzunarul de la piept o scrisoare inexistentă, pare o clipă că e gata să o scoată și s-o dea lecturii, se răzgîndește și anunță cu arătătorul la buze :

— Ssst ! Poate într-o zi o să ne facă unul o surpriză. Poate tustrei. Mă tem că o să mă calce aici.

Caracuda se simte fericită de această confidență sub pecetea secretului celui mai desăvîrșit. Arde de nerăbdare s-o împărtășească și celorlalte caracude. În așteptare, servil, după ce și-a pipăit toate buzunarele în căutarea unei cutii de chibrituri, strigă la chelner cu ton de imputare :

— Neculai ! Ce naiba, nu vezi ? Foc la conu Todiriță !

— Îndată, coane Todiriță !

Diminutivul, purtat din gură în gură, e un dulce balsam pentru inima lui Tudor Stoenescu-Stoian, după ce o viață întreagă purtase un nume lung și înnădit, pe care nu-l pomenea nimeni : iar colegii din baroul de Ilfov îl confundau întotdeauna cu toți Teodoreștii, Stoenești, Stoicănești și Tudoranii din cartea de telefon.

Sînt, într-adevăr, și zile cu ploaie și cu nelămurite neliniști în văzduhul suflat de vînturi, cînd singurătatea din biroul avocatului Tudor Stoenescu-Stoian e vizitată de o mustrare. Cu mîinile la spate, în picioare, în fața ferestrei, privește prin perdeluirea ploii dealul Călimanului, făcînd zid vînăt spre larga libertate a lumii. Dar pe dînsul nu-l apasă poarta aceasta despărțitoare. Nu ea îl ține aici. E prins într-o plasă mult mai fragilă și totuși mai inexpugnabilă, de plăsmuiri, ca o gîză în pînza păianjenului.

Oricît s-ar zbate și oricît de plăpînde sînt firele, l-au capturat de-acum înainte irevocabil.

Tudor Stoenescu-Stoian există aici numai prin aceste închipuite prietenii, numai pentru această închipuită îndeletnicire de scriitor sever cu propria lui creație. S-a familiarizat cu prietenii imaginari de departe ; îi tutuiește, le-a urzit o viață plină de patetice episoade și de năzdrăvane peripeții ; o viață poate mult mai verosimilă decît cea a lor, de-aievea. Le-a recrutat simpatii și antipatii. Le-a dat un contur bine precizat : un Iurașcu năuc, un Teofil Steriu placid și somnolent, un Stamatian pedant și afectat. Ei își continuă existența lor cea trăită, după legile omeneștilor contradicții, luptînd fiecare cu demonul și cu harul tiranic din ei, urcînd și coborînd abrupte povîrnișuri, în căderi și izbînzi inegale. Toate se mistuie departe. Toate, acolo, sînt tulburi și nestatornice. Și toți ignoră că, undeva, un călător modest, ghemuit într-un ungher de compartiment, le-a rezolvat viața mult mai logic, mai armonios și mai unitar. Le-a limpezit-o cristalic, așa cum concetățenii lui Tudor Stoenescu-Stoian și-l închipuiesc la rîndul lor, închis în cameră tîrziu după miezul nopții, plecat deasupra manuscriselor, dînd suflu și perfecțiune personajelor de roman cu migala șlefuitorilor de diamante.

Personajele lui sînt acestea. Și nu trece zi să nu se gîndească la ele, mai adăugîndu-le încă o lumină, mai adîncindu-le încă o umbră.

Picu Hartular se înverșunează să-l numească Tudor Stoenescu-Flaubert.

O face cîteodată cu un instinct ascuțit de infirm, cînd bănuitor îl sfredelește cu privirea roșcată să-i afle adevăratul secret al vieții. De cele mai multe ori, însă, o face numai cu o iritată pismă, pe care n-ar vrea să și-o mărturisească, o respinge, încearcă s-o înăbușe și îl roade, mereu prezentă. Tudor Stoenescu-Stoian i-a uzurpat o parte din prestigiu. A fracționat atenția caracudelor. Intrus la masa lor, și-a lățit coatele și nu se mai sfiește să-i strice efectul celor mai dozate în venin bîrfeli, intervenind nepoftit :

— Aceasta-mi aduce mie aminte de-o întîmplare, cu Stamatian, într-o seară...

Caracudele lungesc gîtul și ascut urechile.

Picu Hartular își contemplă unghiile lustruite, își examinează piatra roșcată a inelului, privește în tavan cu o indiferență afectată și plină de amenințări.

Se silește, la sfîrșitul istorisirii, s-o găsească plină de haz și vrednică de reținut, cu obiectivitatea exagerată a unui adversar mărinimos și loial. Dar iritarea, strînsă în supape, crește, coace, se preface într-o ură tenace. Au început s-o presimtă, nu numai Grigore Panțiru cu înțelegerea lui veșnic vie, ci uneori și un om ca Tavi Diamandescu, deprins să plimbe peste tot ce se petrece în juru-i o privire șăgalnică și un surîs optimist.

— Mi se pare, Picule dragă, că o să asistăm într-o zi la un duel pe viață și pe moarte, între tine și Todiriță!

Tavi Diamandescu a izbucnit în rîs la năzdrăvănia ideii.

Îl și vede chiar pe Picu, sărind ca un samurai cu spada în mînă, fandînd si parînd lovituri. E atît de nostimă imaginea, încît a uitat observația justă și serioasă de unde-a pornit. Bucuros si nevinovat, ar vrea să asiste cu tot dinadinsul la asemenea ispravă. Grigore Panțiru și-a scos însă pipa din gură, a bătut-o de marginea mesei să scuture scrumul și, după ce-a privit îndelung la Picu Hartular, s-a pronunțat, fără să surîdă în barba flocoasă :

— Tavi, Tavi! Ești mai aproape de adevăr decît îți închipui. Aceasta sau ceva asemănător, cu aceasta are să se întîmple poate mîine, poate peste o lună, poate peste un an, peste cinci... Dar o răfuială între dînșii are să existe. Una pe viață și pe moarte, cum ai spus tu.

— Nu se poate! protestă Tavi, cu toată veselia risipită. Sînt doar amîndoi oameni de ispravă. Amici. Au altceva mai bun de făcut. Că se înghimpă pe ici pe colea, cu atîta mai bine. Ne mai înviorează. Nu e așa, Picule?

Picu Hartular își privea degetele lungi, lustrul unghiilor, inelul.

Răspunse, fără să ridice ochii :

— Cu un ghebos nu se bate nimeni în duel.

Niciodată nu avea obicei să vorbească despre infirmitatea lui. Iar în glas, răsunase o amărăciune cum nu-i stătea în stăpînirea de fire s-o arate.

— Ce ți-am spus! exclamă Grigore Panțiru, satisfăcut că a nimerit atît de precis diagnosticul.

Tavi Diamandescu se miră, dezvelindu-și dantura albă în rîsul din totdeauna, revenit :

— Cum, ce mi-ai spus?... Vezi bine că un duel e exclus. Aceasta e tot ce interesează. O recunoaște și Picu

— E exclus, doar fiindcă infirmitatea lui e o piedică... starui conu Grigore pufaind și uitîndu-se la cocoașa lui Picu Hartular. Doar acesta e obstacolul... Altfel !...

Își scoase pipa și atingînd cu ea spatele lui Picu Hartular, se adresă direct, cu o brutalitate premeditată :

— Aci fierbe ceva, Picule ! Și prevăd o explozie. Vezi să nu-ți erupă vulcanul din gheb !

Tavi Diamandescu se mută de pe un scaun pe celălalt, cu neastîmpăr. Se simțea consternat. Numai din vina lui începuse această discuție stupidă. Iar conu Grigore nu mai era de recunoscut. Întîia oară îl auzea rostind cuvinte atît de nesăbuite pe socoteala unei infirmități cruțată de toți, prin consimțămînt tacit. Încercă să schimbe vorba :

— După masă, mă reped la țară... Numai să-mi lăsați vorbă lui *signor* Alberto unde vă găsesc. Deseară sînt îndărăt și tragem o raită la „Santiago".

Propunerea lui nu stîrni nici entuziasm, nici obiecții. Grigore Panțîru și Picu Hartular păreau ca n-au auzit-o.

Tavi îi cercetă cu atenție.

— Dar ce aveți, frate ? Coane Grigore ! apelă cu sinceră părere de rău. Ce înseamnă aceasta ?

— Întreabă-l pe el ! continuă conu Grigore să împungă cu pipa cocoașa lui Picu Hartular. Eu am spus ce-am avut de spus. E rîndul său să dea drumul supapei din Vezuviul lui.

Spre mirarea lui Tavi, Picu Hartular, în loc să izbucnească, dezlănțuind o indignare și foarte legitimă protestare, pentru chipul nemaipomenit cum își trata conu Grigore prietenii vechi și fideli, ridică ochii întristați, de cîine bătut, și vorbi cu simplitate :

— Ai dreptate, coane Grigore ! Te-am înțeles de ce-ai vrut să te arăți mai varvar cu mine, decît te îndeamnă inima. Ai crezut că am să izbucnesc. Și că așa, am să mă dezvălui... Ai dreptate ! Tot răul îl port în ghebul acesta din spate, pe care vreau să-l uit cîteodată, dar, cum vedeți, e ireparabil.

— Ei și ? Vorbești prostii, dragă Picule ! încercă să-l consoleze Tavi Diamandescu, mutîndu-se iarăși pe scaunul de alături. Vă spun drept că nu vă mai recunosc. De cînd ai început să te gîndești la asta ?

— Tot timpul m-am gîndit la *asta*... răspunse lacon Picu Hartular.

— Ce te-mpiedică ? Ce ne-mpiedică ? Așa ai fost întotdeauna. Așa te cunoaștem. Așa te iubim și ești nedespărțit de noi. Doamne-Dumnezeule, am început și eu să vorbesc prostii ! Nu mi-am închipuit niciodată că o să ajungem să discutăm ca niște sălbatici, toți trei, o... un... în sfîrșit.

— Completează, dragă Tavi : o infirmitate, un gheb, în sfîrșit, o mizerie pe care delicatețea și omenia dictează să nu i-o amintești niciodată nevolnicului în față.

— De ce *în față* ? protestă Tavi Diamandescu. În față sau în absență, e același lucru. Disprețuiesc asemenea nuanțe. Eu niciodată nu m-am gîndit la... în sfîrșit, nu m-am gîndit, fiindcă nici n-am observat. Întrucît mă privește, ești ca mine, ca toți. Aceasta e !...

— Ai face bine să te uiți puțin în oglindă, Tavi scumpule ! povățui cu blîndețe Grigore Panțîru. Să te uiți la tine în oglindă, la el, și pe urmă să observi... să observi și ceea ce n-ai observat pînă acum.

— Nu mai înțeleg nimic. Începe să mă doară capul... se căină jumătate în glumă, jumătate serios, Tavi Diamandescu.

— Nici n-ai cum să înțelegi tu, care ești sănătos ca un taur, inocent la minte ca un copil și scăldat de moașă în covată cu floare de năvalnic ! spuse Grigore Panțîru.

Pe urmă, arătînd cu pipa spre cocoașa lui Picu Hartular și întorcînd-o spre pieptul lui flocos și desfăcut din cămașă și spre chipul lui cu nasul socratic, cu fruntea presărată de noduri ca jumătățile de nucă, încheie :

— Noi, însă, ne înțelegem altfel. Eu și Picu ! Nu e așa, Hartular ? Eu îl înțeleg pe el, cel de acum, cum mă înțelege el pe mine, cel de acum patruzeci-cincizeci de ani.

— Hotărît ! V-ați pus să-mi sfărîmați capul ! se tîngui Tavi Diamandescu, apucîndu-se cu palmele de tîmple. Uite ! Simt că dacă mai continuați mă lovește meningita.

N-au mai continuat, nici Grigore Panțîru, nici Picu Hartular, fiindcă au prins să-și facă apariția caracudele.

A sosit, mai tîrziu, și Sandu Buhuș, măcar că nu e caracudă și e numai un intermitent client al lui *signor*

Alberto. A trecut și Iordăchel Păun, între un comitet și o traducție autentificată a unui act scris cu litere cirilice.

Discuția și-a îndreptat de la sine albia spre treburile toamnei, prețul lemnelor, curba salariilor și spre evenimentele politice. Picu Hartular a căpătat glas. A părut tuturor ca în diminețile lui de vervă înveninată, cînd dă grăunțe de ronțăit pe-o săptămînă auditoriului nerăbdător să ajungă acasă și să împărtășească nevestelor ultima pătărănie a domnului primar Blîndu cu blînda sa, stadiul conflictului dintre doamna colonel Valivlahidis și prefectul Emil Sava, scîrbavnica întîmplare a unei fețe episcopale, surprinsă în flagrant-delict cu o preoteasă, tocmai de respectivul popă și soț. Sub ochiul atent și de-o insuportabilă luciditate al lui Grigore Panțiru, își înăbușea glasul lui cavernos, parcă alt glas, lăuntric, ascuns, slab și descurajat.

De cîteva ori, conu Grigore a clătinat capul de satir bocîrn și flocos, alungînd un gînd supărător.

Tavi Diamandescu nu le-a observat toate acestea. Instinctiv, privirea lui nu se oprește unde se sapă o umbră ; caută desfătarea suprafețelor lucii și luminoase.

Dar cu același suflet direct și simplu, cînd a dat ochii cu Tudor Stoenescu-Stoian, nu și-a înăbușit întrebarea pe buze :

— Ce e cu voi, dragă Todiriță ? Cu tine și cu Picu...

— Cu mine și cu Picu ? Ce poate să fie ? Nu poate să fie nimic. N-am de împărțit cu nimeni, nimic.

— Ei, bravo ! Asta spuneam și eu ! se bucură din tot sufletul Tavi Diamandescu. Ce-ați putea avea voi de împărțit ? El are clientela lui. Tu te mulțumești cu foarte puțin. Pentru tine, avocatura nu e un scop. Am înțeles-o eu prea bine. E un mijloc de existență, modest, cît mai modest, ca să-ți poți vedea de scrisul tău... Pe urmă, tu ai și catedra... Nu-nu ! Numai intriganților poate să li se năzare că aveți ceva de împărțit.

Încîntat că lucrurile se limpezesc atît de ușor și că el le-a întrevăzut atît de prompt, îl invită pe Todiriță să-i ție tovărășie în automobil, pînă la Crîngul lui Naum.

Acolo ochise un petec de moșioară, care nu-i părea de lepădat. Cum se instală la volan, Tudor Stoenescu-Stoian descoperi alături de el un alt om. Cu o frenezie a primejdiei și cu o precizie de campion-profesionist. Tavi Diamandescu

lua virajurile în plină viteză, calcula situațiile cele mai dificile, fila între două caruțe așezate de-a curmezișul șoselei : încleștat cu amîndouă mîinile pe volanul de ebonit, cu piciorul apăsat pe accelerator, sfîșia aerul ca un obstacol material : pe urmă, se lăsa pe spate rîzînd cu toți dinții, cînd indicatorul la tablou juca între 100 și 105, la șosea deschisă.

Treceau vertiginos îndărăt stîlpii de telegraf, teii de pe marginea drumului, cîmpurile cu negre și deșarte arături de toamnă, cantoanele singuratice. Octav Diamandescu își făcea loc în perna elastică de cîte ori se apropia o curbă ori o încurcătură de căruțe cu lemne : o imperceptibilă cută de atenție se adîncea pe fruntea bronzată de soare ; striga din treacăt o înjurătură, voioasă ca o felicitare, unui cherestegiu dormind beat în car, și iar izbucnea rîsul alb și tînăr, îndată ce se desfășura drumul rectilin sub sfîrîitul roților.

— Te-ai uitat la ceas, Todiriță, la plecare ?

Tudor Stoenescu-Stoian mărturisi că nu s-a gîndit.

— Păcat ! Sînt sigur că am făcut o medie de 80. Uite, ajungem ! Inutil să-ți spun că nu trebuie să te miri de loc de ce-ai să auzi și ce-ai să vezi. Să asiști și să fumezi.

La această invitație, Tudor Stoenescu-Stoian răspunse cu un surîs sceptic. Ce putea să vadă și să audă ? Tavi era un băiat bun, un chefliu, un zevzec, un fecior de bani gata. Atît și nimic mai mult.

Descoperise acum că mai pătimește și de nebunia vitezei, de atracția primejdiei. Dar una se completează cu cealaltă. Un Tavi Diamandescu, însă, om de afaceri, cumpărînd un petec de moșie, tocmindu-se ? Dimpotrivă, poate va fi nevoie să se amestece dînsul, prietenește, numai ca să-l împiedice de la o prostie.

Mașina coti pe-un podeț strîmt, cu scîndurile putrede și ieșite din cuie, jucînd sub greutate.

— Trebuie reparat ! Ce zic eu, reparat ? Înlocuit ! Un pod solid de stejar ! decise Tavi, anticipînd rolul de proprietar cu drepturi absolute și aspre răspunderi.

Roțile călcară pe-un drumeag moale, năpădit de troscot. Tavi Diamandescu încetinise, se răsuci pe volan în dreapta și-n stînga, măsurînd distanțele, luînd notă de

amănunte infime, dar pentru dînsul de o importanță considerabilă.

— Și ticăloșia asta trebuie lărgită... De o parte și de alta, plantați plopi și tei ! Apoi, graindu-și singur :

— Așadar, n-au făcut nici o arătură de toamnă ? Semn bun. Tavi puiule ! Arătură înseamnă bani. Nu-s bani, nu-i arătură... Nu-i arătură, nu-s bani.

Se vedea o casă în fund. Un conac cu împrejmuirea părăginită.

Tavi împinse poarta cu botul radiatorului, intră în curte fără să claxoneze, opri în fața unor scări cu treptele știrbe. Privirea lui, deodată ascuțită și rece, continua să înregistreze aceste semne ale sărăciei și dezordinii.

Surîsul se destinse din nou, luminîndu-i fața arămie :

— Bun ! zise. Aici nu te latră nici cîinii. Alt semn bun. Todiriță dragă ! Te asigur eu că n-am făcut un drum de pomană.

Sări sprinten peste portieră și numai după aceea apăsă butonul claxonului, să dea veste de sosire.

Cu mare mirare, Tudor Stoenescu-Stolan recunoscu în cei doi inși, iviți în capul scărilor, vechii lui amici din tren : domnul Stănică Ionescu și prietenul său Cristache Cimpoieșu, agricultori și proprietari.

Erau amîndoi zburliți, cu mustățile umede și amîndoi se întreceau în temenele. Domnul Stănică Ionescu pierduse cu desăvîrșire siguranța cu care l-ar fi pus el la rezon pe Briand, dacă s-ar fi aflat în locul lui Titulescu, la Geneva. Nodul cravatei, coborît din guler, lăsa să se vadă vîrful de metal al butonului. Iar butonul era ruginit. Firește, părea și acum cam cu chef. Vinul fusese însă, de astă dată, cu efect sumbru și deprimant.

O singură tresărire de animație arată, cînd Tavi vru să-i înfățișeze tovarășul de drum. Domnul Stănică Ionescu i-o luă înainte :

— He-he ! Să fii dumneata sănătos, coane Tavi ! Noi sîntem cunoștințe vechi. Cu domnul jurnalist din București am eu o chestie grozavă... Numai să pună o leacă umărul și dăm guvernul peste cap !

— Cu atît mai bine ! se bucura Tavi Diamandescu. Ai să discuți chestia grozavă cu dumnealui și aveți să dați

amîndoi guvernul peste cap, cît stau eu de vorbă cu onorabilul Cristache.

Onorabilul Cristache Cimpoieşu păru adînc lovit de această perspectivă.

Apelă cu ochi disperaţi la prietenul Stănică, să nu-l lase singur la aman.

— Fii fără grijă, Cristache ! îl asigură domnul Stănică. Asta nu-i chestie de discutat acuma. Nu merg două deodată. Fă bine şi poftește oaspeţii înăuntru... Poftim, domnule jurnalist ! Poftim, coane Tavi !

În încăperea scundă, cu grinzi afumate şi cu ferestrele fără perdele, plutea un iz dospit de vin.

Paharele şi sticla se mai aflau încă pe masa fără învelitoare.

Le culese o slugă lălîie şi desculţă, ştergînd urmele ude cu poalele pestelcii.

— De trei zile te aşteptăm ! anunţă domnul Stănică Ionescu. Zău că de trei zile, coane Tavi !... În fiecare după-amiază, vin aici, la fratele Cristache, să-i ţin de urît şi să te aşteptăm, aşa cum ai promis.

— N-am avut timp ! vorbi scurt Tavi Diamandescu.

— Înţeleg, înţeleg... Am aflat că sînteţi gata cu grîul. L-aţi pus tot în pămînt... La noi ?... La păcătoşii de noi...

Domnul Stănică Ionescu îşi luă seama că era să destăinuie necazurile sale şi ale prietenului Cristache, într-un moment neprielnic. Alungă mărturisirea cu mîna, ca şi cum ar fi vrut să şteargă vorbele din văzduh.

— Luaţi loc, coane Tavi ! stărui. De ce nu şedeţi ?

Tavi Diamandescu refuză să se aşeze pe scaun.

Se plimbă prin cameră cu mîinile în buzunări, examinînd tencuiala căzută ; privi distrat pe fereastră.

— N-am avut timp ! repetă după o pauză destul de lungă, întorcîndu-se şi aprinzînd ţigara, fără să ofere portţigaretul la nimeni, cum o făcea el întotdeauna.

Căută cu ochii o scrumieră, să lepede chibritul.

— Puteţi să-l aruncaţi jos ! îl îndemnă domnul Stănică Ionescu.

Într-adevăr, de jur împrejurul mesei, pe scîndurile goale, se aflau semănate cu nemiluita capete de ţigări şi chibrituri stinse. Singura semănătură, fără sorţi de prosperă recoltă, în gospodăria agricolă de pe sfoara de moşie a

onorabilului Cristache Cimpoieşu, *proprietar* ajuns la aman. Tavi Diamandescu nu urmă pilda gazdelor. Merse pînă la gura sobei şi zvîrli acolo chibritul.

Pe urmă, se uită la ceas şi ridică semnificativ din sprîncene.

— N-am avut timp, cum prea mult n-am nici acuma. De altfel, nu i-am spus onorabilului Cristache nimic sigur. Am aruncat o vorbă, fiindcă şi mie mi-au trecut vorbe pe la ureche... Poate vin, poate nu vin ! Să vă spun drept, şi acuma, dacă sînt aici, e numai din întîmplare. Am făcut un drum, să-i arăt prietenului Todiriţă partea aceasta din judeţ, spre Piscul Voievodesei, unde s-a iscat năzbîtia cea nouă cu petrolul şi cu sondele... Cînd am văzut drumul cotind la stînga, mi-am adus aminte. Zic : omul acela poate mai aşteaptă şi acum ! Să mă opresc cîteva minute şi să-l anunţ. Şi nu-l ţin cu vorba... .

— Adică cum ? întrebă cu nelinişte Cristache Cimpoieşu.

Amîndoi prietenii, agricultori şi proprietari. schimbară o privire alarmată.

— Cum să nu-l ţineţi cu vorba, coane Tavi ? insistă Stănică Ionescu, glăsuind în numele amicului. din fire tăcut şi la minte cam greoi.

Tavi Diamandescu se îndreptă spre gura sobei să scuture scrumul.

Răspunse acolo, pe jumătate plecat, ca şi cum s-ar fi adresat stîlpilor de olane. nu celor doi prieteni, agricultori şi proprietari :

— Fiindcă m-am răzgîndit. Nu mai cumpăr ! De la sobă, se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian, apelînd la judecata lui : — Spune şi tu. Todiriţă... Acum e vreme de cumpărat pămînt ? Numai nebunii cumpără pămînt. Oi fi eu nebun. Toată lumea mă socoteşte cam zănatic şi are dreptate. Dar nu merg cu sminteala pînă acolo, să mă mai încurc iarăşi şi să-mi pun capul sănătos sub Evanghelie. Aceasta am vrut să trec şi să i-o spun onorabilului Cristache.

Şi revenind la cei doi prieteni agricultori şi proprietari, îi privi în creştet, din picioare, cu mîinile în buzunări şi cu ţigara în colţul gurii :

— Dacă v-am încurcat cu ceva, să-mi fie iertat. N-a fost cu voia mea. M-au luat alte griji și uitasem c-am aruncat o vorbă. De acum putem merge, dragă Todiriță !...

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică de pe scaun, unde asistase mut la toată scena. Era bucuros și totodată mirat că totul s-a isprăvit atît de repede ; era mai ales scandalizat că Tavi Diamandescu și-a bătut joc de el, făgăduindu-i că are să fie martor la un tîrg complicat și cu surprize, cînd el venea tocmai să anunțe că s-a răzgîndit și că nu mai cumpără. Își căută pălăria din ochi.

Dar domnul Stănică Ionescu se repezi să pună stăpînire pe dînsa și îi implora să mai rămînă :

— Măcar o cafeluță... Nu se poate să ieșiți din casa omului fără să luați o cafeluță ! Ia mișcă, frate Cristache, și vezi...

Cît timp Cristache Cimpoieșu lipsi să dea porunci pentru cafea, prietenul său, Stănică, uitîndu-și rolul, diplomația și discreția pe care-o jurase, trecu la confesiuni :

— Asta-i o mare lovitură pentru bietul Cristache !... Asta pot zice c-are să-i pună capăt...

— De ce ? întrebă cu indiferență Tavi Diamandescu, întors cu spatele și privind pe fereastră.

Ca să arate cît de puțin îl interesa toată povestea, căscă lung și rămase neclintit, contemplînd curtea pustie, șurile dărăpănate, cele cîteva căruțe căzute într-o rînă, unele fără roți, altele fără cruce, fără proțap, fără loitre, îngrămădite sub cerul liber, lîngă gardul desfundat.

— Mai întrebați de ce ? se ridică domnul Stănică Ionescu de pe scaun, venind la fereastră. Văd că priviți prăpădul din ograda asta... Apoi, n-ajunge atîta ca să vedeți de ce, coane Tavi ? Pe aicea pare-a trecut o vărsare de apă și-a măturat tot. Și să știți de la mine că așa a și fost... Nu mai că vărsarea aceea de apă se cheamă muiere. A trecut pe-aicea o muiere...

— Mnda. Îmi pare c-am auzit așa ceva.. își aminti vag Tavi Diamandescu, uitîndu-se din nou la ceas.

— De bună seamă c-ați auzit. Cine n-a auzit despre necazul lui Cristache ?... Și cine s-a așteptat la așa ceva ?... Duci șapte ani casă bună cu o femeie. Crezi că te-ai înțeles și-ai rămas legat cu dînsa pe toată viața. Pe urmă, într-o

zi, cînd te-ntorci acasa, găsești vraiște peste tot, nevasta nicăieri... I-o cărat și lucrurile din casă, coane Tavi! Cu căruțele încărcate le-a cărat și-a plecat în lumea ei... De atuncea, cine mai poate spune despre Cristache că-i om? O căzut și la patima băuturii. De cinci ani, face praf din el și praf din mosie... Asta-i toată istoria pe care-o știe toată lumea, coane Tavi, și de aceea am să te rog să mai încerci și să mai stai de vorbă... Poate cădeți la învoială... Pentru el totuna-i...

— Dar nu cumpăr! Nu ți-am spus că nu cumpăr?

— Bine, nu cumpărați! Vă costă ceva să stați de vorbă?

Fără să-și dea seama, domnul Stănică Ionescu, prin mimetism, jucîndu-și rolul, adoptase intonația samsarilor de profesie.

— Ia mai zi o dată! îl îndemnă Tavi Diamandescu, zîmbind foarte înveselit.

— Ce-am zis? se minună domnul Stănică Ionescu. Am zis ceva rău? Vă costă ceva să stați de vorbă?

— Parc-ai fost Tomiță Bîrliba, misitul și scumpul meu amic! îl bătu Tavi Diamandescu pe umeri. Bine, Stănică, numai de hatîrul tău am să stau de vorbă. Numai fiindcă mi-ai adus aminte de Bîrliba. Încolo, să știi de la mine, o dată pentru totdeauna. Nu cumpăr. Nu-cum-păr!

Cristache Cimpoiașu a intrat aducînd singur, pe tavă, cafelele în cești desperecheate. Tavi Diamandescu s-a așezat, în sfîrșit, pe scaun. De trei ori s-a așezat și de trei ori s-a ridicat. Iar fiindcă rămăsese de hatîrul lui Stănică Ionescu, prietenul lui Cristache, din recunoștință, treptat, a trecut de partea cumpărătorului, aprobînd argumentele lui Tavi, consimțind el în numele celuilalt, scotocind din buzunări un capăt de creion pentru adunări și înmulțiri împărțiri și scăderi.

A patra oară, cînd s-a ridicat de pe scaun, Tavi Diamandescu purta în buzunar, împăturită, zdelca pentru vînzarea-cumpărarea peteculuí de moșie de la Crîngul lui Naum, cu prețul și în condițiile dictate de el.

Sări la volan, peste portieră. Și înainte încă de a ieși pe poartă, întoarse fața pe jumătate spre Tudor Stoenescu-Stoian, cu un rîs de strengar care-a jucat cuiva o festă izbutită.

— Ai văzut cum l-am operat, Tudoriță nene ? Îmi era milă de el, îți spun drept. Dar ce să-i fac ? Afacerile sînt afaceri. *A propos !* Te pun pe tine să-mi închei actele definitive.

După o pauză, cînd au trecut podețul și au dat la șosea întinsă :

— Adică pe tine și pe Picu... Le faceți împreună.

Tudor Stoenescu-Stoian se împotrivi.

Nu înțelegea să răpească lui Picu Hartular un client vechi. De altfel, ar fi și monstruos, lipsit de eleganță, să încaseze onorariu de la un prieten cu care se întîlnește în fiecare zi.

— Ești un caraghios, Tudoriță nene ! declară Tavi Diamandescu, apăsînd acceleratorul pînă la fund. Am să-ți fac și-un cîntec. pe tema lui Balaoacheș, lăutarul nostru de la „Bercuș" :

Cine te-a făcut pe tine ?
Tudoriță nene !
Așa bleagă și distinsă,
Tudoriță nene !

Căci ești un caraghios, dragă Todiriță ! Cel mai mare caraghios, cu eleganțele și delicateturile tale.

— Oi fi, dar eu rămîn la ideea mea... Poate Picu Hartular vede altfel... Îl privește !

— Nu-l privește de loc. Mă privește pe mine. N-ai observat ce-a spus tata, aici, în zdelca din buzunar ? Taxele, timbrele și cheltuielile de avocat, pe din două. Deci, cheltuielile de avocat trebuie să le încaseze cineva... Spuneai. cînd te-am întrebat acum cîteva ceasuri, că n-ai nimic de împărțit cu Picu. Iată, acum vă dau eu ceva de împărțit... Am zis și rămîne bun zis ! Ambițurile să le pui în romanele tale... Viața-i cu totul altceva, dragă Todiriță. S-o înveți de la mine. Eu am învățat-o pe cont propriu... Și nu mi-a fost ușor. Cînd a murit tata, acum zece ani, eram un zevzec pe la Paris. Abia îmi căzuse cașul de la gură și mă credeam rentier de drept divin. Îl omoram cu telegramele. Bani și cec ; cec și bani ! Moare, vin acasă, îl găsesc înmormîntat și în jurul meu gata ceilalți ciocli. Cei care mă așteptau .. Își spuneau : „În trei ani, cît e de zev-

zec, praf și pulbere are să se aleagă de averea lui taică-su...` Mă îndemnau în dreapta și-n stînga cu bani. „Cît voiți, conașu Tavi ? Cît vă trebuie ? O sută, două ?" Nici nu mai spuneau o sută de mii, două sute de mii... Așa am luat eu întîia oară contact cu viața cea adevărată, prin amicul meu de astăzi, Toma Bîrliba, marele pehlivan, fără de care nu se face vînzare și cumpărare în ținutul Călimanului. „N-aveți nevoie de bani ? Cu atît mai mult. Ce, vă costă ceva să stați de vorbă ?" Un an am stat de vorbă... Pe urmă m-am dezmeticit. Am descoperit secretul cum să rămîn zevzec cînd e vremea de zevzecie și să-mi văd de treburi cînd e vorba de treburi. Nu-mi place să putrezesc de lene. Pot spune că nu-mi place nici să jupoi șapte piei de pe țăranul care-mi munceşte pămîntul. O fac, dar cu măsură. Nu arar mă scol o dată cu dînsul din zori, pun mîna pe coasă, pe furcă, pe secere, să-i arăt și lui că mă pricep la treaba asta. Tolstoism ! zice conu Grigore, rizînd și strîngînd din umeri. Nu ! O fac din igienă, să nu prind osînză, și o mai fac din calcul, la rece. De ce ți-ai îngriji vitele de muncă și ai urgisi neghiob brațele de muncă ? Așa că-i ajut din cînd în cînd, îi mai cunun, le mai botez plodurile, le mai plătesc o înmormîntare. Iar dînșii mă socotesc om de ispravă — și poate că sînt de ispravă în felul meu, față de alții. Mai am cîțiva ani, pînă ce mi-or da cele dintîi fire albe. Atunci am să mă liniștesc definitiv. Ai să-l vezi pe Tavi în halat și-n papuci, cu scufie, în cerdacul de la țară, sugîndu-și cafeluța. Pînă atunci, duș și gimnastică suedeză în fiecare dimineață. O porțiune de coasă ori de seceră, cînd se ivește ocazia, cot la cot cu flăcăii, să le iau piuitul, numai de-al dracului. Viață ! Viață pe care nu mi-am ales-o eu. Așa mi-a venit din născare, așa o trăiesc. Tot conu Grigore pretinde că, dacă m-aș fi născut în altă lume, aș fi ajuns altceva : un bun inginer, un bun administrator, un bun organizator. Poate, Tudoriță nene ! Mai știi ?... Nu asta mă împiedică să dorm și să trăiesc... Drept care, trăiesc cum am apucat. Prezent la „Rinalti", prezent la „Santiago", prezent la „Bercuș" ! Dar prezent și dimineața la patru, pe cîmp, cînd trebuie și atîta cît trebuie. Pentru mine viața e simplă și scumpă, fiindcă mă bucură. Nu sînt un otrăvit ca bietul Picu Are

dreptate conu Grigore. Nici n-aș avea de ce să fiu... Picu ? Ai spus tu ceva vreodată despre cocoașa lui Picu ?

— Eu ? se miră cu sinceritate Tudor Stoenescu-Stoian. Ți-am declarat, o dată pentru totdeauna, că n-am nimic de împărțit cu el.

— Nu e vorba de împărțit. Mai întîi că acum vei avea de împărțit ! Și mai pe urmă, fără să ai ceva de împărțit, poate că ai aruncat o glumă, o vorbă fără să-ți dai seama. Știu eu ? I-o fi suflat cineva ceva, la ureche.

— Te rog să mă crezi ! rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu oarecare solemnitate. Îți dau cuvîntul meu, n-am spus niciodată, nimic și nimănui, nici despre Picu Hartular, nici despre cocoașa lui Picu.

Prins într-o plasă atît de cumplită de născociri, Tudor Stoenescu-Stoian simțea o voluptate sănătoasă și răcoritoare, susținînd de astă dată un adevăr pe care-l știa deplin, curat, în afară de orice îndoială.

De la prima lui întîlnire cu Picu Hartular, s-a lovit de o agresivitate inexplicabilă și stăruitoare. Aceasta durează și acum. Cu oscilații, ca în curbele foilor de temperatură. Dar revenind a doua zi, mai vizibil, după o amăgitoare acalmie de douăzeci și patru de ore.

— Aici începează priceperea mea ! mărturisi Tavi Diamandescu. Dă-mi un Tomiță Bîrliba să ți-l operez. Ți-l operez ! Dă-mi un Cristache Cimpoiești ori un Stănică Ionescu : ți-i operez ! Dă-mi un papagal de la „Santiago"... Îi merg fulgii ! Dă-mi un cal nărăvaș, o mașină, pune-mă înaintea unei baterii pe front, cum am comandat în război o baterie și nu m-am făcut de ocară... Eu li-s tata lor. Dar întortocheturile voastre nu le pricep. N-aveți nimic unul cu altul și totuși aveți ceva ! Dumnezeu să vă mai înțeleagă ! Dumnezeu și conu Grigore ! Să oprim puțin ? De-aici, priveliștea e minunată. Cel puțin așa spune toată lumea ! se grăbi Tavi Diamandescu să treacă răspunderea opiniilor estetice asupra altora cu mai multă autoritate.

Frînă, ca întotdeauna, din plină viteză. Frînele scrîșnir ă, motorul vibră, roțile se încleștară în nisipul jilav al șoselei.

— Asta dă-mi ! spuse satisfăcut Tavi Diamandescu, bătînd cu mîna înmănușată pe volan, cum ar fi alintat un

al ascultător. Ai văzut oprire din viteză ? Ai văzut precizie ? Şi are trei ani rabla ! Cum s-o schimb ? De ce s-o schimb ? Mai merge tot aşa de admirabil încă o jumătate de an, cum o vezi şi cum te văd...

Pe urmă, îşi descurcă picioarele dintre camerele desumflate, dintre cheile pline de unsoare, bidoanele de ulei şi pompele zvîrlite vraişte în maşină. Sări peste portieră şi deschise cutia motorului. Începu să cerceteze ceva, strîngînd şi deşurubînd piese, cu exclamaţii, cu întrebări, cu ameninţări părinteşti şi încurajări, întocmai ca vizitiii cînd vorbesc cailor, la popas, frecîndu-i pe ochi şi trăgîndu-i de urechi.

Priveliştea nu-l interesa. Crescuse cu ea.

Şi era, într-adevăr, încîntătoare priveliştea aceasta desfăşurată din vîrful Călimanului, ca o veche şi clară estampă.

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu acum fiecare stradă a oraşului din vale, ştia cum se numeşte fiecare biserică Piaţa, liceul. Grădina şi cazărmile. Livada Episcopiei, gara şi cîmpul de tir. Terenul de tenis, pustiu de cînd s-a risipit tineretul la şcolile de departe, cu dreptunghiurile de var liniate pe nisip.

Toate păreau extraordinar de limpezi şi de aproape, dar miniaturale ca într-un tîrg al furnicilor.

Asfinţitul de toamnă, fără neguri şi fără funigei, prefira o lumină melancolică şi lină peste această lume mărunţă, cu măruntele ei aşezări.

În privirea lui Tudor Stoenescu-Stoian era înduioşare, recunoştinţă şi creştea o mustrare. Îşi ţinuse făgăduiala micul oraş patriarhal. Îl acceptase. Îl încorporase. Îl izbăvise de înfricoşătoarea singurătate din mijlocul mulţimilor şi de anonimat. Pentru toţi cei din vale, era, în sfîrşit, cineva. Un om şi un nume — nu o unitate din statistica trecătorilor zilnici de pe Calea Victoriei.

Mijeau şi cîteva prietenii.

Au început să-i ajungă pe la ureche şi cîteva aluzii despre candidatele la măritiş ; simte multe perdele care se clatină în urma lui, la ferestre, cînd trece pe stradă. Are şi-un duşman. Un adversar inofensiv, în gluma, acel Picu Hartular, cu batistele parfumate şi cu o voce de ventriloc. Duelurile lor sînt o joacă pentru galerie, întru amuzarea

caracudelor. Atît cît e nevoie ca să tragă un hotar bine simţit între dînsul şi gloata cea fără nume, fără însemnătate şi fără cuvînt, chiar într-un tîrg ca acesta să-ncapă într-o tipsie.

Încolo ?

Nu-şi ştie nimic de împărţit, cu nimeni şi nici cu Hartular. În cinci ani, va agonisi destul să-şi cumpere şi el o casă. O viziune şi o bucată de pămînt, o parcelă din planetă, a lui pentru veşnicie, numai a lui, s-o poată recunoaşte de aici, de sus, cum citeşte ca pe o hartă casa lui Sandu Buhuş, în livada desfrunzită, casa lui Pantelimon Tacu în parcul împrejmuit de zid.

Dar de ce toate cu preţul unei minciuni ?

Atît de simplu s-ar fi petrecut altfel, cu alt preţ, fără drojdia aceasta la fund, de nelinişte şi de dispreţuire pentru el însuşi ! Un tren — personalul de 18,38 — pleca din gară, slobozind o egretă albă de fum. Cine mai pleacă ? De ce mai pleacă ? Mai pot tînji unii după lumile de departe ? Mai există o nerăbdare a plecărilor, un neastîmpăr, o chemare a necunoscutului ? Viaţa e aici. Fericirea e aici : numai aici se poate înfiripa încet, treptat, durabil, prinsă în rădăcini, cum s-au încleştat, cu fibre adînci şi răsfirate, pomii livezilor din vale. Ce fiinţă ciudată Adina Buhuş ! Ciudată şi puerilă. Cum poţi suferi de nostalgia unei lumi pentru care nu însemnezi nimic ? Dreptatea e de partea lui Sandu Buhuş, nu a Adinei. Ea îl întreabă mereu cum înaintează romanul. Ba încă spune — romanele ! Îl întreabă ce veşti a mai primit de la prieteni. De nu i-ar cere cumva să-i arate un manuscris, o pagină de roman ! Mereu aceleaşi întrebări, aceeaşi nelinişte... Parcă şi-au dat toţi cuvîntul... Fără acesti blestemaţi prieteni închipuiţi, fără aceste blestemate romane închipuite, priveliştea din vale i-ar fi o atît de blîndă, de împăcată şi de o deplină încîntare !...

— Ce ţi-am spus. Todiriţă ! Este sau nu este minune ?

Tudor Stoenescu-Stoian tresări vinovat

Tavi Diamandescu isprăvise de meşteruit motorul. Cu basca împinsă pe ceafă, cu mîinile în buzunări, rîdea cu dantura întreagă.

— De cinci minute mă uit la tine. Te urmăresc cum priveai. Te-am prins asupra faptului... Mă uitam şi făceam deosebire între mine şi tine. Eu, ca un dobitoc, mi-am băgat îndată nasul în motor şi în duhoare de ulei. Pentru tine, n-a mai existat decît priveliştea aceasta. Te înţeleg. Asta s-o spui tu într-un roman, Todiriţă !

Todiriţă făcu semn mut cu mîna prietenului, să n-aibă nici o grijă. Ştia el ce are de făcut.

Capitolul II

ULTIMA DOAMNA DIN NEAMUL MOVILESC

Iordachel Păun privi gînditor afară, pe fereastra cofetăriei „Rinalti", în ploaia de noiembrie înspicată de fulgi.

Paltonul proaspăt scos din lada de Braşov, cu toată grija coanei Veturia să-l aerisească, mai mirosea încă uşor a naftalină şi a foi de tutun, de paciuli, de sulfină. Dar departe de a supăra nările, mirosul acesta adăuga nu ştiu ce subtilă noblețe bătrînelului nevoiaş şi îngrijit. Îl învăluia ca un nimb al sărăciei decente.

Se întoarse spre Tudor Stoenescu-Stoian şi cuvîntă cu glas micşorat, cum vorbesc surzii deprinşi să citească spusele altora după mişcarea buzelor, nu după sunet :

— Mai întîi, te rog să mă ierți că te-am adus prin ticăloşia asta de vreme, la un ceas neobişnuit. Ți-am dat întîlnire acuma, fiindcă ştiu că e cofetăria goală şi putem vorbi în liniște.. E o chestie delicată. Cînd ai s-o afli pînă la sfîrşit, dacă vei avea răbdare s-o asculți, ai să mă-nțelegi. Pe urmă, ai să răspunzi da sau nu. Refuzul n-are supărare.

— Mă rog ! protestă Tudor Stoenescu-Stoian. Despre refuz nu poate fi vorba, coane Iordăchel. Pe mata cred că nu te-a refuzat nimeni în tîrgul nostru.

Iordăchel Păun îşi netezi părul alb şi moale, surîzînd iertător amintirilor :

— Asta numai eu o ştiu. Dar cum n-o spun la nimeni, să lăsăm povestea să treacă drept aşa. Dacă am auzit bine ai spus *tîrgul nostru*. Mă bucură cuvîntul. Pentru mine e dovadă că n-am greşit adresîndu-mă dumitale şi nu altuia. Eşti de-al nostru, dară eşti nou. Adică nu eşti amestecat în pasiunile de aici. Deocamdată, ai scăpat. Un asemenea om îmi trebuia mie.

— La dispoziția matale, coane Iordăchel. Cu trup şi cu suflet.

— Sufletu-mi ajunge ! Dacă așa este, putem începe. Am s-o iau cam pe departe. Ai să înțelegi îndată și de ce-o fac așa și nu altfel. Răspunde-mi, fără nici un ocol, cam ce părere ai despre Cristina Madolschi ?

— Nu mi-am făcut nici o părere, coane Iordăchel. N-aveam cum. N-o cunosc. Atîta doar : am văzut-o și o văd și eu ca toată lumea, trecînd la plimbare cu cupeul, în fiecare zi, la același ceas.

— Răspunsul mă liniștește... respiră ușurat Iordachel Păun. Mă temeam să nu-ți fi făcut o părere, de-o pildă, după cele auzite din gura lui Picu Hartular. El n-o cruță pe dînsa, cum nu cruță pe nimeni. De dragul unei snoave cu o leacă de venin în coadă, e-n stare să-și sacrifice și prietenii cei mai buni, pe-un dumneata, pe-un Grigore, pe-un Tavi — darmite o nenorocită ființă fără nimeni pe lume, ca această Cristina Madolschi ! Iar dacă ți-i fi făcut despre dînsa o asemenea părere, puteam să cred că mă socotești și pe mine un caraghios, cum o socoate lumea pe dînsa o bătrînă zăludă. În acest caz, discuția noastră s-ar fi oprit aici... Mai spune-mi, acum, și ce crezi despre Sultana Căliman ?

— Numele acesta, cel puțin, acum îl aud întîia oară.

— E de mirare. Ți-o mărturisesc că e de mirare. Că n-ai văzut-o, înțeleg... E greu s-o vezi. Fiindcă ea n-are cupeu să se trambalceze pe ulița mare, în fiecare zi, la același ceas. Dară că nu ți-a pomenit nimeni încă despre dînsa, mă uimește. Știam că tîrgul nostru are o memorie teribilă cînd e vorba să păstreze răbojul evenimentelor urîte, și rele, și întristătoare. Și între aceste două bătrîne cu un picior în groapă, a fost și este ceva și urît, și rău, și întristător... Lumea se înveselește. Are ce mai vorbi. Are de ce mai rîde. Vine Picu Hartular și mai toarnă untdelemn peste foc. Chicotesc caracudele o săptămînă. Pe mine, astfel de întîmplări mă mîhnesc.

Iordăchel Păun se opri să răsucească țigară din tabachera subțiată de argint rusesc.

Urmă :

— Această Cristină Madolschi, ca să încep cu dînsa, așa cum ai văzut-o în daradaica ei de pe vremea lui Pazvante, se trage din neamul Movilestilor. Cum ? F de pri-

sos sa-ţi înşir cu de-amănuntul. Vorbesc documentele de familie. Are un sipet. Le-am cercetat şi le-am puricat de nenumărate ori. Dar chiar fără întărirea pergamentelor, şi încă i se simte neamul după fire. Poate cunoşti ce soi de femei au fost Movileştile ? Mîndre, ambiţioase, şi gata să se pună de pricină. Toată viaţa lor au uneltit şi s-au judecat. Unelteau pentru tron, în Ţara Moldovei sau în Polonia ; se judecau pentru împărţeli de averi, mai cu seamă acolo, în ţara lehilor. Cristina Madolschi are în sînge toate aceste porneli. Mîndră şi uneltitoare !... Nu numai atîta. Ca să înţelegi ce fel de femeie s-a arătat încă din tinereţe, trebuie să-ţi mai spun şi acest amănunt. Chiar măritişul ei, acum patruzeci şi cinci de ani, a fost pe o socoteală de ambiţie movilească. Era frumoasă. Era cu avere. O ceruseră unii şi alţii. Băieţi tineri, zdraveni, frumoşi, cu viitor... Unii au ajuns mai tîrziu la dregătorii înalte din ţara şi din vremea noastră, de faţă. Ea nici n-a vrut să-şi coboare ochii la dînşii. Erau de neam „prost". Ori neam de negustori, ori de boiernaşi fără însemnătate, ori chiar feciori sau nepoţi de clăcaşi. Ea şi-a ales unul după rangul şi socotelile ei. Ba chiar din neamul ei. Roman Madolschi îi venea văr de-a patra spiţă. Bătrîior, urît ca ucigă-l toaca, scuturat de bani, cartofor, muieratic şi chefliu. Toate năravurile şi metehnele într-un singur om. Dară era din sîngele Movileştilor ! Un Madolschi... S-au luat. S-o fi minunat şi el de ce noroc a dat peste dînsul, fiindcă umbla ca un scăpătat, mai mult pe la casele altora, invitîndu-se singur cînd lumea se lehămetuise să-l mai invite. Cristina Madolschi plutea în al nouălea cer. La documentele ei de familie, se adăugau acum pergamentele bărbatului. Neamul Movileştilor se întregea din nou, într-un mănunchi. Roman Madolschi, el n-a plutit într-al nouălea cer. S-a dus într-acolo mai tîrziu, după zece ani, cînd şi-a dat obştescul sfîrşit. Pînă atunci, a umblat tot pe pămînt. Adică s-a pus virtos pe mîncare, pe băutură, pe joc de cărţi, trăsuri, cai de călărie, petrecanii şi alte isprăvi, ca pentru acea vreme. Cînd a închis ochii, singura moştenire pe care-a lăsat-o Cristinei Madolschi au fost procesele cu tot soiul de zarafi. S-a judecat zece, cincisprezece, douăzeci de ani A rămas cum o vezi, cu droştile şi cupeurile hîr-

buite, cu un căsoi mare și gol, cu sipetul ei de documente. Pînă aici, povestea n-are nimic prea interesant. Asemenea sfîrșituri au mai avut și alte averi și alte femei. nu numai cele din neamul Movileștilor... Întîmplarea a făcut, însă, în tîrgul nostru. să se mai afle un alt vlăstar de neam vechi. Acest vlăstar se numea Pintea Căliman și era singurul urmaș din mădularul hatmanului Mitru Căliman, cel cu bătălia de pe dealul nostru din față, care-i poartă de atunci numele. Două săbii poate mai încap într-o teacă ; dară un boier de neam se vede că nu putea să mai încapă într-un tîrg cu o Movileascâ. Mai întîi, Cristina Madolschi nu l-a suferit pe Pintea Căliman, fiindcă era boier fără destulă boierie. Movileștii au hîrtii de boierie de prin veacul al cincisprezecelea. Hatmanul Mitru Căliman a fost înălțat în rang din ostaș de rînd. Boieria începea cu el Și mai păcătuise Mitru Căliman dîndu-se de partea dușmană Movileștilor, în luptele pentru domnie de atunci. Acestea toate le-a dezgropat, din sipetul ei cu sineturi, Cristina Madolschi, și, înainte încă de a sfîrsi procesele cu creditorii, a găsit dînsa destulă vreme slobodă să se ocupe de aproape și de Pintea Căliman. De unde toată lumea îl știuse prieten cu răposatul Roman Madolschi, ca unii care se potriveau la fire, la apucături și la slăbiciuni, văduva i-a închis ușa în nas. A căutat prilej să-i facă în plin văz al tuturor, ceea ce se numește *un afront*. Ba i-a mai născocit și nu știu ce procese... Vreme de vreo zece ani. dacă nu mai mult, această răfuială a fost fabula tîrgului. Pintea, om chefliu și șugubăț, a luat lucrurile în glumă. Nu și-a pus mintea c-o femeie. O zădăra și răspundea la zădăreli, numai ca să-și facă o plăcere. Încolo, avea alte treburi, mai grabnice... Era și el ocupat cu tocarea averii părintești — moșiile Călimanilor, care cuprindeau vreo cinci sate. Cînd și-a isprăvit această misiune pe pămînt, după pilduirea bunului său prieten și tovarăș Roman Madolschi, a închis și el ochii și a trecut sub pămînt. Cavourile lor sînt vecine Ai să le vezi vreodată la cimitir. Poate noaptea își mai bat unul altuia cu pumnul în perete, ca să se trezească și să-și amintească de cele isprăvi. A rămas văduva lui. Sultana Căliman. Nu-i de sînge nobil. movilesc. E numai neam de răzăș. A fost o fată fără prea multă carte. Ageră însă la

minte, iar în sînge cu boala de judecată a razăşilor. Cum s-a văzut singură, a lăsat la o parte răfuielile cu toţi creditorii lui Pintea Căliman, ca să răspundă ea cum se cuvine boieroaicei cu nasul pe sus. Şi aşa, s-a pornit războiul între văduve. Aceste episoade ai să le afli poate din gura lui Picu Hartular. Oricît le toarnă el venin în coadă, nu sînt prea departe de adevăr întrucît priveşte faptele. Judecata acestor fapte merită, însă, mai multă blîndeţe şi înţelegere. Să le zicem sminteli femeieşti, şi mai ales sminteli bătrînesti. Dară să le privim ca atare şi să le iertăm ca atare. Ajung îndată şi la încheiere, dacă îmi spui că le judeci ca mine.

— Nici nu mai încape vorbă, coane Iordăchel... încuviinţă Tudor Stoenescu-Stoian, nedumerit unde vrea să ajungă bătrînul.

— Mi-am închipuit că aşa are să fie. Cînd m-am gîndit să mă adresez dumitale, am pornit de la faptul că eşti un scriitor si, ca atare, cu altă înţelegere a sufletului omenesc si cu alta blîndeţe, nu un avocat orisicine... Aşadară, văduvele s-au stropşit cu oţăreală una la alta, nu şi-au dat ziua bună, s-au tras la judecăţi, spre bătaia de joc a tîrgului. Dacă ai să mai stii că singurele proprietăţi care le-au mai rămas, casele, se învecinează, ai să înţelegi ce-au putut născoci din această împrejurare prielnică o femeie din neamul Moviloştilor, care a isprăvit de judecat si de uneltit în lume, şi o femeie din neamul acelor mazili abraşi, care gonesc trei ceasuri după o cioară cu puşca în mîna, fiindcă le-a furat o perjă din livadă. Casele lor se învecinează în fundul ogrăzilor. A Cristinei Madolschi are faţada spre Stinţii Voievozi ; a Sultanei Căliman, faţada chiar în strada Hatmanul Căliman. Gardurile lipite în fund. Şi ce zaplazuri ! Cu întăriturl de cetate. Vreo trei ani, s-au răfuit de la pomi. Ba că trece coroana unui nuc dincoace. Ba că face un plop umbră dincolo. Pe urmă, un cîine care latră noaptea şi tulbură somnul Cristinei Madolschi. Au mai fost chestii cu cocoşi, cu mîţe, cu alte dihănii. Amîndouă bătrînele au stîrpit din amîndouă curţile neamul mîţelor, cîinilor şi cocoşilor. De la o vreme, păreau ca s-au potolit. N-aveau ce mai scormoni. Şi iată că alaltăieri Cristina Madolschi mă chemă să viu de ur-

gență, fiindcă a descoperit ea ceva extraordinar ! Ma duc. Credeam că e vorba de un document. Îmi arată o scrisoare mult mai dincoace, de pe vremea lui Roman Madolschi. O scrisoare prin care Pintea Căliman se lega, nu știu pentru ce pricină, să-i cedeze o parte din fundul ogrăzii, pe cîțiva metri adîncime, ca să facă o aliniere a proprietăților. Cu ce preț ? În ce condiții ? Pe un preț încasat sau pe o plată viitoare ? Scrisoarea nu spune nimic... Dar legămîntul există negru pe alb, cu dată și semnătură în toată regula ..Prin aceasta, mă oblig ca de azi în 6 luni, adică în ziua de 10 august 1888, să predau cu act de vesnică stăpînire porțiunea de..." și așa mai departe. De altfel, ai să vezi scrisoarea. Cum de s-a interesat Roman Madolschi de așa ceva, e singura întrebare la care m-ar mira răspunsul, chiar să-l găsesc. El și rotunjind proprietatea nevestei ? Nu-l văd. Ipotecînd ceva, înstrăinînd ceva .. asta da ! În sfîrșit, scrisoarea există. Poate era numai prețul unui pariu, cum aveau ei obicei să-și joace între dînșii caii, trăsurile și butoaiele cu vin din pivnițe, spre turbarea nevestelor. Acum, imaginează-ți dumneata ce înseamnă o asemenea scrisoare în mîna unei astfel de femei.

— Nu înseamnă nimic ! se grăbi să riposteze, profesional, Tudor Stoenescu-Stoian. Un petec de hîrtie, fără valoare. Chiar dacă ar exista un act autentic de vînzare-cumpărare, și încă n-ar însemna nimic, de vreme ce, de la 1888 pînă acum, porțiunea presupus vîndută a fost stăpînită mai departe, fără nici o tulburare, de Pintea Căliman și de Sultana Căliman.

— Știu... Există prescripție, dacă vrei s-o iei ca atare Există încă alte chipuri de a interpreta, care să ducă la același rezultat în justiție Ai dreptate ! Scrisoarea nu înseamnă nimic. Petec de hîrtie. În mîna oricui, nu a Cristinei Madolschi... Pentru dînsa, însă ? Aceasta e ultima fericire pe care putea să i-o mai acorde pronia cerească. Să se mai poată judeca iarăși cu Sultana Caliman? Și nu pentru un cîine, un cocoș ori un nuc din livadă. Să arate ca tîrgului ce fel de om a fost Pintea Căliman ! Dar ce neam prost ! Cum a folosit el, și pe urmă Sultana Căliman, moartea unui așa de scump prieten și tovarăș, ca să ascundă și să nu respecte un legămînt scris negru pe alb ! De trei zile, nici nu-și găsește somn și astîmpăr.

— Atunci judece-se și piardă ! rosti Tudor Stoenescu-Stoian.

Iordăchel Păun își așeză ochelarii și-l privi îndelung, cu o mustrare tristă și blajină în ochii albaștri :

— Aceasta e concluzia dumitale ? Pentru un asemenea răspuns vorbesc eu de-un sfert de ceas ?

Tudor Stoenescu-Stoian își retrase încurcat cuvintele.

— Nu... dar... I-ar trebui o lecție ca să se vindece o dată pentru totdeauna.

— Bolnavilor in van este să le dai lecții... vorbi cu blîndețe amară Iordăchel Păun. Bolnavilor, și chiar celor care se cred mai sănătoși la minte decît Cristina Madolschi ori Sultana Căliman. Nu-i vindeci cu lecții. Îi tămăduiești luîndu-i cu binișorul... Aceasta o fac eu în tîrgul acesta de mulți ani, de cînd mă tot cheamă unii și alții ca un drept împăciuitor. Și iată cum am ajuns eu la dumneata ! Cristina Madolschi m-a rugat să-i caut un avocat. Să înceapă numaidecît proces. Un avocat dintre cei vechi, din partea locului, are să primească numai ca să aibă ce mai da de vorbă și de înveselire caracudelor de la „Rinalti", de-aici. Știind prea bine că e un proces pierdut și o halima întreagă, totuși are să primească. Trebuie să cunoști ce poveste a însemnat pentru tîrgul nostru războiul bătrînelor acestora, ca să bănuiești cu cîtă grabă s-ar învoi să-l scormonească din nou. Are să mai fie despre ce se mai vorbi la masa aceasta, unde stăm. Are să se mai amuze chiar tribunalul... Lumea e crudă ! Se desfată cum poate, într-un tîrg lipsit de evenimente ca acesta. Și ca să nu se întîmple așa ceva, m-am gîndit să apelez la dumneata. I-am vorbit. I-am spus că esti cu alte vederi. nu ca toți cîți au purtat-o pe drumuri ; avocat de la București, cu multă pricepere... Aici vine partea delicată. Dumneata trebuie mai întîi să lungești, ca să zic așa, studierea chestiunii. Pe urmă, s-o convingi că e un proces pierdut dinainte. Să cruțăm două bătrîne de un ultim spectacol, și urît, și trist, și caraghios. Eu mă gîndesc la neamul lor, la morții lor. Nu merită această ocară. Cum vezi, m-am apucat să împac și morții... Ai primit ?

— Am spus de la început, coane Iordăchel. Dorința matale e ordin.

Iordăchel Păun zîmbi fericit :

— Mă bucur că n-am dat greș. Atunci putem merge. Coana Cristina ne-așteaptă.

Făcu semn lui Neculai :

— Fugi de adă o birjă. Vezi, pe Avram ori pe Țudic, că bricțile lor îs mai spălățele.

Chelnerul dădu fuga în zloata de afară, cu capul gol, să caute birjă. *Signor* Alberto se mișcă din dosul galantarului și, apropiindu-se de masă, cuteză :

— Coane Todiriță, dacă nu vă e cu supărare, v-aș ruga să-mi acordați un sfert de oră. Nu aici. Acasă. Spuneți-mi ziua și ora cînd să viu. Am să vă cer un sfat...

— Despre ce e vorba ? întrebă Tudor Stoenescu-Stoian, măgulit că atîta lume are acum nevoie de dînsul și de sfaturile lui.

— Despre fiul meu, coane Todiriță. Giuseppe, elevul dumneavoastră. Am un necaz cu el. Un necaz mai vechi.

— Giuseppe Rinalti, dintr-a cincea ? Cunosc. Dar e un băiat foarte bun, *signor* Alberto. Foarte bun ! Printre primii din clasă.

— Bun pentru școală, dar nu-i bun pentru mine ! suspină *signor* Alberto, scărpinîndu-se în blănița de astrahan a părului.

— Asta-i ceva nou ! surîse Tudor Stoenescu-Stoian. Bun pentru școală și rău pentru dumneata ? În orice caz, să stăm de vorbă. Treci mîine între cinci și șase. Mîine sau poimîine.

— Vedeți, n-aș vrea să vă deranjez. Știu că acasă lucrați, scrieți ; toată lumea o știe asta.

— Între cinci și șase sînt liber întotdeauna, *signor* Alberto... îl asigură Tudor Stoenescu-Stoian, cu aerul unui om care-și acordă și el un ceas de libertate și de odihnă, rupt gravelor îndeletniciri scriitoricești.

— Atunci, mîine la cinci jumătate, coane Todiriță...!

— Mîine, la cinci jumătate.

Signor Alberto se retrase în tranșeea de după galantar, să mediteze, cu blănița sprijinită în palmă, la toate necazurile unui tată dăruit de providență cu un copil bun pentru școală și rău pentru breasla părintească.

Cu birja numitului Avram, amîndoi, Iordache Păun și Tudor Stoenescu-Stoian, ghemuiți sub poclitul strîmt, plecară în ploaia de noiembrie, înspicată de fulgi, spre alte ciudate necazuri ale orașului patriarhal.

— La mata acasă, coane Todiriță ? întrebă Avram.

— Mînă'nainte ! Ce-ți pasă ?

— Atunci la conu Iordăchel.

— Mînă înainte, îți spun !

— Să apuci mai întîi pe Hatmanul Căliman ! interveni Iordăchel Păun.

— Aha ! crezu că a înțeles Avram. Mergem la coana Sultana.

Iordăchel Păun lărgi brațele sub poclitul îngust, vru să le ridice spre cer ; dar nici atîta nu-i îngădui cortul de piele. Le coborî resemnat, cu palmele pe genunchi.

— Ce oameni ! se tînguî. Ce oameni ! Tot vor să știe, tot vor să afle ! Apoi, întorcîndu-se spre Tudor Stoenescu-Stoian : — La Sultana Căliman nu ne oprim. Nu avem ce cauta. I-am spus lui Avram să treacă numai ca să vezi așezarea casei și să-ți faci o idee. Pe urmă, facem la stînga și iar la stînga și ajungem la Sfinții Voievozi, la casa Madolschilor.

Pe strada Hatmanul Căliman, conu Iordăchel porunci lui Avram să țină calul la pas, dar să nu oprească.

Birjarul renunță să mai înțeleagă și se supuse.

— Casa-i asta ! lămuri Iordăchel Păun, plecîndu-se sub coș și arătînd o clădire scundă și galbenă, în mijlocul unei vaste grădini. Așezare bătrînească, de pe la 1780. Destul să le compari una cu alta ; aceasta, a Călimanilor, cu cealaltă, pe care ai s-o vezi acuși, a Madolschilor, ca să ghicești ce neamuri deosebite le-au locuit. Călimanii nu iubeau fastul și aparențele. Se mulțumeau cu o viață simplă. Vorbesc despre cei vechi. Pintea a fost un sfîrșit de neam. Ultima creangă din vîrf, de unde începe a pieri arborele. Acum, Avrame, fă la stînga și iar la stînga !

Avram dădu bici și coti la stînga și iar la stînga.

Se arăta bucuros că, în sfîrșit, s-a putut dumiri. Nu mai aștepta ordin.

Intră de-a dreptul în curtea caselor Madolschi, pe poarta larg deschisă.

Dintr-o singură privire, Tudor Stoenescu-Stoian pricepu cît de altfel de oameni au fost moșii și strămoșii Cristinei Madolschi.

Casa se înălța cu două rînduri, cu turnulețe și fronton. De o latură și de cealaltă a peronului, doi lei de piatră, ciopliți și știrbi, vegheau din capul scărilor, cu botul pe labe, o pustietate solemnă și tristă. Ploaia înspicată cu fulgi spăla iarba tîrzie și încă verde, dintre lespezile late. În ușile de stejar, se afla săpat un blazon. Dar soneria nu funcționa !

Într-un tîrziu, după multe bătăi și tot felul de alarme, le-a deschis ușa grea un mosneag cu barbetele albe, încovoiat de sale, într-o uniformă de valet, cîrpită și cu fireturile verzi de cocleală. Mai purta și mănuși de ață. Tudor Stoenescu-Stoian îl recunoscu. Era și acesta încă o cunoștință veche de pe peronul gării, în cea dintîi zi cînd a sosit și l-a purtat prin oraș, de la un capăt la altul, tot birja lui Avram.

Moșneagul lipi călcîiele atît cît îi îngăduiau picioarele strîmbe, și, arătînd cu labele înmănușate cu ață spre scările de marmură, anunță cu toată măreția cuvenită :

— Măria-sa vă poftește sus, în salonul *potretelor* !

Iordăchel Păun zîmbi sub mustățile albe și fine, cu o melancolică iertare pentru asemenea pîrdalnice slăbiciuni.

În sala *potretelor*, cea dintîi impresie a lui Tudor Stoenescu-Stoian a fost o senzație de frig. Nu răceala obișnuită din orice încăpere, unde n-a fost încă aprins focul în sală, în această ultimă lună ploioasă de toamnă. Ci un frig iremediabil, umed și pătruns în ziduri : același, desigur, uniform și mormîntal, în cea mai fierbinte amiază de iulie.

Cristina Madolschi se ridică, țeapănă în articulații, dintr-un fotoliu cu spătar înalt de lemn. Se ridică și înaintă un singur pas.

Purta rochie neagră cu coadă și ținea o carte deschisă în mîna stîngă. Dreapta, întinsă sus, pînă la buzele lui Tudor Stoenescu-Stoian, era rece și cu pielea încrețită ca foaia de gutapercă.

— Luați loc, domnii mei

Brațul indică sacadat două jilțuri destul de depărtate, cu spatele întors spre ferestrele cu grele draperii de catifea. Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian avea în față chipul osificat al amfitrioanei și, deasupra, spre comparație, înșirate pe perete, tablourile în ulei ale doamnelor și domniților din neamul movilesc...

Cristina Madolschi îi surprinse privirea. Din cartea de pe genunchi, înălță *face-à-main*-ul [13] prins în lanț, și, ca un automat deodată pornit din rotițe și resorturi, articulă, punctînd cuvintele cu mîna înarmată :

— Observ că te interesează aceste portrete, domnul meu. Au nevoie de oarecare prezentări, tocmai în vederea chestiunii pe care o vom discuta. Vechiul meu amic și consilier, domnul Iordăchel Păun, această personificare a modestiei și fidelității, mi-a vorbit în termeni elogioși despre dumneata. Mi-a arătat că ai abandonat avocatura ca ocupație principală, pentru a te consacra literaturii. După interesul pe care l-au trezit în domnia-ta aceste portrete din alte epoci, am impresia că literatura pe care o scrii își caută inspirația îndărăt, în trecut. Ar fi îmbucurător și era de dorit... Trăim niște vremuri odioase. Triumfă vulgaritatea, insolența și parvenitismul. Am uitat, poporul acesta a uitat că avem un trecut. De aceea, poate, îl dezonorează în fiecare zi cu spectacolul trivial al faptelor sale. Prietenul și consilierul meu, domnul Iordăchel Păun, sînt sigură că mă înțelege și mă aprobă...

— Evident, doamnă Cristino... se grăbi să afirme Iordachel Păun, resemnat acestei introduceri inevitabile și acestor lamentări pe care prea bine le cunoștea.

— Îmi permit să fiu de perfect acord, doamnă... întări și Tudor Stoenescu-Stoian.

— Așadar, nu m-a înșelat darul devinațiunii ! surîse, uscat și rece, Cristina Madolschi. Lucrezi la o operă istorică ?

— Exact ! încuviință Tudor Stoenescu-Stoian, căruia îi era totuna.

— Și cam din ce epocă, dacă nu sînt indiscretă ?

- Epoca fanariotă.. răspunse Tudor Stoenescu-Stoian, la întîmplare.

Cristina Madolschi lăsă să cadă *face-à-main*-ul în carte, cu un gest consternat :

— Dar, domnul meu, epoca fanariotă este o epocă de decadență și rușine pentru clasa stăpînitoare din România. E o epocă urîtă. S-au amestecat clasele. E o epocă de parvenitism. De atunci a început căderea și ticăloșirea la care asistăm. De atunci a dispărut noblețea din viața acestei țări și a fost înlocuită cu alaiul fostelor slugi, care s-au trezit stăpîni... Un scriitor are datoria de a-și căuta sursele de inspirație mult mai îndărăt... Uite... Ridică din nou ochelarul cu mîner, punctînd spațiul către tablourile din perete . — Uite, pe vremea acestei doamne Elisabeta Movilă, pe vremea acestei principese Caterina Corecki, pe vremea acestor contese Maria și Ana Potocki, s-au petrecut evenimente înălțătoare și tragice. Ele au fost martore și eroine ale unei epoci care se cuvin consemnate în literatură, după cum au fost consemnate în istorie... Epoca fanariotă ? Bună pentru a se făli cu ea alde domnul și doamna colonel Valivlahidis ! Dă-mi voie să rîd !..

Și, într-adevăr, Cristina Madolschi rîse.

Un rîs inuman, ghețos, imobil, cadaveric. Pergamentul obrazului se pungise, dezvelind dinții : crispat în contracție, părea că nu-și mai găsește elasticitatea să se destindă la loc

Rîsul dură așa, mut și atroce

S-ar fi spus, în așteptarea paznicului de panoptic, care să vină cu cheița și să restabilească resorturile mecanismului detracat.

Tudor Stoenescu-Stoian își șterse cu batista broboanele reci de pe frunte și se simți dator să rectifice, vorbind cu un glas străin de el, cuvinte străine de el, așa cum i se întîmpla atît de des, de cînd păsise în orașul de la poalele Călimanului.

— Aveți dreptate, doamnă, toată dreptatea. E un adevăr pe care nu l-am ignorat. Dar vedeți, Lucrarea mea e un ciclu Da... un ciclu. Aceasta e ! Un ciclu care va cuprinde patru, cinci, poate șase volume. Mai degrabă șase volume decît cinci. Traversez cu ele toate epocile istoriei noastre, de la Alexandru cel Bun pînă în timpurile de față. Da, pînă în timpurile de față ! Epoca fanariotă reprezintă

numai un moment. Un volum. I-am consacrat un singur volum, din șase. Am început cu acesta, fiindcă mi-a fost documentarea mai ușoară și mai completă...

În jilțul său, Tudor Stoenescu-Stoian se asculta vorbind și uita din nou că minte.

N-ar fi avut de ce minți în fața unei bătrîne ca această Cristină Madolschi și în fața unui bătrînel inofensiv și cumsecade, ca acest cercetător de urice și zapisuri, care-i acordase toată încrederea.

Dar minţea pentru dînsul, celălalt Tudor Stoenescu-Stoian, din canatul oglinzii rămasă în casa lui Sandu Buhuș. În acea clipă, se identifică întru totul cu plăsmuirile celuilalt · un asemenea om al marilor creaţii viitoare se vedea și era sigur că o asemenea operă va scrie.

- În acest caz, înţeleg... aprobă Cristina Madolschi, izbutind să-și restabilească zbîrciturile obrazului de pergament în echilibrul lor natural. Mi-ar face plăcere să contribui și eu cu ceva la informaţiile dumitale. Posed documente preţioase. Prietenul și consilierul meu, domnul Iordăchel Păun, le cunoaște și poate confirma valoarea lor. Le pun la dispoziţia dumitale.

Cu *face-à-main*-ul, arătă spre fundul salonului, unde o ladă de lemn negru, cu incrustatii de sidef, se afla ridicată între două perdele, ca un altar.

— Mulţumesc, doamnă ! Foarte recunoscător, bună doamnă ! se înclină ușor în jilţ Tudor Stoenescu-Stoian, fără să se îndoiască în acea clipă că de asemenea documente va avea nevoie și că, într-adevăr, le va utiliza.

Privirea lui Iordăchel Păun îl înfășură mai plină de bunăvoinţă.

Așadar, la o epocă istorică, la o mare epopee lucra tînărul acesta, care-a lăsat Bucureștii cu ispitele lui, să se îngroape într-un orășel de provincie ? Și nu i-a spus nimic pînă acum ! A înlăturat întotdeauna vorba. Iordăchel Păun îl prețui mai mult pentru această discreţie. Bunătatea din ochii blajinului bătrînel, încrederea totală și simpatia sclipind caldă sub ochelarii cu ramă subţire de aur răscoliră un zăcămînt de remușcare, toropit în sufletul lui Tudor Stoenescu-Stoian. „Trebuie să mă aștern pe lucru ! se hotărî eroic. De mîine încep. Neapărat. Nu

pot rămîne mereu un mistificator și o canalie ! Nu pot și n-am nici un interes. De mîine, ma închid în casă trei ore pe zi, și totul va fi simplu, fără nici o mustrare, fără nici o amenințare."

Cu această împăciuire măcar de-un ceas, Tudor Stoenescu-Stoian ascultă atent mîndrele slăviri ale neamului movilesc, oficiate de ultima supraviețuitoare a ramurii Madolschi.

Iar Cristina Madolschi nu-i cruță nici un amănunt.

Scoase veriga cheilor și deschise sipetul de lemn negru cu incrustații, să desfășoare pergamente cu grele peceți. Îi trecu în mînă hrisoave, sineturi și scrisori de familie, cu slovă latinească si cu slovă chirilică. Înfiptă stîlp, în picioare, din mijlocul salonului, cu *face-à-main*-ul îndreptat pe rînd, spre fiecare portret din peretele salonului vast și glacial, recapitulă vieți nefericite, furtunoase și de mult stinse. Elisabeta de Lozna, doamna lui Ieremia Movilă, frumoasă, așa cum îi păstra trăsăturile subțiri, ochii mari și gura rotundă, copia de pe portretul din mănăstirea Sucevița, înainte de a sfîrși pîngărita și turcită în haremul sultanului Mustafa întîi. Featerina-Margareta, doamna principelui Samuel Corecki, căzută în robia tătarilor. Contesa Ana Potocki, si ducesa Kiajna Wisznowiecki, și contesa Maria Potocki. Vlăstare movilești, care au amestecat sîngele lor în neamul Leszcinskilor și Burbonilor, al Habsburgilor și al palatinilor de Brandemburg, al electorilor de Pfalz-Neuburg și al suveranilor suedezi, greci, saxoni, belgieni, poloni, francezi, austrieci...

Pe urmă, deodată, lăsă morții aceștia iluștri în cavourile lor și Cristina Madolschi își încreți iarăși pergamentul obrazului în rîsul mut și lugubru :

— Dar, domnilor, ce spuneți oare despre o asemenea amfitrioană ? V-am vorbit numai despre dispăruții mei și am uitat datoria de gazdă... Nu știu de ce nu s-a servit mai repede ceaiul... Îmi permiteți să vă părăsesc un moment și să văd ce fac femeile la bucătărie ?... E trist, dar în ziua de astăzi te vezi obligată să te ocupi personal și de astfel de amănunte domestice, vulgare, care mereu te întorc pe pămînt si te distrag de la idcile mai înalte, nobile, din alte sfere...

Pași de-a curmezișul salonului, țeapănă și îmbălsămată, tîrînd coada rochiei de dantelă neagră.

Cînd au rămas singuri, Iordăchel Păun se plecă în jilț, rezemîndu-și cotul în genunchi, și vorbi cu un zîmbet indulgent :

— Cred că n-ai luat în serios povestea cu „femeile" de la bucătărie ?... De fapt, sărmana Cristina se slujește cu un singur om. Mosneagul pe care l-ai văzut la intrare. E bucătar, valet, vizitiu, argat, fată-n casă. Din gloata cea numeroasă a slugilor clasificate pe categorii, a rămas, fiindcă poate nu are unde se duce, ori poate fiindcă e credincios vremurilor cînd Roman Madolschi dădea aici recepții vestite în trei ținuturi. Acum, ceaiul ni-l pregătește dînsa. Însă are să-l servească valetul, care răspunde la numele de *Antoine*, dar pe care-l cheamă Tărîță. Antohie Tărîță !... În acestea toate, un om ca Picu Hartular și ca semenii lui din oraș află numai prilej de rînjet și de batjocură. Eu văd altceva.

Iordăchel Păun petrecu privirea de-a lungul tablourilor din perete, tipărindu-și cu o mișcare măruntă, de pisică grijulie, părul alb și moale din jurul urechilor.

Continuă visător :

— Da, da. Eu văd altceva. Pentru mine, stăpîna acestei case nu e numai o bătrînă maniacă, precum o socoate tîrgul și precum, de altfel, o arată prea îndestul făptura. Peste toate acestea trec. Eu văd aici o deznădăjduită agățare a unei vietăți, să-și afle rostul pe care ea îl crede cel adevărat al vieții... Al vieții ei !... Fiecare se agață de așa ceva. Unii să-și prelungească ființa în copii. Alții să agonisească averi. Alții în puterc, în politică, în satisfacerea unor ambiții. Dumneata ai lăsat toate ca să vii aici și să scrii cărțile dumitale.

— Să lăsăm aceasta... se rugă Tudor Stoenescu-Stoian cu o sinceră umilință.

— O lăsăm. Adică, trecem peste aceasta. Dar recunoaște că ai lăsat toate, ca să te consacri numai și numai cărților dumitale, fiindcă ai descoperit că aceasta îți este singura și adevărata chemare a vieții... Așa și dînsa ! Justificarea ei pe lume a căutat-o și a găsit-o îndărăt. Ființa ei de acum e îndreptată mereu acolo, la obîrșia

cu drumul însemnat prin veac de pergamente și de hrisoave, drum semănat cu aceste chipuri din pereți. Ea pentru aceștia trăiește și, deci, trăiește în afară de timp... Se crede — și poate are dreptate — se crede numai împuternicita, reprezentanta acestui lung șir de Movilești și de Madolschi, așa cum o privesc cu ochii lor morți... Așa cum ei și-au aflat de mult astîmpăr în criptele de mănăstiri, spintecați de hangere turcești, duși în robie de tătari, alții sfîrșiți prin țările apusului și în pămîntul Poloniei, după ce-au rîvnit ori chiar au ajuns la înalte măriri. Pe dînșii îi apără, cînd se războiește cu o Sultana Căliman, fiindcă în ea vede o urmașă, fie chiar numai cu numele, a acelui Mitru Căliman, dușman de moarte al Movileștilor, care pe vremea Elisabetei de Lozna s-a dat de partea orheienilor și a lui Ștefan Tomșa. Pe aceștia de aici, din cadrele înșirate, îi apără ea împotriva oamenilor și vremilor de astăzi. Cum îi apără ? Aceasta e altă socoteală !... Îi apără, poate, cu o strîmbătate și cu o înverșunare, care nici aceasta nu e a ei. E moștenită de la acea Elisabeta de Lozna, care se judeca peste granță la Ustie, la Lemberg, la Halicz, se judeca în Țara Moldovei, cu cumnată-sa Marghita, cu Nestor Ureche si alții, și alții... Mai are ea vreo răspundere ? Ea răspunde numai pentru dînșii, aceștia de aici, înșirați în rame, cu ochii lor care nu mai văd : dînșii răspund pentru ea. Acestea dumneata ai să le înțelegi și le-ai înțeles : alții nu vor să le înțelcagă și găsesc înaintea lor numai o bătrînă smintită și caraghioasă...

Iordăchel Păun se opri brusc și păru a cerceta cu foarte multă luare aminte chipul unui tînăr și semeț nobil leah, din cadra cea mai apropiată de el. Intrase în încăpere Cristina Madolschi și se îndrepta spre scaunul cu spătar înalt.

După ce se așeză țeapănă, ca între brațele unui tron ori ca într-o strană de ctitoră, își chinui obrazul cu zîmbetul ei, care zădarnic voia să fie binevoitor și senin :

— Ceaiul sosește într-un moment, domnii mei. Ca întotdeauna, m-am văzut încă o dată silită să las o companie plăcută și interesantă, pentru a face orînduială între niște creaturi incapabile să execute un ordin...

— Știu, doamnă Cristino ! suspina generos Iordăchel Păun. Cu slugile de azi, același lucru se petrece în toate casele...

— A, nu ! E adevărat ce spui dumneata, domnule Păun. Dar cu o restricție... Cu slugile de azi viața a devenit imposibilă, tocmai fiindcă s-au învățat să slujească în acele case despre care vorbești dumneata, adică în casele unor alte foste slugi, ajunse stăpîni... *Antoine*, fii atent !

Antoine se necăjea amarnic să încapă pieziș pe ușă, cu o tavă imensă în brațe.

Mînerul ușii se agățase în mîneca straiului de valet Bombăni surd, probabil o sudalmă, adusă de Antohie Tărîță de acasă. Pe urmă, cînd străbătu victorios în salon, împinse îndărăt ușa cu piciorul, într-o mișcare cu totul nedemnă de tradiția servilor stilați.

Ceaiul era rece, decolorat, fără nici o aromă. Un ceai pe care orice client al lui *signor* Alberto l-ar fi turnat în ceafa lui Neculai. Pesmeții, puțini și vechi, rătăciți în fundul unei farfurii prea mari, aminteau eșantioanele ingredientelor dezgropate din săpăturile Pompeiului.

Dar tava, linguriței, paharele întreg serviciul, purtau monogramă și blazon.

Cînd s-a terminat ceremonioasa formalitate, Cristina Madolschi a ridicat *face-à-main*-ul în aer, dînd semnalul de luptă :

— Acum, domnii mei, putem trece și la chestiunea urîtă și scandaloasă care ne-a adunat aici ! Sper, domnule Stoenescu-Stoian, că vechiul meu prieten și consilier domnul Iordăchel Păun, te-a pus în curent despre ce e vorba. Cine este această Sultană Căliman și cine a fost acel Pintea Căliman ? Ce fel de oameni și ce fel de neam ?... Îi cunoșteam. Nu întîia oară m-am ciocnit cu asemenea indivizi. Nu mă așteptam, însă, să fie capabili și de așa ceva... Piesa de atac este aici... Te rog s-o citești și așteptăm să-ți auzim cuvîntul, domnule avocat.

Cristina Madolschi întinse scrisoarea despăturită, fluturînd-o de un colț între degetele uscate. Tudor Stoenescu-Stoian părăsi jilțul s-o ia în primire și se apropie

de fereastra s-o descifreze în lumina vînata a crepusculului.

Supravieţuitoarea Movileştilor îi urmări privirea plimbată pe rînduri, cu ochii ei ficşi şi adînc scufundaţi în orbitele osoase. Toată viaţa Cristinei Madolschi se concentrase în această aşteptare. Suflarea îi expirase pe buzele albe şi subţiri. Cu mîinile cuminte aşezate pe genunchi, Iordăchel Păun o privea cu milă.

Se auzi, un răstimp, numai foşnetul ploii şi vîntul în ferestre.

Pentru Tudor Stoenescu-Stoian, scrisul din foaia învechită, cu cerneală palidă, nu avea nici o însemnătate. Cel mult, îi putea satisface o curiozitate de grafolog, dacă ar fi voit să reconstituie, din slova dezordonată, firea răposatului Pintea Căliman. Dar jucă pînă la sfîrşit comedia caritabilă pe care i-o ceruse Iordăchel Păun.

Clătină din cap şi ridică din sprîncene. Îndoi hîrtia în două şi se uită pe fereastră, gînditor, bătînd toba în geam cu vîrful degetelor, ca un om foarte adîncit să dezlege o problemă dificilă.

Pe stradă, în ploaia suflată de vînt, trecea un licean zgribulit, cu gulerul mantalei ridicat. Tudor Stoenescu-Stoian îl aşteptă să ajungă la colţ, pe urmă se întoarse şi rosti :

— Doamnă, chestiunea nu e atît de simplă...

— Nu e atît de simplă ? se ridică pe jumătate, din articulaţii, Cristina Madolschi. Dar e scris negru pe alb, domnul meu !

— Este. Însă e scris foarte de mult, doamnă. Eu am datoria să nu vă aventurez într-un proces nestudiat. Lăsaţi-mi puţin răgaz, să-mi consult şi eu codurile şi jurisprudenţele... Primul pas e decisiv. Dacă pornim procesul cu stîngul, riscăm să tragem consecinţele acestei pripeli.

— Care va să zică, procesul îl pornim ? se linişti întrucîtva Cristina Madolschi.

— Să sperăm... Conştiinţa profesională mă obligă să-mi pregătesc toate armele.

— Să ne pregătim toate armele ! hotărî Cristina Madolschi, răsucindu-se pe scaun, înviată din morţi.

— ...și mai ales să ne gîndim din vreme la armele adversarilor noștri. Să parăm loviturile lor. Fiindcă ele vor fi... Le prevăd.

— Această mizerabilă e capabilă de orice ! Recunosc, domnul meu. Ți-o spun după o veche și amară experiență. E capabilă de orice. cum a fost capabil de orice al său soț, acel Pintea Căliman, și tot neamul infam al Calimanilor. Dar de astă dată o avem în mînă. Îi avem în mînă ! Ah ! Domnul meu. sînt martorii aceștia care asistă la lupta mea de atîtea decenii... Ei știu că nu pot renunța la această revanșă cu nici un preț. De va fi nevoie, merg pînă la orice sacrificii materiale. Pînă la ultimul ban. Să știu că nu voi avea ce pune pe masă și să mă hrănesc cu cîrmojuri de pîine uscată. Nimic și nimeni nu mă poate opri... Va primi o lecție ! Vreau să văd lipit la stîlpul infamiei numele acestei creaturi și numele tuturor Călimanilor !

Vorbind, se adresa mai mult tablourilor din pereți, cercînd să le anime recea lor impasibilitate, nu celor doi auditori si aliați. Glasul i se înecă în gîtlej. Ochii sclipeau în văgăunile orbitelor ; mîna, înarmată cu *face-à-main*-ul de metal, apăsă oasele pieptului ; din cocul înalt, se desfăcuseră cîteva șuvițe și spînzurau pe frunte, desăvîrșindu-i înfățișarea sinistră și teribilă în semiîntunericul încăperii.

Își trase respirația și întrebă într-un suspin :

— Și cît timp este nevoie să amînăm ? Orice întîrziere de o zi este pentru mine o tortură, domnul meu, o tortură insuportabilă. Cînd introducem acțiune ?

— Depinde. Cîteva zile. Lăsați-mi, doamnă, încă o dată vă rog, lăsați-mi cîteva zile.

După îndelungi pertractări și după intervenția lui Iordăchel Păun, consimți cu regret la asemenea amînare. Tudor Stoenescu-Stoian scoase o copie, pe care o știa inutilă. de pe scrisoarea cu pricina.

Cristina Madolschi închise originalul în sipetul de lemn cu incrustații de sidef, încercînd de două ori încuietoarea. să-și asigure tezaurul. Pe urmă, îi petrecu

pînă la uşă, întinzîndu-le din prag, înalt, mîna osoasă cu pieliţa de gutapercă.

— Vă conduce cupeul acasă, domnii mei !

— Dar, doamnă...

— Vă rog. Am dat dispoziţii să vă aştepte cupeul la scară.

La scară, într-adevăr, aştepta cupeul înalt, cu gloaba albă şi antediluviană şi cu *Antoine* — Antohie Tărîţă — pe capră.

După ce s-au urcat în cuşca de lemn cu geamuri de cristal, Iordăchel Păun strînse recunoscător mîna lui Tudor Stoenescu-Stoian :

— Ai fost minunat !... Îţi mulţumesc. Mi-ai luat o piatră de pe inimă.

— Se putea altfel ? Am promis doar.

— Bine, bine, înţeleg şi mulţumesc. Vorba e, acum, să găsim destule argumente pentru ca s-o convingem la renunţare, după cum am găsit argumentele amînării.

— Acestea sînt mai simple chiar decît mă aşteptam. Mă gîndesc, bineînţeles, la doamna Madolschi. La argumente pentru dînsa. În justiţie nici nu încape discuţie. În ce an a murit Roman Madolschi ?

— Un moment... Aşa !... Pot preciza la 18 mai 1893. Într-o simbătă.

— Sigur, coane Iordăchel ?

— Nu m-am încurcat eu în date mai vechi şi mai controversate ! rosti cu imputare în glas Iordăchel Păun. Pot spune şi ora : între şase şi şapte dimineaţa.

— Nu e nevoie de ore, zile şi luni. Anul mă interesează, coane Iordăchel ! La 1893 ? Scrisoarea e datată martie 1888 ; fixează şi ziua pentru punere în stăpînire, august acelaşi an. Chiar pentru o femeie pornită pe pricini din absurd ca doamna Madolschi, şi încă o asemenea demonstraţie nu va cere multă bătaie de cap. De la acest termen fixat în scrisoare, Roman Madolschi a mai trăit încă aproape cinci ani. Dacă avea ceva de urmărit, urmărea ! Dacă scrisoarea mai era valabilă, o executa !... E atît de simplu, cu această judecată pentru mintea copiilor, încît o vom convinge la întîia întrevedere.

— Mă îndoiesc ! oftă Iordachel Păun. Dumneata încă n-o cunoşti îndestul, măcar c-ai auzit-o acum. Dar să sperăm.

— Eu sînt sigur, coane Iordăchel.

Tudor Stoenescu-Stolan rupse mărunt copia de pe scrisoare, deschise geamul cupeului şi aruncă fluturii de hîrtie în ploaie.

Vehiculul se hurduca şubred pe străzile deşarte. Mîrţoaga bălană se împleticea şi se poticnea. Vizitiul, în straniul lui costum friţo-fregolie pe capra, vorbea singur. Şi totul înainta în mîhnita amurgire ploioasă, ca o fantastică apariţiune.

Tudor Stoenescu-Stolan se bucură că nu e nimeni pe uliţe să-l vadă într-un asemenea echipaj şi să ducă ştafetă la masa caracudelor, spre înveselirea şi comentariile lui Picu Hartular.

Dar Iordăchel Păun, cu totul din altă lume întors, îşi aminti, întrebîndu-l cu o blajină mustrare :

— Şi de ce nu mi-ai spus, frate, că lucrezi la o operă istorică ? Dacă n-o ieşi în nume de rău, poate ţi-aş fi şi eu de folos, cu puţinele mele cunoaşteri.

— Cu cea mai mare plăcere, coane Iordăchel Recunoscător ! Gata oricînd... se sili să pară bucuros pretinsul scriitor de romane, lipsit de entuziasm.

— Oricînd ? Atunci, mîine...

— Vezi că... N-aş vrea să-ţi răpesc timpul.

— Nu, nu ! Mai poate fi vorba de timp pierdut ? Pînă ce nu se răcesc toate... Vii la mine. Te aştept cu documente şi cu o cafeluţă bătrînească. La orele patru, da ?

Pretinsul scriitor de romane suspină cuprins de o umilinţă numai de el ştiută, încuviinţînd :

— La patru, da...

Capitolul III

AU ȘI ORAȘELE TRAGEDIA LOR

Odaia era scundă, cu grinzi de stejar în tavan, patinate de ani, de fum, de vechime, ca o încăpere de casă țărănească sau o chilie de arhondaric mănăstiresc.

Scundă, dar largă, cuprinzătoare. Și cu trei pereți din patru, căptușiți de rafturi cu cărți din alte veacuri, legate în piele scorojită. Pe alocuri, în spațiile libere, stampe și hărți de odinioară. O încăpere de muzeu, de bibliotecă, de arhivă, unde se încuibase izul de pergamente și de hîrtie răscoaptă, amestecat cu mirosul plăcut de gutui, de mere, de sulfină. Mai abureau pe masă și cafelele în feleg ene bătrînești.

Pe cele două geamuri, afară, în fund, dincolo de acoperișuri și grădini, se zărea dealul Călimanului, veșnic prezent în tîrg, de oriunde, astupînd zarea.

Iordăchel Păun zîmbi cu melancolică indulgență față de sine și de zadarnicele sale strădanii, ridicînd mîna uscățivă spre dealul slut și lutos :

— Deocamdată, precum vei fi aflat, cu dealul acesta luptăm. Adică, mai bine zis, pentru el luptăm.

— Cunosc... îngăimă Tudor Stoenescu-Stoian. Împădurire. Replantări...

— Exact : ne trudim să-l readucem la ceea ce a fost. Cum a fost. Dar nu numai de dragul ochilor. Ci și de hatîrul unui tîlc, ceva mai general. O racilă a mai tuturor timpurilor noastre.

Bătrînul tăcu îngîndurat.

Nu-și desprindea ochii de la ferestre și de la priveliștea din fund. Apoi, urmă cu oarecare îndoială, șoptind :

— Prietenul dumitale și prietenul meu, Sandu, ți-o fi povestit, măcar în parte ?

— Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest vag.

— Într-adevăr, în parte. Prea puțin... Oarecare ostilități.

— Da. Oarecare ostilități și îndeosebi oarecare interese, mult mai precise și mai urgente... Nu lăsa cafeaua să se răcească, în vreme ce-am să le înșir ! Păcat...

Ca să-l îndemne, sorbi el cu încetineală din felegeanul turcesc, fără toartă. Iar după ce-și șterse mustățile albe, despăturind batista de olandă tot așa de albă, ținu să lămurească :

— Am să le înșir, nu fiindcă pătimesc și eu cumva de molima zavistiei și cancanurilor care bîntuie tîrgul nostru. Ci fiindcă au să-ți explice multe despre lumea unde-ai venit să trăiești... Toate se leagă între ele și se explică una prin alta. Dealul acesta, al Călimanului, a fost despădurit fără milă și chibzuială, pe vremuri, de-un oarecare exploatator de lemne. Cumpăra ieftin și vindea scump ! Fagi, paltini, ulmi, stejari... O frumusețe — și pentru suflarea tîrgului o binefacere a naturii. Răcoare, umezeală în toiul arșiței, loc de plimbare. Se ivește acel oarecare exploatator, Lache Ursuleac pe nume ; face contract cu orașul, fiindcă dealul și pădurea aparțineau orașului, obține mai de sus aprobări, izbutește să încalce anumite condiții și se așterne pe treabă. Bună treabă și spornică treabă pentru el ! În zece ani, dealul pleșuv. Și în zece ani, zestre pentru cinci fete... zestre depusă la bancă ori învestită în case, în prăvălii și așa mai departe. Una din aceste fete se întîmplă a fi mama soției domnului prefect Emil Sava, care s-a însurat în juneța de licențiat sărac, mai mult cu zestrea decît cu soția... Pînă aici, nimic prea deosebit. Cum nimic prea deosebit n-a fost nici că tăierea nu ținuse socoteală de cuvenitele condiții și restricții silvice : seminceri, replantări, grija ca în trei decenii pădurea să se împînzească din nou... Au rămas rîpile urîte și lutoase, care se văd. Învîrteală politică pe socoteala și în paguba celor din vale, a tîrgului și tîrgoveților. Ca unul care, în copilărie, mai apucasem o șușăniță de codru, pe unde plecam primăvara cu o droaie de băiețandri să hoinărim și să culegem lăcrămioare, toporași și ciuboțica-cucului, m-am străduit, la bătrînețe, să înjgheb un fel de comi-

tet cu prietenul dumitale Sandu Buhuș, ca să desăvîrșim noi ceea ce neglijase numitul Lache Ursuleac, îmbogățit în zece ani din speculă fără rușine și din matrapazlîcuri fără obraz. Și de cine crezi că ne lovim acum ?... De ostilitatea și de interesele domnului Emil Sava, prefectul și părintele județului... Are alte planuri. A depus ofertă pentru cumpărarea dealului Căliman, din partea faimoasei societăți „*Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited*“ [14], cu director faimosul afacerist Iordan Hagi-Iordan din Capitală, marele tartor al petrolului. Adică sonde și păcură, în loc de fagi, de ulmi, paltini si stejari, aici, deasupra orașului...

Bătrînul se opri, rezemîndu-se de speteaza scaunului și așteptînd.

Tudor Stoenescu-Stoian, după ce-și cumpăni replica o clipă, rosti :

— Dar pentru oraș e un noroc nevisat ! O făgăduială de prosperitate, de progres, de viață. Scapă de lîncezeala în care tînjește acum...

— Aceasta o pretinde și domnul prefect Emil Sava !... zîmbi amar Iordăchel Păun. Taman argumentele sale și ale domnului Iordan Hagi-Iordan.

— Și nu-s argumente îndestul de temeinice ?

— Iartă-mă ! Mai repetă, te rog ! stărui bătrînul, ducînd palma pîlnie la ureche. N-am auzit bine...

Tudor Stoenescu-Stoian repetă :

— Și nu-s argumente îndestul de temeinice ? Mie mi se pare că dreptatea e de partea lor...

Bătrînul zîmbi iarăși amar :

— Așa ar fi, dac-ar fi ! Însă povestea are alt cîntec... Cine va profita în realitate ? Orașul ? Orășenii ?... Prea puțin !... Ce progres și ce prosperitate au adus sondele și rafinăriile de petrol la Cîmpina, bunăoară ? Mai nimic în condițiile actuale. Totul trece în casa de fier a societăților cu capital străin, cu cîțiva salahori și cîțiva ingineri ori contabili indigeni. Țară pe jumătate colonială. Soarta orașelor noastre, cînd le pălește iluzia unui început de înfiripare industrială și comercială. Se îmbogățește un Iordan Hagi-Iordan sau un domn Emil Sava, cum s-a procopsit cîndva bunicul soției sale, Lache Ursuleac ;

în dosul lor, mult mai departe, alții, care dictează, speculează, profită, joacă acțiunile și valorile la bursă... Nici n-ar ști bine în ce loc e situată, pe hartă, țara de unde le vin cîștigurile. Nici nu le pasă cum trăim, ce ne doare, la ce năzuim. Veniturile să curgă ! Noi rămînem aici, la alt capăt de lume, cu sărăcia noastră ! Ai zis ceva ?

— Nu. Nimic.

Tudor Stoenescu-Stoian nu spusese nimic, fiindcă nici n-avea nimica de spus.

Privea în neștire încăperea, pereții, rafturile cu cărți, stampele decolorate. Treptat, îl pătrundea intimitatea caldă a acestui adăpost de bătrîn cărturar, credincios ceasloavelor sale și învățăturilor vechi din ele.

Foc nu exista încă în sobă. Însă din pereți, din cărți, din gravuri, din grinzile afumate, din scoarțele rustice de pe jos radia o căldură și o tihnă învăluitoare, cum n-a cunoscut el toată copilăria în strîmtele apartamente bucureștene, unde a deschis ochii la viață și a crescut într-o copilărie chinuită de lipsuri, precît îngăduia salariul unui grefier văduv și posac, desprins de dragostea casei și de orice înclinare pentru dulcile nimicuri ale unui interior gospodăresc. Aici, mirosul merelor și gutuilor înșiruite pe rafturile de sus, deasupra cărților ; florile de toamnă din glastre ; jilțul vechi dar moale, elastic ; cafeaua din felegenele demodate — ce toropitoare și blînde balsamuri !

Se lăsa alinat de toate. Îl cuprindea o aromeală pacificată cu întreg restul universului, cu sine, cu ascunsele sale răni, metehne, păcate. Ce să mai gîndească, ce să spună, ce să răspundă ?

Bătrînul, pe scaunul lui tare, cu spătar drept, poate dar de la doamna Cristina Madolschi, căci semăna ca un frate geamăn cu scaunul ei, își răsucea meticulos țigara, neslăbindu-l din ochii albaștri și blînzi, binevoitori. A înfipt-o în țigaretă, a aprins, a sorbit primul fum : apoi rosti :

— Nu, nimic ? Nu ai nimica de spus deocamdată ?... Înțeleg... Ești încă străin de tot ce se petrece și se dărapănă zilnic, a pustiu, în tîrgul nostru. De altminteri, nu ca să vorbești dumneata te-am poftit în căsulia mea nevoiașă de pensionar. Ci ca să vorbesc eu ; să-ți servesc eu unele informații și reflecții asupra oraselor noastre, cu

soarta lor, după toate cîte le-am citit, le-am cercetat și le-am adunat în mine pe îndelete, aproape o jumătate de veac : ca pe urmă să-ți slujească dumitale pentru romanele pe care le scrii...

— O ! romanele mele ! se lepădă de ele Tudor Stoenescu-Stoian, cu un semn sincer de detașare din mînă Să nu mai vorbim...

Iordăchel Păun clătină din cap.

— Ba dimpotrivă, să vorbim. Lasă modestia la o parte. Ce rost are ?... Ți-ai impus o sarcină grea, foarte grea, recunosc. Dar ce misiune frumoasă pentru un scriitor și pentru literatura noastră !... Ai să umpli un mare gol ; o lipsă regretabilă și prea puțin scuzabilă a acestei literaturi. Iartă-mi tonul cam pedant. Cunoaște că am fost puțintel și profesor în juneție. Profesor de istorie și de geografie la liceul de aici. Din asta mi se trage tonul pedant și didactic. Deformație profesională, ca să zic așa... Cînd m-a părăsit auzul cu totul și nu mi-am mai putut exercita profesia, am cerut scoaterea la pensie. Dar cu ticurile breslei am rămas. Mă pomenesc, din an în paște, tamnisam, ținînd prelegeri de unul singur, ca de pe catedră Concetățenii mă tolerează și mi-o iartă cu îndestulă omenie. Nu știu în ce măsură ai să mă suporți și dumneata ?

— Se poate, coane Iordăchel ? ! Pentru ce-am venit ? Pentru ce-am răspuns așa de repede la invitația, care ?...

Bătrînul turti țigara în scrumieră. Se îndreptă de spinarea osoasă, mai rigid, pe scaunul tare, și urmă :

— Să zicem. Să admit. Dumneata ai să alegi din spusele mele doar ceea ce-ți va părea de un folos și nu prea exagerat, nu prea ieșit dintr-un cap de maniac... Pomeneam despre lipsa regretabilă si prea puțin scuzabilă a literaturii noastre. Care lipsă anume ? Lipsa orașelor adevărate, puse în adevărata lor lumină. Mereu un contrast o opoziție între sat și oraș. Toate cele bune și vrednice de slăvit sînt ale satului și țăranilor : toate cele rele și netrebnice, de hulă și osîndă, sînt ale tîrgurilor si tîrgoveților. Ca în *Ciocoii vechi și noi* ai lui Nicolae Filimon, pentru a o începe de la începutul începuturilor. Ca în *O scrisoare pierdută* a lui Caragiale. Ca în *Parazitii* lui Delavrancea. Ca în romanele de viață provincială, scrise de

Mihail Sadoveanu : *Floare ofilită, Însemnările lui Neculai Manea, Apa morților, Venea o moară pe Siret.* Ca în romanele lui Teofil Steriu. Și altele prea îndestule. Ceva adevărat este ! Fără îndoială : o jumătate de realitate... Dar de ce ? Unde-i cauza ? Care-i explicația ?... Constat că pînă acuma, mai niciodată n-a răspuns critica literară și istoria literară. Constat că, tot așa, nici dumneata nu răspunzi.

Tudor Stoenescu-Stoian se mișcă în jilțul moale și lărgi mîinile în lături.

— Ce să răspund ? Ce-aș putea răspunde ?

— Am să răspund atunci tot eu ! zîmbi bătrînul pensionar, aruncîndu-și ochii la ceasloavele din rafturi. Adică au să răspundă pentru mine aceste cărți, în mare parte memorii și însemnări de călători străini. Numai să te înarmezi cu îndestulă răbdare și să te pregătești de suferință, pentru a suporta interminabila mea prelegere, fără cap și coadă, așa cum îmi trec gîndurile prin mintea mea bătrînă, alegînd grăuntele cel bun de neghină. Concluziile, poate, tot se vor dovedi utile, sper, pentru romanele dumitale istorice, care să țină seama de adevărata istorie. Trebuie să mărturisesc că această adevărată istoria a fost pentru mine, pînă acum vreo doi-trei ani, ferecată cu încuietori și chei de trei ori răsucite, ca besactelele cu sineturi ale doamnei Cristina Madolschi. Nu zîmbi cu neîncredere. Nu eram numai surd ; mai eram și orb. Tălmăceam textele scrise negru pe alb, fără să le pricep tîlcul. Pînă ce, într-o bună zi, prietenul meu Grigore mi-a pus în mînă o carte a unui cărturar mai tînăr, cu alți ochi și cu altă judecată, mai puțin amenințată de sclerozare decît a mea. Mi-a schimbat lentile cu alte dioptrii la vechii mei ochelari. Ce zi și ce noapte ! Să te pomenești, deodată, că tot ce-ai crezut și ți s-a părut a cunoaște de-o viață întreagă era strîmb și lipsit de adevăratul înțeles. Această binevenită catastrofă mi s-a întîmplat mie la bătrînețe. Mă mințisem și mai mințisem și pe alții.

— Nu pot să cred ! protestă din inimă Tudor Stoenescu-Stoian. Nu pot să cred în ruptul capului, coane Iordăchel.

— Totuși, așa este... zîmbi melancolic bătrînul pensionar. Cartea, pe care mi-a pus-o în mînă prietenul Grigore, mi-a deschis ochii și mintea. Așa că-ți vorbesc, acum, după alte priceperi și judecăți, nu după cele învechite, în care am trăit-și am crezut... Mă rog : un fapt îmi pare acum indiscutabil ! Toți călătorii străini, din cele mai depărtate veacuri pînă în vremile cele mai recente, fără excepție, n-au contenit a stărui asupra bogăției și pitorescului rustic întîmpinat la fiecare pas, de îndată ce-au trecut hotarele celor două foste țări dunărene. Diversitate de peisaj, diversitate de costume țărănești, stil de viață — idilele lui Teocrit, Virgil și Lucrețiu. Realități de mult cunoscute și recunoscute... Răscunoscute. De prisos să le mai recapitulez... Dar, ciudat ! Aceiași călători, atît de spontan generoși în elogii, cum ajungeau la orașele și la burgurile din fostele țări danubiene, parcă printr-un consens unanim, se abțineau să mai pomenească ceva. Iar cînd se întîmpla să pomenească, termenii deveneau deodată mult mai reținuți și mai circumspecți, mai seci, s-ar zice mai stingheriți. Aceasta, atunci cînd nu exprimau cumva, de-a dreptul, o scandalizată și acuzatoare compătimire sau chiar o răspicată indignare pentru atîta lipsă de orînduieli edilitare, de igienă, de disciplină, de stil, de armonie arhitectonică, de respect pentru vestigiile monumentale, multeputine cîte existau ; pentru absența oricărei urme de conștiință citadină și de educație urbană. Cei mai mărinimoși se mărgineau la un subterfugiu foarte ieftin și întotdeauna comod. Apelau iarăși la expedientul unei consolări, care ținea locul unei supreme cincumstanțe atenuante : pitorescul ! Eternul pitoresc, amăgeala ochiului, firește, de la distanță, de la cît mai mare și mai favorabilă distanță, pentru asemenea amăgeli. Livezi, arbori, verdeață, vegetație... Un fel de fragil și de efemer miraj, repede și brutal risipit, de îndată ce imprudentul călător se apropia să pătrundă în paraginile uliților înguste și maidanelor cu bălării. De îndată ce lua contact direct cu realitatea acestui pitoresc atît de încîntător, de la distanță, în care-și trăiau existența de toate zilele, ca vai de dînșii, autohtonii sufocați de norii de pulbere sau înotînd în viroagele putrede, unde orăcăiau broaștele și deasupra

cărora bonzăiau cînd roiurile de muşte, cînd roiurile de ţînţari — după sezon ; de îndată se schimba treaba şi tonul. Cele mai necruţătoare cuvinte ! Cele mai justificate decepţii !... Se află aici, în aceste rafturi, cîteva asemenea descripţii ale Călimanului nostru, actuale încă, prea actuale chiar şi pentru zilele de azi, de sub oblăduirea domnului prefect Emil Sava şi domnului primar Atanasie Blîndu... Indiferent de patria lor şi de obîrşie, călători francezi, italieni, ruşi, saxoni, englezi, olandezi, suedezi ; şi indiferent de ţinta călătoriei, misionari franciscani sau iezuiţi, cavaleri rătăcitori ai ultimelor cruciade, pelerini moscoviţi, clerici din Asia Mică, membri ai ambasadelor politice şi diplomatice, negustori, emisari şi prospectori ai porturilor rivale din Mediterana şi Adriatica, veneţieni, genovezi, padovani, pizani sau raguzani, aventurieri sau simpli exploratori, mînaţi să cutreiere lumea numai din simpla curiozitate să cunoască universul epocii lor — aproape toţi, îndelungul a cinci veacuri, s-au declarat nedumeriţi, uluiţi, dezamăgiţi şi întristaţi cu deosebire de sumedenia acestor contraste. Şi aproape întotdeauna, aceşti călători şi-au însoţit constatările cu adaosul unor foarte mîhnite reflecţii asupra ravagiilor endemic dezlănţuite de războaie, de năvăliri, de ocupaţii, de nesiguranţa politică şi de secătuirea economică a tributurilor, de mizeria fizică, socială şi implicit morală a unui popor din ce în ce mai feroce exploatat şi mai secătuit de despoţii dinăuntru şi din afară, în cele două ţărişoare cu atît de amăgitoare aspecte de oaze paradisiace, bîntuite de atîtea contraste, de atîtea perspective de viitor ucise în faşă...

— Şi nu e adevărul cel mai adevărat ? întrerupse Tudor Stoenescu-Stoian, fără să-şi dea seama cum l-a luat gura pe dinainte.

— Fără îndoială că da ! E adevărul cel mai adevărat... Adevărul care, pînă acum doi-trei ani, îmi jignea amorul propriu de român. Abia acum am deschis ochii să văd, să pricep şi să mă simt mai puţin ofensat. Căci adevărul acesta se cuvenea cercetat şi sub cealaltă faţă, acolo unde se întreţes cauzele şi efectele. Cauzele cele mai îndepărtate în timp şi întrucîtva în spaţiu. Istoric şi geografic, cum îmi îngădui a le iscodi astăzi cu alţi ochi, ca un fost dascăl

de istorie și de geografie... Aici voiam sa te aduc, tinere și nou prieten !

Bătrînul pensionar zîmbea, înviorat de însufleţirea gîndurilor care-l munceau şi pe care, poate, nu prea avea obiceiul să le mai împărtăşească şi altora. Se înălţă de pe scaunul tare. Îşi trosni încheieturile picioarelor amorţite. Păşi pînă la un dulăpior încrustat în rafturi, deschise o uşiţă şi scoase o garafă cu două pahărele pe-o mică tăviţă ovală de alamă.

Întorcîndu-se la masa dintre dînşii, rosti :

— Dă-mi voie să te tratez cu un elixir preparat de bătrînica mea. O vişinată bătrînească, în vîrstă de vreo duzină de ani. Nu prea am năravul alcoolurilor. Dar cred că acum nu strică... Are să-ţi dea puţintică rezistenţă, ca să înduri mai lesne poliloghia prelegerii cu care te pisez.

— Formidabil elixir ! plescăi din limbă Tudor Stoenescu-Stoian, cu un aer de adînc cunoscător, după ce degustase o treime din pahărel. Formidabil elixir ! Formidabilă prelegere !...

Iordăchel Păun n-a dat prea multă atenţie acestor duble şi elogioase aprecieri. Era prea subjugat de propriile sale gînduri, care-l munceau într-un fel de iluminare.

Se instală la locu-i, pe scaunul tare, răsuci altă ţigară şi se grăbi să continue, poate mai mult pentru dînsul decît pentru ascultător :

— Călătorii, aşadar, au trecut. Au văzut şi au înregistrat strădaniile, absurdele şi dezolantele contraste. Uneori au meditat asupra lor, căutînd să-şi explice originile. Iar dacă n-au izbutit să găsească explicaţia valabilă, cum atîţia şi atîţia ani n-o găsisem nici eu, în orice caz, de cele mai multe ori au simţit, au presimţit tragedia istorică şi socială a oprimatei populaţii de aici, au participat măcar momentan la ea, s-au înduioşat şi dînşii, măcar ocazional, de paradoxele şi vitrega soartă a acestor desmoşteniţi care rămîneau locului, petrecîndu-i la plecare cu ochi mîhniţi, cum se duc în vasta lume, depărtîndu-se în spaţiu şi-n timp... Rog să mă crezi că nu rîvnesc să-ţi uzurp o imagine din domeniul literaturii dumitale. Zic, îndepărtîndu-se în spaţiu şi-n timp, fiindcă într-adevăr, pentru băştinaşii dintre Dunăre şi Carpaţi, de aici, „din

calea răutăților", cum suspinau bătrînii noștri cronicari moldoveni, chiar și timpul părea că s-a oprit ca minutarele unui orologiu neîntors, să-i pironească fără-speranță în iremediabila lor scufundare. Apoi, privilegiații călători în treacăt prin aceste abandonate și despuiate meleaguri ale noastre, ajunși la dînșii acasă, în patriile lor, nu o dată și-au așternut impresiile si reflecțiile pe hîrtie. Le-au revizuit, le-au adnotat, le-au clasat. Unele au fost tipărite atunci. Altele, mult mai tîrziu, dezmormîntate din arhive de familie... Toate înfățișează, pentru noi, o deosebită însemnătate și valoare, pe care nu știam să le prețuiesc în adevărata lumină. Nu-s documente oficiale, care apără interese, principii, dibăceli diplomatice de stat, de guvernare, de castă — stigmatul inițial al tuturor documentelor oficiale, de care se slujesc îndeobște istoricii. Sînt altfel de documente, pe viu, care ar trebui să-i ajute a citi printre rînduri, precum m-am dumerit și eu că trebuie să-mi recitesc cărțile îngrămădite o viață întreagă în aceste rafturi... Istoria n-o fac împărații, prinții, generalii, marii sfetnici și ambasadorii. Istoria o face, o făcea chiar pe atunci, poporul cel mare și anonim. Nu ei ! Aparținea și aparține poporului ; nu lor ! Ca atare, socot astăzi, cu mintea moldovanului cea de pe urmă, că numai prin confruntarea celor două izvoare de informație opuse, contradictorii, adevărul istoric devine deodată logic și clar. Cauzele și efectele se înlănțuiesc altfel. Îți dau firul conducător, cel pe care nu mă învredniceam să-l găsesc... E, de fapt, cazul frecvent al orașelor noastre, din cele două țări danubiene, care uimeau, care consternau sau indignau pe drept cuvînt călătorii străini de-a lungul veacurilor, pentru mai adineori amintita sărăcie edilitară și anarhie urbanistică ; cu toate celelalte consecințe de altă ordine, înregistrate tot pe drept cuvînt de literatura noastră : scîrbavnice moravuri sociale și politice, maimuțăreli de suprafață, cîrpeli de la o zi pe alta, marasm, despotismul satrapilor politici și despotismul rutinei, al prejudecăților, al unor ierarhii fără nici o justificare. Mocirle stătute, putrede : miasme... Tot ce-ai găsit dumneata aici și va începe să te cuprindă pe încetul după o bucată de vreme. E fatal ! Stă scris... Nu clătina din cap. Repet : stă scris !

Cobora seara. Începuse să se întunece.

Bătrînul pensionar apăsă un buton şi aprinse lampa de pe masă. O lampă veche, de porţelan, cu globul translucid, fostă cîndva cu petrol şi amenajată ulterior cu fir şi bec electric...

— Nu zîmbi ! spuse. Nu-i semn de zgîrcenie ori de rezistenţă la progres. Instalasem o lampă nouă, de metal. Eram însă deprins cu lampa asta veche, tovarăşa nopţilor mele de treizeci de ani. Nu mai puteam citi, nu-mi mai puteam duce la capăt însemnările mele. Mă incomoda. Ceva străin !... Aşa că am chemat un meşter, s-o adapteze pe această veche la electricitatea veacului, ca Rinalti cu candelabrele sale din anul fundaţiei, de acum o jumătate de veac... Ce vrei ? Rutină, cîrpeli, capitulări numai pe jumătate la inovaţii... Sînt şi eu o cioarsă bătrînă a tîrgului nostru, după chipul şi asemănarea civilizaţiei sale...

El zîmbea.

Tudor Stoenescu-Stoian se socoti dator să-i bată în strună, de altfel fără nici o ipocrizie, căci rosti adevărul curat :

— Dar e o lumină foarte plăcută ! Cadrează cu întreaga încăpere, cu rafturile de cărţi, cu stampele vechi din rame. Înţeleg prea bine.

Iordăchel Păun îi umplu din nou păhărelul cu vişinată ; îşi turnă doar cîteva picături şi urmă :

— Să zicem ! Să zicem şi să ne întoarcem la prelegerea mea de care nu scapi... Aşadar, cam astfel sunau concluziile călătorilor, cum dovedesc o parte din cărţile rafturilor de faţă, memorii şi documente de călători, vreo două sute la număr. Hm ! Barbarie ? Înapoiere ? Spirit retrograd ? Incapacitate de adaptare la ritmul timpului ? Indolenţă ? Complacere fatalistă, pasivă, a tîrgoveţilor, în propria lor delăsare şi mizerie ?... Nu ! Hotărît, nu ! Cauzele sînt mult mai adînci şi de altă natură. Lăuntrică, organică. Şi cele ce par cauze, hotărît sînt numai efecte ! Încît numai scormonind rădăcinile acestor realităţi, ramificate departe în timp şi adînc în trecut, te vei lămuri şi dumneata, pentru romanele pe care le scrii, despre originea istorică, socială, politică, economică a acestei structuri inconsistente, strîmbe, anapoda, ingrate, pe care nu

le puteau discerne călători străini de pe vremuri, cînd treceau în fugă prin orașele noastre, și pe care nu le discern îndestul nici astăzi scriitorii noștri, majoritatea confraților dumitale... Mă rog, orașele n-au fost și nu sînt creații arbitrare ! Se nasc, trăiesc, prosperează, se cufundă în declin și mor, după legi de viață tot așa de strict controlabile ca organismele studiate de biologi. Cetăți de apărare în puncte strategice, orașe de tranzit comercial, centre comerciale și industriale, centre administrative și politice... Bătrînul rapsod Homer a cîntat, în nemuritoarea sa *Iliadă*, războiul troian, căderea Troiei, vechiul Ilion și vechiul Pergam al pelasgilor. Iartă-mă că o iau de așa de departe ! E necesar, ca să nu vorbesc în gol, cum atîția ani am gîndit în gol... Va fi existat poate o frumoasă Elenă, un Priam și un Agamemnon, transfigurați de legendă, cărora Homer le-a adăogat o companie de alți eroi, plăsmuiți exclusiv de legendă și de mituri : Achile, și Patrocle, și Hector, și Ulise, și Andromaca... Tot ce-i posibil, pînă la un anume punct... Dar ceea ce e sigur acum, verificat de săpăturile arheologice și dat la lumină de istorici, e că legendara Troie a existat cu adevărat. Și nu numai una Ci vreo cinci-șase orașe cu ruinele suprapuse, mereu nimicite și mereu înviate din ruine, pe o adîncime de 16 metri, din care Troia lui Homer, Troia cea legendară, era abia ultima în ordine cronologică, ultima cu zidurile de apărare, aproape așa cum le-a zugrăvit Homer. Deci, fapt astăzi verificat ! Indiscutabil... De unde, însă, atîta vitalitate ? De unde, însă, această îndărătnicie de a trăi și de a învia mereu din ruine ? Și de unde, deodată, capitularea definitivă și definitiva rescmnare a morții ? Foarte simplu ! Tot iscoditorii arheologi ai săpăturilor și tot istoricii iscoditori ai textelor și documentelor au dezlegat enigma, care era și ea foarte simplă. Ai urmărit cumva discuțiile specialiștilor din ultima vreme ?

Presupusul autor al ciclurilor de romane istorice mărturisi stînjenit, într-o doară :

— Vag. Foarte vag... Știi ! Avocatura, procese, dosare, pledoarii...

— Pricep.

— Mai ales Capitala, cu toate ale ei, care te distrag de la adevăratele preocupări mai adînci...

— Pricep ! Pricep ! Nu mai este nevoie să-mi spui... îl scuză, cu blajină bună-credinţă, cercetătorul de documente. Deci, recapitulez eu, Pergamul, Troia, Ilion, cetatea mereu nimicită de asedii şi mereu reconstituită sub alte denumiri sau sub acelaşi nume, fusese de fapt nodul căilor de comunicaţie spre regiunile îndepărtate ale zăcămintelor de cositor, în tot decursul epocii bronzului. Iar fără cositor, nu se putea obţine aliajul bronzului din arama mult mai frecventă, mai lesne de lucrat, dar mai puţin rezistentă decît bronzul. Încît războaiele şi asediile Troiei, cu toate nimicirile şi cele cinci-şase resuscitări din ruini — poate şi mai multe chiar ! — au însemnat, în realitate, tot atîtea episoade din epopeea cositorului. Şi *Iliada*, despuiată de prestigiul legendei şi de aureola pe care i-a insuflat-o geniul lui Homer ; dar tot atît de bine, dar încă mai just, s-ar fi putut intitula *Cositoriada*... Aceasta era cheia istorică pe care n-am ştiut s-o descopăr singur ! Că epicele cînturi ale lui Homer i-au pus şi lespedea definitivă pe mormînt ; că Troia, cu toţi eroii săi, n-a mai înviat din ruine niciodată, ca să supravieţuiască numai în cînturile genialului rapsod, nu-i nici o mirare. Explicaţia e tot atît de simplă ! Se încheiase epoca bronzului şi a goanei după cositor... Cetatea Troadei nu mai prezinta nici un interes. Îşi pierduse raţiunea de existenţă. Tot ar fi dispărut de la sine, acoperită de nisip şi năpădită de ierburi, ca atîtea alte cetăţi de popas şi de trafic, căzute în părăsire cînd vechile căi au fost abandonate şi înlocuite cu altele noi. Înfloritoarea şi legendara Palmyra, din oaza dintre Damasc şi Eufrat, cetatea de atîtea ori distrusă şi a doua zi din nou răsărită din nisipuri, încă şi mai prosperă, fiindcă era popasul principal al caravanelor dintre Levant şi Occident ; această Palmyra — atît de prezentă în istoria antichităţii şi a evului mediu — nu a îndurat oare aceeaşi soartă după invazia turcilor din Asia Mică ? Nu e astăzi un biet sat părăginit şi sărac, într-un pustiu de nisipuri ?

Bătrînul pensionar se întrerupse să-şi răsucească altă ţigară. Îşi privi musafirul cu o îndoielnică îngrijorare :

— Mă tem că exagerez. Prea m-am întins la poveşti, la procesele mele de lămurire ! Şi mă tem că dumneata nu mai rezişti la prelegerea asta istorico-geografică. Prea am luat-o de la Adam şi de la Homer !

Tudor Stoenescu-Stoian se mişcă în jilţul cu teluri elastice. protestînd din nou fără făţărnicie.

— Se poate să vorbeşti aşa, coane Iordăchel ? Nu observi cu ce atenţie ascult ? Eşti o adevărată comoară...

— Cam greu să te cred pe cuvînt. Cînd ai norocul să te bucuri de prietenia atitor oameni mari, Teofil Steriu, Iuraşcu. Stamatian, nu-i o corvoadă cumplită să mai asculţi şi poliloghiile unei biete moşnegării surde şi maniace din Tîrgul Călimanului ? Îţi închipui că moşnegăria surdă şi maniacă nu-şi cunoaşte neînsemnata lui puţinătate ? Se compară cu dînşii şi cu mintea lor ?

— Atunci. mă supăr, coane Iordăchel. Îmi faci cea mai mare ofensă.

— Bine. Să ne împăcăm. Mai torn un păhărel, nu ?

— La voia dumitale...

Cedînd. Tudor Stoenescu-Stoian a întins păhărelul. Bătrînul pensionar a turnat din garafa de cristal. fără să-şi mai picure lui nici un strop de licoare. Pe urmă. s-a îndepărtat la rafturi, să aleagă oarecare tomuri pe care le-a frunzărit, intercalînd între file cîteva benzi înguste de hîrtie şi le-a aşezat la îndemînă, pe masă. să-i slujească argument şi document la nevoie.

Continuă :

— Am făcut apel la aceste precedente mult mai cunoscute şi dezbătute de istorici, de arheologi, de economişti. întrucît păstrînd proporţiile, amîndouă, Troia şi Palmyra. proiectează pe un plan mai înalt, pe dimensiuni mai vaste şi prin exemplificări mai familiare în memoria cercetătorilor, înseşi destinele oraşelor româneşti din cele două foste ţări dunărene. Căci mai toate începuseră. şi ele, prin a fi oraşe de viitor, iar prin vicisitudinile istorice, geografice şi economice, au rămas numai un fel de sate. Doar ceva mai mari şi mai lăbărţate decît satele din nomenclatura administrativă ; însă sate vreme de atîtea secole iremediabil sate. în mijlocul unui popor condamnat la o viaţă pastorală şi rurală. cu un rudiment de veleităţi

urbane, de îndată anihilate de realitatea istorică, socială, economică. Cum e posibil ? te întrebi. De ce asta ?... Ani şi ani m-am întrebat şi eu, bîjbîind în întuneric. Pînă ce, în vremea din urmă, abia acuma m-am lămurit. Toate, din pricina acelorași motive istorice. Toate, sub imperativul unor împrejurări interne şi externe copleşitoare, care iau caracterul unor fatalităţi istorice, chiar dacă ne-am sili să înlăturăm această noţiune suspectă, prea adesea invocată ca un laş şi netrebnic argument pentru a scuza lenea de iniţiativă, lipsa de prevedere, incapacitatea de a organiza prezentul şi de a pregăti viitorul. Dar cum s-ar putea numi altfel decît fatalitate istorică, decît vitregă şi neloială fatalitate istorică, invazia turcilor în Europa şi căderea Constantinopolului ? Cum s-ar putea numi altfel precipitarea evenimentelor cu proporţii de catastrofă, care au năruit brusc elanul de viaţă al celor două oropsite ţări dintre Dunăre şi Carpaţi ?... Cele două ţări dunărene, Moldova şi Valahia, abia reconstituite din haosul şi din negurile evului mediu la o viaţă statornică de state organizate, n-au întîrziat atunci să se adapteze şi să se folosească de noile condiţii ale existenţei, se poate spune cu o foarte lucidă şi aproape uimitoare percepere a realităţii... Primele documente ale primilor domnitori o dovedesc îndestul. Erau tratate de comerţ ! Stabileau şi limitau drepturile de tranzit, legăturile şi privilegiile comerciale cu cele mai apropiate centre de schimb ale vremii, pe marile căi intereuropene şi europeano-asiatice, care treceau prin Moldova şi Valahia. Existau drumuri, existau oraşe cu un rost şi cu o viaţă bine definită. Existau chiar înainte de aşa-zisele descălecători !... Nu domnitorii şi descălecătorii au făcut oraşele şi ţara : oraşele şi drumurile acestea au făcut domnitorii şi cele două ţărişoare. Clatini din cap cu neîncredere ?

Cu adevărat, Tudor Stoenescu-Stoian clătinase din cap cu neîncredere.

Prea i se păreau deocheate afirmările pensionarului, probabil maniac incurabil ! Altceva învăţase el pe băncile şcoalei din manualele de istorie ; de altminteri fără să cugete prea adînc asupra faptelor memorizate de-a gata, ca un elev mediocru ce fusese, nici fruntaş, nici codaş.

Dar, din simplă bună-cuviință, se simți obligat să tăgăduiască :

— Nu clatin din cap, coane Iordăchel. Mă surprinde...

Bătrînul zîmbi :

— Te surprinde și nu-ți vine a crede. Totuși adevărul e acesta ! Dovezile stau scrise aici, în cărțile acestea... Stăteau scrise aici și nu le vedeam, nu le descifram tîlcul.

A deschis o carte. A deschis alta :

— Uite, dovezile, scrise negru pe alb. Multe din aceste orașe au precedat cronologic întemeierea celor două țări dunărene. Existau dinainte de existența politică a statelor noastre. În Cîmpulung, prima cetate de scaun a domnitorilor Valahiei, se află și astăzi o piatră cu inscripția anului 1300, pe mormîntul unui oarecare Laurentius, *comes de Lungo-Campo*. Iar Baia, fosta primă capitală a domnitorilor Moldovei, posedă o pecete a consiliului comunal, cu o inscripție latinească și cu data aceluiași an, 1300, cum figurează pe diferite acte găsite în arhivele publice și particulare. După aceste date ale comunelor urbane, care aveau un *comes* și un *consiliu comunal* cu atribuții precise, cu sigilii, cu puteri administrative și cu autoritate jurisdicțională, anterioare primelor documente de stat, s-ar putea spune, repet, că *nu* statele au creat orașele, ci că orașele au creat cele două state române de pe versantul răsăritean și sudic al Carpaților. Unii istorici mai tineri și mai deschiși la minte, ca acel cu pricina și cu cartea de la prietenul Grigore, au și început a se pronunța în acest sens. O rectificare cam tîrzie a adevărului istoric. Cam tîrzie, fiindcă legenda descălecătorilor a prins rădăcini și îndeobște ne împiedică să întrezărim decurgerea logică a faptelor, precum m-au orbit o viață întreagă și pe mine.

— Curios ! exclamă pretinsul autor al pretinsului ciclu de romane istorice. Aflu ceva cu totul nou...

Iordăchel Păun clătină el acuma din cap.

— Nou ? Așa mi se păruse și mie... Ceva, dimpotrivă, foarte vechi, de peste șase veacuri, dacă nu mai mult. Ceva care explică soarta orașelor noastre, condamnate la decăderea în care au ajuns, după un început atît de înfloritor. Nu exagerez ! Încă puțină răbdare... Prin Moldova,

trecea drumul comercial din Polonia spre Marea Neagră şi mai departe, spre Orientul asiatic. Pe aici se scurgeau produsele oraselor hanseatice şi flamande din Occidentul Europei spre pieţele din Asia, controlate de negustători genovezi şi veneţieni sau raguzani. Pe aici urmau calea inversă produsele Asiei : mătasea, pietrele scumpe şi mirodeniile Orientului Îndepărtat, după care alergase adulmecînd dîra, celebrul Marco Polo, poreclit Milione, negustătorul şi călătorul veneţian. Prin Valahia, prin pasurile Carpaţilor, treceau drumurile de la Braşov şi Sibiu, şi mai departe, din oraşele germanice şi olandeze, spre Dunăre, spre Raguza, spre sudul Peninsulei Balcanice. Iar oraşele de popas, etapele căruşiei pe uscat şi porturile de la Dunăre, în amîndouă ţările moldo-valahe, îşi însuşiseră de îndată organizarea liberă a oraşelor hanseatice, asigurîndu-şi venituri proprii şi pregătindu-se pentru o adevărată viaţă urbană. Aveau o raţiune de existenţă.. Mărfurile din statele germanice şi din Flandra, chiar cele mai îndepărtate, din Anglia, chihlimbarul din ţinuturile baltice, grînele din regiunile rutene sau din podişul transilvan, dirijate spre Veneţia sau Genova, nu plăteau numai o vamă de tranzit prin cele două ţări. Mai aduceau cu ele şi un spirit activ, nou, îndrăzneţ, care îmboldea iniţiativele populaţiei băştinaşe. Oraşele moldo-valahe erau gospodărite de *„pîrgari"*, doisprezece la număr, adică *„Bürgerii"* [15] oraşelor medievale şi hanseatice, exact în acelaşi număr, în frunte cu un primar numit *„judeţ"* în Valahia, *„şoltuz"* în Moldova. Aceeaşi organizare, dictată de necesităţile economice şi de comuniunea colectivă de interese, care se întindea în evul mediu „de la Londra la Novgorod şi de la Florenţa pînă la Iaşi", cum citeam foarte ascuţita şi temeinica argumentare a acelui tînăr istoric de-al nostru, cu pricina... Premisele viitorului erau, aşadar, fixate ! Nimic n-ar fi putut opri firească evoluţie a oraşelor din cele două ţări dunărene, în pas cu celelalte oraşe din Europa. Şi, în acelaşi timp, cu o asemenea prosperitate, nimic n-ar fi putut opri nici firească evoluţie a acelorăşi ţări spre o îndrumare comercialo-industrială, paralelă cu cea agricolă şi pastorală. Altă structură, alt sistem ! Începutul se anunţa plin de făgăduieli. Unele

oraşe, şi nu dintre cele mai importante, ca, bunăoară, Botoşanii, de pe traseul drumului moldovenesc spre colonia genoveză Caffa din Crimeea tătărească, îşi asigurase venituri atît de îmbelşugate, încît el singur, din excedentul acestor venituri, putea alimenta exclusiv caseta particulară a soţiei domnitorului, purtînd, pînă tîrziu, denumirea de „Tîrgul Doamnei". Iar această neîntreruptă circulaţie dintre Occident şi Orient, acest permanent contact cu două culturi şi civilizaţii de la puncte geografice opuse, întreţineau un ferment de preocupări şi de activitate intelectuală, întreţineau un interes atît de viu pentru fenomenele şi evenimentele din vasta lume, încît, o dată cu oraşele, se primenea în permanenţă şi mentalitatea populaţiei rurale, a boierimii cu privilegii feudale, care locuia la conacurile domeniilor, a păturii mijlocii de răzăşi şi a ţăranilor. Cel puţin aşa dovedesc mărturiile vremii, încă de sub domnia lui Alexandru cel Bun şi Mircea cel Bătrîn. A fost cel mai fecund şi mai spornic moment din istoria ţărilor dunărene, pînă la Ştefan cel Mare. Un avînt al creşterii şi al adaptării la ritmul care transforma Europa, de la feudalism spre inovările sociale, economice şi politice, comerciale şi industriale, patronate de burguri şi de burghezia în faza ei de luptă şi emancipare, înainte de a începe să putrezească... Perspectivele se anunţau infinite. Energiile erau proaspete, avide, întreprinzătoare. Încercam şi izbuteam a înainta în pas cu vremea. Pe urmă ?...

Furat de gîndurile şi spusele sale, cercetătorul de documente părăsi scaunul, poate fără să-şi dea deplin socoteală, şi străbătu odaia dintr-un capăt în altul, vorbind cu un neastîmpăr abia stăpînit.

— Pe urmă ? Pe urmă, fatalitatea geografică şi istorică a decis altfel. Toate aceste elanuri au fost brusc şi brutal reţezate. Căderea Constantinopolului, cucerit de sultanul Mahomed al doilea, la 29 mai 1453, a jucat rolul acesta al nefastei fatalităţi. Fără nici o exagerare. Gîndeşte ! Ceea ce pentru istorici şi pentru Europa apuseană însemna sfîrşitul evului mediu şi aurora Renaşterii, pentru cele două ţări româneşti abia înfiripate, ca şi pentru celelalte popoare şi state din Europa răsăriteană, pentru Polonia, Ungaria, Austria, fără a mai pomeni popoarele si statele balcanice,

a echivalat cu o pravalire îndărăt, afund, în orbecăiala evului mediu, la condițiile și instituțiile feudale. Ba încă, și cu adaosul unei circumstanțe agravante, tot cu caracterul unei fatalități. Fără autonomia, care să îngăduie în vreun fel ori altul tentativa unui proces liber de evoluare... Soarta orașelor era pecetluită ! Își pierdeau rațiunea inițială de existență. Iar o dată cu ele, pecetluită era și soarta celor două țări de la Dunăre. Viitorul nu le mai aparținea. Era dictat de bunul plac al padișahilor înscăunați în capitala Bizanțului ca tot atîtea tentacule și ventuze. Cîțiva domnitori, cu o trează conștiință patriotică, și poporul, au încercat și pînă la un punct au izbutit să reziste o bucată de timp. Au dus și dînșii războiul lor de o sută de ani... Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, alții, cîți au luptat cu deznădejde. Din păcate, această rezistență a fost cu putință numai atîta vreme cît mijloacele bănești, furnizate de veniturile și de prosperitatea orașelor pe cale de sleire, le mai îngăduiau spasmurile unor lupte din ce în ce mai șovăielnice, mai slabe, mai agonice. Nu se pot cîștiga la infinit bătăliile numai cu muncitorii pămîntului, oricît de bravi și de dîrji, smulși periodic de la coasă, de la prașilă, de la seceriș, să lupte cu coasa, cu sapa, cu furca ! Aceste ultime zvîrcoliri ale rezistențelor au folosit mai mult Occidentului decît micilor noastre țărișoare și vecinilor apropiați. Întîrziau o invazie. Permiteau îndeosebi statelor occidentale să-și organizeze o viață mai consolidată și să ne vîndă invadatorilor. Căci ne-au vîndut ! Ne-a vîndut papa și Veneția pe vremea lui Ștefan cel Mare, lăsat să lupte singur. Ne-au vîndut regii Franței, care-au pactizat politic cu Islamul... Poporul nostru rămînea la fața locului și în „calea răutăților". Nu numai că n-avea drept și posibilitate să înainteze în pas cu veacurile. Dădea îndărăt. Parcurgea în sens invers drumul spre feudalism, spre șerbirea țăranilor muncitori de pămînt, spre privilegiile clasei stăpînitoare de pămînt, spre ruralizarea condițiilor de viață și spre ruralizarea orașelor. Turcii ne cereau tribut de grîne, de vite, de cai, de oi, nu de produse meșteșugărești. Dumneata nu vezi acum așa procesul de decădere ?

Luat pe neașteptate, Tudor Stoenescu-Stoian gîngăvi cuvinte neînțelese, fără șir, ca elevul de odinioară, cînd nu-și buchisise îndestul lecțiile :

— Ba da... Fireşte... Se vede de la sine...

Fostul profesor îl privi bănuielnic, oprit locului. O clipă, intuì că a pierdut vremea de prisos.

Dar erau mai tari gîndurile care îl frămîntau în ultima vreme. Zori să se elibereze de ele :

— Mă apropii de sfîrșit. Concluziile le vei pune dumneata singur... Deci, Marea Neagră a devenit un lac interior al imperiului otoman și al aliaților săi, tătarii din Crimeea. Un obstacol, nu o cale deschisă ! Vechiul Pont Euxin, pe al cărui litoral navigatorii întrepizi ai vechei Helade ridicaseră prosperele lor cetăți și porturi de trafic comercial cu populația autohtonă, încă din vremea puternicului regat geto-dacic al lui Burebista, încetase a mai fi plămînul unei respirații largi și libere pentru popoarele asfixiate înăuntrul teritoriilor lor geografice. Toate ieșirile erau închise. La fel, toate intrările pe unde ar fi putut pătrunde suflul cel nou al Renașterii. S-a lăsat o tăcere grea și apăsătoare, ca după dezastrul marilor cataclisme. Ruine, cenușă, morminte... Orașele noastre și-au pierdut raționea economică și politică de existență. Pe cînd cele din apus se înălțau și prosperau după descoperirea Americii și drumurile libere spre Indiile Orientale, tîrgurile noastre rămîneau în beznele izolării, mai departe, sub protectoarea veghe a suzeranilor de la Constantinopol, care schimbau domnitorii Moldovei și Valahiei mai des decît șalvarii, cînd nu trimiteau un călău să le taie capetele și să le aducă la Stambul, umplute cu paie și prezentate pe tavă. Orașe ruralizate și turcite, de bazar de improvizație, de provizorat. Orașe de bîlciuri periodice. Proprietarii de latifundii, boierii, care căpătaseră pleașca privilegiilor feudale din plin, și-au strămutat locuințele de la domeniile lor rurale, în așanumitele tîrguri și capitale de ținut, exact după tradiția lor rurală. Nesfîrșite întinderi cu acarete de conac moșieresc, cu livezi, grajduri, stoguri de fîn, colibe pentru țiganii robi, cotețe de orătănii, cotețe de porci, șoproane. Bălțoace pentru rațe și gîște. Pitoresc !... Vreo disciplină ?

Vreo armonie arhitectonică ? Vreun respect al regulilor de igienă ? Pîrgari, șoltuzi, județi, autoritarea și inițiativa unui sfat comunal ales de comune ? Cine să le impună boierilor cu fumuri de ighemonicon bizantino-turco-fanariot ?.. Orașe după chipul și asemănarea claselor stăpînitoare. Fără o stabilitate de caracter, fără o conștiință cetățenească, fără demnitatea pe care o dă agoniseala muncii cu sudoare. Paraziți ai veniturilor de la moșii sau paraziți ai diferitelor dregătorii și slujbe căpătuite pe sprînceană, cu veșnicul hatîr, Politicărie, nepotism... Cîți trăiesc prin munca lor și aduc orașului un aport spornic, în acest Tîrg al Călimanului ? Excepții !... Chiar cei cu însușiri reale pier, se închircesc, se pierd. Ca Grigore Panțîru. Ca prietenul dumitale Sandu Buhuș. Ca un Octav Diamandescu, fostul meu elev. Ca Picu Hartular, alt fost elev, care pe băncile școlii promitea să ajungă un mare pictor, la fel cu Tu... cu Lo...

— La fel cu Toulouse-Lautrec, poate că vrei să spui, coane Iordăchel ? întrebă Stoenescu-Stoian.

— Întocmai. De unde îl știi ?

Tudor Stoenescu-Stoian cunoștea numele pictorului infirm, cu cocoasa lui Picu Hartular, numai printr-o simplă întîmplare. Așteptînd tramvaiul pe un bulevard, în București, își aruncase ochii pe un album artistic cu foile deschise, într-o vitrină de librărie. Iar imaginile reproduse în culori și numele i-au rămas întipărite în memorie, nici el n-ar fi putut spune cum și de ce.

Demonul meschin, care se strecurase însă în toată ființa lui de cînd a coborît din tren în Tîrgul Călimanului, îi șuflă perfid în ureche altă versiune, ceva mai puțin banală.

Răspunse :

— Cum să nu știu ? De cîte ori n-am discutat acest caz cu Iurașcu ? El îl admiră fără nici o rezervă. Eu sînt mai puțin entuziasmat...

Abia a rostit cuvintele și a simțit că roșește. Îi năvălise un val fierbinte în obraz, măsurînd prăpastia dintre cinstea curată și dezinteresată cu care bătrînul pensionar își destăinuia judecățile sale îndelung adunate, chibzuite, drămăluite, verificate, sincer spovedite, și din-

trec plăsmuirile lui atît de sfruntate. I-au intrat, oare, în sînge ? N-are să se mai lepede, oare, de ele ? Va rămîne pentru totdeauna un impostor ?

Umilit de netrebnica drojdie a acestui examen de conştiinţă, Tudor Stoenescu-Stoian duse la buze felegeanul golit şi cu drojdia rece de cafea pe fund, numai ca să-şi ascundă stînjenirea şi să nu se împotmolească în alte închipuite urzeli. Dar bătrînul nu observă nimic. Vorbi cu simplitate :

— Pare-mi-se că sînt şi eu de părerea dumitale. Fostul meu elev, Picu Hartular, mi-a arătat, într-o zi, un fel de monografie a acestui pictor, cu un soi de sumeţie agresivă, cum e firea lui. „Iată, coane Iordăchel, ce sînt în stare să zugrăvească cocoşaţii, cînd au norocul să se nască în altă lume ! Ce spui ?“ Am întors paginile şi i-am dat cartea înapoi. Ce să spun ?... Dansatoare, cîntăreţe, cabarete din Paris, cu lumina lor artificială, bălţată, şi cu lumea lor deşănţată. O fi pictură şi o fi fiind pictor mare ! Însă nu-i ceva de competinţa mea. Eu am rămas la Leonardo da Vinci, la Tiziano, la Rafael, la zugrăvelile iconarilor ; cel mult la Teodor Aman şi la Grigorescu al nostru... Aşa că mă raliez la opinia dumitale, împotriva lui Iurăşcu, dacă-mi e permis. Fapt este că pictorul acela şi-a găsit un rost şi un loc, în lumea lui. Pe cînd Picu Hartular şi-a pierdut talentul, poate o mare vocaţie, aici, înăcrit ca atîţia alţii cu şi fără cocoaşă. Mai este nevoie să-i număr ?...

Se aşează din nou pe scaunul dur, cu speteaza dreaptă, ştergîndu-şi ochelarii cu batista albă de olandă. Tăcu un timp ; îşi plimbă privirea de la teancul de cărţi la musafirul cufundat între braţele jilţului încăpător şi elastic. Îl aştepta să se pronunţe.

Mirat de înfăţişarea-i covîrşită, umilă, împuţinată, se simţi tot el vinovat. Surîse melancolic, scuzîndu-se :

— Aşa păţeşti, dacă te laşi pradă unui bătrîn maniac şi surd, retras în găoacea surzeniei sale ! Te prinde şi vorbeşte, pentru tot ce-a tăcut într-un an... Lungă şi plicticoasă prelegere ! Iartă-mă ! Două ceasuri de suplicii...

— Este nevoie s-o repet, coane Iordăchel ?... se împotrivi Tudor Stoenescu-Stoian. Două ceasuri de supli-

cii ?... Două ceasuri în care am învățat să văd ceea ce n-am știut să văd cu ochii mei de pe băncile școalei.

— Dacă ar fi așa, m-aș bucura din toată inima Ți-ar servi, cu adevărat, cărților dumitale...

— Au să-mi servească, te asigur ! îl încredință cu fermă sinceritate presupusul autor al presupuselor cicluri de romane. În două ceasuri, mi s-au deschis și mie ochii ! Ce subiect ! Tragedia orașelor !

— Da, tragedia orașelor muribunde de șase veacuri, care de șase veacuri mor, înainte de a fi apucat a trăi !

Bătrînul se însufleți iarăși. Nu-și găsea astîmpăr. Ridicîndu-se în picioare, arătă una cîte una cărțile din teancul clădit la îndemînă.

— Aici sînt izvoarele principale, chiar de la începutul începuturilor. Documente prea puțin cunoscute de marele număr al cititorilor. Mărturiile lui Guillebert de Lannoy, *seigneur* de Saintes, de Villerval, de Tronchiennes, de Beaumont, de Wahegnies, diplomatul ducilor de Burgundia, omul de credință al lui Jean sans Peur și ambasadorul lui Jehan de Wawrin, venit prin aceste părți pentru a pregăti o ultimă cruciadă ca să salveze capitala Bizanțului. Documente cu data 1421, pe vremea lui Alexandru cel Bun. Documentele acelui Jehan de Wawrin, care pomenesc despre cetatea Giurgiului.. Pe urmă, altele de mai tîrziu : Philippe d'Avril, Charles de Joppecourt, contele d'Hauterive, prințul de Ligne. Prea îndestule ! Intenționam să-ți citez paginile cele mai vrednice de luare aminte. Ne-ar fi apucat însă miezul nopții. Ți le trimit mîine dimineață acasă, să le citești pe îndelete... Uite și Michelet, Elisée Reclus, de Martonne ; cronicarii polonezi. Toți sfîrșesc cu aceeași concluzie. Orașe oropsite, moarte înainte de a-și fi trăit viața pentru care se pregăteau și la care aveau dreptul. Cauze și efecte economice, politice, sociale. Oraș patriarhal ? Romanticele orașe patriarhale ale prietenului nostru Sandu Buhuș ? Orașe dărăpănate !... Ruinele au o noblețe. Dărăpănăturile reprezintă numai o urîtă și mizerabilă decadență. Aici s-a încuibat viața fără orizont, fără elanuri, fără speranță, cu mizeria și resemnarea exploatată de feluriți demagogi politici cu haitele lor electorale, alde domnul prefect Emil Sava și alde concurenții săi din partidul ad-

vers. „Am să aduc prosperitatea, belșugul, viața ! se înfoiește în pene la întrunirile publice. Orașul are să devină un stup harnic de albine !" Și lumea aplaudă. Și discută. Și speră. Și trîntorii ciocnesc cupe de șampanie la toasturile banchetelor. Numai, ceva uită... Poate că aveai dreptate ! Ceva e cu putință să se schimbe. Albinele cele harnice din stup au obiceiul să scoată trîntorii afară, să se descotorosească de gurile lor inutile ; îi aruncă să piară. Poate că aceasta se va întîmpla, într-o vreme pe care n-am s-o mai apuc eu, cînd Călimanul va ajunge un centru petrolifer și cînd muncitorii de la sonde și rafinării vor întoarce altă foaie a istoriei. Aceasta o pretinde carturarul cel june cu pricina. Aceasta o susține și Grigore, el, care vede de obicei înainte, în zilele de mîine, nu tot înapoi, în cele de ieri, ca mine... Mai știm noi ? Logic, istoric, așa ar fi. Cauze și efecte... Găsindu-și o rațiune de existență, tîrgul meu, adică al nostru, își va găsi poate, atunci, și mijloacele să-și apere existența. Acum, cine s-o facă ? Domnii Emil Sava și Iordan Hagi-Iordan își sapă singuri groapa ; introduc singuri calul troian între zidurile păraginitei urbe a Călimanului, care nici măcar n-a fost vreodată cetate. Dumneata nu ești de acord ?

Tudor Stoenescu-Stoian îngăimă iarăși o încuviințare fără șir și fără convingere. Întrebarea îl depășea. Se simțea sfredelit de alte întrebări și răspunsuri mai imperioase, urgente, personale : răscolit de mari hotărîri.

Se înălță și el în picioare, din jilțul moale, elastic.

— Pleci ?

— Am abuzat peste măsură...

— De abuzat, am abuzat eu, daca-i vorba pe asta zîmbi bătrînul pensionar.

— Nici nu poți bănui cu ce efect *miraculos*, coane Iordăchel ! Plec de la dumneata alt om. Plec luminat și *cu încredere* în tot ce voi face.

— Sincer ?

— Mai sincer decît m-ar ajuta cuvintele s-o spun coane Iordăchel.

— Atunci mă bucură. N-am pierdut timpul amîndoi. Cărțile le trimit mîine. Știi ?... Nu numai ca să nu-ți fi

o povară pe drum, pîn-acasă. Ca să le împachetez eu, cu mîna mea.

O grijă prevăzătoare, ticăită, de maniac al cărților...

Iordăchel Păun a vrut să-i ajute în micul antreu la îmbrăcat pardesiul. A vrut să-l petreacă pînă la portița casei, în stradă. Tudor Stoenescu-Stoian s-a împotrivit cu toată energia.

— Ai să răcești, coane Iordăchel. De ce vrei să te am pe conștiință ?...

El voia să fie cît mai repede afară, pe uliță, singur cu marile lui hotărîri.

Din ușă, a mai întors încă o dată ochii la încăperea cu rafturile de tomuri, la masa cu documente, cărți și file din însemnări, la lumina dulce și caldă a lămpii cu globul translucid, la acest refugiu tihnit și ospitalier al unei vieți neîntinate, cinstite, împăcată cu sine, într-adevăr exemplară, nefrămîntată de ascunse și scîrbavnice scăderi. În orașul acesta, n-ar avea și el drept la asemenea bătrînețe senină ?

— Noapte bună...

— Noapte bună ! Și despre Caliman, mai stau oricînd la dispoziție cu alte documente, necunoscute de istorici. Ai văzut, că nu-s numai arbitru și împăciuitor în procesele doamnei Cristina Madolschi !...

Afară, noaptea era cu bolta cerului limpede și înstelată. Aerul rece și sonor.

Pașii lui Tudor Stoenescu-Stoian sunau avîntați de marile lui hotărîri. În inimă, în artere, în tîmple, îi zvîcnea un fluid de optimism, poate nu străin și de cele trei păhărele cu licoarea verde, tare, aromată. Își va ispăși toate nimicniciile josnice. Le va răscumpăra pe toate. Ce simplu se clarifică toate acum ! Într-adevăr, va scrie închipuitul ciclu al închipuitelor romane istorice, pe care l-a născocit numai dintr-o mizerabilă deșertăciune, fiindcă se găsiseră alții să-l creadă. Acolo e mîntuirea lui, în care nici el nu credea ! De mîine, chiar de mîine începe...

Pașii sonori luau cadența frazelor epice în noaptea sonoră și înstelată. Ce simplu și firesc, toate ! O masă de scris, teancul foilor albe înainte și încrederea în tine, într-un alt rost al vieții deșarte de pînă mai ieri !

Capitolul IV

PE LUME SÎNT TOT FELUL DE DURERI

Execrabil !

Tudor Stoenescu-Stoian caligrafie cuvîntul în colțul drept al paginii ; mototoli hîrtia și o aruncă la coș.

Îndată, dedesubt, se ivise, așteptîndu-l, altă foaie.

Cu încăpățînare de școlar sîrguincios, decis să-și ducă tema pînă la capăt ; în ciuda atîpelii din gene ori a ispitelor de afară, așternu cu scris mărunt, pentru a douăsprezecea oară, a douăsprezecea variantă a aceloraşi trei rînduri. Interverti ordinea adjectivelor ; înlocui un neologism frivol cu un neaoș sinonim arhaic ; crezu că a descoperit o modulație inedită și balansată a frazei. Pe urmă, la sfîrșitul celui de-al treilea rînd, se poticni pentru a douăsprezecea oară.

Își reciti fructul trudei, o dată încet, o dată cu glas tare.

Adjectivele își întorceau spatele ofuscate că s-au aflat în asemenea companie. Sinonimul neaoș și arhaic se proțăpea la jumătatea rîndului din mijloc, ca un străbun get cu o mițoasă cușmă și cojoc de oaie, într-o recepție de ambasadă cu fracuri, cu rochii decoltate și coliere de perle. Balansul melodios al frazei aducea a bonzăit de cobză.

Conștiincios, Tudor Stoenescu-Stoian caligrafie, de astă dată în colțul opus al paginii și cu semne progresive de exclamare :

Execrabil ! Execrabil ! ! Execrabil ! ! !

Hîrtia făcută ghem n-o mai zvîrli ușor, cu eleganța aruncătorilor cu inelul la gîtul rației de celuloid, la Moși.

O repezi ca un proiectil infernal în fundul coșului, peste celelalte unsprezece ghiomotoace inofensive. Nici una nu explodă ! Nu se întîmplă nimic.

Pe birou, îl aștepta altă foaie albă

Iar dedesubtul ei, încă douăzeci și șapte de sferturi, din colile în număr de zece, îndoite în patru și cu atîta efort feţuite cu latul cuţitului de fildeș acum un ceas, așa cum se repeta de-o săptămînă cu o monotonă regularitate, ca să ajungă întotdeauna la acest deznodămînt.

Tudor Stoenescu-Stoian scrise dinainte, în colțul paginii goale, un viguros *Execrabil !* Trase o parafă vrednică de invidia copiștilor de la grefa tribunalului, unde răposatul său părinte ajunsese prim-grefier spre sfîrșitul vieții. Aprinse o regală R.M.S. fără carton și își acordă un repaus mai lung, cu resignarea omului care n-a epuizat rezerva de răbdare și tutun.

Admiră satisfăcut caligrafia verdictului anticipat, cu parafa pavoazînd frontispiciul paginii neîncepute, ca un stindard fluturat la mansarda unei case în ajunul inaugurării.

Măcar atît izbutise !

Imita acum la perfecţiune scrisul fostului său profesor de limba română, obișnuit să aplice, pe marginea tezelor idioate, acest echivalent al notelor de repetenţie din catalog. *Execrabil !* Cu unul, două și trei semne de exclamaţie ! Cu un singur semn, *execrabilul* corespundea notei în catalog : 3. Cu două, notei 2. Cu trei, notei 1. O progresie invers proporţională.

Printre alte stranii metamorfoze ale lui Tudor Stoenescu-Stoian, șăgalnicul capriciu al destinului îl transformase și în dascăl de limba și literatura română la Liceul „Mitru Căliman". Deocamdată pentru cîteva clase numai și numai cu titlul de suplinitor.

Fostul elev adoptase cu dezinvoltură procedeul fostului profesor de la colegiul bucureștean. Era o singularizare fantezistă și mult comentată de liceenii celor cinci clase ale șale — o singularizare care, prin suciturile răstălmăcirilor din viaţa de toate zilele, îi crescuse prestigiul.

Noul suplinitor se anunţa maliţios, original și simpatic

Chiar victimele severelor calificări, în loc să-i păstreze gînduri răzbunătoare, anunţau colegilor cu o mutră mucalită și amuzată de inevitabilul catastrofei :

— Măi Gicule, dragă, mi se pare că și de data asta m-am învîrtit de-un *execrabil* cu trei jaloane !

Pe marginea biroului, aştepta un teanc de asemenea teze, unele cu asemenea menţiuni. Dar suplinitorul de limba şi literatura română recunoştea, într-această clipă de totală şi lăudabilă imparţialitate, că nici una din execrabilele compoziţii ale elevilor, nici cele cu semnul de exclamaţie triplu şi apăsat, nu s-au oprit la al treilea rînd.

Tudor Stoenescu-Stoian se poticnea întotdeauna aici. De o săptămînă, nu izbutea să depăşească bariera fatală. Şi nici nu se bucura, cel puţin, de consolarea să poată arunca vina pe conspiraţia unor împrejurări vrăjmaşe! Zgomot şi uşi trîntite în casă; zgomot şi duruit de birje în stradă. Creditori pîndindu-l la poartă, asaltîndu-l cu somaţii şi prigonindu-l cu sechestre, ca pe-un Dostoievski oarecare ori pe-un oarecare Balzac. Nevasta cerîndu-i s-o ducă la plimbare şi plîngîndu-se că i s-a demodat pălăria de nu mai poate scoate capul în lume, cîntînd foxtroturi turbate la pian şi năpustindu-se în mijlocul celei mai superbe pagini să-i spună că servitoarea a spart castronul cel mare din serviciu şi a răspuns, dobitoaca, impertinent. Copiii orăcăind în leagăn ori bătîndu-i în uşă, să-i poarte tăticul în spate, *chimerci*. Ostilitatea contemporanilor, incomprehensiunea criticii, invidia confraţilor, indiferenţa lectorilor şi alte iremediabile suferinţe care ulcerează o inimă sensibilă şi secătuiesc izvorul inspiraţiei. Chiar editorul, pretinzînd despotic manuscrisul la zi şi oră fixă, cu neomenia unui neîmblînzit cămătar. Nimic, absolut nimic din toate acestea! Cu umila sa obiectivitate şi a obiditului Tudor Stoenescu-Stoian din canatul oglinzii lui Guliver pitic în ţara giganţilor, suplinitorul catedrei de limba şi literatura română îşi mărturisea că-i lipseşte cu totul dreptul de a beneficia de asemenea circumstanţe atenuante.

Atunci ar fi altceva! Ar depune senin tocul pe pieptul paginii albe, ca arma unui combatant împresurat prin trădare şi silit să capituleze. S-ar preda, aşteptînd epuizarea potrivnicelor împrejurări, ca să purceadă la atac cu forţele repauzate, într-o zi cu soare mai clement, după o mai favorabilă pronunţare a oracolelor.

Dar pe dînsul nu-l ameninţa nici o tulburătoare şi perfidă coaliţie a elementelor.

Nimeni şi nimic. Absolut nimeni şi absolut nimic.

El se afla la biroul de lucru, singur în mijlocul universului, cu foile albe înainte.

Iar fiecare foaie albă putea s-o anuleze anticipat, cu unul şi acelaşi *execrabil*, variindu-i doar numărul semnelor de exclamaţie.

Sandu şi Adina Buhuş, ca nişte buni şi grijulii prieteni, i-au descoperit cea mai tihnită casă, cu cea mai tihnită proprietăreasă, pe cea mai tihnită stradă. Era adăpostit aici ca un preţios şi delicat cocon în capsula capitonată a fluturilor de mătase. În încăperile ei din fund, cu intrare separată, proprietara casei, Laurenţia Iancovici, păşea neauzit în pantofii cu talpa de pîslă.

Nu lătra un cîine, nu cotcodăcea o găină, nu cuciuriga un cocoş.

Motanul cel cenuşiu îşi purta amorul vagabond la alte sălaşuri din capătul străzii, unde făcea ravagii printre vampele neamului felin, cu o discreţie mută şi pudică, dovedindu-se un animal retrograd şi ipocrit, care nu împărtăşea principiile lui David Herbert Lawrence. De altfel, se numea Ţîlică, nu Mellors ! Iar pe ibovnicele sale, brune, roşcate, vărgate, tărcate, le chema Alunica, Ţigăncuşa, Cocolica, Tigreta, Loleta, Moaţa : nu Lady Chatterley, născută Constanţa Reid. Deci n-aveau de ce să umple lumea cu vacarmul unor amoruri patetic şi cinic strigate pe acoperişul caselor, în afară de săptămîna libertină a brînzei. Nu exista, prin apropiere, ferăstrău circular. Nu se auzea chiotul locomotivelor în gară. Nu treceau nici negustorii ambulanţi cu covrigi-simiţi ori cu haine vechi.

Toată strada era scufundată într-o tăcere materială, palpabilă, imobilă. Era un cartier de pensionari, de mame, de bunici şi bunice; aşteptîndu-şi, în căsuţele lor cu streaşina largă, cu cerdac şi livadă, copiii şi nepoţii risipiţi în toate unghiurile ţării, pe la învăţături, slujbe şi garnizoane. Unii nici nu mai aveau de aşteptat pe nimeni. Priveau spre cimitirul de la poalele Călimanului cu o smerită împăcare.

Aşteptau să se strămute din tăcerea de aici, în tăcerea de acolo.

Alţii îşi framîntau trupurile batrîne noaptea, în aşternut, munciţi de insomnie. Urmăreau din pat, cu grijă, de la distanţă, necazurile copiilor şi nepoţilor plecaţi în lume, fără nădejde de întoarcere, prinşi acolo cu alte rădăcini, mereu făgăduind că se vor repezi măcar pentru douăzeci şi patru de ceasuri şi mereu amînînd de la un concediu la altul, de la o vacanţă la alta.

În această adăstare încordată, liniştea neclintită a străzii părea uneori un fenomen anormal. Asemeni acalmiei încărcată de panică, din preceasul cicloanelor, cînd nu palpită o frunză pe ram şi cerul se goleşte de zborul păsărilor.

Poate că fiecare casă înăbuşea un oftat. Dar răsunetul n-ajungea afară.

Cucoana Laurenţia îşi aşteptase şi dînsa tot astfel, vreme de douăzeci de ani, bărbatul alungat de un neînţeles neastîmpăr să-şi încerce norocul aiurea, în misterioase tovărăşii şi himerice războiri, după ce fusese dat afară din slujba măruntă de la C.F.R., fiindcă se încingea la harţă cu superiorii şi lua parte la suspecte întruniri. Rebel fără leac. Scria mereu că soseşte, că de astă dată a izbutit să biruie rezistenţa norocului, că l-a îmblînzit ; pe urmă, sosea pe nevestite, după ce-a încetat să mai scrie, ca să plece a doua zi cu cel dintîi tren, pînă ce şi-a lăsat oasele în cimitirul Sfînta Vineri. Acum îşi aştepta feciorul, care moştenise acelaşi neastîmpăr ; iar acesta nici nu mai scria că are să mai vină vreodată. Poate, în iatacul din fund, ofta şi dînsa, răsucindu-se noaptea prin somn, aprinzînd chibritul să-şi arunce ochii la fotografia băieţaşului, aşezată pe măsuţa de la căpătîi. Însă nu i se auzea suspinul.

O singură dată, în cele dintîi zile, a cutezat să-l întrebe pe Tudor Stoenescu-Stoian, aducîndu-i fotografia :

— Iată, domnule Stoenescu, aista-i băiatul meu despre care-ţi spuneam... Poate l-ai văzut-? Poate l-ai întîlnit vreodată în pîrdalnicul de Bucureşti, care nu se mai saturâ ?... Acel afurisit de Bucureşti mi l-a înghiţit mie pe Iacob. Se vede că nu i-o ajuns. Mi l-a luat şi pe Ionică... Nu l-ai zărit cumva vreodată, prin vavilonia Bucureştilor ?

După socotelile lui Tudor Stoenescu-Stoian, feciorul coanei Laurenţia va fi numărînd astăzi peste treizeci şi cinci de ani. Pentru dînsa e tot copilul cu strai prea larg şi cu breton pe frunte, aşa cum îl arată fotografia ; rezemat

cu cotul pe masa prea înaltă de mesteacăn, împodobită cu un teanc de albume şi glastră cu flori de hîrtie.

— Eu nu ştiu ce caută toţi în Bucureşti, parc-ar curge lapte şi miere ! adăugase văduva cu amar. Toţi într-acolo trag. De-abia aşteaptă să facă aripi şi într-acolo zboară.. Am avut şi eu o prietenă, sărmana, să tot fie ca la vreo treizeci de ani de-atunci. Aşa i-a plecat ei mai întîi bărbatul în lume. Măcar acela era un bezmetic şi un ticălos, un pătimaş, nu ca Iacob al meu. A plecat şi dus a fost ! Nu i-a mai auzit nimeni de nume... Sărmana, s-a mîngîiat crescîndu-şi băiatul. Şi cum a prins oleacă de fulgi în aripi, la Bucureşti de-a dreptul i-a fost drumul ! Dară nu pot spune că a făcut rău. Din cînd în cînd, citesc cu numele lui prin gazetă. Poate ai auzit şi dumneata despre dînsul. Adrian Sîntion.

— Inginerul, arhitectul, milionarul ? întrebase Tudor Stoenescu-Stoian cu mirare.

— Taman acela ! Inginerul, arhitectul, milionarul.

— N-am crezut niciodată că e de-aici... continuase să se mire Tudor Stoenescu-Stoian. Dacă el e, atunci n-a plecat degeaba ! E unul din oamenii cei mai de seamă ai ţării, coană Laurenţie. A ajuns departe... Întreprinderi, construcţii, mine, uzine... N-avea de ce rămîne aici. A ajuns departe de tot şi sus de tot.

Rostind cuvintele, Tudor Stoenescu-Stoian se gîndea cu melancolie la destinul înalt al acestui om puternic şi invidiat, căruia viaţa nu-i refuza nici o satisfacţie a planurilor şi intenţiilor.

— Departe de tot şi sus de tot, domnule Stoenescu ! reluase văduva şi mama feciorului pribeag în lume. Drept este ! Dară pentru sărmana maică-sa, mă întreb eu, la ce-i folosea aceasta ?... Eram atunci tînără şi n-o pricepeam. Ionică al meu abia se ţinea copăcel. O vedeam cu ochii roşii de plîns şi întotdeauna îmbrăcată în rochie neagră... Se afla, domnule Stoenescu, pe culmea Călimanului nostru, o cruce de piatră veche şi mîncată de ploi... Acuma a căzut la pămînt... Acolo se suia sărmana, se aşeza pe-o lespede şi privea... Privea la început peste depărtări, în partea unde i-a plecat bărbatul. Pe urmă, a început să privească numai într-o parte, spre Bucureştiul cela, unde i-a plecat feciorul... Încercam eu s-o mîngîi, ca una care eram mai

tînără şi încă nencercată de durere... De ce-l plîngi ? Pe baiat, de ce să-l plîngi ?... Învaţă bine. Se bucură de lauda profesorilor. Are s-ajungă departe !... Ea tăcea şi mă privea. Apoi privea la Ionică al meu, cum încerca el să meargă ţinîndu-se de perete şi agăţîndu-se de feţele de masă... Ce-i foloseau toate cuvintele mele ?... Aşteptîndu-şi copilul, s-a stins, domnule Stoenescu. Ca o candelă în care s-a terminat undelemnul, s-a stins. Pe urmă, abia mai tîrziu, a venit vremea s-o înţeleg şi eu... Iar cînd am înţeles-o, cînd mi-a plecat şi mie Ionică, ea nu mai era, să mă duc la dînsa şi să ne ușurăm amîndouă jelindu-ne una alteia, ca nişte femei şi mame singure ce-am rămas.

— Şi ce face prin Bucureşti Ionică al dumitale ? arătase Tudor Stoenescu-Stoian interes pentru durerile gazdei, numai din simplă politeţe.

— Ce face ? Parcă-l ştie cineva ce face ? se jelui văduva. Nu-mi scrie nimic. De şapte ani, n-a mai dat nici un semn. Nu ştiu cu ce trăieşte... Cîteodată mă-ntreb dacă mai trăieşte. Numai inima mea de mamă îmi răspunde atunci că nu s-a pierdut ; îl simte pe undeva, pe pămîntul acesta, zbătîndu-se. Întreb pe unii şi pe alţii, cînd aud că s-au întors din Bucureşti. Mă îmbrac repede şi pornesc să le rod pragul oamenilor : „Nu l-aţi văzut cumva pe Ionică al meu ? N-aţi auzit cumva pe-acolo de el ?“ Nimeni nu l-a văzut ; nimeni n-a auzit de dînsul. Despre Adrian Sîntion, să trăiască sărmana maică-sa, ar afla şi ar auzi... Zi de zi ar afla şi zi de zi ar auzi !... Nu-i lună lăsată de la Dumnezeu, să nu văd numele lui în jurnal... I-adevărat că puţini ştiu că-i de-aicea. Puţini îşi mai amintesc că umbla cu tăşcuţa subsuoară la şcoală şi-napoi. Povestea Sîntionilor e veche... Nici el nu-şi mai aduce poate aminte că de-aici a prins aripi şi că de-aicea şi-a luat zborul...

Coana Laurenţia ştersese uşor, cu batista, geamul fotografiei şi îşi privise copilul în lumină, suspinînd :

— Pentru Adrian Sîntion nu mai este cine se bucura, domnule Stoenescu ; pentru Ionică al meu, n-am de ce mă bucura ! Este cine se bucura ; şi n-are de ce... Sărăcuţul de dînsul, cine poate şti cu ce nevoie şi necazuri se luptă ?... Cîteodată visez noaptea că bate în uşă... Nici nu mai întreb cine bate... Simte inima mea, şi prin vis, că el este. „Aşteaptă oleacă, Ionică.“ „Aştept, mamă !“ Mă reped să

deschid ușa. Nu-i nimeni ! S-a topit ca un fum... Chiar prin vis, nu se îndură Domnul să mi-l lase cînd deschid ușa, să-l văd cum arată el acum. Îl văd numai pe Ionică din fotografia asta, în hăinuțele lui pe care le-am strîns în dulap. Le scot și mă uit la ele. Și atunci, mă așez pe marginea patului cu hăinuțele pe genunchi, le dezmierd și plîng ca o bătrînă singură și fără putere ce sînt...

În ziua aceea, Tudor Stoenescu-Stoian și-a spus că au nimerit-o rău prietenii lui, aflîndu-i asemenea gazdă. Și-o închipuia venind mereu să-i împuieze urechile cu jelaniile ei și cu povestea lui Ionică.

Dar se înșelase.

Cucoana Laurenția își deșertase durerea. Nu-i mai tulbura liniștea încăperilor ; se strecura ca o umbră arareori, să-l întrebe dacă nu poftește o cafeluță ori o dulceață de caise; veghea ca fata nepricepută de țară, să nu trîntească ușile, să nu intre nesunată decît dimineața, la focuri ; îi păstra atmosfera capitonată pentru misterioasa elaborare a operei menită să traverseze istoria principatelor moldovalahe, de la Alexandru cel Bun pînă la palpitanta epocă actuală.

Acum ar fi dorit să-i bată în ușă, să se așeze în jilț și să-i vorbească. Să-i spună orice, numai să poată da pe socoteala acestei invazii a elementelor din afară neputința de a sări peste al treilea rînd.

Nu venea nimeni. Îl împresura tăcerea cea mai desăvîrșită. În sobă, flacăra pîlpîia molatic. Iar el mai avea de anulat douăzeci și șapte de foi albe, cu unul și același *execrabil* fatal !

Dis-de-dimineață, odihnit, bine dormit și limpede la cap, toate îi păreau sclipind luminos și ușor de așternut pe hîrtie : imagini, gînduri, personaje, conflicte, drame, iubiri... Toate o joacă ! Iar cum purcedea să le aștearnă pe hîrtia albă, își pierdeau viața, căldura, strălucirea. Pățea întocmai ce i se întîmpla lui întotdeauna, cînd, în existența obscură din București, îl ispitea o pălărie, o cravată, un pardesiu din vitrinele magazinelor. Dădea tîrcoale o săptămînă, își număra banii din pungă, chibzuia, se hotăra în sfîrșit. Iar a doua zi, pe el, pălăria nu mai avea formă ; cravata, culoare ; pardesiul, croială Toate luau înfățișa-

rea lui mediocră și cenușie, anonimă, topita în marele număr al trecătorilor. *Execrabil !* — ca rîndurile sleite care-i ies acum din peniţa condeiului, scrise cu cea mai cenușie și spălăcită cerneală, parcă pe cea mai sură și mai scamoasă hîrtie.

Se ridică să se plimbe prin cameră cu mîinile la spate.

Privi pe fereastră la culmea Călimanului, cu văgăunile luminate de cei dintîi pospai de zăpadă. Pe muchia gardului, motanul cel cenușiu se prelingea cu mers catifelat, pornind la vreo întîlnire, unde-l aşteapta vreo Tigretă, Loletă ori Moaţă de-ale lui. Animalul !

Copleşit de năduf, martir de nimeni nebănuit, Tudor Stoenescu-Stoian se-ntoarse dezgustat și dădu cu ochii de rafturile bibliotecii.

Acolo se aflau și cărţile lui Teofil Steriu. Erau multe. Un raft întreg. Romane, nuvele, povestiri ; de pe vremea lui Alexandru cel Bun și de pe vremea războiului celui mare, și chiar de cea mai fierbinte actualitate, de anul trecut. Animalul !

Cum pot scrie oare unii, la nesfîrșit, cu debitul continuu al unui robinet de baie uitat deschis ? E foarte simplu, spusese Iurașcu : „El se așază la masă și scrie ; eu mă așez înaintea șevaletului și pictez !" Animalele !

Tudor Stoenescu-Stoian deschise sertarul secret al biroului, cu o cheiţă întotdeauna păstrată asupră-i.

Scoase cele cîteva numere ale vagilor reviste literaro-artistico-politico-sociale, unde publicase și el cîteva vagi articole critico-literaro-sociale și două schiţe, despre care nimeni n-a pomenit niciodată nimic. Reprezentau un trecut. Acum, îndepărtat. Datînd de 5—6 ani, în primii doi ani după ce și-a luat cele două licenţe. Revistele se tipăriseră din cotizaţia colaboratorilor. N-a trecut nici una de al treilea număr. Nu le-a cumpărat nimeni, nu le-a citit nimeni, în afară de prietenii și vagii cunoscuţi ai vagilor colaboratori, obligaţi să achiziţioneze, fiecare, măcar cîte două duzini de abonaţi. Tudor Stoenescu-Stoian își citi. Fără nici o tresărire de emoţie, numele tipărit în sumar. Își reciti articolele literaro-critico-sociale. Își reciti cele două schiţe. Era sigur ! Roșl de aceste păcate ale trecutului Toate meritau menţiunea : *Execrabil !* Cu două sau trei semne de exclamare.

Totuşi, printre numele pe atunci obscure din sumar, cineva au început să circule ; le vede în fiecare zi pe coperta cărţilor expuse în vitrina librăriei „Miron Costin“ Nu poartă menţiunea : *Execrabil !* Ci poartă cîte o bandă de altă culoare, pe care stă scris cu litere roşii : „Mare succes! Ediţia a doua. A şasea mie. Operă premiată de Academia Română. Premiul S.S.R.“ Animalele !

Martirul paginilor poticnite la primele trei rînduri zvîrli scîrbit, în fundul sertarului secret, revistele anemice şi mizerabile la înfaţişare ; răsuci cheiţa şi o puse în buzunarul vestei. Era cel puţin sigur că nu le cunoaşte nimeni, ca n-a auzit nimeni de aceste reviste ; că şi aceia care le-au avut cîndva sub ochi au uitat de mult cleioasele slove purtînd semnătura prea puţin gloriosului debutant.

Se instală la birou, mototolind foaia a treisprezecea fără să mai încerce a da o justificare verdictului cu parafă de stindard.

Începu o pagină nouă şi la al treilea rînd iarăşi se poticni.

Barînd foaia cu o apăsătură vîrtoasă de peniţă, Tudor Stoenescu-Stoian îşi mărturisi că, după această eroică şi tenace experienţă de-o săptămînă, ar fi îndreptăţit să încerce a scrie, poate cu mai mulţi sorţi de izbîndă, romanul unui om care nu poate scrie un roman.

Ar fi un roman autobiografic de tot hazul.

N-ar avea nevoie de vervă, de imaginaţie, de mult meşteşug. L-ar povesti pur şi simplu la dictafon, cum a făcut că procedează unii literaţi de avangardă, ca un oarecare Blaise Cendrars, slăvit de publicaţiile pariziene pentru modernismul curăţat de toată zgura prejudecăţilor din trecut Îşi alcătuia cărţile la dictafon. Se instala la volan să conducă automobilul cu o singură mînă (amputat de război) ; sau pleca să cutreiere lumea la antipozi. Dar el n-avea drept să se risipească în asemenea fantezii. El trebuia să scrie un roman dens, solid, cu migăloasa răbdare a şlefuitorilor de diamante ; un roman pe cît posibil istoric.

Cucoana Laurenţia păşea în vîrful tălpilor de pisică fiindcă el scria un roman. Adina Buhuş îl întreba cu o

îngrijorată discreție dacă e mulțumit de liniștea casei, sigură fiind că el scrie un roman. Sandu Buhuș era fericit că-și adusese prietenul aci ca să poată scrie în tihnă cele cinci-șase romane. Deveniseră cinci-șase ! Despre ele se interesau îndeosebi, dar cu discreție și zîmbet de complicitate, Iordăchel Păun, colegii din cancelaria liceului, colegii din barou, caracudele de la masa cofetăriei „Rinalti", domnișoarele de măritat, cucoanele care-l privesc cu ochii micșorați printre gene, cînd intră, o dată pe săptămînă, la cinematograf ; chiar un om mort ca Pantelimon Tacu, de vreme ce l-a întrebat, mai zilele trecute, dacă mor mulți eroi, la ce vîrstă și de ce boală, recomandîndu-i, pe urmă, să nu se surmenceze. Animalul !

Ziarul guvernamental și local *Călimanul* a strecurat, încă de acum o lună, știrea că „mult cunoscutul scriitor, publicist, avocat și profesor din București, Tudor Stoenescu-Stoian, intenționează să se stabilească definitiv în orașul nostru, pentru a se consacra în primul rînd operei sale literare. Ne facem plăcerea, cu riscul unei indiscreții, a informa în același timp cititorii noștri, că un roman din vastul său ciclu va fi consacrat acestui patriarhal colț de țară, refugiu al tradiției." Știa prea bine cine-a inspirat informația. Sandu Buhuș, în dorința lui de a pregăti o cît mai călduroasă atmosferă pentru înscrierea în partid. Animalul !

Tudor Stoenescu-Stoian întoarse foile virgine pe cealaltă parte, cum răsucesc perna, cu dosul în sus, bolnavii de insomnie, în nădejdea că așa le va veni mai repede somnul. Schimbă peniță. Pe urmă, se răzgîndi. Pregăti stiloul. Era sigur acum, că numai cu stiloul își scria romanele Teofil Steriu : animalul !

Inima lui Tudor Stoenescu-Stoian ticăi ușor. Nu fiindcă simțea venind, în sfîrșit, inspirația. Ci fiindcă auzea venind pași. Sosea cineva să-l elibereze...

Acoperi foile albe cu sugativa și strigă : „Intră !" înainte de a aștepta bătăile în ușă.

Intră slujnicuța oacheșă și cu ochii hlizind, pentru a vesti că vrea să-i vorbească un *ilen*. Ține morțiș. Nu se dă dus.

— Fie și elev ! se mulțumi măcar cu atît Tudor Stoenescu-Stoian. Spune-i să vină !

Elevul tropăi în antreu, scuturîndu-și picioarele.

Urmă foșnetul mantalei dezbrăcate și numai după aceea, o mînă apăsă timid clampa.

— A ! Tu ești, Rinalti ? Ce e cu tine ?

Giuseppe Rinalti nu îndrăzni să înainteze mai mult de doi pași. Își epuizase toată energia afară, luptînd cu slujnica și cu coana Laurenția să înfrîngă consemnul strict, din ceasurile cînd Tudor Stoenescu-Stoian „lucra" la roman.

În scaunul din fața biroului, crescuse uriașul din oglinda cu trei canaturi, Guliver în țara piticilor.

Se purta însă, de astă dată, ca un uriaș protector, păstrînd încă reminiscența înduioșată a celuilalt Guliver, pitic și obidit, de adineaori. Sărmanul animal !

— Hai, îndrăznește, Rinalti ! Vino mai aproape. Uite, așază-te pe scaunul ăsta...

Elevul nu-și permise să se așeze pe scaun, în fața unui profesor care mai era, pe lîngă altele, și un atît de mare romancier inedit. Dar își depuse chipiul.

Tuși. Descoperi pe degete o pată de cerneală violetă și ascunse mîna.

Era un băiat scund, bine legat, cu blănița ereditară de astrahan a Rinalților acoperindu-i fruntea pînă deasupra sprîncenelor groase. Trăsăturile puternice, săpate adînc, aproape fără nimic din frăgezimea copilăriei, îi dădeau o înfățișare de omuleț încăpățînat și nu prea simpatic.

— Domnule profesor, am venit la dumneavoastră acasă, fiindcă nu mă adresez profesorului. Mă adresez scriitorului... La profesor a venit tata săptămîna trecută.

— Just, Rinalti ! A venit să-mi spună că vrea să te retragă de la școală. Să te lase cel mult pînă la finele anului. Pe urmă, să te țină pe lîngă dînsul, ca să-i înveți meșteșugul și să-i moștenești firma. Aceasta a venit s-o spună profesorului. Iar profesorul l-a sfătuit să nu facă aceasta. Ești un băiat destul de conștiincios.

Promiți ! Rămîne să vedem întrucît îți ții promisiunea și întrucît nu m-am înșelat...

Tudor Stoenescu-Stoian se plăcea ascultîndu-se.

Era sigur că elevul Rinalti Giuseppe va povesti întregii clase cu cîtă noblețe și cu ce dragoste ocrotitoare l-a apărat el împotriva unui părinte cu vederi obtuze.

— Și tata ? întrebă copilul, cu o cută dușmănoasă între sprîncenele groase. Tata ce-a hotărît, domnule profesor ?

— Precis, n-aș putea să-ți spun. Aceasta e o chestiune care vă privește ; familiară. Eu mi-am făcut datoria. Și cred că i-am zdruncinat într-o bună măsură hotărîrea. Aceasta e tot ce-ți poate afirma profesorul.

— Vă răpesc timp ?

Rinalti Giuseppe nu adăugase : „domnule profesor".

Se adresa acum scriitorului, și el scriitorului se temea să nu-i răpească timpul.

Tudor Stoenescu-Stoian făcu un gest vag cu mîna, ca un om care-și sacrifică, din exces de omenie, un capital atît de prețios : timpul.

— De altfel, voi căuta să fiu scurt. Dumneavoastră ați constatat care e situația mea acasă. Tata e italian numai cu numele și e cofetar. Eu nu vreau să fiu cofetar și nu mă simt italian numai cu numele. De doi ani, învăț singur italienește cu dicționarul și cu gramatica. Am ajuns să scriu și să înțeleg destul de bine. I-am scris lui Gabriele d'Annunzio...

Tudor Stoenescu-Stoian începu să rîdă

Rinalti Giuseppe continuă :

— ...și am primit răspuns de la Gabriele d'Annunzio. Acest răspuns mă încurajează. Îmi dați voie să vă arăt scrisoarea ?

Tudor Stoenescu-Stoian nu mai surîdea. Se uita curios, ca la altă dihanie, la acest omuleț păros și creț, care purta corespondență cu celebrul Gabriele d'Annunzio și nu voia să se facă în ruptul capului cofetar.

Elevul se chinuia să scoată din buzunarul de la piept, prea strîmt, o cărțulie cu scoarțele tari, în care păstra scrisoarea. O despături și o întinse ca un trofeu.

Chiar cu puţină şi aproximativa sa italienească, Tudor Stoenescu-Stoian înţelese că era o scriscare caldă şi prietenoasă ; actul unui om brav şi generos, care-a descoperit un pui de om.

— V-am spus că acest răspuns mă încurajează, vorbi elevul Rinalti Giuseppe, împăturind scrisoarea cu sfinţenie şi strîngînd-o la piept între scoarţele cărţulicl. Trebuie să vă adaug că eu de mic am citit foarte mult şi am început să scriu... Visul meu e să devin scriitor. Dar nu aici, în România. În Italia. Sîngele meu mă cheamă acasă ! sfîrşi cu un gest emfatic, de care îndată îşi dădu socoteala şi roşi.

— Atunci îmi pare rău, dar nu ştiu la ce ţi-aş putea servi, rosti Tudor Stoenescu-Stoian cu o ciudată, cu o abia simţită animozitate.

— Mă puteţi servi, domnule Stoenescu-Stoian. N-am altcuiva cui să mă adresez în oraşul acesta... Iar dincolo ?...

Arătă cu mîna afară, pe fereastră, spre dealul Călimanului, cu văgăunile presărate de prima pulbere înghe-ţată a zăpezii. Mîna era cea cu degetele pătate de cerneală. O ascunse, repede, ruşinat, întrerupînd mişcarea teatrală. Totuşi, continuă :

— Iar dincolo, e dealul acesta, domnule Tudor Stoenescu-Stoian ! Mă desparte încă de restul lumii. De ţara mea cea adevărată. Sînt un copil încă. Şi pe un copil nu-l ascultă nimeni... Mi-am spus că poate un scriitor are suflet. De la scriitor cer sfatul. Am aflat din ziarele italieneşti — eu cumpăr *Stampa* din banii mei — am aflat că s-a anunţat un concurs pentru copiii italieni născuţi peste graniţă. Un concurs pe vîrste şi pe anii de studii... S-a dat o temă unică pentru toţi. O lucrare : *„Ce simte şi care e datoria unui copil de italian care s-a născut şi a crescut departe de patrie"*. Se dau 12 burse. Premianţii sînt primiţi în Italia să-şi termine studiile pe socoteala statului ; şi se plăteşte drumul, întreţinerea, hainele, tot-tot, şi bani de buzunar. Sînt două condiţii, pe care nu ştiu deocamdată cum am să le îndeplinesc. Una : autorizaţia părinţilor. E greu să-l conving pe *signor* Alberto să renunţe la proiectele sale...

— Rinalti ! îl dojeni cu severitate Tudor Stoenescu-Stoian. Un copil nu vorbește niciodată așa despre părintele său.

— Mă iertați... trecu repede Rinalti Giuseppe peste acest amănunt. A doua condiție, este angajamentul pentru toți laureații, să se întoarcă îndărăt după ce-au terminat studiile și să continue *acolo, în străinătate, misiunea* lor. Aceasta nu știu dacă am s-o pot îndeplini. Eu cred că n-am să mă mai pot despărți de Italia.

— Deocamdată nici n-ai plecat, Rinalti ! observă cu ironie, nu lipsită de o inexplicabilă răutate, profesorul de limba română.

— Lucrarea o am aici ! replică elevul, ca și cum, o dată această formalitate îndeplinită, nu mai avea de ce se îngrijora de rezultat. O am aici ! În italienește. Dar am și o copie românească. Vă rog s-o citiți și dumneavoastră. Să-mi faceți observațiile cuvenite. Iar dacă lucrarea merită să fie trimisă, dacă va fi laureată și eu primit bursier, atunci apelez la domnul Tudor Stoenescu-Stoian, scriitorul, să intervină la Tudor Stoenescu-Stoian profesorul, ca să-l convingă pe *signor*... pe tata, să-mi dea autorizația și să pot pleca...

Elevul Rinalti Giuseppe pierduse sfiala cu care intrase pe ușă.

Tonul sigur și decisiv sună neplăcut pentru urechea lui Tudor Stoenescu-Stoian, profesorul și scriitorul Îi părea cam prea sigur de el, acest băiețaș !

— În sfîrșit, să vedem...

Școlarul scoase două caiete. Le depuse pe marginea biroului.

— Dumneavoastră le citiți cînd aveți vreme. Dar țin să vă spun că la 31 decembrie trebuie să fie la Roma. Așa că aș vrea să le trimit la 15 decembrie cel mai tîrziu.

„Îmi pune și termen acest băiețaș !" gîndi, din ce în ce mai ciudat nemulțumit, Tudor Stoenescu-Stoian, profesorul și scriitorul.

Rinalti Giuseppe își luă chipiul de pe scaun :

— Nu vă mai răpesc timpul dumneavoastră prețios. Am onoarea să vă salut !

Se răsuci pe călcîie și trase ușa după dînsul.

— Animalul ! murmură Tudor Stoenescu-Stoian.

Deschise caietul cu versiunea românească, frunzărind foile cu o blazată curiozitate. Citi cîteva rînduri de-aici, cîteva de dincolo. Pe urmă, deschise primă pagină.

— Animalul ! rosti cînd ajunse jos, și nu mai lăsă caietul din mînă pînă la sfîrșit.

Animalul ! Nu era nimic care să merite un *execrabil,* cu unul, două sau mai multe semne de exclamație. Era, într-adevăr, ceva nou, cald, proaspăt, viu și nostalgic. Pe două planuri suprapuse ; o vibrație de energie și de optimism, pe un fond elegiac de dor. Animalul !

Tudor Stoenescu-Stoian își zvîrli foile sale albe, pe toate, în coș.

Rămase cu cele două caiete în față. Ceva uscat și rău din el, începutul unei subterane degradări, nu-i îngăduia să se bucure deplin de această descoperire și să-i dea emoția vînătorului din nu mai știa ce basm nordic, cînd a văzut floarea, unică pe lume, de ferigă. Floarea care nu mai există și nu va mai exista niciodată. Dimpotrivă, înaintea ochilor avea numai figura puțin simpatică și colțuroasă a elevului Rinalti Giuseppe ; în urechi, numai glasul lui cu siguranța care-l irita. Era ceva încă mai rău decît plăsmuirile inofensive : decît amicii închipuiți, decît romanele închipuite. Dar nu-și dădea seama cum unele boale lucrează mai întîi viclean, se infiltrează subtil, inocent, ca să se dezlănțuie cînd e prea tîrziu și tot trupul se află minat.

Împinse caietele. Le împinse cu ciudă.

Mașinal, pe mapa de sugativă, lăsă creionul din mînă să deseneze arabescurile cu care își umplea timpul de-o săptămînă, în pauzele cînd se poticnea la cel de-al treilea rînd. Observă, atunci observă întîia oară, că n-a mai rămas nici un loc liber. Același desen, mereu același desen revenind sub mișcarea inconștientă a mîinii. Parcă erau șerpi încolăciți. Parcă erau cîrcei de viță. Parcă era un cap cu ochii prelungi și imens cercănați. Un cap, și altul, și altele. Parcă nu era nimic. Numai un amestec

de curbe și de umbre fără nici un sens. Și totuși, aceasta seamănă cu ceva. Cu ceva, de undeva cunoscut, de pe marmura vînătă a unei mese din cofetăria „Rinalti" și din reproducerile albumului lui Toulouse-Lautrec. Cînd ? *Cum ?* Ce absurde asociații ! Și ce legătură cu Picu Hartular, nesuferitul cocoșat, snob, agresiv, colecționar de veninoase anecdote ?

CARTEA A TREIA

„Oameni strîmbați, zuzuți, deviați, într-o lume strîmbă și pidosnică. Poate că altfel s-au născut să fie. Poate că altfel ar fi putut să fie în altă lume. Cine s-ar încumeta s-o tăgăduiască ?“

ANATOLE FRANCE

Capitolul I

PASTEL ÎN ALB

Ninsoarea cea mare, din plin, s-a potopit într-ascuns, peste noapte, ca o de mult pregătită surpriză din anii feerici ai copilăriei.

De-o săptămînă, pospaiul subţire de zăpadă se topea, îngheţa ; iarăşi se dezmorţea la amiazi, prefăcut într-o pastă vîscoasă sub tălpi, murdară şi împroşcată în ziduri din roţi. Oraşul părea mai sărac şi încă şi mai vechi, părăsit la marginea lumii, în afară de drumurile grăbite ale oamenilor şi ale veacului. Oraşul mai sărac şi mai vechi ; iarna mai posomorîtă, sub cerul jilav şi jos, cu negrele crengi ale livezilor răsucind braţe crispate peste zaplazuri, ca să prindă scama de ceaţa în unghii.

În ajun, perdelele s-au lăsat pe-o amurgire vînătă şi urîtă. Toţi intraseră în vizuinile lor să-şi doftorească, unii tusea uscată din piept, alţii junghiul din coastă, durerea încheieturilor ţepene.

Pe măsuţa de noapte, îi aşteptau paharele de ceai aburind, leacuri băbeşti de buruieni amare, flacoane purtînd eticheta farmaciei „La îngerul păzitor", cu linguriţa alături. S-au doftorit şi s-au strecurat în aşternuturile reci, să le-ncălzească ; au gemut, au oftat, au tuşit şi s-au răsucit. Numai Adina Buhuş a întîrziat în „sticlăria" ei, s-asculte glasurile lumii culese din noaptea umedă şi pustie, cu antena aparatului de radio. A învîrtit butonul zimţat şi i-au intrat în odaie liedurile de la Viena, şi ceardaşurile ţambalagiilor din Budapesta, şi suspinele cu tremolouri ale barcarolelor din Neapole, şi corul din *Tristan şi Isolda*, cîntat la Opera din Bayreuth. Alături, în cealaltă cameră, Sandu Buhuş, culcat pe canapeaua biroului, îmbrăcat în cămaşă de noapte cu arnici, tuşea în mustăţile de focă întorcea foşnind ziarele sosite cu trenul de seară şi suna

slujnica scundă și cu mîini vînjoase de luptătoare, Lisaveta, să-i aducă mai repede ceaiul de romaniță.

Pe urmă, în toate casele tîrgului, pleoapele tuturor s-au lăsat ca al doilea rînd de perdele, să-i închidă pe fiecare în visul lor de fiecare noapte.

S-au scufundat dintr-o viață într-alta.

Iordăchel Păun și-a regăsit ctitorii bărboși, desprinși din filele hronicilor și adunați în divanul domnesc. Îl așteptau să facă o pace și să dea un sfat chibzuit. Tavi Diamandescu s-a năpustit încleștat la volan, pe un urcuș alpin în spirală, cu o sută douăzeci de kilometri pe oră și cu vîntul vîjîind subțire în urechi. În patul de fier, Pantelimon Tacu a întins a mia oară brațele de sub pătura de cazarmă, să se apere de scheletul morții aplecat asupră-i, rezemat în coasă și rînjind. Laurenția Iancovici a tresărit (pentru a cîta mia oară ?) la bătaia mult cunoscută din ușă : „Tu ești, Ionică ? Așteaptă că-ți deschide mama.. Oare, unde oi fi pus chibriturile, doamne iartă-mă ?.. Nu pleca, Ionică, nu pleca !...“ Tudor Stoenescu-Stoian acoperi prin somn foaie după foaie, c-un scris mărunt și volubil, sub ochii uimiți ai prietenului său Teofil Steriu, sosit să-i prezinte norvegianul lui Guez de Balzac. Adina Buhuș, în șosete și pantofi albi de căprioară, cutreiera iarăși galeriile marilor magazine pariziene cu miros de mătase, de lînă, de olandă apretată, ținîndu-se de mîna tatălui Cora și ascultînd glasul vînzătoarei, ca o dulce și neînțeleasă muzică : *„Je vais vous le faire envelopper immédiatement, madame. Vous l'emportez ? C'est plus sûr à cause des fêtes.“* Giuseppe Rinalti străbătu străzile Romei, braț la braț cu o ceată de juni compatrioți necunoscuți, cîntînd și vociferînd întru disperarea neputincioasă a lui *signor* Alberto, oprit în Forum cu o tavă de cafaifuri cu frișcă în brațe. Cristina Madolschi s-a ridicat din patul înalt și vast ca un catafalc, să-l întrebe pentru a mia oară, pe *Antoine*, cine a sosit și ce-nseamnă larma aceasta din curte și din salonul portretelor. *Antoine*, în straiul de valet cu fireturi sclipitoare și cu pulpele strînse în ciorapi, pentru a mia oară răspunse, din ușa larg deschisă de perete : „Alteța-sa principesa Ecaterina Corecki ! Doamna contesă Maria Potocki ! Alteța-sa prin-

Hpele Bogdan Movilă, capidan-paşa al împărăţiei otomane ! Doamna contesă Ana Potocki ! Doamna ducesă Regina Visznowiecki şi toată suita luminăţiilor-lor !... E curtea plină de carete şi de caleşti, măria-voastră !... Daţi poruncă unde să punem caii, unde să intre lăncierii şi pajii..." Pentru a mia oară, Picu Hartular, într-un superb costum de stofă englezească, cu ultimul model de cravată de la Barclay. s-a plimbat la brat cu aceeasi femeie în rochie neagră şi cu mlădieri feline în mers. Nu-i vedea faţa nici acum ; niciodată nu-i vedea faţa ! Nu-i auzea glasul nici acum ; niciodată nu-i aude glasul ! Dar simţea o mare fericire, fiindcă prin vis ştia cum arată faţa aceea fără s-o vadă şi cum sună glasul acela fără să-l audă ; fiindcă. printr-o magie, cocoaşa din spate a dispărut. A dispărut şi agresiva sonoritate din vocea lui, prin aceeaşi magie. Totul era acum magic, luminos şi bun. Femeia îl îndreptă cu o apăsare în braţ spre un anumit capăt de alee, unde el nu vrea s-ajungă. Întotdeauna, acolo, vraja cea blîndă se sfarmă, iar cocoaşa răsare din nou în spate, încă mai crescută şi mai hîdă. Povara vieţii lui de totdeauna. Atunci, femeia are să izbucnească în hohot răutăcios de ris, ca în fiecare noapte, şi are să dispară a mia oară, ca totul să fie din nou urît, rău şi fără speranţă.

Toţi, în afară de Pantelimon Tacu, prin somn au cerut astfel, încă o dată, visului să se prelungească încă şi încă, să nu-i abandoneze treziţi la realitatea cea mihnită din ei şi de afară.

Numai Grigore Panţîru îşi sprijinea, în acest timp, barba flocoasă în pumn, undeva, într-un univers al mizeriei, despărţit cu ziduri nevăzute, dar inexpugnabile, de universul de la „Rinalti". Acolo, într-o circiumă depărtată de mahala, la o masă murdară de rotocoalele ude ale paharelor, hohotea gros şi tresăltat, scuturîndu-şi pipa de scîndura băncii de cîte ori Tache Fanaragiul, beţivul şi ticălosul, începea să povestească de la capăt, de ce nu-l poate da pe dinsul afară domnul primar Atanasie Blîndu, măcar că-i un ticălos şi un beţiv.

— Mă apără du'ia Clemenţa, sireaca... Zău, coane Grigore ! Mă apără şi iaca dom' premar n-are ce-mi face... Că eu le-am purtat doară scrisorelele . Cînd va'că se-n-

groașă șaga. mă du'ș'spun : „Păi așa ni-o'ost'orba, coa'ă Clemenţă ?“ Şi du'ia Clemenţa, de colo : ..D'te şi n-ai 'ici o hrijă, Tache !“ P-ormă, trece-n 'irou la dom' premar şi-l scapă pe Tache, măcar că-i un ticălos şi beţiv, cum ol vezi, coa' Grigore.. Ol scapă, c-are unghii subţiri ș-ascuţite du'ia Clemenţa, sireaca... Iară Tache se îmbată şi'ici nu-i pasă lui Tache !...

Astfel, numai Grigore Panţîru, ieşind tîrziu, după miezul nopţii, din cîrciuma depărtată de la mahala, unde l-a lăsat pe Tache fanaragiul dormind cu fruntea pe masă, numai el a cunoscut c-a început ninsoarea cea mare din plin, cu fulgi legănaţi şi moi.

Mergea pe străzile albe, cu pieptul desfăcut şi cu pălăria pe ceafă, lăsînd fulguirea să-i spele fruntea lucioasă cu noduri, nasul socratic şi barba-ncîlcită de faun. În fundul buzunarului, îşi scotocea, cu degetele păroase, capătul de cretă sfărîmată, gîndind cu plăcere la tabela neagră de-acasă, din perete. unde-avea să înşire iarăşi, vreme de-un ceas, radicali şi ecuaţii, sinusuri şi cotangente, formule din tabela de logaritmi care, în Tîrgul Călimanului, nu trebuiau nimănui

Păşea fără grabă pe străzile goale şi albe, vorbind singur şi aprobînd :

— Mi se pare mie că ninge foarte frumos. Asta-mi place !... Mi se pare că iar a mai venit şi iar are să mai treacă o iarnă... Îmi place şi asta ! Pot spune că-mi place chiar foarte mult !...

Păşea pe lîngă casele cu perdelele trase, cu ferestrele oarbe, scufundate în neliniştitoarea tăcere de moarte. El cunoştea visul din somn al fiecăruia dinăuntru, fiindcă de mult le citise viaţa ascunsă, pe care nici ei poate nu şi-o ştiau, şi fiindcă de mult le-o dezlegase, ca tot atîtea probleme de trigonometrie cu formulele scrise în cartea de logaritmi.

— Aceasta-i foarte bun pentru dînşii !... Mîine au să se bucure de ninsoare şi-au să uite la ce viaţă s-au deşteptat... Asta-mi place ! Măcar pentru-un ceas au să uite...

Mergînd şi vorbind, a ajuns la bojdeuca lui hîită, a împins portiţa cu umărul, a intrat şi s-a încuiat cu tabela neagră din perete limpezindu-şi aburul vinului şi al co-

niacului, cu lucida și rocca lui desfătare din fiecare tîrziu de noapte, înșirînd și ștergînd cifre, formule, radicali și ecuații.

Afară, potopirea fulgilor a continuat, fără zgomot, voioasă și lină, ca o de mult pregătită surpriză pentru deșteptarea celor zăvorîți în oarbele lor sălașuri.

Iar dimineața, perdelele s-au ridicat să descopere un oraș fermecat și dalb.

Deodată, ceva proaspăt și tineresc a înviat în glasuri. Pe străzi au apărut copii, vîrîndu-și cu lacomă bucurie mîinile roșii în zăpada afînată. S-au deschis ferestre. S-au auzit rîsete fără pricină, care muriseră de mult. Femeile treceau pe sub crengile merilor întinse peste zaplazuri, așteptînd să se desfoaie florile reci. Nu se grăbeau să scuture fulgii din gene și surîdeau cu o fericire copilărească.

Murdăria uliților desfundate, rugina întristătoare a acoperișurilor de tablă, viroagele negre de pe locurile virane, toate dispăruseră sub alba capitonare.

Părea acum un oraș ireal, fericit și purificat ; un ungher de planetă, unde oamenii nu mai aveau nici un fel de suferință și n-aveau de ce fi învrăjbiți ; unde s-a șters pentru totdeauna chinul și plictiseala de pe chipurile lor și unde totul se va petrece, de-acum înainte, fără fățărnicie și fără durere, firesc și simplu, pentru eternitate.

Dealul Călimanului nu mai făcea zid negru spre chemările depărtate ale lumii : zid negru și nepătruns de temniță.

Prin fîlfîirea molatică a fulgilor, apărea acum alb și ocrotitor perete, înălțat înadins să apere luminoasa minune de aici, tocmai de amenințarea urîțeniilor și deșertăciunilor de dincolo, de departe.

Domnul primar Atanasie Blîndu adormise tîrziu, cu durere de măsele și cu falca umflată. Se deșteptă speriat din somn, scuturat cu violență de cele cîteva fire de păr din creștet :

— Ce e frate ? Ce s-a întîmplat ? A căzut guvernul ?... tresări buimac, frecîndu-se la ochi.

— Scoală, Puciule ! Ninge ! În sfîrșit, ninge !

Clemence Blîndu, în pijama de mătase *bleu-gris*, cu şalvari foarte largi, sărea val-vîrtej prin dormitor şi bătea din palme :

— Ninge, Puciule ! Ninge !

— Şi ce-i dacă ninge ? căscă somnoros domnul primar Atanasie Blîndu, pipăindu-şi falca.

Numai după aceea se bucură puţin, fiindcă umflătura dispăruse şi constată că măseaua nu-l mai doare.

— Ce-ai zis ? „Ce-i dacă ninge ?" rosti Clemence, oprindu-se din salturile sale zburdalnice şi ţintuindu-l cu o privire pe care domnul Atanasie Blîndu o cunoştea prea bine. „Ce-i dacă ninge ?" Te rog, priveşte ! Priveşte afară ! Să văd dacă mai poţi rămîne tot aşa de insensibil la această splendoare.

Domnul primar Atanasie Blîndu privi, ridicîndu-se în coate între perne, şi recunoscu sincer că, într-adevăr, nu poate rămîne insensibil la această splendoare.

Se scărpină doar cu oarecare dezmorţeală în puţinele fire de păr din creştet. Era frumos oraşul lui sub straiul alb de ninsoare ! Foarte frumos şi de nerecunoscut în această amăgitoare curăţenie. Dar dacă se aşterne pe nins tot aşa de temeinic şi fără întrerupere vreme de o săptămînă, va trebui să scoată echipe de salahori la desfundatul străzilor şi banii pentru plata echipelor îşi găsiseră altă întrebuinţare de mult : picuşuri pentru agenţii electorali, trăsura cea nouă pentru ajutorul de primar, cauciucuri pentru automobilul său.

— Spune dacă nu-i ceva minunat ? stărui cu o ameninţătoare blîndeţe doamna Clemence. Te rog, spune ! Spune că nu-i un peisaj scandinav !

— Este, Ans, este !... De ce să nu fie ? Parcă sîntem în tîrgul cela, cum îi spune ?... de-a fost şi povestea Tavi Diamandescu... la Oslo... Oslo...

— Vezi, Puciule ? Vezi că nu te-am trezit degeaba ? îl dojeni Ans, ridicînd arătătorul în aer şi transformîndu-şi ameninţarea în glumă... Numai să fi îndrăznit să-mi spui mătăluţă altfel şi ştii ce te aştepta !... Fiindcă, însă, recunoşti, întinde mutra bleagă, de Saint-Bernard blînd şi prostănac, s-o sărute Ans...

Puciu îşi oferi obrazul, dar Ans îi trecu o fluturată atingere de buze numai pe creştetul cu puţine fire de păr cărunte. Pe urmă, fugi la fereastră, în pijamaua de mătase *bleu-gris*, să contemple peisajul scandinav.

Domnul primar Atanasie Blîndu, din fundul patului, ridicat între perne, contempla, la rîndul său, silueta nevestei în pervazul luminos, încadrată de jucăuşa legănare a fulgilor de afară. Devenise pentru dînsa Puciu. Ea era Ans. Nevasta cea dintîi, răposata Maria, îi spunea Blîndu : Blîndule ! Pe dînsa n-a alintat-o niciodată cu un diminutiv, cu un nume ascuns şi complice, de dragoste. Era uscată şi osoasă, întotdeauna îmbrăcată în rochii de culori fumurii : personificarea virtuţilor casnice, a modestiei şi a seriozităţii. Se culca cu o bonetă de dantelă în cap şi cu o cămaşă lungă pînă-n pămînt. Ţinea o condică de cheltuieli şi transcria într-un caiet reţete de bucătărie, de torturi şi de marmelade ; într-un alt caiet, sfaturi utile : cum se curăţă petele de rugină şi cum se stîrpesc puricii.

Atunci, rufele lui erau orînduite în dulap, nu-i lipseau nasturii şi nu umbla cu butonii de la manşetă desperecheaţi. Dar, ciudat ! Nu-şi aduce aminte cum îi era rîsul. Rîdea ea, într-adevăr, vreodată ? Nu-şi aminteşte însă nici să-l fi ţintuit vreodată cu o privire care să-i oprească răsuflarea pe buze, ca Ans. Ans, cine-o înţelege pe Ans ? Cine-o poate înţelege ? Acum stă şi priveşte neclintită la geam. Acuşi se va răsuci în călcîie de-acolo, şi nu se poate şti dacă va bate înciudată din picior ori dacă va veni să-i sară în braţe şi să-l giugiulească. Doamne, cu ce vorbe, care-i aduc sîngele în obraz !

Cîteodată, pleacă în oraş zgîriat ; altă dată, cînd deschide lista de cumpărături la băcănie, se pomeneşte roşind şi o ascunde ruşinat.

Listele lui Ans sînt poate nostime, dar nu de demnitatea unui primar. Ea scrie : „Una cutie de icre moi (pentru cocoşel) ; trei sticle H_2O minerală ; una sticlă lichior (nu strîmba din nas, Puciule, ştii tu de care şi ştii ce păţeşti dacă nu te execuţi !) ; una cutie conserve omar (înjură jupînul să nu-ţi mai dea marfă de pe vremea cînd era Cristina Madolschi fată mare !)". Şi tot aşa mai departe...

La fiecare capitol, o paranteză ori o drăcărie, care ar face deliciul lui Picu Hartular să-i cadă-n mînă şi s-o ducă la masa caracudelor ; poate chiar s-o publice în *Deşteptarea*, ticălosul pamflet al opoziţiei.

— Hm-hmm !

Ans s-a dat un pas îndărăt de la fereastră. Puciu a făcut şi el o mişcare defensivă între perne.

Exclamaţia lui Ans nu anunţa nimic bun.

— Curios ! Foarte curios...

Puciu ar vrea să afle numaidecît şi el ce e curios, foarte curios. Îi stă întrebarea pe buze :

— Dar ce e, frate ? Spune o dată !

Nu îndrăzneşte însă să întrebe. Mariei i-ar fi retezat-o scurt :

— Spune ce-i şi nu mai mă ţine aşa !

De altfel, Maria nici nu se uita pe fereastră, decît ca să vadă cum e vremea, dacă face a ploaie ori a soare, în zilele cînd punea servitoarea la spălat rufele.

Acum, Ans a înaintat la loc, şi-a lipit fruntea de geam, se înalţă în vîrful degetelor şi strîmbă gîtul să privească spre capătul străzii.

Probabil că nu se mai vede nimic, căci s-a întors nesatisfăcută, strîngînd şi destinzînd degetele, ca o pisică nervoasă cînd îşi joacă unghiile.

— Aceasta-i ceva nou ! rosti scuturîndu-şi părul încîrlionţat în sfredeli oxigenaţi şi bătînd din picior. Ceva nou şi inexplicabil. Trebuie să aflu ! Înţelegi, Puciule ? Trebuie să aflu.

Puciu aprobă evaziv.

Deocamdată, s-ar fi mulţumit să afle cam ce anume vrea să afle Ans. Dar o întrebare directă şi precisă implica o sumedenie de riscuri, la a căror înfruntare domnul primar Atanasie Blîndu nu se mai încumeta prea adesea de cînd a devenit Puciu.

— N-ai auzit, Puciule ?... Aceasta e ceva nou... Pantera neagră porneşte de-acasă cu noaptea-n cap !... Pantera neagră se trambalează pe străzi !... Unde-a pornit-o, mă rog ? Unde-mi umblă dumneaei, cu nasul pe sus, de parcă toate-i miroase urît ?

Întrebînd, tot întrebînd, Ans înaintase pînă aproape de pat și Puciu se retrăsese prudent între perne, deși nu se știa întru nimic responsabil de fanteziile Panterei negre, care-a pornit să se trambaleze pe străzi cu noaptea-n cap și cu nasul pe sus. Încercă un zîmbet vag.

— Încă mai rîzi ? Îți vine să rîzi ? Ce găsești în asta de rîs ?

Domnul primar se făcuse mic de tot între perne, acoperindu-și pudic fața, nu fiindcă, în focul vehementelor sale interogații, sînii lui Ans irupseseră triumfal din pijamaua *bleu-gris*, ci numai fiindcă prezida ședința consiliului comunal la douăsprezece și nu voia să se prezinte cu proaspete zgîrieturi pe obraz. Îl și auzea pe Picu Hartular, cu glasul lui din butoi, sfătuindu-l cu o nevinovăție prefăcută și binevoitoare : „Coane Tănase, nu te mai juca acasă cu mîța și n-o mai lăsa să te zgîrie ! Într-o bună zi, ai s-o pățești, ai să te infectezi și rămîne comuna fără părinte !...“ Îl și auzea, pe celălalt, pe Pantelimon Tacu, amestecîndu-se, fără intenție : „Așa s-a prăpădit Stanciu la patruzeci și trei de ani. Așa a murit băiatul lui Teodorescu la șaisprezece ani... Așa a murit nevasta lui Solomon Gold la treizeci și unu de ani. Infectați de mîțe sau de șoareci. Zgîrietura de mîță și mușcătura de șoarece sînt foarte periculoase, Tăsică dragă. Ascultă-mă pe mine, foarte periculoase !“ Toate acestea treceau cu iuțeala fulgerului prin mintea lui Puciu, în vreme ce Ans își apropiase unghiile de fața-i acoperită în palme.

Dar unghiile nu lui îi erau destinate. Zgîriau un inamic invizibil : brăzdau, poate, obrazul unei inamice invizibile.

— Tu rîzi ? vorbi cu dispreț. Dacă ești într-adevăr prieten cu bietul Sandu Buhuș, cum te pretinzi, n-ar trebui să rîzi. Să-l plîngi, da ; nu să rîzi ! Un prieten nu se înveselește cînd nevasta celuilalt bate berbunca pe uliță cu noaptea-n cap !

Față de asemenea perfide și injuste insinuări, domnul primar Atanasie Blîndu, cu riscul celor mai teribile represiuni, crezu de a sa datorie să pună lucrurile la punct, ca un om molîu și, de fapt, îndestul de ispravă ce era.

Rosti, descoperindu-şi obrazul şi făcînd temerar faţă primejdiei :

— Ans, micã Ans, aceasta te rog să n-o spui ! Niciodată. Despre nevasta lui Sandu Buhuş, nimeni n-a putut spune vreodată ceva. Chiar Picu Hartular... Nici el n-a putut inventa nimic...

Se opri, mirat că pînă acum Ans încă n-a început campania de represiune.

Doamna Clemence Blîndu îşi pusese însă mîinile în şold, ridicase bărbia, şi, într-o poziţie de superbie care distona întru totul cu insuficienţa vestimentară şi cu sînii globuloşi scăpaţi la aer liber, îl invită :

— Zi ! Te rog, zi înainte ! Te-ascult...

— Nu mai am nimic de adăugat, Ans... Poate unora nu le place mutra ei... fumurile ei... De acord ! Că nu intră în casă aproape la nimeni... De acord ! Dar încolo ?

— Încolo ? îi luă întrebarea din gură Ans, cu un surîs batjocoritor. Să-ţi spun eu, încolo ! Încolo, ai căzut şi tu pe bec, cît eşti de bătrîn şi de zahjurisit. Na ! Ai căzut şi tu, ca toţi... Toţi sar s-o apere... Toţi sînt de acord că e nesuferită, că are fumuri, că umblă cu nasul pe sus, dumneavoastră, bărbaţii, toţi... Şi pe urmă, toţi, cînd ajungeţi la *asta*, daţi îndărăt... Nu se poate spune nimic. Nu-i voie să se spună nimic ! Persoana doamnei Sandu Buhuş e sacră şi inviolabilă... Ehe ! Ramolică dragă, tot *noi* o să scoatem la lumină şi misterul acesta...

Domnul Atanasie Blîndu, insensibil la epitetele cu care fusese grătulat în doze masive, zîmbi cu o mare blîndeţe, cum îl obliga, de altfel, şi numele :

— Mai întîi, ce numeşti tu *asta* ? Şi, mai pe urmă, ce înţelegi tu prin *noi* ; care *noi* ?

— *Asta* ? Nu te fă mai stupid decît eşti, fiindcă-i şi greu ! Ai atins limita. Nu te mai poţi depăşi. *Asta* — adică, mă rog, chestia după care umblă, pentru care mi-o porneşte dumneaei cu noaptea-n cap pe uliţe ca o căţea în călduri. *Asta* e *asta* ! Iar *noi* ? *Noi* sîntem femeile din oraşul acesta ! proclamă, din proprie iniţiativă, Ans, solidaritatea sexului frumos şi slab de la poalele Călimanului.

— Şi dacă... ? vru să presupună o simplă ipoteză Atanasie Blîndu.

— Nu există nici un dacă ! Te rog numai să ai, să *aveți* puțintică răbdare ! rectifică Ans, adresîndu-se, peste cele cîteva fire ciufulite din capul soțului, întregii legiuni invizibile de bărbați de la poalele aceluiași Căliman. Pe urmă — îi invită în corpore — pe urmă să poftiți și să stăm de vorbă ! Adică, mă rog, ce fel ? Cum vine toată manopera ? Și pe cine poate prosti ? Dumneaei trece cu nasul pe sus. Nu intră în casă la nimeni. Să nu-i calce pragul nimeni. La o adică, cine sîntem *noi* și cine e *ea* ? N-a văzut-o nimeni coborîndu-se cu hîrzobul din cer ! Iar noi, după cît știu, n-avem lepră nici una. E adevărat că nu trăim într-o sticlărie. dar tot de șapte ori pe săptămînă facem baie ca și dînsa.

Domnul Atanasie Blîndu continua să surîdă între perne ca un copil mare, bătrîn și gras, care-a uitat că-l așteaptă păpara la sfîrșitul discuției.

Se scărpina în creștetul luciu, cu cele cîteva fire d păr, incapabil să formuleze o împotrivire.

— De ce rîzi ? începu să bată din picior Ans. Adică nici n-ar trebui să te întreb ! Știu de ce surîzi dumneat cu aerul acesta... Știu ce-ți spui ! Că n-am făcut înt deauna baie de șapte ori pe săptămînă ? Că am fost f săracă și m-ai luat numai cu cămașa de pe mine ? Aceas vrei să spui ?

— Dar nu spun nimic, Ans, dragă Ans...

— Ba spui ! Știu eu c-o spui... Și ca să găsesc c și la asta, te rog să-mi răspunzi numai atîta · Pe dine luat-o tîmpitul de Buhuș altfel ? Nu era o calică ?... cules-o de pe la neamuri, unde făcea pe domnzela la c și a adus-o în tîrg să umble înțepată, cu nasul pe sus. mi-o facă aici pe pantera neagră și pe meduza !... A să-i arăt... *Avem* să-i arătăm noi panteră neagră și duză ! Pînă atunci, ce-mi jîmbești în fundul patului ?

Pînă atunci. domnul Atan fundul patului.

Nici nu mai asculta.

Cu melancolie, privea pe fereastră, afară. feeria inutilă a ninsorii. În sfîrșit, o descoperise. Ningea ca altă dată. Da, ca altădată. Îi părea, abia acum îi părea că trădat o moartă Și se gîndea să ducă. pe ascuns, u

mănunchi de flori din sera Primăriei, pe un mormînt peste care ningea atît de feeric și inutil.

Spre cimitirul acela cu mormintele albe, o porniseră alții în dimineața potopită de fulgi legănați.

Mergeau într-acolo, alături de Nadia Trifan și Leon Magîlea, să culce un braț de crizanteme tot atît de albe ca omătul, sub două cruci alăturate : a Corneliei Trifan, veche de astă-vară, a Anei Trifan, veche de trei ani. Păşeau pe străzile aşternute cu proaspăt şi elastic covor. fără să-şi caute-n ochi. Poate ferindu-se să se privească. Leon Magîlea sprijinea brațul Nadiei de cîte ori traversau. Și mîna întîrzia fără vrere pe braț ; iar tot fără vrere, brațul se lăsa strîns, poate strîngea. În pometii Nadiei, petele roșii păreau de fard, contrastînd cu paloarea mată a obrazului.

Dar nu era fard.

Nici nu era o năvală robustă a sîngelui biciuit de răceala ninsorii, de aerul fraged și pur. Cîteodată, Nadia tușea. Atunci apropia mănunchiul florilor de nări, iar în nări crizantemele risipeau un miros amar și ud de mormînt.

Bărbatul privea înainte cu o încruntare dureroasa în ochii ciudați.

— Nadia, poate era bine să fi stat acasă. Să fi amînat pe mîine, pe altă dată.

— Nu, Leon. Întotdeauna Nelly se bucura atîta de cea dintîi ninsoare ! Am să mă aplec pe mormînt și am să-i șoptesc, acolo în pămînt, prin zăpadă : „Cornelio, mă auzi ? Ninge !“ Și Anei îi plăceau atît de mult crizantemele ! Am să le aşez și am să-i spun : „Ano, ți-am adus crizanteme... Așa cum le iubeai tu !... Albe. Numai albe... Pentru tine, pentru voi le-am crescut de astă-vară. Le-am udat în fiecare dimineață și seară, așa cum m-ai învățat tu. Nu s-a uscat nici una. La tine, întotdeauna se pierdea una.“ Pe urmă, am să le spun la amîndouă : „E și Leon aici !“ Am să le spun toate acestea și au să se bucure. Fiindcă au să știe că nu le-am uitat... Nu e așa, Leon ?

Bărbatul privea înainte, cu ochii lui ciudați și cu o pietrificată durere săpată pentru totdeauna în colțul gurii. Ce mult semăna glasul Nadiei cu glasul Corneliei ! Și ce

mult mersul ei, ochii ei, buzele ei, cu mersul, cu ochii, cu buzele Anei. Nu și-a apropiat niciodată buzele de gura, de ochii, de fruntea, de părul, de obrazul Anei, nici al Corneliei, nici al Nadiei. Niciodată !... Nu s-a atins de nici una — decît așa, într-o strînsoare de braț, într-o sărutare castă pe vîrful degetelor, la plecare, la sosire, pentru o mulțumită în mijlocul întîlnirilor lor, care n-au fost niciodată ascunse, fiindcă n-au avut niciodată ce ascunde.

Nu și-a apropiat buzele. El le-a iubit altfel.

Poate le-a iubit ca pe niște moarte înainte de a muri. Poate în Cornelia, în Nelly, a iubit-o numai pe Ana ; poate în Nadia o iubește numai pe Nelly. Iar acum Nadia tușește din ce în ce mai des, mai uscat și mai lung... El a venit acum cinci ani în orașul acesta, pentru o singură vară, după altfel de iubire, cu altfel de sfîrșit. A venit scîrbit de el, de femeia aceea, de dînșii amîndoi, de iubirea lor, de orice iubire. A fugit de ea, de dînsul, de amîndoi ; a ales orașul de convalescență sentimentală la întîmplare, într-o joacă. A întins harta pe masă, s-a depărtat un pas, a închis ochii, pe urmă, pe nevăzute, s-a apropiat și a pus degetul deasupra.

Numai hazardul a ales. Numai hazardul l-a trimis aici. Cinci veri au trecut. Cinci. Și sînt acum două morminte sub zăpada neatinsă și albă ; și mai este încă un loc alături, așteptînd...

Mîna a încleștat, fără vrere, ocrotitoare, brațul care ține florile cu miros de mormînt strînse la piept, iar brațul a răspuns fără vrere încleștării.

Tot pe strada aceasta a trecut iarna trecută și acum două ierni, strîngînd brațul Corneliei, spre același cimitir. Tușea tot așa. Era atunci, acolo, numai un singur mormînt și poate la anul vor fi trei.

A descleștat brațul.

S-a dat în lături să facă loc doamnei Adina Buhuș. A ridicat pălăria, și doamna Adina Buhuș a răspuns ca niciodată, cu un surîs luminat. Ca niciodată, a privit apoi cu simpatie înduioșată crizantemele din brațele Nadiei, a înălțat ochii spre figura mică și pală, cu pomeții prea trandafirii ; a făcut o mișcare sovăită, ca și

cum ar fi vrut să se oprească şi să sărute copila aceasta cu ochii limpezi şi cu pieptul mic, predestinată morţii S-o sărute şi poate s-o alinte.

Dar a trecut mai departe, pe sub crengile teilor ninşi, înfăşurată în paltonul ei negru şi fără cută, pe trupul subţire şi balansat.

— N-am văzut-o niciodată aşa... şopti Nadia. Am crezut că se opreşte şi vrea să-mi spună ceva.

Leon Magîlea privea înainte, cu gura amară, cu ochii lui ciudat dureroşi.

Vorbi, pentru Nadia poate, pentru el poate ; poate pentru nimeni :

— Părea fericită, de aceea era să se oprească. Sînt pe lume şi oameni fericiţi. Măcar pentru o zi, măcar pentru un ceas, fericiţi. Atunci nu pot să strîngă fericirea aceasta în ei, avari, aşa cum îţi închizi cu lacăt o durere. Fericirea se cere spusă... Se cere împărtăşită. Altfel, e tot aşa de insuportabilă ca o suferinţă. Poate, într-adevăr, era fericită doamna Buhuş şi avea nevoie să împrăştie în jurul ei fericire..

— Ce frumos vorbeşti tu, Leon, cîteodată ! Cum vezi tu lucrurile altfel de cum le văd alţii !... Ce frumos !..

— Nimic nu este frumos în sine pe lume, Nadia, frumos ori urît. Acestea sînt numai reflexe, interpretări ale noastre. Poate numai convenţii. Ce ni se pare nouă frumos e culmea urîţeniei pentru un chinez. Ce li se pare lor frumos, e culmea ridicolului pentru noi. Nimic nu e frumos nici urît în absolut, în abstract, în afară de noi. O ninsoare ca aceasta e frumoasă în sine ? Un apus de soare e frumos în sine ? O floare, un fluture, o pasăre, o dumbravă, sînt frumoase în afară de noi ? Pe lume sînt numai dureri şi numai fericiri. Acestea au fost pentru toţi, întotdeauna aceleaşi.. Şi sînt aceleaşi oriunde pe faţa pămîntului...

— Cum ? Nici ninsoarea aceasta ? Nici zăpada aceasta ? Nici dimineaţa aceasta ? şopti Nadia cu o uşoară dojană. Nu sînt o frumuseţe ?

Inconştient, prinsese ea braţul bărbatului acum şi, strîngînd florile surorilor moarte la piept cu cealaltă

mînă, ridicase ochii întrebători spre privirea ciudat dureroasă, spre obrazul ciudat împietrit al tovarăşului.

— Pentru doamna Buhuş poate să fie într-adevăr frumoasă această ninsoare. Pentru astăzi şi poate numai pentru un ceas. Fiindcă o vede cu ochii ei fericiţi de acuma... Dar pentru alţii ? Pentru atîţia ? Poate chiar pentru ea, peste un ceas sau descară ?... Citeodată, ceea ce numim noi frumuseţe e o durere mai mult, Nadia, o suferinţă. Şi nu se pot numi frumuseţi acelea care-ţi produc o durere. Sînt numai o tortură mai savantă.

— Ce bizar vorbeşti tu, Leon !

— Nimic nu este bizar, Nadia. Totul e înspăimîntător de simplu şi de comun. Fiindcă totul se poate întîmpla oricui, oricînd, altfel. Depinde de clipă ; de ceea ce purtăm fiecare în noi. Un om cu oarecare lectură urcă pe Vezuviu, cu un tumult de emoţii. Un viţel paşte.. Vezuviul e acelaşi !

La colţul străzii, traversînd, Nadia s-a întors, fiindcă se simţea privită din spate. Într-adevăr, din celălalt capăt, Adina Buhuş, oprită în loc, se uita după dînşii din urmă.

Era, în ninsoarea jucăuşă, numai o siluetă zveltă şi neagră, neclintită o clipă ; nu i se desluşea nimic din figură, nici ochii, nici surîsul, nimic, nici chiar pata albă a feţei în gulerul blănii pufoase. Dar din ceva de nespus, din atitudinea întregii făpturi profilată pe tabloul alb, se ghicea că privirea ei nu are nimic scormonitor şi rău, nimic din lacoma curiozitate a celorlalţi, nimic pizmăreţ şi înveninat — îi îndemna numai :

— Haide !.. Uitaţi.. Bucuraţi-vă de minunea aceasta şi fiţi fericiţi !...

Capitolul II

MAI SÎNT ŞI ALŢI PRIZONIERI

Cînd Adina Buhuş nu-i mai zări, după ce dispăruseră de la colţ, cu degetele înmănuşate, făcu străzii goale, în urma lor, un semn voios, complice şi cu totul neaşteptat de la o doamnă atît de stăpînă pe sine şi sobră ca dînsa. Se răsuci avîntată pe tocuri şi porni înainte cu mersul mlădiu, în joaca zglobie a ninsorii.

Era fericită, într-adevăr fericită, fără nici o pricină.

Înălţa obrazul în bătaia zăpezii, lăsa fulgii să i se anine de genele lungi şi nu-i scutura, îi aştepta să se topească surîzînd singură, nimănui.

Strada albă, casele albe, grădinile albe, crengile desfoind albele flori afînate, oraşul transfigurat, clinchetul zurgălăilor de la cea dintîi sanie, departe, pe altă stradă, în văzduhul capitonat ; toate, erau toate ca în vacanţele de altădată de aiurea, ca în viaţa cealaltă a ei, în iernile cînd se deştepta în pensionul elveţian, într-o lumină orbitoare cum credea că n-o să mai poată fi : albă, şi albă, şi albă... Şi iată că asemenea deşteptări mai pot fi ! Mai sînt.

Cînd a dat în lături perdeaua ferestrei late cu o nemărginită plictiseală pentru tot ce ştia c-o aşteaptă — mereu şi mereu aceeaşi priveliştе — şi-a dus mîna la piept să-şi oprească geamătul de bucurie. De atunci a inundat-o fericirea.

N-a mai recunoscut oraşul vechi, şi posomorît, şi urît. Nu mai putea fi tot el, în această pavoazare festivă. Şi-a frecat ochii cu pumnii mici, să alunge amăgirea de vis — şi n-a fost amăgire.

Dealul Călimanului nu mai stătea zid negru de fortăreaţă, masiv şi înăbuşitor, astupînd orizontul. În fluturarea aeriană a fulgilor, se imaterializase , părea că filfîie

şi el ca o provizorie cortină de spectacol, gata să se deschidă pe o feerică reprezentaţie, într-un asemenea decor de magie.

Au năpădit-o lacrimile. A ameţit-o albul acesta intact, împresurînd-o de pretutindeni, din faţă, de sus şi de jos. A plîns de fericire şi pe urmă n-a avut cui să-i spună fericirea.

Sandi plecase la biroul lui din oraş, după ce împărţise slugilor ordine prozaice — cum să rînească ograda şi să scuture pomii, ca să nu se rupă crengile încărcate de omăt. Poate aceasta era singura zi cînd el n-ar fi trebuit să lipsească de lîngă dînsa ! Poate acela era ceasul unic, de mult aşteptat şi pentru totdeauna pierdut, cînd viaţa le oferea înţelegerea deplină şi blîndă, cu iertări reciproce !

El însă plecase, şi Adina a rătăcit prin odăi cu neastîmpăr. Era prea întuneric înăuntru, prea vechi erau mobilele şi prea impregnate de viaţa altora, străină de dînsa. S-a îmbrăcat cu grabă, alungată din urmă, să nu piardă minunea de afară, şi a pornit să ducă aiurea fericirea năvălită în inimă, în ochi, în glas, în tremurul nervos al mîinilor ; fericirea care se cerea risipită, dăruită, cîntată, plînsă, hohotită.

A plecat să-şi „facă rondul" — cum spunea ea — cînd mergea să-şi vadă cele trei slăbiciuni din oraşul acesta, care nu fusese niciodată al ei şi poate acum începea să devină.

La Cristina Madolschi, poarta de fier a aflat-o închisă. A bătut, a aşteptat şi n-a răspuns nimeni.

Pentru atît, nu i s-a posomorît fericirea din ochi. Nu face nimic ! Poate a plecat şi dînsa în cupeul înalt şi ridicol, după care se întorc şi rîd liceenii, cu *Antoine* pe capră-n livrea şi cu gloaba bălană ; poate a plecat şi dînsa la morţii ei, la cavoul din cimitir, mai populat decît casa cu încăperile imense, sonore şi goale.

S-a întors pe strada Sfinţii Voievozi. A răspuns la salutul lui Picu Hartular cu acelaşi surîs transfigurat cu care prindea fulgii pe buze. Picu Hartular îşi lipise nocoaşa de un zid să-i deschidă drum, silindu-se să dea salutului o graţie dezinvoltă de paj. Adina îi iertă blana pretenţioasă de biber, pantofii cu ghetre de postav, parfumul rar şi scump, dar violent, ofensînd văzduhul rece

și rustic ca o profanare. I le iertă pe toate, fiindcă în dimineața aceasta se simțea dispusă să ierte totul.

În fața bisericii Sfinții Voievozi, la locul din totdeauna cunoscut, așezat pe marginea de piatră a grilajului, întindea mîna cerșetorul orb, cu barba pieptănată și cu straiele întotdeauna curate, ca un veșmînt de sărbătoare. Era încă o figură a orașului, ca altele atîtea, prezentă la postul de nimeni uzurpat. Îl purta, de obicei, un cățel pe străzi pînă aici, tîrîndu-l de curelușa scurtă, oprindu-se la traversat și dînd semn cînd se ivea un obstacol nou și necunoscut : o gaură de canalizare, o schelă sau o trecere barată. Pe Adina o înduioșase mult prietenia aceasta între un orb și un cîine. Cîteodată, orbul vorbea necuvîntătorului tovarăș ; cățelul îi căuta în ochii fără lumină, clătina din coadă și părea că înțelege. Acum, cățelul pirotea încolăcit la picioarele moșneagului, cu botul în zăpadă ; iar orbul întindea mîna neclintită, nimănui, în strada deșartă, așa cum Adina surîdea nimănui.

În palma deschisă, ningea.

Adina Buhuș l-a deplîns că orbul nu se poate bucura de această minune : că n-o poate vedea. S-a oprit, a scos punguliță de căprioară din geantă și a deșertat-o în palma udă de ninsoare.

— Să vă dea Dumnezeu tot ce doriți, coniță Adină ! a început să se ploconească orbul. Tot ce doriți și să vă bucurați ani mulți, de lumina soarelui, pînă la adînci bătrînețe, coniță Adină !

— De unde știi, moșule, cine sînt și cum mă cheamă ? se miră Adina, cu drept cuvînt.

— Știu, coniță. N-am vedere, dar simt. Vă știu eu pe dumneavoastră.

— Și cum sînt, moșule ? Cum sînt ? dacă mă știi.

— Înaltă, coniță, și frumoasă, și frumoasă... Și bună, coniță, bună care nu se mai află ! Și iaca, acuma sînteți bucuroasă și fericită. Asta n-o văd, dară o simt mai bine decît acei care au ochi de văzut să vadă.

— Poate, moșule, poate...

— Să vă simt eu tot așa și mîne, coniță, și mîne și-n-totdeauna.

— Să dea domnul, moșule.

— Domnul dă şi tot domnul ia ! trase concluzia amenunţătoare orbul cu barbă pieptănată de ctitor şi cu straie curate de sărbătoare.

Dar Adina Buhuş nu dădu nici o atenţie acestei profeţii fataliste.

Cu pasul balansat în ninsoarea din ce în ce mai deasă şi potopitoare, s-a îndreptat voioasă spre cealaltă stradă, unde se află casa lui Scarlat Buhuş, slăbiciunea ei cea mare din oraşul fără prieteni : Scarlat Buhuş, unchiul lui Sandi, şi pe vremuri scandalosul fenomen al familiei, fostul locotenent care-a luat parte unui leat prost, să-l apere de o pedeapsă nedreaptă şi care a pălmuit un colonel, a făcut temniţă şi douăzeci de ani a cutreierat apoi lumea, străbătînd cele cinci continente în pas gimnastic, cînd hamal într-un port olandez, cînd vînător de tigri în Indii, cînd favoritul unei regine din Madagascar şi cînd prizonier al piraţilor chinezi din Marea Galbenă. De zece ani s-a întors cuminţit, să-şi altoiască trandafirii, să-şi ude răsadurile şi să crească găini de rasă, ca un altfel de pensionar retras din activitate. De şase luni e bolnav, între trofeele lui de vînătoare, suliţi africane şi arcuri lapone. De atunci, mereu a vrut ea să-l aducă pe prietenul lui Sandi, pe Tudor Stoenescu-Stoian, să-i prezinte o figură vrednică de interesul unui romancier. Dar nu l-a adus ; nu aşa voia să-l cunoască, cu ochii pe jumătate închişi şi cu barba crescută, toropit într-un fund de pat de drojdia cine ştie cărei boli tropicale. Îl tot aşteaptă să se ridice cum a fost, cum îl ştia : cu ochii lui vii şi cu povestirile lui colorate, singura ei desfătare în oraşul acesta vreme de atîţia ani pustii.

Portiţa era dată-n lături.

Lătră subţire un căţel antipatic, cu panglică roză la gît ; lătră şi îndată fugi să se ascundă sub scări, cu o laşitate nedemnă de un paznic al casei.

Adina Buhuş nu-l chemă să-l împace şi să-l dezmierde. Nu-l putea suferi, cum nu-i putea suferi stăpîna. Aşteptînd în uşă, se întoarse să privească la trandafirii lui Scarlat Buhuş, neîngropaţi şi fără şomoioge de paie în ninsoarea rece. O încercă o mustrare. Nu se gîndise pînă acum să trimită servitorul lor, să-i îngroape şi să-i pregă-

tească pentru hibernare — iar „femeia aceea" niciodată nu arăta vreo grijă pentru bucuriile și plăcerile unchiului Scarlat.

„Femeia aceea" deschise, în sfîrșit, ușa antreului.

Părul vopsit era prins în fluturi de hîrtie și creșturile obrazului puhav erau năclăite în dresuri.

— Ce surpriză ! exclamă cu voce dogită, groasă și dezagreabilă. Mata, madam Adina ? Credeam că ne-ați uitat !... Poftim, intrați, madam Adina.

Ea mai întîrzie în prag, să dea glas cățelului :

— Hai, Bijulică ! Hai la mama !... Îți ajunge acuma.

Bijulică țîșni printre picioare în săliță, scuturîndu-și labele de zăpadă și strănutînd.

— Trebuie să-i port de grijă ca să nu răcească, mititelul ! lămuri bătrîna puhavă și vopsită. Toată săptămîna trecută am avut necaz cu el. Mi-a gogit dumnealui, ca un om, madam Adina, ca un om. Nu-i așa, domnișorule ?

Domnișorul Bijulică, înțelegînd că e vorba de el, sărea și dădea din sfîrcul de coadă.

— Și unchiul Scarlat cum se mai simte ? întrebă Adina Buhuș, coborînd glasul, ca să n-ajungă întrebarea îngrijorată pînă la urechile bolnavului.

— Eah ! răspunse, fără atîtea exagerate precauțiuni, stăpîna lui Bijulică, mai ridicînd încă vocea, poate dinadins, ca bolnavul s-audă. Trebuie să-l ajungă o dată viața bezmetică pe care a dus-o ! Dară — își luă seama — pot spune că de-o săptămînă e mai binișor. Cînd a început să-i fie lui mai bine, taman alt necaz. Se-mbolnăvește Bijulică, sărmănelul de el !

— Nu-l trezim acuma ? Nu doarme cumva ? continuă Adina în aceeași șoaptă plină de grijă.

— Ha-ha ! Mă faci să rîd, madam Adina !

Și într-adevăr, femeia spoită rîse cu salturi în pîntecul lăbărțat, ajutînd Adinei Buhuș să-și pună blana în cuier.

— Zău că mă faci să rîd ! Parcă mai știe cineva ce-i cu el, cînd doarme și cînd e treaz ? Cîteodată crezi că doarme, și numai ce prinde a vorbi să bagi de seamă că-i treaz. Altă dată îi vorbești și bagi de seamă că doarme. De patru-cinci zile, s-a ridicat din pat... Face el cîteva pași, ținîndu-se ba de masă, ba de pereți, ba de [illegible]. Acuma l-am pus în jilț, între panărămile lui. Zice ca daca

se uită la ele, asta-i dă viață ! Își aduce aminte de nebuniile lui, că amarnic a mai fost de năuc și bezmetic.

— Putem intra ?

— ...că nu-i doară ministru, să te-anunți mata la el cu carte de vizită !

Cînd au intrat, Bijulică s-a avîntat printre picioarele lor, s-a urcat dintr-un salt pe genunchii bolnavului din jilț și, punîndu-i labele pe piept, și-a manifestat satisfacția că-l regăsește, aplicîndu-i o limbă lungă și roșie pe obraz.

Timid, cu ochii la femeia cu părul prins în cîrlige de hîrtie, Scarlat Buhuș a încercat să-l îndepărteze cu toată delicatețea cuvenită, pentru a nu irita urgia stăpînei. Bijulică se întoarse cu fața către musafiră, pe genunchii bolnavului, fluturîndu-i coada scurtă pe la nas : iar bolnavul nu se apără.

— Dă-te jos, Bijulică ! porunci stăpîna. Te pomenești că-i mai lua și boala lui, acuma ! Hai, jos !

Cățelul antipatic și răsfățat sări jos.

Numai atunci, figura lui Scarlat Buhuș se lumină și păru că a luat aminte de sosirea Adinei.

— Tu erai, Adino ? întrebă. E așa de întunecos aicea, că nu te mai cunoșteam în dreptul geamului.

Adina se plecă și îi sărută obrazul proaspăt bărbierit.

Bătrînul îi prinse mîna rece și o strînse apăsat. Parcă era o rugăminte în strînsoarea aceea ; o rugăminte și o recunoștință. Recunoștință că a venit ; rugăminte să plece cît mai tîrziu.

— Așadar, te-ai ridicat, unchiule ? se bucură Adina. De acuma are să meargă mai repede.

— M-am ridicat... vorbi Scarlat Buhuș, surîzînd cu tristețe. Am început să învăț a merge copăcel. De ieri, am făcut progres.

— Da ! interveni glasul răgușit și gros. Mi se mai laudă cu progresele lui ! Mai bine-ar spune că se scapă pe el, dacă n-am eu grijă...

Scarlat Buhuș privi pe fereastră afară, cu ochi care deodată nu mai vedeau nimic. De aceasta era sigură Adina Buhuș, fiindcă privirea lui semăna acum cu a orbului de la biserica Sfinții Voievozi.

— Iaca, așa sta și se uită și degeaba-i vorbești !... se plînse tovarășa lui Scarlat Buhuș. Acuma degeaba-i vorbești. E ca și mort.

Adina își trase un taburet (veche și plăcută a ei cunoștință), se așeză la picioarele bolnavului, lipindu-și tîmpla de genunchiul învelit în pledul cadrilat.

— Apoi vă las... vesti stăpîna lui Bijulică. Pe el, să doarmă cu ochii deschiși, și pe mata, să-l priveghezi, madam Adina. Eu mă duc să pregătesc o dulceață și-o cafeluță... Hai cu mămica, Bijulică !

Adina Buhuș respiră ușurată.

Își dezlipi tîmpla de genunchiul învelit în pled și privi îndelung de jos în sus, chipul omului care părea că nu vede, că nu aude, că nu simte. Nu arăta atît de pierdut. unchiul Scarlat ! După față nu arăta. Același obraz uscat, osos, cu vechile cicatrici brăzdate ; una la colțul sprîncenei, alta despărțind obrazul stîng, în diagonală. Erau cicatrici fără nici o urîțenie. Dimpotrivă, accentuînd o virilitate ; ținînd locul unui furtunos livret de campanie.

Ea știa povestea fiecărei cicatrici : a acestora două, și a tăieturii de la mînă, și a degetului înțepenit, și a rănilor nevăzute, de sub halatul de lînă, înjunghietura din spate, cicatricile gloanțelor din piept.

Toate aveau o poveste a lor, îndepărtată în calendar și pe hărți : suvenirurile lui Scarlat Buhuș, de la antipozi, din sudul Africii, din platoul Tibetului, din pădurile Braziliei.

Iar el se afla acum aici, într-un jilț, cu amîndouă mîinile pe genunchi, ca un bătrîn cuminte, împresurat de trofeele de pe pereți : suliți, scuturi, piei de panteră, coarne de ren, dinți de fildeș, pumnale malaeze, săgeți cu vîrful înveninat. Era aici, cu părul lui alb și învolburat ca o coamă, cu obrazul subțire, tăbăcit, ars de toate vînturile lumii, de alizee și musoane, de sirocco și vînturile șuierătoare ale Sudanului ; obraz poate înșelător întinerit pentru o zi, de lama briciului. Stătea neclintit și se temea de femeia cea urîtă, puhavă și spoită, cu părul cănit prins în cîrligele de hîrtie.

Pentru femeia aceasta a pălmuit el colonelul acum treizeci și opt de ani, după ce-și ridicase dușmănie din pri-

cina soldatului, leatul prost și nedreptățit. Pentru ea a făcut închisoare, pentru ea a pornit pe urmă să cutreiere lumea. În vremea aceasta, cîntăreața de șantan provincial a trecut de la un colonel la un căpitan, de la un comis-voiajor la un sergent-plutonier, la atîția, pe cîți nici ea nu-i ține minte. Cînd s-a întors din depărtatele lui vagabondări, Scarlat Buhuș a cules-o, bătrînă și calică, mai continuîndu-și meseria pe socoteala altora mai tinere, mijlocind întîlniri, ademenind fete și închiriindu-le camere cu noaptea și cu ceasul. A cules-o, și așa și-a instalat în casă un stăpîn. Niciodată n-a vrut să se plîngă Adinei, să-i spună ceva ; măcar să-i explice de ce-a căutat-o s-o afle și de ce-i îndură tirania. A mai iubit-o, acolo, în depărtările lumii, pe *aceea* de atunci ? S-a întors înadins s-o afle ? A mai regăsit în aceasta ceva supraviețuind celei de atunci, cu toată înfățișarea-i hidoasă ?

Unchiul Scarlat nu pomenește niciodată nimic. Numai în strîngerea lui de mînă, stăruitoare și mută, cînd îi mulțumește Adinei că a sosit și cînd o oprește să nu plece încă, se află închisă poate toată povestea...

Adina Buhuș își prefiră privirea pe pereții încărcați de arme și de piei.

Fiecare poveste a fiecărui pumnal o cunoaște, a fiecărei blăni de vînat. Numai povestea lui și-a tăcut-o întotdeauna. A ascuns-o și poate are s-o ducă în groapă cu el... Aceasta e o mătase de *batik*, cu care se îmbracă femeile din Java. Și dincolo e un *kriș* malaez, armă teribilă în mîna indigenului atins de nebunia omucidă numită acolo *amock*. Blana aceasta e adusă din Alaska ! De acolo poartă el cele două gloanțe în piept, slobozite de un metis, din pricina unei certe pentru cinci măsuri de aur jucate în cărți... Iar el se află aici și învață să meargă copăcel !

Adina tresări.

Mîna uscată, aceea cu degetul înțepenit, îi netezi rădăcina părului la tîmplă, ușor.

— Tu ești, Adina ? întrebă Scarlat Buhuș. Uitasem că ai venit... Uit foarte multe acuma, Adino.

— Nu e nimic, unchiule Scarlat... Nu e nici o mirare !... Șase luni de boală lasă o urmă. De-acum ai intrat în convalescență și totul are să meargă repede...

— Poate, Adino... Așa spune și medicul... Ce face Ște... Sto... Stan ? Nu Stan ! În sfîrșit, soțul tău...

— Sandi, unchiule ? E foarte bine. Aleargă după treburile lui. Are cîteva procese mari, cu onorarii bune, și face economii. Vrea să cumpere, să răscumpere o parte din moșia părintească.

— Înțeleg... Da-da ! Înțeleg... Vi... Vidina. Nu, Vidina, Valparaizo... Vilna, așa ceva... Tu știi...

— Vidra, unchiule Scarlat ! Vidra !...

— Da-da, Vidra. Acolo am copilărit... Acolo am copilărit eu cu tatăl lui. Și... lui So... Nu. Lui Sandi. Da, cu tatăl lui Sandi. E foarte frumos la Vidra. Există acolo o oază cu palmieri.

— Unchiule !... îl mustră, cu un zîmbet trist, Adina. La Vidra o oază cu palmieri ?

— Nu... Ai dreptate. Aceasta e altceva. Aceasta e mult mai dincoace. E ceva din Sahara. Mergi opt zile cu astea, cum se cheamă ?... cu animale care au în spate cocoașă... cu hartulari, da; cu hartulari... caravane de hartulari.

— Cămile, unchiule Scarlat. Caravane de cămile.

— Da, cămile, exact. Vezi tu, Adina, cum am început să uit ? Dă-mi tu puțin globul. *Ea* nu vrea să mi-l dea niciodată, și eu nu pot s-ajung pînă sus.

Globul terestru era cocoțat pe un dulap, printre suluri de hărți și mînere de suliți.

Era un glob tot așa de cunoscut de Adina ca taburetul pe care ședea acum, fiindcă așa, cu sfera aceea pusă jos, Scarlat Buhuș îi povestise de zeci și de zeci de ori peripețiile lui depărtate. Adina căuta atunci cu degetul insulele mărunte ale Polineziei, porturile din golfuri, strîmtorile și drumurile punctate ale vapoarelor pe oceane, deșerturile caravanelor și pădurile arar străbătute de picior omenesc.

Se înălță pe un scaun și coborî globul în brațe.

Bolnavul din jilț întinse mîinile tremurătoare, lacom, ca un copil după o jucărie de mult rîvnită. Îl strînse mai întîi la piept, avid. Pe urmă, îl depărtă pe genunchi și începu să-l răsucească încet, deznierdindu-l ca pe o vietate cu vie simțire. Se oprea cu privirea la o anumită pată albastră de ape, cafenie de munți, albă de deșerturi,

verde de codri și pampasuri, savane și jungle. Adina încerca să ghicească anume ce a căutat și a găsit. Birmania ? Munții Atlas ? Țara de Foc ? Filipinele ? Groenlanda ?

Ochii se întorceau, căutînd ceva pe perete.

Adina știa ce. Și înțelegea dureroasa sforțare a gîndului să se elibereze sprinten din torpoare ; înțelegea legătura de amintire, știa că drumul parcurs de ochi de pe punctul hărții la trofeul, la arma, la vînatul sau straiul din perete, însemna, pentru bătrînul țintuit în jilț, o altfel de călătorie îndărăt în timp, departe în zări ; o călătorie acum mult mai anevoioasă în amintire chiar, în închipuire chiar, decît a fost călătoria cea de aievea, pe drumurile străbătute douăzeci de ani cu picioarele acestea învelite în pled și abia susținîndu-l cînd înainta copăcel. Dar Scarlat Buhuș nu rostea nimic... Nu-și trăda gîndul. Sclipirea înviată din ochi i se stingea treptat... Păru îndată foarte obosit și întinse globul cu indiferență, cum leapădă un copil jucăria de care s-a plictisit.

Iarăși se uită pe fereastră cu ochi inerți, fără să vadă.

Cînd a intrat fosta cîntăreață de șantan provincial cu domnișorul Bijulică țopăind în jurul ei, Adina se afla ea pe taburet, cu sfera de carton pe genunchi, învîrtind-o încet și trăind ea scufundată ceea ce bătrînul din jilț poate uitase ori poate nu-l mai interesa.

— Ți-a cerut și matale și i l-ai dat ! pricepu stăpîna lui Bijulică. N-ai scăpat de dînsul pînă ce nu i l-ai dat ?... Ai să-l înveți cu năravuri... Eu îi fac altfel. Îl las să ceară și-mi văd de treburi... Ian servește, madam Adina, un dulceț de caise ! Le-am făcut așa cum îi plăcea colonelului. Cu sîmbure în fiecare caisă. Acela om, colonelul ! Un grad înalt în toată puterea cuvîntului, ca domn' colonel Jack Valivlahidis din Călimanul de-acuma, și încă mai clasa întîi. Cînd răcnea o dată, tremura tot righimentul !... Ce să spun : tremuram și eu !... Mă mai scutura și pe mine cîteodată, de-mi mergeau fulgii. Dar din dragoste mă bătea... Dragostea fără scărmăneală din cînd în cînd, ca nunta fără lăutari... Acela om !

— Unchiule Scarlat, nu vrei ? se ridică Adina în genunchi să-l servească, ținînd chiseaua sus și aproape.

Scarlat Buhuş poate nu auzise. Nu auzea Nu făcu nici un semn. Privea în nimic, cu ochii lui goi, absent de la toate.

— Lasă-l mata, madam Adina ! o sfătui femeia. Acuma degeaba-i vorbeşti... Şi lui, parcă dulceţ de cais îi trebuieşte ? Parcă ştie a preţui ? Vezi mata şi crede-mă, aşa mă scoate pe mine din sărite. Ce vrea, mă rog ? Ce-i trebuie ? După ce-a pornit în lume haihui ca un năuc, pe urmă a venit hîrbuit, să-i fiu eu îngrijitoare... Măcar de s-ar fi ţinut ceva de el ! Putea să facă avere . A avut, după cît spune el, de cîteva ori atîta bănet, nu glumă, de nici nu mai ţinea socoteală. Purcoi de napoleoni. I-a făcut praf, i-a tocat cu nebuniile lui şi s-a întors acasă, cu ce ? Te-ntreb pe mata, madam Adina, cu ce ? Pleacă unii prin America şi mai înţeleg... Agonisesc bani albi pentru zile negre, lasă o moştenire ; aşa am avut eu unu, fost arendaş, mai mult negustor de piei de cloşcă. Nu dădeai o para chioară pe el A plecat şi-acela în America... Toate ziceam — că-l cunoşteam mai multe — ziceam c-are să moară de foame pe-acolo. Şi acuma vreo trei ani, aflu eu că negustorul de piei de cloşcă a lăsat moştenire de milioane. m-auzi mata. madam Adina ? Milioane ! Milioane de dolari. nu de lei de-ai noştri năpîrliţi şi riioşi. Atuncea să nu mă-ntreb eu încă o dată, cu ce mi s-a întors el acasă ? Ce-a culeş el din toată lumea ? După ce-a umblat ca un zănatic, de-mi trimitea cărţi poştale ilustrate, să te cruceşti de peste cîte mări şi ţări — cu ce mi s-a întors ?

Adina Buhuş nu asculta nici ea... cum nu asculta nici bătrînul cu ochii goi, din jilţ.

Privea şi ea pe fereastră, la nimicnicia de afară, care deodată îi păru atît de tristă şi atît de zadarnică frumuseţe.

— Să-ţi spun eu matale cu ce s-a întors, dragă madam Adina ! se înverşună stăpîna lui Bijuliuţă Cu toţi haragii şi cu toate ruginăturile de pe pereţi. cum le vezi, cu astea s-a întors ! Îmi vine cîteodată să le iau pe toate şi să le bag la foc... Am mai cunoscut eu o persoană care făcea voiajuri aşa. La fiecare două-trei luni, iar pleca să facă o raită Era reprezintant la nişte fabrici din Anglia Acela om ! De cîte ori se-ntorcea, trecea frumuşel pe la bancă să mai

depună ceva... El ? Uită-te mata pentru ce s-a întors. Ca să gogească şi eu să stau şi să-l dădăcesc !

Adina se ridică.

Făcu o ultimă încercare :

— Unchiule !... Nu-ţi aduce aminte nimic ninsoarea aceasta ? Ştii, unchiule... Ninsoarea din Norvegia, cînd aţi mers cu schiurile şi aveai o prietenă... Edwi, unchiule !... Eu o ţin minte... Edwi !... Era blondă şi nu te lăsa să pleci.

Omul din jilţ nu voia să-şi amintească nimic.

Poate pentru el nici nu mai exista nimic. Chiar trecutul acela viu şi fabulos, consolarea din urmă a bătrînilor ţintuiţi în jilţ, era abolit.

Bijulică îi sări pe genunchi şi îl linse pe obraz. Nu îndrăzni să se apere, el, care culcase, cu un singur glonţ de carabină în ochi, ipopotamul din mlaştinile Niamzei ; tigrul în jungla Bengalului ; ursul polar în gheţurile din mările Siberiei.

Mîna nu prinse să oprească apăsat mîna Adinei.

Poate-i era ruşine s-o ştie martoră la această decrepire şi s-o ştie ascultînd tînguirile femeii cu obrazul puhav spoit şi cu părul prins în cîrlige de hîrtie.

— Mai poftim mata, madam Adina ! o invită stăpîna lui Bijulică din prag. strîngîndu-şi şalul de lînă roşie pe umeri.

Şi îndată, strigă după căţel :

— Fă-napoi, dimone ! Intră-n casă, Bijulică ! Nu te-o fi lovit şi pe mătăluţă dusul să intri în amor cu Edwi !...

În urma Adinei, privi cu o strîmbătură din gura mare şi urîtă ca o rană ulcerată, cu zîmbetul mieros, dispărut :

— Cînd o mai vezi şi pe asta, te strînge de gît cu fumurile ei ! Nu-i aşa Bijulică, puiul mamei ?

Bijulică lătră, ţupăi, se gudură.

Femeia trînti uşa.

Abia în stradă, Adina Buhuş îşi aminti că în poşetă rămăseseră cadourile ei din totdeauna pentru unchiul Scarlat. Dar nu se întoarse să le mai dea. Pentru astăzi, erau inutile.

Ninsoarea potopea înainte, cu aceeaşi voioasă vînzoleală de fulgi, încă mai deasă şi mai grăbită, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic trist şi fără alinare. Paşii Adinei

erau însa mai puțin avîntați și elastici, albul zăpezii parcă nu mai era tot atît de alb, orașul parcă nu mai era atît de feeric.

Surîse, totuși, cînd îl întîlni iarăși pe Picu Hartular, salutînd din nou cu aceeași grație de paj. Surîse, fiindcă îi răsunară imediat în urechi cuvintele unchiului Scarlat : „...O caravană de hartulari, Adino, da, de hartulari !..." Nu era nimic răutăcios în surîsul Adinei Buhuș ; o simplă și nevinovată amintire, tresărită șăgalnic în începutul ei de-ntristare.

Iar Picu Hartular păru foarte fericit de surîsul adresat numai lui în strada goală. Cu pălăria în mînă, făcu apoi un pas, parc-ar fi avut ceva de spus ; apoi se răzgîndi sau pierdu curajul, salută încă o dată și rămase în urmă, în ninsoare, cu cocoașa învelită în blana de biber și rezemată într-un perete zgrumțos, uitîndu-se după femeia cu mersul încetinit, într-un mai lînced și extenuant balans.

La răspinteala străzilor. Adina Buhuș se opri nehotărîtă.

Fericirea ei de dimineață. bucuria fără pricină era acum mai puțină și mai nesigură.

O simțea pîlpîind, agonică.

Ar fi voit să și-o apere, cum ocrotești noaptea flacăra luminării suflată de vînt, rotunjind palma. Dar nu avea drept să se gîndească numai la ea, numai la aceasta.

Plecase să-și dăruiască fericirea care o inundase, s-o împărtășească și altora, să-i zguduie din amorțeala lor și să le ducă măcar o trecătoare înfiorare de căldură în mîhnitele lor lăcașuri. Acum, aproape nu mai avea ce dărui. Presimțea că nu peste multe ceasuri. ea singură va rămîne cu brațele goale, atîrnate, în vechiul oraș, din nou străin și încă mai ostil. Și totuși, socoti că ar fi o neiertată ingratitudine să șteargă din „rondul ei" tocmai făptura cea mai urgisită, aceea care avea mai multă nevoie de puțină căldură și de puțină lumină, fiindcă era osîndita să moară aici, captivă aici, înainte de a fi trăit.

Făcu semn unei sănii și dădu adresa.

Se abătu la băcănia lui Dumitrov ; ieși însoțită de băiatul cu brațele încărcate de pachete.

Sania luneca sprinten spre străzile mărginaşe, zurgălăii sunau vesel, ninsoarea desăvîrşea o minune încă mai rară în asemenea locuri îndeobşte urîte şi triste ; mai urîte şi mai triste ca pretutindeni aiurea ; cu garduri căzute, cu maidane mlăştinoase, case-ntr-o rîlă şi şanţuri cu spini. Cartierul mărginaş al tîrgului, unde sărăcimea din magherniţe, salahorii, şi spălătoresele, cu puzderie de ploduri flămînde, nu se bucurau de atenţia domnului primar Atanasie Blîndu şi a antreprenorilor de lucrări publice : canalizări, conducte de apă, becuri electrice. Zăceau în nămoluri şi bezne. Acum mahalalele erau numai pitoreşti. Calicia îşi pierduse iremediabila dezolare întunecată. Copiii tîrau sănioarele primitive de scînduri cu strigăte voioase ; spini urîţi din şanţuri deveniseră ciudate şi încîntătoare exemplare dintr-o necunoscută floră polară ; sub cuşmele de zăpadă, casele fumau potolit din pipele hogegelor.

Adina Buhuş văzu şi cel dintîi om de omăt, cu altfel de pipă în gură şi cu ochi de cărbune.

Coborî cu obrajii îmbujoraţi de aerul rece, cu privirea din nou animată. Poate i-a fost presimţirea înşelătoare, exagerată. Poate dimineaţa ei luminoasă n-avea de ce să sfîrşească posomorît.

O lătră şi aici un cîine, dar altfel la chip şi cu altfel de glas. Un cîine ciobănesc, fumuriu la blană, care-a recunoscut-o îndată şi i-a ieşit înainte cu paşi măsuraţi, ca un venerabil amfitrion, ştiind că nu-l prind tupăiturile şi linguşelile indivizilor de teapa lui Bijulică.

— Ce faci tu, Dulamă, bătrînule ? îl întrebă Adina, înfundîndu-şi cu plăcere degetele înmănuşate în părul nins. Acasă-i stăpîna ?

Cîinele clatină din coada stufoasă prietenos şi se uită spre uşa cerdacului.

— Atunci e acasă ! înţelese Adina. Altfel făceai de strajă la poartă, moşneagule, nu ?

La întîia bătaie în uşă, nu răspunse nimeni. Adina intră în săliţă şi ciocăni acolo, a doua oară. Se auzea un plîns hărţăgos de copil. Pe urmă, glasul tăcu şi se auzi numai un sfîrîit de tigaie.

— Voie ? rosti, apăsînd mînerul și deschizînd pe jumătate. Voie, Isabelo ?

— Vai ! Iar mă găsești așa ! exclamă Isabela, scoțîndu-și mîinile roșii dintr-o albie și ștergîndu-le cu poalele șorțului. Poftim, te rog, dincolo... Dar te anunț că e frig . N-am făcut foc de săptămîna trecută.

— Stau aici, Isabela !... decise Adina. Și nu te speria Nu stau mult.

În albia cu leșie, abureau rufe colorate de cit. Din tigaia de pe foc, se împrăștia un miros de grăsime sfîrîită. Într-o clipă, Adina Buhuș fu înconjurată de doi copii, care luptau între ispita s-o pipăie și propeliștea severă din ochii surorii mai mari.

Se mulțumiră s-o anunțe într-un glas

— Tanti, Mihăiță are gîlci !

— Cum se poate ? se miră cu exagerare Adina, ca să le facă plăcere.

— Iac-așa ! Dacă n-a fost cuminte și a ieșit afară, are gîlci și-acuma stă în pat.

Pe pat, al treilea copil, cel care plîngea adineaori și era Mihăiță cu pricina. își mai suspina încă aleanul, cu degetul în gură și cu dîre de lăcrimi pe obraz.

— Cum vezi, spuse Isabela, mereu aceeași și aceeași poveste !...

Șterse lacrimile de pe obrazul copilului, îl așeză între perne, înșiră ceilalți doi copii să stea cuminte pe marginea patului, trase tigaia de pe foc și numai după aceea luă loc pe scaun, în fața Adinei.

Era o fată fără vîrstă și fără frumusețe. S-ar fi spus, vulgară în trăsături, dacă toată figura nu s-ar fi aflat luminata de ochii albaștri de o limpezime unică.

Birjarul ciocăni în fereastră cu coada biciului.

Purta în brațe pachetele din sanie.

— Iar ? întrebă cu mustrare Isabela. Întotdeauna simți nevoia să ne aduci aminte că am ajuns în această situație, să primim și să nu dăm niciodată.

Adina o ascultă, surîzînd fără supărare.

Ba chiar întări spusele, repetîndu-le cu adaos :

— Da, Isabela ! Întotdeauna simt nevoia perversă să-ți aduc aminte că ați ajuns în această situație, să primiți și să nu dați niciodată.. Aceasta să fie singura mea crimă

din viață și singura ta umilința... Acum fii cuminte, fa pachetele și păstrează reproșurile pe altă dată.

— Mă duc eu...

— Ne ducem noi ! se oferiră cei doi copii de pe marginea patului, cu neastîmpăr. Ne-ai adus și smochinele noastre ?

— Desigur, Amelico ! Se putea să uit ? Desigur că v-am adus și smochinele voastre, și portocalele voastre.

Copiii dădură buzna să ia în primire pachetele din brațele lui Avram, birjarul. Adina continuă să surîdă, cu răbdarea unei surori mai mari cînd așteaptă să treacă îmbufnarea surorii mai mici și prostuțe.

— I-ai auzit ? întrebă. Smochinele lor ! ! Puteam să-i privez de smochinele lor, ca să-ți menajez amorul tău propriu, Isabelo ? Bucuria lor e bucuria mea... Cum e și bucuria ta, Isabelo de Castilia !

Isabela roși la această glumă veche a Adinei.

Privi îndată în pămînt, la vîrful pantofilor, care erau jupuiți și căscau țintele mărunte, ca două boturi de animale bizare și crude, rînjind sărăciei lucii din casă.

— Dacă ar fi numai smochinele și portocalele lor !... Dar întotdeauna te gîndești și la celelalte cîte ne lipsesc... Lor și mie. Știi că vii la niște flămînzi ! Poate îți imaginezi că te așteptăm, că de asta te așteptăm. Și nu vreau ! Nu vreau, asta nu vreau s-o crezi.

Adina se ridică de pe scaun și veni în fața Isabelei. Îi ridică bărbia în palmă, privindu-i în ochii înlăcrimați.

O dojeni, de astă dată fără să mai surîdă :

— Isabelo, dacă o singură dată te mai aud vorbind așa .. Nu numai atît ! Dacă o singură dată te mai simt gîndind așa, chiar fără să mi-o spui, să știi că nu-ți mai calc pragul.

— E o amenințare ? rîse nervos Isabela.

Și îndată își plecă fruntea, smucindu-și bărbia din mîna Adinei, acoperindu-și obrajii în palme și izbucnind în plîns.

— Te rog, iartă-mă ! Cîteodată sînt rea.. Dar nu mai pot. Cîteodată sînt rea și cu *ei*.

Copilul dintre perne, văzînd-o plîngînd, începu și el să zbiere. Adina nu știu pe care să-i împace Încercă întîi cu copilul

Mihăiță o respinse cu înverșunare și cu pumnii.

— Ulîto ! fugi de-aici ! Nu vleau să te văd în ochi. De cîte oli vii tu, după aceea Beluța plînge... Pleacă de-aici, ulîto și lea !

N-avea încă patru ani plodul bolnav de gîlci dintre perne și înregistrase în memoria lui aceasta. De cîte ori vine prietena Beluței, sora mai mare rămîne pe urmă potopită de plîns.

Adina Buhuș rămase în picioare, în mijlocul camerei, privind cînd la copil, cînd la Isabela zguduită, pe scaun, de plînsul ei cu sughițuri.

— Adevărat, Mihăiță ? Adevărat, Isabelo ?

Așadar, ceea ce credea ea că aduce aici, întotdeauna — o bucurie deplină și puțină căldură — era numai un prilej de plîns după ce pleca ?

— Adevărat, Mihăiță ? Adevărat, Isabelo ?

Nu răspundeau. Amîndoi nu răspundeau. Adina întrebă ceilalți doi copii mai mari, care intrau tăbîrcind pachetele.

— E adevărat, Amelico, Fabian ? De cîte ori plec eu de aici, Isabela plînge ?

Copiii se uitară unul la altul, neștiind dacă trebuie să răspundă ori nu. Beluța nu numai că plîngea întotdeauna după ce pleca „tanti" Adina, dar atunci mai era și „rea" cu dînșii, își pierdea repede răbdarea, îi ocăra pentru nimic și sfîrșeau toți prin a avea de ce plînge. Plăteau cu aceasta smochinele și portocalele lor.

Acum își dădeau socoteală de-o regulă fără greș repetată, pe care Mihăiță, cel cu gîlci dintre pernele roșii, o proclamase, în lipsa lor și în numele lor, cu atîta fermitate. Răpusă de amărăciune, Adina le ghici răspunsul din tăcerea lor stînjenită, din schimbul de priviri, din mutrișoarele deodată ostile.

Cuprinse cu brațul umerii Isabelei și o ridică de pe scaun s-o ducă la fereastră și s-o cerceteze mai adînc în ochi.

— E adevărat, Isabelo ? Aceasta se întîmplă după ce plec eu ? Pentru aceasta vin eu ?

Isabela nu-și ascunse ochii. Vorbi cu simplitate :

— E bine, poate, să fiu o dată pentru totdeauna loială ! Nu vii pentru aceasta. Dar aceasta se întîmplă...

E și explicabil. Cînd stau singură numai cu dînșii, mă abrutizez. Uit. Am alte griji. Trăiesc numai pentru dînșii. Unul are gîlci. Celuilalt i s-au rupt ghetele... Nu mai am cînd să mă gîndesc și la mine. După ce-ai trecut prin casa noastră, rămîne întotdeauna o urmă în mine. Ai scormonit tot... Mi-ai amintit tot ! Cum să nu plîng atunci? Nu sînt o eroină de tragedie clasică. Cum să nu fiu rea cu dînșii ? Nu sînt din stofa martirelor creștine, care găseau o voluptate în suferință și abnegație... Sînt o biată vietate de carne și de nervi...

— Mai bine, atunci, să nu viu ?

Isabela nu rosti răspunsul. Dar ca și tăcerea copiilor adineaori, tăcerea ei era un răspuns.

— Ce straniu lucru, Isabelo ! vorbi cu tristețe Adina Buhuș. Credeam că te simt atît de aproape de mine și ești deodată atît de departe ! Era dimineața aceasta o bucurie așa de mare !... Veneam să ți-o aduc și ție.. Îți imaginezi tu cum mă întorc ?

Cu buzele strînse, Isabela privea pe fereastră în ninsoare, împietrită.

Copiii se așezaseră cuminți pe marginea patului, cu picioarele spînzurate.

Nu îndrăzneau să desfacă pachetele. Simțeau și ei că se petrece ceva neprevăzut și grav

— Atunci, să-ți trimit îndărăt și caietele ?... Așa cum se ceartă școlărițele și-și restituie cadourile din timpul cînd erau prietene ?

Isabela strînse din umeri :

— Poți să faci cu ele ce vrei... Dacă mi le trimiți, tot le arunc în foc. Poți s-o faci singură...

— În acest caz, le păstrez, Isabelo. Le păstrez, nu pentru mine. Pentru tine. Ai să le găsești oricînd.

— Nu-mi mai aduce aminte de aceasta ! Nu vezi cum mă chinui ? Cum vrei tu să nu plîng după ce pleci, dacă întotdeauna vorbești despre aceasta ?

Adina Buhuș înclină capul. Își recunoaște vina atît de evidentă și totuși atît de bine intenționată. Cu amîndouă mîinile, cuprinse umerii Isabelei. Încercă să surîdă. Nu izbuti.

O apropie și îi sărută fruntea.

— Cu bine, Isabelo... Dar te rog să nu te socoteşti singură aici. Să te gîndeşti întotdeauna că mai sînt şi eu în oraşul acesta şi că pentru tine rămîn întotdeauna aceeaşi, Isabela.

Se întoarse spre pat :

— Cu bine, copii !

Amelica şi Fabian au coborît de pe marginea patului. Au sărutat cuviincios mîna.

— Şi vedeţi, n-o supăraţi pe Beluţa !...

Numai Mihăiţă, cel cu gîlci dintre pernele roşii, s-a arătat intratabil. Întinse un pumn răzbunător.

— Să pleci, ulîto ! Să pleci...

Cînd se închise uşa după Adina Buhuş, Isabela făcu un pas. Lungi mîinile într-un gest de chemare. Dar împietrirea, vraja cea rea o ţinu pe loc. Mîinile atîrnară grele. Apoi căzu pe scaun cu obrajii în pumni.

Afară, Adina Buhuş îşi apăsă tîmplele cu degetele subţiri.

Ca întotdeauna, ciinele o petrecu pînă la poartă, aşteptînd mîna prietenoasă să-i treacă prin părul ud, aşteptînd întrebarea cea bună :

— Ce faci tu, Dulamă, bătrînule ? Încă n-ai ieşit la pensie ?

Acum, însă, Adina nu-l vedea.

Privea înainte. Şi înainte, în dreapta, în stînga, îndărăt, pretutindeni, o împresura o ninsoare de cenuşă.

Capitolul III

METAMORFOZA

— Caietele sînt acestea ! vorbi Adina Buhuș, așezîndu-le pe măsuța de cristal și de nichel.

Le netezi drăgăstos cu vîrful degetelor prelungi, îndreptînd delicat colțurile răsucite. Pe urmă, își împreună mîinile deasupra lor, privindu-l pe Tudor Stoenescu-Stoian în ochi; să-i citească un semn de nerăbdare, de curiozitate, de interes.

Nu află nimic din toate acestea.

Urmă, dezamăgită :

— Însă, înainte de a le răsfoi, cred necesar să-ți istorisesc în cîteva cuvinte povestea lor...

Tudor Stoenescu-Stoian, nărăvit acum cu rolul de confesor, de mentor și de arbitru, își compuse o figură de circumstanță, pomenindu-se la masa caracudelor

— Pariez că e o poveste tristă ! rosti surîzînd. Aici, în orașul meu de adopție, observ că toate poveștile tuturor sînt triste de la o bucată de vreme...

Adinei Buhuș nu-i plăcu zîmbetul acela superior, zeflemist și de un scepticism de cafenea.

Curios !. Multe au început să nu-i mai placă la acest prieten al lui Sandi, în care-și pusese acum cîteva luni atît de nevinovată și totală încredere. Descoperea amănunte ce existaseră poate și ea nu le-a observat ; sau poate au prins să apară de-abia în ultima vreme. Continuă, privindu-l stăruitor :

— Ai ghicit. E o poveste tristă și aceasta. Într-adevăr, poveștile tuturor de aici sînt triste într-un fel sau altul... Dar de data asta, îmi pare că „povestea" te va interesa mai mult decît altele, fiindcă e vorba despre o scriitoare. O poetă. Însă, inedită. O scriitoare — după părerea mea profană — de mare, foarte mare talent.

Surîsul lui Tudor Stoenescu-Stoian se adînci în colţul buzelor într-un imperceptibil început de rînjet, dispreţuitor şi agresiv.

— Cum văd eu, s-a umplut tîrgul de scriitori şi de poeţi ! Răsar ca ciupercile !...

O fugace mustrare îi trecu pe dinaintea ochilor. Se ştia vinovat faţă de copilul care-i încredinţase, şi acela, două caiete. Îl amînase mereu. Spusese că a rătăcit cheia de la sertar, că nu le găseşte. Pe urmă, s-a enervat cînd elevul Rinalti Giuseppe a devenit plictisitor cu insistenţele lui, bătîndu-i în uşă cu tot consemnul sever şi ţinîndu-se pe stradă cu şapca în mînă după dînsul. Dar mustrarea fu de scurtă durată. Cu o răutăcioasă satisfacţie, se gîndi că de acum poate să i le restituie. Aveau prea puţini sorţi să mai ajungă la Roma în termenul cuvenit.

Adina Buhuş reţinu jocul din fizionomia lui Tudor Stoenescu-Stoian. Era ceva nesincer, suspect, dezagreabil, ca apariţia unui stigmat multă vreme ascuns.

— În orice caz — apăsă involuntar pe cuvinte — în orice caz, nu e vorba despre o ciupercă apărută după ploile de astă-vară, cum spui.

— Glumesc ! se dezvinovăţi Tudor Stoenescu-Stoian. De altfel, nici n-am specificat : după ploile de astă-vară. Vara trecută a fost secetoasă... Nu se poate glumi ?

Adina Buhuş trecu peste întrerupere.

— Caietele acestea sînt de trei ani la mine. Deci, e o poveste ceva mai veche. Iar Isabela nu cred că mai scrie şi că va mai scrie vreodată... Ai aflat că se numeşte Isabela. O cunosc de cinci ani. Era, atunci, o studentă foarte săracă şi foarte orgolioasă, cu examene strălucite. Nimic nu-i stătea pe atunci în cale, cu toată această sărăcie. O bursă la Bucureşti îi asigura viaţa pînă la sfîrşitul studiilor. I se deschidea o carieră excepţională, după cum i-o prevesteau profesorii... Pe urmă, într-o singură lună, şi-a pierdut părinţii. O telegramă a adus-o aci... Trei copii. Un frate mic, încă în leagăn. Şi nimeni în jurul ei... A rămas să-şi crească fraţii, pe cel din leagăn şi alţii mai mărişori... Despre examene, despre continuarea studiilor, despre cariera plină de promisiuni, nu mai poate fi vorba. E captivă aici. Să spele rufele copiilor şi să le gătească de mîncare. Captivă, fără nici un fel de scăpare.

Povestea Isabelei se rezumă la atît. Destul, prea destul, pentru cei ce n-au inima de iască...

Adina Buhuş făcu o pauză.

Întoarse cu melancolie cîteva foi, uitîndu-se la un titlu, amintindu-şi un vers, regăsindu-le ca pe nişte vechi, plăcute şi triste cunoştinţe.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase, în vremea aceasta, cu ochii fixaţi la sînul femeii, împungînd mătasea hainei de casă ca două corniţe de ied. Adina simţi privirea fără să-şi ridice ochii de pe caiet. Cu impacienţă, îşi cercetă şi îşi potrivi deschizătura chimonoului.

Un instinct fin dar precis o avertiza că n-are cui vorbi, că s-a adresat greşit unui asemenea om, vanitos, desigur, şi, cum credea ea încă, desigur blazat asupra debutanţilor necunoscuţi, după ce-a trăit în Capitală numai în cercul unor celebrităţi ca Teofil Steriu, Iurașcu şi Stamatian. Totuşi, se înverşună să-şi ducă pînă la capăt ceea ce considera ea o sacră misiune.

— Povestea Isabelei e aceasta ! Povestea caietelor e alta. Prin ce ascunsă chemare nu ştiu, şi nici nu cred că este ceva explicabil, Isabela s-a simţit fascinată de Spania. A pasionat-o peisajul, istoria, atmosfera unei ţări pe care n-a văzut-o niciodată. Am bănuit ceva, cînd am intrat întîia oară în camera ei — în camera unde astăzi nu-şi permite să facă focul. Toate fotografiile, reproducerile, gravurile din pereţi — erau spaniole. Grenada, Sevilla, Valencia, Cordoba. Velasquez, Greco, Murillo, Ribera, Zurbaran, Goya, Zuloaga. Trei sfertùri din cărţile bibliotecii sale nevoiaşe erau manuale de geografia şi istoria Spaniei, istoria literaturii şi artei spaniole, poeţi şi romancieri spanioli. Am tachinat-o. I-am spus Isabela de Castilia.

În mlădierea joasă a glasului, Adina Buhuş îşi cerea iertare absentei :

— I-am spus Isabela de Castilia ! A rămas pentru mine multă vreme o glumă pe care o credeam inofensivă. Abia acum trei zile, mi-am dat seamă cu cîtă cruzime răscoleam o rană... Caietele acestea mi le-a încredinţat de mult. Chiar în anul cînd a ştiut că va rămîne prizonieră aici. Mi le-a pus în mînă, într-o zi, la plecare, pe-

trecîndu-mă pînă la uşă şi fugind repede în casă. Nu mi-a spus ce voi găsi în ele. Nu-mi vorbise niciodată mai înainte. Le-am citit. De atunci, le-am recitit de zeci şi zeci de ori. Eu cred că se pot numi adevărată, cea mai adevărată poezie. Un talent care se pierde şi care trebuie salvat într-un fel. Am însemnat cîteva Te rog să le vezi şi să-ţi spui o părere.

Adina Buhuş întinse caietele cu scoarţele violete de muşama.

Tudor Stoenescu-Stoian le vîntură mai întîi cu o apăsare elastică de deget, cum fac jucătorii de pocher cînd le începe în mînă o pereche nouă de cărţi.

— Ştiu c-a scris, disperata ! Trebuie să fie aici peste o sută de poezii.

— O sută şaizeci şi opt... rectifică Adina Buhuş. Din care o sută douăzeci, sonete.

— Sonete ? Cine mai scrie astăzi sonete ? E o marfă demodată.

— N-am auzit că s-au demodat sonetele lui Petrarca. Shakespeare ori Hérédia. Nici ale lui Eminescu sau Mihail Codreanu...

— În fine !

Tudor Stoenescu-Stoian nu mai insistă într-o discuţie cu o profană, susţinînd asemenea jalnice erezii literare. Răsfoi paginile.

Scrisul era mărunt, majusculele caligrafiate meticulos, titlurile subliniate cu cerneală roşie. Iar titlurile acelea erau ; Mirador, Toledo, Alcazar, Ermita, Patio, Alhambra, Ciudad Rodrigo, Dolorosas, Toro, Muchachos, El Carmen, Majas, El Escorial, Mirabel, San Sebastian de Gormaz, Plaza de la Paz, Don Juan Tenorio, Burgos...

— Un adevărat ghid al Spaniei, cum se anunţă ! exclamă Tudor Stoenescu-Stoian, cu acelaşi presimţămînt de inexprimabilă aversiune, cu care luase acum o lună şi mai bine în mînă caietele elevului Rinalti Giuseppe. Ar trebui să le citesc într-o bibliotecă şi cu un dicţionar la îndemînă. În biblioteca acestei domnişoare Isabela de Castilia, cu rezumatele de iniţiere geografico-istorico-artistico-literare.

— Te rog, citeşte-le şi aşa !... şi aici ! rosti, rece, Adina Buhuş. A mai scris şi Eminescu sonetul Veneţiei, fără

că se fi plimbat în gondola prin Veneţia. N-a făcut supliment la un ghid şi cititorul n-are nevoie de un ghid, ca să simtă ce-a vrut să spună.

Tudor Stoenescu-Stoian citi un sonet şi altul, şi altul îi păru ceva monstruos şi nedrept. De unde, într-adevăr, de unde descoperise fosta studentă accentele cele juste, pentru a învia o Castilie, o Grenadă, o Andaluzie, o Asturie, pe care nu le văzuse niciodată ? Nu le văzuse nici el. Nici nu foiletase, vreodată, vreun ghid, vreo istorie, vreun manual despre arta şi trecutul Spaniei. Cunoştinţele lui erau nebuloase. Cîteva romane de Blasco Ibanez. Şi cealaltă Spanie, convenţională, a revistelor ilustrate şi a spectacolelor de operă. Şi iată, deodată, că din versurile scrise mărunt, cu titluri şcolăreşti subliniate, se desfăcea, animîndu-se, o lume pe care o simţea autentică, plină de culoare, de atmosferă şi de un trecut. Adia mireasma rosmarinilor, pe care marinarii o adulmecă din larg, încă înainte de a zări ţărmul iberic. Defilau Pirineii cantabrici cu profilurile lor calcaroase. Platoul desertic al Castiliei Noi, grădinile Murciei şi ale Sevillei. Califii mauri şi emirii sarasini, regii războaielor şi cruciadelor, Inchiziţia şi Invincibila Armada, conchistadorii îmbarcîndu-se spre Indiile Apusene, catedralele şi moscheele, feeria sevilliană şi *corrida* madrilenă, *noche toledana* [16] şi lampioanele Valenciei, Don Quichote şi morile de vînt gesticulînd cu braţele pe un cer încropit de arşiţă şi de pasiune. De unde le ştiuse, de unde le adusese studenta aceasta neisprăvită, să le închidă în caietele ei cu scoarţe de muşama ? Încă o dată, în loc să-l bucure miracolul acesta de o rară şi consolatoare expiere pentru tristeţile lumii şi urîţeniile omeneşti, simţi un junghi răsucit în inimă.

Tot aşa inchizitorii Spaniei se vor fi năpustit cu ură să distrugă frumuseţea păgînă a palatelor şi moscheelor maure, socotindu-le o ofensă şi o provocare, astupînd colonadele, văruind mozaicurile, înăbuşindu-le strălucirea fragilă.

Rosti :

— Mnnda !... Este ceva

— Numai *ceva* ?

— Părerile sînt subiective. Cum eu nu o cunosc pe această Isabela de Castilia, să mă înduioşez că a ajuns să şteargă nasul infanţilor şi să-i scalde sîmbătă seara, n-am nici un motiv să-i exaltez calităţile. Ceva este! Mai puţin, însă, decît ceea ce sînt sigur că-i atribui cu exagerare, din simplă şi de altfel foarte lăudabilă generozitate.

Adina Buhuş retrase caietele din faţa lui Tudor Stoenescu-Stoian, cu un gest brusc şi maternel, adăpostindu-le la piept.

— Nu ştiu de ce, dar mă aşteptam la asemenea răspuns! declară, continuînd să-l sfredelească cu privirea.

— Şi te-a scandalizat? surîse, cu infatuare, Tudor Stoenescu-Stoian. Aş dori să te uiţi puţin în oglindă, ca să te convingi cîtă dreptate am. Gestul acesta, cu care strîngi caietele Isabelei de Castilia la piept, dovedeşte cît de puţină-obiectivitate ai pus în judecata unor versuri, recunosc, drăgălaşe, de amatoare... Aşa cum sînt picturile fetelor de pension: cuiburi de rîndunele şi de zaharicale, iarni de cataif, lacuri bleumarin cu bărci de coajă de nucă... Şi inevitabilele pansele...

— Cum poţi să vorbeşti aşa?

— Mi-ai cerut o opinie sinceră. Mi-am spus o opinie sinceră!

Adina depuse caietele pe măsuţa de crisal şi de nichel, cu o dureroasă decepţie.

— Aş fi vrut altceva. Cu totul altceva. Să te văd entuziasmat. Cerîndu-mi-le să le trimiţi lui Teofil Steriu, altcuiva dintre prietenii dumitale de la Bucureşti... Să le publice în vreo revistă. Să le găsească un editor. Pentru Isabela ar fi fost o consolare... Poate o salvare...

— Literatura nu este un azil şi nici editorii nu fac operă de filantropie!

Dură o tăcere grea.

Tudor Stoenescu-Stoian îşi trase scaunul incomod, fără spătar, mai aproape de masă. Surîse insinuant, întrebînd:

— Te-ai supărat că am fost sincer pînă la brutalitate, cum mi-ai cerut?

— Aceasta n-ar avea nici o importanţă. Nu e vorba de mine. De supărarea ori nesupărarea mea.

— Pentru mine are importanţă... declară Tudor Stoenescu-Stoian, plecînd capul să caute privirea Adinei, care nu se îndura să se despartă acum de caietele condamnate. Lasă caietele acestea... Există poate aici, aproape, ceva mai interesant decît poveştile cu emiri şi califi. Mă asculţi ?... Are importanţă pentru mine... Nu m-aş împăca de fel cu gîndul că am supărat cea mai frumoasă şi inaccesibilă femeie din oraş.

Adina înălţă ochii scăpărînd de indignare .

— Pentru dumneata, dacă nu mă înşel, sînt soţia prietenului vechi, Sandu Buhuş. În această calitate, de prieten al lui Sandi, te afli aici ! Atît şi nimic mai mult.

— Din nefericire ! suspină Tudor Stoenescu-Stoian.

Vorbind, se lăsase pe spate şi, cu mîinile sprijinite în cristalul măsuţei, dezbrăca cu privirea soţia prietenului său Sandu Buhuş.

Avea conştiinţa unei ispite josnice şi ireparabile. Dar ispita era mai tare ca dînsul. Şi poate chiar el nu mai era omul inofensiv şi resignat, care sosise acum o jumătate de an cu trenul plecat din Gara de Nord. Dospea în el ceva tulbure şi rău. Desenul maşinal executat de peniţă pe sugativa biroului. Cîrceii de viţă şi şerpii încolăciţi ; ochii imenşi, cercănaţi ; capul Meduzei. Aceasta erau ! De o sută de ori repetat capul Meduzei. Nevasta prietenului stătea aici, ispititoare, singură, neînţeleasă de un bărbat cu mustăţile de focă, umblînd toată ziua după treburile lui, apărînd în procese fără onorar treburile altora, ale necăjiţilor din mahalale şi ale ţăranilor zdrenţăroşi din sate, sensibil la aleanurile lor şi incapabil să simtă ce vrea, ce-i lipseşte unei asemenea femei cu pasiunea consumată în vid. Iar el îi evocase de o sută de ori chipul, îl evocase şi îl invocase, fiindcă era atras de dînsa fără s-o ştie, printr-o chemare mai adîncă de controlul judecăţii. Înseamnă, în asemenea împrejurări, o infamie să iubeşti, să doreşti soţia unui prieten ? E numai o fatalitate. Mai ales cînd prietenul e vinovatul cel mare şi unic, neglijînd o astfel de făptură superbă a creaţiei, făcută pentru iubire şi pasiune ; lăsînd-o să se mistuie

într-un tîrg ticălos, fiindcă dumnealui avea ceva mai urgent de isprăvit — să-şi împlinească suma pentru a răscumpăra o parte din moşia părintească sau să replanteze dealul Călimanului ! Tudor Stoenescu-Stoian alungă ultima rămăşiţă a mustrării de cuget şi se absolvi.

— Din nefericire, eşti soţia lui Sandu ! repetă. Din nefericire pentru dumneata şi din nefericire pentru mine...

— Ce vrei să spui cu aceasta ? întrebă Adina, ridicîndu-se.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică şi el, fără să piardă din ochi sînii femeii împungînd mătasea chimonoului.

Răspunse :

— Am vrut să spun ceea ce ştii prea bine ! Ceea ce înţelegi şi este de înţeles.

O navală ameţitoare de sînge îi tremura buzele, îi tăia respiraţia şi îi juca imaginile înaintea ochilor. Întinse mîinile să apuce degetele Adinei :

- Ceea ce credeam că ai înţeles de mult, Adina !

Adina Buhuş îşi smuci degetele şi se retrase cîţiva paşi, refugiindu-se în cadrul ferestrei late.

Vorbi repede şi şuierător :

- Cum poţi face aceasta ? Cum ţi-ai putut permite aceasta ? M-aş fi aşteptat la orice... Dar la aceasta. La aceasta !...

— Iubirea nu cunoaşte nici o lege. Adina !... rosti Tudor Stoenescu-Stoian, apropiindu-se. Cu atîta mai mult, nici o prejudecată. Sîntem deasupra mulţimii. Aşa m-ai considerat întotdeauna. Aşa te-am considerat întotdeauna !

Era acum aproape de Adina Buhuş. Iar palmele se ridicau să cuprindă sînii.

Adina luneca, prelingîndu-se, pe lîngă perete.

Puse degetul pe butonul soneriei :

— Dacă mai înaintezi un pas, sun ! Sun să se adune toţi servitorii.

Tudor Stoenescu-Stoian rămase în faţa ferestrei cu palmele ridicate încă, în cupă. Îşi şterse broboanele de pe frunte, fără batistă, cu dosul mîinii.

Dezmeticit, îngînă :

— Te rog să mă ierți... A fost o clipă de nebunie. Dacă ai ști ! Dacă ai ști...

Chiar cerîndu-și iertare, mințea. Nu socotea că a fost o nebunie. Își spunea numai că a fost lipsit de tact. Că n-a ales ceasul cel mai potrivit. Că nu l-a pregătit. Că trebuia să înceapă altfel.

Adina Buhuș desprinse degetul de pe butonul soneriei.

Îl invită, cu o gravitate în glas, care îndată dădu speranță lui Tudor Stoenescu-Stoian că totul nu este pierdut

— Te rog să stai un moment. Ia loc. Să lămurim și aceasta cu tot calmul.

— Nu-mi cere calm... se agață Tudor Stoenescu-Stoian de cuvînt. Nu pot să am calm. L-am pierdut de mult

Vorbea ca și cum ar fi pierdut calmul pe stradă, ca un obiect : ceasornicul sau stiloul.

— Ai să-l regăsești ! îl asigură Adina Buhuș. Fiindcă, fără calmul acesta, e în joc prietenia dumitale cu Sandi.

Tudor Stoenescu-Stoian își luă docil locul pe scaunul incomod.

Adina rămase în picioare, privindu-l de sus, în creștet, cum stătea el cu fruntea plecată în jos, pocăit. Observă cu dezgust că părul acela fără culoare era rar în vîrful capului : rar și gras.

Vorbi :

— E în joc prietenia dumitale cu Sandi ! A mea nu mai intră în discuție. Nu mai există.

— Adina... îngînă Tudor Stoenescu-Stoian. A iubi nu este o crimă. De cîte ori ai recunoscut-o aceasta ?

— În primul rînd, te rog să nu-mi spui pe nume : Adina. Nimic nu-ți dă dreptul. Mai ales acum. Și în al doilea rînd, te rog să mă asculți pînă la sfîrșit, fără să mă întrerupi. Ai să alegi ! Ești liber să alegi. Pretinzi că a fost o nebunie... O rătăcire... Să admit. Deși, după încrederea pe care ți-am acordat-o din primul ceas cînd ai pășit pragul casei noastre, o asemenea nebunie nu-ți era permisă. E o trădare față de mine și față de Sandi.

— Dar...

— Nu dorești să mai urmez ?... Te-am rugat să nu mă întrerupi. De la dumneata nu am ce asculta. Aș putea să-i povestesc scena aceasta lui Sandi. La ce folos ? El are atîta

încredere în oameni, atîta bunătate, încît nu merita să-şi piardă o iluzie... Încă una. Deci n-am să-i pomenesc nimic. Totul rămîne între noi... N-ai nici un motiv să-i ocoleşti casa. Ar deveni bănuitor. Ai da de discutat oraşului acestuia, unde pereţii sînt de sticlă, şi aceste discuţii, aluzii sau întrebări directe, ar însemna pentru Sandi o suferinţă, pe care, încă o dată repet, n-o merită. Poţi să vii, să pleci, ca şi mai înainte. Şi poate, cu încetul, vom deveni din nou prieteni ; poate ai să-mi recîştigi prietenia... Eu sînt hotărîtă să uit. Din tot sufletul meu, să uit. Ziua aceasta să nu mai existe. Priveşte ! Rup foaia din calendar. Am suprimat-o !

Adina Buhuş înaintă la calendarul din perete cu ultimele foi ale lunii decembrie.

Smulse foaia şi o mototoli între degete. Se întoarse cu faţa la Tudor Stoenescu-Stoian, silindu-se să surîdă cu indiferenţă :

— Mai mult, ce mai vrei ? Ce mai pot să fac ? Pentru Sandi o fac, nu pentru dumneata. I-am complicat destul existenţa. Nu sînt ceea ce a vrut el, nici ce a sperat el. Nu doresc să-i mai înstrăinez şi un prieten... Dacă, după cele petrecute azi, dumneata te mai poţi pretinde prieten. Iar ca să ne deprindem, noi doi, cu această situaţie nouă, te invit mîine la dejun. De acord ?

— Dacă mă ierţi... puse condiţia Tudor Stoenescu-Stoian.

— Am spus că ziua de astăzi pentru mine nu există ! Am suprimat-o.

Adina Buhuş îşi dădu seamă că mai ţinea încă în mînă foaia de calendar mototolită. Merse pînă la gura sobei şi o zvîrli în foc.

Pe urmă aşteptă.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridică de pe scaun cu ochii plecaţi, cu o privire piezişă. Nu se afla nimic bun, purificat de remuşcare, în privirea aceea oblică de cîine bătut şi alungat.

Dar Adina Buhuş n-o observă. Pentru dînsa, ziua era într-adevăr ştearsă, suprimată, cum îşi făgăduise mai mult sieşi decît lui Tudor Stoenescu-Stoian.

În încăperea cu mobile reci de cristal şi de nichel, rămase o clipă cu mîinile spînzurate de-a lungul trupului, cu ochii la dealul alb al Călimanului : alb, însă fără transparenţă, din nou făcînd un zid masiv, un rece gheţar între dînsa şi căldura bună a lumii de departe.

Reveni la măsuţă cu cele trei caiete violete. Oftă. Scoase un plic şi, înainte de a începe răvaşul, scrise adresa lui Teofil Steriu.

Capitolul IV

APEL NOMINAL

La „Rinalti", caracudele erau în păr.

Făcuseră roată în jurul colonelului Țibică Artino, sosit în garnizoană cu primul tren al vacanței de Crăciun.

Brav, rotofei și jovial fiu al orașului, colonelul se ridicase de jos de tot, dintr-o mahala vecină cu cimitirul de la poalele Călimanului. Își petrecuse copilăria hoinărind printre cruci și morminte, zburătăcind vrăbiile cu praștia, întinzînd capcane de guzgani în cavouri și procedînd la oarecare razii nemiluite printre florile de la căpătîiul răposaților, cînd se nimerea vreun patron ori vreo aniversare a scumpilor dascăli de școală primară.

Vecinătatea lăcașului de morți și sărăcia din casa vădanei Artino nu-i adumbrise nimic din voioșia înnăscută și gureșă. Trecuse prin școala militară cap de promoție ; trecuse prin garnizoană cincisprezece ani cu gradul de sublocotenent, locotenent și căpitan. Plecase în război căpitan și se întorsese colonel, cu trupul grăsuliu hăcuit de schije, cu pieptul tapisat de decorații și cu casca pe ceafa triplă, vesel ca un nuntaș, iubit de soldați și de foștii soldați ca un părinte grijuliu cu dînșii, cam răstit uneori, dar răfuindu-i de zor întotdeauna cu dreptate, scăpîndu-i de la strîmtoarea severelor pedepse și sfîrșind cu o iznoavă de-a lor, plină de tîlcuri.

De cinci ani, fusese chemat la centru, la București, în minister, unde se vădea de neapărată trebuință, deși nu era din tagma lingăilor cu rubedenii, cu ploconeli și temenele slugarnice. Spre deosebire de colonelul Jack Valivlahidis, care comanda de zece ani regimentul, mereu sperînd înaintarea la gradul de general, nu purta ponoasele unui trecut netrebnic din vremea războiului : nu se oploșise la adăpost, să-i țîțîie inima de frică la cel dintîi bombardament și să

apară apoi marţial la parade, cînd a amuţit ultima canonadă. N-avea moşie de zestre în judeţ, ca moşia preafrumoasei şi crepusculare doamne Caliope, cu lanurile lucrate de soldaţi. Nu împinsese nici un recrut la deznădejde, cum purta colonelul Jack Valivlahidis patru dezertori pe cuget şi trei spînzuraţi în carcera regimentului. Nu trecea, cu ifose marţiale, printre muritorii de rînd şi nu-i privea de la înălţime prin gemuşorul rotund al monoclului. Om întreg, de omenie, el aştepta steaua de general fără nici o nerăbdare şi nici o manevră pe lîngă atotputernicii zilei, ca un drept cuvenit, care trebuia să-i vină peste abilităţile diplomatice, legăturile de rubedenie şi politicăria camarazilor. Pînă atunci, deocamdată, nu lăsa să treacă nici o vacanţă şcolărească de Paşte sau de Crăciun, fără să se înfiinţeze, cu aceeaşi simplitate şi voie bună a elevului nevoiaş de odinioară, la căsuţa bătrînei de lîngă cimitir, la poalele Călimanului.

Îşi părăsise, pentru cîteva zile, nevasta şi copiii la Bucureşti, la cinematografele, ceaiurile şi desfătările lor ; sosea cu trenul de seară, cu un geamantan încărcat de bunătăţi.

Oprea birja întotdeauna la colţul uliţei, deschidea portiţa uşor-uşor, să n-audă nici vîntul, înainta tiptil, aşa cum se întorcea acasă hoinarul de altădată în vîrful degetelor, cînd se întrecuse cu gluma şi îl apucase noaptea, zgîria la geam. Uşa se dădea în lături şi lăsa să-i cadă bătrîna în braţe.

Urma întotdeauna aceeaşi bucurie minunată a văduvei Artino şi pe urmă acelaşi bocet întrerupt de întrebări şi amestecat cu amintiri.

Seara şi a doua zi, jumătate de dimineaţă, colonelul Artino, din Ministerul de Război, devenea Ţibică, zis şi Bică, zis şi Ţibi, cel care răscolea pe vremuri mahalaua cu isprăvile lui de pomină, cum au rămas de pomină şi isprăvile ostăşeşti de război, pe vremea cînd fostu-i comandant, îmbătrînit „bun în grad", colonelul Jack Valivlahidis, dădea bir cu figiţii, în episoade tot de pomină. Că fostu-i comandant îl ocolea acum, cu toată acreala unei cariere poticnite pe loc, asta-l durea pe dînsul în cot ! Fie la el, acolo, şi la doamna sa Caliope, preafrumoasa şi crepusculara consoartă ! Ţibică, zis şi Bică, zis şi Ţibi, cotrobăia de îndată în cămară, în şură şi în magazie, să des-

copere vestigiile trecutului, conservate cu pietate de bătrînă : capcane, undiţe, cărţile şi caietele vărzite ale elevului Artino V. Vasile, buhaiul urăturilor de Anul nou, steaua şi săniuţele cu tălpile putrede.

Dezbrăcat de tunică, despica butuci, aşa cum îi despicase feciorul văduvei în anii de lipsă. Aştepta să i se prezinte la apel foştii tovarăşi de haimanalîc pe medeanuri şi în zăvoaie, rămaşi la obscurul şi mizerabilul lor destin : funcţionari mărunţi la percepţie, uşieri, lăptari, salahori, acari la gară şi tăietori de lemne. Le asculta necazurile, îi îmbărbăta cu vorba şi îi ajutora cu fapta (in speţă, ceva numerar), îi îndopa cu ţigări şi îi cinstea cu o anumită secărică teribilă.

De la Tache Fanaragiul, colegul de bancă de la Şcoala primară nr. 2, lua cunoştinţă, pentru a zecea oară, de ce domnul primar Atanasie Blîndu nu-l poate scoate din slujbă, măcar că e un ticălos şi un beţiv, chestiune prea bine ştiută şi de conu Grigore Panţîru. Cucoana Laurenţia venea să-l întrebe dacă nu l-a văzut pe Ionică al ei, ori dacă măcar n-a auzit despre dînsul. Se abătea pe la cimitir să-şi revadă mormintele şi cavourile de unde rechiziţiona odinioară florile parastaselor şi aniversărilor — morminte din ce în ce mai părăsite şi mai uitate. Descoperea altele necunoscute şi descifra inscripţiile proaspete de pe cruci şi de pe monumentele de marmură, luînd act de unităţile şterse din controale.

Pe urmă, înainte încă de ceasul aperitivelor, pleca agale spre centru şi se înfăţişa la „Rinalti", să afle ce s-a mai petrecut de la Crăciunul sau de la Paştele trecut.

Apariţia sa lua proporţiile unui eveniment pentru caracude.

Signor Alberto — pentru care fostul sublocotenent-locotenent-căpitan rămăsese acelaşi şpriţ la ţap — constata cu mare satisfacţie că ex-clienţii săi revin fideli tradiţiei, chiar după ce s-au depărtat de matca natală şi au încărunţit cu totul.

Sublocotenentul de pe vremuri consuma în cretă cînd întîrziau soldele.

Colonelul Artino din Ministerul de Război făcea un semn discret lui Neculai să ţină din scurt rîndurile cara-

cudelor, fiindcă numai manutanța bine aprovizionată asigură bunăstarea și moralul trupei.

— Pe voi vă iubesc, declară colonelul Țibică Artino caracudelor, fiindcă sînteți întotdeauna prezenți la datorie ! Așa cum v-am lăsat și vă știu. Mulți și nu geniali, dar băieți de ispravă.

Iar mai apoi, de îndată :

— Și tu, de ce te supărași numaidecît, Petrăchescule ? Nu m-am gîndit la tine numaidecît.

Caracudele rîdeau de Petrăchescu. Iar Petrăchescu n-avea încotro. Rîdea și el de rîsul celorlalți, care nu erau numaidecît mai geniali decît dînsul.

Acum, cu mantaua descheiată pe burta voluminoasă, cu luna plină a obrazului lucind de plăcere și de sudoare, colonelul Țibică Artino, la al treilea șpriț la țap, istorisea cu mare înveselire cum descoperise el în tren că orașul acesta e un oraș de mame și de bunici.

— Aceasta pot să v-o dovedesc numaidecît cu martori. Și ție, Caracudescule ! Și ție, Caracudeanule ! Și ție, Caracudovici ! Și ție, Caracudenberg ! Și ție, Caracudică ! Și ție, Caracudovschi ! Și ție, Caracudov !...

Răsturnat pe capătul scaunului, clătinînd restul celui de-al treilea șpriț pe fundul țapului, colonelul Țibică Artino trecu în revistă cu plăcere foștii concetățeni cu numele patrimonic schimbat, prin a sa autoritate, din Petrăchescu, Tămășeanu, Dobrovici, Steinberg, Leonică, Mitrovschi și Pavlov, în tot atîția Caracudești, Caracudeni, Caracudovici, Caracudenbergi și așa mai departe. Îi plăcea și această subită inspirație, grație căreia îi înglobase într-o mare familie zoologico-etimologică, lăsîndu-le rădăcina comună și fixă, ca să le varieze numai terminația, după numele cel adevărat din foaia matricolă.

Știa că și după plecarea lui, pentru totdeauna de acum înainte, vor răspunde la acest apel. Îi învălui într-o îndulșată privire părintească.

— Ai zis ceva în front ? Caracudeanule ?

— Eu, don' colonel ? se apăra Caracudeanu. Pot eu pentru ca să-mi permit și să discut cu superiorul ? V-am fost sublocotenent pe front...

— Credeam c-ai mișcat ! Să-ți fac niței muștru numaidecît... Neculai !

Degetul grăsun arătă chelnerului paharele, ţapii, ţoiurile de ţuică deşarte.

Neculai îşi făcu datoria.

Colonelul Ţibică Artino lămuri caracudelor auditoare cum a descoperit el că oraşul acesta e un tîrg de mame şi de bunici :

— Eram şase în compartiment. Cinci şi cu mine şase ! Unii mai tineri ; alţii contingente mai vechi. Unii cunoscuţi ; alţii necunoscuţi. După un sfert de ceas, îi iau la rost. Eu nu pot sta mut mai mult de-un sfert de ceas. Numaidecît trebuie să vorbesc. Îi scot la raport.

Colonelul îşi drese glasul, fiindcă era mare meşter în reproducerea dialogurilor, aidoma, cu mimica şi intonaţia personajelor.

— *Întreb :* Dar dumneata încotro, domnule Gold ?... Te ştiam strămutat la Galaţi, la Brăila, pe undeva. *Iar Sami Gold, pe care îl ştiţi şi n-a mai pierdut un şfanţ din capital de cînd a plecat de-aici :* Ca şi dumneavoastră, domnule colonel. Merg să văd pe mama cu ocazia sfintelor sărbători. *Zic :* Foarte frumos, stimabile Gold ! *Şi trec, la altul, la căpitanul Ulea :* Dar tu, Georgică, de unde-mi ieşişi ? Parcă erai la Oradea Mare. *El :* La Arad, să trăiţi, domnule colonel ! Dar m-am învîrtit de-o săptămînă, s-o văd pe bunica, domnule colonel ! *Eu :* Şi să mai faci o razie de noapte pe la „Santiago", cu alde Tavi Diamandescu şi Hartular ?... *El :* Tot ce se poate, domnule colonel ! Cum scăpăm din post şi ne dă voie popa la frupt... *Trec la altul, un leat nou :* Dumneata, tinere ?... *Junele, pudrat, lins pe cap şi fandosit :* Cum, nu mă mai cunoaşteţi, domnule colonel ? Sînt Anibal Sava, fiul lui Emil Sava, al prefectului... Şi eu merg s-o văd pe *maman ! Eu, de colo :* Bravo, Anibălică ! Văd că ai memorie bună şi atunci numaidecît trebuie să ţii minte cum te-am urecheat eu cînd ai dat cu bicicleta peste mine, Asdrubălică dragă !... *Mă întorc şi spre fetişcana din ungherul compartimentului :* Dar mata, domnişoară ? *Ea (colonelul subţie glas de primadonă şi face farafastîcuri din bărbie) :* Eu sînt Lola, domnule colonel. Lola Păun. Nepoata domnului Jorj Păun, pe care, desigur, îl cunoaşteţi... Merg s-o văd pe *grand-maman... Eu mă bucur şi mă veselesc :* Aha ! Va să zică mata eşti Lolica, nepoata lui conu Iordăchel ?... Asta-mi face plăcere

şi are să-i facă mai mare plăcere coanei Veturia... *Mai iau la rost şi pe ultimul. Un fel de moşnegărie cam ca tine. Caracudov. Cine-o fi şi cum îl cheamă, nu ştiu. Zic :* Cred că nu-i mai spune şi dumneata că mergi să-ţi vezi vreo bunică. *El, de colo, rîzînd :* Bunică nu, domnule colonel, că a murit, Dumnezeu s-o ierte, anul trecut ! Dar tocmai pe mama merg s-o văd... *Eu :* Sînteţi o familie de centenari ? *El :* Nu, domnule colonel. Deocamdată nu ! Numai bunica trecuse de 109 ani. Mama are de-abia nouăzeci şi unu... Dar cazurile de longevitate sînt foarte frecvente în familia noastră... *Zic :* Te cred ! N-ai nevoie să mă mai convingi...

— Acela-i Petriţoiu, colonele ! se dădu cu părerea Pantelimon Tacu. Bunica lui Pestriţoiu de la Finanţe ; ea a murit anul trecut, la 109 ani... Şi numai Pestriţoii trăiesc cîte nouăzeci şi o sută de ani...

— Dar tu de unde ai mai apărut, Tacule ? se bucură colonelul, întinzîndu-i mîna peste capetele caracudelor. Te-am căutat în cimitir, la cavou !... Ţi-am văzut numele scris, dar fără dată... Te aşteaptă... Zic : nu i-a sosit încă veleatul şi m-am bucurat, ştiind că dacă nu te-am găsit acolo, am să te găsesc aici.

Pantelimon Tacu, abia sosit, mirosind a acid fenic şi încotoşmănat în jurul gîtului cu un baiader de lînă groasă şi verde, căuta un scaun cu ochii.

Dar chiar caracudele refuzau să-i acorde vreo atenţie şi mai ales să-i dea vreun scaun alături.

— Lăsaţi-l, mă, şi pe el ! se rugă cu înduioşare prefăcută şi jovială colonelul. Nu fiţi aşa de cruzi cu un om care-a scăpat un picior în groapă ! Ca mîine moare şi are să vă muncească mustrarea de cuget...

— Nu-i purta dumneata grijă, dom'le colonel. Că el ne-ngroapă pe toţi...

Colonelul Ţibică Artino nici nu-i purta deocamdată de grijă. Îşi aminti unde-a rămas :

— Care va să zică, erau cinci în compartiment şi cu mine şase. Toţi au răspuns precum aţi auzit. Mergeau în aceeaşi direcţie, cu acelaşi obiectiv. Acum, vă întreb — pe tine Caracudescule, pe tine Caracudeanule, pe tine Caracudovschi şi tot neamul vostru caracudesc... Este ori nu este acesta un oraş de mame şi de bunici ?

— Este ! confirmară caracudele-n cor.

— Atunci să ne mai trimită numaidecît, *signor* Alberto, cîte un rînd şi să trecem la apelul nominal şi la inspecţia trupei... Ce-i cu Tavi ? Nu-l văd pe Tavi !

— Ehei ! Domnule colonel, pe unde-i sticlesc lui ochii acuma !...

Răspunsese în numele celorlalţi Caracudică, iar în glasul lui concentrase toată invidia admirativă a tuturor.

— Pe unde-i sticlesc ochii ? Nu s-o fi-nsurat ?

— Ce-nsurat, domnule colonel !... Îi sticlesc ochii la Nisa, la Cannes, la Monte-Carlo... A cumpărat cu bani gheaţă Crîngul lui Naum şi tot i-a mai rămas mărunţiş şi pentru Nisa, Cannes, Monte-Carlo...

— Foarte frumos ! Bravo lui ! Asta-nsemnează că nu e caracudă ca voi cei de faţă şi cei absenţi, să chibiţească toată ziua la mesele altora şi să le mai miroase pe deasupra şi picioarele. Nu te supăra, Caracudovschi dragă, că nu m-am gîndit numaidecît la tine.

Caracudovschi nu se ofensă, fiindcă nu-i miroseau lui numaidecît picioarele mai mult decît altora şi fiindcă, de altfel, nici nu era sezonul cînd această particularitate odoriferă a chibiţilor prezenta vreun incovenient.

Colonelul continuă apelul :

— Picu Hartular ?

— Trebuie să apară din moment în moment. A mai scormonit una de-ale lui... Un proces între Cristina Madolschi şi Sultana Căliman. Coana Cristina s-a adresat mai întîi lui Stoenescu-Stoian. Dar Todiriţă a refuzat. Nu era un proces de talia lui şi — chiar dacă ar fi fost unul — n-a vrut să asmuţe duşmănia între două venerabile figuri ale oraşului... Cel puţin aşa istorisea mai deunăzi conu Iordăchel Păun, lăudîndu-l pentru demnitatea cu care s-a purtat... Şi era foarte supărat conu Iordăchel pe Picu, fiindcă el a primit... Parcă acuma îl cunoaşte pe Picu ! Păi Picu, tocmai din această pricină s-a prins îndată să intenteze acţiune. Pledează pe gratis, pierde la sigur, dar mai pune o dată oştile faţă-n faţă.

— Bine, lasă aceasta !... Cunoaştem povestea. Grigore Panţiru, ce-i cu Grigore ?

— Nemuritor, zdravăn şi păros, cum l-ai lăsat şi cum ai să-l mai găseşti multe Crăciunuri, domnule colonel. Cred că pică şi el din minut în minut.

— Sandu Buhuş ?...

— S-a mai îngrăşat două kilograme şi Pantera neagră a mai scăzut unul... Acuma, Săndel luptă să-l bage în partid pe Tudor Stoenescu-Stoian, iar Todiriţă se lasă greu. Spune că nu vrea să se amestece în politică... Şi-l cred ! El n-are decît de pierdut din politică...

Colonelul Ţibică Artino îşi încreţi o clipă cutele frunţii, concentrîndu-şi amintirile.

Nu apărea la orizontul memoriei, semnalizînd, nici un Tudor Stoenescu-Stoian.

Întrebă :

— Cine e, în definitiv, acest Stoenescu-Stoian ? Despre ce Todiriţă-mi tot vorbiţi ?...

— Băiat straşnic, domnule colonel ! Tudor Stoenescu-Stoian. Trebuie să fi auzit de el pe la Bucureşti. Avocat, profesor, şi scriitor, de la dumneata din Capitală. Prieten la cataramă cu Teofil Steriu, cu Iuraşcu, cu Stamatian... A lăsat Bucureştii cît îs ei de Bucureşti şi a venit la noi : s-a instalat aci, s-a înscris în barou, are catedră la liceu. Dar nu pentru asta a venit. Scrie romane.

— Să fie sănătos ! rosti colonelul Ţibică Artino cu indiferenţă. Credeam că-i vreun băieţaş care s-a ridicat de-aici. Un fiu de-al oraşului — cum ar spune Iordăchel Păun.

— Numai fiu adoptiv, dom'le colonel, dar un fiu care n-are să-l facă de ocară ! stărui, plin de convingere, ultima caracudă sosită, făcîndu-şi loc cu coatele să încapă la masa cea mare. Aista are să facă onoare tîrgului... N-ai observat dumneata, domnule colonel ? Oraşul, adică, mai drept spus, judeţul nostru, a dat ţării de toate. Oameni politici, profesori, militari... Numai scriitori şi artişti n-a dat nici unul... În lipsă de altceva, ne mulţumim şi cu un fiu adoptiv, pe care să-l vedem colea, în antologie, alături de Eminescu, şi de Slavici, şi de Caragiale, şi de Sadoveanu, şi de Steriu... Trebuie să mai ştii, domnule colonel, că Todiţiţă al nostru scrie un roman cu subiect din partea locului... Un roman din viaţa hatmanului Mitru Căliman...

— Să fie sănătos şi să-l scrie, să-l scrie numaidecît !...

Caracudescu, Caracudeanu, Caracudopol, Caracudel şi tot neamul caracudesc se dădură în lături să facă loc lui Grigore Panţîru şi lui Picu Hartular.

Asistară cu înduioşare la mişcătoarele îmbrăţişări şi trecură resemnaţi la rolul lor de muţi auditori şi spectatori, zvîrliţi pe al doilea plan de prezenţa celor două personaje, care nu erau pentru nimeni, şi nici pentru colonelul Ţibică Artino, un Caracudîru sau un Caracudar oarecare.

— Te-ai tras la faţă, Picule ! constată colonelul. Nu-mi place mutra asta de cotoi jigărit. Te pomeneşti c-ăi fi amorezat !... Cît despre tine, Grigore dragă ?... Drept a spus un Caracudesc de-aici !... Te găsesc cum te-am lăsat : nemuritor, zdravăn şi bărbos... Aceasta-mi face plăcere. Tu ai să-l îngropi pe Tacu, numaidecît... Aşteaptă el să-i îngroape pe toţi, dar cu tine şi-a găsit sacul petecul !

Grigore Panţîru îşi scutură pipa de marmura mesei, începu s-o cureţe, împrăştiind o duhoare cătrănită de tutun ieftin.

Caracudele participau la operaţie cu atenţie încordată de savanţi, urmărind o experienţă decisivă pentru soarta omenirii. Conu Grigore se întrerupse să deşerte primul coniac din raţia sa în număr de cinci ; numai după aceea ridică ochii la colonelul Ţibică Artino şi mormăi în barba flocoasă :

— Ţibică dragă, nu-i port eu grijă lui Tacu ! Că moare ori că trăieşte, cu aceasta umanitatea nici nu pierde nici nu cîştigă nimic. Dar remarca ta mi-a dat de gîndit. Deci şi tu ai observat că Picu a început să se jigărească ? Eu îl văd în fiecare zi... Nu-mi dau seamă... Adică, nu-mi dau seamă deplin în ce măsură se jigăreşte ; deşi poate îmi dau seama perfect de ce se jigăreşte şi de ce are să se mai jigărească încă. Boala lui e fără leac...

— Ei, asta-i ? se miră colonelul Ţibică Artino. Cum, frate ?

Grigore Panţîru suspendă discuţia, indicînd rotund cu pipa conclavul caracudelor.

Nu era o problemă de dezbătut cu asemenea martori.

După care pauză, şi atenţia asistenţei se strămută în altă direcţie. Îşi făcea apariţia pe uşă un grup numeros

şi nu prea obişnuit la postul de observaţie şi la marele cartier general Alberto : domnul perfect Emil Sava, domnul primar Atanasie Blîndu, inginerul Dinu Grinţescu, deputatul Olimp Niculescu... Înainte de a dezbrăca blănurile, trecură să strîngă mîini şi să împartă asigurări despre chestiuni care s-au aranjat, se aranjează sau se vor aranja.

Numai inginerul Dinu Grinţescu, străin de această lume, preocupat şi cu privirea absentă, rămase la o parte, urmărind un calcul nevăzut, pe care îndată îl şi verifică, scoţînd stiloul şi pachetul de ţigări şi înşirînd cifrele pe cartonul alb, printre inscripţiile Regiei Monopolurilor.

Domnul Emil Sava înainta cu blana desfăcută din nasturi şi cu o mînă în buzunarul pantalonilor, zuruind veriga cheilor prinse în lanţ. Atîtea chei, atîtea insigne ale multiplelor sale îndeletniciri : cheia de la biroul prefecturii, cheia de la lada de fier de acasă, cheia de la biroul său avocaţial, cheia de la sertarul cancelariei din Piscul Voievodesei... Sunînd cheile cu o dulce muzică nichelată, se interesă de sănătatea colonelului Ţibică Artino, îl invită pentru a doua zi la dejun şi se bucură, în îndoita sa calitate particulară şi oficială, că fostul sublocotenent-locotenent-căpitan nu şi-a uitat oraşul copilăriei şi al juneţii. Pe urmă, îi făgădui o mare surpriză :

— Peste doi ani, dragă Ţibică, te invit să poftești şi să-ţi vezi oraşul... Oraşul şi judeţul. N-ai să le recunoşti ! Ţi-o garantez !

— Cunosc garanţiile voastre !... rîse cu scepticism colonelul Artino. Ai să-mi arăţi că ţi-ai asfaltat strada sau că Blîndu şi-a făcut un scuar în faţa casei... Încolo ? Chiar să-mi dai înscris la mînă, nu te-aş crede că ai altceva de făcut şi că aveţi să faceţi altceva, cu Blîndu al tău, cu Olimp şi cu toţi ceilalţi zei ai Olimpului împreună... De altfel, a trecut perioada alegerilor... Nu ştiu de ce mai simţi nevoie să îndrugi verzi şi uscate caracudelor acestora care se prefac că te cred, dar nu te cred cum nu cred eu că am s-ajung mitropolitul Moldovei !...

— Nu e ce-ţi imaginezi tu... rosti misterios prefectul, încetînd să mai sune cheile în buzunar. Nu-i vorba de politică... Altceva, dragă Artino ! Cu totul altceva.

Trase lanţul cheilor afară şi apucă una la întîmplare :

— Vezi ? Asta e cheia de la biroul meu... Cum deschid eu sertarul și sînt sigur că se deschide cu cheia asta, așa sînt eu sigur că am să răsucesc o cheie și am să dau drumul prosperității în oraș și județ, pe-o rază de trei poște...

— Să fii sănătos și vezi să nu-ți pierzi cheia... Poate e un lacăt cu cifru...

— Nu rîde, Țibică !... Pînă acum cîteva zile, era încă un secret... Acum, totul e în regulă... Îi dăm drumul ! Și atunci ai să vezi ce schimbare formidabilă într-un singur an, în doi cel mult ! Avem să trăim și avem să vedem !

— Să dea domnul, numai ca să-i facem necaz lui Tacu. Să trăim și să vedem minunea minunilor și minciuna minciunilor ! Din partea mea, eu m-aș mulțumi să-mi găsesc orașul măcar așa cum l-am lăsat acum cîțiva ani. Su nu-l ticăloșiți mai rău ! Mi-e drag cum l-a lăsat Dumnezeu și cum îl lăsasem eu : cu dealul Călimanului așa, ca o spinare de mistreț, cu *signor* Alberto și cu caracudele sale prezente... Dar am constatat că ați început să-l pociți...

— Mă rog, mă rog, ce te face să spui așa ceva ? se simți atins domnul primar Atanasie Blîndu.

Colonelul Țibică Artino, care aflase și el ceva de la Tache Fanaragiul, se veseli mai dinainte de cele ce avea să spună domnul primar :

— Nu te repezi, Tănăsică maică ! Am văzut că ați pus un fel de monument al eroilor în piață, un fel de ordonanță care se răstește cu pumnul tocmai în primărie... Lăsați morții în pace !... Mai bine, spune-mi ce e cu tine ? Ce-s zgîrieturile astea-n obraz ? Ai început să te tatuezi ? Parcă ești un rege din Ubanghi sau din Dahomey, dacă ai aflat cumva, de la Scardat Buhuș, cam încotro și unde figurează pe hartă Ubanghi sau Dahomey !

Domnul primar Atanasie Blîndu roși sub tatuajul acoperit cu pudră rozachie. Pudra coanei Clemence, din cutia de pe măsuța de toaletă. Bătu în retragere, explicînd fără prea mare convingere :

— Ia, o parșivă de mîță !

— Taci, coane Tăsică, să nu te-audă mîţa că te exprimi aşa de ireverenţios, îl povăţui cu binevoitoare dulceaţă Picu, privindu-şi unghiile. Te-aude, pe urmă vii mîine supratatuat şi ai să spui că s-a făcut mîţa hiperparşivă !

Pantelimon Tacu socoti momentul oportun să intervină cu un sfat igienic :

— Zgîrieturile de mîţă sînt foarte periculoase, Tănase ! S-o ştii de la mine... Aşa s-a prăpădit Stanciu la 43 de ani, în mai 1921... Măcar, te-ai dezinfectat ? Dă cu tinctură de iod.

Pentru prestigiul autorităţii, domnul prefect Emil Sava îşi salvă primarul, trăgîndu-l departe de masa unde caracudele chicoteau pe înfundate şi unde Grigore Panţîru încă nici nu scosese cuvînt să le pună el vîrf la toate.

— Hai, Tăsică ! Cu amicii noştri, n-o mai termini niciodată. Se vede că nu-i bate nici o grijă şi nici o răspundere. Cu bine, la toată lumea ! — şi tu, Ţibică, nu uita invitaţia de mîine la dejun... Îţi cunoaşte Ortansa toate gusturile. Are să fie un menu ca pentru tine.

Domnul prefect trecu, zuruindu-şi cheile în buzunar, la masa unde inginerul Grinţescu încă nu-şi isprăvise calculele pe cartonul pachetului de ţigări.

— Şi scribăreţul acesta cine mai este ? întrebă colonelul Tibică Artino, arătînd, cu ţapul golit din mînă. spre omul cu cifrele. Nu-i cunosc mutra. Iar vreun romancier ?

Parte dintre caracude nu ştiau nici ele cine este necunoscutul care se bucura de deosebita atenţie a domnului prefect Emil Sava.

Dar unul mai informat hazardă o ipoteză :

— Că-l cheamă Dinu Grinţescu, ştiu. Că e inginer, ştiu... Că a trecut de vreo trei ori spre Piscul Voievodesei, iarăşi ştiu... Că domnul prefect se poartă cu dînsul cum s-ar purta cu un ou de păuniţă albă, mai ştiu şi aceasta. Din asemenea elemente, conu Grigore Panţîru sînt sigur că ne-ar putea spune ceva mai mult, punînd în mişcare calculul probabilităţilor.

Grigore Panţîru, învăluit în fumul cătrănit. nu întoarse ochii spre cel care vorbise şi socotea calculul pro-

babilităților un fel de mașinărie gata să intre în mișcare, dacă răsucești o manivelă sau apeși un buton.

Nu se uită nici la masa domnului prefect Emil Sava, înconjurat de suita sa.

Vorbi totuși, urmărindu-și norii de fum învolburați spre tavan, din craterul pipei :

— Acest Dinu Grințescu e un băiat foarte bun, dragă Artino. Un inginer ale cărui lucrări le-am urmărit și au avut oarecare răsunet peste granițe. N-a venit ca să scrie romane, ca acel Todiriță Stoenescu. A venit să le facă, să le trăiască. Mă tem că Emil Sava are dreptate. Nu în doi ani, cum pretinde el... Dar în patru-cinci, n-ai să-ți recunoști orașul, nici județul ! Iar toate au să se întîmple numai prin scribărețul de colo, cum i-ai spus, așa cum îți pare el un om de puțină importanță, cu cravata într-o parte și cu scrumul țigării scuturat pe palton.

— Și asta e o istorie ! exclamă incredul colonelul Țibică Artino. Aș vrea s-o mai văd și pe asta numaidecît.

— Ai s-o vezi, fii fără grijă, Țibicule ! Are s-o vadă atunci și Dinu Grințescu și are să se minuneze. Fiindcă el urmărește una și alde Emilache Sava și comparșii săi urmăresc alta...

— Pricep din ce în ce mai puțin, Grigore dragă. Vorbește-mi mai limpede, nu în oracole. Sînt la al cincilea șpriț la țap și n-am cap pentru dezlegat oracole.

— E simplu ca lumina zilei... Cunoști moșia lui Boldur Iloveanu ? Piscul Voievodesei ?

— Cum nu ! Ce mai întrebi ? N-am vînat noi de atîtea ori, acum douăzeci de ani și acum cincisprezece ani, prin pădurile lui Boldur ? Nu-ți aduci aminte cum ne-a trimis el autorizația de la Paris, cu ce scrisoare gentilă ?

— Tocmai. El a stat la Paris și a trimis în dreapta și-n stînga scrisori gentile. Iar aici, la fața locului, alde Emil Sava și alde alții l-au lucrat. Tot cu aceeași gentilețe, firește ! Astăzi, cea mai mare parte din moșie e împărțită, cică, țăranilor, adică agenților electorali pe sprînceană ; Boldur a fost expropriat ca absenteist. Iar restul a fost cumpărat de vechili și de domnul Emil Sava în persoană, prin interpuși. D. Emil Sava și alții... Mai află că există, înscrisă la tribunalul comercial de Ilfov, firma unei foarte

recente societăți : *„Voievoda, Rumanian Company for the development of the Mining Industry, Limited"*, cu director Iordan Hagi-Iordan, preatemutul bandit din Bucureștii tăi, și cu acționari principali alde Emil Sava și alții la fel cu proba. Trage concluzia și ai să înțelegi de ce fizionomia orașului și a județului are să se schimbe. Ai să înțelegi cu ce fel de cheie vrea Emil Sava să dea drumul prosperității. E drept ! Cheia e încă în mîna lui Grințescu. Deocamdată ! Dar el are s-o potrivească la lacăt, are să deschidă și pe urmă are s-o piardă din mînă. E scris, cum e scris afară, pe firmă, numele lui *signor* Alberto Rinalti.

Caracudele ascultaseră avid, cu murmure de mirare și de emoție. Colonelul Țibică Artino află într-această știre prilej să se bucure :

— Atunci n-a mințit Emilache al nostru ! I se întîmplă întîia oară în viață să-și țină cuvîntul. Iar toate caracudele acestea n-au decît a se bucura. Are să salte orașul. Au să se procopsească.

— Ceea ce este încă de văzut. Procopseala nu e pentru dînșii... Ai să-i găsești tot aci, cu hainele mai roase în coate și cu pengelele mai rupte. Și aceasta e scris, tot așa ca numele lui Alberto pe firma de afară.

Caracudeanu, Caracudescu, Caracudică, Caracudovschi, Caracudenberg, Caracudopol și tot neamul caracudesc arătară mare dezamăgire și mîhnire la asemenea negre profeții, fiindcă Grigore Panțîru se dovedise întotdeauna a nu fi un oracol mincinos.

Colonelul Țibică Artino încercă să-i consoleze cu un înduioșat altruism :

— Atunci, dacă nu mai e nimic de făcut, să ne mai trimită *signor* Alberto încă un rînd. Numaidecît ! Iar după acest rînd, să pornim fiecare la casele noastre și să-l lăsăm pe Emil Sava în plata domnului. De altfel, nici nu v-ar sta vouă bine procopsiți. Nu te văd pe tine, Caracudică, în automobil... Nici pe Caracudovschi plecînd cu Orient-Expresul la Paris... Voi aveți hazul vostru și rostul vostru aici, unde sînteți și cum sînteți.

Se săltă pe jumătate de pe scaun, să-l salute pe conu Iordăchel Păun :

— Iată și conu *Jorj !* De unde-a ieșit *Jorj* ? mă mir și eu. Îl lăsasem Iordăchel !

Iordăchel Păun intrase cu Lola alături şi nu se oprî. Răspunse în treacăt la saluturi, înălţînd sus pălăria şi descoperind părul mătăsos şi fin, ca blana de pisică albă. Se îndreptă direct la galantarul lui *signor* Alberto, aşteptînd nepoata să-şi aleagă prăjiturile, drajelele şi pesmeţii ceaiurilor de vacanţă.

Din cînd în cînd, Lola se întorcea să privească pe sub gene clientela cofetăriei „Rinalti". Strîmbă cu evident dispreţ buzele cărnoase, dar precis conturate cu ultima nuanţă de roşu Elisabeth Arden.

Era o fată înaltă, cu mijlocul extraordinar de subţire, mulat în paltonul de postav cafeniu, cu nasul impertinent căutînd în sus, cu nările palpitînd, cu pălărioara trasă pe-o sprînceană, cu părul inelat în bucle savant dezordonate — o siluetă desprinsă din jurnalele pariziene de modă. Contrastul părea mai apăsat, alături de bătrînelul tuturor cunoscut, în paltonul lui vechi şi periat pînă la ultimul fir de praf, în sărăcia lui discretă şi demnă. Lola ronţăi o caramea, respinse cu oroare o sumedenie din produsele care făceau orgoliul firmei Alberto Rinalti, predă pachetul în mîna lui *Jorj* Păun şi ieşi în stradă, privind peste umăr, printre gene, edecurile înşirate front la mese.

Urmă o tăcere.

Grigore Panţîru scutură cu zgomot pipa de marmura vînătă, datînd de pe vremea lui *signor* Giuseppe Rinalti, întîiul în ordinea cronologică a dinastiei, apoi rosti, adresîndu-se nimănui :

— Bietul Iordache ! Biata Veturia Păun !...

Nimeni nu întrebă de ce Grigore Panţîru deplîngea cu atîta amar pe conu Iordăchel Păun şi pe coana Veturia Păun. Poate că nici nu luaseră aminte la exclamaţia de compătimire, pentru a găsi cu cale să întrebe. Căci, în pragul localului, se desfăşură rapid o scenă de un interes mult mai pasionant şi imediat. Apăruse, trîntind marţial uşa, colonelul Jack Valivlahidis, monoclat şi îmblănit. Rotise ochii şi cînd îl zări pe celălalt colonel, Ţibică Artino, făcu seurt stînga-mprejur, salutînd cu degetul înmănuşat la cozorocul chipiului.

— *Veni, vidi, vici !* [17] pufni în hohot Grigore Panţîru. *Veni, vidi, vici !* şi tule-o băiete, ca la Mărăşeşti !

Capitolul V

„AHO ! AHO ! COPII ŞI FRAŢI !...“

Erau cinci omuleţi de-o şchioapă.

Purtau căciuli ţuguiate şi traiste aproape cît dinşii la şold, purtau tot echipamentul de datină pentru urăturile din noaptea ajunului de An nou : buhai, talangă, harapnic.

Încotoşmănaţi în straiele lepădate de fraţii mai mari, încinşi cu brîie şi curele peste boarfe să nu-i răzbească gerul cumplit, păreau cinci pui de laponi coborîţi din ţinuturile arctice, grăbind să se înfăţişeze la vreme cu uneltele lor de dincolo de cercul polar, făurite din coarne de ren, piele de focă şi dinte lung de narval.

Dar nu erau decît cinci ploduri din mahalaua cimitirului, purceşi în amurg cu uratul şi cu sculele păstorilor dacici.

Se împleticeau în troiene. Dădeau glas cu mare gălăgie cîinilor, cînd se repezeau rînjind colţii după zăplazuri şi porţi. Chipurile, strigau să-i intimideze. Strigau, mai ales, să-şi facă lor singuri curaj.

Cel mai mărunt rămînea mereu în urmă. Lunecа pe dîmburile sticloase, gîfîia, înota în nămeţi, se împiedica şi, rostogolit cu gluga pe ochi, cu mîinile prinse în mănuşi fără degete, cu picioarele în ciubote prea grele, se zvîrcolea ca un gîndac căzut pe spate.

Chema pe bădia într-ajutor şi se ruga să-l aştepte.

Bădia, pătruns de maturitatea celor doi ani mai mult de experienţă, se întorcea, admonestîndu-l cu umilitoare dojane, ameninţa că-l trimite acasă şi regreta că s-a încurcat, într-o expediţie atît de îndelung pregătită, cu un asemenea tovarăş bicisnic.

Mezinul se juruia că n-are să mai cadă. Călca în traistă şi iar luneca într-un genunchi. Plîngăreţ şi conştient de

evidenta-i inferioritate, stăruia cu deosebire în repetarea cuvîntului bădie :

— Zău că nu mai *chic*, bădie ! Lasă-mă să trec eu înainte, bădie ! Nu începem cu părintele Mîrza, bădie ?

Acasă, în viaţa lor cea de toate zilele, nu era vorba despre nici un fel de bădie. Îi spunea pe nume şi se încumeta chiar să-l înfrunte, sărind la bătaie cu pumnii şi schelălăind văicăreli injurioase cînd mînca scărmăneală.

Însă acum era cu totul altceva.

Se simţea un tolerat, în raporturi de la vasal la suzeran. Aşa fusese încheiat pactul ! Pentru totdeauna să-l recunoască bădie şi să-i plătească deocamdată tribut trei sferturi din agoniseala nopţii.

Ceilalţi tovarăşi nu puseseră condiţii atît de severe. Nu erau fraţi mai mari. Erau numai simpli asociaţi la riscuri şi părţi egale.

Bădia se opri, trecîndu-şi mîneca pe sub nasul sfîrcîit :

— Iac-aicea, măi, stă Artinoaia, măi ! Dac-a venit dom' colonel Ţibică, măi, să ştiţi voi că ne-am umplut, măi ! Anul trecut mi-a dat mie zece lei, măi, şi-un colac de cel mare şi alb, ca la pomeni, măi !

— Care dom' colonel, bădie ? Cel cu burtă ? vru să ştie neapărat mezinul.

— D-apoi care, măi prostule, măi ? Că n-are Artinoaia şăpte băieţi colonei, măi !

— Atuncea o venit, bădie ! Zău c-o venit ! L-am văzut eu cu ochii mei, bădie. Avea o burtă iac-aşa, cît o bute de la Anton Dogaru, bădie !

— Tacă-ţi gura, măi, că te-aude !

Au împins portiţa cu umărul.

În jurul casei cu streaşină lată, troianul se afla curăţat într-un complicat sistem de tranşee cu şanţuri de comunicaţie, metereze şi întărituri. Lucrase acolo colonelul Ţibică Artino din Ministerul de Război, dezbrăcat de tunică şi mînuind lopata cu avîntarea neodihnitului băiat de vădană de odinioară şi cu savanta iscusinţă strategică a unui comandant de pionieri.

Colindătorii s-au strecurat prin labirintul fortificaţiilor, s-au apropiat de fereastră şi au izbucnit urătura de datină

cu mugete de buhai, cu pocnituri de harapnic şi cu o vajnică piţigăială de glas :

Aho ! Aho ! Copii şi fraţi,
Staţi puţin şi nu mînaţi,
Lîngă boi v-alăturaţi
Şi cuvîntu mi-ascultaţi...

Din dosul perdelei luminate, s-a mişcat, apropiindu-se, umbra colonelului Ţibică Artino, cu burta rotundă ca o bute de la Anton Dogaru. Şi altă umbră alături, mai mică şi împuţinată, adusă din spate : umbra bătrînei. Stăteau înăuntru, neclintite, ascultînd.

Piţigăiala glasului se stinse tot atît de nepregătit cum pornise. Conteni şi mugetul buhaiului. Numai cel cu talanga şi cel cu harapnicul îi trăgeau înainte : „uuu-uuu" şi „poac-poac".

Bădia îşi pipăi traista la şold.

Colonelul Artino deschise uşa, astupînd cu umerii laţi spaţiul luminat de la un uşor la celălalt.

— Asta a fost tot ? întrebă gros şi cu mare supărare. Bine mă, jarcaleţilor, asta a fost tot ? M-aţi făcut de rîs şi de ocară ! Cine v-a învăţat pe voi să scheunaţi aşa ?

— Bădia ! rosti înfricoşat mezinul, declinînd cu laşitate orice răspundere.

— Care bădie ? Ce bădie aveţi voi aşa de idiot ?

Bădia o sfeclise cu totul, căutînd îndărăt cu ochii la calea de retragere, care nu se arăta prea uşoară printre atîtea şanţuri şi mameloane de zăpadă.

— Ia să-mi poftiţi numaidecît încoace şi să vă învăţ eu, nu bădia !... Să-mi ţineţi isonul cum se cade, altfel vă zvîrl peste parapete !...

Colonelul s-a dat din prag lîngă fereastra unde rămăsese dincolo, înăuntru, o singură umbră gîrbovă între lampă şi perdea.

Cu mîna a făcut semn omuleţilor să se apropie şi să ia aminte. Şi-a dres glasul gros şi a început urătura cea veche şi deplină, din anii copilăriei. Cu semne mute din mîini, i-a îndemnat să-l însoţească ; aprobă din cap cînd buhaiul, talanga şi harapnicul au prins curaj.

Astfel, la fereastra văduvei Artino, s-au înălțat stihurile pluguşorului celui de demult, cu un glas cunoscut dar schimbat, cu altele necunoscute care se vor schimba peste ani.

Pe perdeaua albă, umbra tremura uşor.

— Asta-i urătură, meşterilor ! declară colonelul Ţibică Artino, după ultimul „hăi-hăi !" Acum faceţi-vă-ncoace să vă văd mutrele şi să ştiu cu cine am onoarea !

Băieţaşii se codeau în uşă. Colonelul îi trase peste prag, de căciuli şi de glugi, unul cîte unul.

Odaia era scundă, cu grinzi afumate, cu scoarţe pe pereţi şi cu candela aprinsă la icoane ; caldă şi cu miros de gutui şi de mere, ca în atîtea alte case din tîrg. Mezinul văzu pe-un dulap, înşirate tăvi cu plăcinte şi farfurii cu turte. Mai văzu în picioare, lîngă fereastră, pe Artinoaia bătrîna, zîmbind încă geamului unde-au hăulit, ţinînd hangul colonelului Ţibică Artino. Îndată se minună cum un om, aşa de rotund şi de mare, poate avea o mamă aşa de mică şi de slabă, cu obrazul încreţit ca pieliţa merelor galbene şi trecute.

— Tot cu nebuniile tale ai rămas tu. Ţibică ! tresări bătrîna, deşteptată din cine ştie ce gînduri şi amintiri. Au să istorisească mîne împieliţaţii aiştia că te-ai luat la întrecere cu dînşii şi-are să mai aibă ce vorbi gura lumii.

Colonelul Ţibică strînse din umerii pătraţi şi dădu drumul unei sudălmi. Se aşeză într-un jilţ, care trosni sub greutate, şi luă în cercetare cei trei colindători :

— Şi voi, jarcaleţilor, ai cui sînteţi şi cum vă cheamă ? Să-mi răspundeţi numaidecît de ce-aţi pornit-o înainte de a se culca găinile şi de ce nu vă cunoaşteţi meseria ?

Bădia, cu inima la loc şi cu căciula subsuoară, se făcu interpretul întregii unităţi. Îşi lămuri genealogia, a sa şi a tovarăşilor. Lămuri că au plecat decuseară fiindcă au de străbătut tot tîrgul, iar tîrgu-i mare.

Cît despre poticneala ce n-a respectat toate dichisurile *Pluguşorului*, aruncă toată vina pe nevrednicul mezin, care e un debutant şi un prost, înrolat din generozitate şi mai mult încurcînd lucrurile în loc să fie de-un folos.

Mezinul ascunse, după spatele celorlalţi patru, o figură foarte demoralizată şi un sfîrc de nas roşu ca un vîrf de ardei.

— Aşadară, voi doi, după cum vine chestia, sînteţi nepoţi de soră ai lui Tache Fanaragiul ? se bucură colonelul. Ceilalţi doi, odoarele lui Costache Drîmbă, căruţaşul ? Iar tu de colo, eşti feciorul lui Culiţă de la gară ? Atunci sîntem cunoştinţe vechi...

— Se-nţelege ! gesticulă bădia, scăpînd căciula jos şi plecîndu-se s-o ridice. Eu v-am urat şi anul trecut.

— Mare ispravă ! Prost m-ai urat şi anul trecut ; prost şi anul acesta ! La anul, dacă mi te prezinţi tot aşa, dacă văd eu că n-ai învăţat nimica de la lecţia pe care ţi-am dat-o eu adineaorea, să ştii că te înşfac de fundul pantalonilor şi te zvîrl tocma-n vîrful Călimanului ! Asta o fac !...

Mezinul, simţindu-se răzbunat, cuteză să-şi scoată la iveală nasul roşu, cu o lăcrimuţă dezgheţată-n vîrf.

Dar bădia rîse cu gura pînă la urechi, dovedind că înţelege gluma şi că nu se teme el de asemenea ameninţări fără urmare din partea unui domn colonel aşa de burtos şi de hîtru la vorbă.

— Mamă, dă-le, te rog, covrigii şi plăcintele... rosti colonelul. Hai ! Să nu vă mai ţiu, că după cum v-aţi lăudat, aveţi de lucru în astă-noapte.

Le împărţi mărunţişul dinainte pregătit. Îi petrecu pînă la uşă. Le strigă din urmă să închidă portiţa după dînşii şi se întoarse la jilţul lui vechi, trosnind din încheieturi sub greutate.

În faţa sobei, în celălalt jilţ, se aşeză şi bătrîna cu ghemul de lînă şi cu igliţele ei.

Se dău cu părerea :

— Eu zic, maică, să mai lăsăm un rînd-două. Pe urmă, să tragi zăvorul la portiţă. Altfel nu mai scăpăm de dînşii. Se înnădesc şi-şi trec vorbă din unul în altul, pîrdalnicii.

— Nu, mamă !... Lasă-i să vină, să miaune în legea lor şi să-şi ia fiecare porţia... Asta-i plăcerea lor, dar e şi plăcerea mea. Îi văd şi-i cercetez ; mă întreb ce-are să se-aleagă de dînşii peste zece ori douăzeci de ani... Mă uitam la nepoţii cei doi ai lui Tache Fanaragiul. Poate s-ajungă pe urma mea ; poate să rămînă ca Tache...

— Aşchia nu sare departe de trunchi, Ţibică maică ! filozofă bătrîna.

— Eu nu spun aşa, mamă. Nu mă gîndesc numai la mine. Mă gîndesc la atîţia din tîrgul nostru : cum i-am

apucat, cum i-am lăsat, cum îi găsesc. Pe urmă, nu-ţi aduci mata aminte, chiar de Tache, cînd era în şcoală ? Aveam pentru el un fel de admiraţie. Cînd mă întreceam cu isprăvile mele, prea boacăne, întotdeauna mi-l dădeai de exemplu. Şi aveai dreptate ! Credeam că are să ne ia înainte la toţi. El îi scria pe curat lecţiile lui Atanasie Blîndu şi el îi dezlegă problemele, pentru o pereche de ghete vechi. Acuma, îi spune coane Tănase şi mie tot aşa : coane Bică şi dom' colonel.

— Dacă-i un beţiv şi-un ticălos ! Ce putea s-ajungă altceva ?

— Şi această întrebare, mamă, poate că nu aşa trebuieşte pusă. Poate n-a ajuns cum este fiindcă e un ticălos şi un beţiv. Poate e un ticălos şi un beţiv fiindcă a ajuns cum este...

Mîinile bătrînei se opriră din lucrul mărunt şi repede. Ridică ochii şi întrebă cu mare nedumerire :

— Ce vrei să spui tu cu asta, Ţibică maică ? Vorbeşti ca Sachelăroaia ţiganca, Dumnezeu s-o ierte, cînd dădea în bobi.

— I-a dat şi lui, mamă... zîmbi colonelul cu tristeţe. I-a dat în bobi şi-n cărţi. Îmi aduc bine aminte. Am fost amîndoi. Cu o săptămînă înainte de a pleca la concurs. Lui i-a spus că are să ajungă departe şi sus. Şi mie că are să mă aştepte răsplata amară a blestemăţiilor.

— De la o mincinoasă ca dînsa, ce puteai să afli ?

— Atunci ea, Sachelăroaia ţiganca, părea cu toate acestea că are dreptate, mamă. Fiindcă eu eram un besmetic şi Tache era un băiat pe care mi-l dădeau pildă şi profesorii şi mata, pildă vrednică de urmat. Numai un lucru n-au ştiut nici bobii, nici cărţile şi nici Sachelăroaia ţiganca. Anume : că două zile înainte de concurs, Tache avea să se îmbolnăvească. Şi anume : că la al doilea concurs, Tache n-avea să găsească banii de drum pînă la Iaşi şi de adăpost acolo o săptămînă... I-a trecut, pe urmă, vîrsta. A rămas aici, s-ajungă Tache Fanaragiul. Acestea unii le uită şi alţii nu... Eu cred că le-a uitat şi el de mult. I se pare că aşa a fost întotdeauna : un ticălos şi-un beţiv. Că nici n-ar fi putut să ajungă altfel, şi altceva, şi altundeva. Iar pe mine mă minunează şi mă mîhneşte gîndul că omul le uită toate acestea.

— Poate-i mai bine, maică ! Pentru unul ca dînsul, uitarea-i un mare bine. Îl ajută să nu-şi lege un ştreang de gît şi să nu se spînzure de un stîlp de felinar, după halul în care a ajuns...

Colonelul Ţibică Artino, din Ministerul de Război, se împotrivi cu o blajină mustrare :

— Aşa spui, mamă ? Şi eu atunci, am aşadară, oare, dreptul să uit că numai de-un fir de păr a atîrnat înlesnirea ca să mă duc la concurs ori nu ?... Ai vîndut cataveica de vulpe lui Caragheorghe, telalul. Eu n-am ştiut-o decît mult mai tîrziu. Dar n-am uitat-o. Fiindcă, fără cei treizeci de lei ai lui Caragheorghe, telalul, rămîneam şi eu aici, ca Tache. Rămîneam să-i spun şi eu lui Blîndu — coane Tănase ! Şi poate, dacă mama lui Tache avea ea atunci o cataveică s-o vîndă lui Caragheorghe, telalul, i-aş spune poate eu acuma lui Tache Fanaragiul, coane Tache, şi boier Tăchel, şi domnu' Tăchiţă !...

Bătrîna îşi aşeză ghemul de lînă în poale, cu iglițele înfipte. Îşi făcu semnul crucii, răsucindu-se spre icoane :

— Doamne, Ţibică, nici în glumă să nu te mai aud, maică, vorbind aşa ! De ce să le mai răsuceşti şi să le mai învîrteşti, cînd adevăru-i limpede ca lumina zilei ? Tache e un beţiv şi un ticălos. I-a fost lui dat să ajungă un beţiv şi un ticălos. De aceea a rămas el un fanaragiu, pe care nu se îndură primarul să-l dea afară, de inimă bună, fiindcă au fost colegi de şcoală...

Colonelul Ţibică Artino renunţă să mai zdruncine convingerile neclintite şi simple ale bătrînei. Ştia că nici lui nu-i displace vinul şi berea. Mai ştia şi că nici domnul primar Atanasie Blîndu nu-l cruţa pe Tache Fanaragiul în memoria camaraderiei din juneţe, ci numai datorită doamnei Clemence Blîndu, cea cu unghiile ascuţite, care atît de artistic tatuează cîteodată obrazul lui Puciu. Dar toate acestea nu puteau decît să tulbure noţiunile bătrînei despre legile universului şi despre justiţia imanentă. Universul ei era mai simplu ; justiţia ei mai logică şi mai consecventă.

De aceea, căzu de acord :

— Poate ai dreptate, mamă. Poate eu greşesc...

Şi rămase cu ochii întredeschişi, cu obrazul de lună plină dogorit de arşiţa jarului din sobă, urmărind, într-o

torpoare care amesteca prezentul cu trecutul, drumul copiilor în amurgirea vînătă de-a lungul oraşului, la ferestre unde şi el a urat, în ajun de An nou, pentru alţi oameni ce s-au dus.

Cei cinci omuleţi înaintau, într-adevăr, din străzile mărginaşe spre luminile centrului.

Au trecut mai întîi la casa unde i-a întîmpinat la poartă Dulamă, dulăul de stînă. Perdeaua era ridicată. Domnişoara Isabela a ascultat urătura cu obrajii în palme, dar copiii s-au înghesuit la fereastră şi cu neastîmpăr s-au bucurat. Pe urmă, Mihăiţă, cu straie noi, pieptănat cu breton şi escortat de Amelica şi de Fabian, a predat cu mare ceremonial cinci covrigi uscaţi, mizeri şi incomestibili.

Scîrbit, bădia i-a lepădat în poartă lui Dulamă şi a interpretat situaţia în felul său :

— Asta-i o calică, măi ! Şi-o fudulă. N-aţi văzut-o, măi, că nici n-a vrut să se mişte de pe scaun şi să asculte, măi ? Apoi uneia ca asta ştiu eu ce i-aş spune, măi, să nu fie în sară de ajun !

S-au abătut şi pe la fereastra coanei Laurenţia Iancovici, care i-a netezit pe creştet şi i-a îndopat cu daruri în amintirea unui oarecare Ionică. Au lăsat-o singură, în faţa unei fotografii cu geam, cu o îmbrăcăminte de copil pe genunchi.

Au început mai apoi să ure, să pocnească din harapnic şi să bălăngănească din talangă, şi la fereastra unde i-a lătrat ascuţit un căţel cu panglică la gît. Un domn bătrîn, cu pled pe picioare, moţăia în faţa sobei ; iar o cucoană spoită amarnic a ieşit să-i alunge cu vorbe de ocară, fiindcă l-au întărîtat pe Bijulică.

Coana vopsită ţipa, Bijulică lătra ; numai domnul bătrîn, cu pledul vărgat pe picioare, nu tresări şi nu auzi ce se petrece.

Au rupt-o la fugă. Mezinul s-a poticnit, a căzut, s-a ridicat, s-a împiedicat iarăşi în traistă ; a strigat deznădăjduit, după bădia, să nu-l lase zălog. Dar din stradă, bădia s-a întors să zbiere curajos, pentru a salva onoarea retragerii prea precipitată :

— Mînca-i-ar coada lui Bijulică ! Friptă să i-o mănînci, cucoană !

După cîţiva paşi, îşi aminti că n-a fost destul de drastic :

— Uneia ca asta nu trebuia să-i spun eu cucoană, măi ! Asta-i o madamă, măi ! O parşivă de cele care cîntă la panaramă ! Am auzit eu, măi, de la tătuca, de-a fost să-i sape grădina anţîrt, măi !... Iară ghiuju' îi bucşît în parale, măi ! O cărat aurul cu stamboala de peste nouă mări şi nouă ţări, măi ! Aur şi *chietre* scumpe, măi, la dînsul ca fasolele la noi ! Aista o ucis şi oameni, măi ! Un împărat de la Africa o ucis şi i-o belit *chelea* pe băţ, măi, şi pe urmă l-o prădat şi i-o lăsat *copchiii* să moară de foame, măi ! Aista n-are nici o lege şi nici o frică, măi ! Aista-i cîne hain, măi ! L-aţi văzut voi cum se preface că gogeşte ? Şi numai ce are el o puşcă alături, măi, şi numai ce-o pune el la ochi, şi numai ce trage-un foc, măi, şi numai ce te-o achitat de viaţă, măi !

Mezinul, numai ce trase şi el cu coada ochiului în urmă, măi, şi numai ce se prelinse pe lîngă ziduri, măi, să nu-l ajungă focul de puşcă, măi !

Acum, luminile oraşului se înmulţiseră. Paşii scîrţîiau pe zăpada bătătorită. La locuinţa doamnei Cristina Madolschi, poarta de fier era ferecată cu lanţ ; dar înăuntru, toate ferestrele înalte se aflau luminate. Umbra ei singuratică trecea dintr-o încăpere vastă şi rece în alta, se oprea în faţa unui tablou din neamul ei movilesc, poate punea o întrebare, poate aştepta vreun răspuns.

Bădia încercă laţul, înţelese că nu-i chip de intrat şi-şi consolă tovarăşii :

— Lasă că-i mai bine, măi ! Asta-i o zgîrcită şi-o zgripţuroaică, o cunosc eu, măi... Îi putredă de bogată, măi, şi face farmece ! Îşi aduce strigoi în casă, măi, călare pe mătură-i aduce, măi...

Mezinul o luă prudent pe lîngă grilaj, trecînd de zona pe care o credea el primejdioasă.

— Aicea stă domnu' prefect, măi ! La el e rost, măi...

Au intrat şi, spre marea lor mirare, sergentul de la poartă nu i-a alungat.

Dimpotrivă, le-a arătat la care fereastră să pocnească din harapnic şi să hăulească, unde domnul prefect şi cu familia se află adunaţi la pomul de Anul nou.

Căci domnul prefect Emil Sava cunoaşte că fiecare urător e o odraslă de alegător şi el însuşi un alegător în devenire. Deci le cultivă simpatia şi capacitatea de propagandă, împărţindu-le cu mînă proprie colacii comandaţi la „Klein S-sor, brutăria naţională", în contul cheltuielilor de reprezentare, din bugetul prefecturii, capitolul respectiv.

În salonul domnului prefect Emil Sava, cei cinci urători au văzut pe fereastră, cu încremenire, un mare şi arătos pom de Anul nou, cu nuci poleite, lumînărele, becuri, jucării şi beteală de argint. Odoarele mai mărunte ale domnului prefect şi ale invitaţilor ţineau în braţe maimuţoi şi urşi de pîslă, păpuşi şi carabine de tras la ţintă, cărţi cu poze şi mingi cît bostanul. Huzur şi minunăţii, care-l lăsară şi pe bădia cu gura căscată.

— Aista-i om, măi ! Mai zic şi eu, măi !

Mezinul se zgrepţăna şi n-ajungea şi el la geam.

Scînci :

— Ţine-mă şi pe mine numai oleacă, bădie, că văd numai capetele.

Bădia, într-un acces de inexplicabil altruism, îşi ajută fratele să se agaţe de fereastră, îl lăsă să privească şi începură să dea drumul la glas, la buhai, la talangă şi la pocniturile din harapnic doar cînd i-a luat sergentul la rost. Domnul prefect Emil Sava în persoană i-a chemat în antreu, s-a interesat cum îi cheamă şi ai cui sînt, le-a trecut pe mînă cîte-un colac, în palmă cîte-un cinci lei şi i-a trimis la plimbare.

— V-am spus eu, măi, aşa dom' prefect, halal de el, măi ! *Ghine* face tătuca că-l votează pe dînsu', măi !

Entuziasmat de acest succes, bădia îşi dădu cu ideea să încerce fără întîrziere şi la domnul primar Atanasie Blîndu.

Dar la domnul primar cînta coana Clemence în casă şi Ans nu putea suferi asemenea mîrîituri de căţei lepădaţi pe la geamuri.

Se aflau şi acolo luminile aprinse, masă întinsă, invitaţi becheri ; Picu Hartular şi diferiţi ofiţeri din garnizoană ; se afla chiar orchestra militară, fiindcă la domnul primar orice masă mai îndelungă sfîrşea cu dans ; însă toate acestea nu erau pentru cei cinci urători, care-au fost alungaţi de sergent.

Bădia luă conducerea spre altă direcție, fără să se arate prea neconsolat de acest eșec :

— Dă-l dracului, măi, că aista-i un ciufut ! Nu spunea moșu' Tache, măi, că-l bate și-l zgîrie și-l *stuche* nevasta, măi ?... Apoi numai să fi putut ajunge noi la cucoana lui, măi, și numai să-i fi spus noi că sîntem nepoții lui moșu' Tache Fanaragiul, măi ! Ce ne mai chema înăuntru și ne mai poftea la masă, măi ! Dă-i dracului, și pe dînsa și pe dînsu', măi. Tusea și cu junghiul, cum spune mămuca, măi !

În cale le stătu casa lui Pantelimon Tacu, întunecată în împrejmuirea înaltă de zid.

Aprigii dulăi de pază s-au repezit izbindu-se-n poartă, lătrînd și zbătîndu-se cu boturile printre gratii. Dar nici o lumină nu s-a arătat. În camera lui dosnică, în patul de cazarmă cu pătură aspră, Pantelimon Tacu, neinvitat la ospețe de nimeni, singur și cu spaima morții în oase, privea cu ochii deschiși în tavan, așteptînd să-i închidă și să-i apară prin somn scheletul alb, rezemat în coasă, plecîndu-se deasupra și rînjind.

— Știți voi cine stă aicea, măi ? întrebă atotștiutorul bădia.

Iar fiindcă sigur era că nu are să răspundă nimeni, se grăbi s-o spună tot el :

— Aicea stă Tacu, măi ! Aista-i ca Lazăr cel înviat din morți, măi, care-o fost îngropat și s-o ridicat din mormînt ! Asta o știu eu tot de la moșu' Tache, măi. O fost el îngropat ca toți morții, și-o stat trei zile în *cavăul* lui de la cimitir, măi, și pe urmă a treia zi, o înviat și-o sunat, c-avea sonerie, măi !... Iară moartea i-o dat o putere și o slujbă, măi ! I-o spus : „Domnule Tacu, măi, iaca te iert și te las să te-ntorci pe pămînt, măi... ! Dară să-mi cauți oameni pe alese, că eu n-am vreme să le port socoteala la toți, măi..." Și Tacu a primit și-a venit pe pămînt, măi, și de atuncea caută marfă pentru moarte, măi. Dacă s-o uita o dată mai lung la tine, și-o spune numai atîta, măi : „Gata, bun !" — apoi să știi că-i gata cu tine, măi ! Asta-nseamnă, măi, că ești bun de moarte și moartea știe de tine, măi !... Dar tu, ce tremuri de-ți clănțănesc ție dinții, măi ?

Mezinul clănțănea din dinți nevoie mare ?

— Bădie, m-o apucat frigul !... Zău că nu-mi mai simt *chicioarele* în ciubote, bădie !... Să mergem acasă...

— Ba, asta nu, măi ! Ai vrut să mergi cu uratul ? mergi cu uratul, măi !... N-am plecat la joacă, măi !

Cum erau acum destul de departe de casa lui Pantelimon Tacu, procuristul morții pe pămînt, mezinul începu să-și mai simtă picioarele-n ciubote și mărturisi cu eroism că e hotărît să țină la probă, pînă la capăt.

Bădia se opri lîngă un stîlp electric, să facă o sumară situație a casei, numărînd capitalul la lumină.

Se arătă satisfăcut de rezultat.

— Aici avem parale, măi ! Treizeci de la don' colonel Țibică, douăzeci de la Iancovicioaia, de sufletul lui Ionică a ei, măi, cincisprezece de la domnu' prefect, măi... Pînă ce nu facem suta cincizeci, măi, nu ne-ntoarcem acasă, măi, chiar de ne-or degera urechile, măi, și ne-or cădea nasurile, măi !

Au trecut pe la casele diferiților Caracudești, Caracudeni, Caracudici și Caracudopoli de la masa lui *signor* Alberto. Și-au mai apropiat suma ; iar bădia, atotștiutor, a mai comunicat tovarășilor știri mai mult sau mai puțin fanteziste despre existența fiecăruia, despre apucăturile lor pidosnice și despre fabuloasa viață secretă a unor indivizi care par atît de inofensivi pe stradă, cu galoșii și umbrelele lor, cu căciulile și paltoanele lor, cu nevestele și odraslele lor.

Versiunile din sursa Tache Fanaragiul, remaniate de bădia, au populat tîrgul cu o sumedenie de monștri și martiri, de zgripțoroaice și zîne coborîte de-a dreptul din basm.

Mezinul a trecut printr-un necontenit duș scoțian de emoții ; de la cele mai cumplite înfricoșări la cele mai extatice minunări. El nu era călit și sceptic ca bădia și nici elev în clasa a doua primară.

Într-o vreme, ridicase ochii spre cerul sticlos, unde tremurau stelele mai mari și mai vii ca în alte nopți.

— Ian te uită, bădie ! Iac-aceea trebuie să fie steaua cea nouă, de anul cel nou, după cum scapără, care nu se mai află, bădie !

— Taci tu cu steaua, măi, că n-avem noi vreme de stele, acuma ! Mai bine să intrăm la conu Săndică Buhuș, măi ! Acela-l agiută pe moșu' Tache, măi, de cîte ori are nevoie, măi ! Așa boier mai înțeleg și eu, măi, măcar că nu-i prefect... Și are o cucoană, măi !... O cucoană venită din alte țări !... Și-o adus cucoana asta, măi, din țările ei, niște animale grozăvite, măi, și le ține într-o cușcă de sticlă... Cică are un fel de tigru negru cumu-i cărbunele, măi, și-l ține-n cușcă, și vorbește cu dînsu', măi, despre țara lor de unde-au venit, măi ! Și mai are altă lighioană, măi, în altă cușcă de sticlă... O *ventuză*, măi, cu ochii de te-*nchetrește*, măi, dacă te uiți la dînsa, și cu păr de *șărchi*, măi, fel de fel de *șărchi*, măi : vipere și *șărchile bou*. Numai spunea moșu' Tache, măi, că un singur fel de *șărche*-i lipsește cocoanei de la ventuza ei. măi ; cică numai *șărchile*-casei...

Au intrat deci în curte la Sandu Buhuș și nu i-a alungat nimeni. Au privit mai întîi pe fereastra sufrageriei, să-și dea socoteală dacă nu hăulesc degeaba, dar mai ales în nădejdea că vor întrezări poate cuștile cele de sticlă, cu fiarele aduse din țara cucoanei : pantera neagră devenită tigru și meduza devenită *ventuză* cu părul de *șărchi*.

— Se vede, bădie ? întrebă cu mare nerăbdare, cu emoție și teamă, mezinul.

— Tacă-ți gura, măi, că nu se vede *ninica !* Dară cunosc eu acolo la masă, măi tată, măi, pe-un *pretin* a lui moș Tache... Iac-aceala din capu mesei, măi, îi conu Grigore Panțîru... El a fost panțîr în tinerețea lui, măi, căpitan și general de panțîri, măi. Și-o ucis la lifte păgîne, măi, și le-o tăiat lor capetele, și-o făcut zbranca prin ele, măi, de i s-o dus vestea ! Iară acuma, măi, dacă o îmbătrînit, stă acolo la masă și *bè* vin și nici nu-i pasă, măi, că toți se tem de dînsu', măcar că-i de-o sută de ani, măi !...

Cei din casă întoarseră ochii spre geam, fiindcă auziseră murmur de glasuri.

Așteptau.

Bădia făcu semn de începere, iar larma pițigăiată se înalță la cer, însoțită de mugetul buhaiului, de zornăitul

tălăngii și de pocnetul harapnicului, după lecția primită de la colonelul Țibică Artino, din Ministerul de Război :

Aho ! Aho ! Copii și frați,
Stați puțin și nu mînați,
Lîngă boi v-alăturați,
Și cuvîntu' mi-ascultați :
S-a sculat măi an
Bădica Troian
Și-a încălecat pe-un cal graur
Cu șaua de aur...

Hăulind, sunînd din clopot, pocnind din harapnic, stupind în palme să sloboadă mai vîrtos mugetele buhaiului, cei cinci urători nu slăbeau din ochi priveliștea din sufragerie, doar-doar de-or zări într-un colț cuștile de sticlă cu fiare. Nu se vedeau decît stăpînii casei și cei doi invitați : Grigore Panțîru și Tudor Stoenescu-Stoian.

Pe Grigore Panțîru nu l-ar fi recunoscut nimerii și mai ales Tache Fanaragiul. Cu barba pieptănată, cu guler curat și cu cravata înnodată prin minune la locul ei cuvenit, stătea în capul mesei, față în față cu doamna casei și nu pîcîia din pipa lui din totdeauna. Fuma o țigară mai puțin mirositoare și privea cu ochi ascuțiți cînd la Adina Buhuș, cînd la Sandu, cînd la Tudor Stoenescu-Stoian.

De altfel, a doua zi, la începutul de An nou, dacă s-ar fi răspîndit zvonul că Grigore Panțîru a primit o invitație la masă, că s-a înfățișat și că a petrecut cîteva ceasuri într-o casă de om, cu fețe curate de masă, cu tacîmuri de argint și pahare de cristal, zvonul ar fi fost respins ca ultima și cea mai absurdă născocire.

În analele tîrgului, de cincizeci de ani, nu se pomenea ca Grigore Panțîru să fi acceptat vreodată o asemenea invitație. Chiar Sandu Buhuș zvîrlise, cu două dimineți în urmă, o vorbă numai la întîmplare. Își făcuse socoteala că în aceste seri de sărbători și de desfătări familiare, se află cîțiva oameni singuratici ai tîrgului, fără neveste și fără rubedenii, osîndiți să-și petreacă noaptea de Anul nou la *signor* Alberto sau la „Santiago", la „Bercuș", la „Mielul de aur". Tudor Stoenescu-Stoian fusese invitat mai dinainte, de Adina. Picu Hartular se interesase ocolit cam cu

cine s-ar mai putea întîlni ; iar la numele lui Tudor Stoenescu-Stoian, îşi adusese deodată aminte că şi-a dat cuvîntul doamnei Clemence Blîndu, să nu lipsească de la petrecerea sa cu dans şi şampanie.

Numai tîrziu şi numai într-o doară îi pomenise despre acest gînd şi lui Grigore Panţîru. Şi Grigore Panţîru s-a prezentat, ferchezuit la „Frizeria modernă", mirosind a apă de lavandă, cu batista curată împăturită la buzunarul pieptului, cu celelalte buzunare deşertate de resturile pachetelor de tutun, capetele de cretă, creioanele şi carnetele lui slinoase.

Acum, în capul mesei, privea peste vaza de flori la Adina Buhuş, iar gîndul său se întorcea stăruitor la cocoaşa lui Picu Hartular. Stăruitor şi mîhnit.

Glasurile de afară se opriseră.

Sandu Buhuş nu trimise servitoarea să împartă nichelul aliniat pe colţul mesei. S-a dus el singur afară şi s-a întors cu cei cinci urători, împingîndu-i de la spate :

— Adino dragă, ştiu că nu-ţi fac plăcere !... Dar copiii aceştia sînt îngheţaţi... Literalmente sloi !...

Adina strînse imperceptibil din umeri. Îi era indiferent dacă au îngheţat ori nu copiii aceştia afară ; dacă i-a chemat înăuntru ori nu.

Ea se gîndea la alţi trei copii, dintr-o casă mărginaşă de mahala : Amelica, Fabian şi Mihăiţă. La pumnul acestuia răstit, alungînd-o : „Să fugi, ulito ! Tu, să fugi !..." Biata Cristina, ce-o fi făcînd într-o asemenea noapte ? Stau pachetele cu jucării şi cu daruri, strînse gata pe măsuţa de cristal din camera ei, şi nu se încumetă să le trimită. Se teme să nu se pomenească îndărăt cu ele şi cu un cuvînt ireparabil.

Iar de la scrisoarea pornită acum o lună şi mai bine la Teofil Steriu, nici un răspuns, nici cel mai mic semn, măcar un rînd, măcar o vorbă : un *da* sau un *nu*, cum s-ar fi mulţumit ea.

Ochii lui Grigore Panţîru o sfredelcau şi treceau prin pînza de fum a ţigării la Tudor Stoenescu-Stoian, pe urmă la soţul cu mustăţi pleoştite de focă.

Un gînd şăgalnic şi poate crud, şi totuşi, poate, de-o adîncă şi supremă milă, îi aduse un surîs în barba şi în

mustățile pieptănate, care treptat își luau înfățișarea lor hirsută din totdeauna : „Ce-ar fi ?... Ce-ar fi să le spun acestora, pentru o singură dată în viață, adevărul de care ei înșiși se tem ? De îndată, acest Tudor Stoenescu-Stoian ar trebui atunci să se ridice de pe scaun, să părăsească această casă, poate orașul acesta și să nu mai calce pe aici niciodată... Dar pentru un om de ispravă ca Sandu și pentru o femeie nefericită fără pricină, ca Adina Buhuș, adevărul ar fi poate și începutul tămăduirii, începutul înțelegerii..." Pe urmă, stăruitoare, apăru iarăși cocoașa lui Picu Hartular și figura lui din ce în ce mai lungită, ochii din ce în ce mai scufundați în găvanul orbitelor.

Ridică paharul de cristal și aspiră mai întîi cu nările de faun aroma cotnarului. Închină pentru doamna casei, iar doamna răspunse cu un zîmbet absent, copleșită de amintiri cu totul îndepărtate și cu totul străine de ceasul prezent : un suvenir olfactiv — miros de mătase, de lînă, de stofă. de catifea, de olandă apretată ; un suvenir auditiv, un glas atît de cunoscut : ..*Je vais vous le faire envelopper immédiatement. madame. Vous l'emportez ? C'est plus sûr à cause des fêtes...*"

A rostit oare cuvintele tare, fără să-și dea seama ?

Căci Grigore Panțîru, uitîndu-se la muchia cuțitului galben de desert. neridicînd ochii, a confirmat ca pentru sine :

— Într-adevăr, în magazinele Parisului se află o întreagă poezie... Cînd am plecat eu, acum cincizeci de ani și mai bine. era numai un început... Dar poezia aceasta se presimțea de pe atunci... Fără îndoială, nu e aceea pe care o exprimă grosier Zola în ..Au Bonheur des Dames" [18]. Alta, mai nuanțată, mai subtilă, de origine strict feminină, din punct de vedere feminin... Ce zici, romancierule ?

Tudor Stoenescu-Stoian surîse fals.

Acum surisul lui era din ce în ce mai fals și se simțea din ce în ce mai stingherit sub o privire pătrunzătoare ca a lui Grigore Panțîru, sub o privire blajină și încrezătoare ca a lui Sandu Buhuș, sub o privire de reținut dispreț ca a Adinei Buhuș. Și totuși, nu-și putea birui irezistibila pornire care îl împingea spre ea, îl aducea mereu aici. Începea să-i urască pe Sandu Buhuș, pe Grigore Panțîru, îi duș-

mănea pe toţi, pe Picu Hartular şi toţi Caracudiştii şi Caracudenii de la masa lui *signor* Alberto ; o ura poate şi pe Adina, fiindcă şi ura e un alt fel, deznădăjduit, de a iubi.

— Nu ai nici o părere în această chestiune ? insistă Grigore Panţîru. Se poate ?... N-ai dezbătut niciodată problema aceasta cu prietenii dumitale bucureşteni, Teofil Steriu, Iurăşcu şi Stamatian ?...

— Domnul Stoenescu-Stoian, interveni Adina Buhuş, e mai competinte în literatura istorică... Îl aşteptăm să ne dea romanul hatmanului Mitru Căliman... Adică, pentru a fi sinceră, mai nerăbdător decît mine îl aşteaptă Sandi...

— Sandu e întruparea răbdării ! trase o concluzie laconică Grigore Panţîru şi, deodată, atunci abia păru că a observat prezenţa copiilor care se dezmorţeau lîngă sobă şi ronţăiau strugurii de Malaga distribuiţi de Sandu Buhuş.

Întrebă, poate numai ca să lase în suspensie cazul Stoenescu-Stoian :

— Tu, piciule, nu eşti cumva cimotie cu Tache Fanaragiul ?

— Păi cum nu ! De ce să nu fiu ? răspunse, sumeţindu-se, bădia. Sîntem chiar nepoţi de-ai lui moş Tache... Eu şi cu aista mai *micşor*, care-i un prăpădit şi-acuma merge întîia oară cu uratul, cu *Pluguşorul* cum se mai zice...

Mezinul privea încordat spre o anumită vitrină a sufrageriei cu geamurile de cristal.

Grigore Panţîru îi urmări privirea fixă, se răsuci peste umăr să vadă ce-l poate interesa atît ; nu descoperi şi îl cercetă curios :

— Dar tu ce-ai aflat aşa de minunat de nu-ţi mai desprinzi ochii ?...

— Că nu-i nimica, rosti decepţionat mezinul. Nu-i ce caut eu...

— Şi ce cauţi tu, anume ?

— Cuşca de steclă cu animala ceea neagră a cucoanei şi *verduza cu şărchi*... Asta caut şi văd că nu-i !...

Adina Buhuş zîmbi cu melancolie, adresîndu-se tuturor :

— Nu puteţi spune că nu sînt populară în oraşul acesta, domnilor !... Cred că aţi înţeles... O cuşcă de sticlă — aceasta e camera mea de care am început să am oroare.

Iar în cușca aceasta se află închisă o animală neagră — Pantera neagră, cred că ați înțeles-o și aceasta — și o *verduză cu șărchi* — sărmană Gorgonă, biată Meduză !... Voi lăsa în urma mea o legendă... Așa se creează legendele, domnule scriitor !...

Pe urmă, se întoarse spre mezin :

— Și de unde-ai aflat tu toate acestea, micule ?

— De la bădia, de unde să le aflu ! Că el toate le știe...

— Iar bădia, de unde le știe ?

Bădia înaintă el un pas și luă el cuvîntul.

— Le știu de la lume, cucoană. Toată lumea vorbește și știe...

— Așa ? se miră Adina Buhuș, privind la toți cu o întrebare de bolnavă satisfacție în ochi : „Ce vă spuneam eu, domnilor ? Toată lumea vorbește și știe în orașul acesta !“

Bădia crezu necesar să capete pe loc o confirmare sau o dezmințire a zvonului public :

— Poate vreți să spuneți că nu-i așa ? Că nu-i cușcă și că nu-s aicea-n casă niște *hiare* ?

— Nu vreau să spun nimic, micule ! Așa este. Numai că tu n-ai prea înțeles bine... Animala cea neagră se numește panteră. Pantera neagră. Și eu sînt această Panteră neagră ! Iar cealaltă, *verduza cu șărchi,* altfel se cheamă. Meduză... Meduza eu sînt. Tot eu... Priviți la părul meu... Nu-i făcut din șerpi ?... Iar cine se uită în ochii mei împietrește pe loc, dacă eu vreau să-mpietrească...

Adina izbucni în rîs nervos. În rîs cu lacrimi.

— Adino ! Adino ! o dojeni Sandu Buhuș. Ce înseamnă aceasta, Adina ?...

— Nimic, Sandu... Sînt veselă... Nu e o seară cînd trebuie să se înveselească toată lumea ?... În sănătatea dumitale, domnule Grigore Panțîru !... Și în eroismul dumitale, cu care ai rezistat cincizeci de ani unui asemenea oraș !...

Cei cinci urători ai lui bădica Troian, cu ochii holbați la cucoana în rochie neagră și decoltată, de catifea, cu părul încolăcit de șerpi, nu îndrăzneau să se miște din loc. Poate se și socoteau pe jumătate gata împietriți.

Adina Buhuș se întrerupse din rîs, depuse paharul golit de cristal și se ridică de pe scaun. Răsturnă un pumn de nichel și de bronz în mîinile băieților.

— Nu vă temeți... Uitați-vă ! N-am gheare de panteră neagră... Am numai niște biete unghii de biată femeie... Și n-am păr de șerpi... Am numai un păr cu ondulații indefrizabile de la natură... Ha-ha !

— Adina, te rog încetează !... se îngrijoră Sandu Buhuș de intonația necunoscută din glasul femeii.

— Nu e nimic... Uite, sînt cuminte. Nu mai rîd.

Adina Buhuș reveni la scaunul său, cu două boabe de lacrimi atîrnînd în genele lungi.

Grigore Panțîru privea neclintit în muchia cuțitului galben de desert.

Și încă o dată în seara aceasta, el, care rostea tuturor în față tot ce avea de spus, descoperi că sînt adevăruri care nu se pot spune și nici nu pot fi vreodată înțelese ; adevăruri inutile și fără sorți de dezlegare, chiar dacă ar fi spuse și înțelese. Iar fruntea lui socratică, enormă și învălurată de bulbi, se înclină ca o imagine de pe coperta revistei *Je sais tout* [19].

Afară, după ce urătorii au ieșit pe poartă și au făcut o nouă situație a casei, bădia își împinse căciula pe ceafă și dădu o explicație evenimentelor la care-au asistat, într-un chip cu totul special.

— Ați văzut, măi ? Ce v-am spus eu ! Asta-i o *fimce* grozavă, măi !... În țara ei o fost fată de rege, măi, și-o învățat vrăjitorii, măi... Se dă o dată peste cap și se face *banteră* neagră, măi ! Se mai dă o dată și se face *menduză*, măi !... Pe urmă se dă înapoi peste cap, și iacătă-o că s-a făcut la loc cucoana lui conu Sandu Buhuș, măi !... Și dacă o apucă dorul de țara ei, măi, numai ce fierbe ea niște buruieni într-o ulcică, măi, și bea ceaiul acela, și zboară iute ca vîntul și ca gîndul, măi, în lumea ei... Iară acuma îi venea să plîngă și să rîdă, de ciudă, măi, că o apucase dorul și nu se putea duce, fiindcă avea musafiri la masă, măi... Dară știu că ne-o umplut de parale, măi !... Se cunoaște că-i fată de rege... Mă tem eu, c-o furat-o și-o adus-o lui nepotu-su, ghiuju cel de Buhuș, măi, cel care se pre-

făcea în scaunul lui că nimic nu știe și n-a văzut, măi, că nici usturoi nu a mîncat și nici gura nu-i pute, măi !...

Drumul la întoarcere, în noaptea cu dilatate stele pe cer, a fost pe la casa lui Tudose Trifan.

S-au abătut numai prin această coincidență a itinerarului. Bădia își făcuse suma. Au hăulit grăbit și scurt. În cameră, după perdea, o fată tînără i-a ascultat și s-a arătat bucuroasă, bătînd din plame și răsucindu-se mereu să vorbească altei fete, care stătea întinsă pe-o canapea și tușea. Un domn bătrîn, ori poate numai îmbătrînit, în straie negre, citea într-o carte. Altul, mai tînăr, ținea mîna fetei culcate și cu cealaltă mînă o alinta ușor.

— Am să vă spun eu, măi, ce-i și cu aiștea ! Că au și dînșii povestea lor. L-ați văzut voi, măi, pe cel de pe scaun ? Acela-i Magîlea, măi !... Acela numai cu sînge de fată se hrănește, măi !... Acela-i strigoi... O venit el, măi, și-o găsit în tîrgu' nostru șapte fete. Șapte surori, măi. Care de care mai frumoasă, măi, și numai ce și-o pus el ochii pe ele, măi ! Și în fiecare an bea sîngele a cîte una, de-o usucă, măi ! Îi taie o vinișoară, pune gura și suge din sîngele ei, măi, pînă ce-o usucă la inimă, măi... N-ați văzut voi, cum o căuta la mînă pe ceea culcată, măi ? Apoi, de ce-o căuta, măi ? Ca să-i afle și vinișoara ei !... Iar moșneagul acela e tata fetelor, măi, vai de capul lui !... De asta citea el în carte ! Să afle un descîntec pentru strigoi, măi, și să scape de Magîlea, măi... Altfel, nu se duce el de bunăvoie, măi, strigoiul dracului !...

Mezinul clănțănea iarăși din dinți, simțindu-se mic și pierdut într-un asemenea tîrg, unde se află cîte un strigoi, cîte-un vampir, o panteră neagră, un înviat din morți, o vrăjitoare, o fată de rege ori un regicid, în fiecare casă.

— Eu *chic* de somn ! începu să scîncească. Eu mă așez jos și mă culc aicea, bădie...

— Ba n-ai să te culci de loc, măi ! hotărî bădia cu autoritate. Mai trecem pe la conu Iordăchel Păun și am isprăvit... Lui conu Iordăchel îi urăm la anu' și la mulți ani pe gratis, măi !... Aista-i altfel de om, măi. Banu' lui e sfînt, măi ! Aista-i cel mai bun om din tîrg, măi, și cel mai cinstit care nu se mai află ! De asta toți boierii, cale de-o sută de poște-mpregiur, i-au dat lui hîrtiile și actele, măi,

să le țină el socotelile și îndreptările, măi ! Și el numai ce-i cheamă și le spune, măi : „Asta-i a ta, măi, și aiastalaltă-i dreptul lui, măi !“ Și boierii n-au încotro, măi, cît îs ei de boieri ! Se supun lui conu Iordăchel fără să vîșcăie, măi, fiindcă ei l-au ales, măi, și i-o dat statu' pecete, mai mare să fie el peste toți judecătorii din țară, măi...

Iordăchel Păun, mai marele judecător peste judecătorii țării, în căsuța lui modestă cu stîlpi văruiți la cerdac, nu mai aștepta urători. Le trecuse ceasul.

Numai unitatea condusă de bădia nu se aciuase să-și dezmorțească sfîrcul nasurilor și să-și inventarieze conținutul traistelor și pungii.

Era și el, în sufrageria luminată, la masa întinsă, față în față cu cucoana Veturia.

Se mai afla un al treilea tacîm, neatins. Tacîmul Lolei. Toată seara, Lola n-a vrut să iasă din iatacul ei și să guste din bucatele și torturile cu atîta grijă pregătite dinadins de cucoana Veturia. A spus c-o doare capul, s-a închis cu cheia și a cerut să n-o deranjeze nimeni.

De aceea, bătrînii au rămas toată seara mîhniți, cu tacîmul gol între dînșii, ca locul unui copil mort.

— Poate nu-i place la noi... mata ce zici ? întrebase de cîteva ori Iordăchel Păun. S-a învățat cu Bucureștii, cu teatrele și cinematografele de acolo... Noi sîntem niște bătrîni prea tăcuți și învechiți...

— Am întrebat-o... M-am gîndit și eu la asta. Și mi-a răspuns că dacă nu i-ar fi plăcut, n-ar fi venit... N-o obliga nimeni...

— Într-adevăr ! oftă Iordăchel Păun. N-o obliga nimeni. Lola s-a depărtat de noi... S-a înstrăinat.

Amîndoi au tăcut o bucată de vreme. Și-au ocolit privirile. Dar știau că li se întîlnesc gîndurile.

Cucoana Veturia, cu părul tot așa de alb ca al lui Iordăchel Păun, cu rochia tot așa de neagră și de scuturată pînă la ultimul fir de praf, cum sînt straiele lui, îi semăna acum și la chip, la privire, la zîmbetul bun și trist, îi semăna și la gîndurile și judecățile despre lume.

Au avut amîndoi o durere. Cînd li s-a pierdut feciorul în război, tînărul profesor de istorie și sublocotenent de rezervă, lăsînd o nevastă tînără și o fetiță de cîțiva ani.

Pe urmă, durerea aceasta s-a alinat. S-a topit în durerea cea mare a tuturor şi în alinarea tuturor care au pierdut un copil, un frate, un părinte ori un soţ, pe lista nesfîrşită a morţilor de război. Au venit altele mai mărunte. Văduva feciorului s-a simţit chemată spre Bucureşti, s-a strămutat acolo, şi-a întocmit altă gospodărie, a aflat alt bărbat, să ţină loc de tată Lolei. S-au împăcat amîndoi şi cu aceşti ghimpi ascuţiţi şi mărunţi ai vieţii. Dar acum îi încerca a doua durere mare. Bătrînul nădăjduise că nepoata va lega firul rupt. Va prelua, la facultate, studentă, patima lui pentru istorie, documente, zapise şi urice, s-o ducă mai departe, să ajungă şi ea profesoară, poate să desăvîrşească tot ce n-a îndeplinit el, tipărind studii şi cărţi, cum s-au ivit îndestule cercetătoare şi de partea femeiască a cărturărimii. Nimic, din toate ! O simţeau înstrăinată... În ultimele vacanţe, Lola nici nu mai venise să-şi vadă bunicii. O dată examene, altă dată bătăi, a treia oară o răceală, a patra oară nici o explicaţie... S-au bucurat cînd au primit veste că s-a hotărît, în sfîrşit, să vină ; că şi-a amintit, în sfîrşit, de dînsii. Iar în gară, le-a sărit de pe treptele vagonului o necunoscută, o făptură care i-a uluit din prima clipită şi pe care, de atuncea, zadarnic se trudesc s-o înţeleagă. Vine, pleacă, se-ntoarce, rîde, tace, nu răspunde la întrebări, pare dusă pe gînduri şi începe să cînte la pian ; toate într-un vălmăşag capricios, care le scapă.

Acum s-a închis în camera ei şi tace. Mîncările pregătite de cucoana Veturia, după gustul copilei din celelalte vacanţe, s-au ars, s-au afumat, s-au răcit.

Bătrînii se simt parcă mai singuri.

Conu Iordăchel ar trece în biblioteca lui, unde e cald, o lumină plăcută şi moale, lumina lămpii vechi cu globul translucid şi bec electric, în rafturi cărţi cu legături vechi, pergamente şi suluri de tinichea cu acte răzăşeşti Ar fugi îndată de prezentul ingrat şi încîlcit, crud, chinuitor, scufundîndu-se în lectura unei hronici, unde toate, cel puţin, se desfăşoară clar, cu un fir logic. Dar nu se-ndură s-o lase pe cucoana Veturia singură, în sufrageria pustie.

Cuana Veturia ar trece în iatacul ei, să citească un roman de Lamartine ori să-şi găsească de lucru, scoţînd din nou albumul cu fotografiile feciorului mort în război,

unde viața lui stă scrisă filă cu filă, de la copilul culcat în pielea goală pe perne pînă la sublocotenentul rezervist, în uniforma nouă, cu care a plecat să nu se mai întoarcă. Dar nu se-ndură să-l lase pe conu Iordăchel singur, în sufrageria pustie.

Își spun și acum „mata". N-au ridicat niciodată glasul, chiar de cînd conu Iordăchel a început să nu mai audă decît anevoie (sînt aproape douăzeci de ani de atunci); se înțeleg din vorbe mai mult șoptite decît spuse cu glas tare.

Stau singuri, știu ce gîndesc, își ocolesc ochii de frică să nu aibă a-și spune gîndul acela. Iar între dînșii e un tacîm neatins.

În această tăcere, a izbucnit la fereastră glasul și gălăgia celor cinci urători.

— Copiii aceștia și-au pierdut mințile !... se alarmă coana Veturia. Nu mai au casă ? Nu mai au oare pe nimeni să îngrijească de dînșii ?... Pot să răcească... Poate să li se întîmple ceva... Du-te mata și le dă... Spune-le să se liniștească pe la casele lor.

Coana Veturia, tăcută din fire, vorbise mai mult și mai repede decît îi era obiceiul, cu un fel de ușurare.

Așa risipea gîndul dintre ei.

— Dă-mi mata bani, eu nu mai am... mărturisi Iordăchel Păun, scuturîndu-și punga, din care se rostogoliră pe fața de masă cîteva monede vechi de pe vremea împăratului Vespasian și a lui Carol Quintul, a lui Despot-vodă.

Au împlinit suma. Au dat-o urătorilor. Urătorii au primit-o, cu toată hotărîrea spontană și generoasă a bădiei de a vesti, dezinteresat, celui mai de ispravă om din tîrg, începutul de an nou, cu alte nădejdi și bucurii.

— Nu puteam să nu primesc, măi, că pe urmă se supăra, și pe conu Iordăchel i-un păcat să-l superi, măi ! De-acuma hai pe la bordeiele noastre, măi, c-am adunat peste două sute de lei, să trăiască don' colonel Țibică, măi, că el a avut mînă bună, măi !

În noaptea albastră și înaltă, pașii celor cinci omuleți au scîrțîit pe zăpada încremenită de ger, din ce în ce mai slab, depărtîndu-se spre sălașurile scunde și întunecoase de mahala.

Bătrînii s-au aflat din nou față-n față, cu tacîmurile nepoatei înstrăinate între dînșii, așteptînd fiecare să se ridice întîi celălalt.

Pendulul bătu ceasul unu după miezul nopții.

Au înălțat amîndoi ochii. Și amîndoi și-au știut gîndul, amintirea, durerea deșteptată.

Exista acolo o crăpătură în cristalul pendulului, rămasă așa de treizeci de ani. O ispravă, una din rarele isprăvi ale copilului care-a fost întotdeauna ascultător și blînd, cu toată ascultarea și blîndețea lor, a amîndurora, adunată în el. Era tot într-o seară de An nou. Venise în vacanță. Aveau musafiri la masă. El s-a urcat să potrivească pendulul după cronometrul lui, proaspăt cumpărat din București. A lunecat. A lovit cu cheia în cristal. Și s-a ales cu o spaimă și cu o zgîrietură. De treizeci de ani, pendulul bate fără greș, fără grabă și fără întîrziere, aceleași ceasuri și ceasuri. Iar o inimă omenească nu mai bate și nu mai este. Și altă inimă, care ar fi putut să țină locul aceleia, e din ce în ce mai străină și mai neînțeleasă.

Ochii lor păreau că privesc înaintarea rotundă a minutarului, poate cristalul plesnit. Priveau însă mai departe, într-un nevăzut, care nu are nici început, nici sfîrșit, nici o măsurătoare. Într-un gol unde se simțeau singuri, care îi împresura și-i îndemna să-și strîngă unul în altul oasele lor bătrîne.

Cucoana Veturia s-a ridicat cea dintîi. Dar s-a oprit în picioare, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, îndreptînd urechea.

La poartă claxonă un automobil. Se auzi portiera trîntită, pe urmă portița scîrțiind, pe urmă pași pe zăpadă, pe urmă soneria de la ușă.

— Aceasta ce poate să mai fie ? se minună Iordăchel Păun. Să știi mata că s-a întîmplat ceva.

Era deprins să fie chemat numai la întîmplările altora. De astă dată, nu se întîmplase nimănui nimic.

În ușa deschisă, apăru surizător Anibal Sava, feciorul domnului prefect Emil Sava, student bucureștean, și foarte precoce charlestonist. Căută mai întîi peste umărul lor. Rosti contrariat :

— Cum ? Singuri ?

Apoi își dădu socoteală că n-a respectat tot ritualul civilizat. Izbucni în rîs :

— Mă iertați. Sărut mîna, cucoană Veturia ! La mulți ani și Anul nou cu bine, coane Iordăchel ! Vă miraţi ce caut la ceasul acesta ?... Pot să vă răspund imediat. Chiar de asta am venit, să vă spun imediat... Am venit s-o iau pe Lola... Pe domnișoara Lola... Am scrisoare de la *maman*. Am scrisoare de la *papa*. Autorizația părinților, măcar că nu mai sînt minor !

Anibal Sava scoase scrisoarea doamnei și domnului Emil Sava, căută cu ochii un scaun, nu așteptă invitație și se instală aprinzînd o țigară și zvîrlind fumul în nasul bătrînilor.

Întrebă, rîzînd :

— E în regulă ? Semnături autografe .. Dumneata te pricepi în materie, cucoane Iordăchel !

Bătrînii se priviră, cercetîndu-și părerea din ochi.

Doamna și domnul prefect Emil Sava rugau în scrisoarea lor pe doamna și domnul Iordăchel Păun, să permită domnișoarei Lola Păun, chiar la această oră tîrzie de noapte, participarea la petrecerea familiară și dansantă de la doamna și domnul prefect Emil Sava. Doamna și domnul Emil Sava puneau domnișoarei Lola Păun automobilul la dispoziție, iar pe doamna și domnul Iordăchel Păun îi asigurau că nepoata domniilor-lor se va amuza ca în casa unor onorabili părinți de familie.

— Sînt în regulă ? continuă să rîdă Anibal Sava, admirîndu-și lacul intact al pantofilor, pentru care lucru își răscrăcărase picioarele pînă în mijlocul sufrageriei. Bineînțeles, n-are peceți și sigilii, coane Iordăchel... Dar a trecut vremea peceților și sigiliilor...

— Mă tem că e bolnavă... indispusă... Nici n-a vrut să iasă în astă-seară din camera ei... De altfel, cred că doarme.

Cucoana Veturia epuizase argumentele. Cuconu' Iordăchel mai învocă unul ; cel mai decisiv :

— Și nici nu e o oră cînd o fată poate pleca singură de-acasă.

Tînărul ascultă aceste argumente cu impasibilă siguranță :

— Acestea toate nu înseamnă nimic... Încercați numai să-i spuneți că am sosit cu o invitație de la *maman* și de la *papa*. Vă asigur eu că nu are să mai fie indispusă... Cît despre oră ? Înadins *papa* și *maman* n-au voit să v-o ia mai devreme, ca să petreacă și în familie...

— Să încercăm... ceda în silă coana Veturia, agățîndu-se de speranța că Lola are să se mai simtă încă tot atît de indispusă că acum trei ceasuri, că poate doarme, că poate are să refuze.

— Încercați ! rosti Anibal Sava, ridicîndu-se de pe scaun.

Scoase tabachera plată de argint și o oferi deschisă lui conu Iordăchel.

— Mulțumesc, tinere ! Nu fumez ! refuză sec Iordăchel Păun.

Abia sfîrși de spus și deschise cutia lui veche, răsucind o țigară cu degetele care-și pierduseră calmul tacticos din totdeauna. Anibal luă notă și constată cu un surîs zeflemist :

— Adică fumați !... Dar nu fumați din țigările tinerilor, coane Iordăchel... Aceasta ați vrut să spuneți ?... Văd că v-am supărat și nu știu de ce. Hai să ne împăcăm !

Tînărul întinsese voios mîna. Conu Iordăchel Păun nu-și găsea în buzunări chibriturile și deci nu putea întinde nici una din mîinile ocupate.

Anibal Sava oferi bricheta. Luă loc iarăși pe scaun, răschiră picioarele și urmări cu privirea colacii de fum în tavan.

— Dacă nu mi-o dați, stau aici pînă mîine. Uite, nu mă mișc de pe scaunul acesta...

Conu Iordăchel Păun își aminti că n-a citit gazeta, deși el n-o citea niciodată și o aducea acasă numai pentru coana Veturia.

Pendulul măsură minutele cu tictacul lui indiferent.

Apoi se auzi o ușă trîntită și încă una. Năvăli Lola, gata îmbrăcată, cu pălăria pe cap și cu șoșonii în picioare.

— Ce surpriză ! bătu din palme. Am fost gata destul de repede ? Zece minute pe ceasornic !... Pa și pa !

Sărută din fugă obrajii bătrînilor, nu dădu nici o explicație, nu-și pierdu timpul prețios cu nici o mulțumită. Tropăi pe scări, flutură cu mîna un grăbit „noapte

bună" ; pe urmă, fiindcă afară era lunecuș, apucă strîns brațul lui Anibal Sava.

— Au rămas paf moșulicii ! începu să rîdă, după ce s-a urcat în automobil... Închipuiește-ți !... Cînd am văzut că nu vii și nu vii, am crezut c-ai uitat și m-au apucat dracii...

— Dar nu se putea, Lola ! Nici pentru ai mei nu se putea, nici pentru ai tăi... Ți-am lăsat timp să stai și cu dînșii...

— Chiar c-am și stat ! Ca să înceapă iar cu poveștile lor de pe vremea lui Pazvante. M-am închis în odaie, am fumat și am citit scrisori...

— Scrisorile lui Bob ? întrebă cu gelozie Anibal.

— Bob ! Încetează o dată cu Bob. Ți-am spus că s-a isprăvit cu el. *Finis !*[20] Scrisorile lui le-am rupt, le-am ars... Ah ! Ai răbdare... Miroși a vin... Stinge mai întîi plafoniera... Vezi ? Nici n-am dat cu roșu pe buze... Dar înainte de a ajunge, să aprinzi tu becul, ca să-mi refac mutra...

Mîna apăsă butonul. Plafoniera se stinse. Automobilul străbătu, în noaptea deșartă, orașul patriarhal, pe o stradă și pe alta, pe drumul cel mai lung, cum primise din vreme ordin șoferul domnului prefect.

— Ah ! Parcă ești Bob ! exclamă tîrziu glasul Lolei. Cînd ai să te lași o dată de obiceiul acesta ?...

CARTEA A PATRA

„Cu anevoie m-am tîrît pînă la Luvru şi m-am prăbuşit aproape de intrare, în măreaţa sală unde se află, pe soclul ei, preaslăvita zeiţă a frumuseţii, iubita noastră doamnă din Millo. Am zăcut îndelung timp aşa la picioarele ei şi am plîns atît de amar, încît şi o piatră s-ar fi înduioşat. Ea privea în jos, spre mine, cu milă, dar totodată cu atîta disperare, de parcă voia să spună : «Nu vezi că n-am braţe şi că nu-ţi pot ajuta ?»"

HEINRICH HEINE

Capitolul I

IDELE LUI MART

Un vînt fluid şi sonor a topit într-o singură noapte nămeţii.

Iar a doua zi, oraşul s-a deşteptat cu ferestrele învăpăiate de un soare primăvăratic, aprins pe vîrful Călimanului ca un lampion, şi cu uliţele prefăcute în canaluri şi canalete veneţiene.

Căci toate se petrec în univers după o anume lege.

Această lege a şi explicat-o îndată Grigore Panţîru la masa cafenelei „Rinalti", în auzul şi spre consolarea caracudelor.

Intrase şi ieşea foarte aferat domnul primar Atanasie Blîndu. Purta pe obraz un proaspăt tatuaj de şef indian şi ascundea în buzunarul jiletcii lista de cumpărături, unde Ans îi amintea lui Puciu să comande tortul, pateurile şi saleurile pentru invitaţii de la dejun şi-l avertiza că s-a epuizat provizia de H_2O minerală, menţiona o provizie respectabilă de icre moi şi tescuite, de somon afumat şi lichior. Se mai aflau acolo nelipsitele reflecţii şi ameninţări foarte ireverenţioase la adresa unui respectabil părinte de comună, care l-au grăbit pe Puciu să caute alt loc de lectură, mai ferit de nişte ochi atît de iscoditori ca ai lui Grigore Panţîru şi Picu Hartular.

Dar conu Grigore i-a tăiat calea cu pipa.

Semnul fusese scurt, discret, însă, cu o putere oarecare magică. Grigore Panţîru ridicase coada lulelei abia de-un lat de palmă deasupra mesei din ungherul ferestrei. Şi traiectoria prelungită în invizibil ca o barieră materială a retezat retragerea domnului primar.

Puciu s-a poticnit, a suspinat şi a făcut faţă inamicului — o faţă brăzdată de preafrumoase zgîrieturi ovale şi descrescende.

— Ce-a dat strechea-n tine, Tănăsică, de-ai prins a zburda dis-de-dimineaţă ? a mormăit Grigore Panţîru în barba flocoasă.

Domnul Atanasie Blîndu îşi justifică precipitarea în formule eliptice :

— Streche-a dat în primăvara asta de-afară ! În soare şi-n vînt ! Nu vedeţi ce scandal ? Ce, nu mai avea timp hel-bet înainte ? Nu putea s-o ia mai pe-ndelete ? Pe uliţe, gîrle ! În piaţă, iaz ! Toate-n douăsprezece ore... Pe urmă, opoziţia strigă : „Circul sub apă ! Circulaţia imposibilă !“ Poftească dumnealor s-o rezolve, să-i văd !... Şi tocmai azi, Ans : invitaţi, masă, musafiri Bucureşti, tîrguieli, comenzi... E ceva teribil ! Vă spun că e ceva teribil !

Grigore Panţîru înalţă coada pipei în gest de pacificare :

— Domol ! Fii calm, Tănăsică ! Nu te potrivi !...

— Cum să nu mă potrivesc ? Vine domnu' Picu şi-mi face opoziţie în consiliu : circulaţie imposibilă, scandal !

Domnul Picu îşi admira degetele albe şi lungi, inelul cu piatra de culoarea ochilor de iepure de mosc.

— Pentru circulaţie am eu de făcut o propunere în şedinţa consiliului, coane Tănăsică... Te rog chiar să ne convoci în şedinţă extraordinară.

— S-auzim ! Cu plăcere... căzu cu inocenţă în cursă domnul primar, bucuros că i se oferă prilej să încheie armistiţiu cu adversarul cel mai acerb din consiliu, cu toate că se aflau în vizită şi cu toate că Picu era în graţiile doamnei Clemence.

— Scriem la Hamburg.

— Cum asta ? Ce fel de Hamburg ? se minună domnul Atanasie Blîndu. Ce-avem noi de-a face cu Hamburgul ? Unde sîntem noi şi unde-i Hamburgul ?

— Hamburg, situat pe Elba ! Unul din cele patru oraşe hanseatice. Port cu un milion două sute mii de locuitori...

— Ei, şi ?

— Sediul companiei *Hamburg-America-Line.*

— Ei, şi ?

— Ei, şi — ei, şi ? Scriem la compania de navigaţie şi concesionăm transportul de călători şi de mărfuri. Luăm comision şi împărţim !

— Îl vezi ? se văicări domnul primar. L-ai văzut ? L-aţi auzit ? Dumnealui face haz, mă ia la sigur şi îşi bate joc. Pe urmă-n consiliu, mie-mi cere soluţii... Soluţii ? De unde soluţii ?

Domnul Atanasie Blîndu se uită împrejur, la mese, sub mese ; la scaune, sub scaune ; la cele patru tablouri din pereţi, reprezentînd patimile gelosului Othello ; la oglinda împîclită, reflectîndu-i chipul fantomatic al lui Montezuma, regele Mexicului, cu tatuajul de război înainte de a porni să-l înfrunte pe Fernand Cortez. Se uită la galantarul lui *signor* Alberto şi la părul creţ de astrahan al lui *signor* Alberto.

Nicăieri nu se afla nici o soluţie.

Prăjituri, tablouri de pe vremea lui Giuseppe Rinalti I, scrumiere, linguriţe, pahare, amfora cu dragele decolorate, cutii cartonate de bomboane, afişul turneului Tănase — orice se afla unde îndrepta ochii, în afară de soluţii.

— Fii pe pace, Tănăsică ! îl linişti Grigore Panţîru. Nu-ţi uza tu meninginea pentru soluţii. Tot n-ai să le afli tu... Iar cetăţenii n-au a se plînge. Aşa a fost lumea şi tîrgul de cînd dealul Călimanului şi de cînd jos, în mahalaua Trascău şi în calicime, în fiecare toamnă şi primăvară se abat inundaţiile, de nu mai pot ieşi oamenii din gloduri şi din apăraie. Aşa au apucat — şi aşa vor pătimi pînă la moarte ! Ce eşti tu, sfîntu' Sisoie, să săvîrşeşti minuni şi să schimbi o rînduială care durează de pe vremea lui Mitru Căliman ?

— Asta le-o spun şi eu ! Dar m-ascultă ? M-ascultă ?

— Mai spune-le şi au să te-asculte... Ce-ar fi, adică ? Cu asemenea lumină şi cu asemenea cer, cu gălăgia vrăbiilor în crengi şi cu ghiocei la butonieră, toţi ar privi numai în sus. Şi ar începe să zburde cum te-am văzut pe tine zburdînd şi cum zburda mai adineaori, cu nările-n vînt, chiar gloaba de la birja lui Avram Barbarossa. Aşa,

bălţile tale şi noroaiele îi întorc cu ochii pe pămînt. Îi readuc la realitate. Trebuie să bage de seamă unde calcă... Îşi aduc aminte că viaţa nu le-a fost lăsată de Dumnezeu ca s-o zburde. Nu-i aşa, caracudelor ?

Caracudele recunoscură cu mîhnire că, într-adevăr, viaţa şi nici primăvara nu le-au fost lăsate de Dumnezeu ca să zburde. Copiii cer ghete, nevasta pălărie de pai ; pardesiul se cere întors a doua oară pe faţa care devenise dos şi iarăşi va să fie acum faţă.

— Aceasta se numeşte legea compensaţiunii ! declară conu Grigore. Nu eşti tu de vină. Nu stă scrisă în programul de gospodărie al guvernului. Cînd sînt prea urîte bălţile tale de jos, după ce-ai înotat prin hîrtoape ridici ochii în sus şi te consolează curăţenia cerului. Cînd prea albastra şi splendida frumuseţe a cerului te împinge la zburdat, te uiţi unde pui piciorul şi te-ai liniştit. Ţi-a trecut pofta ! Poţi.s-o invoci aceasta în consiliu, Tănăsică !

— Vă arde să rîdeţi şi să glumiţi ! reveni la vechea sa jelanie domnul Atanasie Blîndu. Alţii zburdă şi eu...

— Lasă că şi dumneata ai zburdat, zburzi şi ai să mai zburzi, acasă. Noi zburdăm aici. Tot legea compensaţiei şi a lui conu Grigore... rosti cavernos Picu Hartular, despăturindu-şi şi împăturindu-şi batista parfumată, să-i potrivească monograma.

Domnul Atanasie Blîndu dădu să plece, pipăindu-şi şi el, printr-o îndepărtată asociaţie de idei, lista împăturită din buzunarul vestei.

Grigore Panţîru îl fixă însă pe loc, cu coada imperativă a pipei :

— Deocamdată să priponiţi dealul Călimanului, dumneata, Tănăsică, şi cu Emil Sava al dumitale ! Să-l priponiţi, că toată lutăria are să înceapă a veni la vale cu puhoaiele.

— Ce pot eu ? Ce putem să facem ? ridică domnul primar mîinile către cerul de dincolo de tavanul cofetăriei „Rinalti".

Aşa, auditoriul avu prilej să constate că domnul primar era asortat în tatuaj. Motivele arabescurilor de pe obraz se repetau pe mîini.

— Nu te mai preface ! îl privi apăsat Grigore Panţîru. Cu asta, nu mai glumesc. Ştii foarte bine ce vreau să spun !

— Nu ştiu nimic, coane Grigore.

Grigore Panţîru îşi scărmănă barba flocoasă şi îşi schimbă glasul, redevenit deodată al dascălului supărat pe catedră, cînd descoperă germenele unei scîrbe omeneşti la un elev :

— Ascultă, Blîndu Tănase ! Mi-ai fost elev. Te ştiam bleg, greu de cap... Dar băiat de ispravă... Bun şi prost. Acum văd că, pe lîngă Emil Sava, ai început să devii şi tu un pezevenghi ca el... E prea tîrziu, eşti prea bătrîn ca să înveţi meseria asta...

— Coane Grigore...

Inconştient, vocea domnului primar luase tonul milog al elevului Blîndu Atanasie, cînd se ruga domnului profesor Grigore Panţîru să-i dea media de trecere la sfîrşit de an.

— Coane Grigore, uite, zău... E toată lumea asta de faţă...

— Tocmai fiindcă e toată lumea asta de faţă, ţin să ţi-o spun aci, cu toată lumea asta de faţă. Aţi pus la cale o nouă porcărie... Se află din întîmplare, în tîrgul vostru — vezi că spun al vostru, nu al meu — se află doi oameni de ispravă. Ba, încă şi mai din întîmplare, unul e chiar din partidul vostru. Iordăchel Păun şi Sandu Buhuş. Sandu Buhuş, picat din sărmana lui candoare la voi, îi hîrdăul cu scîrna din care vă hrăniţi voi. S-au apucat amîndoi de-o treabă de unde nu cîştigă nimic. Aşa, pentru plăcerea lor şi pentru folosul tîrgului. Au făcut pregătiri să împădurească dealul Călimanului. Au adunat ceva bani. Au ridicat planuri de amenajare... Cunoşti aceasta ?

— Cum să nu cunosc ? Fac parte doar şi eu din comitet. Fac parte de drept...

— Tocmai ! Şi fiindcă aşa de bine cunoşti, te-ai grăbit, cu Emil Sava al tău, să puneţi altceva la cale.

— Nu ştiu nimic ! se apără domnul primar. Pe onoarea mea că nu ştiu nimic.

— Lasă-ţi onoarea să ţi-o păzească blînda ta. Onoarea ta n-are ce căuta aici. Dacă nu ţi-ai mîncat-o încă singur, are să ţi-o mănînce Sava... Sau blînda ta... Se găseşte cine. Du-te şi te uită-n oglindă... Ai un cap făcut ca să-ţi mănînce alţii onoarea. Tu cu ponoasele şi alţii cu foloasele. Acum mergi şi-i spune lui Sava ; raportează-i exact. Spune-i că dealul de colo, îl vezi ?

Inocent, domnul primar privi pe fereastră la dealul Călimanului lutos şi ud, ca şi cum de data aceasta îl vedea întîia oară.

— L-ai văzut ?... Spune-i că se poate întîmpla, matahala asta, să-i mănînce lui capul.

Grigore Panţîru eliberă fostul elev cu un semn al pipei, reeditînd gestul roman pentru slobozirea sclavilor. Domnul Atanasie Blîndu se zvîrli în maşină, navigînd pe uliţele fluviale ale oraşului după treburile şi datoriile sale, muncindu-şi gîndul să afle despre ce porcărie e vorba şi pipăindu-şi din cînd în cînd, în buzunarul jiletcii, lista împăturită a lui Ans. Era, într-adevăr, un om prea împovărat cu prea diverse îndatoriri şi cu mintea prea neajutorată pentru atît de complicate răspunderi.

În urma sa, caracudele de la masă abia acum aflară, din continuarea dezbaterilor dintre conu Grigore şi Picu Hartular, că, în mare taină, prefectul şi asociaţii lui de la Piscul Voievodesei au făcut demersurile cuvenite pentru a cumpăra dealul Călimanului pe socoteala societăţii, în vederea unor îndepărtate sondaje petrolifere.

— Atunci are s-aducă belşug aici, coane Grigore ! îndrăzni să-şi exprime himerica speranţă un Caracudesc oarecare.

Grigore Panţîru îl privi cu scîrbă, atît de stăruitor, încît Caracudescu îşi pipăi cravata şi îşi verifică nasturii de la pantaloni.

— Şi tu ai să te procopseşti din belşugul acela, hai ? Chiar ai şi mutra !... Nici tu, nici comuna. Nici măcar dobitocul de Tănase, care el mai cheltuieşte încă din moştenirea părinţilor cu politica. Poveste veche, de alţii ştiută

și pricepută încă de astă-toamnă !... Belșugul acela are să treacă de-a dreptul în buzunarul tîlharului pe măsură mai măruntă, care e Emil Sava al vostru. Iar tu ai să ieși în fruntea haimanalelor la alegere, cu masalale, să strigi : „Trăiască conu Emil, că de la el mîncăm pîinea și sarea !...“ Numai că, atunci, ai să fii cu pantalonii mai rupți în cur !

Caracudescu pleoă nasul în pămînt, redus la justa sa valoare. Alții — Caracudieă și Caracudovschi — găsiră mai prudent să se strecoare de la masă, pentru ca nu cumva domnul prefect Emil Sava să fie pus în cunoștință că au participat, fie chiar numai ca muți și imparțiali auditori, la o discuție unde onoarea sa fost-a atît de brutal șifonată. Grigore Panțîru însă respinse îndată de la sine aceste chestiuni. Lui îi era totuna dacă dealul Călimanului va înverzi într-o primăvară cu lăstari de fagi și de paltini sau se va popula cu cipreșii negri ai sondelor ; dacă va luneca la vale tîrît de puhoaie să acopere tîrgul sau dacă îl va acoperi numai pe domnul prefect Emil Sava.

Legă un fir întrerupt de gînduri. Se uită îndelung la Picu Hartular, la figura lui scofîlcită, cu pielea de sugativă pală și cu ochii lui de culoarea pietrei de la inel, cufundați în găvanele osoase. Îi netezi cu coada pipei cocoașa peste pardesiul de stofă englezească, așa cum ar fi alintat cu vîrful bastonului un cățel al nimănui și schilod de pe stradă :

— Ai, Picule ? Numai tu nu intri în legea compensației...

— Am asta, coane Grigore...

Și ridică buzele, arătînd dinții.

Conu Grigore rîse în barba flocoasă cu o vădită compătimire :

— Colți ? Ai colți ? Au devenit colți de mucava, Picule !... Nu mai știu să muște... Încearcă și nu mai pot. Iar mîine, nici n-au să mai încerce... Aceștia numești tu colți ?

Picu Hartular voi să răspundă ceva. Dar intră Tudor Stoenescu-Stoian și amîndoi își strînseră mîna. Fără să se privească în ochi.

Grigore Panțîru își îndopă pipa cu un rînd nou de tutun, se lăsă pe spătarul scaunului cu mîinile vîrîte în găurile de mînecă ale vestei, privindu-i cu o mare atenție ; încordată și nu imparțială.

Figura lui hirsută nu trăda nimic din gîndurile de sub craniul învălurat cu bulbi asimetrici. Însă Tudor Stoenescu-Stoian n-avea nevoie să-i citească în cuget. Cunoștea în ce parte precumpănește simpatia omului acestuia temut, cunoștea că dinții lui nu sînt de mucava și îl îngrijora răbdarea mai amenințătoare decît un atac direct, cu care îl cruța încă, rezervîndu-și cine știe ce ceas potrivit.

— Ai auzit, Todiriță ? întrebă, cu o suspectă bunăvoință în glas, conu Grigore, amintindu-și un fapt de prea infimă importanță. Tot țineam să te-ntreb și tot am uitat. Ai auzit că Giuseppe al lui *signor* Alberto ar fi trimis o lucrare la nu știu ce concurs de la Roma și că ar fi primit știrea că lucrarea i-a fost laureată ?... E destul de interesant și, pentru tine, destul de lăudabil...

— Lăudabil ? De ce, coane Grigore ? se miră stingherit și cu mare circumspecție Tudor Stoenescu-Stoian.

— Să-ți spun mai încet, ca să nu m-audă *signor* Alberto al nostru și să-ți faci un inamic pe viață din el...

Grigore Panțîru se plecă într-adevăr și-i vorbi cu glasul scăzut, ca și cum, într-adevăr, erau destăinuiri care nu trebuiau s-ajungă la urechea lui Alberto Rinalti :

— E lăudabil, dragă Todiriță, fiindcă sînt sigur că ai contribuit și tu la acest succes cu ceva... Nu-nu ! Nu clătina din cap. Dacă nu cunosc exact chestia, o pot foarte bine reconstitui. Ce naiba ? La ce mai servește calculul probabilităților ? Astfel, nu știu și totuși aș pune mîna pe cruce că așa au fost lucrurile. Încearcă să negi ! Mai întîi s-a prezentat la tine *signor* Alberto. Ca un părinte egoist și înapoiat ce e, a venit să te roage să-i descurajezi băiatul de la asemenea veleități. Să rămînă la tejghea !

Mai apoi, tu, în loc să dai urmare acestor socoteli monstruoase, dimpotrivă, l-ai chemat pe Giuseppe Rinalti la tine, l-ai ajutat la lucrarea lui, i-ai dat ici o sugestie, dincolo l-ai făcut să renunțe la o copilărie de-a lui... Așa, o parte din lauri ți se cuvin de drept și ție, vezi însă, nu te apuca să ronțăi din ei !... Nu sînt un aliment recomandabil, chiar pentru poeți și romancieri. Toți cîți au mîncat salată de lauri au sfîrșit-o rău. Laurilor le stă bine cunună pe cap, nu în burtă, tinere prieten. În burtă-s cam indigești și pernicioși.

Tudor Stoenescu-Stoian tăcea, cu privirea împrăștiată, răsucind între degete scrumiera de pe masă, care tocmai înfățișa o priveliște florentină lipită sub cristal.

— Te-nțeleg, reluă cu aceeași blîndețe feroce Grigore Panțîru. Ce joci tu acolo, în mînă ? Citește, că sînt cam miop și nu-mi găsesc ochelarii.

Nu era miop ; nu purta ochelari.

O știa foarte bine Tudor Stoenescu-Stoian. Știa și conu Grigore că Tudor Stoenescu-Stoian o știe. Dar așa, tortura lui era mai savantă.

Și Tudor Stoenescu-Stoian citi :

— *Firenze... Loggia dei Lanzi...*

— Tocmai !... Pentru tine aceasta nu însemna nimic. Nu-ți spunea nimic... O scrumieră ca oricare alta, datînd, prin cine știe ce capriciu, tocmai de pe vremea lui Giuseppe Rinalti, celălalt Giuseppe, bătrînul, pe care l-am găsit eu aici, cînd am venit tînăr ca tine, mai tînăr ca tine... Uite, îmi amintesc bine acum... Despre această Florență îmi vorbea el atunci cu mare aprindere... Și începeam să regret că eu m-am înfundat aici, că puține șanse mai aveam să ies de-aici și că totuși această Florență exista departe de mine și fără mine, cu palatele ei și cu statuile ei, cu grădinile ei și cu piețele ei, cu catedralele ei și colinele ei : *Palazzo Pitti, Palazzo Strozzi, Palazzo Vecchio, Piazza della Signoria,* cu această *Loggia dei Lanzi, Boboli, Fiesole* et caetera. Îi invidiam pe cei care se mai puteau duce acolo, în vreme ce eu rămîneam aici, cu dealul Căli-

manului în față... Aveam atunci, bineînțeles, un alt grad și cu un mobil mai vulgar, aproape sentimentele de astăzi ale doamnei Adina Buhuș... Iar tu ! Tu nici un moment n-ai stat la șovăială să ajutori pe altul, ca măcar altul să-și împlinească această aspirație... După cît am auzit eu, Giuseppe Rinalti e chemat să se prezinte la toamnă... Și va rămîne acolo pînă la sfîrșitul studiilor. Șase, șapte, opt ani, zece chiar... Dacă are talent și dacă n-ai contribuit tu cumva mai mult decît trebuie la lucrarea lui, își va face, poate, acolo o situație de scriitor. Și e altceva să ai o situație de scriitor la Florența, la Milano, la Roma, la Neapole, decît aici, la masa caracudelor... Că l-ai ajutat tu să ajungă la asemenea perspective, pe el, un obscur și-un fecior de cofetar-cafegiu, e o faptă, dragă Todiriță, o faptă care din partea mea te dispensează să mai scrii romane. Ești absolvit ! Nu-ți mai bate capul. Un scriitor, doi, zece — găsești pe toate drumurile. Un om, e mult mai rar de aflat. Despre Diogene n-am auzit că l-ar fi găsit. măcar că l-a căutat o viață întreagă cu lumînarea. Și de-atunci n-am auzit să-l fi aflat alții, fără lumînare și fără să-i cheme Diogene... Cine să-și imagineze că mi-a fost rezervată această plăcere tocmai mie și că am să-l găsesc tocmai la masa aceasta, numită a caracudelor ? Îți spun drept, Todiriță ! Mi-ai făcut o mare, o foarte mare plăcere. Mi-ai întărit o convingere a mea, un presentiment. de cînd te-am văzut întîia oară sosind. uite, la masa cea de-afară...'

Mîna păroasă a lui Grigore Panțîru apăsă umărul lui Tudor Stoenescu-Stoian, grea ca o mînă de detectiv pe umărul unui răufăcător demascat : „În numele legii. ești arestat !"

Dar era numai o bătaie prietenoasă pe umăr.

Lui Tudor Stoenescu-Stoian, de cînd a sosit în orașul acesta, la masa cea de-afară, nu î s-a întîmplat o singură dată să-l împresoare și să-i dea asalt asemenea măsluiri ale intențiilor și faptelor sale. De zece, de o sută și poate de o mie de ori ! Toată fața lui era acum măsluită. Și-o măsluia, și-o măsluise singur. I-o măsluiau ceilalți.

care-i luaseră de bune născocirile din prima zi : Sandu şi Adina Buhuş, Iordăchel Păun, caracudele. Însă de această dată, credulitatea prefăcută a lui Grigore Panţîru nu-l mai încerca vag cu o vagă mustrare, repede zvîrlită departe. Era o ameninţare. Unde voia s-ajungă ?

Îşi sorbi paharul de vermut-sifon pînă la fund. A început să devină execrabil vermut-sifonul lui *signor* Alberto ! Amar şi medicinal.

Toate sînt execrabile în cofetăria-cafeneaua aceasta de provincie. Oamenii, băutura, aerul îmbîcsit. Va da tot mai rar pe aici ; cît se poate mai rar.

Scoase ceasornicul şi îl confruntă cu pendulul lui *signor* Alberto.

— Uitam ! îl reţinu încă un moment conu Grigore. Mă gîndesc ce-ar fi fost pe tine să-i rătăceşti caietul băiatului, să-l pierzi, să nu-l poată trimite la timp, să ştii că din pricina ta se schimbă destinul unei vieţi ?... Cu o nenorocită ca Laurenţia Iancovici, mereu cu mintea la Ionică al ei, s-ar fi putut întîmpla şi asta... Găseşte caietul... Nişte hîrtii... Iarnă ! Focul în sobă !... Nu ştiu cine ar fi fost mai de plîns atunci ?... Giuseppe Rinalti rămas la baclavalele şi cataifurile lui *signor* Alberto, sau tu, muncit de conştiinţa ta ?... Eşti grăbit ? Acum poţi să te duci !

Grigore Panţîru scutură pipa de marmura mesei, repetînd, subliniind fără nici un rost :

— Acum poţi să te duci...

— Ce-a fost cu acest concurs şi cu lucrarea băiatului lui *signor* Alberto ? întrebă curios Picu Hartular, care toată vremea tăcuse, privind pe fereastră peisajul lacustru din stradă.

— Pe tine nu te interesează. Nu-i treaba ta... Tu pregăteşte-ţi colţii ! Treci pe la Frühling dentistul, să ţi-i pilească. Poate vei avea nevoie de dinşii. Pînă atunci, lasă-mă pe mine... Eu am măsele oltenești.

Aşa s-au anunţat Idele lui Mart, tulburi şi încărcate de ameninţări, în tîrgul tihnit de la poalele Călimanului.

Soarele și vînturile primăverii au desfoiat mugurii, au pavoazat în cîteva zile livezile cu flori albe de cais, și de cireș, și de vișin, și de măr. Cu flori roze de piersic. Pîrâul din zăvoiul cu plopi și cu sălcii, care poartă un nume atît de urît — Poarca — și-a dat în petec și-n nume, ca în fiecare început de martie. A puhoit peste țărmuri, s-a revărsat în cartierele calice, a măturat cîteva coșare, bojdeuci, pătule și garduri din mahalalele încercate de-o iarnă cumplită.

Domnul Atanasie Blîndu a împărțit oarecare ajutoare la cetățenii înscriși în registrul partidului și celorlalți alegători, infideli, consolări platonice. Domnul prefect Emil Sava a fost mai drastic cu aceștia din urmă. I-a trimis să ceară ajutoare de la opoziție, dacă în canaliile din opoziție și-au pus ei nădejdea.

Mai apoi, a survenit un episod de oarecare senzație, cu diferite versiuni și cu deznodăminte neplăcute pentru domnul colonel Jack Valivlahidis, comandantul regimentului. Intransigent gardian al disciplinei și onoarei ostășești (pe timp de pace, bineînțeles), cravașase peste obraz o santinelă, care și-a permis să nu prezinte arma după toate regulile militare. Santinela a scăpat pușca jos și a ridicat-o bombănind o sudalmă de-acasă, la adresa armei, nu a domnului colonel. Însă domnul colonel, în fervoarea cultului său pentru disciplina și onoarea militară, a interpretat altfel inocenta sudalmă : insulta superiorului, carceră, forme de judecată și așa mai departe. Încît bietul soldat, cuprins de groază sau poate de amarul cumplitei nedreptăți, și-a luat zilele. Încă unul la număr și la activul domnului colonel, tocmai cînd aștepta, în sfîrșit, înaintarea la gradul de general, în preziua anilor de pensie... Vîlvă și scandal într-o gazetă gălăgioasă din București ; anchetă de la minister. A fost nevoie să pună în mișcare toate rubedeniile și toți sfinții de la Ierusalim, pentru a potoli gurile rele și a face ancheta să se pronunțe în favoarea sa, aruncînd toată vina pe soldatul mort și îngropat în cimitirul militar.

Totuși, primăvara a biruit peste aceste tristeți și necazuri și netrebnice nimicnicii.

În ogrăzile mahalalelor au înflorit, după meri, liliecii, pe lîngă garduri hîde şi strîmbe. Au sosit rîndunelele în cuiburile de sub streşini late. Şi-au regăsit fiecare căsuţa ; iar ca nişte harnice gospodine întoarse din călătorie, au prins să-şi deretice încăperile lor mici cît pumnul, să primenească aşternutul capitonat cu fulgi moi.

Mîhnirile au fost uitate. Doar cîţiva morţi, după zăceri lungi şi sleite în cocioabele fără foc, au luat drumul cimitirului de sub deal ; înmormîntările au fost fără muzici şi flori. Acolo, în partea săracă a cimitirului, unde şi morţii se regăsesc în mahalaua lor, florile cresc singure, sălbatice şi amestecate cu buruieni şi spini, întocmai ca în viaţa cea vie.

Numai prin casele mai arătoase de la centru s-au arătat semne de răzmeriţă.

Unele cu pricină. Altele fără.

De bună seamă, şi acestea pentru a întări legea lui Grigore Panţîru asupra compensaţiei. Ar fi însemnat prea nemeritată minune, pentru făpturile despărţite de restul lumii cu zidul Călimanului, să se bucure deplin de o astfel de primăvară cu cer de mătase şi pajiste de mătase-n livezi. Vrajba dintre Cristina Madolschi şi Sultana Călimăn s-a îndîrjit încă o dată, cu un nou proces de injurii şi calomnii. Dar cearta bătrînelor acestora, durînd de cînd e amintirea tîrgului, a trecut pe al doilea plan. Dospeau alte vrăjmăşii, încă ascunse. Se pregăteau să răspundă mult mai tîrziu şi cu mult mai aproape epiloguri. Deocamdată musteau în adînc, ca sămînţa pusă-n pămînt şi cerînd răbdare pînă la sorocul secerii.

Trecătorii îşi urau bună dimineaţa. Se cercetau despre sănătatea lor, a nevestelor şi-a copiilor. Puneau la cale şi soarta guvernului, ameninţat şi el de răzmeriţă, de disidenţe şi remanieri. Totul părea cum a mai fost şi cum nici nu poate să mai fie altfel.

La aceeaşi oră, nouă şi-un sfert, conu Iordăchel Păun apărea în pragul cofetăriei „Rinalti", privea la pendul cu satisfacţia datoriei împlinite. Îşi lua locul la masa goală. Răsucea ţigara, aşteptîndu-şi cafeaua şi adversarul celor

trei partide de table. Avea, poate, o cută mai mult şi mai amară în jurul gurii. Sau poate era numai o părere. Pantelimon Tacu nu întîrzia peste măsură. Capul de piatră, dezgropat din pămînt şi mai purtînd urme de ţărînă în porii spongioşi, trecuse încă printr-o iarnă şi tot nu învăţase să surîdă încă unei primăveri.

Pantelimon Tacu mirosea a acid fenic. Iordăchel Păun, a sulfină uscată din scrinul cu rufe.

— Ia împinge gazeta încoace, Iordăchel, să văd cine-a mai murit.

Capitolul II

MESAJ DIN SICRIU

Telefonul zbîrnîi a doua oară.

Adina Buhuş îl lăsă să sune.

Totul era plictisitor, extenuant şi intolerabil în această dimineaţă de april, cu soarele de afară prea radios, cu albastrul cerului prea senin, cu parfumul florilor din grădină prea de timpuriu ameţitor...

Deschise fereastra lată să aspire un balsam proaspăt şi viu, după o noapte de nesomn ; şi atîta lumină, atîta vibraţie a aerului, atît miros de primăvară. de iarbă, de frunze, de pămînt jilav, atît zumzăit de albine şi gîze au străpuns-o în piept, în ochi, în nări, în auz, ca un şuvoi de viaţă prea tare şi dureros pentru plămînii, pentru ochii, nările şi auzul unui convalescent. S-a dat un pas îndărăt. A clipit orbită. Şi-a apăsat bătăile inimii sub sînul elastic. S-a sprijinit, moale, de-un scaun de-al ei : rece, geometric, ostil. Întocmai ca o convalescentă.

Ea e o veşnică şi fără de speranţă convalescentă în interiorul acesta de clinică.

A închis fereastra şi a deschis o carte.

Culcată cu spatele la fereastră, la soare, la lumină, la zumzetul albinelor, de-abia a izbutit să se refugieze de la marasmul realităţii sale, în lumea fictivă a eroilor cu furtunoase pasiuni şi patetice drame — iar acum telefonul !

Soneria zbîrnîi a treia oară, mai îndelung. cu o mai enervantă tenacitate.

Adina Buhuş ridică ochii, desprinzîndu-se cu silnicie de pagina romanului, să reintre în mediocritatea vieţii de-aievea ; întinse lenevos mîna spre pîlnia de nichel şi ebonită de la căpătîi.

Stătu la îndoială dacă să ducă receptorul la ureche ori numai să-l pună alături, pe cristalul măsuței, și să întrerupă legătura.

Ce putea să-i aducă nou, bun și cald, o pîlnie inanimată de telefon ? Desigur, suna Sandi de la biroul lui din oraș. Iarăși s-au despărțit aseară cu un neant între ei ! Ca întotdeauna, fără nici o pricină precisă. Au plecat fiecare în camera lor, la patul lor, cu un „noapte bună" glacial al ei, cu un „noapte bună" mîhnit și încă o dată subaltern, milog, neconsolat, al lui. Sandi a pornit-o dis-de-dimineață fără s-o vadă : se teme întotdeauna să n-o deștepte din somn, să n-o deranjeze, să nu înceapă ziua cu o scenă iscată din senin. A dispărut dintre dînșii și ritualul sărut conjugal pe frunte, la plecare, la sosire. Ea l-a înlăturat. Îi produce o dezagreabilă repulsie fizică atingerea mustăților pleoștite și umede. Acum, fără îndoială, Sandi își cere, tot el, iertare la telefon. Ca să evite o explicație mai lungă, ochi în ochi, care n-ar putea, de altfel, să explice nimic, să repare nimic. Nici el, nici ea, n-au altă vină decît că sînt veniți din două lumi deosebite și că aspiră, tînjind, la lumile lor deosebite.

Vibrația diafragmei, trepidînd chemarea de-a lungul firului electric, trecea prin metal în mîna Adinei. O senzație enervantă.

Totul e enervant, enervant, enervant...

Și mai ales figura lui Sandi, pe care și-l închipuiește prea bine la capătul firului, așteptînd cu mustățile lui pleoștite de focă și cu ochii lui de-o bunătate enervantă, cu răbdarea lui enervantă.

Adina Buhuș prelungi cu voluptate rea această așteptare.

Își aruncă ochii pe foaia cărții. Dacă totalul cifrelor din colțul paginii dă un număr cu soț, răspunde. Dacă nu, așază pîlnia jos și taie comunicația. 287 !... 2+8+7=17 7 + 1 = 8. Opt : număr cu soț. Trebuie să răspundă. Dar nu răspunde ea, capitulînd. A decis hazardul.

Şi ca să nu capituleze imediat nici hazardului, mai prelungi puţin aşteptarea lui Sandi, cu o perversiune pe care nu şi-o cunoştea. Duse pîlnia încet de tot la ureche. Era, într-adevăr, glasul lui Sandi ! Allo ! Allo ! De cinci, de zece minute poate, striga şi nu-şi pierdùse răbdarea. Glasul păstra aceeaşi egală şi insuportabilă resignare.

— Allo !... Tu eşti, Adina ?

— Da...

— Te-am deranjat ?

— Nu...

— În orice caz, te rog să mă ierţi... Dar s-a întîmplat ceva... Allo ! Mă asculţi ?

— Spune...

— Astăzi e invitat cumva Todiriţă la noi, la dejun ?

— Cred... Ştiu eu ? Acum vine şi neinvitat...

— Se poate întîmpla, dragă Adi, astăzi să nu vină, chiar dacă a fost invitat... Allo ! Adina, m-asculţi ?... N-ai citit gazetele de dimineaţă ?...

— Nu !... Spune o dată ce ai de spus şi sfîrşeşte !

— Am să-ţi trimit gazetele... A murit Steriu. Teofil Steriu. A murit subit... Allo !

Adina sărise în picioare. Acum era ea nerăbdătoare la capătul firului :

— Allo, Sandi ! Spune-mi mai repede, dragul meu.

— A murit subit... Ai să citeşti în gazete. L-au găsit la masă, mort de două-trei ore, la mijlocul unei pagini, la mijlocul unei fraze... Dar nu e vorba de asta... E vorba de Todiriţă !... Tu ştii prietenia lor. Se poate întîmpla să nu vină la masă... Nu este exclus sau, mai bine zis, sînt sigur că va pleca la Bucureşti, la înmormîntare... Allo ! M-asculţi ?

Adina Buhuş ridicase ochii. Intrase servitoarea pe uşă, cu revistele pariziene şi cu scrisorile aduse de factor. Aştepta să sfîrşească stăpîna. Adina făcu semn mut cu mîna să le lase pe masă şi să plece.

Lisaveta se execută.

— M-asculţi, Adino ? Allo !

— Spune, Sandi... Te-ascult...

— În orice caz, pleacă sau nu — repet, eu cred mai degrabă că pleacă — n-are să fie în dispoziția sufletească a unui invitat la dejun. M-am gîndit să-i caut de urmă. Să nu-l las singur ! Eu înțeleg ce însemnează să pierzi un prieten, mai ales cînd prietenul acela a fost un Teofil Steriu. Îl caut. Dacă nu pleacă, ori dacă pleacă tocmai cu trenul de seară, îl conving eu să nu renunțe... Allo !... să vină la masă !... Dar, Adi, te rog pe tine să nu mai fii ca în ultimul timp cu el. Aceasta am vrut să-ți spun, Adi, ca să te previn și să știi ce s-a întîmplat. Să-l menajăm. Să-l distragem de la gîndurile lui... Inutil să-ți explic mai mult. Tu înțelegi, da, Adi ?... Îți trimit ziarele cu băiatul de la birou. Sînt date foarte interesante despre viața lui Steriu. Și impresionante, Adi, foarte impresionante !... Ai să citești... Acum apare viața lui cea adevărată... Sensul acestei vieți... Cu toate abnegațiile, cu toate renunțările : închis în casă să-și scrie cărțile lui... Și murind la datoria lui !... În fața paginii pe jumătate scrisă, la jumătatea rîndului întrerupt... În sfîrșit, ai să vezi... Nouă, Todiriță ne-a vorbit prea puțin despre aceasta... Acum, la revedere... Allo ? Allo ! Da-da ! Dacă îl găsesc și l-am decis să vină la dejun, te anunț. În orice caz, te anunț. Încă o dată, la revedere !...

Adina Buhuș lăsă telefonul în cumpăna de nichel, cu o mișcare înceată, somnambulică.

Rămase în picioare, nemișcată

Nu mai lăsase dincolo, la capătul firului, bărbatul cu mustățile de focă și cu ochii lui de-o bunătate enervantă. N-o mai enervaseră nici reflecțiile lui de-un patos naiv despre viața și renunțările lui Teofil Steriu. Această acuitate bolnăvicioasă, cu care înregistra deformat, ostilă și agasată, fiecare gest și fiecare cuvînt al lui Sandi, chiar modul cum întorcea foșnind foaia ziarului, chiar ticul cu care își netezea mustățile de focă, chiar sunetul glasului — toate dispăruseră

Prezentă, reală, covîrșitoare, era numai moartea lui Teofil Steriu. Îi citise aproape toate cărțile. Îi scăpaseră doar cîteva. Și îi rămăsese întotdeauna recunoscătoare pen-

tru magia cu care o transportase din lumea ei, cea torpidă și monotonă, într-o lume a lui, care nu era mai veselă decît cealaltă reală, nici mai puțin monotonă, dar era săpată în adînc, scormonind rădăcinile răului iremediabil, singurătatea fiecărui om și fiecărei vieți, în mijlocul altor milioane de vieți singuratice, dintr-o asemenea mașteră alcătuire a omenirii. Cărțile lui i-au fost un narcotic. Cîteodată i-au ațipit dezgustul bolnav de realitatea care o împresura. Altă dată i-au transfigurat această realitate ; i-au transmis luciditatea să descopere o viață și o dramă tăinuită, o frumusețe și un eroism, acolo unde totul părea mut și lipsit de interes.

Iar în această recunoștință pentru autorul romanelor din rafturile de cristal și de nichel, se amesteca acum o imputare lipsită de pietate și absurdă. Teofil Steriu murise. Și în cinci luni, nu găsise de cuviință să răspundă la scrisoarea ei. Nu trezărise la apelul unei vieți, al unui destin care se pierdeau. Aceasta nu-i părea drept ! Nu se potrivea cu omenia adîncă și răscolitoare din cărțile lui.

Adina Buhuș se mișcă din locul unde rămăsese imobilă.

Scoase cîteva cărți, pe rînd, din etajera de cristal și de nichel. Le răsfoi. Își aminti pasaje, nume de eroi, vieți, episoade — pentru dînsa de-o realitate mai palpabilă decît viața trăită a oamenilor din juru-i. Privi îndelung la cîteva fotografii dintr-un volum omagial, tipărit cu prilejul unei aniversări. Teofil Steriu la 12 ani, la 18 ani, la 30 ani, la 45... Liceanul stinjenit în uniforma prea largă de bursier, cu țeasta tunsă chilug și cu degetul ținînd semn între foile unei cărți groase, cum avea el să scrie atîtea Studentul cu lavalieră și cu părul zbîrlit în bucle romantice spre ceafă. Omul care a început să se îngrașe, să-și piardă tinerețea și părul Colosul de osînză, cu haine de băcan ieșit duminica să se plimbe în grădina publică și să asculte muzica militară. Din ce în ce mai gros, cu trăsăturile mai păstoase și mai lipsite de expresie, cu ochii mai placizi. Și scrisul din fotografia manuscriselor la diferite epoci, din ce în ce mai mărunt, mai fără ștersături și fără linii energice barînd *t*-urile, ca și cum Teofil Steriu și-ar fi eco-

nomisit din ce în ce mai avar energia, pentru atîtea cărți cîte avea el să le mai scrie, le-a anunțat și nu le va mai scrie nimeni de-acum înainte.

Adina Buhuș privi, peste pagina de carte, la primăvara de-afară.

În volumul omagial, un admirator pomenea despre viața omului care și-a interzis orice pasiune, orice sentiment, orice nebunie generoasă, orice desfătare ; care a fugit de iubire, de-o tovarășă, de copii, de toate bunurile și îndestulările pămîntești, ca să rămînă fidel numai cărților lui. Pentru el nu mai existau, așadară, de mult, ca să-l bucure ca pe orice muritor, primăverile acestea cu flori și cu zumzet de albine. Nimic ! Nici soarele dimineților, nici sclipetul nocturn al stelelor. Pe toate le vedea, le simțea, le trăia, numai ca să le transpună în cărțile sale. Le părăsea de îndată, ca să se încarcereze în celula lui de lucru, la masa lui de lucru, osîndit la muncă silnică pe viață. Orice muritor avea drept la toate cele de dincolo de pereții casei, de afară. El nu-și îngăduia libertatea. Cine să-i scrie cărțile și să dea viață lumii pe care o purta în el ?... „Totuși, putea să răspundă scrisorii mele !“ gîndi Adina Buhuș, și îndată reproșul acesta postum îi păru o blasfemie.

Trecu de la etajeră la masă, cu volumul în mînă.

Acolo o așteptau revistele pariziene și scrisorile aduse de Lisaveta. Le îndepărtă să facă loc cărții. Mașinal, se uită pe-un plic. Recunoscu timbrul cu steaua Mexicului, vulturul, șarpele sacru întraripat, cununa de cactuși ghimpoși. Recunoștea scrisul. Mercedes, o fostă colegă din pensionul elvețian. Una din cele vreo douăsprezece prietene de-atunci, risipite în toate unghiurile planetei și mai trimițîndu-i încă vești despre viața lor de-acasă, revenind mereu la amintirile de pension, unele triste, altele ghidușe, dar toate învăluite acum într-o înnegurare elegiacă de melancolie. Altă dată ar fi sfîșiat plicul de nerăbdare, să devore avidă rîndurile prietenei. Mercedes aștepta un copil. Al doilea. Dacă avea să fie băiat, îi hotărîse numele Esteban ; fetiță, numele Luiza. Ultima ei scrisoare îi tremurase lacrimi în gene. A lăsat-o o după-amiază întreagă pe gînduri și amintiri contopite.

Acum, împinse plicul neatins.

Dedesubt. lunecă alt plic. Un scris necunoscut acesta, marunt de tot. anormal de mărunt. Necunoscut ? Totuși, de undeva cunoscut parcă, foarte familiar, foarte proaspăt văzut. Și ochii Adinei se întoarseră la volumul deschis de pe masă cu autografele lui Teofil Steriu din diferite epoci.

Plicul l-a rupt cu mîinile înfrigurate și întîi semnătura de la sfîrșit a căutat-o.

Și aceea era.

Semnătura lui Teofil Steriu.

Minusculă, s-o descifreze cu lupa...

Îi scria un mort !

Adina Buhuș își trecu vîrful degetelor fierbinți pe fruntea fierbinte.

Da ! Primea scrisoare de la un mort.

Și citi :

„Bună doamnă,

E de prisos să-mi cer iertare pentru întîrzierea unui răspuns, care și acum numai unei întîmplări se datorește.

Dintr-un vechi și prost năravv, nu citesc scrisorile. Nici nu le mai deschid. Sînt prea multe. Știu că nu pot răspunde la toate. Dacă aș răspunde la toate, atîtea cîte se adună vraf în fiecare dimineață pe birou, cine-ar scrie în locul meu romanele lui Teofil Steriu ? Dacă aș răspunde numai la unele, de ce-aș fi ingrat cu celelalte ? Deci, nu le deschid. E mai simplu ! Le-aștept să se învecheaască. Pe urmă, după 2—3 luni, chiar dacă le-aș deschide, și-au pierdut interesul. Hanți (Hanți e bucătăreasa, menajera, secretara, cerberul de la ușa mare) le aruncă în foc. Operația aceasta o repetă de cincisprezece ani. Nu mai are nimic din cruzimea unui sacrilegiu. Cine nu aruncă în foc scrisorile vechi de 2—3 luni ?

Așadar, scrisoarea dumneavoastră, doamnă, a scăpat de soarta celorlalte, numai printr-o simplă și, pot recunoaște acum, binecuvîntată, întîmplare. A stat îndelungă vreme

semn într-o carte, unde a ajuns luată din vraf, tot prin voința întîmplării. Am dat peste ea. Înainte de a o arunca în lotul lui Hanți, am citit distrat, pe dosul plicului, numele. Buhuș ! Un nume mie foarte cunoscut, fiindcă în penultimul meu roman, am abuzat de oarecare privilegii față de acest nume lipsit de apărare, poate cu o condamnabilă lipsă de scrupul. Eroul meu se numește Sandu Buhuș. Pe dosul plicului : Alexandru Buhuș, *avocat. Sandu Buhuș al meu, situat într-o epocă destul de îndepărtată, pe la începutul veacului al XVII-lea, e un nelegiuit, un vînzător de țară, un laș, un sperjur etc., etc. În sfîrșit, duce în spinarea lui de păpușă umplută cu cîlți, toate păcatele pe care un romancier e liber să le arunce, fără nici o teamă de răspundere, pe socoteala unui personaj născocit de fantezia sa. Mi-am adus aminte că o familie Buhuș a existat, într-adevăr, pe la începutul veacului al XVII-lea. E pomenit în hronici. Poate din hronici, chiar, îmi va fi rămas numele. Mi-am spus că avocatul Alexandru Buhuș, urmaș poate al acestor Buhuși, se va fi simțit atins în onoarea numelui și a familiei. Mi-am spus că mă va fi amenințînd cu vreun proces, cu vreo somație să-mi rebotez eroul, să anulez ediția etc., etc. S-au mai văzut asemenea cazuri ! Dacă n-ar fi, n-ar mai avea de ce exista avocați. M-a amuzat perspectiva unui proces, ca unul care am atît de puține prilejuri să mă amuz în viață.*

Am deschis numai pentru această satisfacție josnică scrisoarea dumneavoastră, doamnă, v-o mărturisesc.

Și mi-am dat îndată seamă, ce neiertată nelegiuire ar fi săvîrșit Hanți, dacă o trecea în crematoriul ei. Mi-ați provocat chiar o criză de conștiință. Vă rog să nu surîdeți. E o foarte serioasă criză de conștiință. Cîte alte scrisori, de un asemenea apropiat interes, nu vor fi slujit la ațîțatul focului în soba mea, vreme de cincisprezece ani ? Cum vedeți, primul efect, al scrisorii dumneavoastră a fost hotărîrea pe viitor să-mi purc singur și rigaros corespondența ca s-o cruț pe Hanți de pocara unor alte crime în perspectivă, săvîrșite cu seninătatea inocenței. E cam tîrzie hotărîrea, desigur. Dar tot mai bine cît de tîrziu, decît

niciodată ! Viața îmi va da îndestul răgaz să repar trecutul și să-l răscumpăr.

După prealunga dar indispensabila poveste a întregii mele corespondențe în general și a scrisorii dumneavoastră în special, răspunsul pe care sînteți nerăbdătoare să-l aflați e, mă tem, tot atît de prolix.

Dar vă va interesa poate mai mult.

Protejata dumneavoastră n-avea nevoie de nici un fel de protecție, după cum atît de just ați presupus. Cu atît mai puțin ar fi avut nevoie de protecția acelui domn Tudor Stoenescu-Stoian, la care spuneți că ați recurs să intervină, în calitate de confrate și de bun prieten al meu. Nu urmăresc ce se tipărește de multă vreme. Pentru același motiv care, pînă acum o oră, socoteam că mă dispensează de obligația de a-mi citi corespondența. Deci nu-mi cunosc toți confrații. În schimb, îmi cunosc foarte bine prietenii, fiindcă sînt foarte puțini la număr. În numărul acesta restrîns nu se află nici un Tudor Stoenescu-Stoian. Prieten nici vechi, nici nou ; nici bun, nici mai puțin bun... E un nume despre a cărui existență am luat cunoștință întîia oară acum un ceas, din scrisoarea dumneavoastră. Mi s-a părut ciudat. Am crezut că e la mijloc o confuzie. Pe urmă, am descoperit o explicație mai simplă. Aproape o certitudine. E vorba, fără îndoială, despre vreun vechi și uitat coleg de facultate, sau, mai degrabă încă, de liceu, care își va fi schimbat numele. Se va fi dezgustat de cel adevărat, din cine știe ce motive, cum se va fi dezgustat, bunăoară, soțul dumneavoastră de numele său, după ce va fi citit isprăvile celuilalt Buhuș, plăsmuit de închipuirea mea. (Dacă așa este — îi cer și vă cer iertare. Sînt gata, la o nouă ediție, să-i schimb starea civilă.) În privința prietenului meu și a romancierului Tudor Stoenescu-Stoian, am întrebat și pe ceilalți prieteni ai mei și ai săi, Iuraşcu și Stamatian. I-am întrebat la telefon, înainte de a începe această scrisoare, ca să-l pot identifica. Pentru toți reprezintă același X. Un argument mai mult să cred că e vorba de un pseudonim. Atîția prieteni, de acum treizeci de ani, i-am pierdut din vedere ! E o consolare și o mustrare, că dacă noi i-am uitat furați de o astfel de viață, îi știm foarte

departe, acolo unde se află, urmărindu-ne cu vechea lor dragoste și cu amintirile înduioșate ale unei tinereți care, pentru noi ceștilalți, de mult a murit.

Cum vedeți, amicul meu necunoscut Tudor Stoenescu m-a făcut să lunec în lamentabil sentimentalism.

Dar nu aceasta vă interesează, doamnă. Nu aceasta sînteți nerăbdătoare a cunoaște.

Într-adevăr, ce importanță pot avea toate, cînd versurile prietenei dumneavoastră, Isabela, se dispensează, prin calitatea lor unică, de orice fel de recomandație, din partea oricui ?

Sînt, doamnă, un bătrîn animal a cărui capacitate de emoție s-a uzat de mult, fiindcă de mult am diluat-o în cerneala preanumeroaselor mele cărți. Așa o credeam pînă acum o oră. Versurile prietenei dumneavoastră, Isabela, au deșteptat acest suflet mort. M-am întors cu treizeci de ani în urmă, la vîrsta entuziasmelor. Și cu această bucurie generoasă de atunci, doamnă, am citit și am recitit cele 12 poezii. O asemenea strună subțire și fină vibrează într-o literatură o dată la o jumătate de veac. Le-am închis aceste versuri în plicuri și le voi expedia, în același timp cu scrisoarea de față, la cele două reviste unde am prieteni siguri și inimoși. Vor fi și pentru revistele prietenilor mei, și pentru cititori, un eveniment. Vă asigur, doamnă. De astă dată, nu mă înșel. M-am înșelat o singură dată. Mi-a sosit și mi-a pătruns în casă, cu sila, un tînăr, nu de multă vreme. Un flămînd cu ochii sticloși și cu talent, doamnă. Chiar cu omenie în el, ceea ce-mi părea mai rar. Am făcut atunci, ceea ce vreau să fac pentru Isabela dumneavoastră astăzi. M-am înșelat. Talentul i-a fost numai un mijloc, o carte de vizită, ca să se năpustească flămînd cu ea la praznicul îndestulaților ! Și-a trădat talentul. Din punctul meu de vedere, s-a sinucis. Îl văd uneori, îl întîlnesc. Întoarce capul în altă parte. Că se simte vinovat, nu față de mine, ci față de el, tot e ceva. Cu atît nu răscumpără însă ce-a pierdut. Se numește... Dar ce importă cum se numește, cînd pentru mine și pentru credința mea e un mort ?

Să mă întorc la Isabela dumneavoastră, a noastră, doamnă. Căci trebuie să vă deprindeți cu ideea că va fi, de acum înainte, cît mai puțin a dumneavoastră și cît mai mult a noastră.

Spuneți că ați transcris mai puțin de a zecea parte din caiete. Trimiteți-mi aceste caiete cît mai neîntîrziat ! Le voi găsi editor. Vom căuta să le dăm drumul la lumină și la viață, cu tot ceremonialul cuvenit.

Autoarea acestor minuni e atît de săracă precum spuneți ? Și e atît de tînără ? Și n-a trecut niciodată dincolo nu de Pirineii evocați de ea, ci nici măcar dincolo de Carpați ? S-a jertfit pe ea și sufletul din ea unor copii rămași ai nimănui ? Dar atunci minunea e cu atît mai desăvîrșită !

Din parte-mi, sînt gata din tot sufletul meu egoist, și tocmai ca să-mi ispășesc egoismul acesta, care mi-a devenit odios de-un ceas încoace ; sînt gata, din parte-mi, doamnă, să-i aflu aci, după puterile și legăturile mele, posibilitatea unei vieți așa cum o merită. Cu o muncă potrivită pregătirii sale și talentului său. O muncă prin care să crească, nu să se asfixieze. O muncă prin care să ia act, act literar, scriitoricesc, de lumea din jurul său, nu să se expatrieze cu imaginația dincolo de Pirinei, fiindcă acea lume îi servește ca un soi de anestezic pentru nefericirile sale. Aș dori să-i vorbesc, ca un frate mai mare, ca un unchi sfătos și încercat de multe experiențe. Dacă o puteți convinge să facă un drum pînă la București, cu atît mai bine. Puteți uza de această scrisoare cum vreți și cum credeți, ca să-i biruiți rezistența. Cunosc asemenea crize de orgoliu, care sînt numai de deznădejde. Copila aceasta trebuiește salvată, doamnă. Pentru ea — și cu solidaritatea de breaslă, adaug : — pentru noi, pentru artă... Aș dori s-o văd, s-o cunosc, să-i risipesc neîncrederea, s-o întîlnesc ; să vină ca la un frate mai mare și la un sfătuitor. E o datorie pe care o uitasem de mult, pentru frații mei mai tineri și părăsiți, fiindcă o singură dată m-am înșelat.

În așteptarea unui cuvînt de răspuns la aceste foarte simple și legitime dorințe, sfîrșesc mulțumindu-vă,

doamnă, că mi-ați dat prilejul să încep a plăti, față de alții și mai ales față de mine, asemenea datorii uriașe.

Devotat,
Teofil Steriu"

Scrisoarea căzu din mîna Adinei Buhuș.

Mototolì petalele zambilei unice din glastră. Pe urmă, își dădu seama ce face. Și observă cît de bolnav îi tremurau degetele.

Tresări din gîndul fix și din privirea fix magnetizată de rîndurile mărunte scrise de un mort ; răspunsul unui mort și răspunsul pe care îl cerea un mort. Tresări deșteptată cînd a zbîrnîit telefonul.

Tot glasul lui Sandi :

— Allo ? Tu ești. Adi ?... Te țin în curent, cum îți fost vorba !... Am dat ochii cu Todiriță. E neconsolat. Allo ? Nu se aude ce spun ? E neconsolat !... Ne-con-so-lat ! Da-da ! Mai rău decît o durere expansivă și zgomotoasă.. O durere conținută... Tu cunoști asta, de la Isabela ta,.. Tocmai ! O durere comprimată, cu cît izbucnește mai tîrziu, cu atît mai violentă... Allo ! Mi s-a părut că ai rîs. Adi... Nu ? Desigur că nu : ar fi fost și absurd. Nu e ceva să provoace rîsul... Allo ! Întrebi dacă nu vine : dacă în acest caz nu mai vine ! Dimpotrivă... L-am convins. Am insistat ; am vorbit și în numele tău, am spus că tu insiști. În fine, am izbutit să-l conving... Deci la unu jumătate, sîntem la masă. Nu uita ce te-am rugat, dragă Adi. Toate menajamentele de circumstanță pentru bietul băiat.. La revedere, Adi.

— La revedere, Sandi.

Pîlnia de ebonită și nichel își reluă locul pe suport.

Nu e nimic de rîs ? Adina ar fi voit să rîdă dacă ea ar mai fi putut rîde.

Neconsolat ! Ne-con-so-lat ! Tudor Stoenescu-X, prietenul lui Teofil Steriu, necunoscut și totuși neconsolat ! Pentru un vodevil, pentru o farsă, pentru o melodramă grotescă ar fi, desigur, tot ce e necesar ca să provoace un

hohot de rîs. Dar ea nu mai putea rîde. Şi în scrisoarea lui Teofil Steriu, de dincolo de moarte, se mai afla altceva, nemaiîngăduind nici o întîrziere şi zvîrlind departe asemenea stranii descoperiri.

Se afla o bucurie întreagă. Bucuria pentru care scrisoarea a fost scrisă, poate, cu cîteva ore înainte de clipa cînd Teofil Steriu a încremenit, scăpînd condeiul din mînă la jumătatea unei pagini, la mijlocul unui rînd ; bucuria pentru care scrisoarea aceasta a fost aşteptată de luni şi de luni, pînă la pierderea definitivă a speranţei.

Adina Buhuş se uită la ceas.

Nici unsprezece. Mai avea timp.

Sună şi dădu ordin servitoarelor întru pregătirea mesei unde venea să fie consolat prietenul Tudor Stoenescu-X al lui Teofil Steriu ; prietenul Todiriţă, al lui Sandi, bietul de el. Trimise pe Ion s-aducă o trăsură. Îşi puse pălăria fără să-şi mai cerceteze în oglindă obrazul crispat de atîtea simţăminte contrarii. Strînse scrisoarea în poşetă, după ce mai citi încă o dată partea care o privea pe Isabela. Îşi lunecă ochii pe ziarele trimise de Sandi. Chenarele negre în jurul fotografiei fără graţie. Articolele bucureştene scrise în grabă, pe colţul unei mese de redacţie, în ultimul moment, înainte de încheierea ediţiilor de provincie. Datele biobibliografice compilate pripit din cea dintîi enciclopedie şi cel dintîi anuar căzut sub mînă... În sfîrşit, Ion sosi cu trăsura şi Adina Buhuş plecă să ducă vestea cea bună trimisă de un mort, într-o casă unde nu era aşteptată — unde nimeni nu mai aştepta nici un fel de veste bună, nici de la morţi, nici de la vii.

Trăsura străbătu Strada Mare, plină de forfota primăverii şi a zilei de tîrg.

Nu putea înainta prea repede. Iar pe străzile laterale ar fi fost încă mai greu să-şi deschidă drum, printre căruţele deshămate şi carele dejugate, cu boii rumegînd molcom şi impasibili braţul de fîn, cu caii ronţăind orzul din traista legată de gît.

Era o zi mare de tîrg. Bilciul cel mai însemnat al primăverii, întrecut doar de iarmarocul din august, acela cu scrîncioabe şi panarame, cu roata norocului şi cu circ.

Atunci totul se desfăşoară pe platoul de sub poalele Călimanului, lîngă cimitir. Acum e risipit fără nici o rînduială. Ţăranii, veniţi să cumpere şi să vîndă, împînziseră oraşul în straiele lor albe, cu mersul lor agale, netulburat de claxonul automobilelor şi de strigătul fără efect al birjarilor. Negustorii chemau din uşile prăvăliilor cu piei de opinci, cu încălţări, stambă, droburi de sare, cuie, pălării, suluri de aba, nojiţe, fiare de plug şi geamuri, cu ulcele de tinichea şi garniţe cu oglindă ; toţi ademeneau, se tocmeau, se jurau bătîndu-se cu pumnii în piept, ieşeau în stradă să aducă îndărăt o gospodină amarnică la ruperea preţului.

Pentru lumea aceasta nu se petrecuse nimic trist şi ireparabil, măcar că Teofil Steriu fusese prietenul cel mai sensibil al acestor vieţi mărunte, măcar că el, aproape singurul între toţi oamenii timpului, se plecase ca un uriaş bun şi răbduriu deasupra muşuroiului de furnici, să le consemneze cu minuţiozitate de entomologist existenţa, obiceiurile, dramele, suferinţele, mecanismul ascuns al instinctelor, aspiraţiile şi neantul pecetluit în fiecare al lor destin. Îşi pierduseră acest prieten, care le înveşnicise viaţa şi necazurile lor — peste timp. Nici nu-i ştiau de nume. Nici nu ştiau că a existat, că a scris despre dînşii, că a murit încarcerat, acolo în celula lui, la mijlocul unei file, la jumătatea unui rînd.

Acestea toate se petrecuseră numai pentru cîţiva, existau pentru cîţiva, rămîneau între cîţiva ; aveau să le mai descopere din gazetă, cu prilejul necrologurilor, încă alţi cîţiva.

Deocamdată, oraşul era frămîntat de evenimente mult mai palpitante şi mai apropiate. Guvernul se schimbase de-o lună. Se pregăteau alegeri. Şi, printr-o neaşteptată întoarcere a socotelilor sale, pe care încă nimeni nu le putea bine pătrunde, domnul prefect Emil Sava se rupsese din vechiul partid, trecuse la ceastălaltă parte, rămăsese tot prefect şi pregătea, cu o cruntă urgie de satrap, alegerile împotriva foştilor săi prieteni de ieri. Satele din împrejurimi îşi trimiseseră oamenii, învăţaţi cu meşteşugul nou al politicii, să afle ce se mai spune şi ce se mai

pregăteşte. Ziua de tîrg era un prilej potrivit unor asemenea investigaţiuni. Agenţii domnului prefect Emil Sava lucrau de zor. Recrutau oaste nouă. Biruiau nehotărîri. Cîrciumile duduiau de muşterii proaspăt convertiţi.

Moartea lui Teofil Steriu se petrecuse foarte departe şi vestea nu tulburase cu nimica o lume întru totul străină de absurda lui schimnicire.

Acestea le gîndea cu tristeţe Adina Buhuş, legănată în trăsura cu şubrede arcuri, trecînd pe Strada Mare, mai apoi pe uliţele mărginaşe, spre casa Isabelei.

În poartă n-o primi Dulamă, bătrînul. O străpunse, ca o sîrmă înroşită la foc, remuşcarea că de două luni n-a mai călcat pe aci. Dar după primirea din ce în ce mai gheţoasă a Isabelei, stăruinţa ei ar fi însemnat o lipsă de delicateţe. Acum (pipăi poşeta cu scrisoarea lui Teofil Steriu) poartă în geanta de piele de căprioară cuvîntul magic care va curma vraja cea rea şi va descrunta o frunte împietrită într-o durere fără nădejde. Dar în poartă n-o primi Dulamă, dulăul bătrîn.

Curios.

Şi nici un copil afară să se bucure de soarele acesta de primăvară, din nou blînd şi generos. Şi nici perdelele cunoscute în ferestre, la camera Isabelei, cu tomuri spaniole în raftul etajerei şi cu privelişti iberice în rame ; în camera unde nu mai este nevoie de un foc în sobă mai mult, de vreme ce-a dat vîntul alinat al lui april.

Bătu în uşa închisă.

Îşi iţi capul prin întredeschidere o cumătră cu bariz negru şi plisc lung.

— Pe cine căutaţi, mă rog ?

Întrebarea sunase fără voie bună.

— ...Isabela. Pe domnişoara Isabela o caut...

Uşa se deschise mai larg, dar cumătra cu plisc şi cu broboadă nu-şi trase trupul încovrigat în lături să libereze intrarea.

— Pe madama Isavela, care va să zică o cauţi mata ?... Şi asta-i încă una !... De-o lună nimeni nu-ntreabă de dînsa, şi cînd începe unul, se ţin întrebările una de alta...

A mai căutat-o ieri unul de la percepție, de cel cu condica și tașca subsuoară. Cică i-a mai rămas madamei Isavela datorii din urmă ; ori plătește, ori să-i vîndă lucrurile la darabană... Să-i vîndă ! Numai dacă are ce și dacă are de unde... Acum să-i pună sare pe coadă.. Prinde orbul, scoate-i ochii !

Adina Buhuș se sprijini cu mîna de ușor.

— Mătușă, te rog, răspunde la întrebările mele. Lasă, te rog. perceptorul... Ce este cu Isabela ? Unde e Isabela ? Unde sînt toți : Fabian, Amelia... În sfîrșit, copiii ?...

Cumătra prinse a rîde cu mîna zbîrcită la gură. arătînd gingii știrbe și vinete :

— Asta aș vrea și eu s-o știu, cucoană ! Și eu mă-ntreb Aș vrea s-o știu, cum ținea numaidecît s-o știe și perceptoru' de ieri, care a vrut să lipească pe ușă, colea, o țidulă roșie... I-am spus eu lui unde s-o lipească madamei Isavela, dacă are să-i deie ei de urmă vreodată ; ceea ce eu nu cred...

— Mătușă, te rog... Te rog...

Adina Buhuș își desprinse palma de ușă și căută un loc mai bun să se sprijine.

Toate îi jucau înaintea ochilor. Cumătra cu plisc și cu gingiile vinete. Ușa unde perceptorul a vrut să lipească o somație roșie. Ușorul de care se sprijinise.

Se așeză pe marginea de grindă a cerdacului. Dar alăturată de-un stîlp ; cuprinzînd stîlpul cu brațul.

— Mătușă, te rog, lămurește-mă. Unde-s toți din casa aceasta... Unde-au plecat ?

— Ți-o fi rămas și dumitale datoare cu ceva, cucoană dragă ?... vru să se asigure mai întîi cumătra neclintită din ușă.

— Nu, mătușă. nu-i vorba de aceasta... Vreau să știu unde se află Isabela. Ce s-a întîmplat ? E o prietenă de-a mea.

Mătușa cu ochii dușmănoși și cu glas oțărit privi în pămînt și strivi cu talpa papucului o gînganie de primăvară. Își frecă bine talpa de scîndura pragului și numai

după această operație ridică fruntea de sub broboada neagră :

— Așadară, ca prietenă o cauți, mata ?... Apoi te-ai trezit cam tirziu ! De întîmplat nu s-a întîmplat nimic... Numai că prietena matale a fost aicea și acuma nu mai este.

— Nu-nțeleg, mătușă, rogu-te. Nu-nțeleg !... implora Adina Buhuș.

— Ai mata oleacă de răbdare, că ai să înțelegi. Mai întîi, trebuie să știi că asta-i proprietatea mea. Eu sînt mama lui Timoftescu, arhivarul de la prefectură ; Costică Timoftescu. Pe mine mă cheamă Alexia Timoftescu... Alexia de la Alexandru, fiindcă m-a născut mama la 30 august, după a douăsprezecea duminică de la Rusalii, în ziua de Sfinții mucenici Alexandru. Ion și Pavel ; așa că m-a botezat cu nume după ziua nașterii. Va să zică, această casă e proprietatea mea... Privește și mata și te minunează în ce hal mi-a lăsat-o madama Isavela, prietena matale !

Adina Buhuș privi, dar nu se minună. Se întristă.

Se mai cunosteau urmele puhoaielor. Linia apei, un lat de palmă deasupra cerdacului. Nisipul adunat în gard. O poiată din care au rămas numai stîlpii și acoperișul.

— Ai privit și ai văzut, cucoană dragă ? urmă Alexia Timoftescu, după ce lăsase îndestul de lungă pauză. Iată ce pățești, dacă închiriezi o proprietate la niște prăpădiți !... Acum trei ani, mi-a venit madam Isavela, mi-a cerut să-i închiriez casa. Aflase ea că sînt singură și văduvă, că pe Arghir al meu l-a iertat domnul de acuma nouă ani, se împlinesc la 19 din luna septembrie, în ziua de Sfîntul martir Trofim. Care va să zică, a venit, mi-a plătit cinstit în palmă chiria pe o jumătate de an ; nu zic ! Ar fi păcat să spun. Pe urmă, dacă am văzut eu așa, m-am tras la Costică, la fecioru-meu, că tot avea el o odăiță lîngă bucătărie... Și nu-i stăteam belea pe cap. Îi mai purtam grija de nepoți, că are vreo cinci ploduri, și cel mai mic abia acuma are să împlinească șase ani, le 11 de mai, în ziua de Sfîntul martir Mochie. Atunci, nu-mplinise încă nici trei ani... Zic : le sînt eu de un folos ! Îi mai

păzeam cînd pleca Mariţa de-acasă — aşa o cheamă pe noră-mea ; Mariţa, fata lui Pavelescu de la tribunal, poate ai auzit mata de dînsul ? Unu aşa înalt şi grebănos, cu gîtul lung, de-i zice lui lumea Dromadirul !... Îi mai păzeam pe nepoţi cînd pleca să răsufle soră-mea de atîta jivalnie de ploduri, le mai împleteam un călţun, o mănuşă, o hăinuţă de lînă... Zic, din chiria de pe casă, adun şi eu şi-mi pun bani la o parte pentru înmormîntare şi pomeni, că după ce mori, nu se mai îngrijesc alţii, chiar dacă ţi-s copii, carne din carnea ta. Nici nu ştiu cum să te ducă mai repede la groapă... Şi chiar am apucat pînă acuma, din chirie, să fac la mormîntul lui bietu Arghir o cruce de marmură cum se cuvine ; poţi mata s-o vezi cînd te duci pe la cimitir, că-i de văzut !... Pot zice că nu mai sînt altele ca dînsa împrejur. Am dat şapte mii de lei, dar nu-mi pare rău ; face !

— Madam Timoftescu, te rog... Ajungi, te rog mai repede la Isabela... îngînă Adina.

— Ajung-ajung, n-avea mata grijă ! M-am apropiat. Vád că te ţin locului şi eşti cu birja şi plăteşti mata bani birjarului, ca să m-asculţi pe mine... Aşadară, am dat eu casa jupînesei Isavela... Bun ! Plăteşte chiria pe jumătate de an în palmă. La celălalt termen, m-amînă c-o lună. Dară după o lună o plăteşte, nu zic... La al treilea, mă amînă cu două luni... Şi tot aşa, la fiecare termen, îmi mănîncă mie cîte-o lună. Pînă ce-n trei ani s-au făcut şase luni. Se cheamă, aşadară, că era acuma în urmă cu şase luni... De casă, să nu mai vorbesc în ce hal a ajuns ! Cine să *repereze* ? Cine să bată un cui la un gard ? Cine să tocmească poarta ? să ridice un stîlp la şopronul de lemne ? D-apoi sobele !... Şi prin acoperiş curgînd apa cînd ploua, de-am auzit eu că punea ligheanul în mijlocul casei... Acuma, după cum stii mata, dacă eşti din tîrgul nostru, la 11 a lunii de mart, în ziua Sfintului patriarh Sofronie, vine Poarca nebună şi mătură tot dinainte, cum îşi face ea de cap în fiecare an ; dar anul aista chiar s-o-ntrecut !... Aflu eu de prăpădul de-aicea. Mă reped să văd ce se-ntîmplă... Abia se trăsese apele la locul lor. Ce să-mi vadă ochii în ogradă ?... O căruţă încărcată cu buclucurile ju-

pinesci Isavela !... „Dar ce s-a-ntîmplat ? — întreb — ce-i ?“ „Ce să fie ? răspunde Isavela, prietena matale. M-am săturat de tîrgul acesta ! Plec... Mă duc. Plec în lumea mea...“ „Stai, că nu merge așa, duduiță dragă !... Chiria mea, unde-i ? Ești cu șase luni în urmă...“ N-am ce spune ! Scoate punga și numără. Zice : „Tot veneam s-o aduc, înainte de a pleca la gară.. Să aduc chiria și să predau cheile...“ „Dar reparațiile ? întreb. Așa am predat eu casa ? Bine, bine !... Cheile le-ai predat... Dar un chiriaș predă și casa, după *iventar !...*“ aicea începe ea să strîngă umeri... Zice : „Uite, madam Timoftescu — sau cucoana Alexie, că nu-mi aduc bine aminte — ia mata din lucrurile acestea cîte crezi și ce crezi, ca să te despăgubești...“ Și o apucă plînsul, prefăcuta ! Bine... Mă prinde și pe mine o milă. Hai. Fie ! Stau toată ziua. Trimit răspuns lui Costică și Mariței să nu m-aștepte. Stau și-o ajut. Încarcă ea toate bulendrele. Încarcă și copiii într-o birjă. Și pleacă la gară... Buclucurile la bagaje, copiii la tren !... Atunci m-o prins mila... Dară acuma, nu, cucoană ! Nu ! Fiindcă de-atuncea mi-am dat eu mai bine seamă în ce hal mi-a lăsat ea casa pe dinafară și cît am eu de *reperat* aici. Parcă-o mîncat-o cu dinții... Iar ca să-i pună vîrf, îmi mai lasă și o javră bătrînă de cîne, de urla toată noaptea și nu puteam închide ochii de răul lui... Pînă ce, într-o bună zi, a plecat și el de și-a luat lumea-n cap...

— Dar unde s-au dus ? Pentru ce destinație au luat biletele de tren ?... N-a spus nimic ? În ce oraș ?... N-a lăsat o adresă ?...

Madam Timoftescu își arătă din nou gingiile vinete, rîzînd cu milă de această naivă întrebare :

— Că nu era proastă să lese ea adresa !... Ca să mă răzgîndesc eu, cum m-am și răzgîndit, să-i dau de urmă și să cer despăgubiri, cum m-o învățat Pavilescu ? De asta să lese ea adresa ? Ca să i-o cunoască perceptoru' și să trimeată hîrtie din percepție în percepție să-i scoată lucrurile-n vînzare ? De asta să lese ea adresa ? Nu era ea atita de proastă. Pe cînd așa ?... Te sui în tren ! Trenu' nu lasă urme ! Țara-i mare și largă...

— Și ce-ți datorește, madam Timoftescu ? se ridică Adina de pe grinda cerdacului. Cît ai făcut socoteală că sînt stricăciunile ?

— Că nu le-am facut eu, cucoană dragă ! A venit Costică şi le-a preţăluit. Zice : „Dac-o fi să-i dai de urmă vreodată, faci proces. Ţi-l deschide el, cu toate formele, tata-socru...“ Tata-socru a lui ; adică Pavilescu de la tribunal...

— Ei, şi la cît a preţuit pagubele ?...

— Două mii cinci sute de lei, cucoană dragă ! Asta, dac-ar fi la bună învoială. La proces ceri cinci mii, ca să capeţi atîta cît îi dreptul tău... Aceasta-i ştiut ! M-a sfătuit şi Pavilescu...

Adina Buhuş se căută în poşetă. N-avea la dînsa atîţia bani.

Scoase să numere. Puse scrisoarea pe marginea cerdacului, scrisoarea lui Teofil Steriu, inutilă acum. Prea tîrziu scrisă de el, prea tîrziu trimisă pentru alţii.

— Uite, madam Timoftescu. N-am la mine decît o mie şi o sută de lei... Te rog să primeşti o mie. Eu îi datoram Isabelei o sumă mai mare... Plătesc pentru dînsa... Şi după amiază, trimit restul.

Bătrîna stătu o clipă în cumpănă :

— N-ai să te superi de-o întrebare, cucoană dragă ?

— Nu. Spune !

— Nu v-a trimis cumva chiar dînsa, domnişoara Isavela ? Poate numai ai vrut mata să mă-ncerci şi să afli ce zice unul şi altul în urma dînseia ? Poate a scris şi te-a trimes pe mata să cazi la învoială ?...

— Nu, madam Timoftescu. Şi eu o caut Şi eu vreau să-i aflu adresa. Dar nu pentru ce i-o cauţi dumneata şi perceptorul. Ca să-i aduc o veste bună.

— De bani ? se interesă bătrîna.

— De bani şi de altceva, pentru dînsa mai de preţ decît banul.

— Asta-i încă una ! exclamă madam Timoftescu, minunîndu-se cu mîna la gura ştirbă... Eu mă gîndesc... Ce să mai umblăm ? Lăs socoteala la două mii de lei. Mai trimiţi mata o mie şi s-a isprăvit. Dau chitanţă ! Mi-o face Costică şi semnez cu punere de deget, fiindcă drept să-ţi spun matale, eu cu cartea, cam slab... Cunosc atîta cît să citesc vieţile sfinţilor părinţilor noştri... Încolo, cu scrisul !... Dară să dau chitanţă în regulă pentru două mii de lei.

— Nu, matușă. Pardon... Nu, madam Timoftescu. De chitanță n-am nevoie. Iar suma rămîne așa cum a fost prețuirea dintîi : două mii cinci sute.

— Asta-i încă una ! continuă să se minuneze bătrîna cu plisc și cu broboadă neagră, strîngînd banii în ghearele de zgîrcită. Pot zice că i-am găsit pe drum... De aici am să fac eu de-o sută de lei pomană pentru sufletul lui Arghir, Dumnezeu să-i ușureze sufletul... Și cum te cheamă pe mata, cucoană dragă ?

— N-are nici o importanță... Rămîi cu bine, madam Timoftescu !... Și n-o mai blestema pe Isabela.

— Că n-o blestem, doamne iartă-mă !... M-am plîns pentru dreptul meu. Acuma, dacă se cheamă că n-am a ce mă plînge, ca să spun adevărat, o plîng și pe dînsa, pe unde-o fi ea, în lume, cu pacostea de trei ploduri după dînsa.

În locul lui Dulamă bătrînul, pînă la poartă o petrecu pe Adina cumătra cu plisc încovoiat și cu bariz negru.

Birjarul dădu bici.

Se-ntoarse pe capră :

— Aici am mai fost eu cu mata, coniță. Am trecut și acuma doi ani.

— Bine-bine. Mînă mai repede. N-ai să mai vii !

Capitolul III

„CELE MAI SINCERE CONDOLEANȚE"

Tudor Stoenescu-Stoian nu s-a simțit lovit de neconsolată durere cînd a aflat moartea gloriosului său prieten, Teofil Steriu.

A răsuflat ușurat.

Cel puțin senzația aceasta de eliberare a trecut înaintea tuturor celorlalte, în clipa dintîi.

Ca în fiecare dimineață, bătrîna Laurenția Iancovici îi adusese gazeta împăturită pe tavă, o dată cu ceașca de cafea. El nu se atinsese de ziar. Sorbise turceasca pe gînduri, preocupat, neizbutind să alunge obsesia unor oarecare reflecții ale lui Grigore Panțîru și Picu Hartular, din ajun, la masa caracudelor.

Poate nevinovate coincidențe, poate simple zeflemele fără nici o temeinicie, dar de la o vreme stăruind prea alarmant. Nu-și găsise locul pe scaun, sfredelit de privirea pătrunzătoare a moșneagului cu barba de faun și cu monstruoase protuberanțe frontale. Îl scosese din sărite glasul de megafon al lui Picu Hartular, cu rezonanța amplificată în cocoașă. Noroc că a apărut Tavi, dezlănțuind vîrtejul lui de întrebări, de invitații la țară și la „Santiago", unde adusese o mreană grovază și o desagă de raci, să-i prepare bucătarul după tot dichisul ; proiectele unui Arminden înfricoșat, pe iarbă verde, cu miei fripți hoțește și pelin adus din Țara de Jos. Mai erau două săptămîni pînă la zi de-Ntîi mai. Dar frenezia lui Diamandescu, zugrăvind anticipat asemenea prăznuire a primăverii, după un vechi ritual pierdut și cu grandoarea unui ospăț homeric, i-a cucerit pe toți. S-a strămutat astfel subiectul discuției. A scăpat de privirea Matusalemului, care pare că știe

totul, parcă dintr-o ochire citește în ascunzișul sufletelor și al vieților, parcă mereu își rîde de deștertăciunile omenești și mereu sloboade în barba flocoasă aforisme și reflecții cu inofensiv caracter general, lovind de-a dreptul la țintă și făcînd dîră în oraș.

Pe ziua de ieri, scăpase numai cu atît. Însă alaltăieri, în cancelaria liceului, întrebarea inocentă a unui coleg despre un amănunt din viața lui Teofil Steriu l-a surprins nepregătit, bîlbîindu-se. Altă dată, Tavi i-a propus să-l poftească la dînsul, ca să cunoască o gospodărie modernă de proprietar moldovean. Iordăchel Păun l-a rugat să-i scrie pentru a rectifica o dată eronată dintr-un roman istoric. Iar insistențele lui Sandu Buhuș să afle în fiecare săptămînă vești despre prietenii din București îl silesc să-i ocolească ochii. Pînă și curiozitatea admirativă a caracudelor n-o mai poate suporta. I se năzare că toate ascund o cursă îndelung și perfid preparată, ca să-l confrunte cu mizerabila lui impostură.

Cafeaua îi lăsase un gust leșiatic.

Leșiatică îi păru și lumina de-afară, cu tot soarele sclipitor de april. Înăbușitor, dealul acesta al Călimanului, pleșuv și arid, astupînd jumătate de cer

Despăturise gazeta într-un tîrziu, numai ca să-și alunge neliniștea gîndurilor, să fugă de el, de orașul și oamenii acestui oraș, cică patriarhal, afurisit viespar de zvonuri și de intrigi, transportat cu litera telegramelor la alt capăt de lume, unde se ciocnesc trenuri și se prăbușesc bănci, se adună conferințe economice și escadroane de jandarmi călări șarjează manifestațiile somerilor. Așa, evada de aici, evada din el. A deschis foaia, a dat cu ochii de fotografia în chenar negru și lat, de titlurile îndoliate

Și a răsuflat ușurat !

Întocmai ca Pantelimon Tacu, a simțit o bucurie de cioclu.

Așadar, nu-l mai amenința nici o primejdie ! Nici o întîmplare neprevăzută n-avea să-l mai pună față-n față cu închipuitul lui amic. Nici un capriciu al hazardului — o vizită a lui Steriu prin aceste ținuturi, o întîlnire cu vreun cunoscut comun, o malițioasă coincidență — nu

putea să mai dea peste firul măsluitelor lui născociri. Teama aceasta nu-l muncise numai o singură dată. N-a răspuns chinuitoare numai într-un singur vis. Acum, orice risc dispăruse.

Teofil Steriu era mut.

Rămîneau ceilalți doi : Iurașcu și Stamatian. Dar, din partea lor, îngrijorarea i-a fost mereu mai mică. Faima le era mai puțin răspîndită aici. Numele lor nu se afla scris sub ochii tuturor, toată ziua, pe coperta cărților din vitrina librăriei „Miron Costin". Iar dînsul asupra prieteniei cu Teofil Steriu stăruise, cu deosebire, în primele săptămîni cînd a sosit ! Numele său de-al lui Teofil Steriu a rămas legat în mintea tuturor : la masa caracudelor, în casa lui Sandu Buhuș, în cancelaria liceului, la barou, oriunde.

Lăsase ziarul pe genunchi.

Și abia într-un tîrziu, numai după ce a dresat acest bilanț de profit și pierdere, a ridicat iarăsi foaia, să afle amănunțit știrea despre chipul cum s-a sfîrșit din viață romancierul cu existența de schimnic și cu înfățișare de băcan. Treptat, l-a prins lectura. S-a desprins de pe scaun să scoată din bibliotecă o carte și alta, și alta... Le regăsea. Îl regăsea pe Teofil Steriu cel dinainte. Așa cum fusese pentru dînsul în adolescența lui de școlar : mai tîrziu în Universitate ; și mai tîrziu încă, în cealaltă viață a lui, anonimă și fără speranță, din București...

Atunci îi iubea cărțile cu simplitatea și recunoștința altor o mie și mii de cititori. Le aștepta cu nerăbdare. Îl introduceau într-un univers mai viu decît acel în care trăia... Pînă ce a venit înlănțuirea întîmplărilor din tren, din grădina lui Sandu Buhuș, de la masa caracudelor Irezistibila ispită ! Minciuna la început inofensivă, puerilă, gratuită, vanitoasă, multiplicîndu-se, puind alte și alte minciuni. Nisipurile mișcătoare care l-au absorbit pînă la gleznă, la genunchi, la brîu ; pînă la gît. Iar fiindcă de aceste plăsmuiri nu se mai putea lepăda, fiindcă îl munceau uneori prin vis, alteori cu ochii deschiși, crescuse în el o ciudată vrăjmășie pe cărțile lui Teofil Steriu, pe lumea lui Teofil Steriu, pe ființa lui Teofil Steriu. Așa pri-

cepuse el de ce unii jefuitori, după ce pradă. își mai și ucid victima, fără nici o necesitate, printr-o rătăcire a raţiunii, înverşunîndu-se s-o extermine.

Tot timpul, de cînd se află în oraşul acesta, avea sentimentul că pe Teofil Steriu l-a jefuit. Prin vis, episodul revenea în aceeaşi succesiune de amănunte :

Noapte. Compartimentul rapidului. Iuraşcu şi Stamatian plecînd la vagonul-restaurant. Teofil Steriu moţăind asudat şi cu cărnurile revărsate într-un colţ al banchetei. El, ghemuit în celălalt ungher, în diagonală, aşteptînd să adoarmă cu totul... Se înalţă tiptil. Îi bagă mîna în buzunar şi scoate, ca dintr-un sac fără fund, un manuscris, două, trei, zece... „— Pardon ?" îngînă, somnoros, glasul lui Teofil Steriu. Abia s-a mişcat. Abia a întredeschis pleoapele şi s-a răsucit să găsească o poziţie mai comodă. Pe urmă, a continuat să sforăie. Dar el e gata să se arunce asupra colosului de grăsime ; să-l sugrume şi să-l lovească în ţeastă. Caută un obiect tare şi greu. O manivelă, un mîner de alamă... Să-l ucidă şi să-l tîrască pînă la uşă, să-l prăvale afară, pe linie... În fiecare noapte l-ar fi ucis, dacă în fiecare vis nu s-ar apropia în ultimul moment, pe culoarul vagonului, paşii şi glasurile lui Iuraşcu şi Stamatian. Se deşteaptă cu părul lipit de tîmple. Cu teama să nu adoarmă şi să nu reînceapă visul absurd de la capăt. Şi totuşi, în viaţa de toate zilele, asasinatul din somn îl săvîrşea fără nici o remuşcare. Altfel, firește. Însă nu mai puţin odios.

Ce însemna altceva decît un asasinat, înverşunarea să şteargă din preţuirea şi din amintirea sa tot ce era legat de numele lui Teofil Steriu ? Tot : cărţile, eroii, peisajele, paginile care l-au mişcat pe vremuri, fauna şi flora din aceste romane : tot, tot, tot !... De zece luni, nu-i mai citeşte o carte. Pomeneşte despre el, despre aceste cărţi, despre prietenia cu Teofil Steriu, fără nici o sinceritate, fățarnic şi mişel, ca un criminal care a stabilit un *alibi* şi revine mereu asupra lui, numai ca să-l fixeze şi în mintea altora. Încolo, tot aşa criminalii îşi urăsc, desigur. victima, fiindcă vine să-i tortureze prin somn şi fiindcă, la numele rostit pe neaşteptate, tresar cu spaimă. bîţîindu-se pe genunchii muiaţi !

Dar acum se sfîrşise. După vinovata uşurare de la început cînd a parcurs titlul necrologului, iată împăcarea cu el însuşi ! Cealaltă eliberare. Sufletul lui Teofil Steriu, desprins de trupul gros şi diform, plutea aerian într-o lume unde toate se înţeleg şi se iartă uşor. Îi cerea iertare ! iar iertarea o şi obţinuse, după emoţia din nou simplă, deplină, purificată, cu care îi deschide cărţile, regăsindu-le, regăsindu-se.

Toată dimineaţa era liberă. Nici cursuri, nici procese, nici întîlniri în oraş.

Se hotărî s-o petreacă în tovărăşia romanelor ridicate cu braţul din dulap şi răvăşite pe divan.

Trecea de la un volum la altul. Ce vechi prieteni ! Ce adevăraţi şi statornici prieteni ! L-au aşteptat. Nu-i cer nici o socoteală pentru scîrbavnica lui trădare. Sînt tot cum au fost. Iată şi pasajul celebru. Descripţia secerişului în dogoarea de iulie, mai aievea decît secerişurile văzute de milioane de ochi... Iată şi primăvara, mai vie decît aceasta de afară ! Şi funcţionarul de birou, cu nume acum mai cunoscut şi mai durabil decît al tuturor funcţionarilor care au trăit, fiindcă el e o sumă a tuturor, îi contopeşte pe toţi. Şi şedinţa Camerei, citată în toate istoriile de literatură ; şi moartea cîinelui, trecută în toate antologiile ; şi episoadele din epocile voievozilor, şi atîtea vieţi, atîţia oameni ; o lume întreagă — un univers concurînd starea civilă, cum s-a spus despre Balzac şi i se potriveşte şi lui. Prin ce taină, însufleţite, toate acestea, să trăiască în cugetul lectorilor, mai vii decît clipele trăite în viaţa de aievea ? El singur o spusese în tren. Îşi aminteşte acum, fără neliniştea şi apăsarea de pînă mai adineaori. Îşi poate aminti acum pentru dînsul, fără să mai măsluiască realitatea... El singur, în auzul călătorului necunoscut şi ghemuit într-un colţ de compartiment, spusese că la întîmplările din jurul său nici nu mai găsea un prea mare interes să privească prea îndeaproape cu lupa. Avea lupa în ochii lui. Văzuse şi înţelesese ceea ce nu văd şi înţeleg cei mai mulţi ! Oare viaţa călătorului aceluia anonim din ungherul compartimentului ar fi înţeles-o el tot aşa ? Şi

ar fi absolvit-o oare ? Dacă ar fi venit la dînsul să-i spună tot, toate meandrele cîte l-au purtat pînă la minciunile lui, pînă la plăsmuirea unei prietenii care n-a existat niciodată, dar care i-a folosit atîta pînă la visurile lui omucigaşe : ar fi înţeles, el ? ar fi iertat, el ?

Tudor Stoenescu-Stoian îşi mută tîmpla sprijinită în palmă, căutînd pe divan un loc mai prielnic lecturii, în lumină. Îi amorţise cotul.

Schimbă altă carte, deschizînd la întîmplare. Dar, la sfîrşitul paginii, rîndurile începură să-i fugă de sub ochi. Îl năvăleau iarăşi întrebările. În ceasul acesta, cîţi oare, după ce-au aflat vestea morţii, nu stau ca şi dînsul cu o carte deschisă a lui Teofil Steriu ; cîţi nu se descoperă, ca şi el, mici, mizerabili, inutili ? Poate chiar în acest oraş. Cîţi nu regretă, ca el, cartea de care vor fi de acum pentru totdeauna lipsiţi ? Foaia întreruptă la mijloc, rîndul întrerupt la jumătate — aşa cum istoriseşte reporterul gazetei că a fost găsit Teofil Steriu la birou, cu tocul căzut între degete şi cu capul lui enorm înclinat cu bărbia în piept.

Rîndul acela, pagina aceea, cartea aceea n-au să le mai sfîrşească nimeni, niciodată.

— Da ! Intră !

După paşii care nu s-au auzit înaintea bătăii, Tudor Stoenescu-Stoian ştia cine se află în dosul uşii.

— Intră, coană Laurenţie !

Laurenţia Iancovici înaintă cu tălpile ei de pîslă, să culeagă tava şi să deşerte scrumiera.

— Credeam că aţi plecat... Altfel nu vă tulburam...

— Nu-i nimic, coană Laurenţie. Nu mă deranjezi...

Dar, în acelaşi moment, Tudor Stoenescu-Stoian se întrebă de ce proprietăreasa a mai bătut la uşă, dacă într-adevăr socotise că a plecat ? Asemenea mărunte notaţii dau viaţă fluidă şi misterioasă tuturor paginilor scrise de Teofil Steriu, în aparenţă atît de simple şi lipsite de artă laborioasă. Laurenţia Iancovici mînţea. Era evident. Ce

putea oare să îndemne la minciună o bătrînă așa de isprăvă ca această cucoană Laurenție ?

Încercă :

— Poate mai vrei altceva, coană Laurenție ? Chirie ? Avans ?... Da-da... Te ghicesc eu după ochi că mai vrei ceva. Ai poate vreo știre de la Ionică al dumitale ?

Bătrîna oftă, cu tablaua în mînă. cu ochii căutînd într-o parte.

— Știre n-am... Dînsul m-a uitat cu totul... Dară eu nu pot să-l uit așa de ușor. Și bine-ați spus că voiam cu și altceva... Bine-ați ghicit, măcar că nu v-ați uitat în ochii mei.

— Ei spune, coană Laurenție...

Glasul lui Tudor Stoenescu-Stoian se umanizase.

Se simțea și el altfel. altul. Într-adevăr, moartea lui Teofil Steriu îl dezlegase de un blestem rău. „Numai de-ar ține !" gîndi. Și îndată alungă gîndul. ca o viespe supărătoare.

— Hai, coană, Laurenție !... Nițel curaj și spovădu-iește-mi păsul, dacă e păs.

— Numai să nu rîdeți de mine... E ceva tot în legătură cu Ionică al meu.

— Cu atît mai mult. Te-ascult, coană Laurenție.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridicase de pe divan în capul oaselor și aștepta, curios.

— N-aveți mult ce-asculta. Numai să-mi dați voie să trec dincolo, în iatac. Și să nu vă supere...

— Bine, coană Laurenție. Nimic nu mă poate supăra de la o asemenea proprietăreasă ca dumneata.

— Și să vă spun și despre ce-i vorba... Știți, cutia cea lungăreață învelită cu pluș roșu, de pe măsuță ? Cu dînsa am eu acuma ce am. E o cutie cu muzică... Răsucești cheița și cîntă ceva foarte vechi, din vremea tinereții mele. Cutia aceea, cadou de nuntă, a stat ea acolo neclintită, de pe cînd era Ionică al meu copil, de ajungea numai cu fruntea pînă la masă. Îi plăcea lui cutia și muzica dinăuntru. din cale-afară îi plăcea. Și mă ruga să răsucesc cheița și să dau drumul la muzică... Pe urmă, după ce-a

plecat el, n-a mai avut cutia pentru cine să cînte. Nici nu m-am mai atins de dînsa. O șterg de praf, o scot afară cînd scutur, o pun înapoi. Iară de-un ceas mă muncește o dorință. E ceva parcă din afară de mine, ca o poruncă de sus... Numaidecît să răsucesc cheița și să dau drumul la muzică, așa ca pe vremea lui... Poate acolo unde-o fi el, s-a gîndit din senin la bucuria lui de copil, l-a apucat un dor și dorința lui a ajuns pînă la mine. M-am ținut s-aștept pînă plecați... Dar nu mai am astîmpăr... Acuma, pe ceas, îndată, o cere el !... Simt eu că o cere el, acolo unde se află... Asta e tot ce-aveam eu să vă rog.

— Bine, cucoană Laurenție. Nici nu era nevoie de atîtea explicații. Treci dumneata dincolo · ia cutia... De altfel, poți s-o păstrezi la dumneata. Mă tot întrebam eu ce rost are printre lucrurile mele.

Laurenția Iancovici privi stînjenită, cu un zîmbet trist și umil pe buzele pale :

— Vedeți, tocmai asta nu vreau eu : nu se poate ! *Nu trebuie* să iau cutia de la locul ei. *Trebuie* să cînte acolo, unde asculta Ionică. Acolo era odaia lui, pînă ce-a plecat în lume. Că din asta trăiam și atunci. Din odăi date cu chirie. Pensie n-am. Nimica n-am. L-am crescut din chiria odăilor, strîmtorați în casă și ajutorată de cîte-o fetișcană de la țară, să mă înlesnească la gătit, la măturat, la tîrguielile din tîrg. Dară atuncea nu închiriam și odăița lui. Acuma, acolo cere să-i cînte cutia cu muzică. Mi-o cere... *Trebuie* să-l ascult, ca să-mi potolesc jalea din inimă și dorul.

— Bine, coană Laurenție. Dacă *așa trebuie*, așa să fie !

— Vă mulțumesc. Dar fără supărare, nu e așa ? Spuneți-vă că sînt o bătrînă cu mintea zdruncinată de cînd și-a pierdut feciorul în lume și iertați-o ca atare.

— Dar nici nu mă gîndesc să spun așa ceva, coană Laurenție... Eu înțeleg. Înțeleg foarte bine. Astăzi, înțeleg foarte multe și foarte bine... Mi s-a luat mie o perdea de pe ochi, care multe-mi ascundea văzului, coană Laurenție.

Bătrîna lăsă tava la locul ei și se închise în cealaltă cameră.

Tudor Stoenescu-Stoian aștepta.

Iar după o vreme, deodată, dincolo, se auzi cîntecul desuet, subțire și metalic al cutiei cu muzică. Era un vals de mult șters din toate amintirile. Și sunetul foarte vechi, melancolic și fin, pentru auzul deprins cu exploziile instrumentelor tumultuoase de *jazz-band*.

Tudor Stoenescu-Stoian ascultă cu obrajii în palme, cu coatele rezemate-n genunchi. Atîtea mărunte taine sînt în viață, pe care el n-a știut să le vadă, să le simtă, să le presimtă ! Lumea lui Teofil Steriu mișună de asemenea momente. Nu numai observate, nu numai inventariate — intuite. De aceea cărțile sale au depășit măsura unui raft de bibliotecă, iar el, Tudor Stoenescu-Stoian, călătorul din ungherul vagonului n-a putut trece de al treilea rînd dintr-o foaie de o sută de ori începută.

Nu se gîndi cu vreo urmă de amărăciune la zilele acelea de neputincioasă îndîrjire. Îi păreau acum foarte departe. Șterse pentru totdeauna. „Numai de-ar ține !" își aminti din nou, și din nou alungă gîndul.

Dincolo, muzica din cutia de pluș roșu continua. Sulul cu ghimpi clinchetea în lamele delicate altă melodie. O romanță tot atît de veche, de pe vremea cînd Teofil Steriu purta plete romantice, lavalieră și poate că o fredona atunci celei dintîi iubite. Era o muzică grațioasă, pudrată, diafană. Ecou muribund dintr-o epocă fără brutalitatea vitezei și nerăbdărilor, discretă, pentru totdeauna pierdută. Pe urmă, deodată, melodia sfîrși. Se mai auzi un bîzîit molcom și apoi nimic. Laurenția Iancovici ieși cu buzele strînse, cu ochii întorși spre perete, să nu-i vadă pleoapele roșii; luă tava și se prelinse pe ușă cu pașii ei de pîslă.

Nu mai rostise nici un cuvînt, poate ca să nu-și trădeze tremurul glasului.

Tudor Stoenescu-Stoian ramase cu fața cuprinsă în palme, pe marginea divanului, potopit de hotărîri și de gînduri bune, cum nu-l mai încercaseră de mult.

Așa îl găsi Sandu Buhuș.

— Am alergat, dragă Todiriţă ! rosti gîfîind. Am alergat; îmi era frică să nu fi luat trenul de dimineaţă.

— De ce ? se miră Tudor Stoenescu-Stoian. Ce tren ?

O clipă, Sandu Buhuş crezu, după calmul chipului şi glasului, că poate prietenul n-a aflat vestea. Dar ziarul stătea desfăcut pe birou cu fotografia lui Teofil Steriu în chenarul ei lat, iar cărţile risipite pe divan le ştia ale cui sînt.

— Am crezut că pleci la Bucureşti... La înmormîntare.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se gîndise la aceasta.

Uitase cu desăvîrşire că, dincolo de viaţă şi de moarte, el juca aici un anume rol.

Tăcerea căpătă pentru prietenul din tîrgul patriarhal altă interpretare :

— Atunci, pleci deseară ? Sau mîine ? Ai timp destul.

— Nu plec nici deseară, nici mîine. N-am ce căuta. N-am pentru ce pleca.

Sandu Buhuş îl privi nedumerit. Îşi dădu socoteală că nu şi-a scos pălăria. O lepădă pe birou. Pălăria se rostogoli peste fotografia din ziar. I se păru o impietate. Pălăria lui asudată, cu pete de grăsime, peste chipul unui mort celebru ! O trase pe colţul mesei. Îşi netezi mustăţile pleoştite de focă, îngîndurat. Nu se simţea capabil să descopere cuvintele destul de potrivite pentru o asemenea durere stăpînită.

Se apropie de prieten, punîndu-i amîndouă mîinile pe umeri :

— Tudore !... Tudore, nu trebuie să stai aici, în casă, cu cărţile acestea... Să ieşim la aer. A plînge, nu mai foloseşte nimic.

— Vezi bine că nu plîng defel !

— Cuminţenia e să accepţi... Soarta, întîmplarea, poate că ştiu mai mult decît noi. L-au cruţat poate de alte sfîrşituri mai penibile : paralizie, hemiplegie, infirmităţi degradante. Acceptă !...

Tudor Stoenescu-Stoian zîmbi în silă :

— Dar n-accept ? Dragă Sandule, observă că accept totul foarte bine... Foarte simplu...

— Nu așa...

Cu stîngăcie. Sandu Buhuș îl zgudui și îi trecu brațul gras peste umeri :

— Nu așa. Tudore ! Știu ce se petrece în tine... Nu mă poate înșela calmul acesta... Știu ce ascunde. Nu te duci la București. fiindcă vrei să-ți rămînă în amintire așa cum era în viață. mișcîndu-se. vorbind, rîzînd — nu întins pe catafalc. între sfeșnice și flori. cu mîinile pe piept. În locul tău, aș face la fel ! Însă nu m-aș închide aici cu cărțile acestea. să roadă din mine. Am vorbit acum un sfert de oră cu Adina. Ține neapărat să te aduc la masă. Vrea să-ți vorbească. Tu-ți imaginezi cît îl admira ea pe Steriu ! Neapărat vrea să te vadă. Altfel, la ce-ar mai folosi o prietenie, dacă în asemenea împrejurări nu ne-am da reciproc asistență ?

Tudor Stoenescu-Stoian clătină sceptic din cap.

Știa el prea bine, mai bine decît Sandu Buhuș, cît de puțin ținea Adina să-l vadă în ochi. să-i vorbească. să-l cheme la masă. Și, cu toate acestea. de dînsa avea nevoie acum. Cu Adina Buhuș trebuia să înceapă. Față de dînsa purta el vina cea mai grea și mai umilitoare în acest oraș. Pe dînsa. mai ales, o minți se, împins mai întîi de vanitate, mai apoi din patima rea și fără vindecare, din amestecul de ură și de iubire ; pofta crescută în el ca o plantă veninoasă, invadîndu-i ființa. toropindu-i ultimul licăr de conștiință, arzîndu-i buzele și tremurîndu-i degetele.

În această clipă, se limpezea ceva cald și luminat în viața lui tulbure de zece luni. Va merge să-i mărturisească. Să-i ceară iertare. Să devină, în sfîrșit. prieteni buni, tovarăși de exil, așa cum îi ceruse ea în cele dintîi zile.

— Așadar. ne-am înțeles ! rosti Sandu Buhuș. Aștept să te îmbraci.

Tudor Stoenescu-Stoian nu se împotrivi. Trecu în iatac. Își alese haine de-o culoare închisă, o cravată cu desene mai puțin fanteziste.

Pe stradă. Sandu Buhuș îi prinse brațul ca unui bolnav ; căută să-l distragă de la amintirea lui Teofil Steriu.

Își mărturisi decepția pe care i-a provocat-o Emil Sava, rupîndu-se de partid cu o bandă de electori și ducînd astăzi război cu vechii tovarăși de luptă, fiindcă așa cereau interesele procopselilor personale legate de „Piscul Voievodesei", noua societate petroliferă de strălucit viitor.

— Am rămas numai cîțiva. Tănase Blîndu, eu, o mînă de oameni. Iar acestea se întîmplă, dragă Tudore, tocmai cînd îți pregătisem o intrare în partid cu toată miza în scenă cuvenită ! Ai să vezi, de altfel... Sava are să apeleze la tine... Ne-a și luat ziarul, *Călimanul*. Într-o lună, are să-l transforme într-un pamflet, ca să ne atace pe noi, fiindcă am refuzat să fim complici la manoperele politice... și la celelalte. Cunoști tu la ce fac aluzie ! Va apela la tine, dar sînt sigur că ai să răspunzi cum merită.

Tudor Stoenescu-Stoian nu-și luă nici un fel de angajament. Îi venea greu să declare că Emil Sava o luase înainte. Îi și trimisese invitație de înscriere în partid, fluturîndu-i cîteva perspective ispititoare. Deocamdată, definitivarea catedrei: poate un post de avocat al statului și al județului. Pentru mai tîrziu, după un scurt stagiu, rosturi mai înalte și mai remuneratorii.

Acum îi era silă de Emil Sava, care le oferise de el, care nu le acceptase, dar nici nu le respinsese.

Tăcea sub apăsarea acestei mustrări. Hotărît, trebuie să-și revizuiască energic constiința ! Va începe clarificîndu-și viața în fața Adinei Buhuș. Va urma, refuzînd răspicat ademenirile prefectului Emil Sava.

Soarele de april îi părea mai dulce și blînd. Sorbi cu nosați aerul molatic, lărgind nările.

— Astăzi e zi de tîrg ! vorbi într-un tîrziu Sandu Buhuș. Și privește cum operează fostul nostru amic, Emil Sava ! A împănat orașul de agenți electorali...

Cu mîna scurtă și groasă, arătă doi țărani în straiele lor albe, ademeniți spre intrarea unei circiumi de-un surtucar cu nasul roșu și cu ochii injectați de băutură.

Fiindcă Tudor Stoenescu-Stoian tăcea și nu privi spre grupul din ușa localului de propagandă electorală, Sandu

Buhuș își explică în felul său preocuparea prietenului. El îi vorbea despre politică ; iar bietul Tudor se afla copleșit de cine știe ce amintiri, care-l duceau cu gîndul la marele dispărut ! Străbătu restul drumului pînă în Strada Mare, dojenindu-se cu asprime pentru vinovata-i lipsă de tact. Ar fi putut să-l smulgă de la asemenea amintiri cu altceva, mai puțin trivial decît mizeria unei campanii electorale și a unei disidențe de partid.

Numai Adina are s-o facă. firesc, fără efort, cu subtilitatea ei feminină.

Cîteva caracude l-au oprit pe Tudor Stoenescu-Stoian să-i strîngă mai apăsat mîna și să-l încredințeze de sincera lor durere pentru pierderea unui astfel de om și prieten. Pantelimon Tacu traversă de pe celălalt trotuar, ațînîndu-le calea :

— Cincizeci și doi de ani și opt luni !... Putea să mai trăiască încă zece, cinsprezece ani, cu puțină igienă ! Prea gras ; asta-i pricina. Prea multă carne, prea puțină mișcare ! Așa a murit, acum doi ani, Cîrnoveanu de la Administrația financiară.. Îți amintești, Buhuș ? Tot la birou... Îi cade condeiul din mînă, lasă bărbia în piept și gata !... Degeaba-i spuneam . „Bagă de seamă, Cîrnovene, bagă de seamă ! Mai mișcă-te, frate !... Mai lasă birja și mai însir-o pe jos. Pe lîngă că economisești patru curse pe zi, îți lungești viața cu 24 de ore la fiecare drum... Patru drumuri pe zi. cîștigi patru zile din viață !...“ Asta-i spuneam. Dar ți-ai găsit să m-asculte ? Rîdea, cum îți vine ție să rîzi, Buhuș. . Bagă de seamă și tu !.. S-o știi de la mine. Oamenii nu mor. Se sinucid...

Sandi Buhuș își remorcă prietenul de braț.

Prin fața cofetăriei „Rinalti“ au trecut fără să se oprească. Nici Tudor Stoenescu-Stoian nu voia să simtă asupră-i, sfredelindu-l. ochii lui Grigore Panțîru și ai lui Picu Hartular. Nici Sandu Buhuș nu ținea să-l lase pradă curiozității lacome și condoleanțelor brutale de la masa caracudelor.

Se bucură cînd îl întîlni pe Iordăchel Păun.

Făcu semn unui birjar, eternului Avram, și rosti, înainte de a se urca în trăsură :

— Ți-l predau, coane Iordăchel !... Faceți o plimbare pînă la grădina publică. Mă așteptați pe bancă. Eu vă ajung din urmă cu birja. Mă reped pînă la birou să dau cîteva motivări scrise secretarului și să verific cîteva dosare... Dă bici gloabei, Avram!

Iordăchel Păun primi cu blîndă inimă această misiune. Porni alături de Tudor Stoenescu-Stoian, pășind mărunt și ferindu-se de atingerea mulțimei forfotitoare.

Cînd norodul se rări, spre capătul străzii, îi prinse și el brațul, susținîndu-l ca pe un bolnav și glăsuind cu mîhnire :

— Ai pierdut un mare prieten, Todiriță. Aceasta vorbeam eu cu Veturia azi-dimineață, cum am aflat vestea... Era un om rar și un mare iubitor al trecutului... Nu i-am citit decît romanele istorice. Celelalte nu le pricep. Nu-mi spun nimic. Sînt dintr-o lume urîtă și tristă, ca aceasta pe care o vedem în fiecare zi ; fie că e mînată cu biciul de către vechilii lui Emil Sava, ca biata gloabă a bietului Avram, fie că e mînată cu un bici nevăzut de către patimile ei nesățioase... Am auzit că și în zugrăvirea unei asemenea lumi era el neîntrecut. La ce bun ?... Merită oare atîta atenție ?... Știm noi încotro merge ? Știm noi cum va sfîrși ? Cunosc eu, din singurătatea mea de surd, ce-o frămîntă și de ce glasuri ascultă ? Mie, mi-au ajuns cărțile lui istorice. În toate, o singură eroare am găsit. O confuzie de date. De altfel, o face și Neculce, iar după Neculce, Xenopol și Iorga. *A propos.* I-ai scris atunci, cum te-am rugat ?

Adina Buhuș mută florile de liliac dintre dînșii, să-i vadă mai bine fața și ochii.

Toată purtarea lui Tudor Stoenescu-Stoian în decursul mesei, răspunsurile lui, simplitatea potolită și înfățișarea umilă o intrigau peste măsură.

Pregătise scrisoarea lui Teofil Steriu într-o carte pusă la îndemînă, gata s-o scoată la vedere și să-l confrunte cu

corpul de...tului, zdrobindu-l fără nici o putință de replică, de explicare, de scuză. Un impostor ! Cel mai cinic și mai vulgar impostor !

Iar pînă acum, prilejul îi scăpa mereu. Nu era cel din totdeauna. Nu-și exagerase neconsolarea, cum se aștepta ea după convorbirea telefonică de azi-dimineață cu Sandi. Nu pomenea nimic despre peripețiile amiciției cu gloriosul brelan : Teofil Steriu, Stamatian, Iurașcu. S-ar fi spus că știe despre existența scrisorii din carte, că dinadins, cu o abilitate de contrabandist ori de braconier, se strecoară printre toate cursele menite să-l prindă asupra faptului. O ! Era mult, mult mai ipocrit și mai viclean de cum îl socotise, acest pretins amic al lui Sandi !

Pipăind cartea din care ieșea colțul scrisorii, întrebă cu perfida intenție să-i întindă o nouă cursă, mai fără sorți de scăpare :

— Nu regreți defel acum că n-ai trimis caietele Isabelei, cît mai era încă timp ? Sau poate ești tot așa de sigur că le-ar fi aruncat și dînsul la coș, cum le-ai găsit dumneata nevrednice de tipar ?

Tudor Stoenescu-Stoian vorbi cu accent de sinceră pocăință, care Adinei Buhuș îi păru culmea iezuitismului :

— Toate regretele, la ce-ar mai folosi oare ?... Acestea și altele sînt astăzi prea tîrzii... Poate că versurile domnișoarei Isabela meritau, într-adevăr, altă soartă !... Le-am judecat poate nătîng, superficial, pripit, într-o zi cînd totul conspira să-mi întunece judecata... Oare, nu trecem toți prin asemenea zile și ceasuri, cînd sîntem mai prejos chiar de noi înșine ; încă mai nedrepți, mai egoiști, mai orbi față de alții ?... Pentru această zi, pe care aș vrea s-o șterg din viața mea, am a cere acum de două ori iertare... O dată domnișoarei Isabela ; o dată doamnei Adina Buhuș.

Adina nu-l lăsă să termine.

Cu nemărginit dezgust, îi reteză tăios vorba :

— Nu-mi răspunzi însă la întrebarea mea !... Prietenul dumitale (apăsă pe cuvînt), *prietenul* Teofil Steriu, așa

cum îl cunoşteai intim, zilnic, în toate fibrele fiinţei lui necunoscute de noi, muritorii de rînd, ar fi avut el care curiozitatea să le citească ? Dacă nu pentru ce cuprindeau caietele, măcar pentru faptul că le trimitea şi că le recomanda un atît de bun prieten ca dumneata !... La aceasta te rog să-mi răspunzi.

Aşteptînd, Adina Buhuş jucă plicul lui Teofil Steriu între foile cărţii, hotărîtă să-i întindă scrisoarea sub ochi, de îndată ce Tudor Stoenescu-Stoian va pune de la ea sfruntată înşiruire de minciuni şi baliverne. Aşa cum o minte pe dînsa, aşa cum i-a mînţit pe toţi, de zece luni încoace. Cît mai repede aceasta ! Înainte de a [illegible] în sufragerie Sandi.

— Ei, nu-mi răspunzi ? stărui Adina Buhuş cu un surîs răutăcios. Ce-ar fi spus, ce-ar fi făcut marele dumitale *prieten* ? El, care acum nu mai poate s-o spună...

Dar Tudor Stoenescu-Stoian, în loc de răspunsul sfruntat, ridică ochii trişti şi vorbi rar, cu un [illegible] plin de amărăciune :

— Prietenul meu !... Teofil Steriu era prea mare, ca să-şi facă prieten dintr-un nimic ca mine. Adevărul e acesta...

— Ciudat ! exclamă Adina Buhuş cu deziluzie închizînd cartea cu documentul deocamdată inutil, de vreme ce mistificatorul se arăta gata să mărturisească fără nici o constrîngere, schimbîndu-şi tactica într-un joc pe care ea nu-l mai înţelegea. Ciudat ! Foarte ciudat...

N-a explicat însă ce i se părea atît de ciudat ; iar Tudor Stoenescu-Stoian n-avea s-o ştie niciodată, caci cuvîntul lor a fost întrerupt de Sandu Buhuş.

Soţul cu mustăţile de focă intră în sufragerie, anunţînd :

— Dragă Adi, e Statachiu în antreu. El sunase... Pe tine te caută, Tudore ! În tot oraşul te-a căutat. Cu nu ştiu ce telegramă... Îl chem aici, nu e aşa, Adi ?

Ceruse părerea Adinei şi nu aşteptă răspuns.

Din uşă, chemă cu o voce groasă, prefăcut ameninţătoare şi teribilă :

— Intră, mizerabile ! Acum eşti în mîna noastră şi n-ai să scapi teafăr din camera torturilor !

Statachiu era directorul liceului „Mitru Căliman". Trecuse de partea lui Emil Sava, adică la inamic. Pentru care crimă de înaltă trădare merita epitetul de mizerabil și se putea aștepta la cele mai crunte și savante torturi.

Totuși, pași pragul cu zîmbet senin, fiindcă știa că în casa lui Sandu Buhuș, la asemenea oră, cel mult putea să-l aștepte o cafea turcească. Sărută mîna amfitrioanei, cerîndu-și iertare pentru asemenea invazie. Scutură semnificativ mîna lui Tudor Stoenescu-Stoian. Se așeză pe marginea scaunului și despături o telegramă pe masă, ceremonios, cum prezida conferința profesorilor în cancelarie.

Păros, butucănos, cu sprîncene enorme, cu pielița albăstrie în partea bărbierită a obrazului, făcea impresia că se sufocă în gulerul prea strîmt. Își pipăi chiar butonul, lărgind gulerul cu arătătorul încîrligat.

— Iată despre ce e vorba !...

O luase pe tonul oficial.

Se corectă, singur :

— Vă plictisesc numai cinci minute... Am alergat, cutreierînd tot orașul, fiindcă e o chestiune în care nu pot lua o hotărîre fără dumneata, domnule Stoian. O hotărîre urgentă.

— Să trecem dinco'o și rămîneți aici... propuse Adina Buhuș. Sau treceți dumneavoastră în salon ?...

— Nu e nevoie, doamnă ! declară directorul. Nu e nici un secret. Dimpotrivă. Poate voi avea nevoie de intervenția dumneavoastră, dacă singur n-am să izbutesc... Am primit această telegramă. A primit una identică și prefectul. Guvernul a hotărît să facă lui Teofil Steriu funeralii naționale. Iar în ziua înmormîntării, adică mîine, toate școlile să fie închise, elevii adunați într-o sală comună — un profesor să le vorbească despre viața și opera marelui dispărut. În speță, sala ar fi Teatrul Central iar conferențiarul, domnul Tudor Stoenescu-Stoian. Are toate calitățile pentru aceasta...

— Firește ! afirmă ironic Adina Buhuș.

— Tocmai... Scriitor. Amic cu marele și regretatul defunct...

— Firește !...

— Bun cunoscător al operei sale... Al vieții sale...

— Firește !...

— Mă temeam de un singur lucru... Să nu plece la București, la înmormîntare, și să ne lase în pană. De aceea am alergat personal... Ai acceptat, domnule Stoian ?

— Firește ! stărui provocător Adina Buhuș. Nici nu mai poate încăpea vorbă ! E dator s-o facă aceasta, pentru memoria lui Teofil Steriu : vechiul, marele, iubitul său prieten !... Nu este așa. domnule Tudor Stoenescu-Stoian ?

Adina îl privi cu capul puțin înclinat pe un umăr, măsurîndu-l cu un surîs de dispreț, de compătimire și de provocare.

Comedia se anunța mult mai interesantă decît se așteptase. Lua o întorsătură teatrală. Mîine. Tudor Stoenescu-Stoian va vorbi, va invoca prietenia cu Teofil Steriu, va născoci alte amintiri și le va repeta pe cele de mult născocite.

Pe urmă, cînd va termina, ea va face să circule din mînă în mînă scrisoarea lui Teofil Steriu, dejucînd măcar postum toată impostura și răzbunînd astfel pe dispăruta sa prietenă Isabela.

— Nu este așa. domnule Stoian ?

— Evident ! recunoscu impostorul, mincinosul, fățarnicul, cu un straniu accent de ușurare. Am această datorie pentru memoria lui Teofil Steriu...

Tudor Stoenescu-Stoian vorbea despre cealaltă datorie, pe care o cunoștea numai dînsul. Se ivea prilejul să-și achite mustrarea de conștiință față de omul folosit de el. ucis prin vis de el : față de cărțile trădate de el, vreme de zece luni.

Va fi o ispășire publică. Se va reabilita față de el însuși.

De aceea, repetă cu o apăsată intenție în glas :

— Are dreptate doamna Buhuș. Mă voi plăti de această datorie cît mă vor ajuta puterile mai onorabil.

„Ce canalie ! gîndi Adina Buhuș. E mult, mult mai primejdios și mai sfruntat de cum și-ar putea imagina cineva ! Cît de abil își dozează fiecare cuvînt ! Nici prea exagerată durere. Nici prea îndelung lăsîndu-se rugat.

Desigur, a și înjghebat un nou plan de alte mistificări, acum cînd nu se mai teme de nici un risc și de nici o demascare. Dar mîine ? Ah-ah ! Să-l vedem. mîine !"

Directorul împături telegrama. Rosti :

— Atunci misiunea mea e terminată...

Se pregăti de plecare. Sandu Buhuș îl opri la cafea. Adina nu-și putea desprinde privirea uimită și încărcată de repulsie de la monstrul care mîine va fi tras la răspundere pentru toate netrebnicile-i născociri de atîtea și atîtea luni.

Iar Tudor Stoenescu-Stoian, calm și împăcat cu sine, fără nici un presentiment, surîdea visător sub această privire. Da-da ! Totul se arăta limpede și simplu. Din nou limpede și simplu. Pentru dînsul, explicația pe care o datora Adinei Buhuș era numai amînată. Mîine, după ce va încheia conferința, așa cum o întrezărește el, așa cum a și început să lucreze în el, se va înfățișa Adinei : „Știi de ce-am vorbit ? Știi ce-a însemnat pentru mine această vorbire ?... Uite, și uite, și uite !..." Are să-i povestească tot și ea are să-l înțeleagă. Nu se poate să nu-l înțeleagă... Tot, începînd cu hotărîrea din fața oglinzii cu trei canaturi, cu nisipurile mișcătoare care l-au furat, cu verigile lanțului de alte și mereu alte viclene lașități și ispite, cu visurile sale de ucigaș...

Statachiu se întoarse către amicul lui Teofil Steriu, eliberîndu-și beregata din presiunea butonului.

— Și cum se face că n-ai plecat la București ?

— E simplu ' răspunse, în locul său, Adina Buhuș. La București, Teofil Steriu are destui prieteni să-l conducă pînă la groapa. Prieteni comuni · Iurașcu, Staimatian și alții pe aceeași măsură. Unul care să-l plîngă aici nu s-ar fi găsit însă în locul domnului Tudor Stoenescu-Stoian... De aceasta s-a sacrificat.

— Nu înțeleg... mărturisi directorul liceului, cu degetul uitat în deschizătura gulerului, privind cînd la Adina Buhuș, cînd la Sandu, cînd la Stoian.

— Aveți să înțelegeți mîine, domnule director ! făgădui amenințător Adina Buhuș, apăsînd cu palma cartea unde se afla închisă sentința de ostracizare a impostorului. Mîine, la ora aceasta, toți vor fi înțeles tot !

„Are dreptate lumea cînd spune despre nevasta lui sărmanul Sandu Buhuș că e cam sărită din minți !“ gîndi directorul liceului. Și încuviință, cu o înclinare din cap și cu un surîs complice, așa cum știa el că nu trebuiește contrariată ideea fixă a celor clasificați de medici pe jumătate iresponsabili, trăind într-un veșnic delir de grandoare, de persecuție, de neînțelese plăsmuiri ale închipuirii bolnave.

— Da-da ! Desigur. Mîine, domnul Stoian are să ne pregătească o mare surpriză... Deocamdată să-i dați bilet de voie, să meargă cu mine și să organizăm programul.

— Există ceva care totuși are să lipsească din program ! insinuă Adina. Altfel de surpriză.

— Din orice program există ceva care lipsește, doamnă

Capitolul IV

MORTUL CARE ADUCE

Adina Buhuș își potrivea pălăria în fața oglinzii, estompa cu puful roșul din pometii obrajilor : se examina atent, asemeni campionilor în preceasul unei mari bătălii. Sandu o aștepta în scaunul nichelat și incomod, stingherit ca un urs dresat într-o vitrină cu bibelouri fragile.

Așa se simțea el întotdeauna în camera aceasta străină de sufletul și de deprinderile lui.

— Ești nerăbdător ? întrebă Adina, privindu-l prin oglindă. Și eu am trac... Dar pentru alte motive.

— Nu sînt nerăbdător, Adi ! Trac, de ce să am ? Nu m-am îndoit niciodată de Tudor... Constat numai că e prea tîrziu.

— Niciodată nu e prea tîrziu ! îl asigură femeia, zîmbindu-i enigmatic prin luciul cristalului, cu spatele întors. Te asigur ! Mai ales pentru prietenul tău, n-are să fie niciodată prea tîrziu.

Sandu Buhuș se uită la ceas. În orice caz, minutarul arăta deocamdată că pentru conferința lui Tudor Stoenescu-Stoian se aflau în întîrziere.

Iar el avea oroare să deranjeze publicul într-o sală plină. cu becurile stinse, cînd toți țistuiesc la scîrțiitul pașilor și întorc involuntar capetele spre lumina din cadrul ușii deschise.

— Cred că a început...

— Pe mine mă interesează mai mult cum are să sfîrșească. Așa că un sfert de oră mai tîrziu sau mai devreme n-are nici o importanță ! rîse răutăcios Adina.

Sandu o privi curios.

Multe nu înțelegea el din gîndurile, din preocupările și din neastîmpărul Adinei. Toată viața lor își vorbeau ca acum, se cunoșteau și își trimiteau cuvintele ca acum,

printr-o oglindă. Era între dînșii un obstacol invizibil și totuși de nepătruns, care le devia gîndurile și cuvintele, le răcea, îi păstra departe, cum falsifică o oglindă poziția normală a obiectelor în spațiu.

Dar de ieri dimineață, Adina îi părea încă și mai stranie, o simțea mai înfrigurată, cu nervii mai încordați. Aluziile ei erau și mai misterioase.

Rosti, fără prea mari speranțe să capete o explicație :

— Tu ai ceva, Adina... De ieri, ai ceva împotriva lui Tudor. Ce ți-a făcut ? Tocmai acum, cînd bietul băiat simte nevoie de asistența unor prieteni ca noi, tocmai acum ai găsit să-i faci zile amare ?... Te-am rugat. Credeam că sîntem de acord... Cînd colo!

Adina îi făcu față, întorcîndu-se, cu toaleta terminată. Își privi bărbatul de sus în jos, cu ochii micșorați între pleoapele înguste. Îl privi cu milă, ca pe-o eternă victimă ce era, a tuturor : a ei, a prietenilor, a bunătății și a credulității lui.

— Într-adevăr, am ceva, dragă Sandi ! Acum ți-o pot spune, înainte de a pleca la conferința *bietului* tău prieten. E bine s-o știi tu, înaintea altora.. Uite, într-adevăr, ce am. Citește !

Îi întinse, din poșetă, scrisoarea lui Teofil Steriu.

Sandi citi mai întîi, mașinal, adresa expeditorului de pe dosul plicului

— Teofil Steriu ? întrebă. O scrisoare de la Teofil Steriu ?

— Exact. O scrisoare de la Teofil Steriu către doamna Adina Buhuș. După toate aparențele, ultima lui scrisoare... Nu e nevoie s-o citești toată. Pentru cele ce te interesează, ajunge pasajul acesta și acesta...

Adina se plecă să-i indice cu unghia întoarsă care anume pasaje. Pe urmă, se rezemă de pervazul ferestrei, cu brațele încrucișate, așteptînd.

După primele rînduri, o paloare cadaverică se întinse pe fața lui Sandu Buhuș.

— Imposibil ! exclamă... Imposibil !

— Continuă, te rog ! îl îndemnă Adina cu un calm neîndurat. Ai să te convingi că e foarte posibil și ai să deduci cum și de ce a fost posibil.

Sandu Buhuș parcurse scrisoarea de la pasajul însemnat pînă la sfîrșit.

Apoi, o luă de la capăt.

— Nu pot să cred... Nici un om nu poate săvîrși aceasta !...

— Totuși, s-a găsit unul s-o săvîrșească. Și continuă s-o săvîrșească, deoarece în fața unei săli pline, nu se sfiește încă o dată să pomenească despre „marele, bunul, nedespărțitul său prieten..."

Omul cu mustățile de focă se topise pe scaunul nichelat, cu mîinile spînzurate : parcă se micșorase, așa cum se împuținează oamenii de zăpadă și se înnegresc la față, cînd dă soarele cald al primăverii.

— Adina, dar aceasta e o faptă de canalie !

— De perfect acord. De canalie și de escroc.

Scrisoarea tremura, atîrnînd între degetele groase ale lui Sandu Buhuș.

Lunecă jos.

Sandu se plecă greoi s-o ridice : din nou își aruncă ochii pe pasajele împricinate. Se uită la dată, verifică în amintire unele coincidențe ; își tamponă broboanele de nădușeală de pe frunte.

— Tu ai primit-o ieri și nu mi-ai spus nimic ?... Știai de ieri și nu mi-ai spus nimic...

În glas era un accent de imputare.

Adinei îi fu milă și rosti, punîndu-i mîna pe umăr :

— Te rog să-mi ierți aceasta, Sandi... Mai întîi am alergat să aduc vestea Isabelei. Aceasta era mai interesant decît toate, pentru mine ! Să duc o bucurie într-o casă de unde bucuria știam bine că a dispărut de mult. Am alergat... Isabela, însă, e plecată din dulcele tău oraș patriarhal... N-a lăsat adresa, nimic, nimeni nu știe unde se află... Deci vestea cea bună n-am avut cui s-o duc. A venit prea tîrziu... Abia pe urmă, după aceea, am revenit să mă ocup și de povestea bunului tău amic... Și nu ți-am spus, fiindcă voiam să-l văd pînă unde merge... Am avut dreptate. Răbdarea mi-a fost recompensată. Dacă ți-aș fi spus de ieri, dacă ai fi știut-o de ieri, conferința de astăzi n-ar fi avut loc... Această culminare a farsei ! Nici conferința și nici surpriza pe care i-o pregătesc...

Sandu Buhuș înalță ochii rotunzi și dureroși, de focă lovită în inimă :

— Ce surpriză, Adi ?

— Aceea pe care o meriță... Am văzut programul... Întîi conferința d-lui Stoenescu-Stoian. Pe urmă, partea a doua : lecturi din opera marelui dispărut și scumpului său prieten. Ei bine ! În pauza aceasta, dintre una și alta, voi face să circule scrisoarea în două-trei mîini. Destul să încapă în mîna lui Grigore Panțîru sau Hartular !... Destul să încapă în mîna doamnei Blîndu !... Te asigur că deseară, cu primul tren, d-l Stoenescu-Stoian va pleca pentru totdeauna din orașul tău patriarhal, unde a sosit ca un aventurier, ca un escroc, să înșele buna-credință a oamenilor...

— Adi !... Așa ceva nu se poate.

— Ai să vezi că se poate. O datoresc Isabelei.

— Adi... Tu nu poți face aceasta !... E ceva urît, vulgar, teatral... Ceva de vodevil și de melodramă.

Adina hohoti, cu brațele încrucișate, cu spatele rezemat de geam :

— Și mistificarea grosolană a lui Stoenescu-Stoian nu e ceva de vodevil și de melodramă ?

— Aceasta nu e un cuvînt, Adi. Nu e un argument... Nici tu, nici eu n-o putem face. Gîndește ! Ar însemna să ne coborîm la nivelul lui...

— Îl aperi ? întrebă Adina, înclinînd capul și privindu-și bărbatul cu o sinceră înduioșare... Ce bun și naiv ești tu, Sandi ! Mai găsești încă nevoie să-l aperi ? Mai ai încă inimă să-l aperi ?...

Sandu Buhuș se ridică în picioare. Îi cuprinse mîinile și o privi în ochi, așa cum nu mai fusese între dînșii, de multă vreme, un gest de apropiere, spontan și direct .

— Nu-l apar, Adi. Nu pe el îl apăr. Pe noi... Pe tine, pe mine. La aceasta nu ne putem coborî. De mult nu te-am rugat nimic, Adi ! De mult ne-am înstrăinat. Trăim sub același acoperiș și sîntem străini. Dă-mi voie să-ți cer acum o renunțare. Mîine, mai tîrziu, ai să judeci calm și ai să-mi dai dreptate. La ce-ar folosi aceasta ? Ce-ar putea să-i folosească Isabelei tale o răzbunare — cum spui tu — care i-ar produce și ei repulsie ? Și nouă, ce ne-ar folosi ? Eu am pedeapsă mai mare pentru el... Care să nu ne coboare pînă la el...

Adina vru să-şi smulgă mîinile, întorcînd capul. Sandu îi ţinea însă degetele în cleşte de fier :

— Te rog să mă asculţi, Adi ! Pedeapsa mea e aceasta... Scrisoarea rămîne între noi. N-are să-i ştie nimeni de existenţă. Nimeni. Nici Stoian. Să-l lăsăm să continue... E o iertare mai grea decît o pedeapsă, tocmai fiindcă nici el n-are s-o ştie... Şi încetul cu încetul, îl îndepărtăm din casa noastră. Fără să priceapă de ce... Fără ca lumea să prindă de veste... Are să ne calce pragul mai rar. Am să mă port aşa, ca s-o simtă că trebuie să mi-l calce mai rar. Peste cîteva luni, n-are să-l mai calce defel. Îl cruţ de o explicaţie umilitoare. Iată ce cred eu că ne-ar da dreptul să ne socotim altfel decît el, pe altă măsură... Nu e nimic teatral. E numai ceva uman, Adi. S-o facem de hatîrul lui Teofil Steriu, al umanităţii din cărţile lui Teofil Steriu.

— Tu faci literatură, Sandi !

Sandu Buhuş surprinse şovăiala, cedarea din glasul Adinei.

— Posibil. Dar tu ce altceva faci în viaţă, Adi ? Fii consecventă cu tine. Scoate pălăria... rămînem acasă.

Îi scoase el pălăria, stîngaci, cu lipsa de graţie care îl urmărea şi în gesturile de tandreţe.

Adina îl lăsă, cu un surîs ostenit, resemnat, doborîtă de o mare sfîrşeală

Într-adevăr, tot elanul răutăcios şi răzbunător îi pierise. Energia se vlăguise uşor, aşa cum i se întîmpla întotdeauna în oraşul acesta torid, unde domnul prefect Emil Sava îşi continua mendrele electorale şi afaceriste, fără să întîmpine nici o rezistenţă ; unde domnul colonel Jack Valivlahidis împingea soldaţii la dezertare şi la sinucidere, fără nici o sancţiune ; unde sărăcimea din mahalalele mărginaşe îndura toată obida.

Nu putea duce la capăt nici ea o faptă de neînduplecată pedepsire, aşa cum nu izbutise ea, de atîtea ori, în altele bune şi omenoase.

Totul era aici inutil. Toate îi păreau atît de îndepărtate şi străine de dînsa !

În mijlocul camerei, Sandu nu ştia ce să facă, ţinînd pălăria Adinei în pumn, ca pe suportul din vitrina modistei. Adina îi luă pălăria din mînă. O zvîrli pe pat. Închise scrisoarea în sertar şi răsuci cheia.

— Și acum, ce ne facem ?

— Mergem în grădină, să vedem ce fac florile... E mai interesant decît conferința amicului nostru și al lui Teofil Steriu...

Ironia din glas sună însă silnic și trist.

Pe estrada sălii de teatru și de cinematograf „Central", în vremea aceasta, prietenul lor, Tudor Stoenescu-Stoian, îi căută deznădăjduit cu ochii. Pregătise toată noaptea conferința — panegiric !

Recitise paginile memorabile din opera lui Teofil Steriu. Își însemnase pe o foaie punctele vorbirii. Puține, căci știa acum că totul există în el dincolo de un plan sistematic, cerîndu-se să fie spus într-un torent tumultuos.

Întîrziase începutul, așteptînd sosirea prietenilor. Existau două loji goale. Una era a lui Buhuș.

Din dosul cortinei, de zece ori a tresărit, crezînd că-i recunoaște. Sala era ticsită. Tot orașul. Chiar dușmanii proaspeți și implacabili în noile lor răfuieli : Emil Sava și Atanasie Blîndu, foștii tovarăși de pînă mai ieri. Îi văzuse întorcîndu-și capetele și evitînd să se salute... Această ferocitate a manevrelor politice din așa-zisul oraș patriarhal de provincie îl încîntă. Știa, prestia că vorbirea lui are să îmblînzească tot ce e crud și are să lumineze tot ce e întuneric de hrubă umedă în toate conștiințele. Nu avea trac !... Se minuna de asemenea siguranță în afară de el, de firea lui timidă și poltronă. În douăzeci și patru de ore se săvîrșise această minune.

Lectura de peste noapte, cărțile lui Teofil Steriu l-au fecundat, l-au întărit și l-au înnobilat. În toată mulțimea de aici avea să strecoare un fior din eternitatea închisă în paginile lui Teofil Steriu.

Dar mai ales pentru Adina Buhuș și pentru Sandu Buhuș avea să vorbească. De trei ori directorul veni pe scenă, lărgindu-și gulerul și răsuflînd astmatic, să-l grăbească. Trosneau balcoanele și galeriile de elevi. Lojile și stalurile gemeau de îmbulzeală. Mulțimea arăta semne de nerăbdare.

Numai cele două loji rămîneau goale.

La a patra intervenție a directorului, Tudor Stoenescu-Stoian n-avu încotro. Făcu semn. Luminile s-au stins în sală. Cortina s-a ridicat.

A rămas cuvîntarea aceea, într-adevăr, neuitată în analele orașului și unică în viața lui Tudor Stoenescu-Stoian. Fără nici o meșteșugire, prin simpla vibrație lăuntrică și gravă, a prins toate sufletele și le-a capturat cu o rețea de fire invizibile, într-un singur pumn. În mîna cu degete ticula, împărțind umanitatea în două. Cei puțini, din neamul lui Teofil Stoiu. Cei mulți, din neamul lor, [illegible] aflați în acea sală. A zugrăvit mediocritatea, [illegible] ambiția, capitulările, lașa resemnare, neputința — zugrăvindu-se cu umilă sinceritate pe el însuși, [illegible] din marele număr. Și prin contrast, a putut gîndul [illegible] la viața scriitorului care s-a plecat ca un uriaș [illegible] ator, blînd și iertător, asupra mărunțișurilor existențe. [illegible] u-i nu mai era cel din totdeauna. Dar ochii căutau [illegible] la lojile goale, în întunericul sălii. Într-o vreme [illegible] a doua umbre așezîndu-se pe scaune. Crezu că le-a [illegible] t. În zadar!... Vorbi, adresîndu-se cu deosebire [illegible] ai tăi prietenilor cărora avea să le facă el, pînă în [illegible], povestirea cea întreagă și izbăvitoare. Pe hîrtia cu [illegible] le însemnate nu și-a mai aruncat privirea. N-avea nevoie! Îi dicta cuvintele o putere mai înaltă decît însăși luciditatea unui plan dinainte chibzuit cu migală.. Un ceas. Cînd a trecut o oră? N-a știut nici el, [illegible] mulțimea din sală, cu sufletul atîrnat de buzele lui. Cînd a încheiat și s-a aprins lumina, ochii n-au văzut alba fluturare a palmelor ropotind aplauzele, nici batistele [illegible] mîinilor ștergînd pleoapele umede pe furiș. Căutau spre loja unde crezuse că se afla Adina Buhuș și Sandu. Din lojă, îl aplauda Pantelimon Tucu și o caracudă. Ce-a fost? Ce s-a întîmplat? De ce n-au venit?

Și-a lăsat mîinile strînse, fără să-și dea seama ce răspunde și cui răspunde. Îi prinsese brațul prefectul Emil Sava:

— Dar ești un fenomen, nenișorule! Ce nu spuneai?... Ai fost extraordinar!... Ai stofă de orator, dragă Stoian... De mare, de extraordinar orator!... În legislatura viitoare, te trimitem în Cameră, cum mă vezi și cum te văd... Păcat

că acum e prea tîrziu !... M-am angajat și nu pot să-mi încurc socotelile...

Tudor Stoenescu-Stoian lupta să se elibereze din mîna prefectului, pe culoarul îngust și înțesat de foștii lui auditori.

— Nu scapi... Stai !... Mai înti trebuie sa-mi dai cuvîntarea pentru *Călimanul*... Trimit un exemplar și la București, la oficiosul nostru... O ai scrisă ?

— N-am nimic, domnule Sava. Te rog, lasă-mă !...

— Te înșeli... Te-nșeli dacă îți imaginezi că ai să scapi așa de ușor din mîna mea... Un asemenea om căutam eu de zece ani în tichiloșia asta de tîrg, și nu-l găseam. Un om să ne facă onoare și la centru, să ne reprezinte și în Cameră. Nu numai mamelucii, muți, surdomuți, care votează cu pumnul plin de bile albe...

— Domnule prefect, te rog, lasă-mă !

În jurul lor se adunaseră, cerc, dascălii, și avocații, și pensionarii : toți fruntașii tîrgului veniți să felicite nebăruitul orator, care, cu atîta modestie, vreme de zece luni, nu pomenise nimic despre acest har fără de pereche în micul lor univers patriarhal. Unii își dădeau coate. Prefectul ținea să-l angajeze pe loc ! Să nu-i scape cumva din mînă. Va rezista ? Va primi ? Se aflau și din cei care s-ar fi bucurat să-l vadă primind, și din cei cari s-ar fi întristat fiindcă în politica locală va însemna un adversar nou și un concurent de temut.

La toți, Tudor Stoenescu-Stoian privea uluit, fără să-i vadă. Stăruia singură întrebarea : unde sînt Sandu și Adina Buhuș ? De ce n-au venit ? Ce înseamnă lipsa aceasta ?... Doar pentru dînșii, mai ales pentru dînșii vorbise cu atît de sincer și unic elan, cu atît de omenească căință...

— Și unde vrei să alergi, în definitiv ? îl cercetă prefectul. Nici nu s-a terminat programul... De altfel, după cele ce-ai spus, lecturile nici nu mai au interes... L-ai turtit pe bietul Steriu !...

Se opri, deodată luminat :

— A ! Știu... Acum știu unde vrei să alergi... Am observat că lipseau tocmai bunii dumitale prieteni Buhușii !... De buni prieteni ce sînt !...

Emil Sava triumfa.

Absența aceasta se potrivea cu socotelile sale. La înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian în partid, obstacolul cel mai hotărîtor era prietenia cu Sandu Buhuș. Cît timp se afla sub influența acestui imbecil sentimental și naiv, nu avea nici o siguranță că va izbuti să-și anexeze asemenea element, care se dovedise așa de prețios.

— Cum vezi, n-au catadicsit să vină și să te asculte !... Am venit noi, ticăloșii, banditii, transfugii, trădătorii... Noi, cei lipsiți de nobile sentimente !... Vrei să alergi și să vezi ce s-a întîmplat ?... Te asigur că nu s-a întîmplat nimic. Tot așa cum nu li s-a întîmplat nimic nici amicilor dumitale : Picu Hartular și Grigore Pantiru ! Cînd am venit, i-am văzut pe acești doi onorabili la „Rinalti". Iar Tavi, care a sosit mai tîrziu, îmi povestea că a văzut pe doamna și pe domnul avocat Alexandru Buhuș în grădină, numărînd omizile, cum își numără domnul Buhuș membrii din rămășița lor de partid. Ciurucuri !... Vrei să alergi să-i vezi ? Îți pun automobilul la dispoziție...

Tudor Stoenescu-Stoian izbutise să scape. Schimbă un picior pe celălalt, ascultînd distrat cuvintele lui Iordăchel Păun

— Ceea ce țineam să-ți spun că mi-a făcut plăcere, e discreția din tot ce-ai vorbit. Nici o aluzie la prietenia cu Teofil Steriu. Nici o amintire anecdotică. Aceasta mai ales...

— Coane Iordăchel, te rog să mă ierți. Dar trebuie să plec...

Iordăchel Păun îl privi din urmă cu mirare și simpatie. Prețuia din zi în zi mai mult acest om nou venit în tîrgul lor patriarhal și pe care nici el nu știuse să-l cunoască îndeajuns. Nu făcuse caz de prietenia cu Teofil Steriu. Iar acum alerga alarmat, lăsînd toate la o parte, să vadă ce s-a întîmplat cu prietenii săi. Buhușii.

Altul, ar fi rămas la fața locului, să soarbă pînă la fund amețitorul elixir al succesului : primind felicitări, strîngînd mîini, răspunzînd răsfățat măgulirilor.

În stradă, Tudor Stoenescu-Stoian se pomeni cu Giuseppe Rinalti după dînsul.

Elevul, cu șapca în mînă, călca lîngă el, potrivindu-și pasul în cadență :

— Domnule profesor... Mi-ați provocat un caz de conștiință...

— Bine-bine, Rinalti ! Lasă pe altă dată.

— Nu pot, domnule profesor... Trebuie să vă mărturisesc acum... Am crezut... Astă-iarnă am crezut lucruri urîte despre dumneavoastră... Știți ? Atunci cînd nu găseați caietele mele... Și am făcut ceva încă mai urît. Am spus acestea domnului Grigore Panțîru... Pe urmă, cînd am primit știrea că am reușit la concurs și că la toamnă pot să mă prezint în Italia, mi-a părut rău... Dar nu ca acum... Abia acum regret din tot sufletul ; acum v-am înțeles, domnule Tudor Stoenescu-Stoian ! Vă rog să mă iertați...

— Bine-bine ! Ești iertat, Rinalti... Nici n-am ce ierta... Judecata e în noi. Noi ne iertăm ; noi ne condamnăm...

— Și încă vreau să vă mai spun ceva... Am aici, în caiet, stenografiată cuvîntarea. Eu am învățat și stenografia pentru mai tîrziu... De la primele cuvinte, am înțeles că va fi ceva rar, care nu trebuiește pierdut... Aveam caiet. Aveam creion... Am stenografiat tot... Mîine vă pot da cuvîntarea transcrisă pe curat...

— Bine-bine, Rinalti... Lasă acestea !...

În sfîrșit, găsi o birjă goală. Omniprezenta birjă a eternului Avram, cel cu două gloabe de schimb la trăsură și cu șapte guri flămînde acasă. Toate le vedea și le simțea acum altfel, cu sufletul ușurat de păcate și mustrări. Alergă la Sandu Buhuș.

Prietenul îl primi ocolindu-i privirea, cu fruntea încruntată. Era în curte. Înaintă pînă la poartă și îi bară intrarea.

— Dragă Sandule, ce-a fost ? întrebă cu nerăbdare, fără să bage de seamă gestul care-i tăia calea. De ce-ați lipsit ? Ce însemnează aceasta ?

— Nimic. Îmi închipui că ai putut spune ce-aveai de spus și în lipsa noastră...

— Sandule ! S-a întîmplat ceva cu doamna Buhuș ?

— Nu s-a întîmplat nimic. Cum o vezi, e în grădină..

Întoarse ochii spre grădină. Îi întoarse și Tudor Stoenescu-Stoian.

Adina Buhuș se îndepărta spre fundul aleilor, cu spatele la dînșii.

— Vreau sa-i vorbesc... Vreau să vă vorbesc, Sandule...

— Nu astăzi... În altă zi !... hotărî Sandu Buhuș cu dezgust.

— Dar tocmai astăzi trebuie, Sandule ! Astăzi... E pentru mine o zi decisivă aceasta !

— Și pentru mine a fost la fel : o zi decisivă. Înțelege, însă, că nu pot... nu pot sta mereu la dispoziția ta...

Tudor Stoenescu-Stolan făcu un pas îndărăt.

Îl asaltau presupunerile cele mai ciudate și mai absurde ; toate, în afară de cea unică și adevărată.

— Ai avut o discuție cu doamna Buhuș ?... Ceva neplăcut ?...

— Dimpotrivă... Sîntem astăzi mai apropiați ca ieri, și ca alaltăieri, și ca întotdeauna.

„Poate i-a spus că am îndrăznit, înfricoșată, că nu are drept să îndrăznească un om cu nenorocirea lui pe umeri ! își închipui Tudor Stoenescu-Stolan. De ce [illegible], tocmai astăzi ? De ce irepara[illegible] acum ?"

Ridică brațul într-o mișcare umilă și vinovată, cerșind grație :

— Dragă Sandule, prietenia noastră [illegible]

— Lasă prietenia noastră pe altă dată ! îl repezi cu dintul Sandu Buhuș.

Pe urmă, i se păru că a fost prea [illegible], cu teribilă repulsia, se birui :

— Înțelege, te rog, că astăzi nu sînt capabil să văd, să vorbesc, să ascult pe nimeni... Am pierdut și eu pe cineva !... Eu și Adina. Avem nevoie să fim singuri.

— Tocmai în asemenea împrejurări un prieten este util...

Sandu Buhuș îl privi în adîncul ochilor :

— Eu nu-mi aleg prietenii după cît pot să-mi fie de utili... Nu mă gîndesc la utilitatea lor și nu-i utilizez...

— Dar aceasta voiam să-ți spun și eu, Sandule ! Pentru aceasta am alergat. Întreabă-l pe Emil Sava. M-am smuls din mîinile lui.

— Ai făcut foarte rău ! Puteai să rămîi în mîinile lui. Ți-ar fi o amiciție foarte utilă. Chiar ți-o recomand aceasta. Nu pierde ocazia.

Tudor Stoenescu-Stoian se rezemă cu palma de stîlpul porții. Ce ciudat ! Venise cu inima zvîcnind de nerăbdare. Îi părea că nu mai ajunge destul de repede. Iar acum, hotărîrea cea bună din el se istovise.

O vedea căzută la pămînt, la picioarele lui, [illegible] floare peste care a fost turnată leșie.

— Eu tot nu pricep, Sandule !

— Nici n-aș dori să pricepi ! Mai bine..

Sandu Buhuș făcu un pas îndărăt, cu sprîncenele încruntate, întorcînd capul spre fundul grădinii, unde Adina îl aștepta singură. Tudor Stoenescu-Stoian înțelese că pentru astăzi, cel puțin, orice încercare de prietenească și frățească îmblînzire e zădarnică.

— La revedere, atunci, Sandule.

— La revedere.

Atingerea mîinilor fu moale, îndepărtată, [illegible]

— Unde mergem, coane Todiriță ? întrebă birjarul.

— Oriunde, Avrame. În centru...

Dar după cîțiva pași, opri birja. Îi era [illegible] țăcănitul copitelor, duruitul roților, scrîșnetul arcurilor.

Coborî și continuă drumul pe jos. Cînd ajunse pe Strada Mare, lumea ieșea de la „Central". Îl salutau cu exagerată curtenire notabilitățile tîrgului, îl salutau elevii, întorceau ochii după dînsul femeile și fetele de [illegible].

Pentru a scăpa de această curiozitate atît de s-a refugiat la „Rinalti". Căzu mai rău, din lac în puț : la masa caracudelor, unde toți se aflau în păr și discutau cu aprindere.

După tăcerea bruscă la apariția lui, înțelese despre cine vorbeau și ce-au putut să vorbească. Încă o dată l-au felicitat toți, s-au îngrămădit să-i strîngă mîna, i-au deschis loc larg și l-au lins cu privirile adulatoare. Era eroul zilei ! Moartea lui Teofil Steriu trecuse pe al doilea plan. Pe întîiul. rămînea „succesul" lui Tudor Stoenescu-Stoian. Revelația unui talent pînă atunci ascuns ; un talent care încă nu și-a spus ultimul cuvînt.

Grigore Panțîru își scoase pipa și, răsturnîndu-se pe spătarul scaunului, îl sfredeli cu ochii pitulați sub sprîncenele stufoase :

— Aud ceva extraordinar despre tine, Stoian ! Pretind toate aceste caracude că ai fost sublim, inegalabil. formi-

dabil și superlativ ! Tavi a și plecat la „Santiago", nici cel din Chile, nici cel din Cuba, nici cel din Haiti, nici cel din Argentina ; la „Santiago"-ul nostru de pe ulița Zimbrul Moldovei, să-ți comande pe deseară o masă de sărbătoare și să te proclame cetățean de onoare al urbei lui Mitru Căliman. Prefectul aud că te-ar fi invitat să te înscrii neapărat în partid, pe loc, în condiții excepționale. Poate ți-o fi oferit și vreun acont ? Pentru mine este ceva inexplicabil. Ți-o spun neted. Nu mă așteptam. Te credeam dintr-o stofă mult mai ieftină... Ce s-a întîmplat ? De unde ți-a venit harul divin peste noapte ?

— E foarte simplu, coane Grigore ! rosti cu o modestie neprefăcută, cu totul neprefăcută, din inimă. bucuros să se ușureze cuiva, Tudor Stoenescu-Stoian. Am fost sincer. Am spus ce-am simțit. Iar restul e numai exagerare...

— Ai fost sincer ? mormăi Grigore Panțîru. Ai spus ce-ai simțit ? S-ar deduce. din aceasta, că altă dată nu ești sincer. Că, de obicei, nu spui ce simți... În orice caz. te-aș sfătui să fii pe viitor numai sincer și să spui numai ce simți. Văd că-ți prinde mai bine ! Dar explicația nu mă satisface... Nu se agită toate caracudele acestea pentru o sinceritate. Nu te invită Emil Sava să intri în banda lui, numai pentru atît. Nici n-are el nevoie de oameni care pătimesc de meteahna sincerității. Vezi cazul Buhuș !... E altceva cu tine și nu pricep ce... Lămurește-mă !

— Am eu o explicație, coane Grigore ! interveni glasul de ventriloc al lui Picu Hartular. Se întîmplă ce-a voit să spună versul lui Eminescu. Ții minte ?

Iar deasupra tuturora va vorbi vreun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră...

Nu pretind că aceasta a făcut-o dinadins. cu premeditare și cu bună-știință, Stoian. Dar aceasta explică entuziasmul amicilor noștri de-aici. Au uitat despre cine a vorbit Stoian. L-au uitat pe Steriu. Le-a rămas în cap numai *cum* a vorbit amicul lui Teofil Steriu. De aceea, chiar Stoian singur e scandalizat ! Intențiile lui au fost denaturate, răstălmăcite, pot spune degradate Coborîte din

slăvi, la interpretări și la consecințe mai terestre. Poate și la calcule mai terestre. Ce vrei ? Tîrgul patriarhal al lui Sandu Buhuș ! Aceștia sîntem. Le reducem toate la nivelul nostru. Eroii s-au sfîrșit cu Mitru Căliman...

O caracudă luă cuvîntul cu o generozitate și un curaj care nu-i stătea în fire, sub impresia proaspătă a emoției din sală.

— Nici nu poate fi vorba de stihurile lui Eminescu, coane Grigore ! Dumneata nici n-ai fost s-auzi. Păcat ! Nici tu, Picule ! Atunci, n-ați mai lua atît de ușuratic, în periplizon, sentimentul la care s-a înălțat Todiriță al nostru. Și delicatețea, coane Grigore ! Și tactul, Picule ! N-a pomenit nimic despre prietenia lui cu Steriu. Și putea s-o facă. Știam doar cu toții ce veche legătură era între dînșii, cu toată deosebirea de vîrstă. Dar n-a făcut caz de aceasta. Care altul n-ar fi căzut în păcat ? Todiriță a vorbit ca un admirator necunoscut despre autorul unor cărți pe care le-a iubit și i-au mers la inimă, mai mult decît nouă, caracudelor acestora de aici.

— Na-na ! pufni pe nări un val de fum Grigore Pantîru. Na-na, gloabă ! Ce, te lovi și pe tine modestia, Caracudovschi ? De cînd și de unde ? Uite la dînsul ! A devenit și el elocvent ! A prins glas. Vorbește și el ca din carte ! Bagă de seamă, Stoian. Faci școală ! Și nu-i prudent. Au să vină mîine elevii să te concureze și-ți scad acțiunile la Emil Sava, marele nostru tartor politico-administrativ și reprezentantul local al marelui tartor petrolist din Capitală, Iordan Hagi-Iordan. Ia aminte ! Prietenește te pun în gardă.

Tudor Stoenescu-Stoian tăcea cu un surîs împietrit pe buzele amare. Cu ce suflet vorbise el, pentru cine vorbise el ! — și care era răsunetul !

Picu Hartular își privi degetele lungi, piatra inelului, unghiile lăcuite cu roz. Vorbi, fără să se adreseze nimănui :

— Cazul Stoian-Steriu îmi amintește mie un cuvînt al nu știu cărui scriitor francez. Poate Jules Renard, poate Capus, poate numai Willy. Spunea unul din aceștia că o bună prietenie, un bun și adevărat prieten, e ca un cartof. Rentează și după ce l-ai îngropat în pămînt. Mai ales după ce l-ai îngropat... Dacă e adevărat, atunci, dragă Stoian, trebuie să te ții bine ! Te amenință o carieră

strălucită. Steriu ți-a lăsat o moștenire grea, pe care ești obligat s-o accepți fără beneficiul de inventar. Ai pus sentiment, cum spui ? Foarte frumos ! Dar sentimentul și prietenia, ca și cartofii îngropați în pămînt, sînt un capital care se cuvine exploatat... Să ții la preț, cînd vei cădea la tocmeală cu Emil Sava. Te sfătuiește un om cu experiență în tîrgul acesta. Și observ că ai mînă bună în alegerea prietenilor. Vii sau morți, nu mergi la pagubă cu dînșii. Ai văzut anul trecut piesa în care juca Iancovescu ? Se numea, dacă nu mă înșel, *Le chien qui apporte* [21]. S-ar putea face o variantă cu titlul : *Le mort qui apporte*. Într-o noapte : *Mortul care aduce*... Căci bietul Steriu e un mort de ispravă. Nu-și părăsește prietenii nici după ce și-a dat sufletul... Aduce, aduce mereu !... Succes. Popularitate. Admirație. Emoție. Prețuire în condica lui Emil Sava. Mîine-poimîine, un scaun de deputat... Și cîte, încă ! Ai răbdare. Toate de-abia au început... Ce, te superi ? Te-ai supărat ? Pleci ? Ah ! Succesul te face irascibil ! Regret că ți-ai pierdut calmul tău imperturbabil, care era încă o calitate simpatică, dragă Todiriță.

Tudor Stoenescu-Stoian se ridicase de la masă cu fălcile încleștate, cu ochii înnegurați. Își luă ziua-bună cu un semn circular adresat tuturor, fără să întindă mîna.

Ieși, trîntind ușa.

— Mi se pare mie că sîntem toți niște boi ! exclamă Grigore Panțiru, scuturîndu-și scrumul pe marmura mesei. Toți ! Adică noi doi : eu și tu, Picule ! A avut și băiatul acesta o zi bună. Rară. O zi cînd s-a depășit pe sine. Ne-am grăbit să-l otrăvim. Caracudele acestea au fost și ele, pe ziua de azi, mai oameni decît noi. S-au depășit și ele, pre ele.

— Dar meritul lor nu e prea mare, cumetre Grigore ! rînji Picu Hartular. Ei au asistat la conferința lui Stoian. Noi nu. Pe ei i-a convertit Stoian la sentimente nobile. Pe noi, n-a avut cine să ne convertească. Ne putem acorda deci, din oficiu, circumstanțe atenuante...

Se opri, cu un gînd plin de satisfacție. Și Adina Buhuș a lipsit. Așadar, nici ea n-a participat la această stupidă emoție, cu care s-au întors toți auditorii lui Tudor Stoenescu-Stoian. Cu atît mai bine !...

Micșoră ochii roșcați. Toți de la masă au întors privirea după privirea lui, afară pe geam, în stradă.

Acolo, Emil Sava gesticula energic și convingător, în fața lui Tudor Stoenescu-Stoian. Todiriță părea că rezistă. Pe urmă, că șovăie. În sfîrșit, că a început să cedeze.

Prefectul îi cuprinse brațul. Îl trase spre automobil. Apoi portiera se închise și șoferul dădu drumul motorului.

— Ei, ce v-am spus ? triumfă Picu Hartular. De ispravă mort Teofil Steriu ! Aduce grozav ! I-a adus lui Emil Sava un orator în partid. I-a adus lui Todiriță al nostru primul tain de caşcaval... Și încă e numai un început !...

Capitolul V

CAUZE ŞI EFECTE

În patriarhalul tîrg de la poalele Călimanului, înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian în partidul domnului Emil Sava a fost evenimentul cel mai important al primăverii. Viu comentat de oficiosul local, anunţa semnul cel nou al timpurilor.

Se sfîrşea cu diletantismul unora şi cu lihnita goană după căpătuială a altora, în politica acestui ţinut uitat de Dumnezeu şi părăsit de stăpînire. Cadrele vechi se primeneau cu oameni proaspeţi, formaţi în înaltă pregătire cărturărească, neuzaţi şi constructivi.

Într-un număr cu aspect excepţional şi sărbătoresc, *Călimanul* publicase, în fruntea primei coloane, scrisoarea de înscriere în partid a distinsului profesor, avocat, conferenţiar, publicist şi amic al marelui Teofil Steriu ; iar pe două pagini de text mărunt, strălucita cuvîntare stenografiată de elevul Rinalti Giuseppe. Astfel, pentru domnul Emil Sava ca şi pentru natură, nimic nu rămînea pierdut, după cum poruncesc legile de conservare ale materiei. Totul numai se transforma. Ce e drept, printr-o îndestul de stranie şi vizibilă metamorfoză a intenţiilor, în parcursul lor pînă la realizări ; a cauzelor pînă la efectul final.

Scrisoarea fusese simplă, substanţială şi de o impresionantă modestie.

O splendidă lecţie de civism.

Pentru a înlătura inevitabila bănuială de oportunism-fripturism, cum suna barbarul termen pus la modă de năravurile epocii, noul fruntaş al partidului respingea anticipat orice funcţie, orice sinecură, delegaţie, misie şi mai ales mărire, fie ea chiar onorifică.

Era o adeziune dezinteresată și spontană, dictată de un nobil simț al datoriei, pentru a contribui cu o colaborare discretă la ridicarea ținutului și a concetățenilor care l-au adoptat.

— Admirabil ! aprobase domnul Emil Sava, bătîndu-l pe umăr. Aceasta are să facă o teribilă impresie. Ai astupat de la început gura canaliilor ! Deocamdată. nu-ți ofer nimic, nu primești nimic !...

Făcuse o pauză, sunînd lanțul cu chei în buzunar. Atîtea chei, tot atîtea insigne ale multiplelor sale rosturi și grave răspunderi : cheile de la biroul avocațial : de la biroul prefecturii ; de la societatea, încă în leagăn, „*Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited*" ; de la decanul baroului ; de la Banca populară „Călimanul" ; de la cancelaria moșiei cu vie, parc, eleșteu și conac princiar, recent achiziționate ; de la atîtea case de fier ! Ascultase mai întîi această plăcută muzică metalică — suavul imn de biruință al unei vieți.

Pe urmă. surîse cu o fericită inspirație :

— Adică, nu ! Încă mai bine ! Am să-ți ofer ceva și ai să refuzi ! Iar refuzul are să apară în gazetă. Dai. așa, dublă lovitură. *Primo,* ai luat piuitul opoziției. Dezinteresare probată ! *Secundo ?* Toți băieții noștri din partid au să vadă că nu au de-a face cu un concurent sosit în ultimul moment, să le smulgă locmalele de la gură. E o lecție fină pentru cîțiva hămesiți de-ai mei, care s-au tocmit pe locuri și simbrii ca precupețele la hală... Aceasta, deocamdată. Mai apoi, lasă pe mine !... Știu eu cînd vine și vremea traistei cu grăunțe !

Deocamdată. înscrierea lui Tudor Stoenescu-Stoian a fost vestită, deci, ca un eveniment semnificativ și de către oficiosul guvernului din Capitală. În suplimentul de duminică, aceeași foaie a tipărit conferința-panegiric. reprodusă mai apoi și discutată de alte ziare, semnalată de critică și socotită cea mai simțită și generoasă interpretare a vieții și operei lui Teofil Steriu. S-a pomenit cu acest prilej. cu îndestul tîlc, și despre intelectualitatea modestă a pro-

vinciși. Despre talentele care nu aspiră la gălăgioasă publicitate și se dispensează de ratificarea cafenelei literare. Tudor Stoenescu-Stoian era un caz elocvent. Ieșea din anonimat și din obscuritate, pe un drum ocolit și spinos. Îl accepta, în sfîrșit, și Capitala, unde atîția ani, foștii lui camarazi de barou îi confundaseră numele cu al tuturor Stoenestilor, Teodorestilor, Stoicănestilor și Tudoranilor din cartea de telefon.

Iar fiindcă toate erau „deocamdată", tot deocamdată a luat și conducerea ziarului *Călimanul*. A schimbat formatul, a inaugurat rubrici inedite, a susținut campania electorală cu o vigoare care a dezorganizat unitatea de la masa caracudelor. Tîrîți de curent, mulți cetățeni, pasivi pînă atunci în dihonia politică și exercitîndu-și dreptul de vot unic, egal, secret și obligatoriu, după simplul capriciu al simpatiilor momentane și după legăturile de rubedenie, s-au înscris în partid cu manifeste colective.

Recrutul domnului Emil Sava recruta la rîndul său neașteptați partizani.

Frecîndu-și mîinile sau zurlindu-și cheile domnul Emil Sava nu pierdea nici un prilej să-și exprime entuziasmata uimire :

— E ceva extraordinar ce se-ntîmplă cu tine, Todiriță. Credeam că am nas de copoi. Fler, ca nimeni altul în meseria asta ingrată care se numește politică. Și cînd colo, dacă nu venea fericita coincidență cu moartea lui Steriu și cu succesul tău de la „Central", puteai să mucezești mult și bine în tîrgul nostru, fără să am habar din ce stofă erai croit ! Parol ! Îmi tot dădea ghes, încă de astă-vară, Buhuș, că ești așa și pe dincolo. Dar îl lăsam să spună. Îți mărturisesc acuma, chiar insistențele lui te-au clasat în ochii mei de la început. Ce mare procopseală putea să însemne un prieten al lui Sandu Buhuș ? Un naiv și un caraghios ca el... Fiindcă pentru mine, bietul Buhuș a fost și a rămas un perfect imbecil în politică. Îmi pare bine că te-ai convins și tu...

Tudor Stoenescu-Stoian se ferea să aprobe sau să contrazică asemenea opinii.

Prietenia cu Sandu Buhuș se răcise. Se întîlneau. Își întindeau mîna. Vorbeau cu indiferență despre chestiuni indiferente.

De cîteva ori, a fost invitat la masă. A primit. Nici Adina, nici Sandu n-au făcut niciodată aluzie la ziua cînd, printr-o inexplicabilă (pentru el) atitudine, legăturile lor s-au înstrăinat. Nu pomeneau numele lui Teofil Steriu. Nu-l pomenea nici el. Trecuse ceasul confesiunii care-i arsese buzele.

La întîia întîlnire, de după acea unică zi, cînd s-ar fi putut pleca să-și examineze sufletele ca florile uscate într-un ierbar, a fost prea tîrziu pentru tustrei. N-au mai avut ce-și spune. Fiecare, tăcînd, credea că așa îl cruță pe celălalt de-o imputare dureroasă și binemeritată. Iar înverigarea de fapte, care l-a împins pe Tudor Stoenescu-Stoian să intre în buna sa voie sub tutela domnului Emil Sava, îi amintește întotdeauna unul din primele romane scrise de Teofil Steriu, în tinerețe, cînd viziunea sa era mai romantică și mai pesimistă, înainte de a învăța să privească viața cu mai blîndă împăcare.

Se afla, în acel roman, povestea unei fete frivole, pe jumătate vinovată și pe jumătate victimă, într-o dramă cu urmări ireparabile. Crescută într-o familie răsfățată de toate îndestulările pămîntești și mondene, într-o criză savant gradată și anunțînd de pe atunci neîntrecuta subtilitate de analiză a lui Teofil Steriu, s-a trezit năzuind la o existență simplă, modestă, ștearsă — refugiată undeva, într-un colț rustic de țară, cu un iubit tot așa de simplu, modest și sters. Era sătulă de vanitatea în care a trăit. Descoperise fericirea într-o căsnicie molcomă și fără peripeții. Dar familia voia altceva pentru dînsa. Îi alesese o fericire pe măsura lor. O astfel de căsnicie, cu un astfel de om... Toate împotrivirile, explicațiile, rugămințile, lacrimile n-au folosit nimic. S-au lovit, ca de tot atîtea uși închise, de inima părintelui, a mamei, a surorilor mai mari. Iar romantic și răzbunător, în ajunul cununiei, după o ultimă și neizbutită încercare de a se face înțeleasă, eroina lui Teofil Steriu a ieșit noaptea în stradă și s-a

oferit celui dintîi trecător. S-a întors dimineața cu trupul spurcat și cu o boală urîtă, care i-a putrezit mai apoi toată viața măduva oaselor.. Teofil Steriu a refuzat să mai retipărească romanul acela. Îl socotea prea sumbru și în afară de obștești le acceptări pe care se întemeiază un destin omenesc. într-o lume unde a capitula e prima condiție a fericirii molcuță și călduță. comodă și fără tragedii patetice.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian prin acest roman trăiește acum și prin el se explică.

Tot așa a bătut la uși închise, cînd venise să-și întindă inima purificată în palme. Ca eroina balurilor și recepțiilor din romanul lui Teofil Steriu, sătulă de nimicnicia succeselor mondene, dezgustată de vanitatea calculelor matrimoniale, înspăimîntată de minciuna unei vieți care amenință s-o captiveze pentru totdeauna ; tot așa alergase să ceară altora înțelegere și ajutor, ca să se izbăvească dintr-o existență plăsmuită din neadevăr și deșertăciune. Niciodată n-a cunoscut un elan mai absolut și mai străin de firea lui moliie și poltronă. Se depășise. Iar dînșii. cîrtițele oarbe ale orașului patriarhal, i-au întors spatele. I-au răspuns ricanînd Nici Adina Buhuș. nici Sandu n-au presimțit ce pornire l-a adus în ziua aceea : Grigore Panțîru și Picu Hartular l-au primit cu rînjet — o conspirație perfidă s-a urzit să-i poticnească zvîcnirea. să-l zvîrle în brațele lui Emil Sava.

Tot așa. ca eroina lui Teofil Steriu. s-a oferit din ură. din dezgust și din răzbunare, celui dintîi venit. I-a pătruns răul în măduva osului. Cel puțin, știe ce are de așteptat de la Emil Sava. O ofertă. O tocmeală. Un preț !... Nici despre această tocmeală, despre această ofertă de vînzare-cumpărare nu-i pomenesc nimic Adina Buhuș și Sandu. De cîte ori a încercat să le explice. să-i aducă și pe dînșii pe urma firului întortocheat care l-a mînat la asemenea abjectă capitulare, au strîns din umeri. l-au țintit apăsat în ochi, au schimbat vorba.

Și o arșiță intolerabilă îi usucă gura. și un gol i se cască în inima desertată de sînge. de cîte ori gîndul lui se

opreşte la Adina Buhuş, de cîte ori o vede, de cîte ori îi aude glasul sau îi tresare amintirea unui gest, un surîs, o mlădiere a trupului, privirea morbid filtrată prin genele lungi. Chinul acesta atroce şi dulce nu-l ştie nimeni. Nimeni nu-l poate bănui. E o durere îndărătnică, răsucită în carnea lui ca un cuţit împlîntat pînă în plăsele — o durere fizică, întunecîndu-i lumina ochilor, silindu-l deodată să se rezeme de un colţ de masă, de spătarul unui scaun, de un zid.

N-a cunoscut aceasta pînă acum. N-a crezut că poate exista.

Îi caută calea ei la ceasurile de plimbare. Îl umileşte răceala şi dispreţul ei din privire. Se simte îngălbenind cînd, pe aceeaşi stradă, îi apare neaşteptat Picu Hartular, ca să-l spioneze, desigur, şi să răspîndească numai el ştie ce mişelnice invenţiuni. Iar ca să uite aceasta, cu ură pe el şi pe tot şi pe toţi, se înfundă mai înverşunat în ameţitoarea voluptate rea pe care i-a oferit-o noua îndeletnicire de combatant politic, cot la cot cu domnul Emil Sava.

A rostit cuvîntări, a scris articole. Toate — cuvîntări şi articole — toate pe măsura jalnicelor gîngăveli ale debuturilor sale din publicaţiile obscure, cu atîta grijă închise în sertarul secret. Tot ce avusese el de spus, rar, bun şi înnobilat deşertase dintr-o singură dată în cuvîntul de la „Central".

Dar atît concetăţenii cît şi domnul Emil Sava nu mai observă aceasta. Numele lui ajungea ca să dea greutate unei formule găunoase, culoare unei fraze banale, viaţă unei peroraţii leşinate.

Cu o bolnavă şi pervertită satisfacţie Tudor Stoenescu-Stoian se urmărea pe el însuşi în aceste izbînzi pe care nu le căutase. Era o altfel de răzbunare pe tot ce-ar fi voit el să fie cîndva şi viaţa i-a refuzat ; pe toţi cîţi i-au întors spatele şi l-au respins.

Acum nu mai avea nevoie să mistifice pe nimeni. Nu mai exista ca închipuit amic şi confident al lui Teofil Steriu. Ci prin *el !* Prin ceea ce aştepta lumea şi domnul Emil Sava de la *el !* Prin invidia, prin admiraţia şi chiar ura pe care o provoca *el*. Toţi ochii erau aţintiţi asupră-i.

Viața îi surîdea abject și crud, dar îi surîdea. Nici nu-i cerea eroice sforțări, cum risipise zădarnic în trecut atîtea bune intenții și brave hotărîri, îndată sleite. Acuma era destul să se lase purtat de val.

Destinul îi scoase în cale un regizor neîntrecut, îndemînatic și prompt, ca domnul Emil Sava. „Cu mine nu merge nimeni la pagubă!", amintea dibaciul comandant al trupei, ridicîndu-i moralul, de cîte ori se înfățișau atacurile ori se prevedea vreo defecțiune. Și domnul Emil Sava își dovedea spusele cu prisosință. Alegerile au sfîrșit într-o catastrofă pentru opoziție.

O mare parte din succesul moral se datora [illegible] lui Tudor Stoenescu-Stoian. De aceea, păși pe [illegible] mai sigur și mai semeț, ascunzîndu-și, sub crusta acestei insolențe, devastarea aridă din el. „Nu m-ați voit cum mă voiam eu? Iată-mă cum mă voiți voi! Ale voastre dintru ale voastre, în tîrgul vostru patriarhal!"

Față de un singur om se simțea acum [illegible].

Nu de un om. De un pui de om!

Față de elevul Rinalti Giuseppe, fiul coletarului-cafegiu, care-i umilise amorul propriu și nu înceta să-l umilească.

Laureatul concursului de la Roma și viitorul bursier al Italiei stăruia cu o iritantă inocență în credința că și-a ofensat profesorul. Nu pierdea nici un prilej să-și ceară încă o dată iertare. Ba își îngăduia chiar să exprime regretul că un asemenea scriitor și vorbitor s-a lăsat ispitit de politică și de lupte electorale, cînd are altceva mai grandios de realizat:

— Nu vorbește un elev profesorului! îl asigura Rinalti Giuseppe, călcînd alături și schimbînd pasul să păstreze cadența. Nu mi-aș permite așa ceva. Vorbește un admirator scriitorului... Tot eu am să vă traduc primul volum în limba italiană. Cu o prefață de Gabriele d'Annunzio. La el are să-mi fie întîiul pelerinaj, cum ajung în Italia. I-am scris din nou și din nou mi-a răspuns. I-am trimis conferința tradusă. S-a bucurat că am reușit și că voi cunoaște adevărata mea patrie... M-a felicitat că am avut

norocul unui asemenea profesor, care a rostit o atît de inimoasă și pătrunsă de umanitate cuvîntare. Să vă arăt scrisoarea...

De la pieptul tunicii, dintr-un *Cicero* cu scoarțele tari, Giuseppe a scos mesajul din patrie.

Tudor Stoenescu-Stoian a parcurs rîndurile cu melancolie.

Un omuleț ca acesta își urmărea cu tenacitate o viață a lui. Iar un val de sînge îi dogorî obrazul la gîndul că, dintr-o mizerabilă animozitate, s-ar fi putut întîmpla să-i răpească unica rațiune de existență. În mai puțin de un an, așa devenise; acesta devenise. Nu mai făcea un pas, nu mai întîlnea o făptură, să nu-l zgîrie intuită în cuget unghia ascutită a unei mustrări. Chiar și față de Iordăchel Păun s-a purtat mișelnic.

Nu era el oare, acum, complicele lui Emil Sava în toate sceleratele lui operațiuni? Nu demonstrase el oare, într-un articol, că orașul va avea numai de cîștigat prin vînzarea Călimanului improductiv, trecut în proprietatea societății petrolifere „Piscul Voievodesei?" Iordăchel Păun nu ceruse niciodată nimic, nimănui. Și întîia oară cînd lansase un apel către concetățeni, o făcuse pentru al lor bine și a lor desfătare a ochilor îndemnîndu-i să-și împădurească povîrnișurile sterpe ale Călimanului și să-i redea înfățișarea de pe vremea hatmanului Mitru. Era lucru încheiat. Sumele adunate. Programul pregătit pentru o mare sărbătoare a pomilor. Domnul Emil Sava a voit altceva și a hotărît altceva. Astăzi, Călimanul aparține societății sale și a marelui plutocrat financiar din Capitală, Iordan Hagi-Iordan. Iar Tudor Stoenescu-Stoian simte mîna bătrînului mai moale și ostenită cînd i-o întinde: inertă și rece.

Elevul Rinalti Giuseppe a împăturit scrisoarea, a închis-o între scoarțele cărții latinești și înainte de a saluta, a ținut să mai adauge un amănunt de o considerabilă însemnătate pentru el:

— I-am arătat-o și unchiului Carlo! S-a bucurat din cale-afară. Ah! E altfel de om, unchiul Carlo, domnule

Stoian ! Nu s-ar spune că în vinele lui curge același sînge ca în vinele tatei. A fost de trei ori pînă acum în Italia. Și-a cumpărat casă la Padova. Acolo vrea să îmbătrînească... Iar copiii lui, verii mei, învață în patrie... Toate acestea nu le știam, nici nu mi le închipuiam, domnule Stoian ! E ceva prea frumos !

Rinalti Giuseppe aștepta un cuvînt de minunare sau măcar de interes.

Dar Tudor Stoenescu-Stoian tresări săgetat în inimă. Nu auzise nimic, nu-l interesa nimic din toate acestea. El presimțea, înainte de a zări apropierea Adinei Buhuș. Se afla pe undeva, pe aproape. Acuși va apare în capătul străzii — ici ori dincolo. Iar el va șovăi, neștiind dacă trebuie să se oprească sau să treacă mai departe cu o înfățișare mincinos preocupată.

— Vă plictisesc, domnule Tudor Stoenescu-Stoian ? N-am să vă mai plictisesc mult. La toamnă scăpați definitiv de mine. Și dumneavoastră, și *signor* Alberto...

Elevul s-a depărtat, pipăindu-și cu latul palmei la piept, prin tunică, scoarțele tari ale cărții cu cele două scrisori de la Gabriele d'Annunzio.

A pornit spre piața Miron Costin. Acolo, pe fostul loc viran, năpădit de bălării și slujind pînă în iarna trecută drept cel mai la îndemînă depozit de gunoaie și cel mai central cimitir pentru cîini, găini și pisici — acum, cincizeci de salahori, zidari, pietrari și dulgheri înalță edificiul Palatului administrativ. E încă o victorie a timpurilor și o operă a domnului Emil Sava ! De douăzeci de ani s-au fost alcătuit mereu vagi planuri ; s-au fost alocat vagi sume ; s-a fost promis cetățenilor, tot așa de vag, punerea pietrei fundamentale, în manifestele tuturor partidelor în ajun de alegeri. Dar fapta a rămas rezervată omului de faptă ! Domnul Emil Sava a izbutit într-o lună ce nu izbutise nimeni în douăzeci de ani. A smuls de la centru primele fonduri pentru a consolida astfel, în județ, situația delicată a unui guvern improvizat din sfărîmăturile flotante ale altor partide. A răpit opoziției capitolul cel mai de efect din programul realizărilor locale.

Manifestelor vagi, le-a răspuns într-o singură săptămînă cu şantierul şi schelele răsărite din pămînt. Iar după a sa veche şi mult experimentată tactică, „lovitura" a fost, şi de această dată, „dublă".

Săvîrşea act de gospodărie ; inaugurarea constructivă a guvernului. În aceeaşi vreme, însă, îngloba în fondul extraordinar al lucrărilor şi preţul Călimanului. Cele trei milioane, oferite pentru un deal cu viroage şi scaieţi, au căzut ca o danie din partea filanţropicei societăţi *„Voevoda, Rumanian Company..."*

Aşadar, mai mult decît prin contribuţia ministerelor, a comunei şi a judeţului, palatul căpăta fiinţă din ctitoria directă a domnului Emil Sava. Încă o dată, nimic nu rămînea pierdut pentru chibzuitele socoteli ale unui om sunînd în buzunar veriga cu atîtea chei, insignele atîtor îndatoriri, interese şi răspunderi.

Bîrfitorii nărăviţi, ca Grigore Panţîru şi Picu Hartular, puteau rînji la masa caracudelor ; foştii tovarăşi de ieri, imbecilii şi naivii de teapa lui Atanasie Blîndu şi Sandu Buhuş, puteau să se arate indignaţi cui avea vreme să-i asculte. Palatul administrativ creştea văzînd cu ochii, iar inaugurarea va însemna pentru domnul Emil Sava şi glorioasa încununare a unei cariere politice închinată binelui obştesc.

Spre deopotrivă surpriză a lui *signor* Alberto şi a fiului său Giuseppe, antrepriza construcţiei a adus în oraş un Rinalti, care restaura vechea tradiţie a familiei.

Acest Rinalti, cu numele Carlo, făcea parte din ramura ruptă breslei de cofetari şi cafegii, îndeletnicire rezervată numai primului născut din tată în fiu, după dorinţa lăsată cu limbă de moarte de către Giuseppe I, întemeietorul dinastiei. Odraslele fără drept la succesiunea firmei peregrinaseră în alte unghere de ţară. Încercaseră, unii cu mai mult noroc, alţii cu mai puţin, diverse cariere, ca fraţii Rovetta de la Iaşi, cu prăvălia lor de cuţite şi arme vînătoreşti, celebră în toată Moldova. Carlo reluase meşteşugul ancestral. Construia poduri, edificii publice, gări şi hoteluri, realizînd visul cu care a sosit pe vremuri, în Ţara Românească, străbunul pribeag cu barbă garibaldiană şi cu o pepinieră de ploduri.

Faima şi-o facuse aiurea. Aiurea şi învăţătura.

Nu-şi cunoştea vărul şi nepotul. Îşi pierduseră urma.

Cînd a intrat în cofetăria „Rinalti", după ce a descifrat cu emoţie firma cu vopseaua mîncată de rugină şi spălată de ploi, Carlo a înţeles cu milă mărginită ambiţii care înfăşurau existenţa lui *signor* Alberto. În schimb, cu o protectoare bucurie, a încurajat aspiraţiile lui Giuseppe-junior.

De atunci, nu trece zi fără ca lucrătorii concursului de la Roma să nu se abată prin piaţa Mihai Eminescu, unde Carlo Rinalti supraveghează armata de lucrători, pietrari, zidari şi dulgheri, cu nemărginitoare dăruire a unui bătrîn de valoare. Nu înţeleg ce ar ascunde cumva, sub haina de catifea neagră, o inimă încă mai neagră. E din fire rece la îndoieli, meticulos şi nărăvit vînător — deşi om de cărţi şi amator de snoave. Dar contractul prevede un termen amplu de recepţie, ţinînd socoteală de vremuirile guvernelor. Domnul Emil Savu a căutat, cu o legitimă prudenţă, să-şi asigure banchetul şi festivitatea inaugurală, pentru a nu mai ploscnul de-a gata vreunui nevrednic urmaş.

Signor Carlo plăteşte suplimente de salarii, zile de odihnă dublate, prime de sărbătoare de vară. Cu toată atenţie şi pasiune, urmăreşte pînă tîrziu zidăria de la o noapte la alta, ca şi ultima oară politică din ultima pagină a gazetelor din Capitală.

Sufere pentru ceasurile de criză ale guvernului, triumfă auzind un răspuns tăios de pe banca ministerială a lunat glasul unui deputat interpelator. Giuseppe a învăţat şi el să-i cunoască tonurile, în funcţie de barometrul politic. Le ghiceşte dinainte, căci prin constrîngere, a devenit şi el un asiduu cititor al ultimei ore pe prima pagină.

Viaţa îi pare, astfel, mai complicată şi mai bizară, în această a doua a lui patrie, unde chiar arcurile de triumf au mai slabă consistenţă decît faţa din cataifurile lui *signor* Alberto.

Astăzi e fără nici o grijă.

După foaia de temperatură a guvernului, unchiul Carlo n-are de ce răcni, în urechile ţiganilor salahori şi a compatrioţilor ciopîrţitori de marmură, pateticele lui blasfeme în limba divinului Dante.

Așa s-a și dovedit. L-a întîmpinat de pe puntea schelelor, cu un strigăt voios, arătîndu-i pe unde să urce. Haina de catifea, părul, mustățile, obrazul, ghetele și jambierele de piele sînt ninse de praful roșu al cărămizii. A căpătat și el ceva din înfățișarea materiei cu care lucrează. În afară de blănița creață de astrahan a părului — stigmat ereditar al dinastiei Rinalti — nici o asemănare nu există între *signor* Alberto și *signor* Carlo. Unul e puhav, decolorat, cu trăsăturile de cocă muiată și cu ochii somnoroși de eterna veghe în dosul galantarului ; celălalt, vînjos și energic, cu liniile ascuțite și cu ochi pătrunzători, de ziditor și de vînător. Se cunoaște bine că nu categorisește omenirea în indivizi vermut-sifon, țuică, turcească-mică, șprit sau ștrudel cu mere, după lista de consumații.

— Ce e cu tine, Giuseppe, micule ? îl întrebă zîmbind cu simpatie.

— Am primit o scrisoare de la Gabrielle d'Annunzio. Spune că mă așteaptă. Vrea să mă vadă la mutră, unchiule !

— Are să fie puțin cam decepționat... Ai încă prea mult ceva din mutra lui Alberto. Dar are să treacă... Recunosc eu aici oarecare semne de schimbare.

Carlo Rinalti își apucase nepotul de bărbie cu degetele pudrate de cărămidă și îl cercetă competinte, tot așa cum știa el să-și imagineze clădirea întreagă și gata, încă de la primii pereți din dosul schelelor. După sfîrșitul examenului, păși să distribuiască ordine, îndemnuri și înjurături țigăncilor care se cinchiseră la adăpost și la umbră, să fumeze capete de țigări răsucite în foi de hîrtie igienică. Pe urmă, se opri cu ochiul atent, de vînător, urmărind o scenă care îl interesa cu deosebire.

— Giuseppe, cine e doamna de colo, în rochie neagră ?

— Doamna Adina Buhuș. O persoană foarte distinsă, care, după cît spune lumea, se simte aici în exil...

Adina traversa piața cu mersul ei prelung și felin.

— Și tipul de dincolo ?

— Domnul Tudor Stoenescu-Stoian. Profesorul, conferențiarul...

— Știu-știu ! Scriitorul, romancierul... Mi-ai îmbuibat destul urechile...

Tudor Stoenescu-Stoian taie în diagonală drumul Adinei Buhuș. Salută. Făcu un gest șovăielnic de oprire. Dar femeia trecu mai departe.

— Și celălalt... Piticul cu rana în spate ?

— Domnul Picu Hartular. Un avocat foarte inteligent, spiritual și temut.

Picu Hartular, ascuns pe jumătate de trunchiul unui tei stufos, părea foarte absorbit în lectura ziarului despăturit ca un paravan.

Privirea lui căuta însă peste titluri, peste foaia de hîrtie, pierdută și febrilă.

— Dar de ce întrebi, unchiule ? se miră Giuseppe Carlo Rinalti păstră reflecțiile pentru el.

— De nimic... Așa, ca să cunosc și eu cîteva personaje din orașul vostru...

Și rămase gînditor, pînă ce toți dispărură. Adina Buhuș, spre Strada Mare, Tudor Stoenescu-Stoian ocolind spre club și redacția *Călimanului,* Picu Hartular retrăgîndu-se în dosul teiului și pornind la cofetăria „Rinalti", să citească, de astă dată într-adevăr, ultimele evenimente politice din ultima oră a ziarului.

Această scenă se repeta de-o săptămînă. Poate de mai multe.

De-o săptămînă o observa Carlo Rinalti. Iar ochiul lui de vînător reținuse mișcările, privirile, pînda celor doi, indiferența distantă a femeii. Toate îi aminteau ceva cunoscut din experiența lui de pușcaș. În împrejurări de acestea, în asemenea amețire și pierdere a instinctului de conservare, cad ușor în bătaia puștii cocoșii de munte, cerbii și țapii, tot vînatul codrilor, dacă n-ajung cumva să se încaiere între dînșii și să se extermine înainte de a mai aștepta glonțul sau ploaia de plumbi.

— Acum, ca să mă întorc la tine, Giuseppe, țin să te anunț... M-am înțeles cu Antonia. Am primit ieri răspuns de la dînsa. Vreau să te vadă, să-și cunoască nepotul. În vacanță, ai să te duci, așadar, la București pentru o săptămînă !... Se întorc în țară și copiii mei... Cît despre echipamentul de plecare în Italia, aceasta ne privește pe noi...

— Mulțumesc, unchiule...

— Haide-haide ! Nu-mi mulţumi mie. Nu pentru tine o fac. Pentru bunicul, Giuseppe. Cred că şi el n-ar mai ţine neapărat să te faci cofetar şi să iei locul lui Alberto la tejghea...

— Unchiule...

Dar Carlo Rinalti nu-l asculta. Cu picioarele răşchirate în jambierele roşii de praf, dezlănţui o detunare de înjurături sonore, fără nici o pricină evidentă, numai fiindcă sub acest bici salahorii ţigani lepădau chişteocurile din colţul buzelor şi pentru cinci minute se întreceau să bată recordul de viteză, urcînd şi coborînd punţile elastice de lemn cu rafturile de cărămizi clădite în spate, ca sclavii lui Keops.

Capitolul VI

ÎNTOARCERI ŞI ÎNDEPĂRTĂRI

Bătrîna Laurenţia Iancovici se deşteptă din somn şi din vis.

Deschise ochii uzi de lacrimi în bezna densă. Ridică urechea s-asculte. Se auzea numai furtuna de-afară, zbuciumul ploii în geam, foşnetul frunzelor zbătute de vînt. Încă o dată, visul se repeta acelaşi şi acelaşi. I s-a părut c-a auzit paşii de atîta vreme aşteptaţi, că a bătut un deget în uşă, că a chemat glasul cunoscut. Dar n-a fost decît amăgirea chinuitoare din totdeauna. Şi vaierul ploii lugubru în noapte.

Cu un suspin, a lăsat capul pe pernă. A închis ochii. A aţipit.

O clipă ? Un ceas ?

A doua oară a tresărit smulsă din somn şi din vis. De data asta, cu presentimentul de dincolo de viaţă, că afară, în noapte, în ploaie, în vînt, venea către dînsa minunea de mult aşteptată. Iar paşii, într-adevăr, se apropiau. Auzul ei îi desluşea în tot zbuciumul furtunii sonore. Cu mîna uscată îşi apăsă pieptul uscat. Înclină bărbia ca un vreasc rupt de urgia care trosneşte afară crengile nucilor. Doamne, de ce chinuirea aceasta a speranţei, a doua oară într-o singură noapte ? Ştia ce are să urmeze. Bătaia în lemn, întrebarea ei, răspunsul din totdeauna, iar cînd se va repezi la uşă, numai întunericul deşert şi vîntos. Toate, aidoma ca în orice vis.

Şi paşii totuşi veneau. Acum scrîşnesc pe nisipul potecii de la portiţă. Acum trec pe sub ferestrele din faţă. S-au oprit pe singura treaptă de piatră. Un tuset străin. Pe urmă, ciocănitul degetului.

De trei ori. Întocmai, întocmai ca-n vis.

— Cine-i acolo ? gemu cu sfîrşeală întrebarea din fiecare noapte.

— Eu ! răspunse glasul străin. Eu ! Deschide !

Bătrîna s-a frecat la ochi. N-a sărit în mijlocul camerei, cum se zvîrlea ea spre uşă, prin somn. Atît de străin era glasul acesta ! Poate a fost numai o nălucire, încă mai crudă decît celelalte.

— Deschide, odată ! stărui vocea, răstit. Sînt eu, ce dracu' ?

— Aşteaptă s-aprind, Ionică... Nu pleca. Ionică, nu pleca !...

Mîna tremura, căutînd butonul luminii.

Tremură trăgînd zăvorul.

Peste prag, o dată cu ploaia şi vîntul, străbătu înăuntru un bărbat înalt, înfăşurat în manta neagră de cauciuc, cu o şapcă trasă pe ochi. Înaintă şi se opri orbit de lumină. Cauciucul ud miroşea urît ; şiroaiele au prins îndată să se prelingă pe scoarţa unde se juca, tîrîndu-se de-a buşilea, adevăratul Ionică din cadra Laurenţei Iancovici. Bătrîna privea încremenită, cu ochii lărgiţi, cu gura întredeschisă, cu şalul pe umeri, cu mîinile spînzurînd.

Străinul scoase şapca, o zvîrli pe un scaun şi rosti rînjind :

— Frumoasă primire ! Mă aşteptam la ceva mai mult, bătrînico !

— Ionică... gîngăvi Laurenţia Iancovici. Tu eşti, cu adevărat ?

— Precum s-ar zice. Deşi hîrtiile de identitate ar putea pretinde la nevoie altfel...

Rînjetul s-a îmblînzit o clipă în surîs. Un surîs întristat, ostenit, omenos. Numai după surîsul acesta l-a recunoscut bătrîna şi s-a prăbuşit în braţele lui, agăţîndu-se cu degete avide, pipăindu-l, strîngîndu-l.

— Tu, Ionică ? Tu, Ionică... Tu ?...

Atît o ajuta suflarea să spună.

Bărbatul se lăsă strîns, pipăit, sugrumat de îmbrăţişări. Peste umărul bătrînei, privea fix un punct nevăzut, cu o încruntare adînc brăzdată între sprîncene.

— Gata ! Ajunge acum ! rosti, îndepărtînd-o. Lasă plînsul pe mîine. Ceva de mîncare se găseşte pe-aici ?

Instinctiv, ochii bărbatului au căutat spre locul unde se afla altădată dulapul cu dulceţile şi acadelele lui Ionică. Dulapul lipsea.

— Văd oarecare schimbări ! insistă bărbatul, răsucindu-se în foşnetul mantalei de cauciuc să verifice alte modificări.

— Au trecut ani. Ionică... Multe s-au schimbat. Mulţi s-au schimbat. Dulapul lipseşte. fiindcă l-am mutat în camerele din faţă. Am acuma un chiriaş mai pretenţios. Două camere şi masă. Te-am aşteptat, te-am aşteptat ! Dacă am văzut că nu vii, m-am gîndit să dau şi odaia ta cu chirie. Ca să pot pune ceva la o parte.

Bărbatul rînji iar, cu dispreţ şi asprime.

— Ca să pui la o parte ? Veşnica voastră poveste Pentru cine să pui la o parte ? Pentru ce să pui la o parte ?

Apoi, lepădîndu-şi mantaua şi alegîndu-şi cu ochii un loc :

— Ţi-am spus că mi-e foame. Nu-ţi cer să tai viţelul cel mai gras. Mă mulţumesc cu o ciozvîrtă rece, cu o bucată de brînză...

Laurenţia Iancovici încă se mai freca la ochi. Trecu în bucătărie. Scotoci prin dulapuri şi oale. Se întoarse Privea pe furiş, cu nelinişte, la omul străin de pe marginea patului. Străinul privea în gol. Obrazul scofîlcit şi osos, privirea încruntată, sprîncenele stufoase buzele acelea subţiri şi fălcile încleştate erau ale unui străin. Ionică al ei arăta altfel şi glasul lui era altul !

— Mai ai servitoare ? întrebă bărbatul, ridicînd ochii lui sticloşi.

— Ca întotdeauna... O fată de la ţară. Pentru chiriaşi mai ales. Doarme unde a fost cămara. S-o scol ? Ai bagaje ?

— Las-o să doarmă. Şi chiriaşul e acasă ? Doarme şi el ? Am văzut întuneric în faţă.

— În astă-seară lipseşte... Se întoarce mîine E cu domnul Emil Sava, plecat la Piscul Voievodesei.

— Cu atita mai bine ! declară Ion Iancovici. Asadar, sîntem singuri ?

— Da, Ionică. Singuri. De ce-ntrebi ?

— Simplă curiozitate ! reteză scurt bărbatul. Ce-i cu mîncarea ?

— Am pus să se încălzească laptele. M-am gîndit că ai nevoie de ceva cald.

— Te-ai gîndit bine !

Ce gheţos şi străin îi vorbea acest Ionică străin ! Laurenţia Iancovici îşi ascundea faţa să nu i se vadă lacrimile. Îşi căută de lucru pe lîngă măsuţa de noapte, unde se afla fotografia celuilalt, a celui adevărat. Prefăcîndu-se că şterge praful de pe sticlă, strînse chipul la pieptul ei slab. Apoi aduse farfuriile, întinse faţa de masă, turnă laptele cald şi tăie feliile de friptură rece. În timpul acesta, noul venit păşi repede la uşa săliţei din faţă, o deschise şi o închise brusc după ce-a cercetat cu ochii întunericul de-afară. din ploaie. A păşit repede să deschidă brusc uşa dinspre săliţa din fund, spre bucătărie. S-a întors mai liniştit la faţă, zîmbind şi clătinînd din cap a batjocură : „Nătărăii !" Bătrîna, cu braţele atîrnate, privea fără să priceapă şi rămase aşteptînd. Bărbatul se instală la masă şi începu să îmbuce. Ce mîini păroase şi mari ! Şi ce murdară cămaşa, cu manşetele fără butoni ! Aşa l-a învăţat ea pe Ionică al ei să mănînce ? Şi aşa să se îmbrace ? Iar fruntea aceasta, care i s-a părut ei înaltă, e numai un început de chelie. Laurenţia Iancovici nu îndrăznea să-şi întrebe feciorul de unde vine, de ce-a ajuns în toiul nopţii cînd nu soseşte nici un tren, cît va rămîne şi dacă n-a venit să rămînă pentru totdeauna.

Se încumetă să-l întrebe numai dacă nu doreşte o cafea neagră ; o fierbe îndată la spirt.

— Cafea neagră ? începu să rîdă bărbatul. (Bătrîna observă că îi lipsesc şi doi dinţi, iar ceilalţi erau negri şi cariaţi.) N-am nevoie de aşa ceva. Nu-mi găsesc eu somnul şi fără cafea neagră !

Se scobi în gingii cu un chibrit. Îşi suflă nasul într-o batistă mototolită. vînătă ca un ghem. Privi apoi îndelung

de jur împrejur, cu ceafa rezemată de spătarul scaunului. Ceva i se lumina în ochi. Ceva i se destindea în trăsăturile încordate şi aspre. Se ridică şi se apropie de bătrînă, întinzînd deodată mîinile uriaşe şi păroase. Laurenţia Iancovici se dădu îndărăt cu o teamă absurdă şi odioasă pentru inima ei de mamă. O fulgeră gîndul absurd că mîinile acelea îi caută gîtul, s-o sugrume. Dar i-au cuprins numai umerii slabi şi încovoiaţi, cu o scurtă pornire de înduioşare.

— Săraca bătrînică, săraca ! rosti înăbuşit feciorul, mîngîindu-i stîngaci făptura puţintică şi cutremurată de plîns. Ai albit de tot !... Şi parcă te-ai micşorat la statură... Nu poţi spune că nu ţi-am făcut o surpriză, hai ? Mă aşteptai ? Mai credeai că trăiesc ?

— Eram sigură, Ionică... Şi de aşteptat, în fiecare noapte te-am aşteptat... Aşa cum ai venit tu... O bătaie în uşă... De cîte ori am strigat eu prin somn, prin vis : „Tu eşti Ionică ? Aşteaptă-mă Ionică, nu pleca !...“ Dar întotdeauna plecai înainte de a deschide uşa...

— Săraca băbuţă, săraca !... Iată ! Acum am venit. am bătut, am intrat, m-ai văzut, te-am văzut... Pot pleca.

— Ce fel de vorbă e asta. Ionică ? Cum să pleci ? Cînd să pleci ?...

— Ajunge ! vorbi scurt omul, îndepărtînd-o cu o scuturare a trupului. Să nu vorbim acum de aceasta... Nu-i vremea de lacrimi şi înduioşări... Mi-e somn. De o săptămînă bat drumurile noaptea, tot noaptea, ca să te văd înainte de a mă mistui cine ştie unde, pentru cine ştie cîţi ani. O imprudenţă. Însă aveam nevoie să te văd. Pentru mine şi pentru tine, bătrînico. Nu puteam să te las cu inima aşa... Da, mă răpune somnul. Pic din picioare... Unde dorm ?

— În patul meu, Ionică. Eu mă culc dincolo, pe divan.

Omul îşi făcu o socoteală. Se vedea bine că îşi face o socoteală, după cum privi la uşa săliţei de-afară, la cea dintre camere.

— Fie. Dorm aici... Deşi nu-i cea mai cuminte treabă ! La ce oră se scoală servitoarea ?

— La şase, Ionică. Am să-i ies eu înainte, să umble încet. Trebuie să fii, cu adevărat, foarte ostenit. După ochi, înţeleg că eşti foarte ostenit.

— Eu n-am dreptul să fiu ostenit ! rosti enigmatic Ion Iancovici. La şase, va să zică ? La şase poate să tropăiască în voia cea bună. N-are să mă trezească. Am să fiu deşteptat de mult.

— Cum vrei, Ionică ! Eu nu-ţi mai ştiu obiceiurile tale. Nici viaţa ta.

— E mai bine, băbuşco. Ţi-o spun eu că e mai bine !

Căscă, poate prefăcut, ca să arate cît îi este de somn deşi susţinuse că n-are drept să fie ostenit. Bătrîna pregăti aşternutul.

— Mamă...

Laurenţia întoarse capul tresărind. Întîia oară de cînd sosise, îi spusese „mamă", şi întîia oară glasul sunase ca al lui Ionică cel adevărat.

— Ce e Ionică, mamă ?

— Te-aş ruga ceva, mamă. O copilărie. N-ai să rîzi nu e aşa ?... Oare, mai există cutia cea roşie cu muzică ?

— Există, Ionică. Există şi mai cîntă ! Aşteaptă, tu...

Ea înţelesese şi găsea foarte firească întrebarea. O aştepta. O presimţea venind, după mlădierea cunoscută a glasului cînd i-a spus „mamă". Tot aşa o ispitea celălalt Ionică, atunci cînd o ruga să-i pună cutia să cînte. Îşi înfăşură şalul pe umeri. Ieşi în ploaie, prin cerdac, la camerele chiriaşului. Rămas singur, Ion Iancovici păru deodată altul, cu toată asprimea din trăsături căzută, cu toată hotărîrea colţuroasă din el sleită. Privi iarăşi dureros pereţii, scoarţa de jos, icoana ; luă cadra de pe măsuţă şi se privi. Bărbatul scofîlcit şi chel, privind copilul cu bucle bălane. Se lăsă moale pe marginea patului: Îşi cuprinse obrajii în palme. Stătu aşa neclintit, pînă cînd auzi afară fîşîitul mîinii, căutînd clampa în întuneric.

Atunci se ridică şi merse înaintea bătrînei, rîzînd silit :

— E o copilărie ! O prostie ! Nu trebuia... Fugi cu dînsa de-aci !...

Vorbea ca să se convingă. Bătrîna nu părea să-l fi auzit.

— Iacă, Ionică, mama cutia ta, așa cum ai lăsat-o. De cînd te-așteaptă ea !...

Ion Iancovici o învîrti între degetele păroase și noduroase, cu gingășia surprinzătoare a unui uriaș alintînd un odor misterios și fragil.

— Zici că mai cîntă, mamă ?

— Fără îndoială, Ionică. Am pus-o eu să cînte nu de mult. Pentru tine, Ionică... Avem să mai vorbim noi despre aceasta... Răsucește cheița. Mai ții minte cum merge ?

— Să vedem...

Mîinile enorme tremurau ; îi tremurase și glasul ; tremura și cheița de alamă între degete. Răsuci pînă la capătul coardei. Bătrîna recunoscu atenția încordată a copilului de-atunci, care-l făcea să-și muște buzele. Recunoscu și delicatețea cu care a depus-o pe masă, așteptînd. Întocmai, întocmai ca Ionică de-atunci ! Au așteptat. Dinăuntrul cutiei, porni un bîzîit metalic și se opri scurt. Atît și n-a mai fost apoi nimic. Ion Iancovici scutură cutia de pluș. O scutură și bătrîna. S-au privit amîndoi. Nimic ! Nici măcar bîziitul metalic. Muzica dinăuntru murise. Tăcerea din cameră fu intolerabilă.

— Nu se poate aceasta, Ionică mamă...

— Cum vezi, se poate ! rîse amar. De altfel, era o prostie ! Un sentimentalism mălăieț, moștenit de la tine... Lanțuri vechi, care trebuiesc rupte.

Vorbea cu nepăsare stăpînită. Dar fălcile încleștate, după ce-a tăcut, arătau prea bine că înăbușe o ultimă mîhnire a celui care-a fost odată copilul Ionică.

— Să mai încercăm, Ionică maică.

— Ia-o, te rog !

— Poate la ceasornic are ceva...

— Ia-o, te rog, dacă vrei să n-o sparg !...

Pumnul ridicat ciocan era destul de puternic s-o sfarme în țăndări. Laurenția Iancovici duse cutia în camera cealaltă.

— Mîine o meșteruiesc eu... anunță, întorcîndu-se. Mîine dimineață are să-ți cînte iarăși. Ionică, nu fi mîhnit...

— Mîine ? rîse din nou bărbatul. Ha-ha ! Mîine ! Meșteruiește-o, dacă mîine crezi c-o să-ți facă această plăcere... Acum te rog să mă lași. Mi-e somn...

Bătrîna se înălță în vîrful picioarelor să-i sărute fruntea pleașă, așa cum altădată se pleca să sărute fruntea cu bucle bălane a copilului Ionică, înainte de culcare

— Noapte bună, Ionică mamă.

— Să-mi ierți, te rog, toate supărările pe care ți le-am făcut vreodată, mamă...

Bătrîna vru să spună ceva. Gestul scurt o opri :

— Ajunge ! Închide ușa între noi. Eu nu pot dormi cu ușile în lături. Am învățat să dorm cu trei zăvoare la ușă.

Ușa s-a închis între dînșii. Bătrîna s-a răsucit ceasuri și ceasuri în așternut. Asculta respirația de dincolo. Știa că, dincolo, un trup se răsucește cu nesomn. A ațipit, toropită, cînd au pornit să cînte cocoșii. A ațipit cinci minute, zece, un ceas ? A sărit, smulgîndu-se din visul ei din totdeauna, acum fără nici un rost, strigînd : „Nu pleca Ionică, nu pleca !“ A ridicat urechea să asculte rasuflarea din cealaltă cameră. Nu se mai auzea nimic. A întredeschis ușa cu mare băgare de seamă. Nu mai era nimeni. Patul mototolit. Nici o haină, nici șapca, nici mantaua. Numai mirosul de cauciuc ud și petele încă jilave din dîrele de afară-noapte, pe scoarța unde se tîra de-a bușilea copilul din rama de sticlă. Prinsă cu ac, pe pernă, o foaie de hîrtie : *„Mamă, rămîi cu bine. E cuminte să nu știe nimeni că am fost aici. E cuminte și pentru tine și pentru mine. Ține seama nimeni. Chiar dacă te întreabă cineva, dacă te iscodește. A trecut un străin, un meseriaș, care să te întrebe dacă n-ai cevа de lucru, de reparații. Un soi de vagabond, cum și sînt. Așa m-a făcut viața, mamă, nu tu. Vorbește-ne mamă, numai bine.“*

Atît.

Laurenția Iancovici n-avea voie nici să plîngă. Întrase servitoarea pe ușă.

— Da ce miroase așa de rău aicea cucoana

Și de dincolo, din cameră, în loc de răspuns cutreră o muzică, înviată prin același capriciu din care murise, în-

ceou să cînte melodia veche și stinsă și melancolică, acum cînd nu mai trebuia nimănui.

Aceasta a fost tot.

După cîteva zile, domnul Emil Sava, zuruindu-și cheile, întrebă chiriașul din față cu un surîs misterios :

— Ia spune-mi tu, dragă Todiriță, ce-ai făcut luni între 6 și 7 ?

Stoian încercă să-și amintească. Își aminti.

— Perfect ! Și marți ? continuă domnul Emil Sava interogatoriul. Marți, de-o pildă, între 10 și 12 seara ?

Tudor Stoenescu-Stoian făcu o sforțare de memorie și dădu raport cum și-a petrecut el timpul în aceste ore. Tot așa, răspunse cu precizie la alte întrebări misterioase, nedumerit de surîzătoarea curiozitate a patronului său politic. Domnul Emil Sava scoase din buzunar o foaie, verifică exactitatea afirmațiilor, apoi i-o întinse, rîzînd :

— Bravo ! Citește colea !... Știam dinainte. Iar acum, m-am convins de o sumă de calități ale tale, dragă Todiriță. *Primo :* că ai o memorie admirabilă. *Secundo :* că ești sincer, nu poți minți ! *Terțio :* că nici n-ai avea de ce minți. Viața ta n-are nici un secret. Limpede. Cleștar !

Citind însemnările din foaie, Stoian descoperi, cu mare mirare, că toate mișcările lui de cîteva zile încoace au fost semnalate într-un buletin precis, de unde nu scăpase nimic. Toate, chiar și drumurile lui pe Strada Mare, prin piața Miron Costin, cînd a trecut numai ca să-i iasă în cale Adinei Buhuș și să-i dea ziua bună, fără a avea curajul s-o oprească.

Domnul Emil Sava îl bătu pe umăr, risipindu-i nedumerirea neliniștită :

— N-avea nici o grijă. Nu te-am pus sub supraveghere. De tine n-am teamă. Știu că n-ai să mă trădezi. E numai o întîmplare. Trei imbecili de agenți secreți, sosiți din Capitală, le-a intrat lor în cap, sau celor mai mari ca dînșii, că un oarecare terorist, anarhist, atentator, ar fi pornit-o într-acoace. Un individ primejdios. De trei ori arestat, de trei ori evadat. Au bănuit că ar fi feciorul nenorocitei de Laurența Iancovici. Au pus casa sub supra-

veghere. Un idiot te-a filat şi pe tine. Pe urmă, au plecat plouaţi. Teroristul, anarhistul, atentatorul cu pricina n-avea nimic de-a face cu faimosul Ionică al Iancovicioaiei... De altfel, le-a scăpat printre degete, dacă va fi existat într-adevăr:

— Aceasta mă întreb şi eu. Ce să caute, într-un tîrg cum e Călimanul, un terorist, un anarhist, un atentator ? îşi exprimă nedumerirea Tudor Stoenescu-Stoian.

— Să arunce o bombă sau să provoace agitare. Nu te întreba, căci nici ei n-ar şti să-ţi răspundă. Dar nu e cazul. Halucinaţii, exces de zel. Aşa că le-am spus s-o lase în pace pe Iancovicioaia, bătrîna. De ce s-o mai tortureze cu întrebări şi iscodiri ? Ionică al ei o fi murit cine ştie de cînd, cine ştie pe unde !... Am şi eu copii... Cîteodată, îmi pot permite şi eu luxul unui sentiment gratuit... Nu rîde !... Dar cu acest prilej, am aflat şi cum îţi petreci tu ziua şi noaptea. Bravo, Todiriţă ! Ai stofă de soţ model. Eşti născut să devii soţ model. Liceu, tribunal, gazetă şi acasă... Plimbare igienică la anumită oră. Ai slăbit-o şi cu masa caracudelor... În sfîrşit, te-ai convins ce poţi aştepta de la amiciţia cu o rablă ticăloasă de beţiv ca Panţîru şi cu un cocoşat cu ghebul plin de venin ca Hartular... Acasă : aproape tot timpul liber acasă, cum scrie raportul. Ţi-ar putea adăuga, pe-un buletin de identitate — profesia : casnică ! Hotărît, trebuieşti însurat ! Păcat să se piardă în mizeria morală a celibatului un asemenea odor de flăcău. Cam tomnatic, e drept ! Dar oferi atîtea compensaţii !

Tudor Stoenescu-Stoian, care-şi cunoştea acum omul, înţelese că domnul Emil Sava avea ceva în vedere.

Se apără cu energie :

— Aici ai dat greş, dragă şefule ! Te-ascult. Te urmez. Nu-ţi ies din cuvînt... Dar nu mă-nsor în ruptul capului. Jur !

— Toţi jură şi toţi sfîrşesc sperjuri...

— Să vorbim de altceva...

Domnul Emil Sava zurui cheile şi pentru moment cedă, surîzînd cu nestrămutată încredere, gîndului său ascuns :

— Bine, Todiriţă ! Să vorbim. Deocamdată, să vorbim despre altceva...

au vorbit despre altceva.

Se afla la ordinea zilei chestiunea unor oarecare scrisori anonime, care-au adus mare tulburare și neliniște-n oraș. Una — o primise doamna Ortansa Sava. Aceasta era cert. Alta — o primise doamna Caliope colonel Valivlahidis. Era și aceasta cert — o văzuse domnul prefect cu ochii săi. Pe a treia — o primise Pantelimon Tacu. O arătase la masa caracudelor, uimit că există cineva să-i scrie fie chiar și neiscălit, fie chiar și numai ca să ia în batjocură zgîrcenia și frica lui de moarte. Cert se știa, deci, că au existat trei scrisori. Dar nesiguranța intrase în toate casele, căci în toate casele se afla măcar cîte o conștiință tulbure. Soții își priveau soțiile cu bănuială. Dacă au primit și ele cumva vreo scrisoare destăinuind anumite infidelități, care iau proporții catastrofale în capul femeilor? Soțiile își priveau bărbații cu aceeași neliniște. Prietenii la fel; prietenele la fel. Se cercetau în ochi cu o neplăcută așteptare. Poate scrisorile au fost, într-adevăr, numai trei și poate nici nu fuseseră scrise de aceeași mînă și cu același scop. O perfidă coincidență. Fiecare a primit în viață o anonimă. Acum, însă, dihonia politică rupsese prietenii de douăzeci de ani. Se dădeau pe față secrete pecetluite cu șapte sigilii. Și cum toți purtau pe suflet o vină cît de măruntă, mai veche sau mai proaspătă, față de cei mai apropiați amici, față de rude, de soți, de soții, toți erau alarmați deopotrivă și toți se înverșunau să identifice autorul. Caracudele fuseseră și ele cuprinse de neastîmpăr și de indignare. Nu mai era chip de trăit. Nevestele își luau în primire bărbații. Prietenii se iscodeau cu vrăjmășie. Șefii își mustruluiau subalternii. Legenda acestor scrisori scormonea prea multe mustrări de cuget, peste care se așezase apa stătută a uitărilor. Se ridica mîlul de la fund. Se redeșteptau suspiciuni uitate. Dacă unul nu-l bănuia pe celălalt că a scris o anonimă, îl bănuia că poate a primit una. Rezultatul era aproape același. Pe vinovat nu-l aștepta un ceas amuzant, dacă va fi chemat vreodată la răspundere.

Eu nu-mi imaginez cine ce interes are să se țină de asemenea fleacuri? mărturisi domnul Emil Sava. În scrisoarea Ortansei, sînt numai niște inepții. Chestia unei servitoare dată afară. Idioția că între guvernanta copiilor

și fiu-meu cel mai mare, Anibal, s-ar fi petrecut nu știu ce porcărie : avort, etetera ; idioția că între el și Lola, nepoata lui Iordăchel Păun, se întîmplă nu știu ce parascovenii la fel cu proba... În scrisoarea primită de coana Caliope Valivlahidis, o intrigă tot așa de stupidă... Că m-aș fi exprimat cu vorbe insultătoare despre trecutul ei... Poate chiar că voi fi spus așa ceva. Ei, și ? Asta era anul trecut, cînd eram în conflict. La turbare, te ia gura pe dinainte ! Dar acum sîntem în relațiile cele mai bune... Colonelul Valivlahidis a ieșit basma curată din toate anchetele. Am pus și cu umăr și cuvînt. Ce naiba ? Făceam parte din aceeași lume. O mînă spală pe alta și amîndouă obrazul. Un obraz aveam. Să-l păstrăm curat : să nu ne dăm în tărbacă unul pe altul... Și, de altfel, doamna colonel, fosta noastră preafrumoasă și veșteda coană Caliope, nu i-a dat nici o importanță scrisorii. Ca dovadă că mi-a întins-o rîzînd, la ceai acasă, în fața Ortansei... Am comparat scrisul. Nu se potrivea cu cel din scrisoarea primită de Ortansa. Cî despre scrisoarea lui Tacu ?... O glumă idioată ! Procedînd deci, metodic : dacă au avut un scop, nu și-au atins scopul dacă n-au avut, rămîn farsele unui imbecil fără haz și fără curaj... Și cu toate acestea, nu e pentru nimeni plăcut să știe că poate primi, peste un ceas, una pe socoteala lui Cine are interes să colporteze neiscălit ceea ce, de-o pildă un Picu Hartular sau un Grigore Panțîru spun cu glas tare la masa caracudelor ?

La numele lui Picu Hartular, Tudor Stoenescu-Ste[illegible] micșoră ochii, prinzînd o idee din zbor

Dar n-o rosti.

Surîse numai răutăcios

— Aceasta-mi amintește un scandal petrecut în Fr[illegible]nța, acum nu știu cîți ani... Un oraș întreg, tulburat de niște scrisori anonime. O imaginație pervertită, care se amuza cu tot soiul de născociri. Au fost vreo două-trei sinucideri căci scrisorile au dat în vileag chestiuni grave și au provocat conflicte în familii... Fete dezonorate... Drame de gelozie. Cum vezi, nu e o poveste chiar așa de inofensivă pe cît pare !... Dacă țin bine minte, un romancier de mîna a doua a și scris un roman. L-am citit pe vremuri în *Mercure de France* Un roman inspirat tocmai din acest

caz de sadism moral, de perversiune dospită în provincie, în oraşele patriarhale, unde oamenii mor de urît.

Domnul Emil Sava începu să rîdă, zuruindu-şi cheile :

- Lasă romanele ! Tu le reduci toate la literatură.

- Nu-i literatură deloc ! stărui Stoian. Ca dovadă că, în cazul de mai sus, a fost mai întîi realitatea ; faptul petrecut ! Romancierul a venit numai să romanţeze realitatea.

— Şi chiar dacă aş admite ! strînse din umeri domnul Emil Sava. Chiar dacă aş admite tema ta... Am înaintat măcar cu un pas ? Mă ajută aceasta să dau de urmele individului care se amuză pe socoteala noastră ? A unui oraş întreg ?

Tudor Stoenescu-Stoian vorbi într-o doară, privindu-şi unghiile, cum le privea Picu Hartular :

- Precis, nu ! Dar se poate proceda prin deducţie, prin eliminare, prin calculul probabilităţilor, cum ar spune Grigore Panţîru...

— Exemplu... Dă-mi un exemplu concret !

— Exemplu ?... Cine se îndeletniceşte cu anonime ? Fetele bătrîne, servitoarele date afară, intriganţii, infirmii care nu se pot consola de infirmitatea lor.

Domnul Emil Sava înălţă ochii. Îi înălţă şi Tudor Stoenescu-Stoian.

Amîndouă privirile întîlnite pecetluiră un pact tacit.

— Un om ca Picu Hartular, de exemplu ? întrebă, zuruindu-şi triumfător cheile.

— Nu zic asta... El se răcoreşte de venin la masa caracudelor. De ce-ar mai scrie şi n-ar semna ceea ce spune cu glas tare ?

— Fiindcă lucrul scris are alt efect ! Fiindcă merge direct la ţintă ! Fiindcă aşa împrăştie vrajbă, naşte conflicte... N-ai spus singur ? În tîrgul din Franţa au fost douătrei sinucideri... Nu se sinucide un om pentru ceea ce se spune despre el la masa caracudelor. Se sinucide, însă, pentru drama pe care o dezlănţuie o scrisoare anonimă ! Nu m-ar mira, deci, ca autorul să fie acest Picu. Mă mir, dimpotrivă, că nu m-am gîndit de la început la dînsul. El n-are altă grijă. N-are altă satisfacţie. Între toţi bagă zizanie . Cîte ne-a făcut numai nouă ! Mie şi ţie...

— Mie ? Mie nu mi-a făcut nimic precis...

— Ţi-a făcut şi are să-ţi mai facă. Fii fără grijă !.. Fii fără grijă !.. Încă nu-ţi dai socoteală... Dar astăzi picură o vorbă, mîine alta... Picătură cu picătură sparge şi piatra De zece ani asta o face şi nu-i cere nimeni socoteală. Poate a început să nu-l mai satisfacă efectul de la masa caracudelor. Vrea altceva... Vrea dramă ! Îl putem servi noi. Să aibă dramă !...

Domnul Emil Sava n-a spus mai mult.

Nimic n-a adăugat nici Tudor Stoenescu-Stoian.

Dar, după cîteva zile, a început a umbla în oraş zvonul că glumeţul de prost gust, care se amuză expediind concetăţenilor răvaşe anonime, scrise cu mîna stîngă, nu e altul decît Picu Hartular. Îngrijorarea a fost, în consecinţă, mai mare. Cîte nu ştia Picu ? Şi despre cine nu putea spune Picu atîtea adevăruri neplăcute ?

Nu cuteza nimeni să i-o reproşeze în faţă Nu i-au trecut-o nici pe la urechea lui Grigore Panţîru. Unii au început, însă, să-l ocolească discret. Picu Hartular, fără să bănuiască nimic, continua să foarfece concetăţenii la masa caracudelor, în barou, la consiliul comunal, în instanţă, la bară, oriunde ; cu aceeaşi egalitate de tratament care nu cruţa pe nimeni şi cu acelaşi glas cavernos amplificat în cocoaşa găunoasă ca o cutie de rezonanţă.

Poate scrisorile rămăseseră tot numai trei, cîte au fost. Fiecare, însă, era sigur acum că mult mai numeroase circulă şi că lor numai nu le-a venit încă rîndul. Vrajba politică, ruperile de la un partid la altul, disidenţele, înduşmănirile între prieteni vechi şi altădată inseparabili ofereau terenul cel mai prielnic acestor neliniştitoare presupuri. Domnul Stănică Ionescu, agricultor şi proprietar, îl opri într-o zi pe Tavi, să se plîngă de Cristache Cimpoieşu, fostul său nedespărţit amic şi fostul proprietar al moşioarei Crîngul lui Naum :

— Ai văzut, coane Tavi ?... O viaţă întreagă l-am ţinut după mine. Ca un căţel se ţinea... Unde făceam un pas, hop şi el !... Acuma, ce mă pomenesc eu ? L-a apucat damblaua politicii. S-a înscris la alde Emil Sava... Nici nu-mi mai întinde mîna... Cică Emil Sava are să-l facă pe dînsul om !..

Dacă n-am scos eu om din el, chiar ca are să scoată Emil Sava !...

— Ei, şi ce te supără asta ? se miră Tavi Diamandescu, pregătindu-se să sară în automobil, peste portieră. Lasă-l în seama Domnului şi a lui Sava !... Pînă una alta, ţin să-ţi mulţumesc pentru felul cum m-ai servit la cumpărarea Crîngului... Face ! Ţi-o spun eu că face... Nu-mi pare rău. Am să scot grîu anul acesta, cît n-a scos bietul Cimpoieşu în trei ani... Cu bine şi să nu mai fii necăjit ! Ai pierdut un Cimpoieş şi poţi să găseşti zece... Ce-a pierdut el, n-are să mai găsească în zece vieţi de om...

Tavi Diamandescu sări în maşină.

Dădu drumul motorului. Zvîcni pe roţi de gumă spre bariera oraşului. Domnul Stănică Ionescu rămase pe marginea trotuarului, singur şi trist, scuipînd amărît printre dinţi. În asemenea ceasuri îi lipsea lui fostul prieten, proprietar şi agricultor, devenit de trei ori *ex*.

— Să fie a dracului de politică !

— Cu cine vorbeşti, Stănică ? îl întrebă domnul Iordăchel Păun, care traversa strada cu umbrela de mătase cenuşie subsuoară.

Îl văzuse după buze că vorbeşte şi cu drept cuvînt se mira de ce vorbeşte singur.

— Ia, nu vorbesc cu nimeni ! exclamă scîrbit domnul Stănică. Nici nu mai ai cu cine vorbi, de cînd cu politica asta !...

— Dar Cimpoieşu unde-ţi este ?

— Cimpoieşu ? scuipă domnul Stănică. S-a tocmit slugă la alte Emil Sava. La care lucru nu l-am urmat şi pentru care lucru am rămas singur.

Conu Iordăchel înţelese că are de-a face cu un om necăjit. Îl consolă cu blîndeţea lui din totdeauna :

— Ai făcut bine că nu l-ai urmat, Stănică Iar despre Cimpoieşu, fii fără grijă... Are să-ţi vină îndărăt...

— Mie să-mi vină ? se oţărî domnul Stănică. Pentru mine nu există. L-am şters-! Iacă, aşa l-am şters !

Şi arătă cum, călcînd cu talpa, apăsat, scuipatul rotund ca o monedă. Aşa îşi ştersese el de la inimă pe ex-amicul Cristache Cimpoieşu, ex-agricultor şi ex-proprietar.

Apoi adăugă :

— Nu m-ar mira să scrie el și o anonimă neveste-mi. Așa cum văd că a ieșit moda în oraș...

— Ce să facă ? rotunji palma pîlnie la ureche Iordăchel Păun. Ce să facă ?

— O anonimă, coane Iordăchel. O scrisoare cu tot soiul de *mizerabilități* în ea...

La auzul acestor presupuneri, conu Iordăchel se întunecă la față. Își luă bună ziua și se depărtă cu ochii în pămînt. Cuvîntul *scrisoare* îi amintise o faptă proaspătă, pe care voia mereu să o uite. Singura lui faptă cu neputință de mărturisit cuiva. A făcut bine ? A făcut rău ? Aceasta n-are s-o știe nimeni, niciodată. Acum se întreba și el cu glas tare, cum îl găsise vorbind adineaori pe Stănică Ionescu. „Altfel nu se putea !" rosti, mutindu-și umbrela de mătase cenușie sub celălalt braț. Și, într-adevăr, altfel nu se putea.

Cu o săptămînă în urmă, Sultana Căliman îl chemase și îi încredințase o sumă de pergamente și răvașe, descoperite într-un sipet din pod. Îi ceruse să le citească, să afle ce spune în ele și s-o lămurească dacă nu s-a rătăcit printre aceste hîrțoage uitate vreun document de valoare. Le-a cercetat. Și, cu spaimă, nu există alt cuvînt, cu spaimă a luat cunoștință de cuprinsul unei scrisori, care pentru Cristina Madolschi ar fi însemnat o lovitură mai cruntă decît moartea. Era o scrisoare de acum două sute de ani, a unei Madolschi (tocmai o Cristină Madolschi ; altă Cristină) către un Căliman, Elefterie. Iar din această scrisoare reieșea, fără nici o putință de îndoială, că o dragoste vinovată a existat între Cristina Madolschi de atunci și acel Elefterie Căliman. Dragoste vinovată și lungă, peste știința bărbatului legitim. Doi copii s-au născut. Purtînd numele neamului Madolschi, dar în vine, sîngele Călimanilor. Astfel stătea dovedit, scris negru pe alb, că urmașii de două veacuri ai Madolschilor, cu tot, cu numele lor, și cu trufia lor, și cu dușmăniile lor, au fost viță de Călimani. Copii ai păcatului. Și păcatul îl ispășea Cristina, dușmănindu-și cu atîta înverșunare neamul ei cel adevărat de sînge... Iordăchel Păun rămăsese o noapte întreagă în fața scrisorii, în biroul cu tomuri vechi și cu suluri de hrisoave. Iar

în zori, a aprins la flacăra unui chibrit răvașul, l-a așteptat să se scrumească, a suflat cenușa în vînt, pe fereastră, afară. Nu-i putea răpi Cristinei Madolschi sensul unei vieți, care se întîmpla crud să fie numai nălucirea unei vieți. N-o putea alunga dintre tablourile altor Movilești și Madolschi care o priveau, a lor, din veac. A făcut bine ? A făcut rău ? Aceasta n-are s-o știe nimeni, niciodată.

Iordăchel Păun intră cu pași mărunți în grădina lui de-acasă. Întîi rupse cîțiva trandafiri pentru masa din camera cucoanei Veturia. Apoi trecu pragul în vîrful picioarelor, s-o surprindă, cum se oprea el de ani și de ani, rezemat de ușorul iatacului, pînă ce ea ridica ochii de pe foile cărții.

Acum, cucoana Veturia tresări și ascunse volumul. Își apără pieptul cu degetele subțiri, peste bluza neagră de cașmir. Și Iordăchel Păun auzi, după mișcarea buzelor, cel dintîi reproș care i-a fost adresat vreodată în viață :

— Ah ! Cum m-ai speriat, Iordăchel !... Să nu mai faci mata asta ! Mă știi cu inima slabă...

Conu Iordăchel își ceru iertare și așeză tacticos florile în vaza de cristal. Întrebă cu nevinovăție :

— Ce citeai mata acolo, Veturio ?

— O carte uitată de Lola...

Arătă cartea, dar n-o lăsă din mînă, strîngînd foile ca într-un clește.

— Atunci, nu mă poate interesa.

Cucoana Veturia respiră ușurată. Trecuse primejdia. Își rosti aceeași părere :

— Nici pe mine nu mă poate interesa, Iordăchel. E o carte oribilă. Mi-am aruncat ochii din curiozitate... Asemenea cărți ar trebui arse în foc...

— De aceea sufletele copiilor și nepoților noștri ne sînt atît de străine... Fiindcă hrana lor e din asemenea cărți.

— Da, Iordăchel. Foarte străine. Foarte străine. Foarte departe de noi și foarte străine.

Dar Veturia Păun n-a mărturisit niciodată că nu cartea i s-a părut oribilă.

Nu cartea îi ardea degetele.

Era o carte ca oricare alta, din cele noi, ale vremii. Într-adevăr, mai neînțeleasă și mai străină de sufletul ei, ca

romanele de Lamartine și ca versurile lui Musset, păstrate și acum din biblioteca elevei de pension Veturia Pencovici, cu semnătura naivă și caligrafiată, cu data, anul, luna și ziua din celălalt veac, cu flori presate de atunci, decolorate și fără nici un parfum. Aceasta n-ar fi însemnat nimic. În cartea încleștată de degete, se afla o scrisoare uitată de-a Lolei. O scrisoare adresată Lolei. Iar în scrisoare, amantul Lolei (există oare alt cuvînt decît *amant* ?) făcea aluzii la unele ceasuri ale lor, la unele întîlniri ale lor, la unele sărutări ale lor, pe care nici nu le poate înțelege. Mai crude și pline de spaimă decît le-ar putea înțelege fosta elevă de pension Veturia Pencovici, din anul 1874.

Capitolul VII

MORIŢ, CÎINELE NIMANUI

— Măi Moriţ, săracule, am rămas numai noi !

Cîinele privi cu ochi trişti, cum au numai maimuţele ofticoase din menajerie, după gratii de cuşti.

— Numai noi, măi Moriţ, săracule...

Cîinele dădu din coadă în semn de încuviinţare.

Picu Hartular n-avea nevoie să se aplece ca să-i dezmierde blana roşcată şi pe alocuri năpîrlită de opăreli cu leşie, botul brăzdat cu cicatrici, urechile flendurite de muşcături. Mîinile lui erau destul de lungi şi umerii la un nivel destul de jos, ca să-l scutească de această osteneală. „Acel preacunoscut individ care-şi poate înnoda şiretele de la pantofi fără să se aplece ! — zugrăvise ultima notiţă din *Calmanul*. Omul cu raniţa de venin în cîrcă ! Invidiosul şi intrigantul stigmatizat de natură ! Ridicola caricatură a creaţiei, tolerat pînă acum de unii cu o vinovată indulgenţă, de alţii numai cu repulsie, pentru ca, de la o vreme încoace, să se răzbune pe oamenii ziditi după corpul şi asemănarea marelui Creator, pe natura ingrată cu el şi pe Univers, deşertîndu-şi drojdia infamiilor în epistole anonime " Aşa îl înfăţişa notiţa ziarului, firește, anonimă şi ea, la rubrica „Tipuri şi scîrbe".

Iar Picu Hartular vorbea acum cu un cîine, care era lovit de aceeaşi stigmatizare a oprobriului public. Moriţ, cîinele nimănui.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, sărmanule !

Glasul lui Picu Hartular suna cu o intonaţie joasă şi gravă, de violoncel. Dar atît de slabă, atît de îndepărtată !.. Începuse să se desprindă de această lume.

Mîinile erau mai prelungi şi mai palide. Obrazul mai golit de sînge, alb ca o mască bizară de carton presat, prinsă pe umerii unui copil, într-o lugubră travestire de carnaval

Ochii roşcaţi, mai afund arzători în gavanul orbitelor. Şi hainele lui de stofă englezească, batistele parfumate cu monogramă, cravatele de la „Barclay", mai zădarnice şi mai absurde pe-o sperietoare ocolită de toţi. I-a rămas numai Moriţ, cîinele nimănui. Viaţa i-a apropiat. Destinul lor e aproape identic. Amîndoi scoşi din lege ! Amîndoi cu privirea tot aşa de agonică şi fără speranţă, cum o au cîteodată, nostalgic, numai maimuţele ofticoase, care tînjesc zgribulite după soarele tropicului.

Pe cîine îl cheamă Moriţ fiindcă, înainte de a face ochi, l-a cules de pe maidan Moriţ Şor, telalul. Trecea cu zdrenţele lui vechi pe umăr, strigînd lung şi plîngător, ca un vaier de durere, chemarea cunoscută de tot tîrgul : „.....mpăăăr haineeee veeeechi !... hai la aineee veeechi..." A auzit scîncetul căţelului în spinii şi gunoaiele din piaţa Miron Costin, unde meşterii lui *signor* Carlo Rinalti înalţă acum, din roşu, Palatul administrativ... S-a apropiat. A văzut tîrîndu-se un pui orb de jivină, căutînd cu botul întins ţiţa caldă. Bietul Moriţ s-a înduioşat. L-a adus acasă, l-a crescut, s-a crezut săvîrşind faptă miloasă. A săvîrşit însă una crudă. A înmulţit, cu încă unul, pomelnicul martirilor. Căci din prima zi cînd căţelul a prins putere şi s-a aventurat pe uşa magherniţei cu haine vechi, copiii mahalalei l-au botezat Moriţ şi au început să-l zburătăcească cu pietre, să-i arunce smîc în păr, să-l fluiere şi să-l tiohrăiască, să-i lege tinichele de coadă. Astfel Moriţ, cîinele nimănui, înfiat de cel mai oropsit şi bătrîn telal al tîrgului, a crescut în permanentă panică şi a căpătat idei foarte singulare despre orînduielile universului. Pentru el, toată omenirea : gospodinele din curţi, copiii de pe uliţe, birjarii de pe capră, soldaţii trecînd pe stradă, fraţii de sînge — toţi cîinii asmuţiţi de glasul haimanalelor — tot ce este înşufleţit şi mişcător şi mai ales contondent pe pămînt s-a coalizat pentru a întreţine pe lume un veşnic pogrom. Pietroaie, lovituri de bici, oale cu leşie, călcîie de cizmă, colţii celorlalţi cîini, trecuţi în unanimitate de cealaltă parte a baricadei, au lăsat urme în blana şi în carnea lui. Pînă anul trecut, avea un tovarăş de suferinţă. Bietul Moriţ Şor, în persoană. Pe urmă, Moriţ Şor a murit. A fost dus la cimitirul comunităţii într-o zi ploioasă, în dricul

urmat de birje c-un cal, corelîgionari bărboşi şi grăbiţi. L-a condus şi el, a urlat la poartă, după cum cere o veche tradiţie cîinească ; apoi Moriţ, cîinele din nou al nimănui, s-a întors în oraş să poarte singur pînă la capăt calvarul, dormind în cotloane şi lăzi, hrănindu-se din movilele cu gunoaie. Altă dată şi Picu Hartular se oprea în stradă, cînd se întorcea cu chef de la „Santiago" sau de la „Bercuş". Se oprea să asmuţe în glumă răutăcioasă ceilalţi cîini, cu glasul lui de megafon, numai fiindcă îl amuza teribil privirea fricoasă a lui Moriţ, goana nebună, salturile deznădăjduite peste zaplazuri, cu potaia năpustită după el. Acum l-a strîns de pe drumuri, l-a ademenit acasă cu vorbe blînde şi triste, l-a adoptat şi el. Destinul lor e identic. Sînt numai ei doi în mijlocul unui univers ostil. Cîinele e mai călit în asemenea existenţă. Omul mai şovăielnic şi mai deprimat.

Cere dînsul îmbărbătare de la animal.

— Am rămas numai noi, măi Moriţ, săracule !...

Moriţ dă din coadă şi ridică ochii lui de-o resignată tristeţe : „Ce putem face ? Aşa ne-a fost scris... Ieri era şi mai rău ! Eu nu te aveam pe tine. Tu nu mă aveai pe mine... Viaţa ne-a apropiat să fim doi. Oricum, e mai uşor de îndurat."

Pentru Moriţ, cîinele de pripas, viaţa e, într-adevăr, mai suportabilă acum. Are o casă, un culcuş, porţia asigurată. Are o curte unde se poate sări în voie. Din magherniţa lui Moriţ Şor, trebuia să coboare dis-de-dimineaţă în stradă. Iar în stradă îl aşteptau pietroaiele, smîcul, chiotele, fluierăturile şi tinichelele de coadă. De aici nu-l sileşte nimeni să treacă poarta. Îşi însoţeşte numai din buna lui voie şi din fidelă solidaritate noul stăpîn. Nu-i cruţă pe amîndoi. Cu acel instinct al copiilor, care simt îndată că platoşa de rezistenţă a unui om s-a fărîmiţat şi a căzut, nu mai salută respectuos cînd trece domnul avocat Hartular. Îl aşteaptă să se depărteze şi strigă în urma lui, ţipînd şi bătînd tactul din palme :

Micu-Picu-Hartular
Poartă-n spate un cumar.
Picu-Micu zis gheban,

Vin' să-ți dau un gologan !
Gologan dacă ți-oi da,
Strînge-l în gheb, la tejghea !

Autorul stihurilor e necunoscut. Anonim și el, ca scrisorile.

Dar în lumea uliților și a maidanelor, cel mai înfocat popularizator al celor mai năzdrăvane istorii pe socoteala lui Micu-Picu Hartular e „bădia", nepotul lui Tache Fanaragiul, șeful de astă-iarnă al echipei de neobosiți urători din noaptea de ajun.

Cînd începe să spună toate cîte le știe el, măi, ți se ridică părul măciucă în cap, măi, și după aceea înțelegi și tu, măi, că așa suflet hain, măi, nu se mai află sub soare, măi !

Versiunea bădiei e abracadabrantă și are curs numai într-o anumită zonă a orașului, la un auditor de o anumită vîrstă. Însă e cu totul sinceră și dezinteresată, fruct al unei fantezii homerice de loc viran. În altă zonă a orașului, printre altfel de lume, de o altă vîrstă și cu altfel de noțiuni, versiunile nu sînt însă mai puțin fabuloase, deși mult mai puțin dezinteresate. Picu Hartular poartă răspunderea dihoniilor, a prieteniilor rupte, a manoperelor politice eșuate, a intrigilor din familii, a harțelor din căsnicii și a logodnelor stricate. El, cu o demonică perversiune, a asmuțit frate împotriva fratelui, prieten împotriva prietenului, bărbat împotriva nevestei, slugă împotriva stăpînului și șef împotriva subalternului. Toți cîți au avut de plătit o glumă, o aluzie, o întrebare la care n-au putut răspunde, rămînînd cu fălcile încleștate la masa caracudelor sau aiurea, aveau drept acum să-i întoarcă spatele, să se prefacă pe stradă că nu-l văd, să arunce asupra lui lașitatea dospită din ei. Cu deosebire, domnul colonel Jack Valivlahidis sau Tuleo-lavale-vlahidis, cum i-a scos porecla vitejească Grigore Panțîru, căci în ultima vreme are cuvînt a crede că tot din pricina unei anonime, expediată la un ziar din București, s-a stîrnit din cenușa răcită focul altor acuzații și anchete. Ba că, la regimentul din Călimani, furnizori interpuși vînd cu preț urcat grîul și furajele de pe moșia doamnei Caliope Valivlahidis. Ba

că și ciolanele din cazanele cu ciorbă ale regimentului au proveniență de la vitele moarte de felurite molime pe imașul aceleiași moșii. Ba că la Mărășești, domnul colonel Jack Valivlahidis a lăsat regimentul fără comandă, fiind ocupat să-și schimbe anume eroici pantaloni impermeabili cînd a început canonada Și cîte și mai cîte alte infame calomnii...

Numai Ioldăchel Păun pare că n-a auzit nimic și că nu știe nimic; la fel, Sandu Buluș și Pantelimon Tacu. Dar puterea lor e slabă față de clocotul cel mare.

— Am rămas numai noi, măi Moriț, săracule! Dac-ar fi bietul Tavi aici și conu Grigore, ai vedea tu că altfel s-ar schimba lucrurile. Mă tem c-au să vină prea tîrziu. Presimt că Tavi n-are să se mai întoarcă niciodată...

Moriț îl împinge cu botul brăzdat de cicatrici.

Întîia oară îi sună, în urechile lui flendurite, numele acestea: *Tavi, Grigore!* Nu-i spun nimic. Picu Hartular l-a adoptat abia cînd a rămas singur de tot și poate tocmai fiindcă Tavi Diamandescu și Grigore Panțîru lipseau. Altfel, cei doi prieteni i-ar fi ajuns. Ei nu s-ar fi lepădat de dînsul. Întîmplarea a voit altceva

Tavi Diamandescu e într-un sanatoriu din Elveția, cu picioarele fracturate, cu oasele pieptului strivite într-un accident de automobil. Plecase numai pentru o săptămînă la Paris, să se întoarcă în țară cu o mașină dinadins comandată la uzină, carosată după planurile lui și împlinindu-i un vechi vis de pătimaș al vitezei și al primejdiei. Automobilul s-a dat peste cap, într-o prăpastie a Alpilor. Tavi Diamandescu zace de o lună jumătate acolo și nu sînt speranțe să se întoarcă, nici întreg, nici cu picioarele amputate. Iar Grigore Panțîru chemat cu telegramă, îl veghează la căpătîi de-atunci. La plecare, în gară, i-a scuturat mîna subțire în laba lui păroasă, recomandîndu-i calm și rezistență: „Numai pînă ce mă-ntorc, Picule! Am ac de cojoace lor!... Are să fie o răfuială cum nu s-a mai pomenit în orașul acesta. Mulți n-au să se mai ridice de unde am să-i zvîrl. Îi cam bănuiesc eu cine sînt. Ei nu bănuiesc ce-i așteaptă..."

Pe fereastra vagonului, cînd trenul s-a pus în mișcare, a mai scos barba roșcovană și fruntea socratică: a mai făcut

semnul de retezare cu pipa. Ar fi avea el să-i decapiteze pe toți! Pe urmă, trenul a dispărut la curbă. Picu a rămas singur pe peron.

Singur în tîrgul unde glasul lui de ventriloc. n-a cruțat atîția ani pe nimeni și unde atîtea vanități au ulcerat — unde venise rîndul haitei să-l încolțească.

E o lună jumătate de atunci. Au început ploile toamnei. Și nici un semn să-l slăbească urgia aceasta iscată din senin nu s-arată. Le-ar fi primit toate cu nepăsare și cu zîmbet, ca întotdeauna. L-ar fi încîntat dezlănțuirea de ură, de neroade prepusuri, viclenia unora, lașitatea altora, rolul acesta de Erostrat. N-a căutat, niciodată, mila nimănui. S-a voit temut și urît. Era numai urît acum; ar fi știut el, într-o singură săptămînă, să se facă iarăși temut, chiar singur, chiar fără să mai aștepte întoarcerea lui Grigore Panțîru. Dar îl mistuie o siguranță intolerabilă.

Toată făptura-i estropiată și toată ascuțimea tăioasă a cugetului s-au concentrat în siguranța aceasta spăimîntoasă.

— Înțelegi tu, măi Moriț, săracule? Orice!... Orice, în afară de aceasta...

Degetele albe și lungi s-au desprins din blana cu jalnice cicatrici.

Cîinele privește în ochii noului stăpîn, care e încă mai hulit decît stăpînul cel vechi, Moriț Șor. Se uită la poartă. Se uită iarăși în ochii omului zidit ca neoamenii. Înțelege o hotărîre. E gata să-i țină tovărășie la drum, măcar că în stradă știe ce-i așteaptă pe amîndoi. Dă din coadă. A luat-o înainte.

— Nu, Moriț, săracule!.. Astăzi rămîi acasă.. Azi te-am scutit.

Picu Hartular a plecat singur.

Și, îndată, soarele s-a stins. Vreme de un ceas, cerul se limpezise de nori, albastru și adînc. Părea că s-a sfîrșit cu ploaia haină.

Nici n-a ajuns, însă, în Strada Mare, și a început iarăși să picure. Mai bine făcea dacă-și îmbrăca pardesiul — unul din pardesiele lui celebre pe timpuri în tot orașul, de stofă englezească, parcelate cu enorme careuri în desenul țesăturii, cu buzunări „să încapă cu tot cu cocoașă în ele" — cum scria notița din *Călimanul*. Acum e prea tîrziu! Nu se poate întoarce. Nu-l lasă o superstițioasă teamă.

A devenit superstiţios de cînd i-a lunecat inelul de pe degetul slăbit şi nu i-a mai aflat de urmă. Cînd pleci într-o asemenea expediţie hotărîtoare, nu-i bine să te întorci de la poartă. Nici să-ţi iasă un popă în cale. Lui i-a ieşit părintele Mîrza. S-a uitat în altă parte. De săptămîna trecută, părintelui i-a venit o anchetă de sus, care a probat, de altfel, numai cît de mincinoase şi de nedrepte erau învinuirile denunţului anonim. S-a ales cu vorbe de recunoştinţă şi laudă. Dar cine alt, decît Picu Hartular, a putut să se desfăteze, amărîndu-i cîteva zile cu ocara unui denunţ şi unei anchete? Părintele Mîrza a privit într-o parte din pricina aceasta. Picu Hartular în alta, fiindcă a pierdut obiceiul să mai privească în ochii cuiva.

Iar ploaia s-a aşternut să împînzească grădinile, şi acoperişurile, şi dealul Călimanului cu mohorîta întunecime lichidă a toamnei.

După-amiaza aceea cu mucedă bură a rămas în amintirea multora din oraş. De la „Rinalti", unii l-au văzut pe Picu Hartular trecînd în susul străzii. Alţii, mai tîrziu, întorcîndu-se. Sînt unii care l-au zărit de la fereastra lor din casă, sunînd şi aşteptînd zgribulit sub sita apei, ca un milog cocoşat venit să ceară pomană. Au trimis servitoarea să spună că lipsesc, că au plecat ori că dorm şi că au dat poruncă să nu fie deşteptaţi sub nici un cuvînt.

Micu-Picu Hartular gonea de la o casă la alta cu paşi din ce în ce mai dezordonaţi, balansîndu-şi braţele lungi, parînd că se ajutoră cu ele la mers, ca un bizar şi respingător păianjen.

Suna mai nerăbdător la o uşă. Încerca mai îndărătnic la o poartă. Traversa străzi. Revenea ca să plece mai departe, lătrat de cîini, întîmpinat de rîndaşi, împroşcat de noroiul ţîşnit din roţile automobilelor.

O singură îndurare i-a acordat vrăjmăşia oamenilor şi a elementelor. Ploaia strînsese de pe uliţe copiii. N-avea cine să-l strige din urmă, imitîndu-i glasul de megafon: „Micu-Picu-Hartular! Picu-Micu zis Gheban!"

Şi ar fi avut prea îndestul şi nimerit cui striga! Niciodată cocoaşa lui Micu-Picu n-a apărut mai hîdă ca acum, împungînd mai caraghios stofa fină a hainei prefăcută într-un mototol ud. Mototol de cîrpă udă era şi batista cu

care își ștergea obrazul din cînd în cînd. Nu mai ramăsese nimic din straiele călcate și scumpe, din batistele cu monogramă, din înfățișarea periată și insolent rafinată a micului tiran de la masa cofetăriei „Rinalti".

Un ghebos alergînd pe stradă, în ploaie, cu brațe și picioare de paing.

Așa a ajuns, într-un sfîrșit, Picu Hartular, la poarta unde s-ar fi ghemuit jos să doarmă, să moară, să nu se mai ridice niciodată. Adina Buhuș îl observase venind, de la fereastra ei lată. O mirase aspectul comic-lugubru al acestei epave omenești. O mirase, dar n-o impresiona. Era cu gîndul, cu sufletul, cu toată ființa ei în altă parte.

Peretele Călimanului e o mai înăbușitoare poartă de temniță în asemenea zile ploioase. Ea nu primise nici o anonimă, cum se temea Hartular. Nici n-o interesa povestea care făcea atîta vîlvă-n oraș, cum se temea Hartular. N-avea nici o părere, cum toată lumea avea una. Îi era indiferent dacă unii scriu anonime și dacă alții primesc. Cerea numai să fie lăsată în pace. Să nu vadă pe nimeni. Să n-audă pe nimeni.

Dădu ordin servitoarei și își astupă ochii în perne, s-alunge priveliștea zidului vînăt.

— Cu duduia vreți să vorbiți ? întrebă Lisaveta. Nu-i acasă...

Picu Hartular se reazemă de perete. Lisaveta îl privi cu dezaprobare, fiindcă hainele lui lăsau o pată murdară pe zid.

— Spune-mi, te rog, cînd vine ?... Cînd se-ntoarce ?...

— Că nu-mi dă doară mie socoteală ! Nu-i dă dumneaei nici boierului. Se duce cînd vrea și se-ntoarce cînd îi place !...

— S-aștept, atunci. Lasă-mă s-aștept ! propuse rugător și sfîrșit glasul lui Picu.

— N-aveți decît s-așteptați ! strînse din umerii lați Lisaveta.

Hartular dădu să intre. Suflecîndu-și mînecile din obișnuință pe brațele groase de luptătoare, Lisaveta îi reteză intrarea și privi în creștet această pocitură umflată de apă ca un burete.

— Înăuntru nu se poate intra. N-am ordin !

Și îi trînti ușa în pieptul coșcovit.

Pocitura umflată de apa ca un burete se clătina în poartă. Mai exista undeva pragul cel mai greu de trecut. Nu mai era vorba să risipească urzeala de bănuieli, dovedindu-i absurditatea din om în om. Îi ajungea acum un singur om, care, în numele lui, s-o dovedească acolo unde numai gîndul unei asemenea bănuieli îi era o suferință chinuitoare. Mai exista, undeva, pragul cel mai greu de trecut. Încercă și acolo.

Tudor Stoenescu-Stoian răspunse apăsat coanei Laurenția :

— Nu-i nevoie să-i spui că nu-s acasă ! De ce un neadevăr ? Sînt acasă și nu-l primesc.

— Cum pot s-o fac asta ? stărui cu dojană Laurenția Iancovici. Mata nu l-ai văzut în ce hal e sărmanul de dînsul ! Parcă-i scos de la înec... Poate i s-a întîmplat o nenorocire. Poate vine să-ți ceară un ajutor...

— Tot ce se poate, coană Laurenție. Dar n-am timp și n-am poftă de așa ceva.

Nu-și recunoștea chiriașul. Nu cu asemenea inimă îl socotea ea.

— Domnule Stoian, te rog. De hatîrul meu, te rog ! Îi clănțănesc dinții. Iară uitătura lui o cunosc eu, domnule Stoian. Cînd un om se uită cu așa ochi și cînd îți bate la ușă pe-o așa vreme, înseamnă că-l paște greu năduf...

— L-o fi păscînd, coană Laurenția. Poate l-a ajuns veninul cu care a otrăvit el lumea...

— Eu asta nu pot s-o cred. Am auzit vorbindu-se de unii și de alții. Dar nu pot s-o cred.

— N-o crede, coană Laurenție ! Pînă cînd, într-o bună zi, vei auzi și dumneata că a primit cine știe cine, cine știe ce scrisoare, cu cine știe ce invenții despre Ionică al dumitale. Că ți-a călcat pragul într-o noapte. Că l-ai ascuns. Că-l știi unde-a plecat și de ce se ascunde... Atunci ai să crezi și ai să-mi dai dreptate. Mie și tîrgului întreg...

Așa vorbi Tudor Stoenescu-Stoian, cu o întorsătură de voce aducînd aidoma acum cu glasul domnului Emil Sava, cînd dădea el o lovitură dublă

Laurenţia Iancovici împietri, săgetată ascuţit în inimă Rămase cu mîna la gură, cu ochii dilataţi de spaimă. Numai cînd se simţi în stare să miște și cînd îi reveni glasul, consimţi, convinsă :

— Poate că ai dreptate... Cine poate bănui ce zace în sufletul unui om însemnat de Dumnezeu ? Mă duc să-i spun.

Se duse să-i închidă uşa-n obraz, cu blîndeţea deodată înăsprită, căci pînă şi cele mai nevinovate şi sacrificate vieţi ascund o taină şi tremură de teama unei destăinuiri.

De la fereastră, Tudor Stoenescu-Stoian urmări mersul împleticit, grotesc şi zdrobit, al pociturii umflată cu apă ca un burete. În încruntarea amurgului, în ploaia mocnită, arătarea avea ceva atît de sfîşietor, încît se cutremură.

O clipă, îi veni hotărîrea să-şi ia pălăria şi să alerge după el, să-l cheme. Era destul. Lecţia depăşise măsura. Dar îl opri puterea cea rea, pe loc. Îi încleştă tălpile. Îl opri amintirea Adinei Buhuş. Oare, nu în faţa ei rostise această pocitură umană perfide aluzii la prietenia cu Teofil Steriu, la romanele pe care pretinde că le scrie, la pricinile care l-au putut aduce în oraşul lor ? Ochii Adinei s-au întors să-i ceară atunci un răspuns ; iar el n-a ştiut ce răspundă. Îl mai opri şi amintirea după-amiezii cînd, la masa de la „Rînalti", *el* venise să ceară o înţelegere blîndă şi caldă şi cînd *el* a fost cel alungat.

Toate acestea se plătesc.

Cum drept judecă şi practică Emil Sava. Nu ierţi, fiindcă nimeni nu ţi-a iertat şi nu-ţi va ierta nici ţie. Altfel, cine poate garanta că mîine nu se instalează iarăşi domnul Picu Hartular la masa de la „Rinalti" ? Acolo, şi poate iarăşi la masa lui Sandu Buhuş, în faţa Adinei, să-şi răzbune infirmitatea fără de nădejde. scormonind viaţa celor care mai au încă drept la una, oricît de îndepărtată şi vagă.

Îl mai opreşte încă şi altceva. O amintire lămurită în ultima vreme. Desenul întortocheat şi enigmatic — capul Meduzei — ascuns sub scrumieră. în prima zi cînd l-a cunoscut pe Picu Hartular şi cînd s-a aşezat alături, la „Rinalti". Taina lor a fost pecetluită acolo ; ura lor datează, predestinată, de atunci. A ronţăit şi i-a mistuit subteran.

Se urăsc ca doi infirmi. Unul cu stigmatul vizibil, celălalt cu stigmatul ascuns.

Tudor Stoenescu-Stoian îl aşteaptă să dispară la capătul străzii.

Pe lîngă gardurile cu zăbrele, trupul lui Picu Hartular nu trecea măsura unui copil.

Un copil fugit de acasă după o ispravă necugetată, rătăcind în ploaie, necutezînd să se întoarcă, vagabondînd fără căpătîi, pînă ce va cădea istovit pe o treaptă de scară, într-un gang, pe o bancă de sub castanii grădinii publice.

Picu Hartular nu căuta treapta de piatră să-şi culce capul, nici gangul, nici adăpostul castanilor dezfrunziţi din grădina publică. Se întoarse, şuroind de apă, la casa unde-l întîmpină a doua oară Lisaveta :

— Coniţa n-a venit ! Degeaba o tot căutaţi... Iar boierul e plecat la ţară, la sfoara de pămînt pe care a răscumpărat-o dumnealui, la noi, la Vidra...

Evenimentul acestei răscumpărări de pămînt o pasionase pe Lisaveta mai mult decît pe Adina şi avea pentru dînsa o importanţă mai mare decît tot ce se petrece pe lume.

Boierul era acum proprietar în comuna lor ; iar pe la inimă, darnic cum îl ştie, nu se îndoia că are s-o înzestreze cu cîteva prăjini de pămînt în vatra satului.

— Aşa că dacă boieru-i la noi, la Vidra, nu se întoarce cu una cu două... Că Vidra-i departe şi este un pod pe care tot îl rup puhoaiele şi dacă l-o rupt şi-acuma, apoi atunci trebuie să facă ocol *tuma* pe la cotu' lui Vîrlan şi se cheamă că hăt încolo, pe noapte, tîrziu, dacă *a chica* şi dumnealui acasă, de nu-l mai aşteaptă nici coniţa şi se culcă...

Clănţănind din dinţi, Picu Hartular hotărî :

— Am s-aştept...

— Aşteptaţi. Eu nu vă pot opri.

Servitoarea răsuci cheia. Pe urmă, stătu la îndoială. Poate era mai bine s-o vestească pe coniţa.

Dar coniţa e în toane rele, s-a închis în „sticlărie" şi a dat poruncă să n-o tulbure nimeni. Aşa are Lisaveta

parte ! Toate în capul ei se sparg ! Dacă bate în uşă să spună că a venit cineva, rău e. Dacă nu bate şi nu spune, tot rău ! Aşa păţea şi cu prietenul boierului, cu conu Todiriţă. Noroc că acuma a mai rărit-o Ba chiar a rărit-o de-a binelea...

Lisaveta intră în bucătărie, să capete dezlegare de la Safta, sluga cea veche a casei, şi să povestească ea cum bate pe la uşile oamenilor năucul cel ghebos, care se vede că s-a smintit cu tot dinadinsul. Bucătăreasa era, însăşi dînsa, în toane rele, o luă îndată la rost pentru oarecare farfurii ciocănite şi un pahar spart din serviciu — răfuială neepuizată de-o săptămînă — încît, după cinci minute, Lisaveta uită cu desăvîrşire că, afară, pocitura năucă şi umflată de apă ca un burete se mai umfla încă în suroirea necurmată a ploii.

Boala lui Picu Hartular a fost scurtă, chinuită de aiureli şi vedenii.

S-a zvîrcolit, neştiut de nimeni, în singurătatea nopţilor lichide, cînd toate sufletele omeneşti se aflau aciuate în sălaşuri. Nimeni n-a prins de veste că dispăruse. Nici nu s-a întrebat, de ce ? Doar cîţiva vecini s-au răsucit prin somn, afurisind cîinele de pripas, Moriţ, fiindcă nu-şi găsise alt loc şi altă vreme să urle.

Pe urmă, într-o dimineaţă, s-a ştiut că Picu Hartular á murit. Iar înmormîntarea s-a potrivit în aceeaşi zi cu a lui Tavi Diamandescu, adus în sicriu de plumb, în vagon plumbuit.

Au fost două sicrie. Două dricuri. Şi în urma lor, o jumătate de oraş. Dar jalea, coroanele şi lungul convoi mortuar erau pentru Tavi. Tot pentru dînsul, care iubea atîta viaţa, lumina, soarele s-ar fi spus că s-a dezvelit şi cerul din nori, ca să lumineze melancolic o ultimă după-amiază de toamnă tîrzie.

I-au pus în pămînt. Pămîntul i-a primit cu egală indiferenţă.

Sicriul lui Picu Hartular arăta mic şi îngust ca un coşciug de copil. Tot atît de mic ar fi putut să fie şi al lui Tavi, căci în lupta lui înverşunată cu moartea nu s-a lăsat

doborît decît bucată cu bucată. I-a dat mai întîi morții un picior amputat. Pe urmă, pe celălalt. Iar numai după ce moartea nu s-a mulțumit cu aceste zăloguri, i-a dat și suflarea întreagă.

Pe marginea gropii, făcîndu-și loc cu coatele, s-au îmbulzit, înaintea prietenilor și a cunoscuților, să-l jelească trei femei bătrîne și urîte, în straie de alt veac. Erau trei mătuți de-ale lui, pe care nu le-a văzut niciodată și care nu l-au văzut niciodată. Poate nici nu le-a știut că există

Ele îl știau.

Au sosit din orașele lor depărtate, aduse de vestea ziarelor sau poate numai de miros. Au sosit să afle ce-a lăsat în urmă, cît a avut și cît cheltuise. Cum au intrat în casă au început a boci, scoțînd din gențile mari batiste cît drugă neagră, care-au mai slujit la mulți morți și la multe înmormîntări. După ce-au plîns cît cere cuviincioasa obligațială, au ținut socoteală la numărul lumînărilor, au pus mîna pe chei și au cerut inventar. S-au războit cu Grigore Panțîru, iar moșneagul bărbos le-a stropșit. S-au urcat în birjă și au alergat să se plîngă prefectului că un străin, care nu-i rudă și nici nu-l cunosc, se amestecă-n treburi, împarte straie la calici, ia el dispoziții cu cioclii și vrea să pună stăpînire pe mortul lor.

Grigore Panțîru le-a restituit mortul. El mai avea încă unul.

Pe acela nu-l plîngea nimeni. Pentru moștenirea lui nu se înșira nici o rudă cunoscută ori nu. Un testament, datat de cîțiva ani, lăsa puțina agoniseală a lui Picu Hartulur unor așezăminte străine de oraș ; aziluri de orbi și infirmi, școli de surdomuți, adăposturi pentru leproși ori gușați. El își căutase și își găsise printre aceștia înrudirile. Erau, oricum, mai aproape de el decît aproape se aflaseră de viața și de sîngele lui Tavi Diamandescu bătrînele avare sosite cu trenul și cu acte doveditoare în gențile mari. Iar spre mărirea uimire a tîrgului, s-a aflat, cu acest prilej, că urmașilor și răul-răilor ajutorase, într-ascuns, orfelini pe cale la învățătură și văduve sărmane la mahala. Aceasta răsturna buna judecată a lucrurilor. De aceea, mulți au și refuzat să creadă. Era mai comod.

Lopeţile de ţărînă au căzut egale la număr şi tot atît de grele peste amîndoi.

Acum nu se mai găsea nici o deosebire între dînşii. Între voioasa făptură care sărea zvelt peste portiera automobilului, rîzînd tonic şi luminos vieţii, şi între făptura purtîndu-şi în cîrcă povara slută şi fără de izbavă, ce deosebire acum mai putea fi ? Pămîntul i-a astupat pe amîndoi. Întunericul dinăuntru e acum acelaşi, pentru amîndoi.

Soarele şi lumina au rămas afară.

Afară au rămas şi cei care-i iubiseră. Şi cei care i-au urît.

Unii au grăbit spre treburile lor, unde-i chema viaţa. Alţii au întîrziat să-şi mai revadă morţii. Iordăchel Păun a prins braţul lui Grigore Panţîru şi s-au îndreptat, ca întotdeauna în asemenea ceasuri, spre o bancă a lor cunoscută, de sus, din fundul cel mai înalt al cimitirului.

La jumătatea potecii, s-au oprit. Au stat locului să privească, să aştepte şi să înţeleagă ceva pentru dînşii neînţeles.

Printre straturile de flori tomnatice, printre cruci şi arbuşti plîngători, se furişa Pantelimon Tacu. Se uita în dreapta şi-n stînga, ca un răufăcător. Pe urmă, grăbi pasul. Aproape alerga. Ocoli. Îşi apăsă cu palma, peste paltonul vechi, locul inimii. Gestul era ciudat şi nepotrivit omului. Mai avea el oare o inimă uscată, de iască, sub straiul putred de avar ? Lărgi ocolul, îl strînse, călcînd din ce în ce mai înfrigurat. Poate-şi pierduse punga — au gîndit amîndoi — punga, ce altceva ar fi dat atîta neastîmpăr şi tulburare unui Pantelimon Tacu ?... Din nou încercă să se orienteze. Se întoarse pînă la poteca din mijloc. Acum, se înţelegea bine. Căuta un loc şi găsea schimbate aşezările vecine : alte morminte, alte cruci. Păru că a descoperit. Descoperise... Era un mormînt mai vechi decît toate şi mai părăsit decît toate. Un muşuroi cu iarba arsă de brumă, o tufă de măcieş cu boabele roşii, o cruce scufundată. Acolo, Pantelimon Tacu se plecă şi depuse ceva. Apoi săvîrşi faptă neaşteptată pentru toţi cîţi îl cunoşteau. Cu un genunchi în pămînt, îşi ascunsese obrajii de piatră spongioasă în palme. Aşa rămase. Poate plîngea. Poate se ruga.

Poate numai își amintea. Poate își acoperise ochii ca să poată privi înăuntru, în el.

Amîndoi bătrînii au întors capetele. S-au depărtat. Fără voie, pătrundeau într-o taină care nu era a lor.

Știau acum ce-a așezat jos, în iarba sfîrlogită de brumă. Un mănunchi de flori puține, ieftine și meschine : un buchet de zgîrcit. Îl purtase în mînă cît timp a mers în urma convoiului. Credeau amîndoi că l-a adus pentru mormîntul lui Tavi. Poate pentru al lui Picu Hartular, ca unul care împărtășise și el, în ultimele zile, hulirea, ocara și vrăjmășirea unui tîrg întreg. S-au înșelat. Era, așadar, pentru alt mormînt. Pentru altcineva, de foarte demult !

— Fiecare viață e plină de taine contradictorii și absurde, Iordăchel ! vorbi Grigore Panțîru, lăsîndu-și oasele vechi pe banca de popas.

Iordăchel Păun șterse mai întîi scîndura cu batista. Nu se lăți prăvălat pe spătar, ca tovarășul hirsut, cu straiele lui dihocate. El stătu drept și corect, pe margine, rezemat cu amîndouă palmele în mînerul bastonului. Numai după ce isprăvi aceste preparative tacticoase, își rosti cuvîntul :

— Nu știu dacă sînt absurde tainele acestea. Dar știu că sînt triste, Grigore. Urîte și triste !...

Omul hronicilor și pergamentelor își privi cu mîhnire orașul său, scăldat în lumina molatică și aurie a toamnei. Așa cum se desfășura orașul patriarhal la poalele dealului, cu livezile desfrunzite și viorii, cu turle de biserici și cu risipitele așezări omenești, el putea să citească, mai fără de greș ca într-un plan ori ca într-o carte, fiecare casă a cui este și de cînd a fost înălțată, fiecare biserică de cînd a fost ctitorită și de cine — dar, mai ales, citea ceea ce nu stă scris nicăiri : tristețile, și amarul, și urîțeniile ascunse sub fiecare acoperiș. Căci el era cel chemat să le fie multora sfătuitor, împăciuitor și îmblînzitor.

Făcu un semn dezolat cu mîna bătrînă și slabă :

— Cu aceasta e greu mai ales să mă împac, Grigore. Pe dînșii mai izbutesc cîteodată să-i împac. Pe mine, e mai greu să mă-mpac... Măi uit de-aici la biserica Sfinții Voievozi. Aceasta e mai veche ca toate, ca tot, durează de cînd e tîrgul. Ea figurează în documente din același veac cu

obîrşia tîrgului. S-a alăturat hanului de pe şleahul cel mare, din mijloc de codru, pe unde treceau chervanele cu mărfuri odinioară, între două lumi ; în jurul lor s-au adunat, an de an, pe încetul, aşezările de piatră. Aşa cum m-a lămurit cartea cea nouă, dată de tine, Grigore, şi cum m-au luminat încă şi alte cărţi din ultima vreme. Pricep. Acum pricep altfel şi altfel îi văd pe cei de-atunci, nu numai din slova documentelor. Îi văd tăind pădurea şi lărgind loc. Îi văd strîngîndu-se laolaltă, oamenii vechi ai acelor timpuri, cu viaţa lor veche. Aşa a crescut tîrgul şi aşa i-a crescut vestea de oraş istoric, măcar că n-are faima de cetate, ca Suceava ori Tîrgovişte. Cunosc toate întîmplările şi viaţa lor veche de patru-cinci veacuri. N-a fost uşoară ! Toate păreau că s-au înverşunat să şteargă tîrgul nostru de pe faţa pămîntului. Cînd nu era o hoardă de tătari, venea o oştire turcească. Veneau panii poloni sau grofii unguri. Alungau norodul, prindeau robi, tîrau femeile legate de coada cailor, spintecau pruncii. Au dat foc şi au vrut să spulbere şi temeliile aşezărilor. Pe urmă, hoarda a trecut, mînia se potolea, iar fugarii s-au întors la cenuşa unde le-au fost casele ; au durat altele, cu îndărătnicie... Şi tot aşa, pînă s-au liniştit vremile, într-o mocneală de mlaştină stătută, fiindcă tîrgul nu mai răspundea la rostul cel adevărat, de departe, din veac. Iar mie-mi este greu să mă împac cu gîndul că toată îndărătnicia aceasta de viaţă din vremurile aspre, nestatornice, amarnice, de năvăliri, jaf şi pojaruri, a fost numai şi numai ca nepoţii nepoţilor celor de-atunci, adică oamenii aceştia de-acum şi de-aici, să poată duce viaţa pe care o duc şi cum trăiesc. Să se dușmănească şi să se vicleneasc, să se lăcomească şi să se robească unul pe altul...

Grigore Panţîru, răsturnat pe spătarul băncii, nu privea în vale, ci în sus, spre cer. Rosti :

— Iar pe vremea pîrcălabilor şi armaşilor tăi a fost altfel ? Altceva ?... Tot aşa, şi încă mai crunt, s-au prigonit şi s-au viclenit. Tot aşa s-au exterminat şi s-au vîndut. De aceasta se şi căutau De aceasta reveneau, cu atîta tenacitate, să se regăsească şi s-o ia de la capăt. Ţi-o spun doar hronicile tale străvechi, pe care ţi le-a cam scrîntit

carte mai nouă dată de mine ! Gîndind bine, nici nu găsești altceva în ele. Numai că, acolo și atunci, nu-ți mai pa. asa de crunte sau de lașe, fiindcă timpul le-a dat oarecare grandoare...

— Nu erau lucruri așa de urîte ! se împotrivi Iordăchel Păun, apărîndu-și celălalt oraș, al hronicilor și al voievozilor, împotriva acestuia, al prezentului și al domnului Emil Sava.

— Au fost, Iordăchel, au fost întotdeauna urîte și crunte ! Ochii tăi, numai, nu vor, tot nu pot să le vadă așa. Dar așa au fost și nici nu puteau fi altfel ! Iar eu am să-ți explic îndată de ce... Într-un asemenea tîrg mărunt, oamenii își țin socoteala mai din scurt. Au ochiul mai atent unul asupra altuia. Și fiindcă nu ne cheltuim altfel, fiindcă nu ne macină viața altfel, mai aprig se înverșunează unul asupra altuia.

Orbul de la biserica Sfinții Voievozi ne-a lămurit.

Iordăchel Păun se mîră :

— Sărmanul Udrea ? A putut să te învețe ceva pe tine sărmanul Udrea ?

— Întocmai. Sărmanul Udrea ! Pe acest orb l-am socotit eu, cum îl socoți și tu, unul din oamenii cei mai blînzi și mai resignați de pe lume. Îți amintești ? Eram o dată amîndoi, cînd ne-a mărturisit că numai pentru un singur lucru e mîhnit el, că i-a luat o întîmplare vederea, încă de pe cînd era copil fără de minte și judecată... Zicea că-l mîhnește nevoie mare, nu fiindcă așa nu se poate bucura de lumina soarelui. Nu fiindcă orbecăie în bezna lui, că nici o nădejde. Îl mîhnea numai gîndul că așa, orb, fără să vrea, cu pașii lui de orb, strivește furnici și gîngănii, făpturile lui Dumnezeu... Îți amintești ? Sînt vreo șaptesprezece ani de-atunci... L-am consolat, asigurîndu-l că și noi, care avem vedere, facem la fel... Ochii noștri nu ne sînt dați ca să descoperim și să cruțăm gîngăniile pămîntului. Gîngăniile sînt prea mici, iar ochii noștri ne folosesc la altceva... Cîteodată, chiar, pentru a căuta gîngănii ca să-o strivim mai vîrtos sub talpă...

— Îmi amintesc, acum... clătină Iordăchel Păun din cap. Te-am mustrat atunci, Grigore. De ce să-i strici jude-

căţile blînde şi bune despre lume ale unui sărman orb ? Cel puţin, el să-şi facă în închipuire o lume a lui, mai bună decît a noastră...

— Aşteaptă, dragă Iordache ! Aşteaptă să cunoşti şi ceva despre lumea lui. M-a impresionat, cu deosebire, asociaţia omului şi a cîinelui. Prietenia lor. Şi eu nu mă impresionez cu una cu două, ca tine ! Dar ţi-am dat dreptate în privinţa aceasta. Era ceva mişcător. Răbdarea şi chibzuinţa de pilot a cîinelui, conducîndu-l printre trăsuri, automobile şi şanţuri, printre canalele desfundate acum trei ani... Orbul împărţind cu animalul fiecare bucată de pîine. I-am surprins nu o dată, acolo, unde le e locul, la colţul bisericii ; i-am surprins în scene de tandreţe. Eftimie al tău, vorbind în şoaptă cîinelui. Cîinele punîndu-i laba pe genunchi şi căutînd să-i afle gîndul din ochii lui orbi. Se înţelegeau. Îşi comunicau... Întocmai ca într-o cărţulie cu poveşti morale... Pe urmă, într-o bună dimineaţă, i-am văzut şi altfel. Orbul croindu-şi cîinele cu ciomagul şi cîinele rînjind cu colţii la orb Într-o dimineaţă, şi încă în altele...

— Nu se poate ! protestă cu ororare Iordăchel Păun. Aşa ceva nu se poate...

— Se poate, fiindcă am văzut cu ochii mei. Şi se poate, fiindcă nimic nu e mai natural ! E povestea tuturor de aici. La aceasta sfîrşesc toţi, mai devreme sau mai tîrziu. Prea mult stăm unul în sufletul celuilalt. Pe cine să-l ciomăgească orbul, decît pe cel care îi este mai aproape ? La cine să rînjească javra, decît la cel care-şi împarte pîinea milei cu el ? Invidie, suferinţă, ură, gelozie, vanitate, laşitate, egoism, interese ; toate acestea într-un oraş mare, de cîteva sute de mii, de un milion de oameni, iau alt caracter. Se prelucrează altfel, de la sine. Cele mărunte dispar. Aici, însă, ca într-o cultură de microbi de un conţinut mai îngust, limitat, aici se dezvoltă şi ele pe o altă măsură, aş zice mai meschină şi deformată, cu obiectivele fals precizate. Dai vina, la năduf, pe vecin, nu pe adevăratul vinovat — strîmba şi nedreapta alcătuire ! Amestec, confuzie de cauze şi efecte Nu mai vedem nici noi ceea ce e de văzut... Aşa că vinovaţii sînt

în aceeași vreme și victimele. Sau, dacă vrei, invers... Îți mărturisesc, cînd m-am întors și l-am găsit pe Picu în cutioara lui de lemn, m-am gîndit la o mare răfuială cu mulți dintre cei cîți s-ar cuveni răfuiți... Cu Sava și cu acel Stoian, și cu alții încă... Și poate cu jupîneasa Clemence Blîndu ! Căci n-o cred străină de toată povestea scrisorilor. Nu e nevoie de deducții în genul romanelor polițienești ca să ajungi la concluzia aceasta. Ea era amică nedespărțită cu doamna Ortansa Sava, și ea nu mai este ! Ea nu s-a resemnat cu ideea că doamna Ortansa Sava s-a împăcat cu rivala sa, doamna colonel Valivlahidis ! Ea avea ceva de plătit lui bietul Hartular pentru atîtea glume neplăcute !... Toate coincideau într-un amestec de interese și de pasiuni, pe care Emil Sava și un Stoian le-au folosit, ca să înlăture un om încomod ca Picu, să-i scoată colții și să-i astupe glasul... Poate Stoian avea și alt interes, alte motive... Pe aceștia voiam să-i răfuiesc ! Se vede, însă, că s-a apropiat și pentru mine sfîrșitul. Nu m-a ținut hotărîrea pînă-n seară... Ce însemnau aceste uragane într-un pahar de apă, aceste deșănțate murdării într-o troacă de lături, față de realitatea cea mare, cauza cauzelor ? Față de strîmbătatea unei lumi și alcătuiri ? La ce bun ? Ce rezolvi ? Ce repari ?

— Adică, să stăm la o parte ? întrebă Iordăchel Păun Nu mă rabdă inima.

— Cînd am stat noi la o parte și cînd ne-a răbdat inima să stăm la o parte ? Ia întreabă si socoate, de cînd ne cunoaștem. Fiecare în felul nostru și după firea noastră. Iordache, bătrîne ! Eu i-am forfecat pe cei păcătoși, de le-au mers fulgii. Tu, marele împăciuitor, i-ai luat cu duhul blîndeții... Rezolvat-am, însă, ceva ? Reparat-am, însă, ceva ?... Mers-am pînă la rădăcinile cele adînci, cauza cauzelor ?... Aici, doar doctorul Tănăsescu, fostul elev al tău și al meu, a alinat o suferință în calicimea tîrgului, din mahalaua Trascău, din gropi și din gunoaie, el, doctorul fără de arginți. Și poate, într-o măsură, Sandu Buhuș, avocatul fără de arginți, apărătorul oropsiților... Picături într-un ocean ! Încolo ?... Și eu, și tu, feciori de țărani cu mame care nu știau carte, ne-am pomenit din

tinerețe transmutați în altă lume, datorită diplomelor, pentru a ne pierde cu încetul în nimicnicia ei, de aici. din Căliman. Ducem la groapă pe Tavi Diamandescu și pe Picu Hartular. nu pe cei din mahalaua Trascău, din gropi și din gunoaie. Aceasta nu-ți spune nimic ? Fără îndoială. pe Tavi îl iubeam : înfățișa viața, energia, bucuria de a trăi. Fără îndoială că Picu Hartular a fost și el, în felul său, o victimă. care ar fi meritat altă soartă. Dar reprezentau altă lume, nu a noastră... De ce să mai scormonesc ce și cum ?

— Poate e mai cuminte așa, Grigore...

— Cuminte ? Nu cunosc cuvîntul acesta. Nu cumințenia mă oprește de la toate. Vlaga din mine, care s-a dus. Cînd nu mai poți ceva. invoci cumințenia. Unii încep de la douăzeci de ani. Pe mine m-a ajuns la optzeci. Dar n-o numesc cumințenie. Sîntem foarte bătrîni, Iordache ! Aceasta e. Toate sînt acum prea tîrzii pentru noi. Treacă alții la rînd. mai vrednici. Locul nostru e aici, nu dincolo, devale, în tîrg... Ar fi bine să începem a ne cam pregăti. Într-o zi, are să vină Țibică Artino și, la apelul lui nominal, n-are să ne mai găsească la „Rinalti". Are să ne afle aici... Aceasta a fost tot. E mult mai simplu decît se pare. Numai Tacu nu se împacă așa de ușor. Ce zici, Tacule ?

Pantelimon Tacu urcase poteca. Îi zărise de departe. Simțea și el nevoia unei apropieri omenești.

Pe chipul de piatră spongioasă, cu urmele firelor de tărînă în pori, nu mai subzista nimic din emoția care i-a frînt genunchii, acolo, la mormîntul vechi și necunoscut Din nou. trăsăturile feței și-au luat neclintirea inumană ; privirea din nou era sleită și opacă, de mort. Dar nevoia unei apropieri omenești îl mînase alături de cei doi

I-au făcut loc.

Pe bancă . rau acum trei bătrîni. cu trei lumi ale lor. străine cu totul. Nu se potriveau la chip. la port. la viață la trecut, la tot. Nimic mai deosebit. chiar în privirea cu care își contemplau acum orașul lor din v.le · al lor și totuși pentru fiecare altul. Dar îi apropiase pe banca

singuratică a cimitirului, să poposească în anticamera morții, un instinct obscur de solidaritate. Îi adunaseră, ca pe niște ultimi supraviețuitori, amintirile tinereții lor din celălalt veac, întîrzierea lor într-o viață din ce în ce mai greu de înțeles și de acceptat.

S-au așteptat să-l audă pe Pantelimon Tacu, repetînd veșnicul său bilanț pe marginea necrologurilor : „Cine-ar fi crezut ? Tavi, numai treizeci și opt de ani și opt luni .. Spuneam eu !... Și Picu Hartular !... Patruzeci și unu de ani... Spuneam eu !" Dar n-a fost nimic. N-a spus nimic.

Tîrziu de tot, după o lungă și neclintită tăcere, a vorbit cu un glas care nu era al lui :

— Moartea face cîteodată minuni... Cruță omul de bătrînețe, de căderile și urîțeniile bătrîneții.

Iordăchel Păun și Grigore Panțîru au gîndit amîndoi la Tavi Diamandescu, la moartea care l-a cruțat de netrebnicele deformații ale lumii lui de naștere și de fatala decrepitudine. La dînsul și-au închipuit că a fost și gîndul lui Tacu. Dar bătrînul cu fața spînă și pietrificată a continuat, privind înainte cu ochii lui morți, într-un gol unde vedea poate altceva.

— O femeie... o fată de pe vremea noastră ce-ar fi devenit astăzi ? Însă dacă moartea a fost bună cu ea, a păstrat-o tînără, așa cum era... A rămas tînără ! A trecut prin viață numai cu tinerețea ei. N-au ucis-o anii pe încetul, ca pe noi. Mai trăiește, într-o amintire, numai cu ochii ei de-atunci, și cu glasul ei de-atunci, și cu rîsul ei tînăr de-atunci...

Pantelimon Tacu se întoarse la zgîrcenia sa fără leac.

Descoperi un nasture slab în ață, răsuci ața, o rupse și strînse nasturele în buzunar. Dar ceilalți doi știau acum pe ce mormînt a depus el meschinul lui buchet și la ce cruce a îngenunchiat. Neîndoielnic, mormîntul unei fete de-atunci, care-a fost pusă în pămînt cu tinerețea ei de-atunci, și poate cu o tăinuită iubire de-atunci.

Au tăcut lustrei. A trecut o înfiorare de frig de la unul la celălalt.

— Ne prinde noaptea. Să mergem !... Altfel ne închide portarul aici, și nu sînt atît de grăbit.. Mai poate

să aibă răbdare încă o lună-două, un an. Pe urmă, are să ne închidă pentru totdeauna. Ce zici, Tacule ?

Grigore Panţîru întrebase cu un zîmbet care nu mai putea fi răutăcios şi rece. Pantelimon Tacu se ridică însă deodată cuprins de îngrijorare, ca şi cum cei doi contemporani ar fi complotat să-l închidă de pe acum în cavoul lui, pe lîngă care nu trecea niciodată.

— Să mergem ! rosti. E tîrziu de tot... Uite, au început stelele...

N-au ales poteca pe la cele două morminte vecine şi proaspete.

Pe acolo, treceau alte umbre în înnoptarea grăbită. Două. Magîlea susţinînd braţul Nadiei Trifan. Copila se împletica în mers. Se opri să tuşească. Îşi acoperi buzele cu batista albă. Cînd sfîrşi, ascunse batista şi înălţă ochii la cer. Iar îndată uită tusea, uită genunchii împleticiţi, sfîrşeala febrei din trup. Pe cerul de stînjenel, licăreau cele dintîi stele — şi cerul era atît de înalt, de vast şi de limpede în cosmica lui rece enigmă, încît mica lor dramă i-a apărut mai neînsemnată ca zbaterea de agonie a gîzelor.

O stea se desprinse din cheotoarea albastră şi după dînsa alta. Au căzut oblic, diagonal, spre cealaltă margine a lumii, undeva, departe, departe.

Nadia întoarse ochii de la cele două candele de la crucile celor două proaspete morminte de aproape şi vorbi în şoaptă :

— Nu ştiu de ce, Leon, dar îmi pare întotdeauna că stelele care cad nu se pierd... Cad la căpătîiul morţilor, în candele... Ca să lumineze de-acolo. Poate de asta se spune, de cîte ori cade o stea, că moare un om. Steaua vine să-şi caute mortul ei, să-l păzească, aşa cum l-a păzit în viaţă...

Priveau amîndoi la cele două candele cu sîmburele de lumină licărind, într-adevăr, ca două scîntei siderale descinse în cupola de sticlă.

Dar o suflare nesimţită a stins steaua de pe mormîntul lui Picu Hartular. El a rămas singur, în întuneric. Afară, la poartă, Morif, cîinele nimănui, îl aştepta

cum își așteptase celălalt stăpîn, la poarta cimitirului evreiesc.

Începu să urle. Să-l cheme.

Paznicul ridică un bulgăre de țărînă și zvîrli după el:

Marș tu, potaia dracului! Caută-ți alt loc să-ți încerci glasul. Marș și urlă pe-un maidan cu gunoaie, la Trăscău.

„Hodie mihi, cras tibi !“ [22]

Moriţ şi-a aşteptat zadarnic stăpînul închis în cutioara lui de lemn, scurtă ca un sicriu de copil.

Trei nopţi a venit să-l cheme, urlînd la lumina de var a lunii. Trei nopţi. Pe urmă, a înţeles că nu se mai întoarce, cum nu s-a mai întors celălalt stăpîn, Moriţ Şor, telalul. A intonat o ultimă tînguire, mai prelungă şi mai jalnică decît toate, pînă ce luna şi-a tras faţa albă de strigoaică dincolo de dealul Călimanului. A plecat spre oraş, spre maidanele cu spini şi movilele cu gunoaie, spre uliţele unde din nou aveau să-l întîmpine, a doua zi dimineaţă, loviturile de pietroaie, găleţile cu leşie şi colţii celorlalţi ciini.

Dar Picu Hartular s-a întors, cu toate acestea, din mormînt.

Nu-şi găsea linişte acolo. El mai avea ceva de spus, fără cuvintele dogite din viaţă, de la masa lui, la „Rinalti“.

A fost o spaimă şi o chinuire în oraş, răsucind multe trupuri prin somn şi căscînd mulţi ochi cutremuraţi de întuneric.

Acum, nimeni nu-i mai putea închide nici o uşă.

Umbra mortului trecea prin uşă. Prin toate uşile unde-a bătut în viaţă. Trecea fără vuiet, fără să bată, tîrziu, după miezul nopţii.

Se instala pe marginea paturilor, fără să rostească nimic, cu mîinile albe şi lungi pe genunchi, privind în pămînt cu tristeţe. Îi şiroia apa de pe hainele leoarcă şi îi clănţăneau dinţii.

Dar nu rostea nimic.

Nu se plîngea. Nu dojenea pe nimeni, nu cerea socoteală. Stătea pe marginea patului și aștepta. În aceeași clipă, trecea prin douăzeci de ziduri, în douăzeci de case, ca să-și ia locul pe-o margine de pat și să aștepte, chinuitoare mustrare de dincolo de mormînt.

Așa a trecut prin ușa lui Tudor Stoenescu-Stoian și așa îi priveghea somnul, neclintit la picioare. Așa se arăta Lisavetei, care se trezea cu geamăt, blestemîndu-l, pocitul ! să-l apese pămîntul mai greu peste pieptul coșcovit și să-i putrezească mai repede inima. Așa intra în dormitorul doamnei Clemence Blîndu ; iar Ans se zvîrcolea scîncind : „Puciule, scoală-te și-l alungă ! Ce stai ?" Așa trecea prin ușa Laurenției Iancovici. Acum, nopțile ei erau mai înfricoșate. Nu mai bătea Ionică al ei afară și nu mai avea cui striga „Așteaptă, Ionică, nu pleca. Așteaptă, nu pleca !..." Visul acesta se curmase deodată. Dispăruse. Acum pătrundea, prin ușa închisă, schilodul cu hainele ude, așa cum l-a văzut ea, ca un om scăpat de la înec. Nu știa cum a sosit, cum a intrat. N-o știa, cum nu știa nimeni dintre ceilalți. Ca toți, se pomenea cu dînsul pe marginea patului, privind în pămînt, cu mîinile pe genunchi, cu apa curgînd din buretele ghebului și lăținд lac negru la picioare — negru cum numai apa din cealaltă viață a iadului poate să fie așa, de culoarea catranului.

Intra acum Hartular și prin ușa Adinei Buhuș, în camera cu mobile de cristal și de nichel.

Nu-i rezista nici un zăvor. Nimic nu-l mai putea opri și nimeni. Pe Lisaveta o țintuia în patul ei, fiindcă era în același timp și acolo, cum era și la patul, în visul altor oameni din tîrg ; al lui Emil Sava și al lui Tudor Stoenescu-Stoian, al doamnei Clemence Blîndu și al părintelui Mîrza, al Laurenției Iancovici și al multor caracude, din cele chemate de colonelul Țibică Artino la apelul lui nominal : Caracudescu, Caracudovici, Caracudeanu, Caracudovschi. Dar aici, la patul Adinei Buhuș, rămînea el mai îndelung, pînă în zori, și aici era el mai trist privind în pămînt, cu mîinile lungi ținîndu-și ge-

nunchii. Aici avea el mai multe de spus, ce n-a spus în viaţă şi nu cuteza a spune nici acum. Dar se mulţumea să vină, să tacă, să aştepte. Nu-l mai putea alunga nimeni ! Prin uşi intra şi ieşea ca un fum, prin fereastra deschisă.

Sub ochii Adinei Buhuş, cearcănele viorii au coborît mai intense.

— A devenit ceva imposibil !! exclamase într-o zi domnul prefect Emil Sava, zuruindu-şi cheile cu mînie. Această canalie nici mort nu se astîmpără !

Tudor Stoenescu-Stoian recunoscu, mestecîndu-şi cuvintele în gura coclită :

— Şi mie mi se întîmplă la fel. De-o săptămînă, îl visez în fiecare noapte. Vine, se instalează şi nu-l pot scoate afară. Mă deştept ? Dispare ! Aţipesc ! Îşi ia locul ! E ceva inimaginabil.

Amîndoi au tăcut. Acum nu-i mai puteau face nimic. Iar domnul Emil Sava nu se putea împăca în ruptul capului cu această umilitoare recunoaştere a neputinţei. Îl duşmăneau pe mort mai vrăjmaş decît l-au urît în viaţă, ca şi cum el, într-adevăr, cu ştiinţă şi cu voinţă, se întorcea din lumea de dincolo, să-şi rîdă fiindcă i-a aflat dezarmaţi şi să-şi reia, cu o lugubră satisfacţie, misiunea lui de la masa caracudelor.

Născocise un supliciu cum n-a izbutit să descopere în viaţă. Numai el era capabil de asemenea perversă răzbunare, torturîndu-şi din mormînt concetăţenii.

Sentimentul domnului prefect Emil Sava era acesta :

— Asemenea oameni trebuiesc suprimaţi ! se îndîrji, călcînd apăsat şi izbind cheile cu care nu putea închide un mort.

Pe urmă, îşi tamponă cu batista fruntea asudată. Începea să vorbească prostii. Îl suprimaseră, doară, o dată ! Un mort nu mai poate fi suprimat. Aici, orice abilitate şi „lovitura dublă" încetează. Îşi pierde eficacitatea.

Morţii vin cînd vor, pleacă şi se întorc cînd vor, intră unde vor.

Domnului Emil Sava i s-a părut un privilegiu stupid și nedrept acesta. Ar fi cerut o lege, un regulament și ar fi afișat o ordonanță.

Și aceasta, tocmai acum și-a găsit s-o facă, mizerabilul ! Îți spun, e o farsă sinistră cum era în năravul lui. O face anume !...

„Tocmai acum", adică în momentele cînd cariera politică a domnului prefect Emil Sava se încununa cu o măreață înfăptuire de gospodar.

Palatul administrativ se înălța glorios în piața Miron Costin, cu latele scări de granit și cu turnul dominînd tot orașul. Inaugurarea fusese pregătită cu vast program de festivități. Se ridicaseră arcurile de triumf pentru reprezentanții guvernului de la centru. Soseau doi miniștri. Bunul prieten al domnului Emil Sava și al lui Iordan Hagi-Iordan : ministrul de justiție, simpaticul și popularul Gigă Elefterescu. Ministrul de interne. Un om mult mai dificil și mai stăpîn pe sine în socotelile politicăriei : Alexandru Vardaru.

— Să știi că și acesta o să ne facă neplăceri ! declară domnul Emil Sava. Eu nu înțeleg ce caută el la noi în partid și de ce a apelat partidul la el ? E o vechitură din vremile preistorice ale politicii, dinainte de război, cînd n-aveai de luptat cu votul universal. Toate se manevrau cu altă tactică și cu mănuși, pentru nasuri subțiri, pe colegii. Ce știe el din tactica nouă de-acuma ? Deocamdată, s-a anunțat că va găzdui la Sandu Buhuș, pentru că ar fi fost în bune legături de prietenie cu bătrînul Buhuș... Asa ceva ne mai trebuia ! Ne strică toate aranjamentele. Un ministru găzduit la un imbecil din opoziție, dacă s-a mai văzut vreodată ! Și aceasta se numește a face politică, a avea cap politic !... Iată pentru cine muncim și ne spetim !

Inaugurarea a avut loc cu fanfare militare, cu banchet și toasturi. Ministrul justiției, Gică Elefterescu, escortat de Iordan Hagi-Iordan, a fost sufletul festivităților și a tinfuit asupră-i toate speranțele norodului, făgăduind că

va sta alături de amicul său Emil Sava, în toată stradania pentru a ridica ținutul acesta, prea neglijat pînă acum de guverne. De altfel, oricît de vremelnice ar fi destinele guvernelor, aici prosperitatea rămîne pe mîini mai statornice. Și, întorcîndu-se cu paharul de șampanie în mînă, a închinat în sănătatea marelui financiar și neostenitului organizator de fertile întreprinderi, Iordan Hagi-Iordan, omul cu mandibulele puternice și cu figura apoplectică, directorul societății „*Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited*". Prin acesta, prin întreprinderea sa și prin oamenii de talia domnului Emil Sava, județul va cunoaște o epocă de activitate și de belșug încă necunoscută în asemenea regiuni ale țării. Un cuvînt a fost rezervat și valorosului element proaspăt venit în politică, să-și pună în serviciul concetățenilor și al micii sale patrii adoptive priceperea, talentul, înalta probitate și nobila dezinteresare, care ar fi de dorit să slujească pilduire și altora. Tudor Stoenescu-Stoian a plecat ochii cu modestie, răsucind între degete cocoloașe de pîine și neputînd alunga gîndul că și în această noapte, îndată ce va întoarce cheia în ușă, îndată ce se va băga în așternut și va închide ochii, la capătul patului, la picioare, Picu Hartular se va instala cu palmele pe genunchi, cu privirea lui în pămînt, cu înfricoșătoarea lui tăcere și cu cocoașa lui șuroind de apă ca un burete.

Celălalt ministru, Alexandru Vardaru, s-a mulțumit să rostească numai cîteva cuvinte, în care n-a pomenit mai nimic despre abnegația și truda domnului prefect Emil Sava, mai nimic despre prosperitatea ce se va dezlănțui în curînd, grație marelui și întreprinzătorului capitalist Iordan Hagi-Iordan. Avea socotelile sale. Nu învîrtea politică să-și facă avere. Făcea politică să-și asigure averea moștenită din tată-n fiu, de aproape un veac. Îi dădea mîna !

Aceste rezerve au făcut proastă impresie și au dat loc la aprinse comentarii, ca și faptul că toată vremea, ministrul de interne n-a schimbat o vorbă cu intrepidul financiar și că a găzduit la un om de ispravă, desigur, ca

Sandu Buhuș, dar, oricum, un opozant obstrucționist. Toate comentariile au fost reluate la masa caracudelor. Lipsea însă Picu Hartular să găsească el cuvîntul de încheiere, neuitat, pentru a pecetlui multe comice amănunte, ca, bunăoară, ideea de a pune în turla noului edificiu public un om să învîrtă minutarul ceasornicului cu mîna, fiindcă orologiul sosise cu mecanismul defectuos de la fabrică. Glasul cu rezonanța amplificată de cocoașă n-avea să mai răsune la masa caracudelor. Nu-l mai auzeau nici cei care primeau vizita lui Hartular prin somn, cînd trecea prin uși și venea să se odihnească pe marginea paturilor, după drumul istovitor și fără nădejde prin ploaie.

Acum tăcea. Iar tăcerea era mai intolerabilă decît orice cuvînt a rostit el vreodată și ar fi putut să-l rostească !

Adina Buhuș se deștepta în fiecare dimineață mai istovită și cu tîmplele încleștate într-un cerc mai dureros de foc.

Ea nu-și imagina ce are strigoiul acesta cu dînsa, cum nu-și imaginase că a putut avea ceva în viață.

Prin somn, prin vis, voia să-l roage cu un blînd reproș : „Spune-mi, te rog, ce vrei ? Spune-mi și lasă-mă, te rog. Eu nu ți-am făcut nimic, niciodată. N-am făcut niciodată, nimănui, cu voință, nimic rău. Pe mine de ce să mă torturezi ? Sînt destul de nefericită și fără aceasta... Te rog, lasă-mă. O singură dorință am. Să mă lase toți în pace..." Dar buzele nu se mișcau, glasul rămînea împietrit în vraja cea rea a visului. Și vedenia nu pleca să treacă prin ușă ca un fum, pînă ce nu se lumina de ziuă, cînd Adina Buhuș deschidea ochii să-și rănească privirea de cealaltă prezență chinuitoare : zidul de temniță al Călimanului, astupîndu-i cerul cît e de înalt, fereastra cît e de lată.

O amăgitoare uitare și un amăgitor interes pentru viață i-a adus, două zile, oaspetele ilustru din București :

Alexandru Vardaru. Cu mare uimire și cu bucuroasă plăcere, ministrul de interne a descoperit că soția lui Sanda Buhuși fusese, pe vremuri, prietenă cu singura lui fiică, Luminița, și că era nepoata acelei tanti Cora, maiestuoasă la înfățișare și puerilă la fire, pe care a cunoscut-o în tinerețe și de care îl legau multe și melancolice amintiri. Astfel, Adina Buhuș a trăit puțin, a retrăit o viață a ei ucisă de conspirația acestor oameni de aici, asfixiată de înăbușitorul perete de lut și de piatră.

Pe urmă, alaiul de la festivitățile domnului Emil Sava a plecat. Alexandru Vardaru, cu masiva lui energie și cu aspra lui frunte brăzdată de cute, și-a luat rămas bun sărutîndu-i în prag mîna, cu o desuetă politețe de dinaintea anilor de război, i-a urat, rîzînd cu toată dantura intactă, gînduri mai puțin sumbre, a invitat-o, în numele Luminiței, să-și revadă prietena, l-a amenințat pe Sandi cu degetul să nu-și neglijeze asemenea podoabă a casei, s-a urcat în automobilul imens ca un vagon și a plecat să inspecteze alte ținuturi, răzlețit de banda celelalte excelențe și de a comparșilor săi Gică Elefterescu, Iordan Hagi-Iordan et comp.

Adina Buhuș a rămas mai singură cu zilele mai deșarte și cu arătarea ei din fiecare noapte, așezată pe marginea patului, cu palmele prelungi sprijinite în genunchi.

Așa a găsit-o scrisoarea hotărîtoare, într-o dimineață.

Cîteva rînduri zgîriate cu penița stiloului, într-un hotel elvețian, de fosta tovarășă de cameră la pension, Graziella Leitzelar. Cum o recunoștea din această scrisoare pe prietena ei din totdeauna și cum viața nu schimbase din ea nimic! Își tîrîse bărbatul după dînsa, din San-Salvadorul minuscul pe harta Americii, ca un rest din țigările pe care le fuma ea pe ascuns, cînd închidea ușa de la camera lor și cînd M-lle Ecuyer bătea cu pumnul, somînd-o să deschidă ca s-o surprindă asupra faptului. Nu trăgea zăvorul pînă ce nu se risipea fumul. Apoi, inventa cele mai năstrușnice și absurde explicații, pe care nu le credea și nu pretindea să le creadă nici M-lle Ecuyer.

Ecky — așa o botezaseră. Acum, purtîndu-și bărbatul să cutreiere Europa, Graziella făcuse popas și la pensionul lor, Roseneck, din Lausanne. O găsise pe Ecky mai uscată și cu articulațiile mai ruginite. O terorizase, oferindu-i cu dezinvoltură țigări din portțigaretul de piele de șarpe — de șarpe de-al lor, din San-Salvador ! O terorizase, silind-o să fumeze și spunînd că a făcut un *voeu* [23] de care depinde destinul ei și al copiilor. Ecky se chinuise să fumeze, tușind, lăcrimînd și strănutînd. Pe urmă, cînd țigara a fost gata, i-a mărturisit, rîzînd, că totul era numai un jurămînt vechi al ei, de cînd îi bătea în ușă și n-o lăsa să-și termine „Laurensurile". De pe atunci își jurase să fumeze cîndva împreună pipa păcii, ca șefii triburilor indiene de odinioară, și, iată, și-a ținut jurămîntul cu această revanșă inofensivă de școlăriță ! Pe jumătate scandalizată, pe jumătate iertînd-o, Ecky i-a pomenit că fosta ei tovarășă de cameră, Adina, n-ar fi săvîrșit niciodată așa ceva, fiindcă ea n-avea mintea și voluptatea sadică a unei mici sălbatice din continentul pieilor roșii, al metișilor, al mulatrilor, al creolilor și al gangsterilor. „Așa a venit vorba despre tine, Ady ! Te regretă și am înțeles că și acum te adoră. Așa ar fi vrut ea s-o secondeze o fostă elevă, să-i predea cheile și jumătate din răspunderea conducerii. Am pufnit de rîs în nasul lung și ascuțit al lui Ecky ! Tu conducînd pensionul Rosenberg, ținînd în frîu cele treizeci de turbate aduse din toate unghiurile planetei !... Cum vezi, Ecky s-a zaharisit 99,99 la sută. Dar am vizitat și camera noastră. Nimic nu s-a schimbat, Ady. Aceeași priveliște de la fereastră, peste Leman, cu Evianul în fund. În locul nostru, alte două victime ale lui Ecky. O canadiancă și o norvegiană Le-am și identificat ! Canadianca ținea locul meu. O zurlie cu un valvîrtej de păr în cap, o apucată din cele care rup trei piepteni pe săptămînă, nu-și găsesc niciodată perechea pantofului, nu-s capabile să fie exacte la masă și mai pretind pe urmă, cu vehemență, că ornicul pensionului e de vină — întotdeauna bate razna În fine, cunoști : toate

cele de la fosta Graziella Leitzelar citire ! Sînt sigură că şi ea fumează pe ascuns. Sînt sigură că şi ei îi bate Ecky cu pumnul în uşă. Cealaltă, norvegiana, vaporoasă şi nostalgică... Îţi ţine locul tău. Amîndouă m-au însoţit tot timpul cît am vizitat pensionul, au vrut să afle cum era viaţa noastră de atunci, am cerut voie de la Ecky să mi le cedeze pe-o jumătate de zi, le-am plimbat cu automobilul pînă la Montreux, eram să le răstorn în Leman la un viraj, căci conduc, după cum îţi imaginezi, ca o nebună. Pe urmă le-am corupt. Le-am dus la «Perroquet», unde-au dansat pînă tîrziu. Cînd am sunat la poartă să le predau lui Ecky, fosta noastră directoare să mă ia în unghii, nu alta. Dar i-am făcut cu tifla şi am dispărut în noapte ca un demon al răului ce-am fost şi-am rămas."

Scrisoarea căzu pe genunchii Adinei. Ridică ochii şi privirea se izbi de peretele aspru al Călimanului.

A alergat, ca întotdeauna în asemenea ceasuri, a alergat la Scarlat Buhuşi, aventurierul care a cutreierat lumea, mările şi oceanele, continentele. A întîmpinat-o femeia spoită şi Bijulică, lătrînd piţigăiat şi agresiv.

Scarlat Buhuş se putea mişca acum. Nu mai mergea copăcel, sprijinindu-se de pereţi şi de spătarele scaunelor. Îşi plivea grădina, îşi curăţa pomii de omizi, săpa singur straturile pentru răsaduri. Dar un gol se căscase în toate amintirile. Cînd privea globul de carton cu petele albastre ale oceanelor, cu petele cafenii ale munţilor, cu savanele verzi şi cu albele pete ale deşerturilor nisipoase, ele nu-i mai spuneau nimic. Nu-şi mai aminteau de toate, decît printr-o ceaţă.

— Mi-a scris prietena din San-Salvador. Ştii, unchiule ? din San-Salvador, unde-ai stat şase luni, fiindcă n-aveai bani să cumperi bilet la vapor. Îţi aduci aminte ? Ai făcut drumul pe jos, din Honduras, de la Tegucigalpa... Pe urmă, ai trecut la Managua, la San-José şi de la Panama ai plecat matelot cu vaporul peste Pacific Noua Zeelandă, insulele Sandwich...

Scarlat Buhuşi păru foarte minunat de acest itinerar.

— Am fost eu în insulele Sandwich ? Nici n-am ştiut că există nişte insule de sandviş.. Trebuie să trăiască bine cei de acolo... Au mîncarea sub picioare... Dar ce fel de sandviş ? Cu icre, cu şuncă ?

Adina căută în ochii bătrînului o urmă de ironie, de maliţioasă intenţie.

Nu sclipea, însă, nimic. Deşertul cel mai desăvîrşit.

Cu o încordare de memorie, Scarlat Buhuş căuta cu toată seriozitatea să reconstituie arhipelagul Sandwich şi să-şi amintească dacă erau insule de şuncă ori de icre

— În San-Salvador... reluă Adina

Bătrînul îi făcu semn să-i dea cuvîntul. Îşi amintise. Acum ştia despre ce e vorba :

— Da-da ! San-Salvador. Acolo am vînat eu urşi albi. E foarte frig în San-Salvador. Acolo mi-a degerat mie degetul ăsta...

Şi întinse degetul ciung, mărturie.

— Te înşeli, unchiule. Cum ai putut să vînezi urşi albi în San-Salvador, sub tropice, aproape de Ecuator ? Degetul ţi-a degerat în Kamciatka...

Scarlat Buhuş îşi privi restul degetului cu neîncredere.

— Kamciatka ? Nu cunosc Kamciatka...

Hotărîrea Adinei Buhuş creseuse, pusese stăpînire pe dînsa, în oraşul acesta astupat de un zid lutos spre zările lumii, unde nu mai avea pe nimeni, pe nimeni să-i răspundă chemărilor ei.

— Unchiule ! îi întinse fruntea. Se poate să nu ne mai vedem niciodată. Se prea poate să-mi găsesc un rost pe lume : subdirectoare la un pension din Elveţia, unde am învăţat şi eu pe vremuri. Plec departe şi n-am să mă mai întorc !...

— Toţi se întorc... o asigură bătrînul.

Şi rămase în mijlocul grădinii, scuturîndu-şi ţărîna de pe degetele arse de geruri, rupte de gloanţe. O privi din

urmă pînă ce dispăru. Nu putea înțelege cum pleaca, unde poate pleca și de ce poate pleca, departe, în lume, cineva

Clătină din cap.

Sînt fel de fel de lucruri ciudate și neînțelese pe lume

Apoi începu să scormonească pămîntul cu degetele pentru cuiburile lui de răsaduri.

Pe stradă. Adina Buhuș grăbi pasul. Mai avea cînd să prindă trenul de seară. Sandi lipsea pînă a doua zi. Cu atît mai bine ! Erau amîndoi cruțați de sfîșierea despărțirilor, de explicații care nu pot explica nimic.

Cînd intră pe portiță, acasă, de pe celălalt trotuar o salută Tudor Stoenescu-Stoian. Întoarse capul. Ar fi voit ca ultimul om întîlnit aici să fie altul. Tudor Stoenescu-Stoian nu mai simți nici o săgetare dureroasă în inimă

Era, și pentru dînsul, totul sfîrșit.

Venise numai să treacă încă o dată pe dinaintea grădinii. Să revadă masa de sub nuc, unde-au stat într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit în nori subțiri ca pînza de in. Acolo unde își spusese că se va mai întoarce, tîrziu, peste ani, să depună țigara pe marginea scrumierei, să privească spre culmea Călimanului împădurită cu fagi și cu paltini, să povestească întîilor și bunilor săi prieteni, din adoptivul oraș patriarhal, întortocheatele răsturnări din sufletul lui, pînă ce le-a biruit pe toate, pînă ce s-a biruit. Acuma aceasta nu mai putea fi, cum nici dealul Călimanului n-avea să mai cunoască vreodată lăstărișul tînăr și fraged de fagi și de paltini

Grăbi și ea pasul. Îl aștepta și pe dînsul, aiurea, altceva.

Altcineva

Tovarășa pe care i-a ales-o domnul Emil Sava, nepoata de-a doua spiță a doamnei Ortansa Sava ; strănepoata lui Lache Ursulcac, îmbogățitul, care și-a înzestrat cinci fete în zece ani. Logodna era hotărîtă pînă-n două săptămîni. O aștepta cu indiferență, cum cu indiferență atinsese buzele moi cu buzele lui. Toată ființa sa cea adevărată, bunărea, dar capabilă de remuscări și de mari hotărîri, era desprinsă de el Rămăsese colo, să se descompună să se lichefieze să se volatilizeze pentru totdeauna la masa de

sub nuc, într-o după-amiază de vară, cu cerul perdeluit de nori subțiri ca pînza de in.

Păși pragul, și în prag îl întîmpină tovarășa lui de toată viața. Apropie, fără nici o tresărire, gura de fruntea oferită.

Logodnica avea un coș roșu pe frunte încă de ieri ; îi mai apăruse astăzi încă unul în bărbie. Avea ochi cu genele rare, ochi spălăciți și fără cearcăne, care devoră jumătate din obrazul prelung. N-avea nimic din capul fatal al Meduzei, nimic din fina mlădiere a unei pantere negre.

Făcea foarte izbutită plăcintă cu mere și era neîntrecută în confecționarea cozonacilor. Astfel, Tudor Stoenescu-Stoian știa dinainte că în cîțiva ani va căpăta burtă (chelie începuse să aibă), va mai avea și o casă, poate automobil la scară, în orice caz, un pachet de acțiuni ale societății „*Voevoda, Rumanian Company for the Development of the Mining Industry, Limited*".

— Aceasta ce este ? întrebă Stoian, cu inima încleștată într-un pumn de fier.

— O surpriză, Theo !... Am găsit-o în pod, printre alte lucruri vechi... Un cadou al bunicăi !... Adus de la Viena, la nunta mamei. Mai este un singur exemplar în tot orașul. A fost cumpărat, odată cu perechea lui de mama domnului Alexandru Buhuș.

Aceasta — era o oglindă cu trei canaturi. Altă oglindă cu trei canaturi, la fel cu aceea pe care Tudor Stoenescu-Stoian o cunoștea prea bine din primele săptămîni cînd sosise aici, pentru a începe o altă viață, nouă.

Theo înaintă să se privească. Dar era o oglindă mai prost conservată decît cealaltă, acolo unde va fi rămas ea atîta vreme la umezeală, printre vechituri. Argintul viu se coșcovise, mîncat și înverzit, și împîclise lumina.

Iar Tudor Stoenescu-Stoian văzu apropiindu-se către el, din cele trei canaturi, din lumea fantomelor mucede,

trei semeni ai lui, contopiţi într-unul singur : uriaşul, piticul şi cel pe măsura sa din totdeauna. Toţi trei cu obrazul hidos. invadat de-o boală misterioasă : lepră, pustule şi ulcere — o boală ca în pedepsele vechilor blesteme, din vechile ceasloave. Boala pe care i-o strecurase în carne şi-n sînge, pînă la moarte, oraşul patriarhal.

[1] Bună ziua, domnule Briand! Ce mai faci, domnule Briand? *(într-o franțuzească coruptă).*
[2] Țăranul de la Dunăre *(într-o franțuzească coruptă)*
[3] Mort *(germ.).*
[4] Vina mea *(lat.).*
[5] „O să pun să vi-l împacheteze imediat, doamnă. Îl luați? E mai sigur, din cauza sărbătorilor" *(fr.).*
[6] Sufletel rătăcitor, blînd *(lat.).*
[7] Am spus și mi-am salvat sufletul *(lat.).*
[8] Toate ale mele le port cu mine *(lat.).*
[9] Nu voi muri cu totul *(lat.).*
[10] Mai durabil ca arama *(lat.).*
[11] Ceea ce era de demonstrat *(lat.).*
[12] Era la Megara, mahala (suburbie) a Cartaginei, în grădinile lui Amilcar *(fr.).*
[13] Ochelari atîrnați de un bețișor sau cu mîner *(fr.).*
[14] Voevoda, Societatea română pentru dezvoltarea industriei miniere, cu număr limitat de acțiuni *(ienal.).*
[15] Burghezi, cetățeni *(germ.).*
[16] Noaptea toledană *(sp.).*
[17] Am venit, am văzut, am învins *(lat.).*
[18] La fericirea doamnelor *(fr.).*
[19] Știu tot *(fr.).*
[20] Sfîrșitul *(fr.).*
[21] Cîinele care aduce *(fr.).*
[22] Azi mie, mîine ție *(lat.).*
[23] Legămînt *(fr.).*

CUPRINS

Preludiu 7

CARTEA ÎNTÎIA

Cap. I Trecea o înmormîntare cu dricul alb 41
Cap. II Dealul Călimanului făcea hotar între două lumi 53
Cap. III Oglinda cu trei canaturi 66
Cap. IV Animula vagula, blandula... 74
Cap. V Popas, la Rinalti 91
Cap. VI Cîţiva prieteni şi mai multe caracude 103

CARTEA A DOUA

Cap. I Conu Todiriţă e un personaj 129
Cap. II Ultima doamnă din neamul movilesc 148
Cap. III Au şi oraşele tragedia lor 169
Cap. IV Pe lume sînt tot felul de dureri 194

CARTEA A TREIA

Cap. I Pastel în alb 213
Cap. II Mai sînt şi alţi prizonieri 228
Cap. III Metamorfoza 247
Cap. IV Apel nominal 258
Cap. V „Aho ! aho ! Copii şi fraţi !..." 273

CARTEA A PATRA

Cap. I	Idele lui Mart	303
Cap. II	Mesaj din sicriu	317
Cap. III	„Cele mai sincere condoleanțe"	338
Cap. IV	Mortul care aduce	358
Cap. V	Cauze și efecte	374
Cap. VI	Întoarceri și îndepărtări	388
Cap. VII	Morit, cîinele nimănui	406
Epilog		429
Note		448

LECTOR : DOINA URICARIU DROGEANU
TEHNOREDACTOR : GHEORGHE POPOVICI

APĂRUT 1982. BUN DE TIPAR 29.06.1982.
COLI TIPAR 28.

COMANDA NR. 20 217
COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII",
PIAȚA SCÎNTEII NR. 1, BUCUREȘTI,
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

BE BIBLIOTECA EMINESCU

Aici totul era simplu, bătrîn și cuminte, ca într-o filă de cronică întoarsă îndărăt, spre vremea începuturilor dintîi, cînd s-au adunat, pe țărmul unui rîu cu apa argintie, să-și dureze încăperi de piatră și să întemeieze cetatea. Totul părea că s-a schimbat prea puțin, aici, în afară de calea veacului. Poate aici și-au găsit adăpost virtuțile dîrze de atunci. Poate că aici s-a pitulat, la umbră de paltini și stejari bătrîni, fericirea cea mare, statornică și fără amenințări, cruțată de neastîmpărul vremilor, de nesațiul oamenilor, de deșertăciunea ispitelor.
«Orașul patriarhal» venea către el.

Lei 15